

ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director : C. BRATESCU

Sumarul .

* * * Amintiri și documente privitoare la Dobrogea, din anul frământărilor sufletești 1918

Rozmarin : La Tervueren

- *N. Iorga* : Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit; Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859

Salsovia : Noapte de Septembrie

Al. P. Arbore : Câte-va însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii

Rozmarin : Roua (*Sully Prudhomme*); Trei Paseri (*Fr. Coppée*); Infinitul (*Ed. Grenier*)-

D. Stoicescu : Cuatrene de Omar Kaiam; Cuza-Vodă și Călugării

Gh. Toma : Marina la Romani

Gh. Coriolan : Din trecutul liceului „Mircea cel Bătrân”

Dr. George Ulieru : Amintiri duloase; La țărnul mării

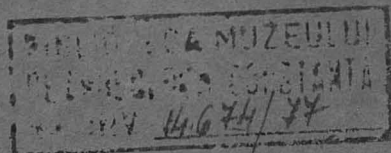
V. Lăiniceanu : Vraje; Privind din prag

P. P. Slănescu : Amiază

M. Pricopie : Avocații

Fl. Mihăilescu : Ion Ionescu dela Brad; Excursiune agricolă în Dobrogea, în anul 1850

Cărți și reviste

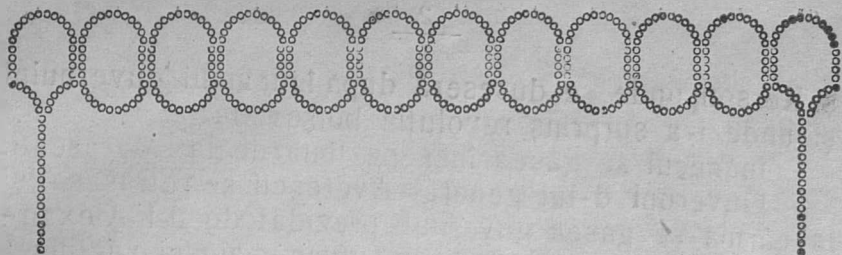

„ALBANIA”

Tipografie—Papetărie—Librărie—Legătorie
Constanța—Str. Traian 16—20

*Manuscrisele se trimit d-lui C. BRATESCU,
profesor la Șc. Normală din Constanța.*

*Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din
opiniunile emise de autorii articolelor publicate.*

AMINTIRI ȘI DOCUMENTE

Privitoare la Dobrogea

Din anul frământărilor sufletești 1918

De bună seamă, cu timpul se vor aduna toate amintirile, toate actele, toate documentele din anii de restriște ai războiului și se vor înregistra toate durerile și toate speranțele acelor vremuri.

În paginile ce urmează vom da numai câteva amintiri și documente dintr'un anumit moment al verei anului 1918.

Moldova era plină de refugiați dobrogeni. În Iași, mai cu seamă, ei erau foarte numeroși.

Se îngrămădiseră acolo o sumă de intelectuali, de mari proprietari și comercianți. Se găseau printre ei, firește, și mulți oameni politici. Foștii parlamentari, cari reprezentaseră Dobrogea în corpurile legiuitoare de mai înainte, erau mai toți la Iași, unii apucați de vremuri acolo, alții înapoiți din Rusia, de la Odesa

și Kerson, unde se duseseră după îndemnul guvernului și unde i-a surprins revoluția bolșevistă.

Inamicul se găsea încă pe linia de la Mărășești.

Guvernul d-lui general Averescu se retrăsese, și la cârmă se găsea guvernul prezidat de d-l Alexandru Marghiloman. Opoziția nu avea mai nici o acțiune; în schimb, partizanii intrării noastre în război erau amenințați în libertatea și chiar viața lor.

Pe vremea aceia d-l Nicolae Iorga, cu mari sacrificii, scoțea zilnic „Neamul Românesc“, luptând cu cenzura și cu tot felul de greutăți, ca să întrețină mai departe ideia națională și speranța în isbânda finală. Redacția ziarului d-sale era instalată în jumătatea unei odăițe de pe strada Lăpușneanu, în fața bisericii Banu (cealaltă jumătate fiind ocupată de agenția teatrală a d-lui Maxim). Acolo se întâlneau toți acei cari voiau să afle noutăți și să audă un cuvânt de încurajare. Profesori, avocați, medici, literați și ziarști de pretutindena, din vechiul regat și din provinciile pe atunci subjugate, defilau prin redacția „Neamului Românesc“, luau contact și își comunicau reciproc informațiunile, uneori fanteziste, și impresiile, mai totdeauna optimiste, asupra evenimentelor în curs.

Ziarul d-lui profesor Iorga a deschis larg coloanele sale, între altele, chestiunii dobrogene. Era și nevoie.

Pe atunci, într'adevăr, Bulgarii făceau o întinsă propagandă în străinătate, ca să demonstreze lumii drepturile lor asupra provinciilor noastre din dreapta Dunărei.

Miletici, Ișircoff, Zlatarski, Scorpil, Arnaudof, Romanski și alții, — fără a mai pomeni de Ognianofii, Marcoffii și Penacoffii dobrogeni, — publicau articole și broșuri, ca să învedereze „drepturile“ istorice, politice, economice, geografice, etc. ale Bulgariei asupra Dobrogei românești, — până la gurile Dunărei. La Berlin, Dr. Rizoff, ministrul plenipotențiar și omul de încredere al lui Ferdinand de Coburg, publica, în a-

celaș scop. un mare atlas, reprezentând, pe vre-o 40 hărți, Bulgaria la diferite epoci și explicând în 4 limbi europene, (printre care, neapărat și cea bulgară!) înțelesul acelor hărți și limitele la care Bulgaria eră îndreptățită să aspire. Adevărate oficii de propagandă, subvenționate de guvernul Radoslavoff, funcționau în alte centre: la Buda-Pesta, la Viena, și mai cu seamă în Elveția, la Geneva, Lausanne, Berna și Zürich.

Din partea noastră, aproape singura apărare se făcea prin „Neamul Românesc” de către d-l profesor Iorga și de către intelectualii cari se perândau și defilau în îngustimea redacției sale.

S'au scris, totuși, întâmpinări și studii pline de adevăr, de miez și de bun simț, mai târziu adunate, traduse și publicate într'o broșură „*Dobroudja Roumaine*”, pentru informarea publicului străin, ca răspuns la propaganda bulgărească.

Paralel cu această acțiune, — care începuse a fi complectată de cealaltă, ce se ducea la Paris și în Elveția de către un număr de profesori universitari, literați și parlamentari, — o altă acțiune, modestă și ea, pe care totuși voim să o relevăm aci, se petrecea în vechea capitală a Moldovei, cu aceiași tendință de a pune în lumină drepturile noastre asupra Dobrogei.

Înainte de a trece la cele câteva documente relative la această acțiune, mai adăogăm că situația acelor momente și psihologia lor erau acestea :

Armistițiul de la Buftea se încheiase și se semnase, din partea României, de către domnii general Averescu și C. Argetoianu; se încheiase și pacea de la București, — pacea dela 7 Maiu 1918, — și se semnase, din partea României, de către d-nii Al. Marghiloman și C. C. Arion.

Guvernul făcuse alegeri generale pentru Cameră și Senat, care aveau, între altele, să ratifice pacea. Colegiile din Dobrogea n'au fost însă convocate, așa în cât Dobrogea nu avea reprezentanți în parlamentul d-lui Marghiloman.

Cea mai mare mândrie a guvernului era că condițiunile tratatului din București erau mai ușoare și mai blânde pentru noi de cât cele ale armistițiului de la Buftea. Ni se restituise o parte din regiunea munților, cedată prin preliminările păcii; Dobrogea însă rămânea mai departe pierdută. Se discuta numai în această privință, dacă ea va fi dată în întregime Bulgariei, sau dacă partea de Nord va continua să rămână în *condominiu*; se discuta iarăși, dacă și în ce condiții s'ar putea acorda României acces la Marea Neagră pe linia Cerna-Voda-Constanța.

Sentimentul public însă era cu totul altul. Nimeni nu se putea obicinui cu ideia că sângele vărsat și jertfele făcute aveau să ne ducă la acest rezultat. Printr'un simț elementar de intuiție, toată lumea înțelegea că războiul nu era încă terminat și că îngenuncherea noastră nu putea rămânea definitivă.

Cedând acestui sentiment, un număr de foști parlamentari dobrogeni s'au adresat d-lui profesor N. Iorga cu rugămintea să redacteze un *protest*, care să fie citit atât la Cameră cât și la Senat; și d-l Iorga, ascultând rugămintea, a redactat imediat următorul protest, semnat de foștii senatori și deputați ai județelor Constanța și Tulcea.

P R O T E S T A R E

**CARE ERA SA SE PRESINTE CAMEREI ȘI SENATULUI
CU OCASIA LUAREI DOBROGEI**

Domnule Președinte,

Față de ruperea, prin tratatul de pace ce ni s'a impus de împrejurări, care n'au a face cu vitejia oștilor românești și cu hotărârea întregului nostru popor de a-și menține drepturile naționale cele mai elementare, din trupul patriei a teritoriului cuprins între Dunăre și Mare, care odinioară era numit de vechii săi stăpâni turci Dobrogea, subsemnații senatori ai districtelor Tulcea și Constanța protestă solemn, în numele alegătorilor lor de origini deosebite, dar uniți prin acelaș simț

de credincioasă alipire și de nefățărîtă iubire față de nația românească și de Statul român, împotriva acestei silnice sfâșieri.

Nimic n'o îndreptățește, subț nici un raport. Și, dacă noi o știm foarte bine, ținem să adăugim, pentru luminarea străinilor, argumente hotărâtoare, care nu fac decât să se adauge dreptului celui mai evident care se calcă astăzi.

Veche provincie romană, locuită în mare parte de aceiași locuitori traci ca și pământurile dela stânga Dunării, cu care încă de atunci era strâns legată, și mai târziu colonizata puternic cu elemente romane, această fâșie de teritoriu a trecut apoi în stăpânirea Imperiului bizantin, a cărui autoritate era recunoscută pe ambele maluri ale fluviului. Năvălirea Bulgarilor în veacul al VII-lea, a atins o fără a o organiza și a o putea governa. Nu odată Impărăția de Răsărit a exercitat din nou drepturile sale de legitimă suveranitate. Și, când, în secolul al XIV-lea, regiunea de Sud a căpătat o viață politică sub Dobrotici, al cărui nume îl poartă, toată partea de lângă Dunăre, cea mai bine populată, atârna de principatul muntean, care era atunci în plină expansiune și care sub Mircea-cel-Bătrân încă de pe la 1388 a ajuns în stăpânirea întregii moșteniri a lui Dobrotici, ca vasal al Impăraților bizantini, adăugind și posesiunea Silistrei.

Cele dintâiu mărturii, ca și deducțiile cele mai temeinice, arată o covârșitoare populație românească în aceste părți, pe când Turco-Tătarii vin dintr'o colonizație târzie, iar elementul bulgăresc vechiu, rar și atuncea, a fost total înlocuit de această colonizație, pentru ca pe urmă nu mai să vie noi locuitori de această rasă, din așezările basarabene sau din părți mai adânci ale Bulgariei de astăzi. Legat prin interese economice cu bălciurile muntene, având atârnaire de Mitropolia Brăilei, servind de locuință pentru iarnă păstorilor mocani din Ardeal, cari se și statorniciau aci, primind pe sătenii din balta brăileană și pe emigrații cojani din districtele Brăilei și Râmnicu-Sărat, acest Ținut își arată legătura cu partea de peste Dunăre a României și prin repetarea aceluiași nume geografice pe un mal și pe cellalt și prin relațiile necontenite de familie între Muntenii băl-tăreși și Dobrogeni,

O cercetare a numelor de localități și de accidente geografice a găsit 1.260 de numiri românești pe lângă un număr mai mare de numiri turanice, iar numiri bulgărești nici douăzeci în toată provincia. Toți cercetătorii, cari au făcut statistice în timpurile noastre, au constatat inferioritatea numerică a acestui element suprapus de curând: Basarabeni în districtul Tulcea, Turlaci de la Cotel în districtul Constanța. Dacă profesorul bulgar Miletici a putut spune despre Dobrogea sudică anexată la România în 1913 că «nici într'un singur loc n'a putut afla o populație bulgară indigenă», alt profesor bulgar, Ișircov, asigură că „a se crede că sunt mai mult de 50000 de Bulgari în Dobrogea” — unde locuiau 400.000 de oameni, — „precum se face adesea, înseamnă a ne înșela într'un chip grosolan”. Și, de fapt, socoteli statistice serioase dau, pentru 1913, la 338.847 locuitori un număr de 56.475 Bulgari, abia o șesime din populație, în județul Tulcea singur fiind, la acea dată, 74.157 Români. Când Dobrogea turcească a fost deschisă culturii prin războiul Crimeii, compania engleză, care a construit linia Cerna-Voda-Constanța, a arătat apoi cu ce țară e legat mai mult acest teritoriu.

La 1877-8, după un războiu blruitor alături de Ruși, ni s'a oferit această regiune, pe care România n'a acceptat-o ca o compensație pentru Basarabia de Sud, anexată la Imperiul vecin căci ea n'a cedat niciodată formal județele basarabene. Iar posesiunea dobrogeană, în legătură cu o veche colonizare și cu o continuă influență culturală, o datorește României Puterilor europene reprezentate la Congresul din Berlin, care singure, dacă ar avea motive, care nu pot exista, ar fi chemate a reveni asupra unei situații care, și prin legăturile ei cu gurile Dunării, e de un interes general european.

Ce operă de civilizație a făcut Statul român în cucerirea sa dela 1878, nu e nevoie a se mai spune, când dintr'un sat oriental s'a făcut portul de o importanță mondială care e Constanța și când populația s'a îndoit măcar, iar bogăția s'a făcut de patru ori mai mare.

Intr'o epocă în care din amândouă taberele luptătoare în marele război s'a recunoscut solemn dreptul populațiilor, care sunt națiuni, a hotărâ cu privire la soarta lor, nu o adunare improvizată sub un regim de ocupație, după plecarea și iz-

gonirea celor mai mulți cetățeni, poate hotărâri despre viitorul unei țări, ci numai reprezentanții ei legali și liber aleși, cari suntem noi.

Și în numele unui trecut de două mii de ani, în numele unei neconținute opere civilizatoare, în numele dreptului celui mai firesc și, în acelaș timp, în numele nezguduitei ho'ărâri a 400000 de oameni, pe cari dominația românească i-a ridicat din barbarie, i-a luminat și i-a îmbogățit, ridicăm în Parlamentul român această indignată și emoționată protestare, care-și va afla, suntem siguri, răsunetul în conștiința lumii.

Dr. N. M. Sadoveanu
C. Oancea
I. Atanasiu
C. Cociaș

Protestul foștilor parlamentari dobrogeni n'a fost însă cetit nici la Cameră nici la Senat. Semnatarii lui nu aveau putința a o face, ne mai fiind membri ai Parlamentului, iar printre parlamentarii atunci aleși nu s'a găsit nimeni dispus să se expună cetindu-l și să facă oare cum situație dificilă guvernului,

Dobrogenii, cari se îutâlneau în fiecare zi la redacția „Neamul Românesc“, — și în număr mai mare pe piața *Unirei*, lângă statuia lui Cuza Vodă, — voiau totuși să știe mai precis, d'ntr'o gură mai autorizată care era situația lor.

Primul-ministru tocmai venise de la București, după semnarea tratatului de pace. Un număr de vreo 30 de refugiați din ambele județe ale Dobrogei-Vechi i-au cerut atunci o audiență și d-l Marghiloman i-a primit la palatul Sturza, unde funcționa cancelaria Consiliului de Miniștri.

În numele delegației, d-l Ioan N. Roman, fost deputat de Constanța, a dat citire următoarei petițiuni:

Domnule Prim Ministru,

Războiul ne-a impus tuturor, — dar mai cu seamă nouă, Dobrogenilor, — jertfe mari și de tot felul. Nu vom stărui asu-

pra lor, pentru că vă sunt bine cunoscute; totuși, nu putem trece sub tăcere *durerea cea mai mare*: aceea de a ne fi pierdut colțul de țară în care unii ne-am născut și alții am trăit o viață întreagă. Acum, când pacea s'a încheiat, cei din alte părți, pribegi ca și noi de urgia războiului, se vor întoarce la casele lor, *în Patria lor*; noi însă va trebui să căutăm cenușa gospodăriilor noastre *în țară străină*, adăugând astfel umilința la durere și nesiguranța vieții la desăvârșita ruină.

Eram în număr covârșitor față de toți conlocuitorii noștri de altă origină și stăpâneam mai mult de $\frac{2}{3}$ din solul provinciei; iar prin înțeleapta politică de Stat, observată în cei 40 de ani de dominațiune românească, și mai ales prin însușirile superioare de nobleță înăscută, de blândeță și de largă toleranță ale poporului nostru, am izbutit să imprimăm Dobrogei caracterul cel mai pronunțat românesc, amalgamând și alipind sufletului nostru elementele atât de disparate ce, după vremuri s'au așezat acolo.

De almintrelea, Românii și înainte de 1878, sub dominațiunea otomană, constituiau în Dobrogea un important element etnic, care s'a menținut compact, secolii de-a rândul, în anumite regiuni și mai ales de-a lungul Dunărei; — și noi socotim că acum, mai mult decât ori-când, o datorie imperioasă față de neamul nostru ne impune să conservăm, cu prețul tuturor sacrificiilor, caracterul *etnic* românesc provinciei, politicește — sperăm numai vremelnic — perdută. Acest rezultat nu va putea fi atins decât numai înlesnindu-se întoarcerea și așezarea nenorociților Români dobrogeni, acum împrăștiați în toate părțile: în câte-va județe ale Munteniei, în mai toată Moldova și în unele regiuni ale Basarabiei.

Echitatea cere de asemenea să se țină seamă și de acei Dobrogeni cari, din cauza ocupațiunilor, nu s'ar mai putea înapoia în Dobrogea și cari, ca elemente utile acolo ar putea fi de folos și aici; ei sunt de o potrivă demni de aceeași sollicitudine din partea Domniei-Voastre.

Negreșit, Domnule Prim-Ministru, noi n'am putea prevedea și formulă aici toate măsurile ce ar fi de luat în acest scop și care vor varia după diferitele categorii de locuitori, după

necesitățile fie cărei clase sociale și, firește, și după putința Statului de a le satisface. Domnia-Voastră aveți în această privință mai multă competență, mai multe mijloace de cercetare și de cumpănire a lucrurilor. Ne permitem, totuși, a enumera câteva măsuri pe care le credem indispensabile și pe care vă rugăm să bine-voiți a le avea în vedere.

Iată acele măsuri:

1). Să se demobilizeze, cât mai curând posibil, toți locuitorii dobrogeni, ori căror unități ar aparține și să li se înlesnească,—dacă se poate chiar înainte de verificarea păcii.—Întoarcerea la căminurile lor, fie pentru reinstalare, fie pentru liquidarea avutului ce vor mai fi având. intervenindu-se unde va fi nevoie, ca să nu li se facă greutate și să li se asigure drepturile și viața.

2). Să se numească una sau mai multe comisiuni, care să funcționeze la fața locului, cu învoirea autorității respective și care să aibă însărcinarea:

a). Să achite bonurile de rechiziție ce-i vor prezenta proprietarii rechiziționați;

b). Să stabilească, după scriptele autorităților, și să achite drepturile celor rechiziționați cari, din cauza evenimentelor, nu mai sunt în posesiunea bonurilor de rechiziție ce li s'au eliberat;

c). Să cerceteze, cu toate mijloacele de probațiune admise pentru stabilirea faptelor, rechizițiunile sau simplele luări de animale și obiecte, fără a se fi eliberat proprietarilor bonuri de rechiziție, sau altă dovadă scrisă;

d) Să cerceteze, să evalueze și să achite daunele de tot felul făcute în avutul privaților, fie de trupele noastre și ale aliaților noștri Ruși, fie de inamic.

3). Să se dea plugarilor, comercianților, industriașilor meseriașilor, etc. putința de a reîncepe lucrul, în care scop credem că s'ar putea înființa o Bancă, unde ei să găsească creditul și sprijinul necesar spre a-și valorifica munca.

4). Funcționarii români, cari vor fi necesari în Dobrogea [la silozuri, consulat, agenții comerciale, etc.] să fie toți dobrogeni; iar funcționarii, cari nu se mai pot întoarce, să fie numiți în funcțiuni similare în țară, plătindu-li-se salariile până la numire.]

5]. Drepturile câștigate în serviciul Statului român, cum ar fi d. ex. dreptul de pensie, să rămâne respectate și după pierderea silită a cetățeniei române, când numai cu această pierdere titularii unor asemenea drepturi pot să-și păstreze altele legate de solul Dobrogei. De asemenea, cetățenia română să nu fie pierdută pentru Români din Dobrogea cari ar fi optat vremelnic pentru o cetățenie străină, când acei Români, lichidându-și afacerile din Dobrogea, ar veni să se stabilească în România.

6]. Profesioniștilor cari nu mai pot profesa în Dobrogea să li se încredințeze în țară situațiuni potrivite cu specialitatea lor; iar când astfel de situațiuni nu li s'ar putea da, să li se acorde despăgubiri care să-i pună în măsură de a-și reface carierele.

7]. Să se mențină ca valabile pentru țară și cu drept de opțiune în privința localității, drepturile de farmacie, de brevet, licență etc. dobândite în Dobrogea.

8]. Până ce se vor înapoia în Dobrogea, pentru a se stabili din nou acolo, sau până când vor fi puși în situațiune de a-și reîncepe carierele în țară acei ce nu se mai pot înapoia, refugiații dobrogeni fără mijloace de existență să fie ajutați în măsura trebuințelor imediate ale traiului zilnic și după greutatea familiilor lor, iar cei demobilizați și capabili de muncă să fie plasați în industrii, meserii, la munca câmpului, etc., cu ajutorul și intervenția autorității.

9). Să se înființeze în Iași, eventual și în alte orașe, birouri recunoscute, care să aibă de scop a stabili contactul între autorități și Dobrogenii refugiați, cari ar avea nevoie de concursul și sprijinul lor.

Acestea sunt, Domnule Prim-Ministru, o parte din măsurile ce le credem absolut indispensabile pentru a se păstra provinciei noastre din dreapta Dunărei caracterul ei etnic de mai nainte și pentru a se face posibilă viața atâtor familii aruncate pe drumuri și lăsate în cea mai chinuitoare nesiguranță de împrejurările nenorocite ale războiului.

Știm greutatea financiară în care se zbate țara și bănuim multele îndatoriri cărora urmează să le facă față; dar ches-

tiunea ce aducem înaintea D-Voastre este de o prea mare importanță, pentru ca oamenii de Stat, în luptă cu greutățile prezentului, să nu întrevadă în ea pregătirea viitorului într-o anumită direcție și să nu-i dea toată sollicitudinea.

Ar fi de altmîntrelea și nedrept ca o calamitate ca aceasta a războiului, să așese cu toată greutatea ei în chip deosebit asupra locuitorilor unei regiuni mai bîntuite și mai fără noroc; dreptatea cere, din contra, ca toți cetățenii să o suporte de o potrivă, căci numai astfel ea va apăsa mai puțin și în chip mai egal asupra tuturor. Generațiile viitoare chiar vor trebui să ia asupra lor o parte cât mai mare, ele care poate nu vor ajunge să trăiască zilele nenorocite pe care le trăim noi acum.

În speranța că apelul nostru nu va rămânea fără răsunset și că D-Voastă veți căuta chiar să adăogați ceea ce lipsește unei soluționări complete a chestiunii, Vă rugăm, Domnule Prim-Ministru, să primiți expresiunea distinșelor noastre sentimente de stimă și devotament.

30 Aprilie 1918

În delegație	}	I. N. Roman	Alimăneșteanu
		C. Irimescu	P. Grigorescu
		Gr. Grigoriu [librar]	Sever Movilă
		Dr. Sadoveanu	Nic Rigani
		Calafeteanu [Tu'cea]	Gogu Rigani
			Farm. Miga

Răzpunzând d-lui Roman, primul-ministru a spus : că nu eră nimeni care să regrete mai mult de cât d-sa dezastrul țării, a căruia răspundere alții o purtau ; că d-sa a stărut din toate puterile să amelioreze condițiunile consimțite de guvernul Averescu la Buftea și consideră ca un succes personal nu numai alipirea Basarabiei, ci și restituirea zonei din regiunea munților ; că, în ce privește Dobrogea, a apărat deasemenea cât a putut drepturile noastre și a prezentat chiar mareșalului Makenzen, contelui Czernin și celorlalți membri ai Conferinței, reprezentanți ai Puterilor-Centrale, un memoriu întocmit de d-sa și de d-nii profesori D. Onciul, Simion Mehedinți și C. Giurescu,

dar că, după 15 zile de la înmânare, a căpătat răspunsul că la Viena și mai cu seamă la Berlin domnea convingerea că pacea între Români și Bulgari nu se va putea stabili și asigura, de cât numai interpunându-se Dunărea, ca hotar, între țările lor; că «mareșalul», de altfel, recunoștea progresele realizate în Dobrogea sub dominațiunea românească; progrese care chiar l-au surprins; dar că personal nu putea face nimic pentru a schimba soluțiunea hotărâtă a cercurilor superioare; că astfel fiind, ca om politic, care nu contează nici cu iluziile, nici cu minunile, ci numai cu realitățile era nevoit să constate cu durere că *Dobrogea este și rămâne definitiv pierdută*; că pe dobrogeni d-sa nu-i împedica să se întoarcă la căminuri, dar nici nu îndemna pe nimeni să o facă, de oarece credința D-sale era că nu vor duce casă bună cu bulgarii; și că, în sfârșit, regreta că nu putea veni în ajutorul dobrogenilor amenințați a rămânea pe drumuri, muritori de foame, de oare-ce finanțele Statului se găseau în cel mai mare dezechilibru și guvernul era nevoit să cheltuiască în fiecare zi ceia-ce încasă, din impozite, într'o lună.

Acest răspuns al d-lui Marghiloman nu putea mulțumi pe dobrogeni. Dacă unii erau într'adevăr îngrijorați de soarta și viitorul țării lor, cei mai mulți stăruiau în optimismul de mai nainte. Ei nu-și puteau închipui o clipă măcar că Dobrogea putea fi *definitiv pierdută*.

D-l Ioan N. Roman a cerut atunci d-lui I. C. Brătianu o audiență pentru o delegație dobrogeană; și d-l Brătianu a primit imediat, a doua zi, la locuința d-sale din strada Lascăr Catargiu, delegația, alcătuită din foști parlamentari, din foști demnitari dobrogeni și dintr'un număr de intelectuali, proprietari și comercianți.

Primirea delegațiunei s'a făcut cu toată solemnitatea, nu numai de către d-l Brătianu personal, ci de

către toți foștii miniștri din cabinetul d-sale și de către foștii președinți ai Corpurilor legiuitoare.

D-l Roman a dat citire unui inimos și documentat memoriu. care a fost ascultat cu cel mai viu interes,

În acel memoriu se aproba fără rezervă din partea dobrogenilor, -- «cei mai încercați cetățeni ai țării în războiu» acțiunea pentru unitatea noastră națională; se veștejeau mijloacele barbare întrebuintate de inamic pentru a-și întronă stăpânirea brutală asupra lumii; se relevă absurditatea pretențiunilor bulgărești asupra Dobrogei, care a fost dacă, romană, bizantină, românească, -- dar bulgărească nici-odată; se aminteau apoi sacrificiile pe care Statul și inițiativa privată le-au făcut acolo, în cei 40 de ani de dominațiune românească; și se încheiă cu constatarea că mintea și sufletul dobrogenilor resping de o potrivă ideia pierderii definitive a Dobrogei, înfățișată ca o axiomă de primul-ministru al țării.

În mijlocul cuvântărei, lacrimile au început să curgă din ochii d-lui Roman care, totuși, stăpânindu-și emoțiunea, a continuat cetirea, cu glasul înecat în plâns.

Când d-l Brătianu s'a ridicat ca să răspundă, d-sa covârșit de emoție, nu a putut rosti un singur cuvânt timp de mai multe minute... În ochii tuturor erau lacrimi....

Reculegându-se, d-l Brătianu a răspuns sacadat și vădit mișcat, că înțelege toată durerea și toată frământarea sufletească a bieților dobrogeni făgăduind că, de îndată ce îi va stă în putință, le va da tot sprijinu! pe care îl meritau într'adevăr.

Memoriul d-lui Roman a fost reținut de d-l Brătianu și comunicat, în traducere franceză, miniștrilor Puterilor aliate, ca un document ce cuprindea expresiunea sinceră a sentimentelor marei majorități a locuitorilor dobrogeni.. Era cel mai bun răspuns la memoriile bulgărești de la Babadag!

După o clipă de tăcere, d-l Brătianu, schițând un ușor zâmbet, s'a adresat apoi delegațiunei spunându-i:

«Cred că Domnul Prim-ministru se înșeală când

prezice pierderea definitivă a Dobrogei.. Și, ca să ne despărțim sub o impresie mai veselă, să-mi dați voie să vă spun o anecdotă»...

„Când-va, la Viena, trăia un mare meteorolog, care publică în fiecare an un buletin de preziceri. Deși om foarte învățat, nu prea nimeria cu prezicerile sale. Așa, când prezicea „furtună“, se întâmpla să fie „vreme frumoasă“, — și din contra

„Intr'un târgușor vecin, un modest cetățean, fără pretenții și fără reputație, publică și el un buletin la fel, — și o nimeria cu mult mai bine.

„Intr'o zi, intrigat, savantul și-a luat inima în dinți și s'a dus să-și viziteze rivalul, ca să afle secretul științei sale, — bine-înțeles fără a-și divulga numele.

„Când bietul cetățean a aflat scopul distinsei vizite ce primea și s'a încredințat că are a face cu un om de treabă, i-a răspuns :

D-ta vrei să afli știința mea, — dar eu nu am nici o știință !... De unde vrei d-ta să știu dacă la anu pe vremea asta va ploua ori va fi vreme frumoasă?!... Secretul „științei“ mele e simplu, și iată-l : Un dobitoc de învățat de la Viena publică în fiecare an un buletin de preziceri. Văzând cât sunt de greșite, m'am apucat acum câțiva ani, ca să mă distrez, să public și eu un asemenea buletin, întorcându-i toate prezicerile pe dos. Unde spunea el „cald“, eu spuneam „frig“, unde el „nor“, eu „senin“... Și, nu știu cum se face, dar eu o nimeriam de nouă zeci de ori la sută, de câte ori el greșea, și greșiam de zece ori la sută, de câte ori el nimeria !... Am văzut atunci că gluma prinde și-mi aduce chiar foloase, și uit'te cum se face că public în fiecare an buletinul meu, cu aceeași superioritate asupra învățatului meu rival dela Viena.

Cuvintele prietenești ale d-lui Brătianu și anecdota d-sale despre valoarea oare-cărora preziceri au avut darul de a mai înviora sufletele îngrijoraților dobro-

geni. Totuși, ei au hotărât ca o nouă delegațiune a foștilor parlamentari să se prezinte și M. S. Regelui.

Cu elemente din celelalte memorii, - al d-lui profesor Iorga și ale d-lui Roman, - - cum lesne se poate vedea din apropierea textelor, - - s'a alcătuit un al treilea memoriu, semnat de domnii: Ioan N. Roman, N. Comșa, C. N. Alimăneșteanu, Dr. N. Sadoveanu, C. Oancea, Elefterie Niculescu și General Crăiniceanu, însărcinându-se o delegațiune compusă din domnii Ioan Roman, Dr. N. Sadoveanu și C. N. Alimăneșteanu să-l prezinte Suveranului.

Iată textul acestui memoriu:

Sire,

Față de ruperea din trupul Patriei a teritoriului cuprins între Dunăre și Mare și numit odinioară, sub dominațiune otomană, „Dobrogea“, subsemnații. în calitate noastră de reprezentanți ai județelor Tulcea și Constanța, am considerat că ar fi fost imperioasa noastră datorie de a protesta, în sânul chiar al Parlamentului din care făceam parte, în potrivă acestui act de violență, contrariu drepturilor noastre istorice, tratatelor internaționale și simțului general al populațiunii din acel teritoriu.

Parlamentul a fost însă dizolvat, iar la constituirea noilor Camere care îl vor înlocui, Dobrogea nu a fost chemată a-și trimite reprezentanții săi, deși deslipirea ei din trupul Patriei, atât după dreptul nostru constituțional, cât și după dreptul internațional, este un act fără valoare juridică, pe cât timp nu este făcut cu asentimentul întregii Națiuni legalmente exprimat.

În asemenea împrejurări vocea noastră se îndreptează către Acela care represintă în permanență suveranitatea națională și rugăm pe Majestatea Voastră să bine-voiască a lua cunoștință de motivele care sêrvesc de bază actului nostru de protestare.

S I R E,

Nimic nu îndreptățește această silnică sfâșiere, în nici-un chip și sub nici-un raport : și dacă noi o știm bine, ținem să aducem totuși, pentru și mai desăvârșită lumină, argumente hotărâtoare, care nu fac decât să se adauge dreptului celui mai evident care se calcă astăzi.

Veche provincie romană, locuită în mare parte de aceiași locuitori traci ca și pământurile de la stânga Dunărei, cu care încă de atunci era strâns legată, și mai târziu colonizată puternic cu elemente romane, această fâșie de teritoriu a trecut apoi în stăpânirea Imperiului bizantin, a cărui autoritate era recunoscută pe ambele maluri ale fluviului:

Năvălirea Bulgarilor în veacul al VII-lea, a atins-o fără a o fi putut organiza și governa. Nu odată Impărăția de Răsărit a exercitat din nou asupra-i drepturile sale de legitimă suveranitate. Si când, în secolul al XIV-lea regiunea de sud a căpătat o viață politică deosebită sub Dobrotici, al cărui nume îl poartă, toată partea de lângă Dunăre, cea mai bine populată, atârna de principatul Muntean, care era pe atunci în plină expansiune și care sub Mircea-cel Bătrân, încă de pe la 1388, a ajuns în stăpânirea întregii moșteniri a lui Dobrotici, ca vasa al Impăraților bizantini, adăogându-și posesiunea Silistrei.

Cele dintâi mărturii, ca și deducțiile cele mai temeinice, arată o covârșitoare populație românească în aceste părți, pe când Turco-Tătarii vin dintr'o colonizație târzie, iar elementul bulgăresc vechiu, rar și atuncea, a fost total înlocuit de această colonizație, pentru ca pe urmă numai, după mai multe veacuri, să vie noi locuitori de această rasă din așezările basarabene sau din părți mai adânci ale Bulgariei de astăzi.

Legat prin interese economice cu bâlciurile muntene, având atârnare de Mitropolia Brăilei, servind de locuință pentru iarnă păstorilor mocani din Ardeal, care se și statorniceau aici, primind pe sătenii din balta brăileană și pe emigrații cojani din districtele Brăilei și Râmnicului-Sărat, acest ținut își arată legătura cu partea de peste Dunărei a României și prin repetarea aceluiași nume geografice pe un mal și pe celălalt și

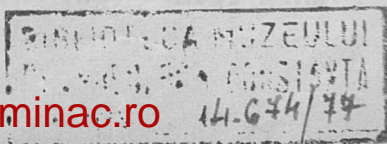
prin relațiile neconținute de familie între Muntenii băltăreți și Dobrogeni.

O cercetare a numelor de localități și de accidente geografice a găsit 1260 de numiri românești pe lângă un număr mai mare de numiri turanice, iar numiri bulgărești nici douăzeci în toată provincia. Toți cercetătorii, cari au făcut statistice în timpurile noastre, au constatat inferioritatea numerică a acestui element suprapus de curând: Basarabeni în districtul Tulcea și Turlaci de la Cotel în districtul Constanța. Dacă profesorul Miletici a putut spune despre Dobrogea sudică, anexată la România în 1913, că „nici într'un singur loc n'a putut afla o populație bulgară indigenă”, alt profesor bulgar, Ișircov, asigură că „a se crede că sunt mai mult de 50.000 de Bulgari în Dobrogea” — unde locuiau 400000 de oameni, — „precum se face adesea, înseamnă a ne înșela într'un chip grosolan”. Și de fapt, socoteli statistice serioase dau în Dobrogea veche, pentru anul 1913, la o populație de 380,430 de locuitori un număr de 51.149. Bulgari, reprezentând 13,4% față de un număr de 216.425 Români, reprezentând 56,9% din populație; iar în 1916 populația Dobrogei vechi atinge cifra de 400.000 locuitori cu peste 230.000 Români, aceștia depășind în număr pe toți conlocuitorii lor de alte origini luați la un loc.

De altminterlea, când Dobrogea turcească a fost deschisă culturei prin războiul Crimeei, compania engleză, care a construit linia Cerna-Voda—Constanța, a arătat cu ce țară e legat mai mult acest teritoriu.

La 1877-78, după un războiu b'ruiitor alături de Ruși, ni s'a oferit această regiune, pe care România n'a acceptat-o ca o compensație pentru Basarabia de Sud anexată la imperiul vecin, căci ea n'a cedat nici-odată formal județele basarabene. Posesiunea dobrogeană, în legătură cu o veche colonizare și cu o continuă influență culturală, o datorește România armelor sale și Puterilor europene reprezentate la Congresul din Berlin, care au recunoscut și consacrat astfel, odată cu drepturile noastre străvechi și o așezare ce, prin legăturile ei cu gurile Dunărei, e și de interes general european.

Opera de civilizație ce am înfăptuit acolo în cei 40 ani de dominație românească e un titlu de mândrie pentru Statul și

poporul românesc. În acest scurt interval de timp noi am transformat pustia dobrogeană de mai înainte într'o grădină roditoare. Am introdus domnia legii desbătute de Națiune în locul arbitrariului din trecut, garantând și asigurând libera dezvoltare a tuturor; am regulat și consolidat dreptul de proprietate, împământând peste 100.000 de plugari, începând cu cei locali, întreprinzând suprafața pământului arabil și încercând rendimentul solului; am dat un avânt necunoscut până atunci comerțului industriei, meseriilor și tuturor indeletnicirilor care sporesc bogăția națională, asigurând bunul traiu al claselor orășenești și, ca urmare, populațiunea provinciei s'a întreit, iar excedentul nașterilor s'a înșesit; am ameliorat condițiunile de igienă ale satelor vechi și am înființat sate noi; am sporit numărul și întinderea drumurilor șoseluite dela 90 la peste 1000 de Km. iar căile ferate dela 66 la 239 Km.; am înălțat peste 150 de biserci, am clădit spitalele model și numeroase infirmierii, am zidit școli primare confortabile în toate comunele și am introdus învățământul secundar și profesional în ambele județe; am desgropat și cercetat ruinele trecutului, care vorbesc numai de drepturile noastre vechi în acea parte de țară și am ridicat monumente de pietate acelu trecut atât de frământat și atât de scump nouă; am pus în valoare minele de fier, de cupru și de mangan, carierele de marmoră și de granit și bogatele pescării ale Razimului și Dunăvășului; am făcut marile lucrări ale podului de peste Dunăre și portului de la Constanța care vor rămâne ca monumente veșnice și grandioase ale spiritului nostru civilizator și capacității noastre tehnice, apoi conducta și rezervoriile de petrol și mărețele silozuri din portul Constanța... Într'un cuvânt, am înzecit activitatea, bogăția și cultura în general, am înfiripat o viață prosperă și fericită și am deschis toate perspectivele unui viitor strălucit; iar conglomeratul de neamuri de acolo, afară de o minoritate dintre Bulgari, s'a amalgamat într'un popor, având toate însușirile unei înrudiri morale, aceeași conștiință națională românească, aceeași iubire de Țară și același simțământ de respectoasă alipire față de Suveran și de Dinastia Sa.

S I R E,

Într'o epocă în care din amândouă taberele luptătoare în

marele războiu s'a recunoscut solemn dreptul populațiunilor, care sunt națiuni, de a hotărâ cu privire la soarta lor, nu o adunare improvizată și necontrolată, sub un regim de ocupație după plecarea și izgonirea celor mai mulți cetățeni, cum a fost organizată de Bulgari la Babadag, poate hotărâ de viitorul unei țări, ci numai reprezentanții ei legali și liber aleși.

În numele unui trecut de două mii de ani, și al unei neconținute opere civilizatoare, în numele dreptului celui mai fiiesc, ce ni-l dă legătura noastră de sânge, munca și jertfele noastre de acolo și nezguduita hotărâre a 400.000 de oameni pe cari dominația românească i-a ridicat din barbarie, i-a luminat și i-a îmbogățit, noi, cei din urmă reprezentanți până acum ai Dobrogei în Parlamentul României, ridicăm această indignată și emoționată protestare, care suntem convinși că va avea răsunet nu numai în marele suflet românesc al Majestății Voastre, dar, la timpul său, și în conștiința lumii.

Suntem cu cel mai profund respect

S I R E,

Ai Majestății Voastre

Prea supuși și prea plecați servitori

Ioan N. Roman, deputat al col. I de Constanța

N. Comșa, deputat al col. I de Tulcea

C. N. Alimăneșteanu, deputat al col. II de Constanța

I. C. Atanasiu, senator al col. I de Tulcea

D-r N. Sadoveanu, senator al col. I de Constanța

C. Oancea, senator al col. II de Constanța

Elefterie Nicolescu, deputat al col. II de Tulcea

General Crăiniceanu, deputat al col. III de Tulcea

Delegațiunea foștilor parlamentari dobrogeni a fost primită de M. S. Regele în ziua de Sâmbătă ¹⁶/₂₉ Iunie 1918, orele 3 după amiază, la reședința regală din Lăpușneanu, în localul Creditului Funciar Urban din Iași, fostul palat al lui Cuza-Vodă.

Prezentând memoriul, membrii delegațiunii au spus M. S. Regelui că ei nu pot crede în trăinicia păcii de la București, care făcea României o așa de strigătoare nedreptate și nesocotea cu desăvârșire în-

teresele și sentimentele populației dobrogene, ci considerau această pace ca o silnicie trecătoare, și ca una din multele încercări de care neamul nostru s'a isbit în trecut, fără ca vitregia vremurilor să-l fi putut abate ori răpune.

Iar M. S. Regele a răspuns, aproape textual:

«E adevărat că neamul românesc a suferit multe dureri și nedreptăți în tot cursul istoriei sale, dar a găsit în el destulă putere de voință ca să reziste și să se refacă. Nici acum speranța nu trebuie pierdută».

Aceste cuvinte hotărâte și bărbătești ale Suveranului, — care contrastau în chip vădit cu părerile pesimiste ale primului Său Consilier, — au fost imediat aduse la cunoștința dobrogenilor și au avut asupra lor efectul unui adevărat reconfortant.

De altfel, n'a trecut mult și inamicul a trebuit să vadă reversul medaliei și prăbușirea visurilor lui de dominațiune universală. „Frontul unic“ devenise o realitate. Ofensiva generalului Foch în Nordul Franței a fost fulgerătoare. La legațiunea franceză din Iași, — instalată în localul vechiului Conservator de muzică și de declamație, — se afixau radiogramele primite peste zi. Lumea citea cu lăcomie. Un perete întreg al sălei de intrare era prins de o mare hartă a regiunii frontului de luptă, pe care zilnic, — și câte odată de mai multe ori pe zi, — se însemnau rezultatele ofensivelor decisive, cu creioane de diferite culori. Nimic mai elocvent și mai convingător de cât aceste însemnări. Inamicul nu mai putea rezista. El se gasea în plină derută. Retragerea lui era neînchipuit de grabită și de dezastruoasă.

În zilnicul pelerinagiu de la legațiunea franceză n'a fost dobrogean, locuitor la Iași, sau venit pentru a lua informații și a le comunica celorlalte centre, care să nu se fi dus măcar odată pe zi, ca să vadă cu ochii lui, harta minunată pe care se scria triumful Dreptului asupra Forței.

Nu mult după aceea a început și ofensiva gene-

ralului Franchet d'Épéray de pe frontul Salonicului, cu defecțiunea „prusacilor balcanici“, cu retragerea precipitată a adevăraților prusaci ai lui Makensen, cu intrarea glorioasă a luptătorilor de la Mărășești în teritoriul ocupat și cu întoarcerea anevoiasă a refugiaților dobrogeni la căminurile lor, în scumpa lor Dobroge, ce--mila Domnului!--n'a fost *definitiv* pierdută.

Am schițat aceste câte-va amintiri diu noianul întâmplărilor prin care am trecut în anii de grea încercare ai războiului și am dat cele câte-va memorii și proteste în care se încheau simțimintele și speranțele marei majorități a locuitorilor dobrogeni, — acte ce acum capătă valoarea unor documente, — pentru ca să rămână fixate și cunoscute publicului și pentru ca să poată servi la reconstituirea momentelor nespuse de grele, dar și neînchipuit de mari, pe care mulți dintre noi le-am trăit pe atunci în vechea capitală a Moldovei, cu inima adesea strânsă de îngrijorare și une-ori încălzită de nădejdea vremurilor ce aveau să urmeze.

LA TERVUEREN...

*La Tervueren, drepti, stejarii
Năzuiesc în spre lumină,
Și de umbră și de farmec
E pădurea toată plină.*

*Liliecii și salcâmi,
Teii de pe lângă drumuri,
Răspândesc belșug de freamăt
De culori și de parfumuri.*

*Veseli ciripit de paseri
Din frunziș năvalnic vine,
Ingânat de clocotirea
Zumzetului de albine ;*

*Și'n brădet aleargă sprinten
Cârdul sperios de ciute,
Dând sub pași uscat răsunet
Frunzelor pe jos căzute, —*

*Pe când lacul, ce se întinde
Ca o pânză sub răzoare,
Scaldă apele lui limpezi
În răsfrângerea de soare,*

*Și în maestos alunec,
Defilând ca la paradă,
Trec pe luciuri albastre
Lebedele de zăpadă.*

*

Numri la castel, ici-colea,
Zidurile-s ruinate,
Uşile mereu închise
Şi perdelele lăsate.

Iar în e', unde-şi trăise
Visurile ei de fată,
O bătrână Impărăteasă
E închisă şi uitată.

Ea plecase cu Impăratul
Peste munţi şi peste ape,
Ca să-şi caute norocul
Ce-l avea atât de aproape;

Dar s'a 'napoiat din ţara
Magilor azteci, stingheră,
După-o scurtă fericire
Şi-o mărire efemeră.

Iar acum ?... Nimic nu 'ntreabă,
Nimăruia nu răspunde
Intunericu-i din suflet
Nici o roză nu-l pătrunde,

Şi ca o fantomă umblă
Prin odăile tăcute,
Cu privirea rătăcită
Şi cu minţile perdute.

*

Ziua, când din vălmăşagul
Vieţii reci şi monotone,
Soarele cel cald de vară,
Veselele brabantone,

Chiomă lumea şi-o adună
De prin satele vecine
La pădurea înverzită
Cu poeni de farmec pline;

Seara, când întârziată,
Câte-o tânără păreche
Işi zâmbeşte cu 'nţelesuri
Şi-şi şopteşte la ureche;

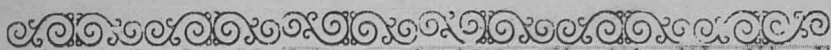
Noaptea, când întreaga fire
Se cufundă în tăcere,
Și niți frunza nu se mișcă,
Și nu-i nici o adiere;

Și spre zori de zi, când luna
Dintr'un cearcăn, argintie,
Răspândește pe cuprinsuri
Dulcea ei melancolie,—

Ce feeric e Tenvueren
Cu pădurea lui cea deasă!...
.... Trist e doar' castelul numai
Și sârmana Impărăteasă!

ROZMARIN

CELE TREI DOBROGI PE CARE LE-AM GASIT ¹⁾

I.

Să începem prin câteva considerații generale, resumând studiile mai recente asupra Dobrogii, publicate mai ales în această foaie, la Iași, și care astăzi apar într'o traducere franceză, în volum.

Dobrogea, în limitele strâmte ale teritoriului ei, are un întreit caracter, care lămurește rostul deosebit al dezvoltării sale istorice și al populației sale într'o vreme mai apropiată.

De o parte este litoralul Mării, ai cărui locuitori și a cărui soartă politică sunt în legătură cu vicisitudinile stăpânirii în Marea Neagră. Într'o vreme mai depărtată erau aici colonii ioniene și doriene. Rămășițele acestei vechi populații s'au păstrat, cu intreruperile și noile afluxuri care se pot ușor înclpui, de-a lungul evului mediu. Cât despre stăpânirea maritimă, ea a aparținut până în veacul al XIV-lea Bizantinilor, căci n'a fost niciodată vre-o flotă bulgărească în apele Pontului Euxin.

De altă parte este malul drept al Dunării, care, aici mai mult decât aiurea în cursul său de la Orșova

¹⁾ Din „Populația Dobrogii la 1850 după manuscriptul de la Azaclău“, comunicație făcută la Academia Română.

încoace, cuprinde același neam ca și cel care, din depărtatele zile ale Dacilor și ale coloniștilor romani, cu cari cei d'întâiu au trebuit să locuiască împreună după cucerirea lui Traian, a avut posesiunea neconținută a malului stâng. Dacă Bizantinii, stăpâni, pe urma înaintașilor lor romani, ai fortărețelor ce păziau malul, au putut să-și întindă o influență politică asupra șesurilor muntene din față, prezența lor în aceste castele întărite n'a avut nici un efect asupra naționalității locuitorilor Dobrogii dunărene, cari au trecut prin aceleași faze ca și vecinii și frații lor, cu cari au fost neconținute schimburi de populație.

Și, în sfârșit, între litoralul Mării și malul dunărean este un mare drum militar, întrebuințat într'un chip cu totul sporadic și pentru negoț. Acest drum, de la Isaccea sau de la Tulcea, prin Babadag, către acel Bazargic, pe care Ioan Ionescu, care a cercetat aceste ținuturi în 1850, îl califică de Malines balcanic din cauza centrului de căi de comunicație pe care le reprezintă, nu exista pe vremea bizantină, când circulația mărfurilor se făcea numai pe Mare, din pricina barbarilor. Acest drum n'a fost practicabil decât în ceasul când cei din urmă dintre acești barbari rămaseră stăpâni ai țării întregi, de la Dunăre la Mare, când dominația Turcilor otomani înlătură ultimele resturi ale înrâuririi politice creștine. Pentru a întreține a și, la întâmplare, a apăra acest drum, pentru a fi la îndemâna nevoilor ce aveau călătorii și ostașii, colonii au fost așezate: în veacul alXV-lea Turci, după 1600 Tătari, iar în ultimul timp, pe la Bazargic, și Arabi [să se compare stabilirea de Cerchesi musulmani în interiorul Bulgariei]. Rațiunea lor de a fi, chezașie de păstrare și chiar de progres, se găsea în durata acestei căi militare și comerciale care-i adusesese, aici ca și în Macedonia și în alte părți europene ale Imperiului otoman. Această cale încetând, decăderea începu încă de la sfârșitul veacului al XVI-lea și mai ales de la începutul veacului trecut; aceasta

explică marele număr de sate părăsite, care a fost constatat către 1850 de același Ionescu, sate care se regăsește în parte pe harta lui Rigas, o jumătate de veac înainte. Când Turcia modernă trebui să părăsească provincia, mulți dintre acești coloniști mahometani părăsiră vetrele lor; alții rămăseră, dar numai pentru o decădere care nu putu să fie împiedecată nici de largă toleranță, nici de sprijinul real și simpatie al Statului român, care culese în acest punct moștenirea Sultanilor, reintrând în vechile drepturi ale principatului muntean și ale rasei.

Cât despre Bulgari, cu toată prezența lor sporadică pe acel teritoriu, ei nu se stabiliră ca locuitori permanenți decât pe urma Turcilor, domnii și stăpânii lor și, mai târziu, ca fugari înaintea răzbnării acestorași, pe cari îi trădaseră întâmpinând pe frații ruși, sau, în sfârșit, ca niște coloniști căutând bune pământuri rodnice pe preț mic. Același Ioan Ionescu, care, cum s'a spus, nu poate fi învinuit de sentimente dușmănești față de neamul bulgăresc, într'o vreme când nu era un Stat bulgar și când nimeni nu ridica o problemă a Dobrogii, spune totul, în acest pasagiu expresiv al unui om așa de bine informat ca acest intendent al moșiilor Marelui-Vizir: „Bulgarii au venit în Dobrogea de vre-o douăzeci de ani, părăsind pământuri ingrate pentru cele mult mai roditoare ce le-au găsit în țară“*).

Ionescu găsește în Dobrogea-de Sud, la Bazar-gic, din 740 de case abia 110 care aparțin Bulgarilor (50 Armenilor, 140 Țiganilor) și în toată cazaua, care cuprinde optzeci și nouă de sate, 1230 de case turcești, 143 arabe [v. mai sus] și abia 120 bulgărești. Nu-s Bulgarii nici la Balcic, principalul port al Ținutului, al cărui frumos pavagiu' de piatră, asemenea cu acela al vechiului Trieste, era aproape pustiu și «măreața moschee» n'avea credincioși, și la Căvarna

*) *Excursion agricole dans la Dobro tja*, Constantinopol 1850, p. 82

Mangalia nu era decât „un oraș distrus acum douăzeci de ani“ și vechile ziduri de marmoră--după mărturia rarilor locuitori, ca la Civita Vecchia - asigură Ionescu din partea lui--nu oferiau măcar ruine interesante. Constanța [Chiustenge] e a un sat de pescari.

Dacă Niculițelul „în mijlocul unei regiuni încântătoare“ păstra lângă rămășițele „unei cetăți romane pe care locuitorii o numesc Traian“ și a unei biserci având mai degrabă caracterul de templu păgân. bâlciul său foarte cercetat, erau multe așezările rurale distruse. Ionescu pomenește printre aceste sate, care nu trăiau decât în amintirea vecinilor, multe care a-vuseseră ca locuitori Români: Preslav, Beștepe românească, Dunăvățul, Satul Nou, Sgrița, Cernichiou, Fântâna Nedelei, Minjina [un alt sat cu acelaș nume este în Moldova] Roșești, Caladuca, Rumbeca, Molo-dița, Topologul [un râu cu acest nume, în Muntenia] Straja [odată un centru însemnat; deci fusese un punct de hotar românesc, cu o garnizoană, dincolo de Dunăre] Zavalul, Stâncele, Vistierul, Hasănești, Tortomanul, Peștera. Coloarea care înseamnă satele românești se întâmpină, în afară de orașe: Tulcea, Babadag, Măcin, Isaccea, în care sunt și locuitori de neamul nostru, la Somova, Rachel, Pisica, Luncavița, Văcăreni, Garvan, Jijila, Taița, Niculițel, Cilic, Hagi-ghiol, Zabanca, Sarighiol, Zebil, „Bedjè“, Cinili, Turcoaia, Peceneaga [nume feminine, aparținând unei fase mai vechi a limbii], Ostrov, Dăeni [unde a fost un conflict între locuitori și trupele Domnului Țării-Românești la începutul veacului al XVII-lea], Gârliciu, Groapa Ciobanului, Topala, Seimeni, Cochirleni, Raso-va, Ienisala „Sterin“, Zabancia, precum și, în parte, la Câșla, Zatoa, Greci, Frecăței, Salica Hafsanlar, și „Chirgita“ [Jijila?]. Compusă din vechi locuitori și din Mocani, din ciobani ardeleni, cari, începând prin a-și mâna turmele de-a lungul văiugelor pietroase ale provinciei din toamnă până în primăvară, se stabileau la urmă aici, această populație românească atingea

cifra de 28 031 de locuitori, formând 2656 familii față de 2.268 de familii turcești, 2225 tătărești, 1194 bulgărești (cu cea din părțile Bazargicului cu tot: 2214) și 1092 rusești [«căzăcești»]. Păstorii români aveau turme care se socotiau până la un milion de capete.

Un hasard fericit ni va îngădui să controlăm de a dreptul și să întregim satele lui Ioan Ionescu.

II

Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859¹⁾

Am găsit dăunăzi, în 1912, în biserica din Azaclău, în față cu Galații, un caietul de daruri făcute, începând din anul 1859 de locuitorii mai multor sate din Dobrogea, pentru a clădi biserica, biserica românească—pe o vreme când în aceste ținuturi ortodoxe se cunoșteau bine deosebiri de rasă—de la Alibechioiu. Astăzi manuscriptul se află la Academia Română. Titlul e acesta: „Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin; 1859, 16 Avgust“.

Cel care a făcut această operă de pietate e unul dintre acei cărturari cum se aflau în Dobrogea cu mult înaintea ocupației românești în 1878. Acest Apostol Teodorescu, sau, cum iscalește odată, după o modă care a domnit în Bucovina, Teodorescul, nu urmase, probabil nicio școală. Născut în această provincie a Dobrogeii chiar, a învățat singur ortografia cu slove cirilice, și-l vedem trudindu-se a-și face o nouă ortografie cu litere latine, în care întrebuițează, cum era să se și facă mai târziu la noi, *ă* pentru vocala cu sunetul întunecat [nu cunoaște pe *î*] *ț* și *ș* pentru sunetele corespunzătoare, fără să uite pe *u* scurt, pe

1) A doua parte din comunicația despre manuscriptul de la Azaclău făcută la Academia Română

care-l înfățișează, ca în felul de a scrie oficial de mai târziu: u.

În răvașe scrise în acest chip la 1862, prietenului său, preotului Ilie, el îi va vorbi de dorința lui să fie întrebuițat la aceeași biserică, în calitate de cântăreț și de dascăl de școală, pentru care «să facă îndemnare oamenilor ca să mă tocmească dacă li face trebuință»; oricum, el trebuia să-și afle, fără zăbavă un rost de felul acesta, dacă nu la Alibechioiu, la Zibil unde și fusese poftit. Teodorescul a și fost primit de către preot, și el vorbește mai târziu de „exarhul“, de „icsariul“ satului, însărcinat să culeagă, pentru preot ca și pentru dascăl leafa și „pânea“, și care nu s'a îngrijit a o face; se spune că preotul a plecat de la Cataloiiu la „Alibechioiu“.

Satele la care se îndreaptă omul nostru ca să aibă banii și materialele de nevoie pentru facerea bisericii sunt acestea, așa cum reiese din condica donatorilor, ca și din sumariul ce se află spre sfârșitul caietului.

Alibechioiul „satul lui Alibeg“ fostul proprietar turc al pământului și „boierul“ locuitorilor. Harta lui Ioan Ionescu pare a-l atribui.. Grecilor.

Cinili, a cărui populație, curat românească, e adevărată de aceaș autor, de și a înlocuit, cum o arată numele, o așezare de Turci ori de Tătari.

Babadag: acest centru al Dobrogii interioare, acest loc de hagiălc pentru cucernicii musulmani cari vin încă să se roage la mormântul unui „sfânt“, e numit aici, ca în limbajul poporului: Babada ori numai, ca în vechile noastre cronici: Baba „Grădinarii de la Baba“ fac un dar de 50 de lei.

Satu-Nou.

Meduncu sau *Medenchiu*: aceste nume românești vin din vechiul nume turcesc de Meidan-chioiu. Satul nu e semnalat de Ionescu ca aparținând Românilor. Totuși da 100 de lei.

Ortachioiu, veche așezare de *ortale* (companii) ale lenicerilor.

Balabancea: numele vine dela cel de persoană, turcesc: Balaban, care a trecut și în românește: un Balaban făcea în a doua jumătate a veacului al XVII-lea un negoț întins în Galiția; termenul intermediar a putut fi armenesc.

Cerna: numele, de obârșie slavă, se întâlnește de la un capăt la altul al teritoriului românesc, din Banat în această Dobroge.

Nalbantu: numele vine de la profesia potcovarilor și veterinarilor populari la Turci.

Văcăreni: veche așezare românească a oamenilor veniți din Văcari.

Gherbănu: numele românesc care se apropie de Grebăn, echivalează cu numele turcesc de Garvan. Gherbanul e chiar lângă Văcăreni.

Greci, vechiul cuib de Greci pescari pe Dunăre.

Taița, cuprinsă de Ioan Ionescu între satele curat românești.

Jijila: aceiași observație.

Orașul *Tulcea*.

Zăbălu: satul, de origine turcească, a Zebilului.

Zafirna.

Inisala, lângă Babadag, veche fortăreață turcească, zidită de sultanul Mohamed I-iu. Locuitorii dăruiesc vin.

Nicolitețu: acest mare sat românesc e înscris — fără să se dea numele donatorilor -- cu vin și 300 de lei contribuție.

Măcin: un singur negustor din acest oraș dă 15 lei.

Călugăra: un Mocan din acest sat dă 10 lei.

Apcadun: adică, probabil, Accadun[lar], «satul doaminelor albe». Un locuitor de aici, Ilie, e înscris cu 130 lei.

Turcoaia. -- În unele din aceste sate administrația eia în mâinile *icsariului* „exarh” și în ale *pârgarului*; se știe că se numiau astfel și sftetnicii orașelor.

Cu sumele strânse și materialele date de ctitori

se plătesc «maistorii» din Tulcea și muncitorii țigani, precum și zugravul.

*

Prin numele zișilor ctitori se poate avea oarecum o idee despre caracterul național al locuitorilor acestor sate, cari, prin singurul fapt că ele contribue la zidirea unei biserici românești arată, sau că țărani, păstori și pescari, aparțin nației, sau că trăiesc într'un grup de majoritate românească, ale cărui dispoziții trebuie să le împărtășească.

Numele Bulgarilor — se zice : *Bulgariu* nu *Bulgar* — sânt rare, mai rare ca ale Rușilor în cutare așezare care e a acestora din urmă. I am însemnat în apendicele memoriului, așa cum se va publica de Academia Română, lăsând la o parte doar numele comune ambelor neamuri și care, deci, nu pot să aibă o semnificație etnică.

Pe când numele Românilor sunt extrem de numeroase și prezintă uneori forme vechi sau forme caracteristice, care amintesc Ardealul, precum : Samion pentru Simion, Iosip pentru Iosif, etc. Facem să urmeze unele care lovesc mai ales prin aspectul lor foarte popular sau curat arhaic :

Mititelu, Tănasă, Todor, Titia, Titiana, Bălașa, Gherghina, Vasilica, Despa, Parusia, Marina, Sanda, Dămian, Istrati, Măcari, Todosă, Zoița, Tasia, Mărioara, Marghioala, Marița, Grăpina, Nicolina, Dochița, Șerbana, Neacșa, Istina, Schinca, Florica, Pricoche, Andonic, Dănilă, Hrăste, Căprian, Vlad, Bălăican, Sălăvăstru, Opre, Ionița, Dodică, Trohin, Schivu, Rusu, Neacșu, Florea, Răduș, Petran, Tirinte, Guțu, Lazur, Tatu, Macsân, Ghergheșanu, Maftei, Agachi, Dobrița, Sohia, Domnica, Anghelușa, Todora, Arghira, Palaghia, Uliana, Mărgărinta, Domnița, Nița, Măranda, Chirana, Dumitrașca, Păuna, Gafița, Sevastiana, Avghinia, Frăsina, Schiva, Marga, Hapca, Oxana, Salomin, Voica, Simina, Chirilă, Chița, Lisaveta, Călina, Călușa, Mira, Stanca, Mușata, Neguța, Drăcuța, Jă-

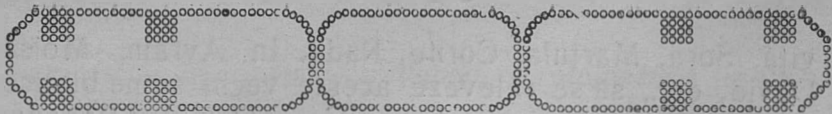
vița, Sora, Marțula, Corne, Rada. În Avram, Moisă, David, etc., să se releveze aceste vechi nume biblice, particulare regiunii ardelene a Carpaților. La Babadag chiar: Ichim, Baiu, Soldana, Gherghina, Vâlce, Todor, Patru, Anghelina Drăgan, Gavrilă, Domete, Haritina, Marina, Păscălina, anaghia, Zamfira, Anghelaș, Manoil, Iosip, Bălchina, Crăciuna, Păuna, Simina, Hrisava, Marica, Dafina, David, Caluda, Fira, Costanda, Chirița, Axinia, Călin, Calița, etc. La Taita, unde sânt Ruși, lângă nume ca Oxana, Harasăm, (Gherasim) se află altele, vădit românești, ca: Lachira (Rahila), Lișu, Anița, Nița, Paval, Gavrilă, Mihăilă, Herman, Horpina, Todosă, Neagu, Neaga, Stanca, Bratu, Bița, Samoila, Bogdan. La Tulcea călugării români Isaia, Neofit figurează printre donatori; femeia unui preot se cheamă Măranda, altă femeie Ravica (Raveca), o a treia Lința. Ca nume de familie, în afară de cele care înseamnă un meșteug, (Fierariu, Icsariu, Porcariu, Sicriariu, etc.) și de cele prin care se poate recunoaște o nație, altele, de în mare interes de noutate: Chicioruș, Putină, Popa, Porneiu, Spălăvarză, Zuzu, Tărcatu, Butuc Tuzlariu, Pipilișcu, Valșan, Grozea, Bogdan, Sendre, Carastoian, Zorilă, Schiță-Verde, Mutălică, Găvată, Bărte, Lăban, etc. Vecinătatea Grecilor, pe încetul topiți cu cealaltă populație creștină, a lăsat nume ca: Haralampi, Olimpiada, Anastasă, Arion, Lionte, Crustelina, Caramfila, Conon, Polihroni, Hrusina, Mavrodi, Ivanghele, Cherachița, plus diminutivele în *achi*: Ienachi, Dumitrachi, etc. Câteva nume rusești, caracteristice, apar, și este chiar un Mustafa.

Patru, cinci pomeniri de Bulgari, ca atari, câteva grupe de nume destul de comune și nimic care să dea explicație acestei lipse, afară de faptul că pe acea vreme, către jumătatea veacului al XIX-lea, nu încetase încă noua emigrație bulgărească și că puținele elemente ce erau în aceste sate suferiau înrăurirea mediului românesc.

N. IORGA

Aceste articole au fost publicate întâi în „Neamul Românesc” No 35 și 36 din 13 și 15 Februar 1919.— N. R.

3

NOAPTE DE SEPTEMBRE

*In noaptea de Septembrie
Cărări albastre suite senina lună plină
Invăluind a stepei cetate în lumină, —
Cetate cu trei sute
De turnuri de biserici,
Ce strălucesc tăcute
Visând cântări de clerici,
Ori sus de pe coline, își zugrăvesc în zare
Profile 'ntunecate de noaptea călătoare*

*Un vânt senin, — de unde
N'aș ști să spun anume — puternic trece'n cale,
Stârnind salcâmi 'n vuet și dranița din vale,
In geamuri năvălește,
Cu degete lungi bate,
Pe uliți mână frunza
Și'n arbori când s'abote,
Le scutură ca ploaia bogatele coroane
De parc'ar zbura păs'ri cu aripi diafane.*

*Ș'un dangăt tremurat,
Purtat de vânt, vestește că noaptea-i călătoare.
Vâslind pe drumuri de-aior trec stoluri de cocoara
Duios și lin cântând,
Spre țările cu soare
Gonitele cocoare
De toamnă, ploi și vânt.
Iar jos cetatea stepei, senina lună plină
Suind cărări albustre, o'nvăluie 'n lumină*

SALSOVIA

Câteva însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc : Raguzanii.

Cetățile italiene cu o populațiune mai mult sau mai puțin romanică, ca Veneția și Genua din Italia, precum și Raguză [Dubrovnic] de pe malul răsăritean al mării Adriatice, pe coasta Dalmației, au jucat în evul mediu un foarte mare rol în comerțul maritim și terestru al peninsulei balcanice și în apele și ținuturile limitrofe ale Mării Negre.

Din vremea când Normanzii, stăpâni în sudul Italiei, amenințau să cucerească țărmurile Epirului, Veneția, care-și vedea amenințat tot viitorul ei comercial prin stăpânirea Adriaticei de ambele laturi, se puse în serviciul împăratului grec Alexis Comnenul și în lupta care se dădu în fața Durazzului, Veneția îvinse flota normandă. Drept consecință a acestei victorii Republica Venețiană căpătă din partea împăratului bizantin privilegiul din anul 1082, prin care i se deschise toate marile porți ale Orientului.¹⁾

După căderea imperiului grecesc din Constantinopol și înlocuirea lui pentru câțeva vreme cu cel latin, Venețienii, cari au fost creatorii acestui „Imperiu latin» luau pentru dânșii Marea Neagră, pe care o stăpâneau la intrare prin bogata lor colonie Pera, în fața Constantinopolei²⁾.

¹⁾ Charles Diehl : *Une république patricienne: Venise* (Paris 1918, Ernest Flammarion pg. 32-83.

²⁾ N. Iorga : *Istoria comerțului românesc pînă la 1701*. București 1915 p. 29; Charles Diehl l. c. pg. 48—58.

Prin prăbușirea imperiului latin și restabilirea celui bizantin la Constantinopol, Venețienii începură a fi înlocuiți de către Genovezi, cari dobândiră astfel o mare preponderanță în comerțul din Marea Neagră. Tratatul de la *Nymphaeum*, încheiat la 1261 între Mihail Paleologul și Genovezi, le asigură acestora din urmă, în detrimentul Veneției, o situațiune privilegiată în imperiul bizantin restaurat. Ei obțineau astfel dreptul de a se stabili în Smirna, ca și în mai multe puncte de pe coasta Asiei-Mici, în insulele Chios și Lesbos și monopolul comerțului din *Marea Neagră*, de unde Veneția era exclusă. Atunci Genovezii au întemeiat în Crimeia colonia Caffa, care a avut un așa de strălucit rol în istoria comerțului din răsăritul Europei. ¹⁾ După ce și stabiliră mai multe puncte comerciale în nordul Mării Negre, ei câștigară, de la mijlocul veacului al XIV, un loc dominant la gura Nistrului, unde au și clădit cetatea de la *Moncastro*, sau *Cetatea Albă*.

Amintirile Genuiei sunt așa de puternice în tradiția poporațiunii orientale și în special a celor balcanice, încât „la Turci, orice ruină frumoasă de castel tare e o «cetate genoveză» și o „Ginivis-Calesi»; uriașii sunt pentru dânșii și „Ginoviz“, Genovez ; nu, cum s'a zis, din cauza bărbăției lor în presupuse lupte din secolul al X. până la al XIII-lea, cât fiindcă numai un uriaș putea face, credea Turcul, castele ca cele genoveze“. ²⁾

Din părțile Mării Negre Genovezii luau diferite materii prime și produse ca: pește, piei lucrate, sclavi, carne sărată, grâu ce mai cu seamă era foarte căutat în Italia, unde această producție era neînsemnată și unde erau o mulțime de orașe care-i simțeau o necesitate absolută. Acest grâu nu se încărca numai în Crimeia și în părțile de sud-vest ale Mării, la Me-

¹⁾ Charles Diehl, l. c. pg 59—62

²⁾ N Iorga: *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe* (București 1900) pg 39

sembria, Anchial și Varna ci, de sigur, și la Dunărea de jos, în părțile dobrogene și basarabene, la Chilia și Cetatea-Albă, mai ales când seceta era mare în Tataria sau Bulgaria. ¹⁾

Ținuturile noastre dobrogene și basarabene erau astfel foarte căutate de negustori genovezi și venețieni, după cum ne arată chiar plângerea din 1360 a notarului Damian Andrea, ambasador la Genua, din partea Dogelui de Veneția, asupra unor neînțelegeri ivite pentru cumpărarea grâului, între negustorii celor două cetăți: «Mulți Venețieni se plâng de Genovezii cari stau [conversantibus] în părțile *Licostomului* și în alte părți chiar, unde sunt schele pentru grâu [caricatoria frumenti], în Marea Neagră, zicând că nu li se permite de Genovezi a cumpăra grâu în acele părți dacă nu se unesc cu dânșii în societate de cumpărat grâu ; și d că se unesc cu ei în societate. Genovezii îi înșeală, căci cumpără pe ascuns grâul și la urmă Venețienii nu mai au nimic dintr'însul. Și de aceia două corăbii venețiene au plecat în acest an (1359) din Licostomo, fiindcă din pricina Genovezilor, cari nu lasă pe Venețieni să cumpere, cum s'a spus, și-i înșeală, corăbiile acelea n'au putut avea jumătate din capacitatea lor (medietatem sui carichi) spre cea mai mare pagubă și „daună a negustorilor noștri și a comunei Veneției“ ²⁾.

În 1387 știm că este vorba chiar despre un tratat între Ivanko stăpânitorul unei părți din țărmul apusean al Mării-Negre și între Genovezi, unde se amintește și despre populațiunea litoralului Dobrogii, formată fiind de «*Graeci Bulgari vel alli*». ³⁾ Că existau Genovezi în aceste părți, se poate ști tot din acest tratat unde Ivanko promite să proteagă pe Genovezi, „pe uscat și pe apă“, primind în „țara sa un consul genovez care să dea dreptate Genovezilor, în cauze civile,

¹⁾ Ibidem pg. 45, 46, 48.

²⁾ Ibidem pg. 49.

³⁾ *Notices et extraits des mss. de la bibliothèque du Roi* XI pg. 65-71.

criminale și mixte, consulul având puterea să decreteze condițiunea de Genovez a cuiva, iar Ivancu având îndatorirea să trateze bine pe „orice consul genovez ce ar fi în teritoriul său“, dându-le Genovezilor loc pentru *loggia* și biserică. Se va asigura exportul Genovezilor din țară, plătindu-se 1% la intrare și eșire. ¹⁾

Amestecul Venețienilor în aceste părți se vede deasemenea și la 12 Martie 1376 când «senatul venețian» se ocupă de cererea lui Dobrotici, un vechiu cunoscut, Lobrodița [Dobrodice] ca să i se așeze în Trapezunt, ca împărat, ginerele, Mihail Paleologu, fiul lui Ioan al V-lea ²⁾

Genovezii s'au instalat la Chilia, iar împrejurările în care s'a făcut această aparițiune a lor aici nu pot fi admise decât că ei au cucerit acest oraș dela Dobrotici ³⁾. Se știe și numele unor consuli genovezi de la Licostomo, pe cari îi pomenesc socotelile Caffei și ale Perei.

Deși într'un neînsemnat număr, avem totuși mozezi de la Venețieni și Genovezi, confirmându-se astfel frecvența raporturilor economice ce-au existat odinioară în aceste părți ⁴⁾

Relațiunile comerciale, pe care aceste două cetăți le-au avut cu orașele de pe litoral, desigur că s'au întins și înăuntru, înaintând mult în interior. Italienii, negustori și navigatori în aceste părți, ne-au păstrat pe portulanele lor, cum e cel catalan din 1375, numirile localităților ca «Constanza», „Zanara“, «Grossea», apoi „Stranbijo“ „Laspera“ „Sanzorzo“ „Selina“ „Lichostomo“ „Farconayre“ în gurile Dunării și „Mauro-Castro“ lângă râul „Turlo“, iar la nord de Dunărea-inferioară un portulan de la începutul secolului al XIV înseamnă „Vecina“.

¹⁾ N. Iorga, *Chilia și cetatea-Albă* pg. 54

²⁾ N. Iorga: *Veneția în Marea-Neagră I* Analele Academiei române secția istorică XXXVI pg. 1051 (1914-1915)

³⁾ N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* pg. 53.

⁴⁾ C. Moisil, *Numismațica Dobrogei*, în *Arhiva Dobrogei I* (1916) pg. 150.

Portulanul lui Petru Visconti din Genova, făcut la 1318, are pe lângă celelalte localități și pe aceste două: „Bambola“ și „Le Donavici“, iar un altul de mai târziu înseamnă, pe lângă cele amintite, „Cinavarda“ și „Proslavice“ într'un golf la gura Sf. Gheorghe. ¹⁾

După ce influența genoveză începu a decădea în imperiul bizantin, ridicându-se din nou cea venețiană, marele comerț italian neglijând Bulgaria, în locul lui începe să se desvolte un nou și puternic comerț pe uscat, acel al Raguzanilor.

Țarul Asen II (1218-1241) le acordă mari privilegii, numindu-i chiar „oaspeți iubiți și foarte credincioși“ ²⁾.

În anii 1430 și 1442 Murat II le acordă deasemenea privilegii. Chiar înainte de venirea Turcilor și de ocuparea Constantinopolului, ei se aflau în bune legături cu Grecii, din Bizanț. Comerțul Raguzei, luând o dezvoltare din ce în ce mai mare, se întinse în interiorul peninsulei balcanice, ajungând chiar până la Dunărea de jos. Când puterea Raguzei își atinse apogeul său între anii 1427-1437, în urma foarte bunelor raporturi care se stabilise între această cetate și Gheorghe Brancovici, despotul Serbiei, Comerțul Dubrovnicului luă deasemenea un avânt înfloritor. Raguzanii luară în arendă de la Sârbi minele de aur și de argint de la Nowobrod, Ianow și Kratow pentru 200.000 ducați anual, în schimbul cărora ei își scoteau, desigur, tot ceia ce aveau nevoie. Lucrătorii de aur și de argint erau renumiți în aceste părți. ³⁾ În veacul al XV Raguză ajunsese la o bogăție nemai pomenită, numărând între zidurile ei, după informații e

¹⁾ N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*—47-48

²⁾ W. Heid, *Histoire de commerce du Levant au moyen-âge* (édition Furcy-Raynard Leipzig 1885-6 vol. I pg. 528; C. Irecek, *Geschichte der Bulgaren* pg. 257, 413.

³⁾ C. Irecek, *Stadt und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien* in *Drukschriften der K. und König. Akademie der wiss. in Wien phil. hist. Klasse. LVI* (1912) II pg. 64-65.

C. Irecek, *Geschichte der Serben* vol. II pp. 55 și urm.

lui *Philippus de Diversis* cam 40000 locuitori.

Comerțul raguzan n'a fost nici odată mai înfloritor decât atunci.

Expedițiunea mărfurilor, care se făcea din Italia și Sicilia către Levant, trecea prin Ragusa, din cauza privilegiilor pe care le câștigaseră locuitorii acestui oraș în regiunile Turciei. Articolele, care veniau pe această cale, erau stoffele de mătăasă, ceara, zahărul și parfumeriile.

Ei mijloceau, de asemenea, comerțul dintre Serbia și Bosnia, după cum prezența lor în celelalte provincii turcești ni-i arată ca pe unii dintre cei mai însemnați negustori ai peninsulei balcanice. Tot ei erau aceia cari stabileau legătura între comerțul dintre Africa, Spania, Franța și Italia. Pentru aceasta ei își aveau punctele lor comerciale stabilite pe tot cuprinsul peninsulei balcanice, ajungând astfel până în provincia noastră dobrogeană. ¹⁾

În comerțul pe care Ragusa îl făcea cu interiorul, negoțul cu sare, care era foarte necesară locuitorilor din năuntru pentru creșterea vitelor și care lipsea în interior și nu se găsea decât pe țărmul mării, era acaparat aproape cu desăvârșire de către *Vlahi*, locuitori pe coastele și munții Dalmației spre Hercegovina.

În schimbul sărei, pe care o luau de la mare și o duceau spre interior, ei aduceau de la minele interne plumbul, cu care Ragusa făcea un întins comerț.

Vlahii erau căraușii cei mai de seamă pe cari-i întrebuițau Raguzanii pentru transporturile de mărfuri

¹⁾ Johann Christian von Engel: *Geschichte des Freistaates Ragusa* Wien 1807 pg. 152-157; C. lirecek, *Die Bedeutung von Ragusa in der Handlungsgeschichte des Mittelalters* pg. 79 in (Almanach der Kais. Akademie in Wien, 1899); C. lirecek, *Die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien unter Car Uros und König Vlkasin (1355-1371)* in Sitzungsberichte der König böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften phi. hist-phil. Classe 1885 pg. 120 C. lirecek, *Die Heeresstrassen von Belgrad nach Constantinopol und die Balkanpässe* Prag 1877; C. lirecek, *Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien* pg 78; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc până la 1700* București 1915 pg. 141.

de la coastă în interior și viceversa; aceia făceau un întins comerț cu *brânză valachică*, care ajunsese să aibă valoare de monedă. ¹⁾

Această putere și influență comercială a cuprins întreaga peninsulă balcanică. Având din 1365 relațiuni prietenești cu Sultanii, au obținut și de la aceștia scrisori de libertate și privilegii în limba sârbească, plătind aceluia un haraciu de 12.500 ducati venețieni. Aveau dreptul să locuiască, nestingheriți de nimeni, în orașe, să-și exercite cultul lor religios, plătind numai 20% acei cari locuiau în orașe împărătești ca, în Constantinopol, Adrianopol, Brussa, Filipopol și Kratovo. Această situațiune, pe care și-o creiaseră, era așa de invidiat, încât unii ortodoxi au trecut la catolicism, dându-se ca supuși Raguzani, tocmai pentru a se putea bucura de privilegiile pe care le aveau aceștia.

Din toate cele expuse mai sus putem și mai bine înțelege expansiunea economică pe care a luat-o această cetate, locuitorii ei având libertatea de a străbate cu caravanele lor până la Bosfor, țărmurile Mării Negre și până la gurile Dunării ²⁾.

În momentul cuceririi Chilei și Cetății Albe de către Turci se găseau acolo Raguzani, ale căror magazii le-au jăfuit noii stăpânitori. ³⁾

¹⁾ C. Irecek, *Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa* [Sitzungsberichte der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag. Jahrgang 1879 pg. 118, 119]: Man sieht dass neben dem gemünzten Gelde auch der Käse als Zahlungsmittel galt, Der Käse war das Haupt product der vlachischen Lennwirtschaft und wurde auch nach Ragusa eingeführt Am 5 Oct. 1357 [Lib. Ref. 1356] setzte das Consilium Minus den Preis eines Pfundes *des vlachischen Käse's* fest: „Casey vlacheschi vendi debent foll (arius) XII“. In einer Aufzeichnung vom 4 November 1, 1 in welcher für den Kriegsfall angegeben wird, wieviel „pecias“ oder „scupinas casey“ die einzelnen Stadt bewohner besitzen, erscheint dieser *caseus vlachescus*, unter dem slavischen und rumunischen Karpathen wohlbekanntem Namen der *brindza*: „scupinas X brence“ „scupinas X de brenca“ (Lib. ref. 1357)—Am 1 November wurde der Preis eines Pfundes *caseus sollitus* auf 10 follari festgesetzt [Lib. ref. 1378-81],

N. A. Constatantinescu: *Despre Morlachi* in Lui Nicolae Iorga omagiu Craiova 1921) gp, 84-86.

²⁾ N. Heyd l. c. II. p. 347.

³⁾ Ibidem l. c. II. p. 347; N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* p. 157 nota 3 după Luccari, *Annali D. Ragusa* 116.

Comerțul pe care-l făceau acești negustori, consta din piei, covoare, cuțite, postavuri, mătăsuri, aramă, alamă, articole pe care le răspândeau în tot cuprinsul peninsulei balcanice.

Drumul mare, de trupe și de comerț, Belgrad-Niș-Sofia-Filipopol-Adrianopol-Constantinopol, era artera principală de mișcare și a Raguzanilor.

În părțile noastre, ale Dobrogei, se trecea din drumul mare pe acela care, pornind prin păsul Aidos, numit în vremea Turcilor *Nadir Derbend* [lângă satul Nadir-Kioi] și trecând prin Köpriköi, se îndrepta către *Babadag*¹⁾. Ei ajunseseră cu negoțul lor de multă vreme în Muntenia²⁾

In 1581 se întâlnesc negustori raguzani în Silistra.³⁾

Gh. Dovsa îi întâlnește în *Provadia* ca negustori de piei.⁴⁾ În 1622, în socotelile episcopale, nu era pentru Nicopole, Russi [Rusciuk], Rasgrad, Sciuman, Provato, Babe [Babadag], Varna, nici o cheltuială făcută, de oarece cei câțiva negustori din orașele enumerate, cari umblau pentru a cumpăra piei de boi „che va comprando cusi di buffali di bovi conducendoli a Provato, dove saranno dieci o quindeci mercanti di Ragusa“ și cari se ridicau la cifra de 40, erau îngrijiți de un singur preot ce depindea de episcopatul Sofiei⁵⁾

În 1636 se constată Raguzani la Galați, unde-și aveau și o biserică.⁶⁾

¹⁾ C. Iirecek. *Die Heeresstrasse von Belgrad nach Constantinopol und die Balkanpässe* pg. 46.

²⁾ N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I. pg. 258.

³⁾ *Monumenta Slavorum meridionalium* vol. XVIII pg. 6

⁴⁾ *Georgii Dousai de itinere suo constantinopolitano epistola* pg. 80
«Haec civitas a mercatoribus, praecipue Ragusacis, ob mercatum pellium bufalorum quibus ea regis abundat, frequentatur.»

⁵⁾ *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (1565-1792) vol. XVIII pg. 31

⁶⁾ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor* vol. I, pg. 79: „Et in primo, nell'ingresso di detta provincia, ritrovai una chiesa nostra, fabricata di tavole, nella cita chiamata Galazzo, posta alla riva del fiume Danubio, dove habitano dodéci famiglie d'Ongari catholici, senza sacerdote, et alcune volte vengon alcuni mercanti catholici Aragusei (sic) quella citta, rispetto de loro negotij et mercantie»

Negustori raguzani se găsesc și la Brăila, după cum iesuiutul Mancinelli îi întâlnește de asemenea] și în Iași. ¹⁾

În 1640 se însemnă că sunt catolici, cari desigur că erau Raguzani, ce mergeau prin diferite locuri, pe Marea Neagră, ajungând și prin Tartaria, cu mărfuri, dar cari veneau ca să-și îndeplinească datoriile religioase în Provadia. Asemenea comercianți se găseau în *Silistra, Brăila, Chilia, Balba (Babadag) și Varna.*²⁾ În Silistra, ca și la Vidin, pe malul Dunării, așezările lor erau vechi, având chiar și în Temișoara, o colonie din veacul al XIV.³⁾ La Silistra zăcură în temniță unele din cele mai de seamă căpetenii ale Raguzei dintre anii 1670—1683, anume *Nicolao de Bona și Gozze* care, neplătind la vreme tributul cerut de către Pașa de Bosnia, au fost conduși la *Silistra*, unde se afla atunci Sultanul Mahomed IV, și aruncați în temniță, unde Nicolao de Bona muri la 1678⁴⁾. În acest oraș Lucari era cea mai mare casă de bancheri și de negoț. ⁵⁾

Filip Stanislav, episcop de Nicopole, în raportul asupra situațiunii sale spune că în *Cavarna n'avea nici o casă catolică și nici un locuitor.*

Greci erau o mie de case — suflete 3000 — având două biserici, iar Turci numai 40 de case cu o moschee. În *Babadag*, care era reședința muftiului, erau numai 7 case de catolici cu 40 suflete, fără bi-

¹⁾ N Iorga, *Istoria comerțului românesc până la 1700* pg 141, 227

²⁾ *Monumenta Slavorum meridionalium* pg 76

³⁾ N Iorga; *Comerțul românesc* pg 142

⁴⁾ Iohann Christian von Engel: *Geschichte des Freistates Ragusa* pg. 245—248 «Nicolao de Bona, Ioanis Filio, singularis prudentiale Senatorii qui difficillimis Reip temporibus legatione sponte, suscepta ad vicinum Bossinae proregem, et ab eo per vim in *Silistriam* transmissus, ibi dinturno in carcere pro Patriae libertate catenatus obiit morte ipsa, animique constantia immortalitatem nominis in omnem posteritatem promeritus. hoc ex Senatus consulto monumentum honoris et memoriae positum M D C L XXVIII

⁵⁾ N. Iorga, *Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor* în *Analele Academiei Române, secția istorică, tom. XXXV* pg 423 [1913.]

serică și fără preot. Câte odată însuși episcopul slujește într'o casă particulară, aducând cu el „paramentum et calicem“.

Bulgarii, Grecii și Valahii trăiau în 300 de case, cam 2000 de suflete, având și o biserică pe care o cerceta din vreme în vreme arhiepiscopul de Durostor. Case turcești erau 1700 cu aproape 6000 suflete.

Acelaș episcop, Stanislav, spune că în aceste părți *Raguzanii* veneau mulți ca negustori, dar nu formau o populațiune statornică, și de aceia la Cetatea-Albă ca și la Chilia, nu era nici biserică, nici preot, ci slujia numai episcopul, când își făcea vizita sa canonică.¹⁾

Raguzanii trebuie să fi fost aceia, cari vor fi avut în mână comerțul de la Babadag, despre care ne vorbește aproape precis Evliia Celebi, pe la jumătatea veacului al XVII-lea. „Sunt trei sute nouăzeci de prăvălii, însă „bezisten“ nu există. *Cele mai multe prăvălii sunt latinești și în ele se vând stofe și prăvălii de arcuri și săgeți.*»²⁾ La Chilia se găseau 5 case, cam cu vre o 30 suflete. Mai înainte veneau în aceste părți și corăbii raguzane³⁾

În 1674 Matteo Gondola, într'o descriere a religiunii creștine din împărăția turcească, ne dă cele mai sigure informațiuni asupra Raguzanilor din Dobrogea.

Silistra, oraș cu 2500 case, cuprindea mulți Raguzani, cari aveau și o biserică cu un preot bătrân. Babadagul „terra grossa al pari della suddetta posta în sito alquanto distante servita dal Danubio, ameno sopra modo, e abbondante“ avea o biserică servită de un preot, care îngrijea și de orașele vecine: Isaccea, Ismail, Tulcea, Bender și Chilia, cele mai multe așezate pe malul Dunării. Acele orașele erau frec-

¹⁾ *Monumenta Slavorum meridionalium*. vol XVIII pg 264; N Iorga *Istoria românilor prin călători* București 1921 vol II pg 30

²⁾ Din descrierea călătoriei lui Evliia Celebi în *Arhiva Dobrogei* (1920) pag 142

³⁾ N Iorga *Chilia și Cetatea-Albă* pg 233, 264.

ventate de mulți oameni de această națiune, cari cu toții întrețineau preotul ce i servește. Ei observă ca nu cumva preoții lor, adaugă Gondola, să aibă legături nelegiuite cu femeile turce.

Tot în Dobrogea pune Gondola și Provato—Rovato, terra grossa nel paese del Dobruccia — cu o biserică catolică și un preot „Cucumarich“ care îngrijește și de cei din orașele Varna, Sciumagu [Șumla] Bazargic și altele, unde se găesc „considerabili numero“; preotul își îndeplinește slujba pe un altar portativ — e banno privilegio di sentire le mese dette sopra altari portatili inanzi alle sacre imagini, che i Turchi chiamamo Suret, cosa per altro da quei barbari espressamente vietata ¹⁾.”

Aceste biserici ale raguzanilor din Dobrogea cu credincioșii lor, țineau de episcopia de Preslav-Marcianopolis [turk. Eski-Stambul], care exista în veacul al XVII-lea ²⁾ Raguzanii puneau, în întreținerea și împodobirea acestor biserici, în care se celebra cultul romano-catolic toată mândria și bogăția lor ³⁾.

Amintirea Raguzanilor s'a păstrat și în poezia populară dobrogeană, căci ei trebuie să fie acei latini, despre care pomenește cântecul popular de aci. Prin ce împrejurări numele lor a străbătut în imaginația poporului, care l-a transpus și în cântec, n'am putea spune, în stadiul de astăzi al colecționării și studiului materialului de poezie populară din această

¹⁾ Banduri: *Imperium Orientale* vol. II pg. 57 Relazione della stato dela religione nelle parti dell Europa sotto posto al dominio del Turco fatto da me Mateo Gondola stato ambasciatore della Republica di Ragusa alla Porta ottomana „V'e la chiesa dela nazione servita da cappellano il quale al presente è un prete secolare, che s'adopera ancora in servizio delé terre vicine, che sono Isakci, Ismael, Tulci, Badar, Chilie tutte situate alle ripe del Danubio, che in quelle parti è prossimo à scaricarsi nel mare“. Cf. M. Drinov. *Noi contribuțiuni la istoria Bulgariei și a popoarelor învecinate* (bulgărește) *Periodicesko Spisanie* (Brăila) 1870—II p. 52

²⁾ C. Jirecec, *Geschichte der Bulgaren* pg. 460.

³⁾ W. Heyd, *Histoire du commerce du levant au moyen-age* vol. II Guglielmo Heyd, *Le colonie commerciali degli Italiani in Oriente nel medio evo* Venezia (1868) vol. II pg. 9.

provincie, mai ales când ne mai gândim că numărul mic al unor asemenea negustori, cari au locuit în provincia noastră, va fi fost prea neînsemnat ca să atragă atenția poporului într'o așa măsură. Iată o chestiune care ar merita să atragă atențiunea cercetătorilor folclorului nostru. ✕

În orice caz, ceia ce credem că rămâne stabilit din încercarea pe care am făcut-o în acest studiu, este că elementul etnografic al Dobrogei, la orașe mai cu seamă, a năvălit în decursul timpului și elementul acesta, care provenea atât din părțile Italiei propriu zise, din Genua și Veneția, cât și de pe coasta Dalmației, din Ragusa, unde influența culturală și economică apuseană, a Italiei în deosebi, a fost precumpănitoare în decursul evului mediu, ceia ce ne arată într'o oarecare măsură și continuitatea de tradiție a latinității în Dobrogea, în decursul veacului de mijloc, când puterea turcească înecase această provincie, dându-i o înfățișare deosebită sub toate raporturile față de timpurile precedente.

ALEXANDRU P. ARBORE
profesor la liceul
„Gheorghe Lazăr“ din Sibiu

ROUA

(Sully Prudhomme)

*Bobîțe de rouă curată
Lucesc cu lumini cristaline
Pe flori așezate de mâna
Cea rece a nopții senine*

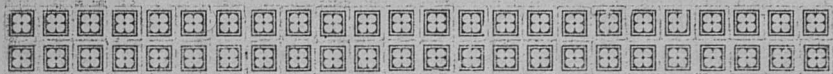
*Dar oare de unde vin ele,
In nopți fără nori, liniștite? —
Pân' nu se formaseră încă
Erau în văzduh răspândite.*

*Si mie de unde-mi vin lacrimi
In ochi, când senin este gându-mi? —
In suflet le-aveam mai raine
Ca'n ochi să le simt lunecându-mi.*

*In suflete tremură tainic
Dureri ne'nțelese și patimi,
Si une-ori chiar desmierdarea
Ne tulbură până la lacrimi.*

ROZMARIN

TREI PASERI

François Coppée

Am spus Soimului: «Pornește
«Peste câmpuri neumblate
«Floarea dragostei de-mi cotă».
Mi-a răspuns: «E prea departe!»

Acvilei: «Vin', de-mi ajută : '
«Focul sfânt, care-a apus,
«Sboară'n cer și mi-l răpește?»
Mi a răspuns: «Este prea sus!»

Și Vulturului: «Sfâșie-mi
«Inima cu dor pustiu
«Și mă vindecă de chinuri.»
Mi-a răspuns: «E prea târziu!»

ROZMARIN

INFINITUL

(Edouard Grenier)

*Infinitul se'nvârtește,
Si'n tăria lui albastră,
Ca pe-o boabă de fărână
Poartă și planeta noastră.*

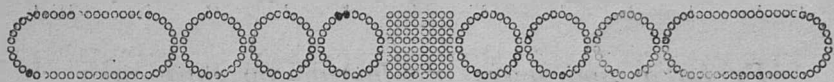
*Lunecând pământu'n spațiu
In continuă mișcare,
Poartă cupa unde doarme
Si se sbate vasta mare,*

*Marea poartă, lezănându l,
Vasul meu prin mii de valuri,
Ioră vasul meu mă poartă
Alergând spre alte maluri.*

*Depărtat de Ea, în suflet
Eu o port, — îi port iubitul
Chip, — și'n chipul dragei mele
Găsesc iarăși infinitul.*

ROZMARIN

Din Literatura Persană.

CUATRENE DE OMAR KAIAM

*De'ntreb simțirea, aflu că din necunoscut
Puțin mai e ca'n viață să nu fi străbătut, --
Dar dacă-mi întreb mintea, mi-araia-un vast pustiu,
Văd viața-mi isprăvită și că nimic nu știu.*

*Mi-a zis un derviș: mâna, ce-a tot ținut paharul,
N'atingă cele sfinte, coranul sau altarul!
-- Deprius cu-amorul... frică nu mi-e de iadul crud,
Și plin de vin . . nici focul nu arde ce e ud!*

*Pe iarba ce'mpânzește cu-a ei verdeață vie
Acest țărnm unde visul și'ncearcă-a lui magie,
Treci lin, căci poate ierbei ce-a înverzit ăst an,
I-a dat așa finețe un corp marmorean!*

*Kaiam, văzuși cum lumea aruncă'n colț uitat,
Pe cei ce au un suflet de suferinți stricat, --
Deci, pân'a da de pietre -- cristalul, bea din el;
Iar când vei bea să-ți cânte suav violoncel.*

*Dacă'ntr'o săptămână poți bea în orice zi
Si Vinerea se cade cu vin a o primi, --
Credința-aci nu face deosebiri subtile. . .
Fii credincios, te'nchină, dar nici de cum la zile!*

Pe buza unei cupe de lut mi-am lipit gura
 Ca să-mi destăinuiască ce-a tănuț natura, —
 Și cupa mi-a zis blândă : pe cât ești viu, tu bea,
 Căci niciodată morții vin nu vor mai gusta. . .

Dar lutul ce-mi vorbise cu-atâta chibzuință,
 Fusesse poate-odată o veselă ființă,
 Și buzele pe care lipisem pe-ale mele
 Mii sărutări primise și dăseră și ele.

Fiindcă se tot spune că liberi și bogați
 Vom fi în raiu -- de vinuri și miere 'ndestulați, --
 Hai, toarnă-mi unul colea -- mai bine-i, mi se pare,
 De cât atunci și-acolo o mie de pahare.

Vor unii faimă, bunuri în lumea de dincoa,
 Iar alții raiul care profetul li-l va da :
 Un ban în palmă face mai mult ca mii în carte,
 Deci n'alerga la toba ce bate prea departe !

Că traiul ni-e când farmec, când gloată de nevoi,
 Că hainele ni-s sdrențe, sau strălucesc pe noi, --
 Pentru 'nțelept nu schimbă valoarea astei vieți;
 Când mărtea o urmează, ea n'are nici un preț.

Privește și 'nțelege, vezi unul strânge aur,
 Iar altul risipește stânsura pe coclauri, --
 Murind nimeni comoară nu e, oricât de sfânt :
 Un mort e bun ca putred să zacă sub pământ !

De vrei pe lumea asta să fii cel fericit
 Din muncă, năzuință și dor, să tai cumplit,
 Iar față de ce-aduce norocul, rămâi rece, --
 Căci viața ca și lumea ve-aceeași roată trece.

A suferinței taină n'o poate nimeni prinde,
 Căci dincol'de dorința-i, au cine se întinde ?

*Nu ese calfă mare dela maestru mic, --
 . e ești născut din mamă nu vezi de cât: nimic!*

--

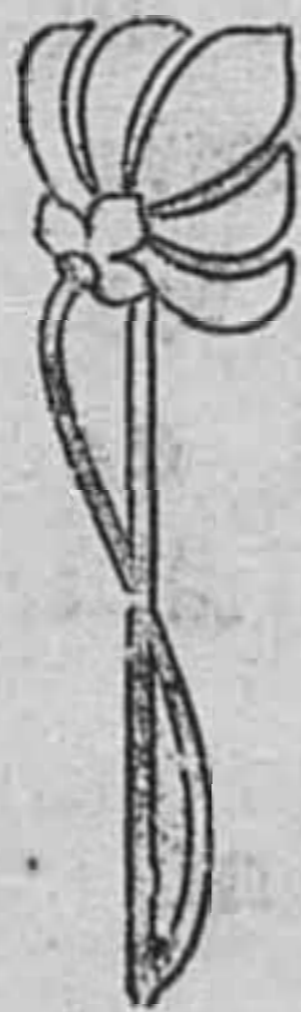
*De ce întotdeauna și fără de repaos
 Să cați ce niciodată nu poți atinge'n haos?
 Mai bine gustă-un strugur la care tu ajungi,
 De cât să jindui fructul, ce-ți cere mâini prea lungi!*

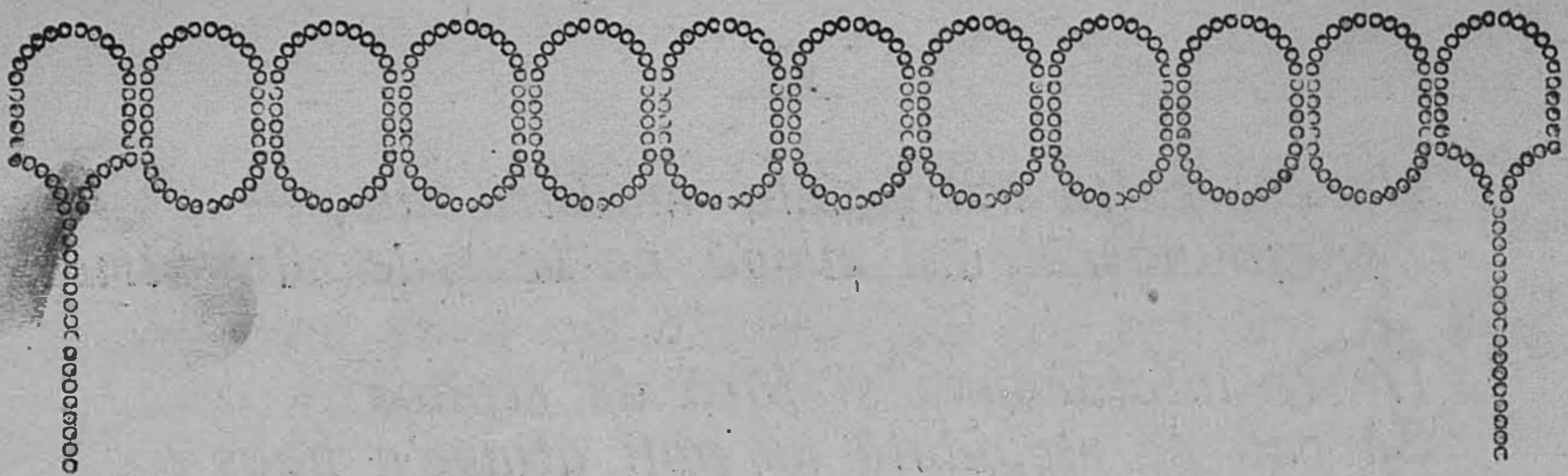
--

*Ce fără noroc lume și toată împănată
 De griji și suferințe, lipsită de răsplată,--
 Doar cete largi de visuri topite'ntr'alte cete,
 Și vom pleca dintr'ânsa cu mai mult dor și sete!*

Trad de **STOICESCU D.**

Judecător — Constanța

OMAR KAIAM

— Câteva note —

Cronicarii noștri, cari aveau alte orientări culturale, amintesc cu stimă pe acei din trecut, ce cunoșteau limba persană. Cum parte din boeri și feciorii de domn își făceau studiile la Constantinopol și cum, pentru a învăța limba otomană, este nevoie, ca elemente de bază, de limbile arabă și persană,— de sigur că mulți din ei adânceau studiile în aceste limbi, pentru a se adăpa la culturile respective.

Astfel că trebuie să le fi fost cunoscută vasta și frumoasă literatură persană și deci și opera lui Omar Kaiam, poetul astronom, unul din cei mai strălucitori și mai vechi reprezentanți ai acestei literaturi.

Pentru literatura modernă a apusului Omar Kaiam nu este un necunoscut.

În literatura franceză a fost bine primită traducerea lui Nicolas, iar o traducere nouă a lui F. Roger-Cornaz a contribuit ca opera lui Kaiam să fie din ce în ce mai cunoscută.

Asemeni poetul englez Fitzgerald a tradus în 1859 o parte din quatrenele lui Kaiam, care au produs senzație prin spiritul fin și viu,—lucru ce a făcut pe traducător să-și reînnoiască traducerea în mai multe ediții, să dea și o biografie a lui Kaiam,

ba chiar să facă și o călătorie până la mormântul lui, de unde a transplatat și flori într'o grădină, în care un admirator mai întreprinzător a construit un „Omar Khayyám-Club“.

După traducerea lui Fitzgerald au urmat și altele, nu însă tot atât de bine inspirate.

Că în literatura engleză Omar Kaiam a influențat, se poate cunoaște: citind pe Oscar Wilde, nu rare-ori te isbesc comparații obicinuite lui Kaiam și acea atitudine de înfruntare batjocoritoare la adresa mentalității, năzuințelor comune și bigotismului.

Cu mult înainte, în Orient, această atitudine a lui Kaiam făcuse pe cunoscători să găsească o trăsătură de spirit largă, comună lui Kaiam și Voltaire și să caracterizeze pe cel dintâi cu supranumele de Voltairul Orientului.

Literatura răsăriteană asemeni l-a îmbrățișat cu plăcere pe Kaiam,—ultima traducere s'a făcut în turcește în 1914 de Dr Abdula Gevdet, care a adunat și tradus opera poetică a lui Kaiam, publicând-o cu textul persan în față și cu diverse comentarii.

Felul de-a scri al lui Kaiam amintește oda anacreontică: este simplu, simplu până la a se confunda cu cântecul popular. El spune în 4 versuri tot ce are de spus. Toate poeziile lui sunt din cele 4 versuri alexandrine cu rime perechi—cuatrene (rubaiat)—cuatrene independente unele de altele, fiecare formând un tot cu înțeles propriu.

S'au făcut încercări a stabili oarecare legătură între ele, dar legăturile făcute au rămas operă de comentator,—autorul a voit să fie liber cu orice gând al său, liber ca eternal semănător al florilor câmpului. De-altfel cuatrenul e un gen de factură poetică obicinuit în literatura persană, întrebuițat cu succes și de alți poeți, precum celebrul Abu Şukur din Balkh (pe la 900 post Cr.)

Peste 500 de cuatrene, fără nici un titlu de cât cel general de „Rubaiat“—cuatrene, ni se înfățișează ca operă poetică a lui Kaiam

Ele poartă însă întipărirea uneia și aceleași origini,—personalitatea lui Kaiam de cercetător, de filosof desamăgit, îndurerat, batjocoritor, dar doritor de plăceri.

Fiecare cuatren este o protestare aspră contra realității

destinului—zice el, reliefată de o mare putere de expresie. Din toate se degajază îndemnul de-a se sustrage realității, de-a profita de clipă, de a se înveseli spiritual prin mijloace cu efect imediat—pentru el prin, băătură; astfel că, filosof desolat, Kaiam apare totodată și cântăreț al vinului. Măririle lumești ca și silința de-a pătrunde problemele firei sunt pentru înțelept lucruri zadarnice. Biografiile lui Kaiam spun că, în viață, el a fugit de mărire, dar pentru a se adânci în studii

Din punct de vedere istoric o astfel de operă poetică prezintă, pe lângă interesul literar, și pe acela de document, care atestă concepția și întreg felul de-a fi—mentalitatea unui strălucit exemplar al Persiei de pe la începutul secolului XII-lea. Se știe că Omar Kaiam a murit bătrân în anul 1123 post Cr.

Viața sa, cu începuturi obscure, s'a amestecat în cursul ei cu a celebrităților persane ale timpului. Originar din satul Firoz-Dehenc din Corasan [Partea de nord a Persiei], studie la Belck și Neşapur. Ca autor a scris opere de Cosmografie, Fizică și Matematică și opere de Morală și Critică, dar renumele și l-a cucerit mai cu seamă ca astronom.

Dacă nu ar fi avut din fire înclinare spre știință, ar fi putut ajunge și demnitar. În tinerețe, la studii, legă prietenie strânsă cu Hasan Al-Sabah și Nizam Al-Mulk. Acest din urmă deveni vizitiul lui Alp-Arslan, fiul lui Togrul-Beg, fondatorul dinastiei Seldgiucizilor, Nizamul căută să ridice în slujbe și ranguri pe prietenii săi: deci încredință lui Hasan un post înalt la curte. Acest Hasan mai târziu intră în luptă cu creștinii Cruciadei IV-a, făcând ravagii îngrozitoare între ei sub porecla de „Moșneagul dela munte“, nume ajuns sinonim cu asasin. [Unii chiar derivă cuvântul asasin dela numele lui, Hasan.]

Când Nizam Al-Mulk propuse și lui Kaiam să-l facă ceva, acesta îi ceru numai o mică sumă de bani, să aibă a trăi și studia în orașul tinereței sale, Neşapur.

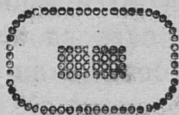
Dar faima învățăturei, înțelepciunii și spiritului său îl scotea din când în când din acel cuib înflorit al Neşapurului. Astfel șahul Malek, fiul lui Alp-Arslan, îl chemă de multe ori la curtea lui din Merv și lângă tronul lui—se spune—pusese un scaun anume pentru Omar Kaiam, fiindu-i plăcut spiritul ce

isvora din atâta adâncă știință și pătrunzătoare inteligență. Acelaș șah îl cheamă și pe Kaiam, ca astronom, în consiliul celor 8 savanți, cărora încredințase reforma calendarului. Reforma aceasta, numită Gelali, este mai exactă decât a calendarului Gregorian de cîrînd introdus și la noi.

Murînd, Omar Kalam fu înmormîntat în orașul Neșapur, așa precum dorise.

Ca încheiere putem spune că nu ne mai poate interesa știința lui Kaiam, timpul nostru o are pe a sa, - dar spiritul scînteetor din poezia lui Kaiam va fi pretutîndeni și totdeauna isvorul din care se va sorbi cu plăcere.

D. STOICESCU

MARINA LA ROMANI

Marea inspira Romanilor groază și desgust; de aceea, în deosebire de Elini, ei n'au fost niciodată vestiți ca marinari, precum au fost ca soldați, plugari, juriști și buni gospodari în trebile obștești. Este adevărat însă că, țara lor fiind o peninsulă, ei au trebuit din cele mai îndepărtate vremuri să întrebuițeze corăbii pentru un comerț maritim oricât de restrâns. Totuși, marina romană nu a atins niciodată culmi de dezvoltare înfloritoare, care să atragă asupra sa atențiunea lumii și să-i creeze o aureolă de glorie.

Dacă, în anumite epoci ale istoriei lor, Romanii s'au văzut nevoiți, fără a avea aptitudini înăscute, să se intereseze de formațiunea unei forțe navale, această preocupățiune era datorită împrejurărilor, adică unor conflicte politice fie cu Grecii, fie cu Cartaginezii, cari se sprijineau în acțiunea lor războinică pe considerabile forțe navale.

Spre a fi în stare să se măsoare cu dâșii și spre a-i combate, poporul roman a recurs la procedeul de a copia materialul nautic al adversarilor lui; așa încât nu încapă îndoială că aspectul acestei marine era cu desăvârșire lipsit de orice originalitate.

Intr'un cuvânt, Romanii au avut corăbii, însă n'au avut o marină originală și remarcabilă.

Cum că din vecnime, strămoșii noștri se slujeau de corăbii în traficul lor pe mare, ni-o adevăresc unele indicii convingătoare :

1] Încă de pe timpul Regalității, sub domnia celui de al treilea rege al Romei, Ancus Marcius, se colonează *Ostia*, primul port roman la gurile Tibrului, pe țărmul stâng al brațului stâng al fluviului. Când ajunsese la o oarecare înflorire, Marius îl nimicește, apoi iarăși este reclădit. După o altă perioadă de dezvoltare, ajungând la declin, sub împăratul Claudiu, acesta construiește un nou port, de data aceasta pe brațul drept al fluviului. Acest port era punctul de plecare al transporturilor imperiului, destinate celor mai îndepărtate provincii.

2] Ne-a rămas apoi un document istoric de pe vremea Republicii: tratatul de comerț încheiat cu Cartaginezii.

3] Găsim închipuită o corabie pe una din fețele monedei *aes grave*.

4] La 394 a. Chr. Romanii trimet la Delphi un vas de războiu.

Dar aceste probe nu constituiesc un argument puternic în favoarea existenței unei marine romane, ci ele evidențiază numai uzul navelor.

Navigațiunea nu datorește poporului roman nici o contribuție la progresul strategiei navale și al artei nautice; în această ramură a activității omenești, datorăm recunoștința altor popoare, precum Fenicienilor, Grecilor, Cartaginezilor.

Istoric. Iată câte-va date, în ordine cronologică, cu privire la evoluțiunea tendințelor de constituire a unei marine a poporului roman.

În secolul al V înainte de Cristos, Roma urmărește să-și întindă dominațiunea asupra populațiunilor cu care se învecina, din Latium.

Cu prilejul războiului cu Volscii, capturează de la locuitorii portului maritim *Antium*, capitala Volscilor, câte-va corabii. Din această pradă de război, Romanii își construiesc un simulăcru de flotă după modelul năvilor cucerite și reparate.

Sfârșindu-se războiul cu Latinii, intențiunea Ro-

manilor de a-și creia forțe navale se afirmă cu o mai mare energie, cam pe la anul 338. La 311 poporul roman numește o comisiune (*duoviri navales*) ca să studieze chestiunea flotei. La 267, numărul questorilor de la patru se ridică la opt, dintre cari cei patru nou numiți, *quaestores navales*, erau însărcinați cu misiunea specială de a supraveghea înrolarea echipagelor pentru flotă.

Cu anul 264, Roma, stăpâna Italiei, intra în conflict de expansiune cu flotele și coloniile Cartaginezilor și din acest moment drama celor trei mari războaie punice se desfășoară cu toată amploarea.

În intervalul primului război punic, la 261, Romanii cuceresc o *quinqueremă* cartagineză, ceea ce le dă posibilitatea de a adopta și de a pune în practică un nou tip de navă.

Cu adevărat, epoca războaielor punice înseamnă o fază importantă de avânt a marinei romane, care, în luptele navale, utiliza vase mari de războiu.

De oarece întreținerea unui material nautic necesita însemnate cheltueli, care depășeau posibilitățile financiare ale statului, Roma are fericita inspirație de a rechiziționa corăbiile aliaților săi; dar aceasta era un simplu paliativ, care nu a putut împedica decadența marinei.

Pa la sfârșitul Republicei, în vâltoarea războaielor civile, simțindu-se nevoe de forțe maritime, flota romană reveni iarăși la ordinea zilei și i se dă o mare atențiune.

Dar acela care a înțeles mai bine ca oricare rostul forțelor navale, a fost Impăratul Octavian August, care a muncit mult la organizarea puterii navale a statului roman. El este acela, care permanentizează flotele și flotilele în diferite porturi ale provinciilor cucerite, dându-le atribute bine determinate: de a apăra transporturile maritime de subsistență împotriva atacurilor la care erau expuse din partea piratilor, iar, la nevoe, de a secunda trupele de uscat în urma invaziunii teritoriului.

Porturile în care își aveau reședința cele mai însemnate escadre, întemeiate de August, erau următoarele: *Misenum, Ravena, Forum Julii*; apoi în porturile de pe țărmurile Rinului și pe Dunăre, unde se afla *Classis Pannonica-Moesica*. Mai târziu, găsim escadre la *Marea Neagră (Pont), Syria, Alexandria, Britania, Lybia* etc.

În *Notitia Dignitatum* se amintește că statul roman posedă în secolul al V după Cristos un număr de 32 de flote în diferite stațiuni navale, dar mai cu deosebire pe țărmurile fluviilor de la marginile imperiului, servind ca diguri de apărare împotriva năvălitorilor barbari.

Extragem mai jos, după un tablou reprodus de A. Bouché-Leclercq, escadrele care ne interesează pe noi, Românii, din punctul de vedere istoric.

<i>Classis Histrica</i>	cu stația la	<i>Carnuntum</i> [La E de Viena]
“	“	<i>Vindobona</i> (Viena)
“	„	<i>Mursa</i> (Eszeg pe Drava)
<i>Classis I Flavia Augusta</i>	“	<i>Sirmium</i> (Mitrovitza)
<i>Classis II Flavia</i>	„	<i>Graium</i>
<i>Clasis I Pannonica</i>	„	<i>Servitium</i> [Gradiște]
<i>Classis Aegcetensium</i>	“	<i>Siscia</i> (Siszek pe Sava)
<i>sive II Pannonica</i>		
<i>Classis Histrica</i>	“	<i>Viminacium</i> (Kostolatz)
<i>Classis Stradendis</i>	„	<i>Murgum</i> (lângă Morava ?)
<i>et germensis</i>		
<i>Naves amnice et milites</i>	„	— —
<i>ibi deputati</i>		
<i>Milites tertii nauclarii</i>	“	<i>Appiaria</i> [la N de Turtucaia]
<i>Milites nauclarii Altinenses</i>	„	<i>Altinum</i> (Mohaci? Oltina?)
<i>Classis Histrica</i>	“	<i>Aezeta</i> [Brza Palanca]
<i>Classis Ratiariensis</i>	“	<i>Ratiaria</i> (Arcer)
<i>Legio II Herculia</i>	„	<i>Impiateypegiae</i> [Dunavăț?]
<i>musculorum Scythicorum</i>		
<i>Milites nauclarii</i>	„	<i>Flaviana</i>

Materialul nautic. Escadrele dispuneau de diferite tipuri de vase. Două erau mai însemnate: 1) *naves onerariae*, care serviau, din cauza capacității lor, la transporturi, având o formă rotundă, amplă, cu un tonaj mare, care putea susține un echipaj de 90 persoane și erau mișcate de pânze; 2) *naves longae*, vase de război de o formă lunguiață și ușoare, spre a se putea deplasa mai repede. Ele erau puse în mișcare de mai multe rânduri de lopeți și, după numărul rândurilor, purtau diferite numiri:

- a) Cu două rânduri de lopeți *bireme*
- b) « trei « « *trireme* [ce'e mai obiș.]
- c) „ patru « « *quadrireme*
- d) « cinci « « *quinquereme*
- e) « șase « „ *hexeres*

La nevoe, lopețile erau înlocuite de pânze [*vela*]. Ca particularități a acestor nave de război, observăm că erau prevăzute cu un cioc, *rostrum*, iar pe bord se înălțau niște turnuri de apărare; în fine, spre a transforma lupta navală în luptă de uscat, se serveau de niște cârlige sau cângi [*manus ferreae*], cu care prindeau corăbiile inamicilor.

De la pirații Liburnieni din Iliria, Romanii mai adoptaseră un tip de vase de război, ușoare, cu două rânduri de lopeți: *naves liburnae*.

Ele erau niște „*mouches d'escadre*“ [*musculi*] și rolul lor era de a fi trimise în explorare spre a asigura parcursul [*navigia speculatoria*].

Ofițerii și Echipagiul. Navigațiunea era considerată ca o ocupațiune nedemnă de atențiunea și interesul unui *civis Romanus*, așa că cetățenii romani nu erau obligați să presteze serviciul de flotă; numai cetățenii fără dare de mână și obscuri intrau la marnă.

Pentru îndeplinirea acestei corvezi, se înrolau aliații Romei [*socii navales*], mai ales Italienii, apoi peregrinii. — La nevoe, erau primiți să astupe golurile sclavii liberați, ba chiar simplii sclavi.

Până la Impăratul Claudiu, pentru serviciul flotei nu era o înmiliție, pentru care să se pretindă anumite aptitudini, sau oarecari studii speciale. Recrutarea se făcea fără a se avea în vedere un regulament.

Ori-cine se prezenta era bine venit și primit de îndată. — Impăratul Claudiu cerea ca marinarii să fie recrutați numai din oamenii obișnuiți cu marea, prin urmare dintre locuitorii de pe coastele provinciilor — erau preferați cei din Sardinia, Britania, Pont. Serviciul marinei avea o durată de 26 de ani și era de o rigurozitate nu tocmai suportabilă. În schimb însă, la expirarea termenului, celor ce se liberau li se acorda o diplomă de cetățenie, în plus li se servea și o pensiuie. După cum se vede, serviciul de flotă era încă una din modalitățile de a dobândi cetățenia romană, calitate care era mult căutată.

Sub împăratul Nerva, marina pierzând din importanța ei și fiind nevoie de multe brațe pentru apărarea teritoriului, marinarii au fost trecuți la efectivul de uscat, sub denumirea de trupe *adjutrices*.

Gradele inferioare, adică superiorii imediați ai soldaților, purtau numele de *principales*.

Căpitanul de arme, adică paznicul armelor, se chema *Armorum custos*.

Timonierului de veghe, adică marinarului observator de la prora, i se zicea *Proreta*.

Iar peste o secțiune de lopătari comanda un *Decurio*.

Ofițerii. Comandamentul suprem al unei flote era încredințat unui amiral, *praefectus*; acesta era secundat de vice-amirali: *subpraefecti*.

În cazuri excepționale flota putea fi pusă sub comanda unui ofițer locotenent, care făcea atunci funcțiune de amiral, cu titulatura de *praepositus*.

Depozitele sau bazele navale erau conduse de *praepositi reliquationi*.

Mai erau și alie grade ofițerești, dar rolul și funcțiunile lor nu sunt încă clarificate.

Ne mărginim a-i cita : *Stolarchi Archigyberni, Trierarchi, Navarchi, Prîncipes, Centuriones*. Multe din aceste numiri sunt împrumutate de la Greci, cari se consideră ca maestri ai artei navale.

Acum, trecând repede în revistă aceste câteva lămuriri elementare cu privire la marina romană, să profităm de acest prilej spre a constata enormele progrese, pe care arta navală și strategia nautică le-a realizat în decursul secolilor.

Dintr'o corvadă umilitoare, precum li se părea progorătorilor lui Romulus, marina a devenit astăzi o armată de elită — pentru care se cer o sumă de condiții și de cunoștințe ; iar forța navală își afirmă, grație aplicațiunilor științifice, preponderanța sa în soluționarea conflictelor dintre State.

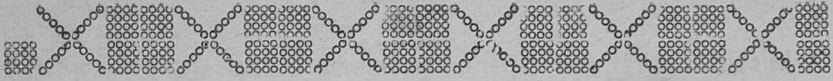
De asemenea marina comercială este nervul care acționează întreg organismul economic al lumii.

Actualmente, supremața politică se menține mai ales prin concursul traficului maritim.

Superioritatea tehnicei moderne asupra tehnicei antice este evidentă și incontestabilă. Pe terenul tehnicei [a căreia una din aplicațiuni este și navigațiunea) știința a atins culmi, pe care cei vechi nici măcar nu le visau. — Si totuși nu putem striga : *Nec plus ultra*.

Cons'anța 27 Februarie 1922.

GH TOMA
profesor

CUZA-VODĂ ȘI CĂLUGĂRII

Mergea odată Vodă-Cuza în partea câmpului, pe apa Buzăului la vale, numai cu un slujitor după el, amândoi călări. Haina domnească a lui Vodă era ascunsă de-o manta albă de n, ca să nu bată la ochi și să nu fie prea bătut de soare și praf. De căldura zilei și de lungul mers caii erau însetați și flămânzi și călătorii tot așa. Poposiră deci în vad, la umbra unor peri. Slujitorul adăpă caii și-i lăsă să pască în fâneață pe mal, iar Vodă se trase puțin la umbră.

Stând el și văzând apă limpede și loc potrivit, cum era și cald, se desbracă și se aruncă în apă să se scalde. Slujitorul îmbiat de Vodă făcu la fel. După ce se scaldară câtva, eșiră pe prund de nisip scânteetor de praf de aur, cum e pe malul Buzăului și se întinseră la soare. Dar slujitorul, fiind tot cu ochii la cai, văzu cum un călugăr se apropie de cai fără să cate împrejur, fără să strige după stăpâni, ca un hoț încalacă pe calul lui Vodă, ia și calul slujitorului și se face nevăzut.

— Măria ta, ne fură caii! strigă slujitorul speriat.

— Nu, nu-i fură, băete, Dar se vede că suntem pe moșie mănăstirească și trebuie să plătim scump gura de iarbă a cailor și poate și umbra perilor pădureți, . . Lasă că le plătim noi!

Vodă se ridică din prund, se aruncă în apă, trecu înot în cealaltă parte a apei, unde malul era înalt și urcându-se pe mal, se uită încotro a apucat călugărul cu caii. Il văzu îndreptându-se spre o casă albă, la poalele unui deal, nu departe.

— Casa moșiei, gândi Vodă și trecu apa înapoi.

Se îmbrăcă și la umbra perilor răscoliră traista cu merinde, mâncară și băură puțin.

Acum Vodă se simți cu bună plăcere de drum și o luă spre casa albă cu slujitorul după el

În fața casei nu mai era nimeni, soarele a-dea prea tare, oamenii și câinii erau la umbră. Vodă se opri și călă cu luare aminte împrejur și văzu în fața casei, legat de-un stâlp, cu fața la soare, strâns de nu se putea mișca, un om, un țăran bătrân. Și el și slujitorul îl priviră nedumeriți, dar omul acela simți că s'a apropiat cineva.

— Nu mă mai bateți, părinților, mi-ați luat carul, mi-ați luat boii, mi-ați luat zăbunul, — luați-mi și cămașa, luați-mi și viața, ca să nu fiu de batjocură! gemu, urlă el, rugător, sălbatec.

Un fior de furie îl cutremură pe Vodă-Cuza. Nalt și blond și roșu la față cum era, se învineți ca o spangă de fier.

— Am să v'o fac, călugări îndrăciți; zise scrâșnind și cu pasul stăpânit înaintă la una din ferestrele casei și bătu.

După o clipă un călugăr somnoros se ivi desbrăcat și holbă ochii la Vodă. Dar Vodă, fără să spue vr'un cuvânt, dezbracă mantaua de în, o 'ntinse pe prispa casei și se așeză. Călugărul desmeticit, văzându-l, ghici că omul acela, așezat pe prispă, e față înaltă, boerească sau domnească și se repezi, furtună, dând de veste tuturor.

Ca prin minune începură să foiască din casă, din magazii, din grajduri, puzderie de călugări, iar omul care, se vede, era mai marele lor, îmbrăcat în fugă, se apropie de Vodă.

Cu Domnul, sărută dreapta Măriei tale fratele Elisei, după metanie dela Mănăstirea Berca! Bine ați venit! se ploconi smerit călugărul.

Dar Vodă nu făcu nici o mișcare, ci râse usturător.

Pe când ne scăldam în apa Buzăului, în vad, cineva ne-a furat caii. Înemerirăm aci. Mari tâlhari! Dar cel legat colo, ce blestemăție făcu? zise Vodă, pironindu-și ochii în călugărul Elisei.

Călugărul se topi o clipă, dar în clipa următoare se învioră.

Măria ta, e...este tocmai tâlhăru, care v'a furat caii. Eu, chiar eu l-am prins cu ei. Poftiți în casă, aveți nevoie de odihnă, ori vreți să plecați... Fraților, aduceți caii, caii Măriei sale, sfârși el poruncitor către ceilalți.

— Nu! Părinte, tâlharul acela mi-a furat caii. După obiceiul țării ai drept să-l judeci, ești mai marele trebilor moșiei unde s'a săvârșit furtul. Judecă-l chiar acum, în fața mea, aci.

Și Vodă răsede iar, făcând cu ochiul slujitorului care se bucura că ziua aceea l-a învrednicit să fie față la una din multele minuni de dreptate ale lui Vodă-Cuza.

Călugărul se codi, dar slujitorul îi făcu un semn poruncitor. Neavând încotro, spuse să i se aducă cele de cuviință. Câțiva călugări veniră cu scaunul, masa, pravila și crucea, iar altul deslegă pe bătrânul dela stâlp. În sfârșit judecătorul se așeză pe scaun, iar în fața mesei, după cuviință, stătu Vodă în picioare în dreapta, ca jeluitor și bătrânul țaran în stânga ca făptaș. Și spuse Vodă ce i s'a întâmplat și ceru să i se citească ce poruncește pravila pentru așa faptă.

Călugărul răscoli pravila și citi dela «Furăciuni» că cine fură cai, să fie purtat legat de coada calului prin sat sau târg și să i se dea bice cât va putea răbda.

Auzind bătrânul țaran și cunoscând el că s'a aflat față cu Vodă la judecată, învinovățit că i-a furat caii, dădu în genunchi

— Mărturisesc în fața Măriei Tale că nu azi, dar nici odată nu am furat nimic,—iar despre caii Măriei tale știu, am văzut cu ochii mei cum chiar părintele Elisei, care ne judecă, chiar el i-a luat în goană după malul apei, după ce tot el mă luase și pe mine cu car, cu boi, cu tot, pentru că n'am legat gura boilor când am trecut printre mălăiște ! zise, din ce în ce venindu-și în fire, bătrânul.

Pe slujitor nu-l mai putu răbda inimă.

— Așa e, Măria ta, el e tâlharul. L-am văzut și eu când a luat caii. Cu el să se împlinească scrisul pravilei ! strigă slujitorul apăsător și cu îndrăzneală.

Vodă își ascuți privirile asupra călugărului.

— Auzi fiară ? Și vrei să judeci înaintea crucei, înaintea pravilei, înaintea Domnului țării ? Ți ai citit pedeapsa ! sfârși Vodă cu un glas ce nu mai părea din gură de om, ci dintr'o gură de sfânt sau de înger.

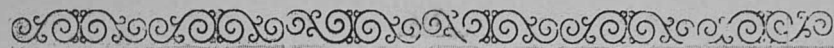
Călugărul înmărmuri și înmărmuri toată călugărinea strânsă în fața lui Vodă. Dar pravila e pravilă, nimeni nu îndrăzni să se roage de iertare.

Ca, peste o jumătate de ceas după aceea un alaiu ciudat și sgomotos curse prin mijlocul satului Nisipenilor, vecin cu moșia mănăstirească Berca: în frunte slujitorul domnesc, călare pe calul său, ducea pe-alături calul lui Vodă, iar de coadă calului, legat cu o frânghie lungă, mergea smucit în toate părțile hoțomanul de Elisei, mai marele călugărilor moșiei Berca. Oamenii din sat și încercau sfârcurile bicelor pe spatele celui călugăr, având fiecare să-și ușureze inima de răutatea și lăcomia lui.

Nici Vodă nu lipsea dintr'acest alaiu: în urma tuturor mergea încet un car cu boi, în care sfătuiau despre trebile pământului, Domnul țării și bătrânul plngar, prieteni par'că de când lumea!

STOICESCU D.

DIN TRECUTUL LICEULUI „MIRCEA CEL BĂTRÂN“

— Cuvântare cu prilejul aniversării de 25 ani a liceului —

Onorat auditoriu,

Ne-am întrunit laolaltă ca să sărbătorim a 25-a aniversare a acestui liceu, ca să venerăm memoria celor ce s'au jertfit pe ogorul culturii românești și, aruncând priviri seruitătoare asupra trecutului, să găsim directivele unei bune conduceri în viitor.

Aniversarea unui sfert de veac de existență a acestei școli trebuie să fie o zi de sărbătoare, care să ne înalțe cugetele spre țelurilor superioare ale vieții. Sărbătoare însemnează zi «mântuitoare».

În adevăr, sărbătorirea zilelor mari, în evoluția unei instituțiuni ca și în istoria unui popor, trebuie să fie un factor de mântuire din rătăcirile trecute, pentruca pe căi mai sigure să pășim spre idealul ce urmărim. Suspendăm activitatea obișnuită, pentru ca liberi de grijile mărunte ale ocupațiilor zilnice, cu spiritul descătusat din mreața combinațiilor efemere, să aruncăm o privire generală asupra unui pătrar de veac de muncă școlară și, pe această cale, să putem ficsă problemele capitale și direcțiile, în care trebuiesc căutate soluțiunile.

O sărbătoare de aniversare trebuie să constituie un act de pietate față de cei dispăruți în străduința lor neîncetată pentru progresul acestei instituțiuni, un prinos de recunoștință față de munca rodnică a tuturor și, în al doilea rând, un prilej de reflexiune serioasă și de examen critic al propriei noastre activități.

O scurtă privire istorică premergătoare e necesară Gimnaziul „Mircea cel Bătrân“ s'a înființat la 1 Sept. 1896, înlocuind școala normală, desființată la 1 Iulie acelaș an. *)

Această „școală normală de învățători și institutori“ se înființase cu trei ani înainte prin stăruința lui Ion Bănescu, care în calitate de inspector școlar, cunoștea starea culturală înapoiată a Dobrogei.

Pentru a remedia acest lucru, era nevoie, mai întâi de toate, de un număr însemnat de învățători.

Director al școalei normale a fost Ion Bănescu, trecut apoi profesor și mai târziu director la gimnaziu.

Școala normală, menită să deservească numai Dobrogea, a fost desființată la 1 Iulie 1896, iar elevii fură strămutați la școala normală din Câmpulung, de unde, după absolvire, au venit în Dobrogea ca învățători. Gimnaziul s'a deschis cu clasele I-a și a II-a sub direcția lui Demetru Rădulescu, profesor de matematici, decedat peste trei ani. Profesorii dela școala normală au trecut la gimnaziu, localul rămânând acelaș.

Desființarea școalei normale pentru diferite motive, dintre care cel financiar era mai ales scos în evidență, dovedește ce puțin s'a făcut în Dobrogea pentru învățământ, și cum școala a fost totdeauna instituția cea mai repede sacrificată, când erau în cumpănă necesități bugetare. Dacă nu s'ar fi săvârșit acest pas greșit, dacă această școală, concepută de inițiatori într'un scop foarte înalt, ar fi funcționat fără întrerupere, desigur astăzi starea învățământului primar și deci cultura poporană în Dobrogea ar fi fost mai înfloritoare.

În locul școalei normale se înființează gimnaziul, deși într'o bună politică culturală, cu adevărat înțelegătoare de interesele poporului românesc, ar fi trebuit amândouă școalele să meargă alături, fiecare tinzând, pe alte căi, la acelaș scop suprem.

În acest pătrar de veac, gimnaziul „Mircea cel Bătrân“, transformat după 15 ani, în 1911, în liceu, a funcționat fără

*) Datele privitoare la școala normală și la începuturile gimnaziului mi-au fost comunicate de D-l N. Constantinescu Pană, profesor la școala normală și apoi la gimnaziu, fără întrerupere până astăzi.—Lămuriri cu privire la începutul gimnaziului mi-au fost date și de d-l avocat I. N. Bârzan, fost elev la înființarea gimnaziului și din prima serie de absolvenți.

întrerupere, progresând continuu până la izbucnirea războiului în 1916.

Timp de doi ani școlari, dela 1916–1918, durata războiului și a ocupațiunii inamice, cursurile liceului au fost întrerupte. Din punct de vedere legal, instituția exista încă; unii profesori erau mobilizați, alții în pribegie; deasemenea elevii, răspândiți în toate părțile, cei mai mulți în Moldova.

Avem deci o perioadă de progres continuu dela 1896-1916; iar după război, din Decembrie 1918, dela reocuparea Dobrogei, vine perioada de refacere, în care toate silințele se depun ca să readucă școala în starea de mai înainte.

La întemeiere gimnaziul a fost așezat în localul din strada Justiției (actualmente Mihai Viteazul), colț cu strada Rahovei și cu str. Luminei (acum general Lahovari), unde fusese înainte școala normală.

În anul 1900, gimnaziul s'a mutat în casele d-lui Magrin din str. Lascăr Catargiu, unde înainte de război funcționase primăria.

Mai târziu primăria a construit localul actual pentru două școli primare, una de băieți și una de fete. În urmă, consiliul comunal dela 15 Mai 1909 a hotărât să vândă ministerului construcțiunii clădirea, în care ne aflăm, pe suma de 240627 63 lei. Era un progres însemnat față de starea dinainte, obținându-se un local nou și îndestulător pentru nevoile de atunci.

Și din toate celelalte puncte de vedere, instituția noastră s'a dezvoltat continuu, progresele ei datorindu-se muncii și devotamentului tuturor profesorilor, sprijinului și dragostei cu care a fost înconjurată de cetățenii acestui oraș. Un factor important de progres a fost sollicitudinea arătată învățământului în general și liceului nostru în doisebi de Regele Carol. Ne aducem aminte de acele memorabile zile, când Regele bătrân și înțelept vizita școala noastră, stând de vorbă cu profesorii în privința învățământului, punând chestiuni elevilor, ascultând doleanțele noastre în privința nevoilor școlii. Când a vizitat clădirea din strada Lascăr Catargiu, regele Carol și-a exprimat dorința de a se construi un local propriu pentru liceu. Intotdeauna spunem că în Dobrogea, și în Constanța în special, trebuie să se clădească cât mai bune școli, misiunea învăță-

mântului românesc fiind aici de o deosebită însemnătate. Aceasta este un adevărat testament lăsat de Regele Carol, pe care noi, urmașii, trebuie să ne străduim din toate puterile să-l înfăptuim.

Toți profesorii, maestrii, directorii și secretarii, cari s'au perindat în decursul celor 25 ani, au contribuit în măsuri diferite la dezvoltarea și progresul acestei instituțiuni. *) Unii dintre ei se mai află în mijlocul nostru, alții s'au strămutat din Constanța în alte orașe ale țării; unii au părăsit după câțva timp școala, distingându-se în literatură, ca Ion Adam, alții desfășurând în politică o activitate binefăcătoare, ca Ion Bănescu.

În sfârșit câțiva—printre cari și acești doi din urmă—au ntrtat în lumea veșnică, lăsând în această școală o amintire de muncă stăruitoare și rodnică.—Arhiva liceului s'a distrus în cea mai mare parte în timpul războiului; de aceea, las în sarcina altora ca, pe temeiul amintirilor și experienței proprii, să caracterizeze opera și personalitatea celor ce au lucrat în această școală. *)

Mă voiu mărgini ca, din cercetarea datelor ce se mai găsesc în arhivă, să scot în evidență câteva cifre și, din compararea lor, să desprind unele fapte generale, să scot în evidență problemele ce au preocupat pe conducătorii acestei instituțiuni și cum le-au soluționat.

În timp de 22 ani școlari, pentru cari avem date, au fost 5281 înscrieri. Au fost 4165 promovări, deci un procent de 79%; procentul repetenților a fost 13%, iar al celor retrași și eliminați 8%.

Populația școlară până în anul 1912 a fost mai mult sau

*) Directorii au fost: † Dem. Rădulescu; Virgil Andronescu; † Ion Bănescu; Bogdan Ionescu, profesor de matematici, strămutat la București; Mihail Dumitrescu, profesor de istorie, mutat la Craiova; † Vasile Dumitrescu, profesor de istorie, mutat la Iași căzut în războiu; Ioa Fodor, Ion Benteoi, N. Negulescu, Constantin Lăzărescu. Cel mai lung directorat, de peste 10 ani, a fost al d-lui N. Negulescu.

*) Printre profesorii decedați au mai fost: Grig. Mălinescu, prof. de șt. naturale; Eugeniu Zmeck, prof. de muzică; Eugen Ceaur Aslan de l. franceză; Gh. Daan, de l. germană; Ioa Neloviceanu de contabilitate; D-tru Constantinescu, de contabilitate, ucis de aeroplan în 1916; D-r Gh. Rusovici, de igienă; Constantinescu de desemn. ucis într'un accident de C. F. R.

mai puțin staționară, numărul total al elevilor oscilând între 120—180. Dinpotrivă, din 1912 încoace, populația școlară crește din ce în ce mai repede. În 1916, numărul elevilor aproape se împătrește față de ce era la început.

În primul an după război, în 1918—1919, populația școlară e mai mică decât cea din ajunul războiului, din 1916, deoarece refugiații nu s'au întors în orașul și județul Constanța decât treptat, treptat. În cei trei ani următori, populația școlară a crescut într-o progresie și mai mare; în total, în acești 4 ani școlari de după războiu, numărul elevilor s'a dublat, ajungând la 612 elevi în anul curent.

Astfel fiind, încă din anul 1912 s'a pus o problemă gravă pentru bunul mers al liceului, nesoluționată nici până astăzi, problema creșterii continue, an după an, a populației școlare, precum se poate vedea din alăturat.

Creșterea populației liceului în timp de 22 ani școlari (1898—1921):

Anii școlari	No. elevilor înscrși:	Anii școlari	No. elevilor înscrși:
1898—1899	134	1910—1911	171
1899—1900	14	1911—1912	178
1900—1901	155	1912—1913	213
1901—1902	117	1913—1914	249
1902—1903	126	1914—1915	310
1903—1904	151	1915—1916	371
1904—1905	166	1916—1918	Timpul ocupațiunii inamice.
1905—1906	145		
1906—1907	166	1918—1919	312
1907—1908	179	1919—1920	500
1908—1909	142	1920—1921	575
1909—1910	171	1921—1922	612

Ce soluțiuni s'au adoptat pentru a face față acestei nevoi, pentru a da lumină valului tot mai puternic de copii ce se avântă spre liceu? Să se înființeze clase nouă! În afară de greutatea financiară, înmulțirea numărului claselor presupune un local suficient și mărirea numărului profesoriilor. Necesitatea clădirii unui local propriu, care să poată cuprinde populația mereu crescândă, s'a impus încă din anul 1913. Creșterea populației școlare și agravarea în viitor a acestei probleme s'a prevăzut limpede și deaceia directorul de atunci al liceului, dl. N. Negulescu, a cerut în Mai 1913, printr'o adresă către primăria orașului, să se dea loc pentru viitoarea clădire a liceului.

De atunci până în prezent cinci consilii comunale s'au pronunțat pentru cedarea terenului necesar din grădina publică părăsită a orașului. Numai în acest an, 1921, avem trei hotărâri în acest sens. Generațiile viitoare se vor mira că după 10 ani nu s'a început clădirea, dar nici măcar terenul necesar nu ni s'a dat definitiv.

Până la înfăptuirea acestui liceu monumental și spațios, trebuia să se găsească o soluție intermediară, transitorie. O ușurare în această chestiune s'a adus prin înființarea institutului particular «Profesorii asociați», care a funcționat timp de 4 ani până la izbucnirea războiului.

O soluție ce s'a pus în practică a fost să se maximum de elevi, cari puteau să în apă în clase potrivit cu cubajul lor. Și astfel, îngreunând peste puteri munca profesorilor, am fost nevoiți să facem clase cu populație medie de 72 elevi în cursul inferior.

O clasă ideală din punct de vedere pedagogic nu trebuie să treacă de 30 elevi. În perioada până în 1913, media a fost sub 50 elevi de clasă, la cursul inferior, adică sub maximum admis de regulamentul școlar. Paralel cu creșterea repede a populației școlare, a crescut și media pe clasă dela 54 la 65, pentru a ajunge la 72 elevi pe clasă, în mediu, la cursul inferior, adică cu 22 elevi peste maximum admis de regulament. Soluția aceasta, transitorie, de îngrămădire a elevilor în aceeași clasă, soluție, care se întrebuinta la toate liceele din țară cu suprapopulație școlară, a trebuit să fie părăsită, sau cel puțin atenuată, ea ducând în mod inutil la istovirea înceată a profesorilor, fără ca masa școlară să fie instruită în întregime în mod mulțumitor.

După războiu media școlară pe clasă în cursul inferior a scăzut succesiv în acești patru ani, dela 56 la 50 elevi, adică la maximum admis de regulament. Cum s'a ajuns la acest rezultat, dat fiind că populația a crescut după războiu în mod vertiginos?

Deslegarea problemei s'a găsit în legea comitetelor școlare, care a permis înființarea de clase paralele, extrabugetare clase susținute în întregime din taxele elevilor. Ideea aceasta

ca părinții elevilor, prin taxele ce plătesc, să susțină clasele divizionare, înainte ar fi revoltat toată lumea; acum, după război, se pare ceva firesc.

S'au înființat deci clase paralele, extrabugetare, pe lângă acest liceu, începând din 1919. Aveam actualmente de fapt două gimnazii: 4 clase gimnaziale bugetare și 4 clase extrabugetare. Mai mult, în ultimii doi ani școlari a funcționat o a treia clasă I-a, un nucleu care, cu trecerea anilor, va da naștere unui al treilea curs inferior.

Soluția înființării claselor paralele e tot provizorie, căci ea implică numeroase greutăți. Deslegarea definitivă nu s'a găsit, ea fiind în funcțiune de locul și de personal didactic. Ne trebuie o clădire încăpătoare și un număr îndestulător de profesori.

O altă problemă, care s'a pus tuturor chiar din primele timpuri, a fost aceea a *cursului superior*. Toți au căutat să dea posibilitate absolvenților gimnaziului să-și desăvârșască instrucția secundară. În acest scop, s'a înființat încă din 1900 clasa V-a reală și modernă cu un total de 26 elevi; în anul următor, cursul superior s'a desființat, populația gimnaziului fiind încă prea mică ca să alimenteze clasele superioare. Motive de ordin financiar au precumpănit desigur. Desființarea cursului superior a fost compensată prin înființarea institutului particular «Mircea Vodă» al d-lui Virgil Andronescu, care timp de 6 ani a ținut locul de curs superior.

Grija de soarta absolvenților gimnaziului a făcut ca peste trei ani, în 1903, să se înființeze pe lângă gimnaziu o secție comercială, care a dăinuit 2 ani, desființându-se în 1905. Peste alți 2 ani școlari, în 1907, se reînființează clasa V-a comercială și această secție durează apoi încă 4 ani consecutivi. Pe lângă cursuri teoretice, elevii făceau și practică comercială la casele mari din oraș. Absolvenții aveau drept la termen redus în armată; secțiunea a fost folositoare, absolvenții ei ocupă posturi însemnate și îndeplinesc un rol util în viața economică a acestui oraș și ținut.

Cu toată utilitatea ei, secția comercială s'a desființat, de oarece puțini absolvenți de gimnaziu o urmau; cei mai mulți își

complectau studiile la liceele din țară. S'a impus deci din nou înființarea cursului superior și astfel, în 1911, se înlocuește secția comerclă cu clasa V-a modernă, rezolvându-se de data aceasta în mod definitiv chestiunea soartei absolvenților cursului inferior. De atunci, liceul durează fără întrerupere. În 1913 se face secție reală; iar în 1914 se fac simultan ambele secții, reală și modernă, a căror populație a crescut an după an. După război în cursul superior, în clasele V—VII avem suprapopulație școlară.

Din studiul cifrelor, ce se pot găsi în arhiva liceului se pot face oarecare observări cu privire la chestiunea promovărilor. Scopul cel mai apropiat al învățământului este darea instrucțiunii; semnul vizibil al atingerii acestui scop îl formează procentul promovărilor.

Variațiunea procentului promoțiilor, repetențiilor, rețrașilor și eliminațiilor în timp de 21 ani școlari

ANII ȘCOLARI	Procentul promoțiilor	Procentul repetențiilor	Procentul repetențiilor rețrașilor eliminațiilor
1898—1899	68	19	32
1899—1900	71,5	12,5	28,5
1900—1901	83	9	17
1901—1902	75	16	25
1902—1903	75	18	25
1903—1904	76	9	24
1904—1905	72	20	28
1905—1906	88	6	12
1906—1907	47	26	53
1907—1908	46	24	54
1908—1909	73	16	27
1909—1910	64	25	36
1910—1911	75	16	25
1911—1912	69	21	31
1912—1913	82	10	18
1913—1914	75,5	20,5	24,5
1914—1915	85	12	15
1915—1916	75	17	25
1916—1918	Timpul ocupațiunii în amele		
1918—1919	83	15	17
1919—1920	86	9	14
1920—1921	85	9	15

Din tabloul alăturat se vede că procentul promovărilor, în decursul a 22 ani școlari, a oscilat foarte mult. Cel mai mare procent de promovare a fost în 1905—1906, de 88 %; cel mai mic procent de promovare a fost în 1908 de 46 %; iar în 1907 de 47 %. În acești doi ani școlari consecutivi au fost promovați mai puțin de jumătate din numărul elevilor înscriși,

În toți ceilalți ani, nici odată procentul promovărilor n'a fost sub 60 %. Constatăm că după anul cu cel mai mare procent de promovare, trecem în doi ani consecutivi, 1906—1908 la un exces de severitate în promovarea elevilor. După maximum, cădem imediat la minimum.

Dacă observăm în total mersul acestei linii a procentului promovărilor, pe care mai nimerit am numi-o linia creșterii indulgenței promovărilor, constatăm că se pot despărți următoarele fragmente: 1) Dela 1898 până la 1906, când atingem maximum de promovări, vedem că, cu oscilări în plus și în minus, în totalitatea ei, linia se urcă în sus până la maximum din 1906, dincolo de care nu se mai putea înainta, căci altfel ar fi ajuns promovările o simplă formă goală. 2) Excesul de indulgență din 1906 a provocat o reacțiune în cei doi ani următori, când s'a ajuns la minimum de 46 % promovări. 3) Din 1909 linia se ridică din nou în sus și iarăși cu aceleași zigzaguri merge tot urcându-se până la 1915, când atinge un nou maximum de 86 %. 4). După război, linia indulgenței a crescut din nou, ajungând la maximum de 86 %.

Considerând această linie în întregime, vedem că ea se urcă tot mai sus, cu alte cuvinte indulgența în promovare a crescut constant dela întemeerea gimnaziului până în prezent. Dacă am lua în cercetare linia variațiunii procentului repetențiilor, rețrașilor și eliminațiilor, am ajunge la aceeași concluzie Indulgența sau severitatea promovărilor se datoresc la mai mulți

¹⁾ După măsuririle date de unii colegi, maximul din 1906 se datorește lipsei de profesori în acel an, ceiace a determinat promovarea tuturor corigenților în Sept. 1906. Minimum din 1907 și 1908 se datorește dispoziției reglementare ca elevii cu media 4 pe bimestrul ultim să rămână corigenți la materia respectivă, oricare ar fi fost mediile pe celelalte trei bimesre. Consecința a fost înăltirea corigenților și deci și a repetențiilor.

factori: caracterului și pregătirii profesorilor, spiritului regulamentelor școlare, împrejurărilor sociale, politice etc. Pregătirea pedagogică tot mai bună a profesorilor face ca și elementele cele mai slabe ale claselor să fie în stare să asimileze un minimum de cunoștințe, necesar pentru promovare. Astăzi nu se mai întrebuițează de nimeni metoda „d'aici pân'aici”, care descuraja pe elevi, îndepărta pe cei mai mulți de școală și făcea să nu poată promova decât elevii prea inteligenți, sau cei cari aveau meditari acasă.

Al doilea factor al creșterii indulgenței este o prefacere în moravuri. Dacă impresia e justă, se poate constata că între părinți și copii, între profesori și elevi, nu mai domnesc acele raporturi reie din trecut; în loc de teamă, din partea copiilor avem încredere, iubire, care însă de multe ori degenerază în emanciparea prea timpurie a copiilor. Trebuie să ne ferim de excesul contrar, când copii nu mai respectă pe părinți și educatori. În timpul războiului și după războiu și alți factori au contribuit la același progres al indulgenței profesorilor: sărăcia, alimentarea insuficientă, lipsa de cărți didactice, lipsa de profesori etc., toți acești factori au contribuit la ridicarea procentului promovărilor până la un maximum, dincolo de care nu mai putem înainta. Ultimele dispozițiuni privitoare la promovări, date spre experimentare, au contribuit la același rezultat. Extinderea teritorială și nevoia tot mai mare de personal și-au avut repercusiunea în dispozițiile recente, care au căzut ca o mană cerească pentru elevii cei slabi, urcând procentul promovărilor.

E datorია profesorilor conștiincioși să împace necesitățile politice, naționale și sociale ale statului românesc cu caracterul unei instrucții serioase și solide.

Onorat auditor,

Din scrutarea datelor trecutului am văzut care au fost problemele principale, care au preocupat pe înaintașii noștri și cum le-au rezolvat. Fiecare epocă își are problemele ei și fiecare problemă, fiecă sarcină trebuie purtată la timpul său. Dacă în perspectiva dezvoltării celor 25 ani ne îndreptăm privirile spre viitorul instituției noastre, va trebui să recunoaștem

că actualmente problemele capitale, ce se impun liceului nostru sunt următoarele:

1) Ridicarea unui local impunător, înzestrat cu tot mobilierul și aparatul științific și pedagogic pentru o populație școlară de cel puțin 1000 elevi.

2) Mai multă fixitate în ceea ce privesc dispozițiile regulamentare, care au fluctuat foarte mult în ultimii 10 ani. Starea aceasta este dăunătoare, căci de impreciziunile, de starea haotică, de contradicțiile regulamentare profită elevii cei răi,

Local școlar impunător, material didactic bogat și cât mai variat, laboratorii și muzee, regulamente școlare cât mai perfecte, programe analitice cât mai bine adaptate nevoilor, sunt factori de ordin extern, care condiționează bunul mers al învățământului. Însă factorul intern, resortul intim al mersului progresiv al învățământului, este profesorul. În condiții chiar ele, profesorul adevărat, conștient și pregătit, creează continuu valori morale, necesare poporului nostru. Aici dăm de problema cea mai grea: criza din profesori. Din datele puține, ce se mai păstrează în arhiva liceului, se vede că și în trecut a fost lipsă de profesori; se constată o continuă fluctuație, lipsă de fixitate în corpul didactic.

Clădirea noului local al liceului, o mai mare stabilitate în regulamentele și legile școlare și o politică școlară, care să contribuie la înlăturarea crizei de profesori, acestea sunt problemele de competență ale momentului de față.

Educarea maselor școlare e o problemă extrem de complicată. Din examinarea datelor de mai sus, luate din trecutul liceului, am căutat să stabilim câte va îndrumări pentru activitatea viitoare. Cifrele înșirate ne vorbesc poruncitor; numele semănătorilor harnici timp de un sfert de veac pe ogorul învățământului secundar ne impun îndatoriri foarte mari față de viitor.

* * *

Liceul acesta poartă numele scump al lui „Mireea cel Bătrân“, care, pe lângă Muntenia cu posesiunile de peste munți, era „stăpân de amândouă părțile de peste toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Durostorului stăpânitor“. În di-

plomele latinești poartă titlul: «Terrarum Dobrogeici despotus et Tristrii dominus». Mircea cel Bătrân era socotit până mai deunăzi ca cel dintâi stăpânitor românesc al Dobrogei, pe care a cucerit-o din mâna țarului bulgar. În realitate, el n'a făcut decât a restabilit stăpânirea noastră, căci încă din secolul al XI-lea se constată voievozi români la Silistra, la Măcin, la Isaccea: Un Tatul, Seslav, Sacea și alții, amintiți de scriitoarea bizantină Ana Comnena.

Mircea cel Bătrân a restaurat stăpânirea românească anterioară, mult mai veche.

Iubiți Școlari,

V'aduceți aminte că, acum patru ani, Dobrogea era vremelnic smulsă din trupul Țării Românești. Mare parte din noi, profesori și elevi, am continuat lecțiile pe pământul liber a Moldovei, ținând fără întrerupere făclia luminătoare a liceului „Mircea cel Bătrân“ prin chiliile mănăstirilor, la umbra copacilor, expuși bombardamentul dușman. Mulțumită spiritului de jertfă al poporului românesc, Dobrogea scumpă, Constanța cedată de toți, au fost recâștigate. Mulți din elevii și absolvenții acestui liceu, în calitate de cercetași, soldați și ofițeri, și-au vărsat sângele, ca să ajungem la acest fericit rezultat.

Toți acești vrednici fii ai liceului și-au îndeplinit eroica și sublimă lor jertfă pentru recâștigarea moștenirii lui Mircea cel Bătrân.

Iubiți școlari,

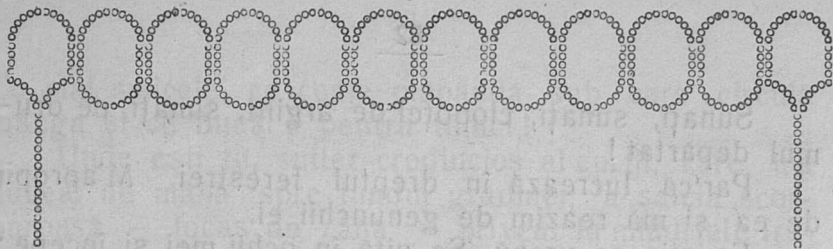
Voi, generația de acum, să fiți la înălțimea acestor vrednici discipoli ai liceului.

Lozincă vremii actuale este munca: munca în ordată și metodică. Dacă vom face din voi muncitori neînduplecați, dacă vom fi sădit în voi această deprindere morală de cel maimare preț, rolul nostru va fi îndeplinit, conștiința va fi împăcată.

Luând de exemplu pe înaintașii voștri, urmând sfaturile bune ce vi se dau, veți deveni cetățeni folositori țării noastre și veți mări renume liceului „Mircea cel Bătrân“.

G. CORIOIAN

Directorul liceului
„Mircea cel Bătrân“

AMINȚIRI DUIOASE

Mă întrebați : de ce mi-e inima așa de duioasă ?
de ce tresar când văd o mișcare pornită din sinceritate?
de ce mi-e teamă de lume, de fast și parăzi?

De ce îmi plac copii, iarba, nourii și stelele ?

De ce ?

Cu sfială se întoarce privirea mea spre trecutul depărtat.

Acolo ! da, în lumina dulce a celei dintâi copilării
își găsește izvorul sufletul meu de astăzi.

Limpede ca roua dimineții, oglindă a cerului senin,
oglină spre care se aplecă și se oglindesc
ghioceii albi și gingașe viorele, era izvorul vieții mele.

O ! clopoței de argint, cum v'ați dus cu sunetul
vostru în neant !

O ! fâlfâit de aripi ale zilelor ca niște heruvimi !

Unde ești tu, cu mâna ta mică și albă ca un
crin, ce-mi mângâia fruntea cu atâta blândete și
ochii tăi albaștri, în al căror cer îmi afundam de
atâtea ori privirea și cuvântul tău, care m'a învățat
și pe mine vraja cuvintelor și minunile care nasc din
împletierea lor !

Cea dintâi minune a acestora. . .

O ! abia mi-aduc aminte.

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați, pe drumul depărtat!

Par'că lucrează în dreptul ferestrei. M'apropii de ea și mă reazim de genunchii ei.

Ea știe ce vreau. Se uită în ochii mei și începe:

În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare, un negru punct s'arată:
E cocostârcul tainic, în lume călător.

Al primăverii dulce iubit prevestitor.

El vine, se înalță, în cercuri line sboară

Și repede ca gândul la cuibu-i se coboară.

Mi se deschideau ochii, vedeam întocmai ca primul om splendorile lumii, vedeam pe cel dintâi sol al primăverii venind din răsărit.

E un punct, apare, crește, în cercuri line sboară.
E el, el, vestitorul primăverii și al fericirii!

Câte nu-mi aducea mie venirea primăverii!

Zăpada se topește pe streșini și pe dealuri; iar pe dinaintea porții apa liniștită a șanțului crește și vine repede, repede, ca un pârâu, vine cântând.

Cinteza începe, din zorii zilei, să cânte, în ciresul din curte. Ce speranțe deșteaptă cântecul ei!

Mugurii mijesc pe ramuri. În grădinița cu liliicii desbrăcați, melcii încep să plece, încet cu casele în spinare.

Printre frunzele veștede, de anul trecut, zeci de ghiocei au țâșnit par'că într'o singură noapte din pământul umed, iar clopoțeii lor albi stau atârnați ca boabele de spumă în vârful tulpinițelor fragede.

Pârae se adună în toate părțile. Dealurile mai sunt doar ici-colo, în umbră, pă-tate de albul zăpezii.

Și adierea, ce bate și vine cu pâraele, îmi aprinde obraji și mă'nfioară.

Iată și cea dintâi rândunică cum străbate aerul limpede. Cum bate inima mea și cât sunt de fericit!

Dar în grădină. . . iarba a încolțit, salcia are frunze fine de mătase și muguri ca niște pisicuțe.

Ce mai smicele, ce coaje plâpândă sub care circula mâzga și ce bună e pentru tilinci!

Unde ești tu, suflet credincios al curții, care mă duceai de mână spre fundul grădinei, la salcia scorburoasă — locaș de zână — priveai la mlădițele fragede, ce se înălțau deasupra, alegeai din ochi pe cea mai netedă și dreaptă, scoteai briceagul legat cu lanț de chimir, o tăiai, o creștai, o băteai cu prăselele, trăgeai apoi lemnul alb și umed din coaja ca o țevă și-mi întindeai tilinca!

-- Ține-o așa și cântă!

O! minune. Ce sunet dulce! Ce glas al primăverei! Ce refren de cântec ceresc! Cum răsună grădina! Cum răspundeau ramurile, zidul și colina!

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați, pe diumul depărtat!

Fereastră e deschisă și în casă a năvălit aerul, încărcat de mireazma pământului umed, trezit la viață.

Creanga de măr din fața ferestrii stă cu mugurii plesniți, cari își desfac aripioarele strânse.

Deodată se aude un fâlfâit, un sgomot și grădina răsună de cântec.

Aerul se umpie de farmec.

Tresar și ascult. . .

-- Mamă, auzi?

-- E cucul, dragul mamei, a sosit și el!

-- Cucul?

-- Da! I-auzi, cum își spune singur numele!

-- Ce frumos e și cum răsună grădina!

Cobor scara, străbat în grădină și tiptil-tiptil, călcând încet pe frunzele umede, silindu-mă să nu fac sgomot, mă îndrept spre locul de unde vine cântecul.

O mișcare, un fâlfâit se aude și totul reintră în tăcere.

Dar nu trece mult și din vârful dealului se aude din nou același, cântec, mai depărtat și mai dulce.

O izu pe poteca, ce duce printre mesteacănii tineri, spre vârful dealului. Cântecele se aude din ce în ce mai sonor.

Iată-l cum cântă în vârful unui paltin înalt, cum întinde gâtul și își desface aripele de câte ori dă drumul sunetului din gâtlej.

El cântă. . . și ascultă, cântă . și ascultă. Dar abia isprăvește de spus... și altul îi răspunde; abia isprăvește. . . și altul îi ia cuvântul!. O! dar acest altul răspunde așa de blând și așa de duios, par'că n'ar fi ca el, par'că vine din sântul văii, par'că e însuși sufletul văii, care răspunde și îi ia cuvântul.

Mă apropii, dar de odată tace, își întinde aripele și pleacă departe, spre o cetină înflorită din capătul dealului.

Sunați, clopoței de argint, sunați pe drumul depărtat.

În spatule dealului se lasă valea. Cât e de tăcută.

Mii de viorele smâltează covorul de frunze veștede, ce acopere coasta.

M'aplec și culeg.

Mi s'a părut, sau am auzit ceva? Mă îndrept și privesc în toate părțile. Nimic nu clintește în albia văii.. O pădure tânără și deasă, de pe coasta din față, a eșit par'că din pământ și stă încremenită.

Iarăși... Aud!.. Pare un stol de voci rătăcite.

-- Cine-i acolo? strig.

-- Cine-i acolo? mi se răspunde.

Cine poate să fie? Nimeni, nicăeri.

-- Ascultă!

-- Ascultă! mi se răspunde.

-- Cine ești tu?

-- Cine ești tu?

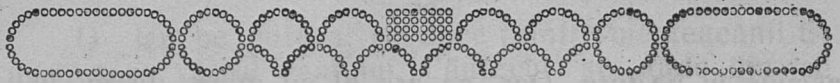
Glasul lui e mai limpede de-cât al meu și mai sonor. Pare a fi vocea unui copil năzdrăvan, care stă

ascuns în pădure Dar, ce are el cu mine de-mi întoarce cuvintele ?

O! nu, el nu vrea să mă necăjească. El pare pus acolo de Dumnezeu însuși ca să repete, fără să-și dea socoteală, vocea mea!

Sunați, sunați, clopoței de argint, sunați !

Dr: GEORGE ULIERU

VRAJE

*Sê 'ntunecă lumina zilei...
In crâng prind umbre să se 'nșire
Si 'n fund de zări răsare luna
Vrăjind senina nesfârșire.*

*In tăinuitu! sân de frunze,
Pribeagă 'n veci de veci, o boare
Tot mai încet, încet adie
De doruri vechi răscolitoare.*

*Si cum pe toate din natură
Coboară-apoi odihna sfântă,
Eu nu mai știu: prîvighetoarea
Sau sufletul în mine cântă?!*

V. LAINICEANU

PRIVIND DIN PRĂG

*Privind din prag cum noaptea vălul
Si l-a intins din zare 'n zare,
Cu taina lui încet mă fură
Un cântec plin de 'ndurerare.*

*Si cum l-ascult, eu simt deodată
Intreaga lui melancolie :
O, cântec drag, pe-aripa serii
Ce suflet te-a trimis solie ?*

V. LAINICEANU

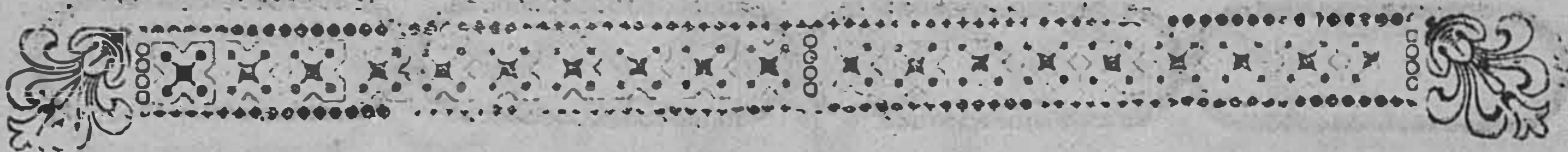
A M I A Z Ă

Gustav Falke

*In soare țărmlu scoate aburi,--
Trudită marea doarme-ușor
Și peste țărmlu și peste dune
Pescari tăcuți plutesc în sbor.
—Odată doar, un glas, un strigăt...
Trudită marea doarme-ușor
Și peste țărmlu și peste dune
Tăcuți, pescarii trec în sbor.*

Trad de P. P. Stănescu

LA ȚĂRMUL MĂRII

*Acolo am stat
și am plâns*

Eram sătul, de gustat, mă părăsise și ea, cum mă părăsise totul în juru-mi, unde nu credeam să mai văd decât priviri aspre și inimi tăcute, după cum în unele locuri stâncoase nu se văd decât plante cu flori și frunze tari și fără culoare.

Avusesem nopți nedormite, eram istovit și ca întotdeauna când s'abătea peste inima mea noul întunecat, am pornit cu pas greu și cu amărăciune adâncă spre mare.

De trei zile Pluton, de mânie și ca să-și regăsiască coroana, de atâta timp pierdută, a deslănțuit vânturile, care au răscolit încă odată marea până'n adâncuri și acum, după atâta trudă, zadarnică și de data asta, ele s'au retras în liniște, pe țărm, prin golfuri și în umbre de stânci.

Se agită încă, într'o frământare fără astâmpăr, marea răscolită.

Mii de alge, roșii și verzi, desrădăcinate din fundul mării au eșit la iveală și se leagănă la suprafața apei negre, ca bu-ruenile de leac în căldarea unui vraci,

Un miros pătrunzător și greu, de nomol, pește și raci fierți, îmbată atmosfera și-mi umple nările și gura, sărându mi buzele.

M'așez pe marginea digului și sorb cu nesățiu, până'n fundul plămânilor, mireasma ce-mi dă putere.

Valurile ce isbesc digul se prefac în spumă, spărgându-se în miliarde de stropi, care se înalță până la mine și cad apoi în plăci fine pe lepedea dela piciorul digului.

Lențurile care mă leagă și mă strâng, ținând în robie viața mea de atâtea zile, simt că mă lasă, că mă slăbesc și-mi redau libertatea.

Mă las pe spate, pe piatra digului și mă reazăm în coate.

În depărtare un fum negru pătează zarea și aripi albe se sbat pe întinsul ce se frământă, ca niște gânduri candido pe o mare de patimi.

Toți au fugit de lângă mine. Câinele meu m'a părăsit și el. L-a luat ea în urmă. „E câinele meu!” par'că aud. Îl trase după ea... și ușa se închise.

Ce mi pasă! Înaintea mea se întinde marea nemăsurată. Și dacă așa a trebuit, fie! E! dacă aș fi de stâncă! Și ce sânt mai mult de cât o frunză bătută de vânt!

Și gândurile încep din nou să mă strângă. Ai mei cari mai sunt, m'au uitat și ei. Sânt departe cu necazurile și iluziile lor. Eu cel dintâi m'am depărtat de ei și tot eu i-am uitat cel dintâi.

De mult, când m'am despărțit, mama cu lacrimi în obraji, mi-a spus dureros:

— Câmpul așteaptă semănătura de toamnă și tu pleci? Ne părăsești?

Știi că fratele tău e mic și fără putere. Tăceam, dar o priveam în ochi și numai sufletul meu îi răspundea:

— Și unde crezi că mă duc decât tot ca să semăn, dragă mamă? Și ce superbi semănători sunt acolo! Și ce mărețe gesturi au ei!

Îmi umpleam cuțărul cu căștile mele dragi. Toate în casă mă priveau încremenite. Căii înhâmați m'așteptau la ușe.

— Dumnezeu să te aibă în sfânta lui pază! Dar mai bine era să fi rămas cu noi.

Mă depărtam de căsuța copilăriei mele înconjurată de meri bogați, mă depărtam de scumpele mele dealuri și de pârâiașul guraliv și mă afundam în lume.

În urma mea se depărta și se micșora totul, ca printr'un ochian întors, apoi se perdeă ca într'o ceață deasă și se ștergea.

O lume mare și largă mi se deschidea înainte.

Priviri dulci și surâzătoare mă întâmpinau; brațe deschise mă primeau.

«Vin la noi, copil zglobiu și curat—auream. Stai o clipă. Strălucirea ochilor tăi cari privesc drept ne place și ne înseminează».

Și inima mea sălta de bucurie, iar sufletul meu se înălța și de ce, voi, brațe, care mai întâi v'ați deschis, ați devenit apoi pumni amenințători și voi, priviri dulci, v'ați schimbat în priviri aspre și v'ați întors cu totul dela mine ?

Multă vreme n'am putut pricepe, până când un dușman mi-a spus-o:

— Tu ne privești drept în față și de aceia te urâm!

Și când floarea adevărului, cea mai nobilă dintre flori, am căutat ca s'o sădesc în lume, ca omagiu pentru viața ce mi s'a dat, de ce m'au osândit și m'au isgonit și de ce mi-au întins o pâine așa de amară ?

O! acel necunoscut, cu chipul trist și palid, mi-a spus-o la umbra unui zid :

„Floarea aceasta nu e pământească, iar cel ee o sădește pe pământ trebuie s'o ude cu lacrimile lui“.

Și când femeia aceea înaltă și cu ochii vineți m'a întâmpinat la răspântia drumului, în cea mai zbuciumată dintre zile și mi-a întins o mască, „spre a fi fericit“ cum spunea ea—, iar eu am respins-o cu dispreț fiindcă purtam chipul acela pe care mi-l hărăzise Dumnezeu, de ce de atunci, la fiecare pas, în calea mea, nu m'au întâmpinat decât glasuri disprețuitoare ?

Iar tu, care ai primit dela mine floarea inimei mele, ca cel mai sfânt omagiu pe care ți l-am putut da, tu, care ai primit tot: viața mea robită ție... de ce mi-ai întins o băătură așa de amară ?

Gemi, inima mea, gemi însângerată!

Singură tu mă primești, și-mi dai putere, mare nețărmită!

Dar astăzi, tu ești tot așa de neagră ca și inima mea.

Nebunia unui stăpânitor, care și-a pierdut de atâta timp coroana, ți-a turburat înc'odată liniștea imperiului tău de ape.

Ce spun miile de voci de pe întinsul tău nețărmit ? Ce spun valurile sdrobite de dig, care se înalță până la mine în stropi nenumărați ?

Ele strigă, ele gem.

Iar pescarii de ce aleargă speriați și țipă și cheamă ?

Totul e frământare. Totul e luptă.

Un sunet de clopot trist și sbuciumat ca o inimă ome-
nească îngrijorată vine pe ape și-mi lovește, din timp în
timp, auzul.

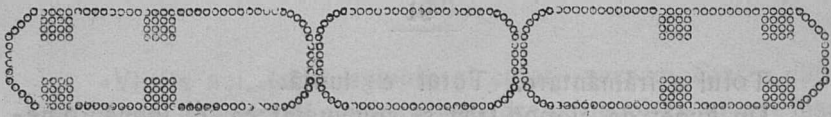
E sunetul vestitor al clopotului dela geamandură.

Si tu te sbuciumi și tu vorbești!

O ! de-aș putea fi ca tine : sbucium și semnal pe marea
frământată a vieții !

G. ULIERU

AVOCAȚII

Începuse războiul cu toate nenorocirile lui. Bucăți de pământ, înroșite de sângele celor cari au căzut, au fost rând pe rând cotropite. Și convoaie triste și nemărginite de băjenari au umplut pământul cel liber al Moldovei. Căruțele ușoare și răsunătoare, parc'ar fi fost de aramă, erau trase de umbre de cai. Natura dușmană, cu toamna ei ploioasă, cu vântul înghețat și noroiul drumurilor adânc defundate, le măria durerea.

Pe la sfârșitul lui Noembrie, în orașul Tecuci se oprise un lung șir de refugiați dobrogeni. Cerșiră pe la casele din marginea orașului locuri de adăpost. Porțile se deschiseră în fața lor și fiecare s'aciuă cum putu. A doua zi plecară mai departe, dar unul se despărți de tovarăși și, disperat de greutatea drumului și chinuit de foame, rămase acolo. Se ocupă cu meseria de cărauș, ba făcea și negustorie: cumpăra alimente de prin sate și le vindea la oraș. Negustoria îl pune la adăpost de grija pâinei, dar deșteptă dușmănia unui negustor ovrei de pe aceiași stradă.

„Strul!.. Nu mai putem trăi cu negustorul de peste drum!.. Auzi, când eu nu vindeam *păpușoiul* de cât cu patru lei chila, el îl vinde numai cu unu!..“

Ovreiul gândi câțva timp. Apoi își liniști nevasta.
--,, Las' Adeluță!.. Am să-l isgonesc eu! Dacă

nu, să n'am eu parte de numele meu de Strul Aizic Mendelovici!."

Începu să-l pândească. Odată-l văzu întinzând la soare bucăți de carne sărată. I se 'nfățișă numai decât și-l rugă cu glas milog:

--„Așa să ai bine, bade, dacă nu te-ai îndura să-mi dai și mie vre-o două, trei, patru, cinci chile!“ Și pentru că românul îl privi neîncrezător știind că ovreii nu cumpără de cât carne *cușer*, adăugă: „Plătesc cât mi-ai cere, numai să-mi dai!..“

Ii dădu două bucăți și-i ceru zece lei. Cumpărătorul plăti numai decât, dar după o jumătate de ceas se întorcea cu un comisar.

--„Iaca, dumnealui este acela care m'a jăfuit! Așa pungași trebuesc izgoniți de-aici!“

Comisarul îi puse câteva 'ntrebări, luă însemnare despre numele lui și plecă.

Ovreiul se 'ntoarse bucuros acasă.

—„Adeluță!.. O să scăpăm... știi, de golanul ăla...“ și spuse povestea. Iar nevasta, înaltă și grasă, cu părul și fața roșie, s'aprinse și mai mult de bucurie.

—„Ei, doar ești Strul Aizic Mendelovici!“

* * *

O săptămână în urmă Radu Bucium era „trimis în fața Comisiunii pentru înfrânarea speculei și bietul om, care nu umblase nici odată 'n viața lui prin judecăți și căruia i se 'ncreția carnea numai la auzul cuvântului de tribunal, urcă fricos treptele de marmură ale clădirii mohorâte.

Aerul închis, mirosind a casă nelocuită și murdară s'amesteca la olaltă cu fumul de tutun și praful hârtiilor, care pretutindeni se răsfațau, îl isbi în față așa de puternic, încât înlănți lângă ușa. Funcționari cu capul gol și cu tocurile încă umede de cerneală după urechi, treceau mândri pe lângă el. Când și când o ușă din dreptul lui se deschidea, un servitor scotea capul în sală și striga cu glas pițigăiat și neînțeles

pe împricinați. Iar prin ușa, întredeschisă o clipă, Bucium zări masa înaltă, fețele încruntate ale judecătorilor, de abea ridicați de-asupra unei cruci negre.. Fața îi era galbenă, ca după friguri, picioarele-i tremurau, iar solida podea de țiment se clătina sub el.

Din când în când câte un arestat trecea prin sală.

— „Ia așa oi ieși și eu de aci!“ Și parcă-și vedea nevasta și copii ținându-se după el și umplând lumea cu vâete. Și lacrimi alunecară în lungul obrazilor galbeni..

— „Ei, moșule, ai vr'un proces?“ îl întrebă un boer înalt.

Bucium privi către geanta roșie de sub braț și bănuie că-i avocat.

— „Da, coane! M'a dat în judecată pentru c'am vândut niște carne cu cnei lei chila!“

-- „Contravenție la legea speculei! mormăie avocatul. Greu lucru e, dar., te scap eu dacă dai cinci sute de lei!..“

Țăranul se văită :

-- „N'am coane, n'am de cât o sută cinci zeci!“

-- „Scoate cinci sute în capăt! Altfel faci doi ani de pușcărie!“ Și porni.

Bucium se luă după el:

-- „Atâta am la viața mea! Dau bucuroș, numai să scap de bocluc!“

-- „Iți las cu patru sute! Altfel nu se poate! Și nepăsător dispăru îndărătul unei uși.

Și un alt domn trecu pe lângă el și, din trecere îi aruncă o întrebare, parcă l-ar mai fi cunoscut.

-- „Iar ai dat peste bocluc, moșule!“

Țăranul se ținu după el.

-- „Coane!.. Uite m'au dat în judecată pentru...“ și începu povestea de la capăt.

-- „Patru sute de lei... și te scap...știi cum?.. cât ai bate din palme.

Bucium îi povesti în ce jalnică stare se găsește.

-- „Numai o sută cinci zeci de lei mai am! li dau și pe aceia, numai să scap de bocluc!“

-- „Pentru dumneata las cu trei sute! Altfel o să faci doi ani de pușcărie!

Avocatul cel dintâi auzi tocmeala și păru furios

-- „Domnule Popescu!.. Dumneata înjosești nobila noastră meserie!.. De ce nu-ți păstrezi demnitatea față de un țăran?.. Să-i lași cu trei sute de lei..“

-- „Dar, Domnule Decan, procesul e-o nimica..“

-- Fie, dar azi pen'ru trei sute, mâine pen'ro găină!“ Și intră în bufet.

Țăranul rămase un timp singur. Glasul ascuțit, chema mereu pe impricinați și fie care strigare nouă era un fior mai puternic.

Un servitor cu șorțul alb eși după o tejghea și-i șopti.

-- „Te văd la nevoie și vreau să te ajut! Poate ai recunoaște și dumneata cu ceva. Hai cu mine, ș'a.n să-l rog eu să-ți lase mai eftin! Da să știi că ăsta-i decan! Omor să fi făcut și te scapă!“

Și la stăruința celui cu șervetul alb pe umăr, se 'nduplecă.

-- „Îți las cu două sute, dar nici un ban mai jos!“

Cu glasul stins de disperare, țăranul îi spuse că nu are mai mult.

— „Desnoadă punga dacă vrei să scapi de la ocnă! Nu face pe țăranul șiret!“ îi răspunse el furios și se ridică.

-- „Doar viața s'o mai dau... c'atâta-mi rămâne!..“

Un domn bătrân, care sta la o masă în fața unei cafele, îi făcu semn.

-- „la spune-mi te rog, ce crimă grozavă ai făcut? Ai înșelat statul cu niscaiva milioane?...“

-- „Am luat unui ovrei zece lei pe două kilograme de carne..“

Un murmur neînțeleș al bătrânului îl întrerupse.

-- „Păstrează-ți firea, omule, și, mai ales, păstrează-ți banii, că te văd nevoiaș! Du-te acolo și spune-le cum te-ai refugiat, spune-le ce-ai pierdut și ce ți-a rămas.. spune-le că dacă nu cumpărai carnea cu patru și nu-o vindeai cu cinci, îți mureau copiii de

foame ! Fii încredințat că nu's Judecătorii așa căinoși..."

-- „Radu Bucium !..“ răsună glasul ascuțit în sală. Și țăranul o luă la goană, cu fața mai liniștită a omului care știe ce are de făcut.

Peste câteva minute ieșia. Privirea lui înbucurată căută pe sfătuitoarea de-adineaurea, îi luă mâna și i-o sărută și, fără să poată spune ceva, cu pași mai mari scoborâ scările clădirii mohorâte.

MIHAIL PRICOPIE

EXCURSIUNE AGRICOLA
IN
DOBROGEA

făcută de ION IONESCU DELA BRAD

în anul 1850

trad. de F. MIHAILESCU

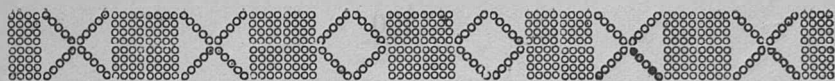
EXCLUSIVĂ AGRICOLĂ
IN
DOBROGEA

INCHEIERE DE FURNIZARE DE LA BUNĂ

IN ANUL 1980

INTRE B.F. M. HALEBU

(S) (S)

PREFATA

Ion Ionescu dela Brad a fost primul și cel mai de seamă agronom român: un om de carte și de practică. Băiat de preot din ținutul Romanului, a fost trimis de Mihail Sturza să studieze agricultura în Franța. El a urmat cursurile, a făcut excursii și practică la Roville și a audiat la So.bonne pe cei mai de seamă profesori de economie politică și drept.¹⁾

Intr'o vreme, în care tinerii întorși dela studii din Paris credeau serios că îndreptarea tuturilor relor din țările românești e de așteptat dela introducerea întocmai a reformelor politico-sociale aplicate în apus, Ion Ionescu și-a întemeiat uriașa-i activitate de scriitor, profesor și agricultor, pe un principiu care nici azi nu și-a făcut loc în deajuns printre conducătorii și sfătuitoarii noștri: *Imbunătățirile ce vor fi aduse agriculturii trebuie să pornească dela rutina actuală.* Se vor studia cu toată atenția mijloacele de care, după regiuni, se folosesc cultivatorii pentru a obține recolta și a crește vite; se vor păstra cele bune și se vor înlocui cele rele prin mijloace noi, științifice, experimentate la noi în țară în ferme model. De aici, insistența cu care a cerut să se facă anchete agricole, nu dela birou, ci prin cercetare la fața locului, luând sat de sat, dacă se poate pe jos, ori cel mult, cu o trăsurică ușoară. Aceste anchete prin excursii el le-a început de când era școlar la Roville și le-a urmat toată viața până când vârsta l-a silit să se fixeze la proprietatea sa, ferma model din Brad.

¹⁾ Pentru mai multe amănunte asupra vieții și operei lui Ion Ionescu, vezi cartea de curând apărută: Gh. Bogdan-Duică, „Viața și opera întâului țărănist român, Ion Ionescu dela Brad“ 1818—1891

O astfel de excursie, prima din seria celor întreprinse în Turcia europeană, e și cea făcută în Dobrogea la 1850.²⁾ Cu această anchetă era însărcinat chiar de guvernul imperial, la care găsisse refugiu, în urma plecării sale din țară, unde fusese amestecat în revoluția din 1848.

Cartea, care a rezultat din această călătorie prin Dobrogea, tratează probleme foarte variate, de valoare neegală pentru ziua de azi, toate sprijinite însă pe lucruri văzute și pe date oficiale.

Nu poate fi vorba de o monografie completă a provinciei, nici de prea multe amănunte, pe care le promite într-o lucrare specială; sunt scoase însă în evidență: însemnătatea așezării la gurile Dunării, caracterul agricol pastoral, capacitatea de colonizare a acestui ținut bogat, dar slab populat. Toate cuvintele de laudă și de încredere în viitorul Dobrogei sunt adevărate profeții. În bună parte vederile autorului s'au împlinit, sau sunt pe cale de împlinire.

În interesul prosperității provinciei trans-dunărene, faptele și directivele cuprinse în cartea lui Ion Ionescu nu trebuie uitate.

Ori ce studiu serios asupra Dobrogei nu se poate lipsi de informațiile prețioase cuprinse în aceste note de călător harnic, atent și priceput.

Un singur exemplar însă din această broșură, tipărită la Constantinopol, mai stă la îndemâna cititorilor: este exemplarul dăruit de Ubicini bibliotecii Centrale din București. Acest exemplar se găsește azi la Academia Română. Nici traducerea în românește, publicată de autor la 1879, nu se află în bibliotecile publice mai cercetate.

Pentru aceste motive se dă traducerea de față.

²⁾ Ea a fost publicată în ediția ziarului «Journal de Constantinople», chiar în 1850, sub titlul: «Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudjea, par Ion Ionescu, ancien élève de Roville».

Cartea e precedată de o dedicație făcută sultanului, care l-a primit cu bunăvoință și a știut să-i aprecieze meritele.

Această dedicație nu-și mai are locul în traducerea de față.

Cuvânt înainte

Condițiile de care atârână producerea bogățiilor în Turcia

Deși agricultura a fost socotită ca mama nutritoare a popoarelor, ca izvorul nesecat al bogăției particulare și publice, deși s'au adus fel de fel de laude, ea a rămas pe loc până în momentul când a ajuns să fie studiată de specialiști; de atunci numai, a început să facă progrese și să ocupe locul ce i se cuvine în producerea bogățiilor.

În Turcia, ea a fost, mai mult de cât ori unde, lipsită până în prezent de studii serioase, lucru ce s'ui de mirare de vreme ce chiar în țările cele mai înaintate în civilizație cercetările agricole durează de puțin timp. În aceste țări, rezultatele obținute de studiile asupra agriculturii au slujit așa de mult la progresul acestei ramuri de activitate economică, încât nu putem să ne îndeplinim mai bine datoria către patrie, de cât încercându-ne să facem și noi acelaș lucru în țara noastră.

Vom expune pe scurt condițiile producerii bogăției în agricultură și vom arăta pe cele ce au fost constatate de persoane care se preocupă de prosperitatea imperiului. Va fi începutul studiilor noastre generale asupra acestor ocupații.

Prin pământ și sub influența factorilor atmosferici, cultivatorul produce vegetalele și înmulțește animalele necesare traiului. În agricultură, întrebuițarea capitalului sau a oricărui instrument de producțiune cere de a cultiva'tor cunoștințe mai intime decât în toate celelalte ocupații. El trebuie să dispună de toate elementele care fac posibilă producțiunea în așa fel, încât să obțină beneficiul net cel mai mare, acest lucru a făcut pe Hume să zică că agricultura e știința cea mai grea. Ea se ocupă cu natura solului și climatului, producția vegetală și animală, d bușeurile și poziția geografică a țării, caracterul național și virtuțile morale ale populațiunii, siguranța socială și particulară, industria mai mult sau mai puțin înaintată, etc. etc. Sunt atâtea factori cari au cea mai mare influență asupra producțiunii agricole, a bunei stări a claselor muncitoare și pūterii țării!

În actuala stare de lucruri, cultivatorul din Turcia se folosește de toate mijloacele pentru a produce în orice fel de sol și sub orice condițiuni de climă. Întâlnim astfel în Turcia, un total de fapte agricole foarte curios, foarte instructiv și mai ales foarte necesar să fie cunoscut de către cei ce doresc să lucreze la dezvoltarea uncia dintre ramurile cele mai importante ale bogăției țării. Agricultură în Turcia se practică pe toate solurile și sub orice climă, dela nisipurile aride ale Arabiei până la solurile cele mai roditoare ale Moldovei; dela groasele straturi de zăpadă, care acoperă pământul o mare parte a anului, până la umiditatea cauzată de roua cerului și irigațiile naturale ale Nilului, dela frigul cel mai intens până la căldura cea mai arzătoare. Agricultură imperului, practicându-se în toate gradele de căldură și frig, de umiditate și secetă, de lumină și electricitate, satisface atât de bine toate nevoile, în cât se poate spune că nici o altă țară n'o întrece în această privință. Într'adevăr, Turcia produce : grâu, orez, castane, curmale, cânepă, in, mătase și bumbac ; susan, măslina, portocale, migdale și cafea. Totuși aceste produse sunt obținute numai cu ajutorul rutinei ; știința agriculturii nici nu există ; trebuie însă creiată, căci poate nu există țară care să ofere un câmp mai întins de observație și experiențe savanților, cari vor să se ia la întrecere cu rutina a tot stăpânitoare în Turcia. Avem deci nevoie să formăm practiciani luminați, cari, prin exemple, să arate tot ce poate da agricultura perfecționată. În actuala stare de lucruri însă, cei ce doresc progresul se lovesc de lipsa lucrătorilor îndemânateci, a supraveghetorilor inteligenți și inițiați în metodele științei, care rămâne neputincioasă când e lipsită de mijloacele de experimentare ; căci, pentru ca teoriile să poată fi trecute în chip folositor în domeniul practicei, trebuie ca ele să fie luminate prin experiențe precise, hotărâtoare, care să priviască în Turcia toate vegetalele și animalele necesare omului.

În afară de condițiile climaterice și agronomice, foarte favorabile dezvoltării ei, Turcia se mai bucură și de o poziție geografică unică, după cum a spus un scriitor localnic, care s'a ocupat serios de viitorul acestei țări. Turcia e așezată între Europa și Asia ; ea stăpânește bogata Rumelie și mi-

nunata Anatolie ; prin Bosnia și Serbia se mărginește cu Austria ; prin Moldova, Bulgaria, Dobrogea și Armenia, cu imperiul Rusiei ; iar prin Curdistan cu Persia. În acest imperiu, care se întinde în Europa, Asia și Africa, se întâlnesc toate sistemele de agricultură : dela nomadism și agricultură pastorală până la asolamentul plantelor industriale. Întinderea țării, varietatea solului și climatului ei fac ca asolamentele științifice să fie nu numai aplicate, dar chiar neîndestulătoare, căci în multe ținuturi plantele lemnoase iau locul celor ierboase și alcătuiesc sistemul de exploatare. Admirabila poziție geografică a Turciei lărgeste mult cercul cunoștințelor agricole și impune, în același timp, nevoea unor studii speciale locale, care să dea științei agricole posibilitatea de a-și experimenta metodele. Practica agriculturii trebuie să fie într-o atât de strânsă armonie cu condițiile naturale ale țării. Încât ea nu poate avea succes deplin, decât prin o cât mai mare înmulțire a centrelor regionale experimentale. Dacă numai în Franța s'au înființat cinci regiuni, prevăzându-se însă pe viitor câte o fermă model în fiecare din cele 76 departamente, câte zone nu ar fi cerute de natură într'un imperiu care se întinde în trei părți ale lumii !

Trecând acum dela producție la consumație, constatăm că scurgerea bogățiilor agricole se face foarte ușor. Turcia are 4 lacuri, un mare număr de băi și golfuri și șase mări, care o înconjoară de toate părțile, îndemnând-o să producă și să vândă. Marile râuri și fluvii nu așteaptă decât ordinul ca să transporte pe apa lor mărfurile și să le ducă pe mare. În Europa sunt : Dunărea, Sava, Morava, Siretul și Oltul ; în Asia : Eufratul, Tigru, Kizil-Irmacul și Iordanul ; în Africa Nilul, Imperiul, cum a spus-o același autor, dă prin Siria, în Mediterana ; prin Bulgaria, Rumelia, Bosfor și Armenia, în Marea Neagră ; prin Anatolia, Macedonia și Tesalia, în Arhipelag : prin Albania în Adriatică și Marea Ionică, prin Irak în golful Persic ; în fine, prin Bosfor și Dardanele, ale căror chei le ține, imperiul e stăpânul absolut al Mării Marmară care scaldă zidurile capitalei. Această pozițiune îi imprimă un caracter comercial în primul rând și închide în sânul lui toate elementele de bogăție și putere,

Condițiunile sociale, care au legătură cu agricultura, sunt tot atât de nimerite ca și cele naturale. Locuitorii imperiului se află în cea mai mare siguranță : cel care seamănă, acela și strânge recolta și se bucură de roadele muncii sale fără a fi exploatat de vre-o clasă privilegiată. Desființarea dărilor și ienicerilor a scăpat țara de apăsători. Impozitele nu sunt prea grele pentru popor și întemeietorul societății musulmane, în dorința lui de a fi cât mai cruțător cu mulțimea, a scutit de impozitul direct pe cei cu un venit sub 200 dinari. Adăogați că în Turcia există organizație municipală ; orice locuitor e alegător și e chemat să-și exercite acest drept în toți anii. Bătrânii, aleși de popor și preoți, administrează comuna, stabilesc, repartizează și percep dările fără asprime.

Administrația, inteligentă și binevoitoare pentru popor, — pe care profetul îl numește familia lui D-zeu pe pământ — virtuțile morale ale acestuia, îi așează pe Turci pe treapta cea mai înaltă a civilizației. Iată ce spune în această privință scriitorul citat mai sus : „Poporul turc se bucură de inteligența care coordonează mijloacele de trai; el are curajul care înfruntă primejdia, statornicia care trece peste orice piedică, cinstea care atrage, cumpătarea care înlățește și cruță avutul”. Aceste caractere ale populației joacă un rol hotărâtor în producerea bogățiilor. D-l Slade, vorbind despre țărani din Bulgaria, zice că nu există nicăeri oameni mai fericiți. Cel mai sărac bulgar are de toate din belșug și nu cred să se găsească în altă țară o mâncare mai bună și un foc mai îmbietor, decât în Turcia europeană. D-l Lacroix are următoarea părere despre națiunea turcă : ea păstrează cuvântul dat, are sentimentul religios adânc înrădăcinat, respectă legea, rabdă cu curaj, se resemnează în nenorocire, are spirit de ordine și cumpătare în cele mai grele împrejurări, e dezinteresată, mioloasă și cu moravuri curate. D-l Blanqui, adăogă : „Turcii au o mare dragoste pentru copiii lor, un respect plin de bunătate pentru bătrâni, blândeță față de femei și sunt foarte cumpătați”. Pe scurt, acest popor e cinstit, milos și primitiv.

La toate aceste condițiuni favorabile dezvoltării agriculturii, se adaugă libertatea comerțului, care există dela întemeierea

imperiului. Ne putem deci pune întrebarea : ce-i de făcut, pentru ca creșterea bogățiilor să ia un avânt și mai mare ?

În lumea veche, războiul îmbogățește Statul; în secolul nostru, îl îmbogățește pacea și industriile și totuși; deși războiul sărăcește popoarele bine organizate, spiritul războinic trebuie să fie întreținut în națiune, pentru ca să nu fie silită să primiască legea impusă de dușmani; căci, după cum spunea Sully, popoarele au de regulat între ele multe interese și trebuie să se facă respectate prin arme. Iată de ce războiul e servit de ofițeri și soldați, cari niciodată nu sunt găsiți destul de perfecți în arta distrugerii, pe când agricultura, prinsă în lanțurile naturii, nu e încurajată și nu primește sfatul care să-i îngăduie progresul

Înainte de a ținti însă la mai bine, trebuie să cercetăm starea actuală a producției imperiului. Un teren de activitate, extrem de vast și încă de nimeni cercetat, așteaptă în această direcție pe orice om de muncă. A cerceta în amănunte și a descrie modul cum se face agricultura în Turcia, însemnează a înfăptui un lucru foarte necesar, dar și foarte greu, însemnează să îți dai seama de rutina din toate părțile țării, rutină pe care trebuie s'o cunoști bine pentru a-i putea păstra părțile bune și a-i înlocui pe cele rele prin metodele cele mai raționale și mai folositoare.

E adevărat că aceste studii sunt tot atât de întinse ca și imperiul; ele însă ar îndruma țara pe calea progresului și pot fi începute în Turcia europeană, sau în țările scaldate de Mediterană, ori de Marea Neagră. În această din urmă regiune, prima țară care merită o cercetare specială e câmpia Dobrogei, scaldată pe deoparte de Marea Neagră, pe de alta de Dunăre. Vom avea de dezlegat aici foarte însemnate probleme economice: secarea mlăștinilor, irigații, exploatarea pădurilor și lacurilor, agricultura pastorală, colonizarea începută de guvernul imperial; în fine Dunărea, unul dintre cele mai mari fluvii ale Europei și cel mai bun mijloc cu comunicare între Turcia, Austria și Europa centrală. Acest mare fluviu, destinat, după părerea lui Napoleon, să lege Apusul de Răsăritul, se varsă în Marea Neagră prin mai multe guri, obstacole greu

de trecut p. ntru navigație. Toate gurile Dunării sunt în Dobrogea, unde se găsește, după cât se spune și un vechi braț, ale cărui urme se pot încă constata între Cernavodă și Chiuștenge. Distanța dintre Cernavodă și Marea Neagră e cam de 8 mile germane sau 16 leghii franțuzești. Dacă s'ar destupa această veche albie a fluviului, comunicația pe mare între Viena și Constantinopol s'ar scurta cu 150 leghii franțuzești. Independent de marele câștig pe care l-ar trage Europa centrală depe urmele navigației pe acest braț de Dunăre, foloasele imediate, care ar rezulta pentru comerț și industrie în general, ar fi de cea mai mare importanță.

Excusiile mele agricole în Turcia vor începe cu Dobrogea. Studiul special al producției, colonizării și căilor de comunicație din această provincie, ar putea să aibă o reală influență asupra bogăției și puterii imperiului. Cu acest gând am dat la iveală rândurile ce urmează :

VARNA

Am plecat din Constantinopol în ziua de 16 Aprilie pela prânz și am ajuns a doua zi, la 6 dimineața, la Varna. Călătoria noastră pe Marea Neagră a durat 18 ceasuri cu vaporul; totuși, când vântul e favorabil, ea se poate face în 14 ore pe corăbii cu pâuze. În acest anotimp, am putut constata diferența dintre clima Constantinopolului și cea a Varnei, printr'un mijloc de care se servesc cultivatorii: la Constantinopol cornii înfloriseră de trei săptămâni și zarzării de unu, pe când la Varna, abia sălciile erau în floare.

Două treimi din țărmul Mării Negre sunt în stăpânirea imperiului otoman; cealaltă treime, dinspre Nord, aparține Rusiei, care a întemeiat aici porturile maritime: Sevastopol, Taganrog, Odesa și Nicolaev. Pe țărmul otoman, cele mai de seamă porturi sunt în Rumelia și Bulgaria. Aceste două frumoase țări, care fac parte din Turcia europeană, sunt despărțite prin munții Balcani, care se întind până la Marea Neagră și formează capul Emine. În partea sud-estică a Balcanilor, cel mai însemnat port al Rumeliei e Burgasul, care de anul trecut, a dobândit o mare importanță, în urma înființării liniei de va-

poare a Lloydului austriac din Triest, între Constantinopol și Rumelia. Din mijlocul acestei provincii, produsele destinate Capitalei vin la Burgas și găsesc mai multă ușurință și economie pe calea aceasta, decât pe drumurile ce duc la Constantinople; ceea ce ne face să credem că vapoarele pot veni cel puțin odată pe săptămână la Burgas, fără să se teamă că nu vor avea ce transporta.

Pe țărmul Bulgariei, lung de 200 mile, dela munții Balcani, până la gura Sf. Gheorghe a Dunării, sunt 12 porturi, printre care se numără: Varna, cel mai cercetat și Balciul, cel mai bine adăpostit. Amândouă sunt deci destinate să joace un mare rol în viitor.

Portul Varna, însemnat pentru exportul produselor Bulgariei, e situat între capul *Calata* și *Socanlic*. Depărtarea dintre aceste două puncte e de 4 mile jumătațe; cea mai mare adâncime e de 19 m, 44 (12 brasses), așa că vapoarele, foarte bine adăpostite contra vânturilor de Nord Vest, cele mai periculoase pe Marea Neagră, pot încărcă aci dela 100 până la 200 tone. Acest port, ca toate celelalte afară de Balciul, nu este adăpostit contra vânturilor de Est și Sud Est. Când suflă acestea, corăbille din port sunt amenințate să fie aruncate pe uscat. Se văd și acum trei corăbii care au avut această soartă și care sunt o probă de nesiguranța portului. S'au făcut observațiuni și studii pentru preîntâmpinarea acestor neajunsuri.

Poziția topografică a orașului e foarte prielnică ca să facă din el nu numai primul port comercial și strategic al Mării Negre, dar poate chiar unul dintre primele din lume.

La o milă depărtare de țărm, se vede un lac întins, numit Devna, dela numele fluviului care, probabil, prin mâlul depus la vărsare, a închis scurgerea apei și a format lacul. El se întinde azi dela izvor până la Varna și comunică cu marea printr'o mică vână de apă, numită Derse și care pune în mișcare mai multe mori. Pământul mlăștinos dintre lac și țărm e inundat câteodată de mare; apele acesteia se unesc cu ale lacului, care capătă astfel o adâncime destul de însemnată ca să facă cu puțință ancorarea celor mai mari corăbii,

Această adâncime, după credința populară, e egală cu înălțimea lanțului de munți care înconjoară lacul. Dacă s'ar

în lacul Devna cu Marea Neagră printr'un canal săpat în albia râului Dese, s'ar preface Varna în portul cel mai adăpostit și cel mai important dela Marea Neagră. Pentru a se atinge acest scop, alții au propus construirea unui dig în mare. Proiectele concepute până acum au umflat atât de mult cheltuielile necesare execuției lucrărilor, încât numai enunțarea cifrelor a speriat și descurajat pe toți cei ce ar fi fost dispuși să deschidă credit în interesul portului și prin urmare al bogăției și apărării imperiului.

Adăpostirea portului Varna contra vânturilor de Est și de Sud-Est e o problemă care privește în primul rând Bulgaria și trebuie cât de iute rezolvată. Locuitorii din Varna sunt amenințați să-și vadă portul părăsit de negustori cari, pe viitor, mai inteligenți, se vor stabili în Balic, port situat la 6 ore de Varna și adăpostit de natură contra acestor vânturi periculoase. Balicul va pune stăpânire pe comerțul Varnei, precum Livorno a pus stăpânire pe acela al Pisei, altă dată vestită, iar azi, atât de părăsită, înzât printre pietrele frumoaselor sale străzi, crește iarbă.

Varna e un oraș foarte vechi. Se povestește că orașul se ridica altădată într'un loc acoperit acum de apele lacului Devnei. Ruinele unei vechi fortărețe, z'dită pe unul din dealurile orașului, duc întemeierea Varnei până la timpurile Romanilor și ale Genovezilor. Au fost găsite aici monede romane de aur și aramă. Orașul de azi are 3000 de case și e înconjurat de ziduri foarte solide. Înprejurimile sale sunt cât se poate de pitorești; dealurile ce-l înconjoară apără portul contra vânturilor de Nord Vest și sunt acoperite cu vii.

Varna e capitala maritimă a Bulgariei, după cum Ruscicul e capitala Dunăreană. Aceste două orașe au înlocuit Târnova, vechea capitală și trebuiesc să fie neapărat legate printr'osea bună. Depărtarea dintre ele, pe Dunăre și Marea Neagră, e de 36 ore.

Pentru creșterea bogățiilor Bulgariei și pentru surgerea produselor Europei Centrale, e nevoie să se construiască șosele între toate punctele însemnate de pe țărmul bulgar al Mării Negre și Dunăre.

Acest fluviu, dela Donaueschingen, de unde izvorăște, până

la Marca Neagră, străbate 500 mile geografice; canalul lui Napoleon leagă Rinul cu Dunărea, Apusul cu Răsăritul. Navigația pe Dunăre e întreruptă din Noembrie până în Aprilie. În timpul cruei, circulația pe acest fluviu încetează și deci comerțul pe această cale directă stagnează. El nu poate fi reinviat decât prin stabilirea legăturilor pe uscat, între orașele Dunărei și cele ale Mării Negre; mișcarea comercială ar câștiga astfel cele 5 luni din an pierdute, spre marele folos nu numai al Bulgariei, dar și al tuturilor țărilor din Europa centrală, ca și al tuturilor țărilor din imperiul otoman.

Exportul Varnei e destul de însemnat ca să merite atenția conducătorilor țării. El constă în grâu, orz, piei, seu, unt, brânză, păsări de toate felurile și ouă. Aceste două articole din urmă sunt foarte importante, căci se expediază pe an, pe trm Constantinopol, nu mai puțin de 50 milioane ouă și 200 mii de găini. Valoarea tuturilor lucrurilor expediate pe mare din Varna se ridică la peste 600 000 lire sterlinge.

Importul constă din migdale, roșcove, cafea, zahăr, piper și alte coloniale; bumbac tors, postavuri, fer în cantități însemnate,—se importă din Rusia și Anglia peste 500 tone de fer—undelemn, măsline, stafide, tinl. nea, sare, spirtoase pentru enorma sumă de 75000 lire sterlinge, fără a mai socoti ceea ce se produce chiar în Varna și care nu ajunge pentru consumație. Spirtoasele intră la import cu suma cea mai mare; după ele vine cafeaua. Valoarea tuturilor mărfurilor importate prin Varna este evaluată la 300000 lire sterlinge. Cifrele exportului și importului arată destul de lămurit însemnătatea comercială a portului Varna. Aceasta a atras atenția străinătății, așa că aproape toate Puterile își au aci consuli. Anglia e în chip demn reprezentată prin colonelul Neale, care se interesează serios de progresele comerțului și știe să aprecieze bogățiile Bulgariei.

Numărul vaselor intate în portul Varna s'a ridicat în 1849 la 480, dintre care 267 otomane, 81 austriace [cu vapoare cu tot) 51 rușești, 47 românești, 8 englezești. Aceste din urmă vase încarcă grâu și mai ales porumb, deadreptul în porturile principatelor neoldo-valache Ele ating cifra de 500.

În 1847, s'a încărcat la Varna grâu și orz pentru fabuloasa sumă de 400000 lire sterlinge. Se poate întrevădea de

aci viitorul strălucit al acestui port. Pentru ca să i se asigure însă acest viitor, trebuie neapărat ca agricultorii să procure produse superioare și eftine. Dacă vor îndeplini aceste două condițiuni, mărfurile Bulgariei vor fi căutate todeauna în portul Varna, iar nu în celelalte porturi mai îndepărtate, de unde negustorii se aprovizionează astăzi. Pentru a atrage comerțul la Varna, trebuie deci să se încurajeze și să se perfecționeze agricultura Bulgariei, această ramură de activitate fiind baza creșterii bogățiilor particulare, a veniturilor statului și a înfloririi comerțului. Cu cât va produce mai mult agricultura, cu atât și veniturile Statului vor fi mai mari. Dacă acesta se ocupă serios de perceperea dijmei și vămii, n'ar fi bine să se ocupe și de mărirea lor prin îmbunătățirea agriculturii.

Administrația Pașei din Varna se întinde în Nord până la Balcic și în Sud până la Mesembria. Acest funcționar e acum în călătorie prin provincie, unde vinde produsele dijmei.

Populația Varnei e de 13000 locuitori, dintre cari jumătate sunt Turci, iar restul Creștini. Evreii sunt foarte puțini. Numărul Armenilor se ridică la 300; ei au aici un scaun episcopal. Bulgarii sunt asimilați cu Grecii și numele de Bulgar sau Grec a fost înlocuit cu numele de Varniot. Fiecare își vorbește limba lui. În acest scop Grecii au întemeiat mai multe școli. În general însă se întrebuințează limba turcă, care se învață dela sine, grație relațiunilor prietenești pe care diferitele populații le au cu Turcii.

Consiliul municipal din Varna abia acum regretă plecarea lui Etém Effendi, om integru și foarte inteligent, care, nefiind plătit, s'a retras onorabil ca să-și asigure traiul după publicarea recente și buneii măsuri a guvernului M. S. S.

Au sosit mărfuri din Constantinopol pentru târgul din Bazargic, unul din cele mai importante târguri. Ne vom duce să-l vedem în nădejdea că vom putea culege aci fapte privitoare la dezvoltarea comerțului din această țară.

O ZI DE CĂLĂTORIE ÎN DOBROGEA

Cu toată influența obiceiurilor adânc înrădăcinate în masa producătorilor din imperiul otoman, nevoi noi au eșit la iveală și au cerut instituții, care nu vor întârzia să prefacă Turcia într-o țară bogată și puternică. Pe măsură ce se înaintează în cunoașterea nevoilor și resurselor imperiului, țara va fi prevăzută, fără îndoială, cu legi folositoare și solide, printre care cele mai importante sunt așele care privesc producția bogățiilor; astfel agricultura nu poate înflori decât dacă este sprijinită în chip particular și statornic de către guverna.

Nu-i de ajuns ca un popor să stăpâniască un pământ roditor; trebuie să aibă și un debușeu pentru mărfurile pe care le produce; căci fără cererea cumpărătorilor, cultivatorii n'au nici un motiv să producă un surplus de bogății.

Din ambele puncte de vedere, al producției și al consumației, provincia Dobrogei se bucură de cele mai favorabile condițiuni pentru a ajunge la o dezvoltare minunată.

Producția, în această țară, se practică pe pământul Statului; proprietar e Sultanul care, spunând „l'Etat c'est moi”, personifică, cu mult mai multă dreptate decât marele rege al Franței, pe suveran, pe proprietarul Statului. Dobrogea alcătuiește un singur domeniu, care cuprinde toate pământurile exploatare de către arendașii de Stat supuși ai Imperiului. Creșterea rentei, a venitului pământului dobrogean, ca și contribuțiunile locuitorilor acestei provincii, interesează direct Statul. Acesta nu trebuie să ceară dela agricultura provinciei numai buna stare a poporului plătitor de dări, ci și mari beneficii pentru el; în schimb, în calitate de proprietar, Statul trebuie să dea posibilitate acestui popor să progreseze în agricultură. Din aceste motive mai ales, socotim organizarea agriculturii în Turcia drept cel mai important izvor al prosperității și al puterii Statului.

Pornit pentru a studia Dobrogea, am sosit la Varna După 8 zile petrecute în acest oraș, am plecat, promițându-mi să mă întorc pentru a mai cerceta aplicarea mijloacelor simple și puțin costisitoare, care i-ar asigura un viitor plin de prospe-

ritate, pre-um și pentru a face cercetări geologice în casaua Varnei, în speranța de a găsi aici două izvoare de bogăție pentru imperiu: sarea și cărbunele.

Primul sat, pe care l-am întâlnit în drumul dela Varna spre Bazargic, a fost *Hadi hioi*, alcătuit din 8 case locuite de Turci. Intercalăm aci observațiile acestei prime zile de explorație; căci sunt două feluri de a scri călătoriile științifice: unul constă în a povesti zi cu zi cele observate; al doilea, în a prezenta totalul observațiilor, urmând nu cursul timpului, ci legătura materiilor grupate în capitole. Voi urma ambele metode, fiecare avându-și avantajile ei, dar nu public decât ceea ce cred că-i folositor prosperității țării, conformându-mă, în această privință, celei de a doua metode.

Înaintând, am lăsat la dreapta satul *Pașachioi*, care cuprinde cel mult 20 case locuite de Turci și am ajuns la *Ageam-ler*, sat așezat la poalele munților și coprinzând cam 20 case locuite tot de Turci. În această vale frumoasă, pe care am străbătut-o dela Varna până în munți, pământul e nisipos, grâul crește foarte bine și am văzut lanuri minunate. Cel mai mare parte a văii e acoperită de tufișuri în care predomină dracila; sunt totuși locuri unde carpenul, fagul, stejarul și alte esențe forestiere au atins înălțimea de 2 m. și vor ajunge, desigur, păduri cu adevărat frumoase; totul însă este lăsat în voea soartei, spre marea pagubă a averii publice. Întreg pământul e folosit azi doar pentru pășune, o prea mică parte este destinată arăturilor făcute de puținii locuitori ai satelor. Aceștia cultivă numai cereale: grâu și orz, pe care le seamănă în locuri lăstate apoi anul următor pentru pășune.

În această vale sunt, pe drum, dela Varna până în munți, patru rezervoare alimentate de izvoarele din munți. Apa din ele vine, pe apeducte, la fântâni prevăzute cu mai multe adăpătoare de piatră pentru vite.

Pe vale se văd, în tot lungul drumului, șosele de piatră care pornesc din fortărețele minate dela poalele muntelui. În aceste monumente istorice ale antichității găsim o bună învățătură dată de vechi stăpânitori ai acestor ținuturi. Se vede bine că ei cunoșteau importanța pe care o au căile de comunicație pentru prosperitatea unei țări.

Depărtare 1 dela Varna până în munți e de trei ceasuri. Terenul e un șes puțin accidentat și drumul poate fi foarte bine construit cu materialul care se găsește la o distanță de o jumătate de oră în rocele calcaroase ale acestor munți terțiari

Pe drumul dintre Ageamlar și munții acoperiți cu pădure, prea bătrâne pentru a putea fi exploatate și întreținute după după toate regulile, de care locuitorii regiunii nu au nici cea mai slabă noțiune, am întâlnit vreo 20 de Turci eșiți în întâmpinarea unui soldat venit în concediu. Induioșătoarea scenă a întâlnirii acestor oameni, însuflețiți de același sentiment, m'a convins adânc de vitalitatea pe care o dovedește o națiune formată din soldați gata să-și serviască Patria. După un drum de o jumătate de ceas prin munți de natură nisipoasă, asemănători cu colinele Montmartre din Paris, am ajuns pe vârful Mulus un punct cu o priveliște admirabilă, de unde se vede Mărea Neagră, golful și orașul Varna, mica întindere de teren mlăștinos, care separă marea de lacul Devna, așezat în fundul acestei frumoase văi, închisă între două lanțuri de munți, ce pleacă din cele două capuri ale portului Varna și încadrează lacul și împrejurimile lui. Pe culmea unuia din aceste lanțuri uimitoare se văd încă lucrările făcute de Ruși cu prilejul ultimului lor război cu Turcii.

Dela munți, am mers 4 ceasuri printr'o pădure întreruptă din loc în loc de arături cu pământ foarte fertil și acoperite cu frumoase lanuri de grâu. Cum eși din această pădure și se deschide în față o câmpie întinsă și tristă: e câmpia Dobrogei.

DOBROGEA

Dobrogea e o parte a provinciei Bulgaria, administrată de vizirul din Rusciuk: Said Pașa. Județele acestei provincii sunt Varna, Silistra și Nișa; plășile lor, numite casale, sunt guvernate de mudiri. În partea care se numește de obicei Dobrogea sunt unele casale cu păduri, altele absolut fără copaci. Se numește Dobrogea mai ales această din urmă parte. Cuvântul e turc și înseamnă țară fără pădure,—pe când cealaltă parte, unde sunt păduri, se numește Deli-Orman, cuvânt turc, care

nsemnează ținut acoperit cu păduri mari. Casalele Dobrogei sunt: Bazargicul, Balcicul, Mangalia, Constanța, Babadag, Tulcea, Isaccea, Măcin, Hârșova; casaua Alfatlar formează tranșiția între Dobrogea și Deli-Orman. În Deli Orman se găsesc cazalele Silistra, Ceardac, Tobcea, Omur Faği și Cabair Tatar în care își are reședința, aproape de Hârșova, la Cetalorman, căpetenia Tătarilor, Amursa-Bey.

Primul sat al ținutului fără pădure, Dobrogea, e *Aiorman*, format din vreo 40 case clădite din piatră fără ciment. După o lună de călătorie în această regiune fertilă, m'am convins că lipsa ei de căpetenie e apa, așa în cât orice îmbunătățire a agriculturii atârână de mijlocul de a avea apă multă și fără cheltueală. În momentul de față, apa se scoate din puțuri și se folosește mai mult pentru vite, de oarece agricultura se practică foarte rar. Puțurile sunt foarte adânci și apa se scoate din ele printr'un procedeu special acestei regiuni. Se înhamă un cal la un manej alcătuit din 4 brațe. Acesta, învățându-se, răsuțește în jurul axului vertical pus în legătură cu cele patru brațe, o funie, la capătul căreia se află un burduf de piele. Adâncimea unui puț la Aiorman e de 25 metri. El costă dela 7—10.000 plăștri.

În capătul acestui sat se află ferma lui Asan-Pasa, care a adus colonii de arabi în Dobrogea, acum 3 ani. Ferma e părăsită însă de un an.

Urcându-ne drumul plin de urcușuri și coborâșuri, am trecut peste satul *Carazikiol* și, după un ceas, am ajuns la Bazargic, opt ore departe de Varna. Noi am străbătut acest drum însă într'o zi, cu o trăsură de un cal cumpărată în Varna.

Sunt mai multe feluri de a călători; le-am încercat pe toate Prima excursie, în Vosgi, pe când studiam agricultura la Roville, a durat 10 zile și a fost foarte anevoioasă, pentrucă am mers pe jos și cu sacul în spate. Am călătorit la fel în nordul Franței, în Belgia, în Olanda cu D-l Barot, profesor de agricultură la Roville, timp de 3 luni, apoi în Alsacia și în fine, de două ori în Elveția, încă 3 luni. Cele mai bune excursiuni agricole sunt cele ce se fac astfel și profesorul nostru De Dombasle ne-a îndemnat totdeauna să procedăm în acest chip, căci, după exemplul tuturor agronomilor celebri, călătoriile sunt

mijlocul cel mai bun de a studia și îmbunătăți agricultura, în interesul căreia Franța nu a șovăit niciodată să numiască inspectori, cari colindă Franța și chiar străinătatea și fac rapoarte la Ministerul de Comerț și Agricultură. Aceștia călătoresc însă în trăsură, străbătând cu mare iuțeală ținuturile și oprindu-se în punctele cele mai însemnate, la agricultorii cei mai vestiți și în fermele cele mai renumite. Am călătorit și eu astfel în : Franța, Germania, Anglia ; dar nu sunt partizanul acestui mod de a face excursie ; călătoria în Germania a lui Belló, tipărită în „Annales de Roville“ înainte de numirea D-sale ca director al Institutului din Grignon, e o dovadă în sprijinul părerii noastre. În cazul Turciei, cred că e bine să imit pe Englezul Arthur Jung, care în țara lui era poreclit regele fermierilor, și care călătoria în Franța, pe vremea Revoluției, cu un cal și o trăsucă ; în felul acesta te poți opri ori unde găsești lucruri interesante, poți face excursii pe jos în locurile cele mai însemnate și poți străbate iute locurile care nu merită mare atenție.

Eram obișnuit, în locurile pe care le-am stăbătut până acum, să găsesc hărți bine făcute. În timpul excursiei din Dobrogea am fost lipsit de acest ajutor. Această țară supusă invaziunilor dușmane, a fost prădată de mai multe ori, iar satele părăsite de locuitori ; nu găsești decât cimitirele, care sunt o dovadă că populația era odată numeroasă în această regiune. Acum 20 de ani, satele se țineau lanț ; astăzi mergi numai pe ruinele unor orașe înfloritoare altădată și întâlnești doar câteva sate : atât de dezastruos este războiul cu urmările lui. Din această pricină n'am găsit nici chiar pe cele mai bune hărți sate existente acum. Astfel, din 35 sate ale cazalei Constanța, abia am găsit 10 și încă și pe acestea mai mult sub formă de cimitire. Iată un lucru la care nu mă așteptam ! Tovarășul meu de drum Soranu, inginer civil, care trebuie să se ocupe mai ales de drumuri în excursia noastră agricolă din Dobrogea, va îndrepta numele greșite și va însemna pe harta acestei regiuni satele care nu există pe nici una din cele anterioare. Munca noastră geografică și mai ales cea a hărților economice va fi desigur necompletă ; dar noi fixăm numai jaloanele ; cei ce

ne vor urma vor face lucrări oficiale pe care noi, numai din dragoste pentru țară le întreprindem acum pe propriile noastre cheltuieli.

III

Debușeurile Dobrogei depe țărmul Mării Negre

Cel mai important lucru pentru prosperitatea unei țări este să pui la îndemâna producției și consumației toate mijloacele de care ele au nevoie pentru a progresa. Printre aceste mijloace sunt și târgurile stabilite pentru a asigura debușeuri, scopul acestora din urmă fiind înmulțirea legăturilor dintre oameni, înlesnirea vinderii produselor și deci încurajarea producției. Din punct de vedere al debușeurilor, poziția geografică a Dobrogei e cât se poate de favorabilă: mărginită dintr-o parte de Dunăre, din alta de Marea Neagră, Dobrogea oferă cultivatorilor înlesniri, care greu s'ar găsi în alte țări, căci produsele se pot scurge aici, sau pe mare, sau pe Dunăre.

Pentru că am străbătut toate orașele Dobrogei așezate pe malul mării, voi încerca să arăt starea actuală a comerțului ce se face în aceste orașe, precum și importanța la care el se poate ridica în viitor.

În interiorul Dobrogei sunt numai două debușeuri: Bazargic și Carasu. Acest din urmă oraș nu mai există decât cu numele căci nu mai e în picioare nici o casă din el. Bazargicul și Carasu sunt cele două piețe de desfacere ale Dobrogei, a cărei cea mai scurtă distanță între mare și Dunăre e linia Constanța-Cernavoda, două orașe celebre altădată și care astăzi au aspectul a două sate, unul cu 80, celălalt cu 40 de case.

Deocamdată vom vorbi de orașele maritime ale Dobrogei, de orașele târguri din interior și apoi de linia Cernavoda-Constanța; mai rămân numai târgurile din Carasu și Bazargic și cele de pe malul Dunării pentru a avea o privire de total asupra diferitelor debușeuri Dobrogeane.

B a z a r g i c

În Bazargic, capitala cazalei cu acelaș nume, se ține marile și întâiul târg de primăvară al Dobrogei. Poziția acestui

oraș e foarte pitorească; el e clădit într'o vale mică, înconjurată de toate părțile de dealuri acoperite cu vii și livezi. Apa e din plin și de calitate bună; orașul are o baie, opt moschei o biserică grecească și una armenescă.

Populația e împărțită, potrivit cu vechiul obicei, după religie și privilegii, în osmanlii și creștini, sau mai bine zis în Turci și raiale; aceștia din urmă sunt supuși la impozit (haraci) pe care nu-l plătesc Turcii. El e, după averea fiecăruia, de 15, 30, 60 piaștri. În orașul Bazargic sunt 740 case locuite de Turci, 110 de Bulgari, 50 de Armeni și 40 de Țigani. Nu poți obține nicăieri date statistice precise, pentru că aici se numără numai casele și bărbații. Femeile nu contează în statistică. Putem, fără să ne îndepărtăm prea mult de adevăr, să socotim că în fiecare casă sunt cinci suflete. În felul acesta Bazargicul ar avea cam 5600 locuitori.

Țiganii, așezați în acest oraș, ne-au atras într'un chip special atenția; ei sunt creștini, vorbesc limba turcă, sunt bine situați, curați și bogați; iar din punct de vedere moral, sunt mai presus de națiunea dominantă. Am stat la hanul unui țigan numit Marin, care ne-a mobilat pe loc o cameră pentru noi. S'a dovedit astfel tot atât de ospitalier ca și Turcii, cari, în satele lor, au mare atenție pentru musafiri. Obişnuiți cu starea decăzută a Țiganilor în celelalte țări, i.e.-a mirat purtarea lui Marin, lucru care ne-a făcut să-l socotim ca pe un frate, ca pe un compatriot. Țiganul degradat, redus în stare de sclavie, sărac, pe jumătate gol, nu-i o ființă inferioară nouă, noi l-am adus în acest hal, are și el instinctul bunului trai și, tocmai în această Turcie hulită de calomniatori și ignoranți, el a putut să se bucure de libertatea civilă cea mai complectă, atât de iubită de cei ce au luptat și luptă pentru a ajunge la ea.

Cazaua Bazargic cuprinde 89 sate cu un total de 1230 case: turcești, 120 bulgărești și 143 arabe. Pe acești Arabi i-a adus guvernul imperial pentru a coloniza cu ei regiunea, sau mai bine zis, pentru a încerca să o colonizeze, căci încă trebuie să se lucreze mult în această direcție, după cum am dovedit-o într'o lucrare specială. Coloniștii arabi locuiesc în 6 sate: *Docuzagaci* cu 26 case, *Poiras* cu 32, *Aidinbei* cu 14, *Urubi* cu 31, *Ugurlar* cu 18, *Élebe-hiol* cu 20 și *Carailias* cu 2.

Cătunele cu una sau două colibe sunt numeroase în cele patru cazale străbătute de noi în cazaua Bazargic, satul cel mai populat e de 72 case, Doar cinci ating cifra de 50 case; dintre celelalte, 10 sunt cu 20 case, în fine 20 n'au nici câte 10 case.

Bulgarii locuiesc satele turcești *Bogdanchioi* și *Caradur-muz*, primul cu 27, celălalt numai cu 4 case locuite de Bûlgari O imensă întindere de pământ rămâne necultivată, ceea ce face să predomine în acest ținut păstoria și agricultura pastorală.

Cu toate condițiunile favorabile, cu toate piețele de desfacere, producția suferă din cauza lipsei de brațe; pe suprafața a 4 casale sunt numai 243 sate, de o foarte slabă însemnătate numerică.

Numele, cazalelor	Numărul satelor	N a ț i u n e a						
		Turci	Bulgari	Români	Țigani	Greci	Armeni	Arabi
Bazargic	89	1230	128	—	40	—	50	143
Balcic	83	620	482	—	—	—	—	2
Mangalia	35	393	5	—	—	—	—	—
Constanța	36	256	31	227	20	13	1	—
Total	243	2499	646	227	60	13	51	145

În aceste 4 casale sunt doar 10 sate locuite de Tătari (cazaua Constanța); dar ne vom ocupa mai târziu și separat de această populație.

Bazargicul e în Dobrogea cecace *Malines* e în Belgia: centrul căilor de comunicație. De aici pleacă toate drumurile spre M. Neagră și Dunăre. Iată distanța dintre toate orașele regiunii:

Dela Bazargic la Varna	8 ore	} orașe pe țărmul mării
» » » Balcic	6 »	
» » » Cavarna	7 »	
» » » Mangalia	12 »	
» » » Constanța	18 »	

Dela Bazargic la Rusciuc	40 ore	} orașe pe malul Dunării
» » » Silistra	16 »	
» » » Bogazkioi	20 »	
» » » Hârșova	32 »	
» » » Măcin	42 »	
» » » Tulcea	38 »	
» » » Babadag	32 »	

În cazua Bazargic, ca și în celelalte, lipsa de bani îi stingherește foarte mult pe agricultori ; un Turc, care are herghelie de cai și cirezi de cornuțe, nu-și poate vinde animalele, pentrucă târgurile se țin numai de trei ori pe an; dacă are nevoie de bani, trebuie să se ducă în oraș să se împrumute pe camătă. De obicei, el obține bani cu condiția să-i înapoieze în cereale ; astfel își angajează recolta din primăvară sau chiar din iarnă, pe un preț de 40 piastri de pildă, pe când, după secere, ei poate obține 50 — 60 piastri. Nu ar fi posibil să fie cruțați de această pierdere cultivatorii cari sunt în același timp și arendașii și contribuabilii Statului ? Împrumutul făcut e foarte apăsător ; dar vom reveni asupra acestui important subiect, care atinge atât de aproape bogăția țării și veniturile Statului.

Printre Turcii din Bazargic am cunoscut pe mai mulți cari au locuit în Brăila și cari au suferit mari nenorociri ; ei vorbeau de Principate cu atâta interes, încât li veniau lacrimile în ochi.

Administrația acestor cazale e încredințată mudirilor, cari locuiesc aici și funcționează 20 — 30 ani. La Bazargic a venit totuși din Constantinopol un mudir, Hagi Emin Efendi, care-i cu totul străin de orice dorință de speulă. În puțin timp, prin spiritul său de dreptate, prin dezinteresare personală și dragostea pentru Tanzimat, a reușit să fie respectat și iubit de toată lumea. Foarte nimerită măsura de a trimite dela centru mudiri, cari să poarte la periferie gândurile cele bune ale guvernului imperial. Pentru ca roadele să fie cele dorite, ar trebui ca mudirii să aibă idei precise de administrație și economie politică ; în acest chip ar administra serios și ar civiliza ținutul, dându-i un îmbold spre producție.

Pe drumul dintre Bazargic și Balcic se văd mari întinderi de pădure într'o stare de plâns. Nu se dă nici o atenție acestei producții vegetale, de cea mai mare importanță pentru bogăția țării și pentru clima ei uscată. Exploatarea și amenajarea pădurilor ar constitui un izvor important de venituri. De ele ne vom ocupa însă, după ce vom cerceta toate pădurile din Dobrogea și Deli Orman.

B a l c i c

Cel mai însemnat port al Dobrogei pe țărmul Mării Negre este Balcicul; aici se puneau la cale afacerile comerciale înainte de a-și fi câștigat Varna importanța de care se bucură azi. Indată ce comerțul Turciei dobândi dreptul de liber export al cerealelor, la Balcic se făcură primele cumpărături. Peste doi ani, comerțul luă avânt în portul Varna și această mișcare fu apoi comunicată tuturilor celorlalte porturi ale Mării Negre.

Timpul ce s'a scurs dela desființarea monopolului până azi a fost mai mult decât îndestulător pentru a cunoaște și aprecia avantajile și desavantajile tuturilor porturilor Mării Negre; rezultatul va fi că unele vor fi părăsite, iar altele se vor bucura singure de toată mișcarea comercială. Negustorii vor veni cu corăbiile lor în porturile unde nu vor avea de întâmpinat nici un pericol; și portul Balcic li ofeă acest mare avantaj și mai ales această siguranță. Aici, corăbiile sunt adăpostite de toate vânturile periculoase ale Mării Negre și găsesc un fund de pământ tare în care ancorele se prind bine și țin corăbiile, pe când la Varna fundul e așa de nisipos, că ancorele nu se pot fixa. La acest neajuns al portului Varna se adăogă acela de a nu putea da corăbiilor adăpost contra vânturilor celor mai primejdioase ale Mării Negre. Aceste două inconveniente nu există în portul Balcic; nu s'a întâmplat vreodată ca o corabie să sufere aici cea mai mică stricăciune, pe când la Varna, mai multe nave au fost scufundate; nu mai departe decât toamna trecută au fost pierdute trei corăbii, care se văd încă acolo, ca pildă a dezastrelor ce se întâmplă în acest nenorocit port.

Intrarea în orașul Balcic e foarte anevoioasă și periculoasă

pentru căruțele care vin încărcate cu grâu, fiindcă el e situat pe coasta mării. Cultivatorii, cari își aduc aici produsele, s'au gândit la mijlocul prin care ar putea să-și facă un drum și și-au impus, de bunăvoie, o contribuție de 3 ocale de grâu la căruță. Cu acest slab impozit se puteau strânge fondurile necesare pentru a se face atât un drum frumos pe coastă, cât și strada principală din oraș ; dar de 7 ani, acest impozit consimțit și stabilit de producători în propriul lor interes, a devenit un venit luat de oameni, cari n'au făcut nimic pentru a ajunge scopul urmărit de această contribuție. Totalul acestui venit a atins cifra de 50.000 piaștri pe an, astfel că cu venitul unui singur an s'ar putea construi drumul și ușura transportul produselor.

Se găsesc în orașul Balçic 150 magazine construite solid, de piatră și acoperite cu olane ; ele pot să conțină un milion de chile. Se mai construiesc zilnic altele, căci acest oraș e deibușul întregii Dobroge și Deliormanului. Vin aici cerealele din cazalele Silistrei și Rusciucului. Cultivatorii depe malul Dunării pot, în orice timp al anului, să transporte, pe uscat, cereale, la Balçic, cu mai mult folos decât pe Dunăre la Brăila și Galați ; dar mai ales iarna, epocă în special destinată cărăușiei, calea Balçicului capătă mare importanță.

Anul acesta—eu înțeleg anul producțiunii din luna August anul trecut, până în prezent—au fost încărcate la Balçic mai multe corăbii decât la Varna. În anii trecuți s'au încărcat la Balçic 250 — 300 corăbii pe an.

Din cauza adăpostului de care se bucură în portul Balçic, se văd ades peste 300 corăbii încărcate, care vin să staționeze aci în timpul furtunilor mari.

Portul Balçic e făcut de natură ; el nu cere din partea oamenilor de cât prea puține sforțări. Acest port, destinat să fie cel dintâi port al Mării Negre, a fost așa de neglijat până acum, încât e lipsit chiar de schela necesară pentru încărcatul corăbiilor. Asta cauzează o pierdere de 200 chile de grâu pe an, adică o valoare mai mare de cât cea necesară pentru construirea unei schele, care poate să dureze cel puțin 10 ani și deci să și economisiască pierderea ce a avut loc în acest timp.

În lipsa unei mici schele, oamenii sunt obligați să meargă pe scânduri, așa că în timpul iernei ei alunecă și cad în mare cu sarcina ce o poartă în spate, mulțumiți dacă pot să scape cu viață.

Adâncimea mării e de 16 metri; aci aruncă corăbiile ancora; câteodată, cele mai mari se opresc și mai departe, fără a se teme de vre-o primejdie.

Importul și exportul Balcicului produc astăzi un venit care se ridică la peste un milion piaștri.

Această cifră arată, mai bine de cât am putea-o face noi atenția ce trebuie dată acestui port, care cu îmbunătățirile indicate, este merit să mărească venitul vămii. Aceste îmbunătățiri, cele mai urgente și cele mai puțin costisitoare dintre toate, nu sunt de cât credite acordate agriculturii și comerțului pentru a mări beneficiile acestor două ramuri de activitate și ale Statului. Vorbind despre asemenea credite ni s'a spus că lipsesc mijloace. Asta înseamnă că nu trebuie să dai de mâncare vacii care dă lapte. Economia în cheltueli e un lucru necesar, când acestea se fac fără folos, dar atunci când ele se fac cu folos, economia nu constă în agonisire, din contră, ea constă în cheltuirea unei cât mai mari sume de bani care, fiind un credit deschis producției, dă beneficii în raport cu cheltuelile, că i cine seamănă din plin obține recolte bogate, pe când cel ce face economie la sămânță, obține recolte foarte slabe.

Economia e o știință vastă, de care producțiunea nu se poate lipsi și care trebuie să fie cunoscută. În economia animală poți trăi fără să cunoști organele și funcțiunile respirației de exemplu; dar în producțiune, fără cunoașterea economiei, agoniselei și a creditelor, rișii să vezi usându-se planta pe care ești însărcinat să o uzi și să o îngrijești pentru a obține fructele ce e destinată să dea.

Prețurile Balcicului au variat în felul următor: grâul de primăvară dela 40—80 piaștri chila; grâul de toamnă 30—60 piaștri chila; orzul 18—25 piaștri chila. Alte cereale nu sunt. D'abia dacă, în cei 10 ani din urmă, au fost încărcate la Balcic 10 corăbii de mei. Cât despre porumb, el nu figurează,

căci nu se produce în părțile Dobrogei care sunt în legătură până acum cu acest port, Cultivatorii Dobrogei, în starea actuală a agriculturii lor, cea mai neinteligentă și cea mai defectuoasă dintre toate — nu vor putea preda mărfurile lor comercianților sub prețurile mărfurilor din portul Balci. Banul în Balci are cursul din Constantinopol, cu toate fluctuațiile periculoase, contra cărora luptă Banca Imperială, creată în acest scop; chila de care vorbim însă, e chila Dobrogei, de 4 ori mai mare ca cea dela Constantinopol, adică de 88 ocale, afară de abuzurile ce nasc dintr'o determinare vagă și ne-complectă a măsurilor și greutateților, spre marea pagubă a cultivatorilor.

Cavarna

La 3 ore de Balci și la 7 ore de Bazargic, se găsește pe țărmul mării, orașul Cavarna, așezat într'una din cele mai frumoase pozițiuni ce se poate întâlni. Grădinile, pometurile și mărețele pavagii făcute în genul celor din Triest, sunt o dovadă de frumusețea și starea înfloritoare de care se bucura altă dată acest oraș, care nici chiar după 20 ani nu și-a putut reveni și care n'are azi de cât 86 case clădite, în mijlocul unei mari îngrămădiri de pietre, resturi ale caselor "dărămate Măreața moschee de piatră a scăpat de ruină. Cât despre port, care e la $\frac{1}{2}$ ceas de oraș, el a fost cu totul părăsit de comerț, desigur foarte activ altă dată aici.

Farul

Intre Cavarna și Mangalia, aproape de satul Șabla, la distanță de 2 ore de ultimul oraș, se găsește pe țărmul mării un far. Dela pierderea Crimeei, acest far nu mai luminează.

În acest loc naufragiază o mulțime de corăbii.

Pentru a îndepărta pericolul, Turcii contruiseră farul, care lumina marea până la 20 leghii. Astăzi nu-i lipsește de cât scările și creștetul unde se pun lămpile, astfel că, cu o cheltueală de 5—6000 piaștri, el poate fi reparat, rămânând apoi să se mai acorde doar fondurile necesare luminatului, în interesul navigatorilor de pe Marea Neagră și al comerțului nu numai al Turciei, dar al tuturor celorlalte țări.

Mangalia

Oraşul Mangalia, capita cazalei cu acelaş nume, se găseşte pe ţărmul Mării Negre; el nu are decât 80 case locuite de 75 Turci şi 5 raiale; în portul său nu se fac de cât afaceri fără importanţă. Cu toate cele 40000 chile ce produce acum cazaua Mangaliei, nu se încarcă aci de cât 7-8 corăbii pe an.

Lucrul acesta îl fac cei 393 Turci şi 5 Bulgari ce locuiesc în 35 sate ale cazalei.

La Mangalia se cultivă două feluri de grâu de primăvară ca şi în celelalte 3 cazale ce am studiat: arnăutul cu boabe lungi şi „colosul“ cu boabe rotunde. Prima varietate e cultivată în mai mare cantitate. Cultura grâului de toamnă a fost părăsită în aceste 4 cazale. Producţia grâului de primăvară e de 5-6 boabe la una de sămânţă; recolta cea mai bună nu întrece niciodată 10.

Mangalia, oraş distrus acum 20 ani, e foarte veche. Ea are un port construit de oameni, cari simţiau adânc tot interesul ce are o ţară de a înlesni, prin toate mijloacele posibile, relaţiunile comerciale. Hagî Mehmet Aga, bătrân octogenar, ne-a spus că bunicul lui a văzut digul ce adăpostea altă dată corăbiile, care se găseau în portul Mangaliei. Digul avea o grosime aşa de mare, încât puteau să meargă pe el două căruţe alături. Acest bătrân mări ştia dela înaintaşi lui că, pe creştetul zidului se găseau statui de marmoră în genul celor ce împodobesc astăzi Civita Vechia; deci el trebuie să fi fost foarte vechi. Acum se află de două picioare sub nivelul apei şi, când marea e liniştită, i se zăresc unele părţi. El adăpostea altădată portul Mangalia; azi, urmele lui, începând din dreptul oraşului Kisle Buroa, înaintează în mare pâra la o distanţă de 80 metri. Aici se întrerupe, lăsând intrarea în port cu acces spre lacul Mangalia, care comunică cu marea şi înaintează în uscat până la o distanţă de o oră de mers.

Câţiva Turci au văzut o piatră scoasă din mare şi care avea pe o parte o inscripţie; ei mi-au comunicat că o luase un învăţat armean, spunându-le că din ce citise pe ea, portul Mangalia fusese construit de Armeni şi că inscripţia era în limba armeană. Turcii, totuşi, şi-au permis să se îndoiască

de această afirmare și au continuat să nu dea nici o atenție acestor lucruri. OTE D-I de Lamartine, zicând în călătoria sa în orient, că nu e nimic eroic nici războinic în această rasă de oameni, să se fi înșelat. Piatra din Mangalia ne-ar putea convinge dacă această afirmare e falsă sau nu:

Chiustenge

Înainte de ultimul război, Chiustenge era o fortăreață construită pe țărmul Mării Negre. Portul Chiustenge e așa fel așezat, încât lasă fără adăpost corăbiile care vin aci. Mai cu seamă iarna vânturile sunt foarte periculoase; ele au sfărâmat în luna Noembrie anul trecut două corăbii încărcate în acest port și gata de plecare. Nu se încarcă la Chiustenge, pe an, decât 8—10 corăbii de grâu și orz; dar când recoltele sunt îmbelșugate, numărul lor se ridică la 25—30; acest lucru nu s'a mai întâmplat însă de 3 ani, căci în acest timp a fost foamete.

Chiustenge a fost un vechi oraș comercial, întemeiat de Genezezi. Portul avea cheiuri construite din piatră, dar a fost atât de neîngrjit, încât s'a permis corăbiilor să arunce în mare toate resturile netrebuincioase. În chipul acesta i s'a ridicat fundul, așa că azi vasele nu se mai pot apropia nici de chei, nici de port (unde nu sunt în siguranță).

Judecând după imensele coloane de granit, de marmoră și ornamentele care formează grămezi de pietre în ruine, portul Chiustenge trebuie să fi fost foarte înfloritor altă dată. El se găsește pe țărmul Mării Negre la distanța cea mai scurtă de aci la Dunăre. Această distanță e numai de 10 ore; prin urmare orașul e chemat să joace un mare rol în comerțul Orientului cu Occidentul.

Chiustenge ca și Varna, Mangalia și Cavarna, nu e adăpostită în chip natural; pentru a-i da acest adăpost, ar trebui să se construiască în Mare un dig de 150 metri lungime, începând din locul unde se găsește încă temeliala unui asemenea adăpost mai vechi. Mudirul m'a asigurat că, din venitul arendelor satelor din cazaua Chiustenge, s'ar putea construi aici

un port în stare să primească cel puțin 300 corăbii. Importanța actuală a acestui port e așa de neînsemnată, încât nu se ia nici o vamă pe produsele încărcate a.i. X

Linia Chiustenge-Cernavoda

Această linie de comunicație între Dunăre și Marea Neagră a fost obiectul unor studii foarte serioase din partea Companiei austriace de vapoare. Vapoarele ce veneau din Viena descărcau călători și bagaje la Cerna-Voda și de acolo trăsurile transportau totul la Chiustenge, unde un alt vapor îmbarca pentru Varna și Constantinopol. Drumul dela Dunăre la Marea Neagră se făcea cu trăsurile companiei și dura 5—6 ore. Acest mijloc de transport a fost practicat timp de 4 ani; dar de 7 ani e părăsit cu totul.

În lungul parcursului, terenul e foarte puțin accidentat; paralel cu drumul, dela jumătatea lui, se întinde lacul Carasu. Satele arătate pe hartă nu mai există. Cauza principală a bejeniei locuitorilor a fost lipsa de siguranță.

Plecând dela Chiustenge, treci prin satul Anadolchioi, pe urmă nu mai zărești decât cimitirele satelor Caratai, Chiusteli, Carasu și Șilibechioi și ajungi la Dunăre la Cernavoda, numită acum Bogazchioi.

Paralel cu drumul Chiustenge-Bogazchioi, se vede valul lui Traian. El e construit din piatră și, plecând dela Dunăre, ajunge la Marea Neagră.

Pe malul Dunărei, la $\frac{1}{2}$ ceas de Bogazchioi, se găsesc ruinele unei vechi fortărețe, numită pe turcește Ainanculesi. Un val și un drum de piatră începe din această fortăreață și merge până la Marea Neagră, lângă Chiustenge. Paralel cu acest drum și pe creștetul dealului Cochirleni, la $\frac{1}{2}$ de ceas de fortăreață în ruine, se găsește valul numit de Turci Hindigul lui Traian. În lungul acestui val se numără peste 17 întreruperi înconjurate de valuri și cari, desigur, au servit la apărarea țării. Din tot ceea ce am spus, ne putem convinge că această linie între Dunăre și Marea Neagră, e chemată să joace un mare rol în producție și, prin urmare, în comerțul imperiului otoman. Urmele pe care cei vechi ni le-au lăsat sub forma drumului

de piatră, arată importanța ce ei dădeau comunicației Dunării cu Marea Neagră. Dacă în acele timpuri, când industria nu avea o așa mare influență asupra destinului popoarelor, această comunicație exista, cu atât mai mult ea trebuie să fie restabilită în timpurile noastre de acei ce văd zilnic, că pentru a desvolta bogățiile unei țări, trebuie să începi prin a stabili căi de comunicație bune.

Cernavoda sau Bogazchioi

Pe locul satului Bogazchioi, numit astfel de Turci din cauza poziției sale topografice, a existat în vechime un oraș foarte populat, dacă judeci după întinderea pământului acoperit de vii și de grădinile locuitorilor. Acest oraș se cheamă Cernavoda, nume pe care îl găsim pe hartă și care înseamnă apă reagră, pe turcește Carasu, denumire pe care o păstrează încă lacul ce ocupă jumătate din întinderea dela Dunăre la Marea Neagră.

La ul Carasu comunică cu Dunărea printr'un canal natural sau bogaz, lat de 20 metri și adânc de 4 metri. Canalul șerpuește într'o vale frumoasă, formată din două lanțuri de dealuri paralele, care pleacă dela Dunăre. El are o întindere de o oră pe distanța Dunăre Carasu. Când apele Dunării sunt în creștere, ele trec, prin canal, în lacul Carasu, care se umple de apă și se întinde până la satul Bulbular. Când apele Dunării scad, ele se scurg din lac în fluviu, până la un nivel de echilibru, care lasă canalului o adâncime de 4 metri; astfel vaporășele mici pot să stabilească o comunicație continuă între Dunăre și Carasu, al doilea centru de schimb, unde se țin de două ori pe an, două din cele mai importante târguri ale Dobrogei.

Debușeurile Dobrogei la Dunăre

Cele mai însemnate fluvii, folosite ca artere de legătură pe apă între popoarele Europei sunt: Rinul în apus și Dunărea în Răsărit. Pe aceste două fluvii, care sunt drumuri naturale, săpate de D-zeu pentru fericirea oamenilor, au plutit din timpurile cele mai vechi toți acei ce căutau să se îmbogațească.

Pe malurile Dunării mai ales, numeroasele ruine de cetăți dovedesc vechea nevoie de a păstra prin forță un drum tot prin forță cucerit. Azi pe porțiunea de Dunăre, ce aparține Imperiului Otoman, mai toate cetățile de altă dată sunt dărâmate

Numărul lor nu e mic, căci se găsesc la distanță de două în două ore pe o lungime de 200 leghii. Timpurile s'au schimbat; ceea ce altă dată era destinat pentru război, va servi neapărat păcii și solidarității tuturilor popoarelor, care își cată existența în pregătirea producției și nu în cea a distrugerii. Toate punctele de pe malurile Dunării, renumite altă dată prin războaie, devin sau tind să devie pe zi ce trece, debușuri pentru producție. Porțile de ferale Dunării au fost sfărâmate de contele Szeczeny și pe malurile acestui fluviu s'a construit dela Orșova până aproape de Moldova unul dintre cele mai frumoase drumuri din Europa. Dar nu e prima dată când găsim în drumurile Banatului și ale Valahiei simptomele noii impulsii, pe care spiritul secolului nostru a imprimat-o societăților moderne: căci poștii peste Dunăre și șosele dealungul fluviului au fost construite chiar din timpurile vechi, de către împăratul Traian, în urma cuceririi și colonizării Daciei, și încă cu o muncă înfinit superioară acelei din zilele noastre. Aspectul Dunării este trist; țărmurile acestui fluviu, în partea ce aparține Turciei, sunt deșerte: ele nu sunt nici împodobite cu fortărețe frumoase, nici prevăzute cu drumuri bine întreținute. Lucrările lumii vechi sunt în ruină; lucrările lumii noi n'au început încă. Cu toată această stare de stagnare a activității omenești, întrezărim un imens viitor rezervat Dunării.

Napoleon, omul genial, care a ridicat Rinul la o mare importanță politică și comercială și ale cărui vederi au fost realizate, în mare parte, chiar de către acei cari l-au combătut, a arătat de asemeni și însemnătatea Dunării, după cum dovedește D I Blanqui.

Dunărea, fluviul cel mai mare din Europa, (sic) începe la Donaueschingen, străbate centrul Europei, primește în drumul său peste 500 râuri și se varsă în Marea Neagră prin 6 guri; Chilia, Sulina, Catârleț, Portița, Ialovacalsac și Cunte, după ce

scaldă Dobrogea pe o întindere de peste 100 legăhii. Navigația e posibilă pe acest măreț fluviu, dela Ulm până la Galați cu vase fluviatile și dela acest port al Moldovei până la Constantinopol, centrul comunicațiilor cu toate mările și cu toate țările, pe vase maritime. Importanța comercială a Dunării crește pe zi ce trece, grație curselor stabilite de compania de vapoare din Viena Austria, așezată între Occident și Orient, a simțit misiunea sa și a reînsuflețit valea Dunării prin această forță modernă, care reduce timpul și spațiul. Canalul lui Napoleon unește Rinul cu Dunărea și aburul unește Apusul cu Răsăritul Parisul cu Constantinopolul, idealismul cu materialismul, spre marea folos al civilizației, umanității și bogăției tuturor popoarelor.

În timpurile noastre, relațiunile comerciale pe Dunăre dau oamenilor putința să se ajute între ei să-și schimbe ideile și produsele lor, grație aburului care a împlântat stindardul puterii în toate orașele care, situate pe malurile Dunării, servesc ca debușeuri unui mare număr de țări.

Privind țărnicurile acestui fluviu, ce aparține imperiului otoman, dela Belgrad, capitala Serbiei, pe partea dreaptă, până la Orșova și de la acest oraș pe ambele părți, găsim, pe malul tsâng porturile principalelor Moldo-Valahe, la Cerneț, Islas, Turnu, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Ialomița, Brăila și Galați; pe malul drept, porturile Bulgariei, Vidin, Lom, Kakhova, Nicopole, Islaz, Rusciuc, Silistra; și ale Dobrogei, Hârșova, Măcin, Ghecet, Isaccea și Tulcea. Dela Tulcea înainte Dunărea se ramifică și formează mai multe brațe. Toată întinderea de pământ, coprinsă între canalele prin care se varsă Dunărea în Marea Neagră, formează terenul neutru al Rusiei și Turciei. Acest din urmă imperiu se întinde până la regiunea cuprinsă între brațul Chilia și brațul Dunăvăț, care, împreună cu Sulina și țărnicul Mării Negre, alcătuiesc Delta, zonă neutră, unde au început să se stabilească Ruși, formând sate noi. Astfel că, de fapt, imperiul tuturor Rușilor e stăpân pe gurile Dunării și, prin urmare pe comerțul Orientului cu Occidentul. Austria, care caută să apere comerțul răsăritului cu apusul de neajunsurile ce ar rezulta din luarea în stăpânire a gurilor Dunării de către Rusia, în virtutea tratatului dela Adrianopole, a căutat un alt drum prin

Dobrogea către mare; astfel a fost ales canalul Sulina, a cărui adâncime de apă scade din an în an.

Pe Dunăre, vapoarele companiei Austriace urcă și coboară fluviul, transportând produsele Turciei și Germaniei. Printre cele mai de seamă produse ce se transportă din Dobrogea în Bulgaria sunt, în prima linie, lâna, seul și pielăria. Lâna destinată pentru Germania, iese din Rusia și Turcia, dar cea mai mare cantitate a acestei mărfi e încărcată la Rusciuc, Șiștov, Lom și Vidin. Tot în aceste patru orașe se încarcă și seul.

Pielăria e un articol foarte important; sub un volum mic ea coprinde o valoare mare. Ea reprezintă nu numai valoarea pieilor de capră și oaie crescute în Dobrogea și Bulgaria, dar și pe cea a muncii depuse de meșeriașii din imperiul otoman. Acest produs al agriculturii și industriei Imperiului e foarte căutat la Viena și în Germania. Cea mai mare cantitate a acestor piei de capră și oaie lucrate se încarcă la Lom și la Nicopole.

Seul de asemeni e un articol important. Se exportă pe vapoare peste 10.000 quintale pe an, din care cea mai mare cantitate și mai bună calitate e încărcată la Silistra și Lom.

Aceste trei produse urcă Dunărea cu destinația către străinătate; sunt și corăbii, care coboară fluviul spre interiorul imperiului otoman. Ele duc seul, untul și brânza pentru Constantinopol; postav grosolan, numit aba, ce se încarcă la Târnova pentru Galați, unde se mai transportă și o mare cantitate de piei de miel.

Produsele străine, pe care le importă vapoarele în imperiul otoman, consistă în tot felul de articole de manufactură din Germania, în bumbac, mătăsuri, postavuri, ce se depozitează mai ales la Rusciuc, coase și fier fasonat pentru diferite trebuințe ale consumatorilor, o mare cantitate de oțel, ce se descarcă mai ales la Șiștov, mobile și trăsuri pentru Principate, ce se descarcă la Giurgiu, la Galați și chiar la Constantinopol.

Vapoarele deservește de asemeni și comerțul cu lipitori, una din ramurile cele mai importante ale producției Turciei. Se

pescuiesc lipitori în numeroasele lacuri de pe lângă Dunăre, dela Vidin până la Marea Neagră. Depozitul principal al exploatării lor e Rusciucul. Cele trei spețe de lipitori, lungi, mijlocii și mici revin la 15 florini livra și se vând cel 22. Comerțul cu lipitorile e cel mai productiv; el îmbogățește foarte repede, dar e și plin de riscuri. Aceste anelide, din momentul cumpărării până la acel al vinderii, cresc; prin urmare valoarea mărfii se mărește, nu prin diferența ce există între prețurile foarte scăzute în Dobrogea, de unde se cumpără și cele foarte ridicate în toate celelalte țări unde se vând, ci prin creșterea valorii ei intrinsece. Așa dar, în afară de posibilitatea de oscilare a valorii de schimb a lipitorilor în favoarea negustorului, acesta scoate un beneficiu considerabil din modificarea care se face în însăși marfa sa prin mărirea volumului și greutateii ei. În orice comerț de vite ce se transportă dintr'un loc în altul și mai ales al acelor ce se vând după greutate, totdeauna se produce oarecare scădere în timpul călătoriei dela locul producției până la acel al consumării; în comerțul cu lipitori însă se întâmplă tocmai contrarul; din această cauză se caută lipitorile cele mai mici, ele fiind cele mai profitabile. Se și face un mare comerț cu ele și am văzut la Rusciuc peste 200 ocale la o încărcătură.

Toate debușeurile Dunării sunt astăzi deservite de 4 vapoare, dintre care două pentru malul stâng și două pentru cel drept. Aceste vase ale companiei austriace din Viena se opresc la Galați, unde sosesc alte vapoare din Constantinopol ale Companiei Lloyd-ului austriac, care stabilesc comunicația între centrul Germaniei și Turciei, între Occident și Orient. Venitul anual al celor patru corăbii ce plutesc pe Dunăre, atinge cifra de 5 milioane de piaștri pentru transportul mărfurilor exportate și importante. E de ajuns să cităm această cifră pentru a atrage atenția guvernământului imperial asupra importanței comerțului pe Dunăre cu ajutorul vapoarelor. Dacă imperiul otoman ar poseda vase pe Dunăre, el ar avea, pe lângă avantajele morale și politice, un folos material care, fără nici o îndoială, trebuie ținut în seamă.

Rusia posedă și ea vapoare, care deservesc linia Odesa-Galați. Aceasta nu puțin profită de pe urma micii sale flote

fluviale. Oare numai Turcia va mai sta mult timp fără să profite de lucrurile care-i aparțin ?

Am arătat foarte sumar, totuși, îmi place să cred că în deajuns, foloasele pe care comerțul le trage din întrebuințarea vapoarelor ca mijloc de comunicație pe Dunăre. Acest mare fluviu e străbătut de un imens număr de corăbii cu pânze de toate mărimile, care deservesc porturile dobrogene și bulgărești de pe malurile lui. Grâul, porumbul, seul, untul și toate celelalte produse ale agriculturii și creșterii vitelor sunt transportate dela Vidin până la Tulcea pe corăbii cu pânze.

Toate cerealele transportate pe Dunăre se opresc la Ghecet, lângă Măcin, unde sunt încărcate în vapoare pentru a continua călătoria pe mare.

Untul și seul se opresc la Rusciuc și Silisfra, de unde sunt transportate pe uscat la Varna.

Toate obiectele fabricate în Germania pentru Bulgaria, vin pe Dunăre la Rusciuc, debușeu principal al tuturilor produselor destinate fie pentru Viena, fie pentru Constantinopol.

Producțiunea grâului crește an de an ; totuși cultivatorii nu-i pot vinde sub 10 piaștri chila de Constantinopol.

Comerțul de grâu în Dobrogea, ca și la Rusciuc, se face într'un fel cu totul defectuos : negustorii străbat satele cu 6 luni înainte de recoltă și cumpără pe un preț convențional recolta viitoare. Târgul astfel făcut e periculos, când pentru cultivator, când pentru negustor, după cum în urma recoltei prețurile cresc sau scad. Înainte de a vinde un lucru, trebuie să-l ai ; acesta-i un adevăr banal de tot, cu toate acestea nu-i luat în seamă în comerțul de cereale din aceste țări. Vânzând cerealele înainte de a le avea, contractanții se angajează la condițiuni, care de multe ori nu se pot îndeplini din cauza unor împrejurări, ades independente de voința omului. La acest inconvenient se adaugă un altul : cel ce rezultă din determinarea prețurilor înaintea recoltei. Prețurile se dau producătorilor după ofertă și cerere ; prin urmare trebuie să cumperi și să vinzi după recoltă, adică după cunoașterea trebuințelor consumatorilor și a posibilității de a le satisface prin producători. Cursul pieței la cereale se fixează la Varna ; el atârână însă și

de prețul cerealelor din alte orașe ale Dobrogei. Pentru a nu pierde, trebuie să fii în curent cu toate acestea.

Grâul e transportat pe șlepuri, care sunt un fel de hambare plutitoare. Se plătește dela Rusiuc la Măcin 20 — 25 piaștri pentru 1000 ocale de grâu. Dela Măcin la Constantinopol se plătește 2 piaștri chiria unei chile, adică 100 piaștri pentru 1000 ocale.

După grâu, seul și untul sunt produsele cele mai importante ; se încarcă peste

100.000 ocale de seu la Rusiuc

50.000 " " " " Plevna

150.000 " " " " Șiștov

200.000 " " " " Silistra, care păstrează încă

cu demnitate reputația de a produce cea mai bună calitate de seu. Se vinde 5 — 6 piaștri ocaua și se plătește 25 piaștri pentru transportul pe uscat dela Silistra la Varna, a 100 ocale.

În orașele Dobrogei: Măcin, Isaccea și Tulcea, se mai face un comerț însemnat și cu lemnărie, care consistă în scânduri de tei pentru Constantinopol și cu tot felul de lemne de stejar servind la construirea corăbiilor; dar de câțiva ani, această ramură de producțiune, ca și celelalte, e într'o stare de stagnare și chiar decădere descurajatoare.

Proiect asupra căilor de comunicație din Dobrogea și o parte din Bulgaria

După ce am străbătut, pe rând, toate orașele situate pe țărmurile Mării Negre, dela Varna până la gurile Dunării, ca și pe toate cele situate pe malurile acestui fluviu, am comunicat rezultatul cercetărilor mele într'o serie de articole. Părăsind periferia acestei frumoase țări care, din punct de vedere comercial și politic, se găsește în împrejurările cele mai favorabile pentru producția bogățiilor, am crezut că e bine să întrețin pe cititorii noștri asupra căilor de comunicație din aceste ținuturi.

Căile de comunicație ce există acum în Dobrogea și într'o parte a Bulgariei, merită această denumire mai mult pentru că ele au fost trase de locuitorii de aci ca să arăte și să străbată

distanțele între diferite puncte, decât ca să înlesnească transportul produselor la târguri. Nici o lucrare de acest fel n'a fost făcută până acum; astfel și mijloacele de transport sunt în armonie cu drumurile. Căruțe fără cea mai mică bucățică de fer și costând de la 60—80 piaștrii una, stăbat Dobrogea, croindu-și singure drumul. Starea acestor căi depinde de căldură, umiditate și toți factorii atmosferici. Când pământul e îmbibat cu apă, drumul e impracticabil și cultivatorul înțelept așteaptă timpul frumos, căldura și vântul care usucă pământul și face calea practicabilă. Această întârziere în schimbul produselor e contrară legii producției. În tot ceea ce facem, pentru satisfacerea nevoilor noastre, se cere economie de timp pentru a produce lucrurile cu prețul cel mai mic posibil; căci, a reduce timpul și spațiul la proporțiile activității omenești, înseamnă să ne satisfacem nevoile cu munca cea mai mică, cu timpul cel mai scurt și prin urmare cu cel mai mic preț posibil. Dela înțelegerea acestor simple noțiuni trebuie să așteptăm primul imbold ce se va da producției bogăției.

În zilele noastre, prima muncă a unui om care ajunge într'o țară sălbatică, consistă în facerea unui drum, în construirea unei șosele practicabile în orice anotimp. Asta ne face să socotim construirea de șosele în Dobrogea și o parte a Bulgariei ca unul din mijloacele cele mai eficace pentru a da o mare dezvoltare producției și; prin urmare, bogăției și puterii imperiului.

Studiul drumurilor unei țări e foarte necesar; o sumă de împrejurări fac ca curentul mărfurilor să se îndrepte spre anumite puncte ale unei țări, mai bine situată decât altele. Ajunge să constați starea actuală a circulației dintr'o țară, pentru a putea pune jaloanele căilor de comunicație ce urmează să fie construite. Vom expune acest lucru. Rezumând experiența ce se face în țară de secole, ca și nevoile acestei țări, vom putea să tragem adevăratele linii, pe care viitorul e chemat să le îndeplinească.

După conformația topografică a Dobrogei, centrele căilor de comunicație nu sunt de fel lucruri datorite întâmplării; ele sunt fixate de natură și de împrejurări independente de voința

oamenilor. Observându-le, bagi de seamă numai decât că toate ținuturile care se găsesc în Dobrogea, înspre munții Balcani, gravitează spre Bazargic, pe când cele dinspre Dunăre și dealuri au centrul lor de comunicație la Carasu.

Vom constata distanțele actuale ce se găsesc între aceste două centre și orașe, situate atât pe malurile Dunării, cât și pe țărmurile Mării Negre. Vom indica în acelaș timp, toate distanțele ce există între orașele Dobrogei ca și cele care separă orașele dunărene de orașele maritime. Din cunoașterea tutulor acestor distanțe, ca și din mișcarea comercială ce are loc în fiecare oraș și despre care am vorbit cititorilor noștri, va reeși aprecierea tutulor căilor de comunicație ale Dobrogei, ca și indicarea șoselelor ce trebuiesc construite pentru satisfacerea celor mai urgente nevoi ale țării.

Am spus că Bazargic și Carasu sunt cele două noduri de comunicație ale Dobrogei, distanțele care separă aceste două puncte de toate orașele situate pe malurile Dunării și ale Mării Negre sunt după cum urmează:

Depărtarea dela Bazargic la orașele situate pe malurile Dunării :

Până la Tulcea	38 ore	Bogazchioi	20 ore
„ „ Măcin	42 „	Siliștra	16 „
„ „ Hârșova	32 „	Rusciuc	40 „

Dela Bazargic la orașele situate pe țărmurile Mării Negre este :

Balcic	8 ore	Chiustenge	18 ore
Mangalia	12 „	Baba	28 „

Distanța dela Carasu la orașele situate pe țărmul mării :

Baba	16 ore	Balcic	16 ore
Chiustenge	8 „	Varna	24 „
Mangalia	12 „		

Dela Carasu la orașele Dunărene :

Tulcea	22 ore	Bogazchioi	4 ore
Isaccea	24 „	Rașovata	6 „
Măcin	24 „	Siliștra	16 „
Hârșova	16 „	Rusciuc	36 „

Intre orașele situate pe malurile Dunării și acele situate

pe țărmul mării Negre sunt de parcurs următoarele distanțe :

Dela Tulcea la Baba	6 ore	Dela Hârșova la Mangalia	24 ore
„ Isaccea „ „	8 „	„ Bogazchioi „	13 „
„ Măcin „ „	12 „	„ Rașovata „	15 „
„ Hârșova „ „	22 „	„ Silistra „	24 „
„ Măcin-Chiustenge	30 „	„ Hârșova „ Balcic	30 „
„ Hârșova „ „	28 „	„ Bogazchioi „	20 „
„ Bogazchioi „	11 „	„ Rașovata „	26 „
„ Rașovata „	14 „	„ Silistra „	24 „
„ Silistra „	22 „	„ Rusciuc „	46 „
Dela Baba la Balcic	34 ore	Dela Mangalia la Balcic	8 ore
„ Chiustenge „	19 „	„ Varna „ „	8 „

Intre Dunăre și mare sunt patru linii principale de comunicație, care ocolesc Dobrogea sau o străbat prin mijloc.

1) Prima șosea, dela Turcoaia la Baba, oraș situat pe malurile lacului Razim, care comunică cu Marea Neagră prin cele trei guri ale Dunării, trece prin următoarele localități, între care depărtarea în ore e cea arătată în paranteză :

Cerna (la 1 oră)	Bașchioi [la 1 oră] ¹⁾
Akbunar („ 1 „)	Armutli („ 1 1/2 „)
Ortachioi [„ 1 „]	Camber („ 1/2 „)
Cineli [„ 2 „]	Baba („ 1 oră)

Astfel șoseaua dela Dunăre la Marea Neagră nu durează decât 9 ore și treci prin cele 7 sate pe care le-am numit. E șoseaua cea mai scurtă. Numeroasele sate situate pe această cale dovedesc importanța sa. Adăogați că ea merge în întregime dealungul a două văi, dintre care una se întinde dela Dunăre până la Ortachioi și, după ce urci 1/2 oră, cobori în cealaltă vale care se prelungește până la mare. 2) A doua șosea, cea dela Bogazchioi la Chiustenge, pe care am descris-o într'unul din ultimele noastre articole, e foarte accidentată și se străbate în 11 ore. 3. A treia șosea dela Dunăre la mare e cea mai importantă pentru starea actuală a producției țării. E cea dela Silistra la Balcic și Varna. Ea străbate o distanță de 22 legii trecând prin Bazargic și ajunge la unul din cele două orașe maritime situate la o egală distanță de acesta-

¹⁾ In toxt, greșit, Pașa Cășla.

Cum ești din Silistra, vezi încă resturile a două șosele paralele, construite din piatră în timpurile cele mai vechi. Aceste căi au fost așa de solid construite, încât una din ele e folosită și astăzi, când drumul e rău, însă numai pe o întindere de 3 leghi, până la regiunea pădurilor; de aci înainte vechea șosea dispăre.

4. Dela Varna la Rusciuc, distanța nu e decât 36 ore și: șoseaua trece prin Carapcea, prin Ieni-bazar, la 5 ore de Varna la 7 ore de ultimul oraș.

Prin Rasgrad la 12 ore

„ Rusciuc „ 12 „

În fine, distanțele dintre toate orașele situate pe malurile Dunării, dela Vidin până la Marea Neagră sunt după cum urmează

Dela Vidin la Lom	18 ore	Turtucaia la Silistra	12 ore
• Lom • Rahova	16 •	Silistra • Rașovata	12 •
• Rahova • Nicopol	6 •	Rașovata • Hârșova	12 •
• Nicopol • Șiștov	12 •	Hârșova • Măcin	12 •
• Șiștov • Rușciuc	12 •	Măcin • Galați	6 •
• Rușciuc „ Turtucaia ¹⁾	12 •	Galați „ Isaccea	12 •
		Isaccea „ Tulcea	6 •

Trăgând pe harta Dobrogei linii spre toate punctele pe care le-am indicat și care copriind toate căile de comunicație ale acestei provincii și ale unei părți din Bulgaria, se obține o vedere generală asupra tuturilor șoselor de construit.

Am tras aceste linii conduși, mai întâiu, numai de mintea noastră, care ne-a ajutat să căutăm mijloacele destinate să satisfacă toate nevoile de comunicație în Dobrogea. Pentru a nu fi induși în eroare prin acest mijloc, am recurs și la practică, adică la experiența care trebuie să se pronunțe totdeauna în ultima instanță. Privind din punct de vedere practic căile de comunicație, așa cum sunt azi în Dobrogea, găsim că, contrar de ceea ce am făcut noi, dintr'un singur oraș sau dintr'un singur sat ies atâtea drumuri, încât nici cel mai bun geograf nu s'ar putea orienta pentru a ajunge la u.1 alt sat. Orice cultivator, eșind din satul său, își face singur, după capriciile lui, drumul pe care-l are de parcurs, din care cauză se găsesc

¹⁾ În text Turke.

în acest ținut drumuri nenumărate. Numai circulația stabilește deosebirile dintre ele, deosebiri pe care, după 3 sau 4 luni de călătorie, te deprinzi să le faci și să le apreciezi după adevărata lor valoare; se pot căpăta astfel învățături foarte folositoare, care dau observatorului posibilitatea să indice linia ce trebuie urmată în construirea șoselei.

Linia pe care am tras-o în chip teoretic între toate orașele situate pe malurile Dunării, o găsim urma'ă de două căi: una pe coastă, iar alta jos lângă apă. Nevoile și experiența au stabilit aceste două drumuri paralele. Când apele Dunării sunt scăzute, circulația între cele două orașe se face pe drumul de jos care, având foarte puține arcușuri și coborâșuri, urmează întrucâtva o linie orizontală și paralelă cu apa. Când însă apele cresc, lucru ce se întâmplă de mai multe ori pe aci, acest drum e inundat și atunci comunicația se face pe linia depe coastă. Rațiunea nu trage decât o linie între aceste două orașe pentru a le pune în comunicație; experiența a tras două. Care din aceste două linii va trebui să fie aleasă pentru construirea șoselei? răspunsul la această întrebare e ușor de dat. Gândindu-ne bine, șoseaua trebuie să se construiască pe linia de sus. Executarea ei nu e grea, căci materia primă se găsește la îndemâna lucrătorului, care va trebui numai s'o aștearnă pe drum. Pe aceste înălțimi am găsit, în mai multe locuri, urme de șosele vechi, construite aici de diferite popoare; acesta e un argument în plus că experiența secolilor confirmă proiectul ce prezintăm. Pe drumul vechiu se găsesc și azi poduri, care ar putea fi folositoare pentru circulație.

Pe țărmul Mării Negre nu e decât o singură șosea care ar putea stabili comunicația între toate orașele.

În interiorul Dobrogei e indispensabilă o șosea pe linia mediană care trece prin cele două centre, Carasu și Bazargic.

În această șosea, ce străbate mijlocul țării dela o extremitate la alta, ar da toate acele destinate să stabilească comunicația dela un oraș la altul. Această linie mediană e pentru circulația Dobrogei, ceea ce e pentru corpul omenesc artera aortă. Din linia mediană, ca și din artera aortă vor ieși ramificațiile carotide, care vor duce la Rușciuc și Varna, brachialele

care vor merge la Silistra și Balcic și femuralele, care vor duce la Baba și Măcin

În fine, liniile pe care le-am tras în chip teoretic și drumurile ce le urmează azi scot încă mai bine în evidență nevoia urgentă de a lega, prin șosele bune, Dunărea cu Marea Neagră. Șoseaua din Rușciuc și cea din Silistra, trecând prin Bazargic se va sfârși la Varna și Balcic. Cu o bucată de șosea ce mai trebuie construită se va lăsa liberă circulația prin Bazargic, pentru cine va merge dela Rușciuc la Varna sau Balcic. Șoseaua dela Bogazchioi la Chiustenge care, ca și cea dela Silistra la Varna, are în favoarea sa experiența secolelor trecute, va lega Dunărea cu Marea Neagră și prin mijlocul Dobrogei; iar în nordul ei, în spre brațele Dunării, șoseaua va străbate, pe distanța cea mai scurtă, regiunea cea mai populață a Dobrogei.

Materialul necesar pentru construirea șoselelor și podurilor pe care le-am indicat este la îndemâna lucrătorului. Sunt chiar unele locuri unde șoseaua e făcută de natură; rămâne numai să fie nivelate pietrele care apar la suprafață. Lucrul acesta se întâlnește între Baba, Chiustenge și Carasu, foarte aproape de locul unde șoseaua se ramifică și pe o mare lungime pe linia trasă în ultimul timp, dela călătoria M. S. I., între Silistra și Turtucaia.

Pe malurile Dunării ca și pe cele ale Mării Negre, materialul pentru construirea șoselelor e foarte abundent în rocele din sistemul cambric și siluric, care compun natura minerală a solului. În interiorul țării, între rocele terenurilor de tranziție, se găsesc rocile plutonice: granituri la extremitatea dinspre Cocos, micașturi și gneis spre Pazarli, sienituri spre Chiorcișme, depozite marine și conglomerate silicioase lângă Enicasac ¹⁾ și, în general, aproape pretutindeni, roci calcaroase ce aparțin tuturilor epocelor geologice. Aceste roci prezintă, în toate părțile Dobrogei, marele avantaj că pun la dispoziție piatra și varul necesar pentru construirea podurilor. Observările pe care le-am făcut asupra naturii rocilor ce compun pământul Dobrogei, ne dă dreptul să asigurăm pe constructorul de poduri și șosele că va găsi în această țară, din belșug, tot materialul de care are nevoie.

¹⁾ Azi Ciamurli-de-Sus.

În sprijinul creierii acestor linii de comunicație mai vine și direcția munților și văilor, așa în-ât, într'un studiu special, orice inginer va găsi mijlocul să construiască șosele lesnițioase pentru circulație și foarte puțin costisitoare. Astfel șoseaua ce stabilește comunicația între Dunăre și Marea Neagră, între Turcoaia și Baba, va străbate două văi: Soseaua dela Bogazchioi la Chiustenge, dacă s'ar trage în frumoasa vale a Ivr'nezului, ar traversa 2 văi: cea a Cochirlenilor la Mamut Cuius și cea dintre Roșamac și Marea Neagră.

Nu credem neșesar să continuăm cu citarea unui mai mare număr de exemple; ceea ce am spus, ni se pare deajuns pentru a provoca studiile inginerilor de poduri și șosele. În interesul agriculturii, credem că am spus tot ceea ce trebuie neapărat să fie luat în considerație în traseul și construirea șoselelor, astfel ca ele să poată procura producției bogățiilor toate mijloacele posibile de dezvoltare.

N'am atins chestiunea căilor de comunicație decât în legătură cu construirea șoselelor și care merită din toate punctele de vedere să fixeze atențiunea capitaliștilor. Canalizarea găsește și ea în Dobrogea un vast subiect de studiu, mai ales în partea mijlocie a țării, unde lacul Carasu ocupă jumătate din distanța dela Dunăre la Marea Neagră, după cum am spus într'unul diu ultimele noastre articole.

Vom adăoga încă un cuvânt în interesul dezvoltării generale a căilor de comunicație ale imperiului. Se știe deja că nu există altă țară mai favorizată de natură în ceea ce privește transacțiunile comerciale. Dobrogea, întinzându-se între Dunăre și Marea Neagră, e chemată să profite de comunicația prin vapoare, pe care a stabilit o pe Dunăre compania austriacă din Viena și pe Mare compania Loyd-ului din Triest. După cum a spus în autor care, prin cunoștințele și devotamentul său a adus mari servicii imperiului otoman, aburul a însușit forțele omului. Națiunile care s'au înclinat în fața acestui puternic motor, au văzut numai decât s tuajia lor îmbunătățindu-se în mod simțitor. Necesitatea unui schimb prompt și ușor a făcut, sau va face în cūrând din vapoare mijlocitorii păcii, propagatorii fraternității universale, această sublimă idee a creș-

tinismului. Punctul de întâlnire, al comunicației Dunărei cu Marea Neagră, e Galați. Aci se întâlnesc vapoarele Dunării cu cele ale Mării Negre. Vapoarele companiei Lloyd-ului din Triest, plecând din Galați, au în fața lor 6 guri pe unde se varsă Dunărea în Mare. Ele urmează canalul cel mai lung și pătrund în Mare prin gura Sulinei, unde un far întreținut de imperiul tuturilor Rușilor și de piloții ruși, luminează trecerea corăbiilor din Dunăre în Marea Neagră. Aburul, care reduce timpul și spațiul, le-ar putea reduce și mai mult, dacă corăbiile companiei Lloyd ului din Triest ar urma brațul Dunavăț și trecând prin marele lac numit Razelm, ar pătrunde în Marea Neagră prin una din cele trei guri și mai ales prin cea numită Portița sau printr'un canal ce s'ar construi. Observațiunile pe care e-am putut face ne-au determinat să propunem vapoarelor acest nou drum și să convocăm studii hidrografice în scopul de a-l realiza. Dacă rezultatul special al acestor studii ar fi favorabil acestor idei, avantajele ce ar trage comerțul ar fi nemăsurate. Drumul vapoarelor ar fi mai scurt cu cel puțin 30 mile și navigația n'ar mai suferi neajunsurile ce sunt legate de gura Sulinei. Puterea dăătoare de viață a aburilor ar face ca locurile pe unde ar trece vapoarele să devie grânarele cele mai sigure și mai bogate din imperiul otoman. De dezvoltarea comunicației depinde astăzi dezvoltarea uneia dintre cele mai rodnice, mai populate și mai bogate cazale din Dobrogea. Babaca și Caraharman sau Silvania și Istropolis n'ar întârzia să recâștige vechea lor strălucire. Cele 8 sate părăsite între Dunavăț și lacul Razelm ar fi din nou populate; cele 17 sate situate lângă și pe țărmurile lacului ar fi chemate să se desvolte și, având debușeuri asigurate, ar ajunge împreună cu celelalte sate din această parte a Dobrogei, să poată satisface toate nevoile capitalei cu produse mai proaspete, de mai bună calitate și mai ieftine decât cele ce ne vin azi din diferite locuri prin Marea Neagră.

Toată lumea are interes să folosească linia pe care am indicat-o; astfel, am aflat cu plăcere, întorcându-ne la Constantinopol, că compania Lloyd-ului va explora în curând drumul pe care l-am descris, prin vaporeșul «Dunărea» ce a fost tri-

mis ca să stabilească comunicația zilnică între Galați și Brăila. Cei doi viteji căpitani, d'ni Poiret și Federico vor fi scutiți de greaua răspundere ce-i apasă în timpul trecerii prin periculosul braț al Sulinei. În aceste momente critice, când tremură tot călătorul, face să vezi pe omul, de care sunt legate toate speranțele scăpării, îndeplinindu-și datoria cu demnitate și având conștiința binelui și răului pe care-l poate aduce. Grație îndemânării și inteligenței acestor căpitani, n'am avut de plâns nici un accident nenorocit, cu toate că chiar acum în armă am trecut printr'o mare primejdie; ceea ce a făcut ca d-l Poiret și Federico să câștige o considerație bine meritată și putem zice chiar dragostea tuturor călătorilor.

Astăzi cele două vapoare ale Lloydului, în drumul lor de la Tulcea la Sulina, trec printr'un ținut mlăștinos, nesănătos, sălbatec și care ar fi destinat să rămână mult timp deșert, dacă ele ar urma Dunăvățul. În felul acesta, s'ar chema la viață părți din Imperiul otoman, care nu așteaptă de cât binefacerea comunicațiilor pentru a și înmulți bogățiile și a prospera, condițiunile în această regiune fiind foarte favorabile dezvoltării producțiunii și deci bunei stări a populațiunii.

VI. S o l u l

Marele aparat, cu ajutorul căruia cultivatorul produce plantele necesare hranei și industriei omului, e solul. Săpând în sol și sub sol la o adâncime potrivită, se ajunge totdeauna la rocă tare. De multe ori însă această rocă apare la suprafață, sau se ridică în maluri, munți și dealuri la o mare înălțime deasupra lui. Suprafața globului e alcătuită pretutindeni dintr'o masă de piatră acoperită de un strat de sfărâmaturi. Această parte de deasupra formează solul care interesează pe cultivator. El fiind născut din dezagregarea rocilor, conține toate elementele chimice produse prin descompunerea lentă a coajei pământului. Aceste substanțe fac posibilă creșterea plantelor, alcătuiesc mediul în care acestea își înfig rădăcinile, ușurează sau împiedică cultura. Elementele din care se compune solul sau pătura arabilă, sunt materiile minerale care rezultă din descompunerea rocilor și materiile organice, adică resturile de vegetale și animale care se găsesc în pământ și

constitue hrana principală a plantelor. Natura elementelor ce compun solul îi dă proprietăți chimice, care sunt mai puțin importante pentru cultură decât proprietățile fizice, pe care agricultorii pun cel mai mare preț. Astfel, în Dobrogea, unde e mare bogăție de materie anorganică, ei împart solurile în tari și afânate, uscate și umede și nu în calcaroase, argiloase și nisipoase. Totuși, dacă am vrea să calificăm solul Dobrogei după elementele anorganice pe care le conține, munca nu ni-ar fi nici prea mare, nici prea complicată. Din toate materiile chimice ce compun solul, nisipul predomină. Numai în părțile vecine cu Marea Neagră și Dunărea se găsește nisip curat și cu solul steril. Pretutindeni aiurea, amestecul său cu resturile vegetale constituie o pătură arabilă foarte roditoare. Solul care, în același timp, este rezervorul în care se prepară și conservă hrana plantelor, având, după cum am spus, nisipul ca element chimic principal, reține foarte puțin umiditatea și foarte mult căldura. De obicei toate solurile Dobrogei sunt afânate, aride și arzătoare. Plantele suferă mai mult de lipsă de umiditate de cât de hrană și recoltele sunt foarte expuse la uscăciune. Astfel în ultimii trei ani, recoltele au lipsit cu totul mai ales în părțile nisipoase. În acești ani de nenorocire observatorul atent a notat împrejurările care pot să favorizeze recoltele, neutralizând până la un punct relele efecte ale secetei. Solul Dobrogei are o suprafață foarte neregulată, foarte vălurită. Dintr'un mare număr de puncte de pe țărmul Dunării pleacă spre interiorul țării văi foarte frumoase, adânci și răcoroase, care își prelungesc ramificațiile la infinit. Acolo recoltele sunt la adăpostul marilor călduri care usucă și ard tot ce se găsește pe înălțimi. Aceste locuri n'ar trebui să fie însămânțate, ci lăsate pentru pășunea care le acoperă îndată ce toiuł căldurii a trecut.

Afară de marea varietate în forma văilor și a dealurilor, se ridică la marginea nordică a țării munții acoperiți de păduri, în a căror văi să răsfață culturile cele mai bogate.

Nicăeri poate natura nu se arată sub forme mai plăcute, mai grațioase și mai încântătoare de cât în această parte a regiunii forestiere din Dobrogea. Pe munți stăpânesc pășunile

cunoscute în tot restul țării; pe înălțimi însă solul nu e așa de roditor ca în văi, unde apele au cărat și au îngrămădit, timp de secole, aluviuni.

Solul Dobrogei e mai prielnic recoltelor de primăvară; e prea afânat și prea umed pentru cele de toamnă, părăsite acum de toți agricultorii.

După spusele cultivatorilor, cele mai bune soluri se află în regiunea pădurilor. În acest loc, stratul vegetal e foarte gros și suprafața lui e acoperită de plan'e care indică o strașnică fertilitate. Anul acesta am ajuns în Dobrogea în momentul semănatului; am străbătut-o în tot timpul creșterii plantelor și am părăsit-o când cultivatorii strângeau una dintre cele mai îmbelșugate recolte. Plugarul datorește bogăția recoltelor sale marei fertilități a solului pe care el niciodată nu-l gunoiază și îl părăsește după 2 sau 3 ani de cultură, nu din cauza secătuirii lui, dar pentru că a devenit prea mobil. Buruienile nu au timp să vatăme culturile, deși acestea nu sunt plivite niciodată.

Întrebuințarea mijloacelor care dau pământului facultatea de a produce, procurându-i când substanțele ce alcătuiesc principala hrană a plantelor, când pe cele ce-l stimulează și îmbunătățesc, e necunoscută. Legea alternanței recoltelor, care constituie una dintre cele mai frumoase descoperiri ale agronomilor moderni, această lege, care ține pământul într'o stare continuă de producție, este de asemenea necunoscută. Cea mai mare îmbunătățire de adus solului acestei frumoase țări ar fi întrebuințarea mijloacelor ce i-ar crește tenacitatea. Pretutîndeni aiurea se caută procedeele simple, ușoare și eficiente pentru a face solul mai afânat; în Dobrogea se simte însă trebuința de a întări; aici nu se cunoaște întrebuințarea tăvălugului și atunci, pentru a scăpa de a acest neajuns, se recurge tot la natură și se lasă pământul să se întărească prin odihnă.

C l i m a

Poziția geografică a Dobrogei are o mare influență asupra climatei sale. Vecinătatea Mării și a Dunării întreține o umezeală, care potolește căldurile verii și frigul iernii. Primăvara

vine degrabă, plantele cresc și ajung repede la maturitate, iarna sosește târziu și durează puțin. Ploile dela sfârșitul verei fac ca vegetația de toamnă să fie tot atât de bogată ca și cea a primăverii. Iarba se usucă pe pământ din lipsă de brațe, care s'o cosiască. Caracterele speciale ale Dobrogei au făcut să se desvolte, pe o scară neobișnuit de mare, agricultura pastorală. Creșterea vitelor, în această țară, e favorizată de climă în chip deosebit. De cealaltă parte a Dunării, ca și în restul Europei, aprovizionarea cu nutreț pentru iarnă e una dintre cele dintâi griji ale cultivatorului, care trebuie să aibă provizie pentru cel puțin 5 luni, pe când în ceasfălaltă parte a Dunării, iarna nu durează de cât 5 săptămâni și încă, se întâmplă adesea, chiar în acest timp, animalele să găsească o hrană îndestulătoare în iarba uscată, rămasă pe pământ. Așa se explică de ce vin din Transilvania păstori străini să-și ierneze vitele pe teritoriul Imperiului otoman, în virtutea vechilor tratate încheiate între Turcia și Austria.

Dobrogea propriu zisă, fiind descoperită (o regiune de stepă), clima ei este uscată; la margine însă întinsele păduri răcoresc atmosfera și o fac mai umedă. Pe când în această regiune forestieră, izvoarele sunt îmbelșugate și ținutul e adăpostit de vânturile puternice, în partea deschisă, izvoarele secând, lipsa de apă se simte mult, iar vânturile bat în voe, fie dinspre Dunăre, anunțând vreme bună, fie dinspre mare. Schimbarea repede a acestor două vânturi contrarii aduce înghețuri care strică recoltele. Tot din această pricină, se pare că se privesc ca sigure numai semănăturile de primăvară.

Un tătar bătrân a făcut o observație climaterică foarte dreaptă: „Țara, zicea el, n'a fost altă dată ca acum. Mai de demult erau sate în locuri unde e greu să le bănuiești astăzi. Acum satele nu se așează în Dobrogea decât unde găsec izvoare și așa trebuie să fi fost totdeauna. Unde au secat izvoarele, au dispărut și satele. Cum izvoarele seacă unde nu sunt păduri întinse, distrugerea pădurilor a avut deci o mare influență asupra climei țării“.

Solurile Dobrogei propriu zise, adică a părții care n'are de loc pădure, fiind nisipoase, accentuează și mai mult răul

efect al căldurii asupra vegetației care, din această cauză, seamănă vara cu aceea din timpul ernei. Vânturile care îndulcesc clima Dobrogei iarna, aduc uscăciune în timpul verii. Numai în apropierea regiunilor păduroase clima e tot timpul favorabilă producției. Cu toate acestea, în general, anii cu căldură potrivită sunt mai deși și mai numeroși de cât anii de secetă. Totuși se pot aduce mai multe argumente în favoarea agriculturii pastorale.

III. Topografia

Solul roditor și clima prietnică fac ca Dobrogea să se bucure de cele mai favorabile condițiuni pentru a lua o mare dezvoltare. Suprafața acestei țări e de 1200 legii pătrate și se mărginește cu Dunărea, care separă nu numai Turcia de Rusia, dar și Dobrogea de Moldova și Tara Românească, dimpreună cu care ea face parte din Imperiul otoman. Regiunea păduroasă din sud formează limita naturală dintre Dobrogea și restul Bulgariei. În fine, Marea Neagră scaldă Dobrogea dela Balic până la gurile Dunării.

Această provincie se prezintă ca o suprafață neregulată, foarte vălurită și care, după cum am mai spus, e foarte favorabilă agriculturii. Pe întinsul ei găsim un număr considerabil de movile, care atrag în chip particular atenția călătorului,

În mai multe locuri, și mai ales între șoseaua Danachioi și Chiorceșme, movilele sunt conuri vulcanice. Astfel de conuri, care au caracterele vulcanilor stinși, se găsesc în mare număr, pe toată întinderea Dobrogei.¹⁾ Din vârful lor privirea bate foarte departe, așa că ele au o mare importanță strategică. Unele din aceste movile păstrează încă urmele întăririlor de altă dată Dobrogea, prin așezarea ei la marginea Europei, a trebuit să fie, din toate timpurile, primul popas al tuturilor popoarelor nomade, care au năvălit din Asia. Numeroasele ruine, ce acopăr întinsul țării, vin în sprijinul acestei părți, căci nu există altă regiune care să poată cuprinde pe o suprafață așa de mică un număr mai mare de ruine. Se observă la fiecare pas resturile popoarelor, care au venit în Europa prin această țară, pe care putem s'o numim poarta tuturilor

¹⁾ Părere greșită

migrațiunilor. Lucrările de apărare, pe care le-a făcut orice popor cuceritor, pentru a se adăposti contra năvălirii altor popoare, au fost distruse pe rând, restaurate și au provocat studiile cele mai interesante.

S'au putut astfel face următoarele indentificări :

Cetatea Constantiana se află pe locul azi ocupat de Chiustenge

« Cistopolis	« « « « « «	Cara Herman
« Silvonía	« « « « « «	Baba
« Aegissa	« « « « « «	Tulcea
« Noviodunum	« « « « « «	Saccea
« Crisopolis	« « « « « «	Măcin
« Carsium	« « « « « «	Hârșova
« Acheopolis	„ „ „ „ „ „	Rașovata

Ruine există nu numai în locurile pe care le-am indicat mai sus, dar și în multe altele ce sunt cu totul despopulate.

Cetățile Sf. Gheorghe lângă Baba, Caraboic, lângă Dunăvâț, Ceatal între Isaccea și Ismail, au fost zidite la marginea de N. a Dobrogei. Satul Nicolitelul, situat într'o vale la poalele munților împăduriți, e încoujurat de un val, care are o lungime de peste o leghe și e întrerupt de ruinele unei fortărețe, numită de locuitori Traian.

Biserica acestui sat, găsită în pădure, a fost fără îndoială un templu vechiu, cărui i s'a adăogat intrarea actuală. În acest sat se ține odată pe an, la 2 Mai, un târg care atrage multă lume. La această epocă intră în acțiune un isvor intermitent, căruia se atribue calități terapeutice. Rar s'ar găsi o poziție mai frumoasă decât cea a Nicolitelului, înconjurat de munți și de vârfuri îndrăznețe, din înălțimea cărora se vede întinzându-se o câmpie mare, situată la poalele unor dealuri pietroase acoperite de vii și sate și răcorite de apele Dunării, care, în această parte, se ramifică la infinit și se varsă în Marea Neagră.

În frumoasa vale a Taiței, tăiată între munți împăduriți și udată de râu, se găsesc : întinsele ruine ale unui oraș vechiu, de unde s'a scos o piatră cu inscripția unui templu ridicat Dianei. Alte pietre, acoperite de inscripții, coloane de marmură și de granit sfărâmate și diferite ornamente sunt risipite în mare nu-

măr pe toată suprafața Dobrogei. Afară de movilele făcute de natură, mai sunt însă multe ridicate de vechii locuitori ai Dobrogei. Această țară a trebuit să sufere mari și dese nenorociri; ea a fost așa de expusă răzvălirilor, încât în timpul celor din urmă 50 de ani, a fost de trei ori prădată și aprinsă. Vechii locuitori au părăsit-o de mai multe ori. Acei ce s'au întors aci după ultimul război, au făcut sate noi. Distrugerea și reconstruirea satelor a lăsat pe suprafața Dobrogei un mare număr de cimitire. Multe movile sunt cimitire romane, care de obicei, se făceau pe marginea drumurilor mari, pentru a indica direcția vechilor căi de comunicație ale țării.

Cimitirele poartă pecetea diferitelor popoare, care au locuit Dobrogea; se cunosc bine cele ale actualilor stăpânitori și cele ale Romanilor. Săpături făcute în toate cimitirile ar putea să dea material pentru o listă de toate popoarele care au trecut în Europa și deci, noi documente istorice. Între Defce și Seimeni, lângă vechiul drum, într'un cimitir acoperit de pământ, se vede o piatră mare, care forma pedestalul unui monument funebru, iar alături se găsește o alta, împodobită cu ghirlande de viță frumos sculptate și pe care citim inscripția următoare:

MATIVS
 II FIRMVS
 MEMORIM
 SIBI ET COC
 IVLIAE
 CONIVGI
 SVAE SIVI
 VO FECIT
 LOCI PPIN
 CEPS

Cimitirele mai moderne au păstrat vechile denumiri ale satelor care nu mai există. Numărul acestor sate dovedește desimea populației din această țară, pe întinderea căreia se pot hrăni peste 2 milioane de suflete, pe când azi abia dacă trăesc 60.000. Cele mai multe sate indicate pe hărțile ce ne au procurat, nu mai există. Am constatat pe hartă satele actuale și

am șters pe cele dispărute. În acest scop am făcut și un tablou topografic de toate satele cu numărul caselor ce conțin. Dăm tabloul sinoptic al acestei lucrări ca și numele satelor ce nu mai există, adică pe cele pe care le-am șters de pe hartă, căci, pentru a nota toate satele ce au dispărut de pe suprafața țării, trebuie un timp prea lung, numărul lor fiind considerabil. Toțuși, aceasta ar fi o lucrare importantă pentru viitorul unei țări ca Dobrogea, căci prin bogăția și întinderea solului său arabil, ea prezintă cele mai favorabile condițiuni pentru o colonizare, care s'ar putea înfăptui prin mărirea numărului caselor în satele existente acum și prin ocuparea locurilor satelor care au dispărut și din care vom numi 60. Harta pe care am făcut-o ca și tablourile topografice ajung însă pentru început.

Topografia Dobrogei vechi și moderne

Sate care există acum

Departamentele	Numărul cazalelor	Numele cazalelor	Numărul satelor	Numărul familiilor	Suma totală
Silistra	1	Tulcea	9	2962	10.444
	2	Isaccea	11	786	
	3	Măcin	18	1364	
	4	Hârșova	33	1404	
	5	Baba	71	3928	
Varna	6	Chiustenge	37	1068	5.320
	7	Mangalia	36	415	
	8	Balcic	84	1104	
	9	Bazargic	89	2733	
		Total	388		15 764

Sate ce nu mai există ¹⁾

No.	Numele sateilor	No.	Numele satelor	No.	Numele satelor
1	Prislava	23	Caracla	45	Tortoman
2	Bestip turc	24	Canoschi	46	Mongol
3	Bestip românesc	25	Ceichirghe	47	Berdari
4	Dunavăț	26	Topolog	48	Cilbichioi
5	Tort Caraboni	27	Cartal	49	Chiusteli
6	Cernasuf	28	Duliner	50	Caratai
7	CaraiBELI	29	Cașamac	51	Carasu
8	Amofalchi	30	Cadicascle	52	Alibei
9	Maicomanti	31	Fental	53	Caradurat
10	Ciardac	32	Stragea	54	Alvani
11	Satu Nou	33	Zaval	55	Ghiaur Amsal
12	Sgrița	34	Quçilbaș	56	Turc Amsal
13	Suiacli	35	Erchesic	57	Ivrines
14	Cernichioi	36	Ciauşchioi	58	Peștere
15	Crucea	37	Cirini	59	Acargea
16	Fontana Nedili	38	Stancele	60	Dautlar
17	Mangina	39	Batacli	61	CacenuL Mare
18	Rosești	40	Uzubei	62	Caceamacul Mic
19	Caladuca	41	Visteri	63	Teaca
20	RumbeCa	42	Hasanești	64	Tradanlar
21	Melodița	43	Calichioi	65	Uzun Amet
22	Gaidar	44	TAȘpunar		

Unele dintre movilele, care acopăr suprafața Dobrogei, au servit, desigur, de hotar proprietăților în care trebuie să fi fost împărțită țara încă dela ocuparea ei de Romani. Ele serviau apoi și ca puncte de observație, pentru ungerii cari, din vârfulurile lor, priveau sborul păsărilor. Cum legislatorul roman nu numai că impunea poporului să-și tragă limitele moștenirii sale, dar chiar pusese în categoria celor mai mari crime îndrăzneala cuiva de a muta din loc aceste semne sfinte ale proprietății, desigur că cele mai multe movile din Dobrogea au fost făcute în scopul să serviască la delimitarea proprietăților și prin urmare la respectarea unui drept care asigură existența și liniștea societății;

Aceste movile ni s'a părut că pot fi folosite și azi la

¹⁾ Ortografia acestor nume de sate s'a păstrat ca în original

delimitarea ce va trebui să se facă curând proprietăților pentru a pune un sfârșit plângerilor continue din partea locuitorilor satelor și a păstorilor din Transilvania veniți aci cu turmele lor. Folosindu-se unele la împărțirea pământului, s'ar pune capăt tuturilor plângerilor, tuturilor abuzurilor și s'ar aduce o creștere bunicică în veniturile Statului.

Studiind aceasă chestiune, am reușit să determinăm un oarecare număr de movile, care ar putea servi de hotar proprietăților.

Bonnet ne-a arătat raportul care există între așezarea frunzelor și suprafața tulpinei pe care ele cresc.

Căutând să aplicăm aceste reguli la movilele de pe suprafața Dobrogei, am ajuns la recunoașterea vechilor hotare dintre proprietățile acestei provincii. Subiectul nostru necomportând însă siguranța pe care o găsim în fenomenele naturii, nu ne poate duce la legi așa de generale; totuși, regulile ce putem deduce sunt destul de serioase, pentru a ne ajuta în fixarea de imite noi tuturor proprietăților, după împrejurări, nevoile locuitorilor și interesul finanțelor. Trăgând o linie prin toate movilele ce găsim de jur împrejurul unui cimitir, se delimitază întinderea proprietății ce posedă vechiul sat. Rezultatul ce se obține e satisfăcător. Movilele sunt într'un raport aproape statornic, așa că, dacă reușești să găsești hotarul unei proprietăți, proprietatea următoare se va așeza lângă aceasta, a treia alături de a doua și așa mai departe. Azi, micul număr de oameni cari locuiesc țara n'are alte limite decât Dunărea și Marea Neagră, interiorul țării aparținând la toată lumea, care se folosește de toată suprafața solului, fără să fie împiedecată în nici un fel de hotarele proprietăților. Aceasă nevoie a început totuși să fie simțită.

IX. Populația

La sânul ospitalier al Dobrogei au venit să se refugieze atâția nenorociți, încât aproape toată populația acestei frumoase țări e compusă acum din oameni cari au fost lipsiți de patrie și mijloace de existență. Împinși de nevoia imperioasă de a-și găsi un adăpost și o bucată de pâine, douăsprezece naționalități au găsit în această țară, nu numai strictul necesar pentru trai, dar și mijloacele de a-și face oarecare avere.

Toți locuitorii n'au avut, venind în Dobrogea, alt scop, de cât câștigul; ei și-au părăsit de bunăvoie țările respective venind să colonizeze o provincie deșartă. Această colonizare nu s'a terminat nici acum, că-i rămânând încă mult loc liber, se văd zilnic venind familii, care caută să se stabliască aci.

Interesul ce l prezintă, în general, creșterea populației unei țări, ne-a determinat să facem o statistică a locuitorilor Dobrogei ca și a naționalităților cărora ei aparțin. Lucrarea aceasta a fost destul de grea; am executat-o cu toată grija și credem că nu prea se depărtează de adevăr. O anchetă oficială va putea, fără îndoială, să îndrepteze greșelile ce s'ar fi putut strecura fără voia noastră. Totuși, așa cum am făcut-o, ea poate da foarte interesante cunoștințe celor ce știu să citească în aceste cifre.

Comunicăm cititorilor noștri tabloul sinoptic al populației și etnografiei Dobrogei, recunoscând că nu am putea face o expunere mai dezvoltată într'un cadru așa de restrâns ca acela de care putem să dispunem.

Etnografia Dobrogei

Numele județelor	Numărul satelor	Numele cazalei	No. familiilor diferitelor naționalități										Suma totală a familiilor			
			turcești	tătăraști	românești	bulgărești	lipovenesti	căzăcești	grecești	egiptene	arabe	germane		armenești	evrești	
Silistra	9	Tulcea	105	—	1290	200	250	787	200	20	—	—	50	30	30	2962
	11	Isaccea	183	—	363	—	—	163	29	23	—	—	—	3	20	786
	18	Măcin	501	15	591	92	93	25	20	23	—	—	1	3	—	1364
	33	Hârșova	165	688	496	—	—	—	—	6	—	—	8	—	—	1404
	71	Baba	557	1075	674	871	40	117	1	100	—	—	—	40	69	3928
Varna	37	Chiustenge	352	442	242	26	364	—	—	—	—	3	—	—	—	1068
	36	Mangalia	405	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	415
	84	Balcic	620	—	—	482	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1104
	89	Bazargic	1912	—	—	538	—	—	50	40	143	—	—	50	—	2733
	388			4800	2225	3656	2214	747	1092	300	312	145	59	126	119	15764

Primul rezultat al lucrării noastre statistice este fixarea numărului tuturilor acestor familii, de religii și naționalități diferite. Aproape jumătate din locuitorii Dobrogei sunt Osmanlii Turci de rasă și limbă Turcii și Românii sunt cei mai numeroși, cei mai vechi locuitori ai Dobrogei. Prin afinitățile care leagă pe Turci, Români și Tătari, acești locuitori ocupă teritoriul Dobrogei, primii spre Marea Neagră, cei de-al doilea spre Dunăre și ceilalți în interior. Tătarii goniți din Crimeea, s'au stabilit întâi în Basarabia. Dela pierderea Ismailului, ei au trecut Dunărea și au colonizat Dobrogea în timp de 44 ani, ei au părăsit de 3 ori țara. Aceli cari s'au întors aci după ultimul război, au ocupat cazalele cele mai roditoare. Această colonizare a Dobrogei prin Tătari i-a dat numele de țara „tătărească“. Venirea altor coloniști, în număr mult mai considerabil decât acela al Tătarilor, face ca numărul familiilor de Tătari să ocupe a treia linie, prima fiind ocupată de Turci și a doua de Români. Bulgarii au venit de 20 de ani, părăsind niște pământuri sterpe, pentru a se așeza pe cele mult mai fertile, pe care le-au găsit aci. Numărul familiilor bulgărești este aproape egal cu cel al Tătarilor. Cazacii și Lipovenii au venit din Rusia, de unde ei continuă să vină și acum. Grecii locuiesc orașele; n'am găsit decât un singur sat de 29 familii, care după ce au stat de partea cealaltă a Dunării, în Basarabia, au venit să se stabilească în Dobrogea. Cei din urmă coloniști sunt 59 Germani, cari au întemeiat satele Malcociu lângă Tulcea și Techeli nu departe de Hârșova.

Toți locuitorii Dobrogei au păstrat înfățișarea fizică proprie fiecărei naționalități. Regimul lor alimentar variază după diferitele obiceiuri. Copiii sunt care de care mai voinici și mai durdullii; ei se obișnuiesc de timpuriu cu vremea rea și n'am văzut nici unul mai slăbuț. M'a impresionat însă foarte mult râia, care este o boală generală și particulară tuturilor copiilor de Tătari și vărsatul, care bântue între copiii Românilor. Pentru a scăpa de aceste plăgi, locuitorii Dobrogei ar fi în stare să facă sacrificii cât de mari.

Belșugul de care se bucură locuitorii Dobrogei, provoacă un mare număr de nașteri. Creșterea populației e asigurată.

Viața oamenilor e destul de lungă; am remarcat un mare număr de bătrâni. În fine, în general, populația Dobrogei e viguroasă și de o constituție foarte robustă.

Ocupația tuturilor locuitorilor Dobrogei e îndreptată spre agricultură și câmpurile cultivate aci respiră atâta liniște și atâta bunăvoință, încât s'ar putea spune că ele contribuie la moralizarea populației mai mult de cât codul de legi sau de morală. Sentimentul religios e adânc înrădăcinat în mulțime și observarea diferitelor obiceiuri religioase explică bunul trai ce se găsește pretutindeni în Dobrogea. Toată lumea trăește din munca sa, fără a fi nevoit să vatăme pe altul. Toată lumea caută în marele rezervor al naturii secretul de a-și îmbunătăți starea materială, fără să fie nevoită a recurge la vreun protector disprețuit. Locuitorul Dobrogei se sprijină doar pe calitatea pământului pe care-l iubește și cultivă și depe care el recoltează un fel de bunătațe și de sănătate morală, care îl fac fericit.

Belșugul Dobrogei

Omul, care a venit să susțină la tribună adevăruri eterne și care, cum zice d. Broglie, a trebuit să pledeze oarecum înaintea lunei întregi cauza lunei întregi, d. Thiers, apărător al sufragiului universal, vorbind în numele societății în pericol, zicea: „Când Turcii au venit aci să ceară sfaturi dela civilizație, ce li s'a răspuns? — Să proclame în constituție proprietatea ca principiu de căpetenie. — Iată cel dintâi principiu al societății; fără el nu există siguranță, nu există muncă, nu există civilizație!

După aceste vorbe, s'ar crede că în Turcia nu există proprietate! Ei bine, care e principiul adevărat, esențial al proprietății? Toată lumea o spune și D-l Thiers spune dimpreună cu ea, că e munca. Astfel muncește și vei fi asigurat că vei putea păstra fructul ostenelei tale pentru tine și pentru copiii tăi. Acest principiu etern al proprietății există în Orient? Cred că putem spune că există, sau cel puțin în Dobrogea.

În această țară se dă muncitorului cea mai mare libertate. Toată lumea are dreptul să exploateze pământul, însă n'are dreptul să acapareze, exploataându-l, pe muncitorul agricol. Urmarea imediată a acestei organizări a proprietății e buna stare a masselor și bogăția societății.

Posesiunea pământului poate fi în mâinile unei singure persoane, într'un mic număr de mâini, sau într'un cât mai mare număr de mâini. În afară de aceste trei cazuri, nu mai există altă formă de proprietate, care să constituie o bogăție socială.

Primul caz e privit de unii ca cel mai bun pentru agricultură și, prin urmare, pentru buna stare a popoarelor. E cazul special pentru Orient, care e contra diviziunii democratice sau aristocratice a pământului. Există proprietate în Dobrogea, dar fără acel despotism, care-și cheltuiește forțele ca să apese pe muncitor, fără aristocrația care se ia la întrecere în exploatarea aceluiași muncitor. Urmările acestei stări de prosperitate sunt evidente: Cultivatorii sunt bogați și fericiți și nu găsesc nici într'o țară a Europei un respect mai mare pentru libertatea și munca lor, decât în Imperiul otoman.

D-l Thiers, vrând să susțină principiile proprietății, cheamă în ajutor autoritatea D-lui de Lamartine. „D-l de Lamartine, zice el, ne spunea în ultimul timp: — Dacă străbați toate țările, ești lovit de următorul fapt: Belșugul e în raport cu respectul ce se dă proprietății. Coborâți-vă până în evul mediu, sau mergeți în Răsărit, unde trăiește încă societatea evului mediu, și ce veți găsi? — Belșugul în raport cu gradul de respect pe care l-a obținut proprietatea.

Belșugul e deci termenul de care trebuie să ne servim pentru a măsura respectul dat proprietății.

În consecință, cu cât va fi mai mare belșugul într'o țară cu atât va fi mai respectată proprietatea.

Printre locuitorii Dobrogei, cei mai bogați sunt Turcii și Tătarii; vin apoi Românii, a căror stare înfloritoare e constatată în tabloul sinoptic ce rezumă statistica pe care am făcut-o. Țăranul din partea Imperiului otoman, pe care am cercetat-o, e cel mai bogat țăran din Europa.

Tablou sinoptic al statisticii țăranilor Români ce locuiesc în Dobrogea

Pașalâcul	Numele cazalei	No. satelor	O a m e ȳ n i					A n i m a l e						
			bărbați	femei	băeți	fete	flăcâi	fete mari	boi	cai	oi	bivoli	porci	stupi
Silistra	Tulcea	7	1310	1349	1460	1580	421	222	2888	660	4200	—	550	210
	Isaccea	6	360	377	556	580	139	178	3240	340	2800	—	500	2600
	Măcin	9	676	667	838	1014	196	225	4990	1390	4600	—	3200	4170
	Hârșova	8	561	581	845	962	256	301	4680	1684	6500	170	2400	2228
Varna	Baba	16	664	694	1409	2096	364	355	6842	1836	14250	—	100	400
	Silistra	20	815	838	1368	1602	303	368	10260	3395	30700	360	700	10
	Chiustenge	9	217	226	303	120	120	95	2915	750	3000	192	—	—
Total ¹⁾		71	4603	4728	6789	8367	1800	1744	35815	10075	66050	722	7400	8720

¹⁾ La totaluri se constată următoarele erori: Femei 4728 în loc de 4732; băeți 6789 în loc de 6779, fete 8367, în loc de 7954 și flăcâi 1800 în loc de 1799, iar la animale: cai 10075 în loc de 10055, porci 7400 în loc de 7450 și stupi 8720, în loc de 9618. Eroarea poate proveni fie dintr'o totalizare greșită, fie dintr'o transcriere greșită a cifrelor din tablou, fie de la tipar.

Valoarea animalelor după prețurile locului :

Pentru vite cornute a 5 ducați de cap	179.075—
cai „ 6 „ „ „	60.450—
oi „ $\frac{1}{2}$ „ „ „	33.025—
bivoli „ 5 „ „ „	3.610—
porci „ 1 „ „ „	7.400—
stupuri „ 1 „ „ „	8.720—
	<hr/>
	292 280—

ceea ce face 16.075.400 piaștri, averea a 4603 familii țărănești. Raporturile dintre Stat sau posesorul pământului Dobrogei și muncitori sunt foarte simple. Orice om ocupă o bucățică de pământ, din care-și scoate hrana; ea e proprietatea lui. Dreptul de a te bucura și dreptul de a împiedica pe alții să se bucure de bunurile lor e consacrat și în particularilor libertatea să dispună după plac de averea ce au. Exploatând pământul, cultivatorul dă Statului, ca arendă, a 10 parte a roadelor lui. Dijma n'o poate percepe decât adevăratul proprietar, Statul. Cultivatorii ce plătesc dijma sunt însă stăpâni pe munca lor și pe toate uneltele de lucru; pământul e capitalul. Dijma a fost cel mai important dintre impozitele pe care societatea feudală le plătia diverșilor stăpânitori. Cultivatorii Europei occidentale plăteau de două ori dijma: odată seniorului și odată preotului. Cultivatorii din Orient n'o plătesc decât o singură dată; prin urmare Orientul nu e societatea evului mediu. Mirabeau a evaluat dijma la o treime din produsul net al agriculturii. În Răsărit e o zecime și aci nu e nici senior, nici preot care s'o pretindă. Munca-i liberă, nimeni nu-l exploatează. Nimeni nu împiedică pe cultivator de a se îmbogăți din munca sa. Interesul Statului, al proprietarului în Orient, e tocmai să vadă pe cultivator prosperând. Cu cât acesta obține mai multe produse, cu atât dijma crește. Când cultivatorii au recolte rele, dijma nu e percepută. Așa s'a întâmplat în ultimii 3 ani, în Dobrogea. În orient deci e mai mare belșug decât în Occident. Proprietatea e mai respectată în prima din aceste regiuni. Viitorul Orientului, cu această organizație a proprietății, e imens. În Răsărit lipsește capitalul intelectual, instrucțiunea, pentru a se obține acea mare cantitate de produse, pe care ar îngădui-o solul și clima.

Statul, aci, are interes dublu să favorizeze producțiunea. In Europa, Statul înlesnește producțiunea pentru a obține o creștere în contribuțiuni. In Turcia, Statul e chemat, prin interesul său ca proprietar, să obțină o creștere și în dijmă în acelaș timp cu aceea în contribuțiuni. Producțiunea Dobrogei, din aceste două puncte de vedere, devine un subiect de cea mai mare importanță. Imperiul otoman posedă toate elementele ca să ajungă cel mai bogat și cel mai puternic dintre toate Statele și ca să asigure populațiunilor sale un belșug din ce în ce mai mare și aceasta mulțumită stării proprietății care dă la toată lumea dreptul de a trăi pe un pământ destul de întins, ca să coprindă chiar mult mai multă omenire ca acum.

Sistemul de economie rurală în Dobrogea

Din ceea ce am spus până acum, reese că Dobrogea posedă o foarte mare întindere de pământ și foarte puține brațe. Această împrejurare a creiat sistemul de economie rurală care predomină aci.

Cea mai mare parte a pământului rămâne necultivată din lipsă de brațe. Locuitorii cultivă cât pot de mult, ceea ce nu împiedică totuși, ca întinderea de pământ cultivată să fie foarte redusă. In chip forțat, sistemul de economie rurală a Dobrogei e agricultura pastorală; toată arta cultivatorului constă în a pune stăpânire pe forța productivă a naturii, a o desvolta și a o favoriza; toată știința se reduce la folosirea factorilor producțiunii, cari trebuiesc îndrumați spre scopul urmărit.

In rutina Dobrogei se găsește principiul dătător de viață al producțiunii cu puțină cheltuială; pentru a ajunge la rezultat bun, nu-i deșt un singur mijloc: acela de a profita de condițiunile naturale și de a lucra cu forțele rutinei însăși. Succesul depinde de raportul dintre păstorie și munca câmpului.

Trăim într'o epocă în care oamenii de stat, de acord cu filosofii vechi și moderni, caută să facă populare preceptele adevăratei științe sociale, care înspira pe Henric IV, când dicta lui Sully aceste cuvinte pline de adevăr: păstoria și munca câmpului sunt cele două izvoare, care alimentează statul, ade-

văratele mine și comori peruviane. Producerea plantelor și înmulțirea animalilor sunt cele două scopuri ale agriculturii, această știință care n'a încetat de a fi, ca în timpul lui Caton, mama hrănitoare a oamenilor celor mai tari și mai voinici. Dar agricultura nu poate progresa decât atâta timp cât există un raport constant între munca câmpului și păstorit! Această cerință care, în toate celelalte țări, e satisfăcută prin mijloace artificiale, în Dobrogea e îlesnită de însăși natura. Trebuie deci ca cultivatorul să se conformeze legilor indicate de natură chiar când se procede la modificarea lor.

Calea arătată de natură, în Dobrogea, duce la predominarea păstoritului față de munca câmpului. Observarea atentă a stării producției Dobrogei ne face să întrevădem o luptă, care se și duce pe tăcute între produsele vegetale și numărul animalelor, între bătă și plug.

Pentru a ne lămuri această luptă, facem apel la experiența secolelor trecute, la pilda agriculturii moderne și observațiilor agronomilor. Iată ce constatăm: În Germania domina, acum 50 de ani, următorul sistem de economie rurală: se da solurilor unei ferme întrebuințarea următoare: $\frac{1}{5}$ arături $\frac{1}{5}$ pășune. Azi agricultura Germaniei, mai luminată și mai înțeleaptă, consacră $\frac{1}{5}$ din pământul unei ferme, păstoritului și $\frac{1}{5}$ arăturilor.

Anglia, unde agricultura a ajuns la desăvârșire, urmează un sistem de economie rurală, care împarte pământul unei ferme în 790 părți pentru păstorit și 300 părți pentru arături. Acum un secol, agricultura Franței, tot așa de înaintată ca și cea a Angliei, urma aceiași cale și cultivatorii păstrau cu un respect religios vechiul proverb: dacă vrei grâu, fă pășune. Pășunile însemnează vite; vitele însemnează gunoiul care, după cum spun moștenitorii Juffret, e adevăratul asigurator al recoltelor. Acest mare adevăr a fost urmat de Anglia și părăsit de Franța. Consecințele celor două sisteme diferite sunt evidente: Anglia lăsând să predomine pășunile, obține un venit dublu de cât acela pe care îl obține Franța, unde agricultura ocupă primul plan. Astfel vedem pe toți cultivatorii Franței revenindu-și din rătăcirile lor și părăsind principiul că plugarul trebuie să și umple coșarul. Ei tind să urmărească proverbul: îndoște

bălegarul și vei îndoi rodul câmpului. Sistemul alternării reu-nește sistemul arăturilor cu sistemul pășunelor

Din timpul relei direcțiuni imprimate economiei rurale a țării, s'a răspândit o credință greșită : că o țară, care n'are o mare întindere de teren aroperită de arături, trebuie privită disprețuitor, ca o țară deșartă și sălbatecă. Experiența și lucrările savanților au adus știința pe calea cea bună. Bazați pe principiile adevărate ale economiei rurale, noi nu credem că e rău sistemul care predomină acum în Dobrogea. Pretutindeni și în toate împrejurările, cultivatorul, pus între natură și societate, trebuie să se conformeze cerințelor uneia ca și a celeilalte, dacă dorește să obțină, din exploatarea pământului, cel mai mare câștig. Privit astfel, sistemul de economie rurală al Dobrogei, departe de a fi rău, e cel mai rațional și cel mai bun, mai ales când iei în seamă lipsa de brațe. Numărul brațelor poate fi mărit; totul e oarecum pregătit în Dobrogea pentru o minunată creștere a populației; și, cum zice D-l Courcelle Sevenil „creșterea populației e limitată prin mizerii; creșterea bogăției înlesnește pe a populației nu numai prin provocarea unui mai mare număr de nașteri, dar și prin puțința ce li dă de a trăi mai mult. Influența micului număr de brațe asupra sistemului de economie rurală în Dobrogea e de o importanță secundară. În cazul unei creșteri a populației ca și în cel de azi, i se poate spune cultivatorului; dacă vrei grâu, îngrijește de făneață. Cu acest sistem, întărit de experiență, populația e mai asigurată în creșterea sa, de cât cu sistemul arăturilor, căci recoltele sunt mai înbelșugate și costă mai puțin. Ca urmare, populația se mărește; și ea se mărește totdeauna dacă dispune de mijloace necesare pentru a da copiilor îngrijirile trebuitoare dezvoltării lor; ceea ce a determinat pe Buffon să zică că alături de o pâine, se naște și un om.

Urmează, din cele ce am spus, că avem în favoarea economiei rurale a Dobrogei nu numai experiența timpurilor vechi și moderne, dar și principiile științei. Cenzorul Caton, întrebat asupra întâiului și celui mai bun mijloc de a te îmbogăți în agricultură, răspuns: „bene pas:ere“; întrebat care era al

doilea, el răspunde : „mediocriter păscere“, în fine, întrebând care era ultimul mijloc, el răspunde : „male păscere“. Păstoria e deci, în toate cazurile, mijlocul de bază în strângerea averei din agricultură. Urmând un bun sistem de păstorie, se obține beneficiul net cel mai însemnat și, după părerea lui Caton, urmând chiar un rău sistem pastoral, tot te îmbogățești. Acesta e, credem noi, motivul pentru care am putut găsi în Dobrogea, lipsită de cunoștințe agricole și de brațe, bogăție și belșug. Isvorul acestei bogății vine din sistemul de agricultură pastorală.

Susținând sistemul urmat în Dobrogea, nu vrem să mergem pe cărările bătute de această rutină oarbă. Noi privim pe deoparte, legile naturale ale producției, iar pe de alta vinderea și cererile consumației. Astfel nu vom fi pentru rutină, care produce totdeauna aceleași lucruri și aceeași cantitate. Observăm raportul dintre cele două ordine de producție [vitele și cerealele] dar și schimbările care vor interveni în starea generală a civilizației.

Metoda bună studiază prezentul și prevede viitorul ; aceasta e principiul nostru. Rutina se nutrește cu amintirile trecutului ; dar căile de comunicație pe Dunăre și Marea Neagră, scăderea mărfurilor și ridicarea mânei de lucru în Dobrogea, au stricat balanța trecutului. Acest dezechilibru economic provoacă plângerile tuturor cultivatorilor Dobrogei. Noi nu ne facem ecoul acestor plângeri, ci vom căuta să le lecuim. Trebuie anume să introducem în practica Dobrogei economia banului și a timpului, adică întrebuințarea la timp a acestor factori în vederea câștigului ; trebuiesc introduse unelte, care să intensifice munca și, prin urmare, să ușureze neajunsul lipsei de brațe. Înmulțind hrana vitelor și îmbunătățind rasele, vom profita de totajitatea condițiunilor prielnice cu care natura a dăruit Dobrogea. Natura n'a vrut să ne acorde favoarea de a seceră din plin ; ea a lipsit această regiune de secerători. Facultatea de a crește progresiv valoarea pământurilor Dobrogei e inerentă sistemului de cultură. Metoda care rezultă din economia rurală de aci constă în a împăca sacrificiile impuse de progres cu cerințele zilnice ale afacerilor și necesitățile vieții. In-

tr'un cuvânt, punem temelie viitorului fără a distruge partea bună a prezentului. Iudemnând spre dezvoltarea agriculturii pastorale, profităm de învățăturile trecutului și de rutină și asociem principiile care derivă din legile naturii, ale terenului, climatului, topografiei, populației, din starea de proprietate și de bușeurile Dobrogei, cu regulile unei gestiuni vigilente și bine coordonate și în tot, și în amănunte. Această cale nouă ni-e indicată de artă și arta lucrează în direcția arătată chiar de natura Dobrogei, care are pășune în cantitate mai mult decât îndesulătoare, soi arabil foarte fertil, neavând nevoie pentru agricultură, de pământ îngrășat, nici pentru creșterea vitelor, de pășune artificiale. Noi vrem chiar să reducem întinderea pământului or arate, pentru ca, gunoind mult, să se obțină, din semănături puține, recolte mai îmbelșugate. Gunoii e adevărata bogăție a cultivatorului. În Dobrogea, găsirea mijloacelor de a scăpa de gunoi e o grijă zilnică. Țăranii îl adună în mijlocul satului și îl ard. Acest gunoi, care se distruge astfel, trebuie să devină mijlocul de fertilizare al solului. Noi vrem să plasăm acest gunoi cu doborâzi foarte mari. Vrem să-l capitalizăm și să prefacem astfel câmpurile în grădini. Bălegarul calului, al boului și oaei, va pune recoltele Dobrogei la adăpostul intemperțiilor. Dezvoltând astfel agricultura pastorală, secăm izvorul nenorocirilor cultivatorilor, cari s'ar ruina dacă ar voi să producă, în opoziție cu mijloacele, mărfuri de altă natură.

Sistemul de economie rurală pe care l-am descris și care, din fericire, predomină în Dobrogea și, putem zice, chiar în tot imperiul otoman, face ca cultivatorul să lucreze în înțelegere cu această bună și inteligentă natură. Sistemul lasă cultivatorilor veniturile lor actuale și le garantează creșterea treptată.

Venitul agriculturii provine nu din fâneață, cum o cred cea mai mare parte a oamenilor; nu din câmp, cum o cred alții, ci din raportul dintre aceste două ramuri ale producției. Raportul dintre fâneață, câmp și pășune formează principiul fundamental al producției. Producția e deci compusă din două elemente, care se completează una pe alta și anume: aratul și pășunatul. D-l Rador, pe care-l luăm călăuză în această lucrare,

expunând origina artei agricole și a societăților omenești, se exprimă astfel: „Dacă se aplică regula stabilită de Buffon și dacă se judecă trecutul după ceea ce ne arată prezentul în ținuturile numite sălbatice, vânătoarea și pescuitul au fost primele ocupații ale omului. Ele constituie întâia dreaptă a dezvoltării sociale. A doua treaptă a fost păstoria nomadă. În fine creșterea populației a făcut să se simtă nevoia de a împrumuta un plus de bunuri dela regimul vegetal. Omul a devenit astfel agricultor și s'a ridicat deci la a treia dreaptă. La început armele și turmele erau toată proprietatea omului; prin cultură el a pus stăpânire chiar pe pământ. Oricine câștigă bogății noi, nu renunță la cele câștigate înainte. Rutina și nevoile vieții au impus păstrarea turmelor; deci s'a căutat să se asocieze păstoria cu plugăria. Aceste două ocupații sunt opuse și par a fi făcute să se excludă una pe alta, Plugăria cere în chip imperios proprietate particulară deci împărțirea proprietății comune. Zeul Termus este divinitatea tutelară. El trebuie să hotărânicească câmpurile, contrar dorinței păstorului, care nu admite de loc hotare. «Du-te, zice Abraham nepotului său, condu-ți turmele, ai înaintea ta tot pământul». Iarba, comoara păstorului, e dușmanul pe care plugarul se silește să-l distrugă. Cele expuse mai sus își găsesc cu totul aplicarea în Dobrogea, ceea ce ne scutește de a mai povesti o mulțime de fapte, pe pe cari ne place să le trecem sub tăcere, căci ele sunt în legătură cu o mulțime de abuzuri, în analiza cărora nu avem de loc intenție să intrăm. Dobrogea, care poate să dea pământul necesar la peste 2000000 suflete, e câmpul de luptă dintre plugărie și păstorie. Cele 15764 familii din țară se plâng de lipsă de pământ și se mai plâng de crescătorii de vite, localnici și de păstorii străini cari vin din Transilvania ca să valorifice pământul neocupat.

Sistemul de economie rurală din Dobrogea e născut dela sine; el e eșit din mâinile naturii. A lucra în contra acestui sistem înseamnă a declara pe față războiul naturii. Lupta însă e prea neegală pentru a putea fi susținută cu succes; ar fi tot odată absurd și periculos de a considera acest sistem ca produs al unei prejudecăți oarbe și a unei imaginații capricioase. El e motivat de firea lucrurilor, e consecvent și perfect unitar

și, cu toate plângerile pe care le-am menționat, rezistă cu îndărătnicie sforțărilor spiritului de inovație ce caracterizează epoca actuală.

Sentimentul acelor cari nu-i acordă alt sprijin decât stupida încăpățănare a obiceiului și obișnuinței e de neadmis. Mărturisim sincer că el a născut dintr'o concepție foarte sănătoasă și de bun simț,

Aceasta nu însemnează că suntem contra ideilor noi, pe care ne propunem să le substituim celor vechi. Metoda noastră însă, departe de a fi contrarie principiului vechiu, e o dezvoltare naturală a lui, o dezvoltare impusă de progresul cunoștințelor și al civilizației. Noi vrem să împăcăm pe păstorul cu plugarul Dobrogei, indicând fiecăruia domeniul său de activitate. Sistemul rutinei e bine conceput în principiul său, dar neîndestulător în mijloacele sale. Asociând creșterea vitelor cu cultura pământului și întemeiând aceasta pe producția gunoiului, se pune agricultura Dobrogei pe calea cea bună, care rezultă din legile naturii, adică din teorie și din nevoile agriculturii, adică din practică.

Administrația

Una din condițiunile generale, care exercită cea mai mare influență asupra agriculturii, e starea politică și administrativă a țării respective. Când administrația este luminată asupra adevăratelor nevoi ale producțiunii, ea poate și trebuie să folosească toate mijloacele disponibile pentru a le satisface. O guvernare pricepută susține din toate puterile producțiunea. În acest scop face hărți topografice, geologice, agronomice și statistice, întreprinde anchete asupra diferitelor chestii care interesează agricultura și comerțul și procedează la orice alte lucrări de interes general, cu scopul de a vedea ce trebuie făcut pentru a garanta persoana și averea cultivatorilor, pentru a-i lumina și a le procura tot ceea ce poate să le îmbunătățească ocupația. Studiind Dobrogea din acest punct de vedere, foarte important pentru producțiune, am arătat tot ceea ce a fost făcut și tot ce există în această țară; atenția noastră a fost, în special îndreptată asupra autorităților locale, asupra vigilenței și activității pe care ele o depun pentru a-și împlini datoriile

Avem de spus câte-va cuvinte asupra acestui subiect. Cei ce doresc să facă întreprinderi agricole în bogatul pământ al Dobrogei vor putea avea, astfel, o idee clară despre principiile guvernământului imperial și despre funcționarii caril reprezintă. În urma marilor reforme întreprinse de răposatul sultan, Mahmud, Dobrogea, ca toate celelalte provincii ale imperiului otoman, se văzu îndrumată pe calea care dă posibilitate producției să procure bunul trai al omului. Binele adus poporului de marele regenerator al imperiului otoman, e uriaș; de aceia amintirea îi va fi veșnică. Poporul își aduce aminte cu recunoștință de marele sultan, care vizita locuința țăranului și se interesa de soarta săracilor și a celor apăsați, pîntrn a căror liberare el a avut curajul să desființeze stăpînirea Mamelucilor, să bată pe Afgani, să pedepsească pe Vahabiți, să distrugă feudalitatea reprezentată prin derebei și eniceri. După opera războinică de distrugere a urmat opera de construcție: Tanzimatul sau noua lege dată de către grațiosul nostru suveran actual. Rezultatele noiei organizații sunt evidente. Le-am expus așa cum le-am văzut în Dobrogea, unde starea actuală a populației e cu totul diferită de cea de pînă acum. Belșugul, bogăția și puterea imperiului sunt aci într'o continuă creștere. Noi nu am văzut sărăcie în Dobrogea. Relele de care suferă omenirea în alte țări, nu se găsesc aci. Nu există boale încă din leagăn, infirmități moștenite, scrofuri ca semn a degenerării raselor, idioția, nu se pomenește munca prematură, obeala dincolo de puterile omenești, un salariu inferior trebuințelor, cartoful ca hrană, o mână de pae ca pat, foamea din cauza lipsei de lucru, spitalul în caz de boală, moartea la 20 ani, mijlocia vieții cel mult 40 ani; cu un cuvânt, nu găsim în Dobrogea relele de care, ne spune d. Pedetan, că suferă muncitorimea în genere.

Dumnezeu, prea puternic, n'a vrut ca agricultura să fie lucru atît de ușor cum spune poetul Ea stă în legătură cu natura, societatea și administrația publică. Aceste legături creiază drepturi și datorii, care au o uriașă influență asupra producției și fac din știința cultivatorului, știința ce-a mai grea și mai adîncă, după expresia celebrului scriitor englez Hume. În practica agriculturii ca și în a oricărei alte ocupații, princi-

piile administrației pot să împiedice, să complice și să îngreueze deci munca agricultorului și să o facă chiar periculoasă și insuportabilă. Lucrul acesta nu se întâlnește însă în Dobrogea unde cultivatorul e în raporturile cele mai bune cu administrația.

Administrația Dobrogei e încredințată lui Said Pașa. Centralizarea administrativă și unitatea imperiului, restabilite de sultanul Mahomed, continuă să-și producă roadele; probă e trimiterea în provinciile imperiului a unor funcționari însărcinați să ducă la periferie principiile de guvernământ. Aceasta ne-a determinat să studiem activitatea pașei care, pentru a patra oară, a fost chemat să conducă înalta administrație a Bulgariei. Pașa a venit în această țară profitând de ospitalitatea acordată Tătarilor în Dobrogea, înainte încă de a fi guvernatorul ei. Agricultor harnic și priceput, el s'a obișnuit de timpuriu să se mândrească cu recolte strălucite, datorite bunei administrații; căci într'o administrație rea, succesele n'au nimic femeinic, noroul e nehotărât și omul merge pe marginea unei prăpăstii care, mai târziu sau mai devreme, tot îl va înghiți. În această carieră obscură el a învățat să administreze, căutând bogățiile pământului în chip cinstit și schimbându-și produsele cu cea onestitate care-i neapărat trebuincioasă în comerț și care a făcut pe profet să spună că negustorul drept este pus între sufletele cele mai pioase. Ca agricultor, s'a convins că elementul principal al unei bune administrații, este dreptatea. Să fii drept cu tine și cu alții, iată principiul și susținătorul oricărei administrații. O familie țărăneasă înfloreste când se bucură de o faimă bună, ceea ce însemnează că o fermă bine administrată e un adevărat altar al onoarei și al păcii.

Administrându-și ferma, pașa și a putut da seama cât de important este să faci pe muncitor fericit, după sfatul lui Donbasle, care zice: „Vrei să fii bine servit, fă ca servitorii tăi să fie mulțumiți de soarta lor“. Muncind el însuși, pașa s'a obișnuit să cunoască oamenii și să pună pe fiecare la locul lui, lucru fără de care orice administrație lăncezește.

Trecând de la administrația unei moșii, la aceea a unei provincii, Said Pașa e în măsură să se facă necesar țării pe

care el o cunoaște și o iubește. Administrația unei moșii, după spusele lui Tacit, cere ades mai multă capacitate de cât aceea a unei provincii. În provincia pe care o administrează Said Pașa, am găsit pretutindeni locuitorii mulțumiți ; el se conduce în această nouă ocupație după regulile pe care le-a urmat la moșie. El e, în Bulgaria, demnul reprezentant al guvernului imperial și administrează provincia cu acea înțelepciune, acea dreptate și milă de popor al cărei farmec atotputernic pătrunde sufletele și le înlănțuiește. Siguranța, fără de care producțiunea e moartă, a fost prima grijă a guvernatorului, care a restabilit-o complet, lucru foarte greu într'o țară situată la frontiera imperiului și prin, urmare, expusă să primiască, zilnic, vagabonzi și exilați din principatele dunărene. A oferi ospitalitate acestor nenorociți, după prescripțiunile religiei, a garanta, în acelaș timp, contra oricărui atac, persoana și averea locuitorilor, ca și ordnea și liniștea țării, e un lucru greu și cu atât mai greu, cu cât trebuie să împaci dreptatea cu caritatea. Said Pașa a fost fericit în întreprinderea sa. Câți oameni alungați de societate n'au devenit locuitori p'șnici ai Dobrogei ! Datoria oricărui guvernator e să stabilizească siguranța într'o țară și să împiedice, prin forță, turburarea ei, căci a asigura liniștea prin instituții de moralizare a poporului, e o dorință care nu s'ar putea realiza de cât atunci când regii ar fi filosofi sau filosofii ar fi regi. Said pașa nu e vreun savant, totuși e profund convins că ignoranța popoarelor e unul din principalele obstacole puse în calea progresului și nu neglijează nimic din ceea ce ar putea lumina pe locuitorii Dobrogei. Nu există în această țară, nici un sat turc sau tătar, fie el chiar numai de zece case, ca să nu aibă o moschee și o școală. Peste 10 moschei au fost reparate sau zidite din nou pe propria lui cheltuială de către acest funcționar și anume la Rusciuc, Ieni-Bazar, Varna, Silistra, Bazargic și Mamut Cuius. Școala și biserica sunt instituții care moralizează pe locuitorii de orice vârstă. Intemeierea lor este ocrotită și înlesnită nu numai în satele osmanilor dar și în cele ale creștinilor. În favoarea egalității și toleranței religioase, care sunt unul din cele mai frumoase triumfuri ale rațiunii omenești, Said Pașa a făcut mari sacrificii și a contribuit chiar

cu punga la clădirea bisericilor. Înainte de a fi administratorul provinciei, el cunoștea toate avuțiile Dobrogei și tot ce putea ea să producă. Căile de comunicație, după părerea unuia dintre cei mai învățați economiști francezi, sunt o categorie de cheltuieli sociale dintre cele mai chibzuite; din construirea lor rezultă o micșorare a cheltuielilor de producție; în general, o coborâre a prețului mărfurilor și, prin urmare, un câștig pentru societate. În vederea acestor foloase, Said Pașa a construit un mare pod de piatră peste lacul Carasu și a săvârșit astfel o lucrare de artă, care nu e întrecută de cele similare din Europa apuseană și care a ușurat mult transporturile. De aceea, locuitorii țării sunt foarte recunoscători generosului lor binefăcător și se roagă lui Dumnezeu să fie administrați multă vreme de un pașe care, prin astfel de lucrări, se face demn de încrederea cu care l-a onorat guvernul imperial.

Lipsa de apă în Dobrogea e, în general, simțită de toată lumea și mai ales de călători. Said Pașa a construit, cu cheltuiala sa, două fântâni frumoase, una la Bazargic și alta la Mamut-Cuius. Ele aduc atâta folos locuitorilor, încât aceștia îl binecuvântează mereu. Agricultură se bucură în primul rând de atenția sa. Știind că populația e primul element al puterii și măririi națiunilor, el a făcut tot ce i-a stat în putință ca să o sporiască. Câți cultivatori lăsați uitării și sărăciei, din care în zădar se zbăteau să iasă, nu au primit sprijin bănesc dela el! N'a încredințat el o moșie din Dobrogea unui cultivator sărăc, procurându-i toate uneltele de muncă? Pe uriașe întinderi de pământ, care rămân necultivate în Dobrogea, Said Pașa face toate eforturile să introducă agricultura pastorală, încurajând pe păstorii transilvăneni și dând crescătorilor de vite, mijloacele de a mări numărul animalelor și a le îmbunătăți rasa. Pașa a adus în țară capre de Angora, oi merinos, oi cu coada lată, armăsari și tauri. În fine, pătruns de nevoia imperioasă de a îmbunătăți rasa animalelor, el face tot ce poate, depășind chiar mijloacele de care dispune, dând el însuși exemplu; chiar anul acesta a făcut o herghelie destinată să producă reproducători pentru nevoile artileriei. În acest chip, interesul particularului se identifică cu interesul statului, pentru

dezvoltarea căruia, Said Paşa a făcut atâtea sacrificii. Practicând el însuşi o agricultură plină de griji şi de oboseală, dar şi rodnică în rezultate bune, Said Paşa a învăţat să aprecieze foloasele unei bune administraţii ca şi pe cele ale agriculturii atrăgătoare ca natura, iubită ca virtutea şi înrudită cu înţelepciunea, după expresia aşa de adevărată şi fericită a lui Columelle şi să-şi îndeplinească astfel datoria cea mai înaltă faţă de patria sa.

Părăsind această ramură de activitate, el n'a încetat să iubească şi să se gândiască la cele mai nemerite mijloace, care ar putea să ducă la dezvoltarea materială, morală şi intelectuală a agricultorilor.

Cu astfel de administratori, Turcia, departe de a fi într-o fază de decădere, se află din contra, într-o perioadă de progres, graţie lucrărilor de regenerare şi de consolidare din ultimul timp. Nu mai sunt posibile exclamaţiuni de felul celor ale lui Bossuet care zicea : În Turcia mori, Turcia a murit. Sultanul Mahmud a scăpat imperiul dela o peire sigură, tăind cangrena corupţiei şi demoralizării. Acest mare regenerator al imperiului a avut curajul să rupă crăcile putrede şi ramurile uscate ale unui arbore secular. Trunchiul, prin rădăcinile sale adânci, a găsit destulă sevă hrănitoare, care a făcut să crească ramuri numeroase şi viguroase ; aceste ramuri noi trebuie însă să fie supravegiate şi îndreptate în creşterea lor către producerea de roade frumoase, fără de care opera de regenerare ar fi pierdută. Puterea providenţială, care conduce omenirea, a asigurat renaşterea Turciei şi un viitor înfloritor, judecând după faptele pe care le constatăm în administraţia uncea dintre provinciile imperiului şi care sunt datorite reformelor cuminiţi şi inteligente.

Din locul cel mai înalt al ierarhiei administrative se poartă lumina, care realizează progrese şi consolidează pretutindeni buna stare a poporului şi dragostea sa pentru mărirea şi puterea patriei. Această lumină va pătrunde până la hotarele cele mai îndepărtate ale acestui întins stat şi va da nişte paşi devoţaţi datoriei lor, mudiri şi chiar subaşi gata să execute ordinele unui guvernământ civilizator.

Mudirii şi subaşii sunt în contact imediat cu poporul şi

din pricina aceasta ei merită să : tragă, într'un chip cu totul special, atenția administrației Buna credință, moralitatea și capacitatea acestor funcționari subalterni și mai ales a acelor ce ocupă ultimul loc în ierarhia administrativă, sunt condițiuni indispensabile pentru realizarea principiului guvernământului central. Poporul, care n'are decât marele său bun simț și a căru! știință e coprinsă în proverbele pe care Beaumarchais le numea înțelepciunea naturii, e adesea înclinat să generalizeze repede și, deci, să se înșele. Poporul, după proverbul său : „Cum e Turcul și pistolul“, judecă aspru nu numai purtarea unuia sau a doi subași, dar chiar pe cea a funcționarilor celor mai suspuși. Subașii, în Dobrogea, e stăpânul satului, el se poate purta bine sau rău. Dacă nu respectă față de țărani legile dreptății și moralei, el e disprețuit și urât și dă loc la abuzuri, contra cărora se plânge toată lumea.

Au trecut timpurile când era bun orice mijloc prin care se aducea un venit fie statului, fie pașei unei provincii. Guvernul a luat măsuri energice contra acestui vechi obicei. S'a dat un decret contra tuturor abuzurilor, care s'au înrădăcinat adânc în sufletul oamenilor din vechiul regim. Sunt opriți și sever pedepsiți cei ce ar exercita monopoluri, care ar stămpi viața, cei ce ar îngreua traiul raialelor și, prin urmărire, s'ar purta contra prevederilor din Tanzimat, cei ce ar face pe raiale să simtă umilința la care era supusă altădată populația creștină. Subașii cari nu înțeleg cât îndemn la muncă dă egalitatea indivizilor și puterea reală pe care aceasta o dă Statului, comit o crimă și sunt vinovați în fața legii și a guvernământului care a pus pe țărani de orice religie și orice naționalitate la adăpostul jgînirilor.

Eram în Dobrogea când guvernul imperial a destituit pe mudirul din Bazargic și l-a înlocuit prin Hagi Emin Efendi, om drept și integru. Acest exemplu va produce rezultate bune. În orice caz, putem spune că, dacă nevoi asemănătoare s'ar simți și în alte cazale, venirea a noi mudiri și pedepsirea celor vechi nu ar strica dispoziția și liniștea populației. Mudirii buni sunt reprezentați în sate prin subași buni, iar mudirii răi prin oameni pricepuți să exploateze munca cultivatorilor în interesul lor personal spre marea pagubă generală.

Contribuțiile și dijmele.

Numai eforturile producătorilor dintr'o țară nu ajung pentru a se atinge scopul societății. Ele trebuie să fie sprijinite și de un guvernământ luminat. Înțelegerea între producători și Stat e una din condițiile esențiale pentru dezvoltarea vieții economice și e temelul bunăstării generale și al averii particulare. În acest scop, cetățenii se supun unor sacrificii pe care Statul le primește pentru a face față cheltuielilor publice. Orice contribuabil vrea să primească în schimbul contribuțiilor sale siguranță și bună stare de aci datorită reciprocității cetățenilor și Statului. În capitolul precedent, am văzut ce a făcut Statul, mai ales în Dobrogea, pentru a asigura liniștea și prosperitatea acestei provincii; mi rămâne numai să arătăm sarcinile pe care și-le impune cetățeanul pentru a i se garanta proprietatea, onoarea și viața. Impozitele sunt contribuțiile impuse de la organizația societății până astăzi și se împart în patru mari categorii: 1) Capitația, 2) Impozitele directe, care lovesc direct proprietatea funciară și producția, 3) Impozitele indirecte, care lovesc consumația și apasă mai mult pe sărac decât pe bogat; în fine 4) Vămile. În Dobrogea există capitația plătită numai de raiale și impozitul direct și progresiv, în proporție cu averea contribuabilului. Dijmele, considerate de D. Léon Faucher ca o contribuție, nu sunt în Dobrogea, ca și în toate celelalte provincii ale imperiului otoman, decât arenda convenită proprietarului pământului, care e Statul. Această organizație, caracteristică orientului, face ca impozitele să nu fie apăsătoare și ca ele să fie plătite cu cea mai mare ușurință, ceea ce dovedește buna stare a poporului. Impozitele ca și sarcinile care apasă asupra cultivatorilor sunt unul din cele mai importante subiecte de studiu pentru cine vrea să întreprindă o cercetare agricolă.

Capitația, sau contribuția personală care există în vechile societăți, s'a păstrat până în ziua de azi aproape pretutindeni. Altădată nu erau scutiți nici chiar prinții din familia regală; astăzi însă, în unele țări, sunt scutiți mai mulți membri ai societății, ceea ce a adus împărțirea acesteia în clase privilegiate și clase

inferioare, asupra cărora apasă greu servitutea feodală. Capitația, astfel concepută, se găsește mai ales la națiunile formate din horde cuceritoare, care s'au stabilit în țări învinse. Cuceririle Musulmanilor au fost uriașe și s'au întins în Europa, Asia și Africa. Supușii dădeau dovadă de ascultare prin plățirea haraciului anual, care în Franța corespunde cu impozitul personal și e fixat de prefecți la valoarea a 3 zile de lucru. Cu cât se mărește salariul, cu atât crește și capitația. Ea presupune deci o creștere continuă. În Dobrogea, haraciul este hotărât de mai înainte; săracii nu sunt confundați cu bogații, prin urmare ei nu sunt obligați să plătiască cât dâșii. Minimum haraciului e fixat la 15 piaștri, maximum la 60 și mijlocia la 30. Scopul acestei clasificări este dreptatea, care cere dela cei ce au mult să plătiască mult și dela acei ce au puțin, să plătiască puțin. Într'un registru ad-hoc, auto itățile înscriu pe toți născuții de sex masculin cari, când ajung la vârsta de 12—15 ani, încep să plătiască haraciul de 15 piaștri pe an, ceea ce echivalează, în Dobrogea, cu 2 zile de lucru; prin urmărire această contribuție e cu $\frac{1}{3}$ mai mică în Turcia de cât în Franța.

Contribuția directă e repartizată în sate după numărul plugurilor pe care le posedă locuitorii. E deci bazată pe capitalul circulant, după cum în Franța e pe cel imobiliar. Se plătește, de fiecare plug, 500 piaștri pe an. De ex.: satul Rasovata plătește în contribuție directă 4235 piaștri, Cochirleni 1700 piaștri, Bogazchioi 2800 piaștri, în total 8746 piaștri. În aceste 3 sate sunt 16770 familii; impozitul e plătit după averea fiecărei familii și revine la 52 piaștri pe an. Inchipuindu-ni capitalul fiecărei familii de 4000 piaștri, ceea ce e însă sub realitate, ajungem la concluzia că, în Dobrogea, această contribuție directă reprezintă numai a 76 parte din capital, pe când în Franța ea e formată din a 7 parte. Proprietatea funciară din Anglia, până la restabilirea impozitului pe venit dela 1842, contribuia la sarcinile Statului numai cu a 20 parte. «Incometaxe» în 1842, restabilește echilibrul și în acelaș timp pune la contribuție pungi până atunci foarte cruțate. Dela $\frac{1}{7}$ în Franța și Anglia, până la $\frac{1}{76}$ în Dobrogea, e o diferență care arată prea bine cât de greu este impozitul acesta în primele țări și

cât de ușor este în Turcia. Contribuțiile coprind în Europa apuseană germenul tuturilor turburărilor sociale și al revoluțiilor; aici pe cel al păcii și belșugului. Așa, în Franța, nici o reformă nu e mai urgentă decât cea a impozitelor care, în starea actuală, lovesc producțiunea, pe muncitor și pe consumator. Acest sistem, cu totul vicios, e pe cale de a fi reformat. Alte două sisteme se luptă pentru a înlocui pe cel vechiu: impozitul pe capital și impozitul pe venit. D-l Em. de Girardin rezumă astfel avantajele și dezavantajele acestor două sisteme: Impozitul pe venit descurajează spiritul de întreprindere și progres; dimpotrivă impozitul pe capital îl încurajează, îl stimulează, îl răsplătește. Impozitul pe venit cruță capitalul pasiv, capitalul imobil și nu apasă decât pe capitalul activ, capitalul mișcător; impozitul pe capital nu admite privilegiile pentru capitalul pasiv, leneș, imobil și îl tratează ca și cum ar fi productiv. Impozitul pe venit lovește și încetinează circulația; impozitul pe capital lovește și împiedecă imobilitatea. Impozitul pe venit lucrează ca frâul; impozitul pe capital, ca pintenul.

D-l Léon Faucher zice că impozitul pe capital se potrivește pentru copilăria societăților. Impozitul se plătește atunci în natură (dijma). El e la locul lui în țările care nu cunosc munca manufacturieră, nici negoțul și nici bogăție prea mare și e o creație a puterii absolute. Dijma tinde să dispară pe măsură ce popoarele se îmbogățesc.

Care dintre cele două sisteme e de preferat? În Franța, în momentul de față, proprietatea funciară e foarte grevată, căci ea procură mai mult de jumătate din veniturile bugetului republicei. În suma de 1550 milioane, ea intră cu 850 milioane. D-l Léon Faucher, susținând impozitul pe venit, crede că din tot venitul Franței, care e de 10—12 miliarde. 8%, ar fi produse de diferite contribuții, iar restul de către impozitul pe venit.

Noi găsim în Dobrogea o impunere a veniturilor. Această impunere nu e însă propriu zis o contribuție, deși ea e întrebuințată ca atare pentru acoperirea cheltuielilor administrației. Originea ei e asociația Statului cu producătorul, Statul pune capitalul funciar (pământul), producătorul, munca. La împăr-

țirea foloaselor, capitalul nu ia decât 10 părți; cu toate că, în astfel de tovărășii, venitul se împarte pe din două. Iată încă o notă bună în favoarea Turciei, care procedează în acest mod, în interesul general al apărării și conservării imperiului, ca și în cel al siguranței și buneii stări a popoarelor.

Dijma este o dare datorită proprietarului. Ea e de două feluri, după cele două categorii de produse agricole: dijma pe produsele culturii se cheamă *ușur* și dijma pe animale, *bellic*. Prima se ia asupra diferitelor plante cultivate; a doua, nu se atinge decât de oi, de porci și stupi; caii și vitele cornute sunt scutite

Cunoașterea adevăratelor legi, care conduc producerea bogățiilor în imperiu, e neapărat trebuitoare pentru a se face legi noi, conforme cu cerințele naturii, științei și experienței. În ce privește Dobrogea, proprietarul scoate prea puțin din pământurile neocupate azi și venitul funciar e aproape nul în comparație cu ceea ce ar putea fi. Venitul de pe pământul unei cazale, a Mangăliei de pildă, e mai mic decât cel pe care-l obține de pe moșia sa, un proprietar de peste Dunăre; căci în această cază, suma veniturilor tuturilor satelor e numai de 227,000 piaștri.

Din cauza obiceiului după care se ia dijma în Dobrogea, mărirea venitului atârână de întinderea pământului cultivat; dar această mărire e împiedecată de lipsa de brațe, numărul acestora fiind cu mult mai mic decât ar cere întinderea solului arabil, care, în chip forțat, trebuie astfel să rămână necultivat și să serviască de pășune. În modul acesta, cele mai însemnate venituri ale Dobrogei sunt cele pe care cultivatorii le obțin din creșterea vitelor, nesupuse de proprietar la nici o dijma.

În cele trei sate, pe care le-am citat mai sus, proprietarul ia de pe plante dijma de 17000 piaștri, adică 8000 dela Rașovata, 4000 dela Cochirleni și 5000 dela Bogazchioi. Locuitorii acestor sate au foarte puțin oi, (2700 capete) ceea ce face pentru dijma datorită proprietarului 270 capete, sau 6350 piaștri, adică 25 piaștri de oae. Pentru că oile sunt supuse la dijma, ele nu sunt crescute de țărani, cari nu întrețin de cât

alte animale. În cele trei sate sunt 2600 capete vite, cornute, 500 cai, 92 bivoli, în valoare totală, de 910.360 piaștri, din cari zecimea datorită proprietarului, adică 91.036 piaștri, ar întrece venitul celorlalte dijme, căci acest ținut oferă pentru păstorie condițiuni mai favorabile de cât pentru plugărie.

După acest sistem de cultură, legile asupra dijmei ar trebui să plece dela acele care, urmând calea trasă de natură, ar înzeci veniturile actuale, cum se poate oricine convinge din exemplul citat.

Cele spuse până acum sunt atât de adevărate, în cât o exploatare agricolă îndreptată spre înmulțirea animalelor și mai ales a oilor, ar aduce proprietarului un venit de 35000 piaștri, chiar dacă nu s'ar folosi de cât o treime din pământul de care dispun cele trei sate.

Concluzia constatărilor de mai sus ar fi următoarea: ar trebui să fie supuși, în chip egal, la impozit, toți acei ce au privilegii dela Stat; și, precum nici o plantă nu e scutită de dijmă, tot așa n'ar trebui să fie scutit nici un animal. Din aplicarea acestei măsuri, ar rezulta o creștere uriașă în veniturile tezaurului imperial.

În acelaș timp, studiând veniturile imperiului, se va putea stabili un sistem de impozite asupra capitalului, sau asupra venitului, care ar micsora considerabil sarcinile producătorilor, ar mări veniturile tezaurului și ar pune capăt abuzurilor care se comit în perceperea dijmelor, mai ales în aceea pe vii, pe fân și pe porci.

Mocanii.

Ca se ocupa de mocani, adică de păstorii români, cari vin din Transilvania și dau valoare pământului necultivat din Dobrogea, însemnează a atinge una din cele mai importante chestiuni ale agriculturii acestei țări; însemnează a vorbi despre venituri de care profită toată lumea atară de tezaurul imperial. Ocupația mocanilor e strâns legată cu sistemul de economie rurală din Dobrogea, cu dările datorite proprietarului pământului și cu creșterea veniturilor Statului. Această ocupație dă loc la abuzuri și plângeri care, e în interesul

stăpânirii, să înceteze. Toate aceste motive ne fac să expunem rezultatele anchetei făcute de noi asupra unui subiect a atât de important și să propunem soluțiunea cea mai dreaptă în această chestiune care interesează, în special, producțiunea Dobrogei și relațiunile Austriei cu Turcia.

Mocanii, locuitori din satele Transilvaniei: Săcele, Sălăște, Valea, Tilșca, Galiștea, Rășinari, Poenari, Rădeni și altele, vin la sfârșitul toamnei în Dobrogea, ca să-și ierneze turmele. Primăvara, cei mai mulți dintre ei părăsesc țara; cei ce rămân, arendează pășuni pentru vară. Aceștia sunt Săcelenii, Sălăștenii, Poenărenii, cari trăiesc în Dobrogea de multă vreme. Printre mocanii cari vin în Dobrogea cu turmele, sunt mulți cari, găsind simbrie destul de ridicată, se bagă la stăpân. Dintre acei ce-și găsesc astfel de rosturi la Turci, Tătari și Români sunt unii cari se stabilesc aici și se însoară cu fete de Români. În acest caz, ei renunță la supușenia austriacă și rămân pentru totdeauna în Dobrogea. Fără aceste două condițiuni, ciobanul nu s'ar putea însura, căci fata nu s'ar învoi niciodată să-și părăsiască familia și țara, iar tata n'ar consimți la o asemenea despărțire. Ciobanul face deci tot ce-i stă prin putință ca să devină raiă și să obțină mâna celei pe care o iubește. Odată însurat și stabilit în sat, el se bucură de toate drepturile pe care le au locuitorii Dobrogei și suportă la rândul său toate sarcinile publice.

Mocanul însurat în Dobrogea continuă oare să fie supus austriac și prin urmare să recunoască autoritatea consulului austriac și să plătească dări, sau devine supusul imperiului otoman și prin urmare trebuie să se supună la toate contribuțiile pe care le plătesc raiatele, în schimbul celor ce primește de la Stat.

Rezolvirea acestei chestiuni ar însemna sfârșitul luptelor dintre autoritățile austriace și cele otomane și lămurirea situației acestor oameni cari, găsind în Dobrogea pământ din belșug și condițiuni de trai favorabil, preferă această țară Transilvaniei.

Sunt ei liberi să dispună de dănsii cum vor, să se însoare, să rămână în Dobrogea și să devină supuși otomani?

Autoritățile otomane răspund la această întrebare că omul e liber să dispue de el și, deci, să-și aleagă un loc, care să-i îngăduie o viață mai lesnicioasă, să se așeze într'o țară unde sarcinile sunt mult mai ușoare; e, prin urmare, liber să devie raia. Autoritățile austriace însă răspund că acești păstori sunt supușii lor și îi urmăresc pretutindeni, chiar dincolo de mormânt. Dacă ar vrea cineva să se stabilească în Transilvania și să ceară încetățenirea austriacă, adică îngăduința de a contribui la sarcinile Statului, care asigură proprietatea și averea, va fi el primit? Mi se pare că nu se poate refuza o astfel de favoare unui om liber.

Mocanii, cari se însoară în Dobrogea, nu sunt sclavi; ei sunt liberi să se însoare, să se așeze și să trăiască aici din roadele muncii lor. Autoritățile austriace de care vorbim merg până acolo, încât interzic mocanilor însurați să se folosiască de toate înlesnirile ce se fac locuitorilor stabiliți într'un sat; ba mai mult, când e vorba ca aceștia să plătiască contribuțiile și dijmele,—căci țara nu e fără autoritate și pământul nu e fără stăpân,—ele ar interveni bucuros să împiedice achitarea acestor dări către Statul care le dă pământul și le-ar cere pentru alt Stat, care n'a făcut nimic ca să asigure traiul și siguranța acestor oameni.

În hotărârea de a realiza aceste lucruri de necrezut, autoritățile despre care am vorbit, turbură liniștea mocanilor însurați și stabiliți de mult în Dobrogea, făgăduindu-li că vor fi scutiți de impozitele și dijmele pe care le plăteau ca raiale; ori, asupra mocanilor însurați și raiale, consuli nu pot să exercite autoritatea cu care sunt investiți; prin urmare, chestiunea mocanilor însurați se lichidează repede, căci într'un sat nu pot fi două autorități: una care să dea tot țăranului și cealaltă care ar vrea să li ia totul. Țăranii, cari primesc pământ dela guvernul otoman, trebuie să plătească dările și dijmele autorității otomane și nu autorității austriace, care nu poate da ceva din imperiul otoman. E deci foarte drept ca acești mocani însurați să rămână raiale cum erau înainte de însurătoare, cum au fost de atunci și cum sunt în realitate.

Lucrul esențial în chestiunea mocanilor e contribuția pe

care ei trebuie s'o plătească, fie autorităților austriace, fie celor otomane. Un exemplu va fi aci la locul lui : Unul din acești păstori, venind cu turma sa în Dobrogea, plătește : 1. Patentă consulului austriac, cam $\frac{1}{2}$ piastru de oae ; 2. dreptul de liberă trecere prin țară, mudirului, cam $\frac{1}{2}$ piastru de oaie ; 3. arenda pământului de care are nevoie pentru hrana turmei, aceasta fie mudirului, fie subașei, fie statului, dar de obicei la toți trei, fie în fine arendașului pământurilor neocupate ; și 4. beilicul, sau dijma oilor sale. Aceste dări pun pe mocani la dispoziția celor două autorități ca și cum ar fi raia și supus austriac în acelaș timp și vatamă producțiunea Această stare de lucruri nu mai poate dura mult ; mocanul trebuie să fie socotit sau supus austriac sau raia ; el nu poate să fie, în acelaș timp, supusul a două imperii. Putem cită mai multe fapte, care să illustreze această stare anormală, dar ne vom mulțumi cu unul singur pentru a preciza prin cifre ceea ce am spus. Mocanul care se găsește cu turma sa la coada lacului Baci, lângă Rașovata, a plătit anul acesta ciorbăgiului din satul Arabağilar 300 piaștri și 25 ocale lână. Din această sumă, subașa din Rașovata a luat 100 piaștri pentru mudirul din Chiustenge. Acelaș mocan a dat subașei din Rașovata 500 piaștri tot pentru mudirul din Chiustenge, iar oile i-au fost numărate de beilicgiu pentru dijmă. Deci acest mocan, care-și îndeplinește toate îndatoririle ca supus austriac, a plătit dări ca și un supus otoman, fără să fi fost stabilit, nici însurat în țară, într'un cuvânt fără să fie raia. Un mare număr de mocani se află în aceeaș situație și, în general, toți ceilalți și chiar acei ce arendează pășunile dela antreprenorul care, la rându-i, le arendează dela Constantinopol, sunt amenințați să plătească beilicul. De aceea ei au reclamat și reclamă mereu guvernului austriac, care va ridica din nou această chestiune și va însărcina pe reprezentății săi diplomatici să o susțină pe lângă guvernământul sublimei Porți.

Mare parte dintre mocanii, cari au turmele cele mai numeroase, se reîntorc în țara lor ; ei nu pot și nu doresc să devină raiale, prin urmare ei nu datoresc sublimei Porți decât chiria pământului arendat. E adevărat că mocanii, cari vin să se foliosască de îninderea pământului și de împrejurările favo-

rabile din Dobrogea și se întorc pe urmă în țara lor, plătesc ceva tezaurului imperial. Ce sumă trebuie să plătească și de ce? Trebuie să plătiască numai arenda pământului sau poate numai dijma? Iată la ce se reduce toată chestiunea mocanilor.

1) Mocanii, cari sunt băgați la stăpân în Dobrogea, intră în categoria oricărui muncitor străin, care vine să lucreze în Turcia; în această calitate ei păstrează caracterul de străini și rămân sub protecția țării lor.

Cu ajutorul unui cod de poliție rurală, care ar asigura tezaurul imperial dările datorite de mocani pentru pământul folosit de turmele lor, s'ar putea face să dispară toate plângerile. După părerea noastră, oile acestor mocani, fiind amestecate cu ale raialelor, ar trebui să fie dijmuite. În acest chip s'ar pune un capăt abuzurilor ce se fac în paguba tezaurului imperial.

2) Mocanii cari se stabilesc în Dobrogea, se însoară și devin raiale și profită de toate foloasele acestora din urmă, nemai fiind supuși austriaci, nu mai datoresc nimic acestei țări. Partea lor de contribuție trebuie să se verse tezaurului imperial. În acest caz, mocanii ar fi scutiți de arenda pământului, cum sunt toate raialele.

3) În fine, mocanii cari vin numai ca să-și ceneze oile și cei ce stau în Dobrogea în timpul verei, își păstrează caracterul de supuși austriaci și, prin urmare în raporturile lor cu autoritățile locale, trebuiesc priviți ca arendași, ca speculatori străini, cari vin să facă afaceri pe teritoriul imperiului otoman. În această calitate, ei cumpără pășunea și nu trebuie să fie împiedicați dela aceasia. Astăzi păstorii străini aduc în Dobrogea pentru vârație și eratic peste un milion de oi. Dacă statul ar pretinde dijma, ar scoate anual o sumă de 5,000,000 piaștri. Azi o mare parte din suma plătită de mocani, folosește tutului, numai tezaurului imperial nu. Supunerea mocanilor la dijma se lovește de multe piedeci. Cele mai însemnate sunt: Opoziția, pe care ar face-o cabinetul din Viena și ruina, care ar amenința producțiunea Dobrogei. În schimb însă, plata arendei pământului folosit pentru întreținerea numeroaselor lor turme, e un lucru drept, contra căruia nimeni nu se poate ridica. Prinarendă, tezaurul imperial poate ușor să încaseze suma pe care ar aduce-o dijma. Lă-

sându-li mocanilor calitatea de arendași, se dă un mare imbold producției. Când cineva închiriază o pășune, el are dreptul să o folosească după cum înțelege. Nu are deci nici meni voe să-l turbure. Credem de prisos să mai atragem atenția că toate abuzurile făcute pe spinarea mocanilor și neobservarea principiului arătat mai sus, vor descuraja definitiv pe ciobani și-i vor hotărâ să nu mai vină în Dobrogea.

Dobrogea, care are mari întinderi de pământ și puține brațe, e destinată să facă multă vreme agricultură pastorală, prin urmărire ciobanii Transilvaniei, „mocanii“, merită, din toate punctele de vedere, protecția statului care, fiind interesat el în primul rând, trebuie să lămurească, în timpul cel mai scurt, raporturile sale cu mocanii.

Terminăm aici prima parte a lucrării noastre asupra Dobrogei. În ochii unora dintre cititorii noștri această lucrare va părea, poate, terminată brusc. Desigur, ea ar fi avut mai multă valoare, dacă i-am fi putut adăoga partea tehnică a științei agricole, aceea care se ocupă de produsul brut. Arta de a produce plante și a înmulți animalele domestice ne dă o frumoasă ocazie de a face loc observațiilor noastre asupra metodelor întrubunțate în Dobrogea, de a semnală lipsurile și de a arăta cultivatorilor adevăratele mijloace de care trebuie să se folosiască, pentru a mări cantitatea produselor și a îmbunătăți calitatea vitelor.

Aceste lucruri de cea mai mare importanță pentru agricultorii Dobrogei nu pot interesa pe cititorii pentru care am scris până acum și cărora nu li-am vorbit de cât de economie, adică de produsul net sau beneficiu. Arătând situația actuală a producției Dobrogei, am încercat să scot în evidență direcția ce trebuie dată facultăților productive ale acestei frumoase țări.

Dorința de a fi folositori ne-a susținut în această lucrare și am fi pe deplin răsplătiți de eforturile noastre, dacă am face să se înțeleagă că agricultura va deveni o adevărată știință numai atunci, când cei ce o practică vor ști să-și lumineze experiența cu ajutorul științelor, care se ocupă cu studiul naturii și al societății. Se va asigura astfel buna stare a tuturilor

populațiilor din Imperiu. Starea materială, morală și intelectuală a producătorilor Dobrogei, comparată cu aceea a producătorilor din alte țări, încredințează pe populațiunile imperiului de dreptatea și echitatea ce călăuzesc guvernământul.

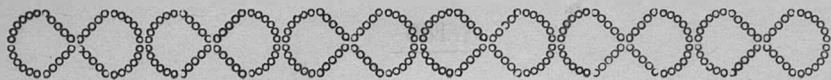
Se va observa o mare lacună în această lucrare : lipsa chestiei colonizării. Demersurile ce e vorba să se facă pe lângă guvernământul sUBLIMEI Porți, persoanele din Europa, care au citit ceea ce am scris asupra Dobrogei și mai ales scrisoarea pe care am primit-o din Germania, cu privire la colonizarea acestei frumoase și bogate provinciі, ne-au determinat să amânăm publicarea lucrării noastre asupra acestui subiect.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Cuvânt înainte. — Condițiunile de care atârnă producerea bogățiilor în Turcia	»
I. Varna	»
II. O zi de călătorie în Dobrogea	»
III. Debușeurile Dobrogei de pe țărmul M. Negre	»
Bazargic	»
Balcic	»
Cavarna	»
Farul	»
Mangalia	»
Linia Chiustenge-Cernavoda	»
Cernavoda sau Bogazchioi	»
IV. Debușeurile Dobrogei la Dunăre	»
V. Proiect asupra căilor de comunicație din Do- brogea și o parte din Bulgaria	»
VI. Solul	»
VII. Clima	»
VIII. Topografia	»
IX. Populația	»
X. Belșugul Dobrogei	»
Sistemul de economie rurală în Dobrogea	»
Administrația	»
Contribuțiile și dijmele	»
XI. Mocanii	»

Lămuriri privitoare la hartă

La opera sa : «Escursion agricole dans la plaine de la Dobroudja», Ion Ionescu a adăugat o hartă, pe care o întitulează : «Carte topographique et ethnographique d'une partie de la Dobroudja».

Scheletul e copiat după o hartă mai veche (poate harta lui Lapie) El dă o imagine destul de diformă a provinciei transdunărene între deltă și o linie aproximativ Rașova-Tatlageac. În special marile lacuri (Razelm etc.) sunt de nerecunoscut.

Relieful, reprezentat prin hașuri destul de uniforme, scoate totuși în evidență caracterul mai accidentat al părții nordice față de podișul ondulat din sud. Văii Carasu i se dă o atenție deosebită în tratarea cartografică.

Faptele de ordin uman depășesc însă cu mult interesul pe care îl prezintă schema fizică a acestei hărți.

Drumurile sunt reprezentate prin linii cafenii, care formează o rețea mai largă în Nord, mai deasă la sud de Carasu. Ele nu corespund însă în totul realității, deoarece localitățile în Dobrogea, în această vreme, erau legate nu printr'o linie determinată, ci printr'un fascicol de drumuri.¹⁾

Printre ochiurile căilor de comunicație se văd presărate mici triunghiuri negre numerotate : sunt movilele, cărora autorul le consacră câteva pagini în text.

Satele, în fine, sunt redată prin rotogoale, a căror mărime neegală e numai întâmplătoare. Rotogoalele au fost împărțite în sectoare circulare, colorate diferit după naționalități : Turcii, roșu, Românii albastru, Tătarii verde, Bulgarii, galben, Rușii, galben închis, Grecii, roz și Germanii cenușiu,

Harta mai veche, de care s'a folosit Ion Ionescu pentru așezarea satelor, nu mai corespundea realității.] O sumă de sate

1) Vezi cap. Proiect asupra căilor de comunicație din Dobrogea.

2) Ea îl nemulțumia de altfel în totul. Vezi în această privință ce spune autorul despre hartă în cap. O zi de călătorie în Dobrogea pag. 30.

15) dispăruseră.¹⁾ Altele noi apăruseră. Au trebuit să se facă multe corecturi și cu acest lucru s'a ocupat tovarășul său de drum, inginerul român Șoranu. Punerea la punct a hărții a fost o grijă de căpetenie a excursioniștilor, cari au căutat să se achite cât mai conștiincios de această datorie. Procedeul urmat în fixarea localităților noi a fost probabil cel al întinerariului, sau al informațiunilor verbale pentru părțile nevizitate. Din cauza defectelor hărții folosite și al chipului sumar în care au fost determinate satele noi, identificarea centrelor de populație este o operație destul de anevoioasă: raporturile de orientare și distanța nu pot fi folosite de cât în foarte slabă măsură. Din fericire, marea majoritate a numelor satelor dela 1850 s'a păstrat până în ziua de azi, fie ca singurul nume al localității, fie ca dublet. Chiar o bună parte din cele ruinate după această dată sunt menționate pe harta noastră topografică 1/200.000. Rămân numai prea puține (6-7) care ar fi mai greu de regăsit azi.

Publicarea traducerii cărții lui Ionescu de la Brad ar fi cerut, poate, și republicarea hărții, așa cum ea a fost dată de autor. Cum scheletul hărții și chiar rețeaua de drumuri se pot găsi pe hărți anterioare, sau pe cea aproape contemporană înfinit mai exactă, lucrată de statul major al armatei ruse²⁾ partea cu adevărat originală și interesantă este elementul etnografic al hărții. Acesta trebuie scos mai întâi din uitarea în care generația noastră a cufundat întreaga operă a agronomului român.

Intr'adevăr, pe lângă altele, harta etnografică a unei părți din Dobrogea e și cel dintâi exemplu de hartă etnografică mai precisă asupra unui colț de pământ românesc. Cel puțin până astăzi nu se cunoaște alta mai veche. Harta etnografică generală a imperiului otoman, lucrată de francezul Lejean urmează după ceea ce a lui Ionescu și Șoranu, pe care el o citează.

Pentru aceste motive se anexează traducerii numai harta etnografică, descurcată de tot ceea ce i-ar fi îngreuiat citirea (relief, drumuri, movile):

1) V. tabloul acestora în text.

2) Ridicare pe teren la 1835, revedere și republicare la 1853. V. G. Vâlsan: O fază în popularea Țării Românești.

Spre o mai ușoară folosire a ei. satele, *în numărul lor de pe harta originală*, au fost așezate pe o bază actuală. Identificarea s'a făcut cu ajutorul hărții topografice românești 1/200000, al hărții lui Filipescu-Dubău (1860), al hărții rusești (1853) și, în câteva cazuri, al indicațiilor din «Dobrogea la sfârșitul sec. XIX» de căpitan Ionescu-Dobrogeanu.

În interesul clarității, cercurile satelor au fost mărite, *forma însă și mărimea proporțională a sectoarelor naționalităților au fost păstrate cu strictete*, iar culoarea înlocuită cu linii și puncte.

În harta originală numele localităților sunt scrise cu ortografia franțuzească. Din această nevoie de adaptare ortografică și din ignoranța caligrafului, multe din ele sunt evident scâlciate. În transcriere li s'a dat însă forma actuală, ea fiind cea adevărată Satele, care și-au schimbat denumirea, au fost trecute tot cu numele actual, dar li s'a scris jos, în parantez și mai mic, numele cel vechi. În fine satele dispărute după 1850 au fost subliniate.

Aceste modificări, cerute de transcrierea în ortografia românească și pe o hartă modernă, precum și de înlocuirea sectoarelor colorate prin sectoare hașurate monocolor, nu ating întru nimic elementele esențiale ale hărții: *numărul satelor și orașelor și raporturile etnice*. Grija deosebită pusă în respectarea acestor elemente esențiale, ne dă dreptul să prezentăm această hartă ca pe o lucrare ce poate fi folosită cu aceiași încredere ca și originalul.

Vintilă Mihăilescu.

Asistent la Institutul de geografie al
Universității din București

Publicațiuni primite

1. *C. S. Nicolăescu-Plopșor*: Insemnări asupra agriculturii preistorice.
 2. *Sextil Pușcariu*: Din perspectiva dicționarului.
Cluj 1922.
 3. *I. Moisi*: Prima pagină din istoricul băncilor populare din vechiul Regat. Buc. 1922
-

Revistele și Publicațiile cu care „Analele Dobrogei” fac schimb

- 1—*Convorbiri literare*—București
 - 2—*Rev. Științifică Adamachi*—Iași
 - 3—*Rev. Transilvania*—Sibiu
 - 4—*Viața Românească*—Iași
 - 5—*Viața Nouă*—București
 - 6—*Neamul Românesc pentru popor*—București
 - 7—*Arhivele Olteniei*—Craiova
 - 8—*Lamura*—București
 - 9—*Arhiva*—Iași
 - 10—*Revista Vremii*—București
 - 11—*Rev. Școala*—Cernăuți
 - 12—*Brazde adânci*—București
 - 13—*Buletinul de informații al grădinii botanice*—Cluj
 - 14—*Buletinul Soc. Numismatice Române*—București
-

Aducem vule noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni și persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea revistei «Analele Dobrogei»

Camera de Comerț din Constanța	Lei 10.000—
I. Dinu, Directorul gimnaziului din Adam-Clisi	„ 500—
Farmacist Maior I. Christea, Constanța	„ 200—
D-l Zambaccian, comerciant C-ța	„ 160—
Gh. Carp, profesor, C-ța	„ 100—
Virgil Andronescu	„ 60—
D-n Lescovar	„ 60—

Comitetul

Abonamentul la Analele Dobrogei este pe an :

La ediția obișnuită . . . 40 Lei

La ediția pe velină . . . 80

Abonamentele se trimit d-lui C. Brătescu, la Școala Normală din Constanța, prin mandat poștal.

Colecția întreagă a anului I și II :

La ediția obișnuită : câte 60 lei

La ediția pe velină : câte 100 lei

Comunicați schimbările de adrese !

Analele Dobrogei

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

1922, Anul III, No. 2

Aprilie — Iunie

Sumarul:

Prof. Dr. Lj. Miletici: Vechimea elementului bulgăresc în N.-E. Bulgariei și în Dobrogea; Distribuția actuală a Hârcoilor în N.-E. Bulgariei. (Traducere de C. Brătescu).

Stoicescu D.: Negustorul de femei, (mimiamb de Herondas).
Cuatrene de Omar Kaiam.

Pericle Papahagi: Sulumbria.

Stoicescu D.: Insemnări: I Noutatea; II Spre Soroca; III Reptilele Sf. Vineri; IV Silistra.

Pericle Papahagi: Dunărea.

P. P. Stănescu: Pe un câmp de maci (Gustav Falke).

Al. P. Arbore: O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea.

Stoicescu D.: Azima.

Dr. George Ulieru: Prin grădina lui Esculap.

M. Pricopie: Orașul natal (Th Storm).

H. v. Vincke: Valea Cara-su (Trad. de C. Br.)

I. Dumitrescu: Folklor tătăresc din Pervelia-Constanța.

DIVERSE: *V. Pârvan*: În chestiunea etimologiei Dunării; *St. Hepites*: Cea mai mare cantitate de ploaie într'o zi.

Erata.

TIPOGRAFIA „VICTORIA”
CONSTANȚA

11, Strada General Lahovari, 11

1922

Manuscrisele se trimit d-lui C. Brătescu, profesor la Școala normală din Constanța.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

*Revistele și Publicațiile
cu care „Analele Dobrogei” fac schimb:*

1. *Convorbiri Literare*, București.
2. *Rev. științifică Adamachi*. Iași.
3. *Rev. Transilvania*, Sibiu.
4. *Viața Românească*, Iași.
5. *Viața Nouă*, București.
6. *Neamul Românesc pentru popor*, București.
7. *Arhivele Olleniei*, Craiova.
8. *Lamura*, București.
9. *Arhiva*, Iași.
10. *Revista vremii*, București.
11. *Rev. Școala*, Cernăuți.
12. *Brașde adânci*, București.
13. *Buletinul de informații al grădinii botanice*, Cluj.
14. *Buletinul Soc. Numismatice Române*, București
15. *Ioan Neculce*, Iași.
16. *Șezătoarea*, Folticeni.

VECHIMEA ELEMENTULUI BULGĂRESC ÎN N.-E. BULGARIEI ȘI ÎN DOBROGEA ¹⁾

DE PROF. DR. L.J. MILETIȚ

I.

Col. 9-10. 1. Se știe că elementul turcesc din nordul Bulgariei se află massat mai ales în părțile răsăritene ale țării. În ceea ce privește numărul Turcilor în raport cu al Bulgarilor, înainte de războiul ruso-turc dela 1877, nu avem decât cunoștințe foarte puține și nesigure, pe care trebuie să le scoatem din publicațiunile statistice turcești, din așa numitele „*Salname*” ale vilaietului Dunărean, dar, căroră nu le putem acorda destulă încredere. Pentru aceea se aștepta cu mare curiozitate publicarea rezultatului primei numărători statistice a populației principatului bulgar.

Col. 11. Din această statistică s'a văzut că, la 1 Ianuarie 1888, în părțile răsăritene ale Bulgariei nordice, — dacă socotim râul Iantra ca limită apuseană — inclusiv cercurile administrative de atunci Târnova și Sevlievo, — alături de 482.349 Turci se aflau numai 477.132 Bulgari. Elementul turcesc reprezenta aci 49% din întreaga populație, pe când în Bulgaria apuseană numărul Turcilor de atunci nu alcătuia mai mult de 7 3/4% din toată populația. (Vezi datele la *M. Sarajov* în *Periodic. Spis. V. 1—18 și VIII.*)

¹⁾ Acest studiu a apărut în limba germană în publicațiunea: *Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkancommission. Linguistische Abteilung II Das Ostbulgarische.* Wien 1903. Traducerea de mai sus formează capitolul II din volum și poartă titlul: «Die altansässige Bevölkerung im Gebiete des O-Dialektes (Nordostdialektes), cuprinzând coloanele 9—22; iar Capitolul III e intitulat «Die jetzige Verbreitung des o-Dialektes», și cuprinde coloanele 21—34.—C. Br.

Numărul Turcilor se pune într'o lumină nouă, dacă privim rezultatele statistice după districte. În acest caz se vede că elementul turcesc, cu toată emigrarea în massă, în timpul războiului ruso-turc (1877) și în timpul ocupațiunii rusești a țării, reprezintă în cercul *Osmanpazar* 85.1%, pe când elementul bulgăresc abia 12.5%; în cercul *Haschioi* (districtul Silistrei) numărul Turcilor se urca la 83.9%, iar al Bulgarilor la 8.6%; în cercul *Bazaurt* erau 75.2% Turci și numai 14% Bulgari; în cercul *Şumen* (Şumla) Turcii reprezentau 69.5%, iar Bulgari 24.3%; în cercul *Eschi-Giumaia*: Turci 73%, Bulgari 23.1%; în *Balbunar*: Turci 78.7%, Bulgari 17.8% etc.

Procentul cel mai mare al Turcilor, după cum s'a spus, se afla în cercul *Osman-pazar*: 85.1%, dacă l considerăm după cercuri; iar dacă-l considerăm după districte, el se afla în *Eschi-Giumaia* 82.7%.

Se mai constată că, în unele din aceste cercuri, mai mult de jumătate din populația bulgărească locuiește în orașele capitale, cum este d. ex. Şumen, Eschi-Giumaia și Osman pazar, — adică tocmai contrariul de ceea ce se observă în Bulgaria apuseană, unde Turcii, puțini la număr, locuiesc mai ales în orașe.

2. Aceste rezultate ale statisticei dovedesc, fără îndoială, că în nord-estul Bulgariei, în secolii trecuți, și anume nu multă vreme după invazia turcească, trebuie să fi avut loc evenimente istorice însemnate, pe urma cărora au rezultat mari schimbări etnografice, așa în cât, în locul populației băștinașe, bulgărească fără îndoială (?), a câștigat preponderanță în numitele ținuturi, care în totdeauna au fost de o mare însemnătate strategică și politico-economică, un element strein și anume cel turcesc¹⁾. Când și cum s'a petrecut aceasta, este încă o întrebare deschisă în istoria Bulgariei. Profesorul *M. Drinov* a încercat să răspundă la chestiune, însă, din nefericire, nu și a dus până la capăt prea interesantul său studiu, publicat în „*Periodic. Spis. VII–VIII*“. După indicațiile sale, se poate admite că dominațiunea turcească, în Bulgaria Dunăreană, în sec. XV „semăna cu o ocupație militară încă nu pe deplin asigurată“; totuși, după părerea mea, nu

¹⁾ Presumpția că toată populația era „fără îndoială bulgărească“ se poate dovedi cât de netemeinică este din izvoarele contemporane culeptă dela Varna (1444) și din altele, pentru care trimitem pe cititor la *Arhiva Dobrogei Vol. II. No. 1 pag. 18-31 și No. 2 pag. 96-115.*—C. Br.

e mai puțin sigur că elementul turcesc sporise mult în sec. XVI, chiar dacă nu se poate afirma sigur că, în pomenitele ținuturi ale Bulgariei răsăritene, astăzi puternic turcizate, Creștinii erau în minoritate încă de atunci. Din datele adunate de Prof. *Drinov* se vede că numărul-turcilor a crescut foarte repede după sec. XV. Probabil că invazia ungară a regelui Vladislav, în 1444, — care a dovedit și Turcilor ce situație precară aveau în Bulgaria Dunăreană — le-a dat îndemnul, în urma victoriei câștigate la Varna cu atâta greutate de către Turci, să porniască o puternică colonizare cu elemente musulmane care, probabil, au fost întărite și prin turcizarea forțată a populației băștinașe și care a fost terminată cu energie în scurt timp.

3. În orice caz, nu rămâne nici o îndoială că vechea populație bulgărească din nord-estul Bulgariei s'a împușinat simțitor chiar de acum câteva secole. Se știe că dela mijlocul sec. XVIII au început emigrări în masă din Bulgaria Dunăreană și cea sudică în Țara Românească, Basarabia și sudul Rusiei. Mișcarea aceasta a durat peste un secol, așa că, prin aceasta, numărul vechilor Bulgari din Bulgaria Dunăreană se împușină și mai mult. Din izvoare oficiale rusești se poate constata că prima colonizare s'a făcut cu 620 familii bulgare, în guvernământul Cherson între anii 1752 și 1754 (vezi *A. Skalkovskij, Bolgarskija kolonii v. Bessarabii i Novorossijskom krae, Odessa 1848*). Apoi urmară neîntrerupte colonisări până în anul 1791. După o mică pauză, avu loc marea colonizare bulgărească a Basarabiei și a sudului Rusiei, între 1801 și 1812. Războiul ruso-turc din 1828 provoacă o emigrare și mai puternică. După cum se știe, o însemnată parte dintre emigranții de atunci, și anume dintre cei din sudul Bulgariei, ajunseră numai până la Dunăre și se așezară în regiunile din nord-estul Bulgariei, despopulate prin continua emigrare și stârpire a elementului bulgar. La acești coloniști bulgari din sud se adăogiră și mulți emigranți întorși din Rusia, cari erau de asemenea, în majoritate, din sudul Bulgariei. După războiul din 1853 (al Crimeii) și după cel din 1877, nord-estul Bulgariei se coloniză cu un nou val de emigranți din sud și din Balcani.

Așa se face că astăzi populația bulgară din nord-estul Bulgariei și în special cea din Dobrogea și din cercurile Varna, Silistra și Sumla, provine, în marea ei majoritate, din sudul

Bulgariei și din regiunile muntoase ale Balcanilor (Stara Planina).

4. După cum am spus o mai sus, vechea populație bulgărească din nord-estul Bulgariei a fost din vechime împușcată printr'o sistematică turcizare în masă. Ceea ce s'a petrecut în această privință în timpurile mai vechi, se poate mai mult presupune decât dovedi. De asemenea, în ceea ce privește încercările mai importante ale guvernului turcesc de a răspândi cu sila islamismul printre creștinii subjugăți, nu avem, pentru vremurile mai nouă, decât puține dovezi. Câteva dintre acestea din urmă se vor menționa aici.

Col. 14.

Printre Turcii stabiliți în cele vre-o 30 sate turcești din așa numitul «Gerlovo» — un ținut în cercul *Osman-Pazar*, — trăește încă tradiția că strămoșii lor au fost Bulgari turciți; și astăzi încă se mai află în graiul actual al numiților Turci din Gerlovo unele urme slabe, care vorbesc destul de clar pentru vechea lor origine bulgărească. Forma bulgărească mai veche a numelui ținutului «Gerlovo» sună „Gerilovo“, iar a numelui locuitorilor „Gerilec“ (vezi *Jirecek: Cesty po Bulharsku 650*). Turcisarea trebuie să fi avut loc acum vre un secol și jumătate și anume în timpul când și ținutul numit „Tuzluk“, al cărui centru este *Osman-Pazar*, a fost colonizat cu Turci din Asia-mică. Probabil că o parte dintre acești Turci asiatici au fost așezați printre Bulgarii din Gerilovo cu intenția de a-i turciza¹⁾. Scopul fu repede atins, deoarece astăzi toți mahomedanii din Gerlovo se simt în toate privințele adevărași Turci, de și Gerlovo, după mărturia *Raguzanului Gjorgiei*, era populat, încă în sec. XVI, de „Creștini viteji“. (Vezi *Makusev: Monumenta etc. II, 244*). Pentru a asigura mai bine pasurile Balcanilor spre nord, s'au colonizat o parte, probabil, din aceiași Turci și spre est și sud, în Balcani, unde de asemenea vechea populație bulgărească a fost turcisată în scurt timp în cea mai mare parte. Așa s. ex. satul curat turcesc de astăzi *Sarâ-Cuvanlâc* (în cercul *Provadia*), la nord de munții Carnobat, în Balcani, trebuie să fi fost bulgăresc, ceea ce se certifică și prin ruinele unei biserici păstrate în apropierea satului.

Col. 15.

1) Se poate ca mulți Bulgari din „Gerlovo“, cari nu voiau să-și piardă neanul și religia, să fi emigrat în alte părți și că o parte dintre ei să se fi refugiat spre *Târnova* și anume în satul din apropiere «*Arbănași*». După o tradiție, locuitorii actuali din *Arbănași* ar proveni din „Gerlovo“. (Vezi *Jirecek: Geschichte der Bulgaren, 589*).

După o tradiție a locuitorilor, satul trebuie să fi devenit turcesc acum vre-o 150 ani. Pe atunci trebuie să se fi așezat aci, ca și în satul vecin, azi curat turcesc, numit *Becci*, Turci „din Gerlovo“. De asemenea și în satele turcești din împrejurimi, *Aivagic* și *Lopuşna*, Turcii cred că au venit din Gerlovo de mai bine de o sută de ani, după o tradiție comunicată mie de d-l K. *Şkorpil*. Satul turcesc *Tuşovica*, la apus de pasul *Riş* (Cialykavak) din Balcani, după spusa localnicilor, trebuie să fi fost înainte un sat bulgăresc și s'a turcizat acum 150 ani. Populația bulgărească din împrejurimi numește și azi acest sat cu numele său cel vechiu „*Tuşovec*“. Dacă ținem seama că și celelalte numeroase sate turcești din munții Balcani, până la M. Neagră, datează mai ales din secolul trecut, și că multe din ele poartă nume bulgărești, cum e s. ex. *Gancevo* în cercul Provadia, atunci se pare foarte probabilă ipoteza că colonizarea turcescă dela Tuzluc și Gerlovo, unită cu turcizarea în masă a vechiului element bulgăresc, s'a întins sistematic peste toată partea răsăriteană a Balcanilor. Din nefericire resturile linguistice, amintite în Gerlovo, nu ne pot duce la nici o concluzie mai precisă. Toate numele de persoane sunt astăzi turcești, însă, până nu de mult, în satul *Tărnovca* s. ex. au trăit Turci cu nume semi-bulgărești precum *Costoolu*, *Hasanaga* și *Stoianoolu*. În satul *Jamla* o familie turcă se numește *Musulmanollar* (Musulmani) Acest nume este explicat de către Turcii din sat în sensul că familia sus pomenită descinde din adevărați musulmani, sosiți din Asia Mică (Anadol), în timp ce restul populației din sat se socoate descendentă din locuitorii străvechi („*erli*“), cari au primit dela Musulmani „adevărata credință“. Aceasta dovedește că, multă vreme după convertirea Creștinilor la islamism, se obișnuia a se distinge în Gerlovo adevărații Musulmani de Bulgarii convertiți.

Col. 16.

Vechea toponimie bulgărească a regiunii s'a păstrat în parte. În afară de nume de sate ca *Tărnovca* și *Cercovna*, unde și azi se mai văd ruinele unei biserici vechi, se mai pomenesc de către Turcii din Gerlovo și multe altele precum: *Zajci-bair* (movila iepurilor), *Livada ciałjirla*, *Brut* (dela *brod*), o localitate în apropiere de *Cercovna*, lângă un râu, *Papaz-ejdinde* (probabil în loc de „*Popovdol*“ Valea Popei), *Kakouan ceşmesi* (în loc de *Kakina-ceşma*), și apoi numirile de „*Selişte*“ și „*Grădişte*“, cu care sunt numite diverse locuri, și mai însemnate sunt încă nu-

mirile bulgărești ale unor obiecte, întrebuințate în graiul turcesc din Gerlovo, precum „*Krivica*“, adică „*Kriva bradva*“, după cum se zice azi la Bulgarii din satul vecin *Vardun*. Numirea de „*Krivica*“ e mai veche și s'a păstrat la Turci. În satul *Jamla* o parte a căruței se numește la Turci „*prócep*“, în timp ce Bulgarii din împrejurimi se folosesc azi de vorba turcească „*arāj*“. Unii Turci mai bătrâni întrebuințează cuvântul pur bulgăresc „*sábici*“, ce se rapoartă tot la o parte a căruței și pentru care Bulgarii din *Vardun* folosesc numai cuvântul turcesc „*kanat*“, etc.

La cele spuse mai sus, se mai pot adăogi și următoarele date luate din opera profes. *Jirecek*: „*Ethnographische Veränderungen in Bulgarien seit der Errichtung des Fürstenthums*“, tipărită în Oesterr.-Ungar. Revue, 1890, XI—XII :

Satul *Sadovo*, ce se află în apropiere de Gerlovo, astăzi e locuit în întregime de Turci; însă în apropierea sa se mai văd ruinele unei biserici. În satul vecin, de asemenea turcesc, *Kadärfakli*, oamenii știu precis că ei sunt de origine bulgară și că înaintașii lor se numiau *Stoian*, sau *Vasile*, deci că au fost creștini.

Col. 17. Elementul turcesc s'a lătit dela *Kotel* spre apus. Satul *Șehovo*, situat la est de Gradec (cercul *Kotel*), astăzi e curat turcesc; totuși în Gradec se găsesc câțiva Bulgari, cari s'au născut în *Șehovo*. De asemenea satul *Mokreni* trebuie să fi fost părăsit acum 60 ani de ultimii din vechii săi lo uitori Bulgari.

După profesorul *Jirecek*, în împ ejuimile dela *Cenge* și *Lopuşna*, în actualele sate turcești, Turcoaicele purtau nu de mult un fel de haină, care amintește portul Bulgarcelor din împrejurimile Sofiei. Cele mai mari schimbări etnografice s'au petrecut pe latura de nord a Balcanilor, și anume în Gerlovo, unde o puternică colonizare de Turci osmanlâi a înlăturat cu totul vechea populație bulgărească. Satele *Razboina*, *Stratigea* și *Dervent* (din cercul *Eschi-Giumaia*) erau nu de mult bulgărești, etc.

5, Deși turcizarea nu s'a efectuat în câmpie cu atâta silnicie ca în numitele regiuni muntoase, în ultimele două veacuri, totuși vechea populație bulgară din provinciile răsăritene ale Bulgariei Dunărene unde elementul turcesc a câștigat de mult sup.emația — numai cu greu putea să-și păstreze naționalitatea în împrejurările grele de atunci, așa că și aci relativ puțin numeroasa populație bulgărească, care n'a emigrat, a căzut pradă în cea mai

mare parte aceleiași soți, adică a trebuit să se convertiască la islamism. Totuși, ar fi de cercetat dacă nu cumva o mică parte dintre aceștia nu și-au salvat măcar pe jumătate fisionomia lor națională prin conservarea religiei creștine. De fapt, se poate ajunge ușor la o asemenea ipoteză din pricina existenței, în pomenitele provincii răsăritene, a multor Creștini ce vorbesc turcește și cari sunt numiți de către conlocuitorii lor *Gagauzi*.

Înainte de toate trebuie să accentuăm asupra faptului că toți Găgăuții, fără excepție, se socot ca băștinași („erli“) și tot așa sunt considerați și de tradiția populară. Sub numele de *Gagauz* poporul înțelege un creștin, a cărui limbă maternă este turceasca. Totuși trebuie să distingem două feluri de Găgăuți cari, de fapt, sunt denumiți de popor, ici-colo, cu două numiri diferite. Există „adevărați“ Găgăuzi („*hasâl-Gagauzi*“), cari sunt priviți ca o națiune cu totul străină. Ei înșiși nu se simt și nu se socot Bulgari. Ei sunt numiți și „*primorski Gagauzi*“, pentru că locuiesc mai ales în apropierea Mării și anume: în orașul Varna și în satele *Chestrici Cara Huseim, Gevizli, Geferli, Alaclise* (azi Botevsco), *Ghiaur-Suiuciuc* și *Caracurt*. De aceștia se deosebesc acei Găgăuzi cari, cu toate că vorbesc turcește, totuși se socot ca Bulgari, simpatizează cu populația bulgară și nu se deosebesc în viața lor, în relațiile lor de rudenie, în moravurile lor și chiar în cântecele lor populare bulgărești, pe care le cântă, de ceilalți Bulgari. Chiar și numele lor de rudenie sunt bulgărești. Ei zic sex. *maica* (mamă), *caca* (soră mai mare), *lelia* (mătușe) etc. De asemenea curăț bulgărești sunt și numele lor de persoane. Asemenea Găgăuzi, cari se numesc și „*Găgăuți bulgărești*“, am văzut în satul *Voivoda* din cercul Novi-Pazar. Acum se află aci numai vre-o zece familii dintre ei, în timp ce, cu patruzeci de ani în urmă, erau peste douăzeci. Cu cel mai bătrân dintre ei, anume cu Diado Calcio Tonciolu (adecă moșul Calcio, fiul lui Toncio), care trebuie să numere acum 93 ani, am vorbit eu în Novi-Pazar, unde locuiește. El vorbește numai turcește; totuși pricepe destul de bine când i se vorbește bulgărește, dar răspunde numai turcește. Între altele mi-a povestit că toți Găgăuții din Voivoda-chioi se socot ca Bulgari din vechime și că ei înșiși nu se numesc Găgăuți, ceea ce se întâmplă tocmai dimpotrivă la Găgăuzii de lângă Mare. Strămoșii lor au argățit la Turci și așa și-au uitat propria lor limbă. Și tatăl bătrânului Diado Calcio vorbea tot numai tur-

cește. Foarte adesea se însoară acești Găgăuți cu Bulgăroaice din satele vecine, care în curând își uită limba lor maternă și învață turcește. Așa s. ex. nevasta lui Diado Calcio era o Bulgăroaică din Șumla. Găgăuți, la fel cu cei din Voivoda-chioi, se găsesc și în satul apropiat *Teche-Cozluzea*, unde azi au rămas numai trei frați, pe când ceilalți s'au strămutat la Novi-Pazar. Și în satul *Kajka* Găgăuții s'au împuținat până la 7-8 familii. În număr mai mare — până la 40 familii — trăesc în satul *Hambarla Caraagaci*. Printre aceștia e foarte cunoscut un oarecare „Slav cio:bagi“ El se ține drept Bulgar și tot așa și ceilalți Găgăuți din sat. Rămășițe din acești Găgăuți se află și în satele *Caramanla*, *Căzâlgilar* apoi mai spre sud de *Cadăchioi* (la est de Provadia), în *Șadăchioi* și *Sultanlar*. În acest din urmă sat mai trăesc încă : Diado Staniu Băiolu, Diado Gherghi Băiolu (familia lor se chiamă Bai-ollar), Diado Petăr Vasil-olu și alții. Se mai păstrează amintirea și a altora mai bătrâni, cari au murit, precum : Diado Coste și Diado Manol și un oarecare Terzi Demir (adecă Demir Croitorul), cari cu toții vorbeau numai turcește ; însă, altcum, se simțiau numai ca Bulgari și anume ca Bulgari băștinași.

Dintre „Găgăuții bulgărești“ se găsesc emigranți și în Dobrogea și în Basarabia și anume, în satul *Beidaud* (plasa Babadag), trăesc Găgăuți, cari sunt originari din mai sus numitul sat *Caraagaci*.

6. Este nesigur dacă acești Găgăuți sunt într'adevăr resturi turcizate din vechea populație bulgărească de odinioară a acestor ținuturi, după cum cred eu cu multă probabilitate, sau dacă aparțin acelor enigmatice „Găgăuți adevărați“, cari nu sunt de loc de origină slavă, după cum crede profesorul Jirecek (Cesty 607).

Este însă un fapt neîndoios că, în afară de acești Găgăuți, și în afară de coloniile grecești, puține la număr, întreaga populație creștină din cercurile Varna, Balcic, Dobrici, și în mare parte și din Novi-Pazar, Provadia, Curtbunar și Silistra, precum și în toată Dobrogea se dovedește a fi recent colonizată, adică nu e mai veche de 100 ani și, numai în cazuri foarte rare, de un secol și jumătate.

S'ar putea limita precis numitul ținut de curând colonizat, dacă am socoti ca graniță sudică valea Provadia, dela Mare până la orașelul Provadia ; ca graniță vestică o linie verticală

dusă dela Dunăre până la Provadia; iar ca graniță nordică și răsăriteană însăși Dunărea și Marea Neagră.

Chiar și la apus de sus numita linie verticală și anume la nord de linia ferată dintre Provadia și Razgrad până la Dunăre, așezările bulgărești, cu puține excepții, pe care le vom aminti mai jos, sunt cu totul nouă, întrucât ele se găsesc risipite în masa compactă turcească din Deliorman.

Abia la sud de valea Provadiei sau, mai bine zis, de linia ferată dintre Varna și Razgrad s'au mai putut păstra, ici-colo resturi din populația bulgărească băstinașe. O excepție la aceasta o fac satele Derechioi, Niagușa și Ianevo din cercurile Provadia și Novi-Pazar, precum și Hârsovo și Topcichioi din cercul Chemanlar (la nord de Razgrad).

Trebuie să facem o deosebire aci între vechii locuitori ai podișului de lângă Dunăre—a căror graniță sudică s'ar putea socoti râul Camcicul mare, socotind la acest ținut și satele Smiadovo și Dragoievo—, și între locuitorii Balcanilor. Cu toate că curentul de colonizare al Balcanicilor („balkanci“ sau „balkangii“) către nord a atras după sine amestecul celor două elemente, totuși cele două grupe se pot distinge ușor după două caractere; după dialect și după îmbrăcăminte.

7. Cel mai caracteristic semn, după care putem deosebi pe vechii locuitori din spre Dunăre de veneticii (prișelci) din Balcani (Stara Planina) sau din Tracia, este acea formă articulată a substantivelor masculine, care la genitiv singular se termină în —ò accentuat și în ă (între o și u), sau chiar în u neaccentuat; s. ex.: *nosò, mostò — stòlu, cileàcu, pòpu*. La Balcanici și la cei din Tracia, dimpotrivă, aceeași formă se termină în ăt, sau numai în ă: *nosă(t), stolă(t), cileacă(t)*. Vechii locuitori din spre Dunăre sunt, apoi, denumiți nu numai cu obișnuitul nume de „Erljci“, sau „Erlji“, adică pământeni localnici, așezați din vechime, (de la vorba turcească *jer=loc*), ci încă și cu un nume particular și foarte ciudat „Hârcoi“, sau mai precis „Ărcoi“. Hârcoii, precum am spus, se deosebesc și la îmbrăcăminte de „Balcangii“, sau „Balcanci“, adică locuitori dela munte, precum și de cei imigrați din Tracia, de așa numiții „Otejuzli“, sau „Otejofciani“, adică „de dincolo“ (dela vorba turcească „otejuz“). Mai ales caracteristic este portul femeilor, de oarece acestea țin cu multă grijă la tradiție.

C. I. 22.

Femeia din Bălcani („Balcanglica“) poartă o haină îngustă de lână neagră, în unele locuri și albastră închisă, care se numește „sucman“ (sau „ciucman“), pe când Hărcoaica („Hărco'ca“) își atarnă în față și în spate câte o fotă. Fotele au forme și culori diferite, din care cauză sunt cunoscute sub numele de („peștemal“ (cuvânt turcesc), „zavișca“ și „cărlenca“. Tot la fel se poartă și într'o parte din jumătatea de apus a Bulgariei nord-estice precum și în nord-vestul Bulgariei, sub numele de „tăcmenic“ și „vălnenic“; însă aci asemenea port nu se mai poate socoti ca un semn caracteristic în raport cu dialectul, de oare ce locuitorii din munte, așezați în câmpie, și mai ales în părțile apusene ale nord-estului Bulgariei, și-au însușit portul Hărcoilor.

Portul vechiu al Hărcoilor se caracterizează mai ales prin pantaloni albi și strimți, numiți „bărdenci“, „birneci“, „benevreci“ etc., în timp ce locuitorii din Bălcani poartă pantaloni foarte largi de lână neagră, sau cafenie închisă și de aceea sunt porecliți de către Hărcoi „Bulgari negri“, sau simplu „Negri“. („Cerni Bălgari“, „Cernite“.). Totodată trebuie să menționăm că astăzi vorba „Hărcoi“ se întrebuițează mai rar, de oarece coloniștii din Bălcani și Tracia, superiori în număr și în inteligență, îl iau ca nume de batjocură, în care sens este întrebuițat mai ales prin orașe. Inșă, ca dovadă că la origine numele nu avea nimic supărător pentru țărani, e faptul că și astăzi încă țăranii se numesc adesea cu mândrie „Hărcoi“, cu toate că la oraș, sub acest nume se înțelege de obicei un om de rând, un prostănac. Acelaș nume de Hărcoi este cunoscut și lângă Dunăre, spre apus, pe la Vidin, și anume tot ca nume de batjocură. Etimologia cuvântului e întunecoasă ¹⁾.

¹⁾ Mai amănunțit tratez acest subiect în lucrarea mai sus pomenită: «Vechea populație din nord-estul Bulgariei».—Nota autorului.

DISTRIBUȚIA ACTUALĂ A HĂRCOILOR ÎN N-E. BULGARIEI

II.

- Col. 21. Prin faptul că am stăruit asupra sus-pomenitelor **caractere** și m'am ostenit a descoperi vechile așezări ale Hărcoilor, am ajuns în fine la încheerea că dialectul în —o se întindea odinioară peste toată câmpia ce se lasă spre Dunăre, dela M. Neagră spre apus până la râul Isker, care se poate socoti ca o graniță mai veche a limbii bulgare de apus. Astăzi dialectul în —o se întinde dela Varna până la râul Iantra și de aci mai departe, spre sud-vest, către Sevlievo. Acelaș dialect se vorbește și în cercul Sviștovului, în câteva sate de pe malul stâng al Iantrei și, ca dovadă că el stăpânia și în Sviștov acum 150 ani, este și limba Sviștoveanului *Damaskin*, din care am dat numeroase exemple în „Sbornik“ XVIII.
- Col. 23. *Dialectul în -o se întâlnește și în multe așezări nouă din Dobrogea și în cercul Sulistrei; aci a fost adus mai ales de emigranții din împrejurimile Șumlei, Provadiei și Razgradului pe la începutul sec. XIX și mai ales după războiul ruso-turc din 1828. Din aceeași vreme datează și coloniștii ce vorbesc acest dialect în Basorabia și sudul Rusiei.* Prin neîntrerupte și neobservate mișcări spre sud, și anume prin pasurile Balcanilor dela Cenge și Riș (Cialicavac), dialectul în -o s'a lățit, din împrejurimile Șumlei și Provadiei, în câmpia Traciei, spre Adrianopole și spre sud-est în munții Strangea, până la Mare, în cercul Burgasului. După cum am mai arătat aiurea (vezi Anzeiger, 1897, XVII), locuitorii numiți „Zagorci“, cari ocupă coșul de nord, dela satul Sf. Nicola (la sud de Burgas) până la Rusocastro și cari se întind și mai spre sud lângă Câr Harman, peste granița turcă, la Ghioc-tepe, sunt fără îndoială emigranți din numitele ținuturi ale nordului Bulgariei. Aceasta se confirmă mai bine prin faptul că Zagorci, ce vorbesc dialectul în -o, se întâlnesc și pe coastele de sud ale Balcanilor, pe la Aitos și Carnobat, adecă tocmai pe drumul ce duce la amintitele pasuri ale Balcanilor. Ca

dovadă stă nu numai numele de „Zagorci“ dar și faptul că acești locuitori nu se întind mai mult spre sud : între râul Tumgea și orașul Lozen (Cârclise) din ținutul Adrianoplei, Zagorcii locuiesc numai în câteva sate ; dimpotrivă, la sud de Adrianopole se întind fără întrerupere dialectele „rupcilor“, dela est spre vest.

Col. 24.

Dialectul în -o s'a păstrat cel mai curat și mai arhaic în ținutul Șumlei, adică pe lângă Șumla, Preslav, Novi Pazar și Provadia. Pentru aceea am și studiat acest dialect mai ales în satele acestor ținuturi, după cum am arătat amănunțit cu alt prilej. (vezi : Anzeiger, etc. 1897, No. XXIII, 1899, No. II). Și la apus de Șumla, în cercurile Razgrad, Târnova, Biala, Rusciuc, Turtucaia și Silistra, dialectul în -o s'a păstrat destul de curat. În general, vorbind despre acest dialect, se poate socoti graiul dela Șumla ca cel mai bun reprezentant al său. Bazându-mă în special pe acest dialect, pe care l-am studiat foarte bine în așa numitele sate „sârți“ (Sârtove, Sârtschi selă, turcește : Sârthioiler) dintre Șumla, Novi-Pazar și Provadia,—voiu trata fonetica și morfologia dialectului de nord, sau a dialectului în -o. Însă mai înainte voiu căuta să înșir toate așezările vechi ale Hârcoilor, precum și coloniilor lor către nord și către sud. Prin aceasta se va evidenția mai bine tăria numerică și răspândirea geografică a acestui dialect. Spre mai mare claritate, voiu număra aceste așezări după împărțirea administrativă actuală, adică după plăși și județe.

1. **Cercul Șumla.** Dialectul în -o se vorbește în orașul Șumla de către vechii locuitori ai orașului, ca și de către cei ce se stabilesc în el, sosind incontinuu din împrejurimi, unde s'a păstrat acelaș dialect și anume din satele : *Dividiadovo* sau *Cenghel*, *Topalchioi*, *Bialo Copitovo*, *Durmuș*, *Cadâ-Hasd* și, în parte, din *Casaplar*, unde majoritatea locuitorilor e originară din Tracia, de pe la Iambol. Locuitorii din *Gorni-* și *Dolni-Ingic* vorbesc o limbă amestecată.

Col. 25.

2. **Cercul Novi-Pazar.** În orașul Novi-Pazar elementul bulgăresc, și astăzi încă în minoritate față de cel turcesc, se compune din oamenii sosiți de prin satele vecine. Aci dialectul în -o se aude în satele : *Enevo* (mai înainte se zicea *Ianevo*, turcește *Ionus-chioi*), *Caspician* (mai înainte : *Cazăpciane*), *Moghila* (turcește : *Muhla*), *Calugher(i)ța*, *Culeveț* sau *Culehțe* (turc. *Chiu-lefcea*), *Ofciarovo* (turc. *Ciobanchioi*), *Cosoveț* (turc. *Cusofcea*), *Marcoveț* (turc. *Marcofcea*), *Costina-riaca* (turc. *Chemiccidere*),

și în parte în *Imrihor* (4 familii), unde majoritatea emigranților sunt de pe la Iambol și mai ales din satul Dermendere.

3. **Cercul Provadia.** Aci dialectul în -o s'a păstrat foarte curat și arhaic ca și în satele, din cercul Novi-Pazar. Satele sunt așezate, cele mai multe, pe largul podiș al Provadiei și de aceea se numesc *sârtchioiler*, adică sate de podiș, (turc. sârt=câmp înalt, podiș). Dialectul e vorbit de neînsemnata populație bulgărească din orașul Provadia; apoi din satele: *Nenovo*, *Ravna*, *Crivna*, *Cercovna*, *Aiazma* (mai înainte sat turcesc, iar acum locuit de veniții din Cercovna și Crivna și de câteva familii din Cenghe, care vorbesc dialectul mijlociu), *Cheredi* (turc. *Carâ-Iagd*) *Carachiose*, *Chiopecli*, *Asâlbeili*, *Petrovariaca* (turc. *Derechioi*), *Niagușa* (turc. *Nevșa*). În satele *Muracovo* (turc. *Muradsofu*), *Fetichioi*, *Comarevo*, *Novoselo*, locuitorii sunt amestecați din coloniștii de prin satele vecine ale podișului (sârt) și din Cenghe. Satul, odinioară turcesc, *Beili*, se colonizează din ce în ce mai mult cu locuitorii din „sârt“.

4. **Cercul Preslav.** Dialectul în -o se vorbește în orașul *Preslav* și în satele: *Dragoievo*, *Beșevlie*, *Zlatar*, *Salmanovo*, *Cociovo* sau *Căteș*, *Osmar*, *Ciatalar*, *Maraș* și *Călnovo*.

5. **Cercul Osman Pazar și Eschi Giumaja.** Elementul bulgăresc din aceste două cercuri era cu totul neînsemnat înainte de războiul ruso-turc dela 1877; numai pe ici pe clo s'a mai putut menține între Turci. Dintre puținele sate, ce existau înainte de acest războiu, aparțin dialectului în -o numai următoarele: *Hasanfacă* (numit mai înainte *Alaclise*), în care azi se află și câteva familii din împrejurimile Târnovei; apoi *Conac*, *Vardun*, *Dălgăci*, *Alvanovo*, *Iavașevo*, *Geren* și *Cichindel* (cu locuitori din Vardun).

6. **Cercul Popovo.** Și în acest cerc vechiul element bulgăresc este neînsemnat. În *Popovo*, centrul ținutului, populația bulgară constă mai ales din coloniști recentii dela Razgrad și Gornia Oriahovița, apoi din locuitori dela munte, originari de pe la *Driano* și împrejurimi. Locuitorii din *Razgrad* și *Gornia Oriahovița* vorbesc dialectul în -o. Acelaș dialect se vorbește și în satele: *Palamarca*, *Opac*, *Sadina*, apoi parțial în *Crașița* (turc. *Crepce*), *Caraaci*, *Balgi Omur*, *Haidar*, *Araplar* și *Căzđllar*.

7. **Cercul Razgrad și Chemanlar.** În aceste cercuri elementul bulgăresc vechiu este de asemenea rar. În orașul *Razgrad*

se află o mahala veche numită „*Dobroșca mahala*“, unde locuitorii vorbesc ca și ceilalți Hărcoi din împrejurimi și au acelaș port. Dialectului în -o aparțin locuitorii satelor : *Caba-colac*, *Hasanlar*, *Oseneț* (turc. *Hiusence*), *Drianoveț*, *Ezereț* (turc. *Ezerce*), *Topcii* și *Topciiete* (turc. *Topcichioi*), *Ghiuzelge-alan*, *Demirgiler*, *Dichilitaș*, *Sianovo*, *Crivnia*, *Torlac* și *Zavet*. Pe lângă aceasta s'a păstrat în satul *Hărsovo* o mahala veche („*erliiscata mahala*“) cu locuitori vechi, cari vorbesc dialectul în -o.

8. **Cercul Varna și Balcic.** După cum am arătat și mai înainte, întreaga populație bulgărească din aceste ținuturi constă din coloniști, cari, încetul cu încetul, începând dela sfârșitul sec. XVIII, au sosit aci din Tracia și din Balcani. Slabe rămășițe din vechiul element cu dialectul în -o am găsit numai în două sate, la sud de Varna, anume în *Derechioi*, — unde vechii locuitori („*erlii*“) se deosebesc de coloniștii din satul vecin *Avren*, sosiți acolo dela munte, din satele *Gulița* și *Ercheci*, și după d'ialect și după port — și în satul *Bielevo* (turc. *Ghebege*), unde de asemenea trăesc câțiva „*erlii*“. Mai există câteva sate în cercul Varna și Dobrici, ai căror locuitori s'au colonizat de curând acolo, anume *Zagorcii* cu dialectul în o, sosiți de pe la Adrianopol. Aceștia s'au așezat după războiul din 1877 în câteva sate părăsite de Cerchezi. Așa în satul *Dișbudac* (cercul Balcic) locuiesc Zagorci veniți din satele *Tatarlar*, *Cogeș-Tarla* și *Chiu-chiuler* din cercul Adrianopolei; în satul *Teche*, Zagorcii au venit din satul *Vaisal*, cercul Adrianopolei. Zagorci de aceeași proveniență se află și în satul *Ecrene*. În cercul Varnei, satul *Ruslar* e locuit de aceeași Zagorci, cari au venit mai ales din satul adrianopolitan *Salioglu*, ca și din *Vaisal*, *Tatarlar*, etc.

9. **Cercul Dobrici.** În acest ținut n'am putut descoperi nici o urmă a dialectului în -o și aceasta se exp'ică prin faptul mai sus pomenit, că populația se alcătuește aci din coloniști noi din Balcani și Tracia. Vechii locuitori ai acestui ținut, în parte s'au turcit, în parte au fost nimiciți și în parte au emigrat în Muntenia și Basarabia. (Vezi „*Vorläufige Berichte*“ în *Anzeiger*, 1897, No. XXIII).

10. **Cercul Silistra, Curibunar, Accadânlar și Turtucala.** Alături de majoritatea covârșitoare a elementului turcesc, se află aci și un număr frumușel de așezări mari și înfloritoare de Bulgari de dată recentă—format din emigranți, cari voiau să se sta-

Col. 28.

biliască în Rusia, sau cari s'au reîntors de acolo. Pentru aceea în ceea ce privește dialectele, găsim aci o mare varietate, fiindcă locuitorii sunt veniți din diferite locuri din Bulgaria de nord și de sud. Majoritatea sunt emigranți din împrejurimile orașelor Iambol și Adrianopole; apoi din satele din Balcani: *Erheci*, *Gulița* și altele; pe urmă din regiunea Razgradului și din așa numitele sate „*sărt*” (de podiș) de lângă Șumla și Provadia. Aceștia din urmă, cari locuiesc amestecați cu muntenii din Balcani și cu Traci, sunt denumiți cu termenul special de „*Șicovți*”. Dialectul în -o, așa dar, este vorbit aci de emigranții sosiți de pe la Razgrad, din sate vechi, și prin numiții „*Șicovți*”. Afară de aceasta însă, spre mirarea mea, am descoperit și rămășițe din vechea populație, care a îndurat grozavele evenimente din timpul luptelor ruso-turce. Acești locuitori vechi, cari vorbesc de asemenea dialectul în -o, și cari, în această privință, diferă puțin de emigranții de pe la Razgrad și de *Șicovți*, sunt cunoscuți sub numele particular de „*Grebenci*”. Numele acesta vine dela o podobă în formă de pieptene, pe care o purtau femeile pe cap până nu de mult. Grebenci se numesc ei înșiși și „*Hărcoi*” ca și țărani cari vorbesc dialectul în -o. Trebuie să observăm că Grebencii, în timpurile anterioare, se refugiau adesea în România, peste Dunăre, și că mai târziu s'au întors în parte, în vechile lor sate. Și acum există în România, în împrejurimile Giurgului și Olteniței, lângă Dunăre, sate unde locuiesc Grebenci. De oarece aceștia trăiesc în câmpie, lângă Dunăre, sunt denumiți „*Eliici*” (dela vorba turcească *eli*=câmpie)=Câmpeni. Așa s. ex. în satul *Ciacu* din fața Silistrei (jud. Ialomița) locuiesc numai Grebenci. Asemenea și satul *Ciocănești* e locuit tot de Grebenci (Eliici).

Să înșirăm satele în care trăesc Grebenci :

Col. 29.

Un sat de Grebenci adevărați este *Popina*, lângă Dunăre, la apus de Silistra. În satul vecin, *Vetren*, locuiesc Grebenci amestecați cu coloniști noi din Balcani. Jumătate din populația satului apropiat, *Srebărna*, e formată din Grebenci. În satul *Aldemir* se află numai 4-5 familii de Grebenci. Aproape jumătate din locuitorii din *Calipetrovo* se compun din Grebenci, iar cealaltă jumătate din *Șicovți*. Satul *Chiuciuc-Cainargi* (la SE de Silistra) este locuit aproape exclusiv de Grebenci. Și dincolo, în jud. Constanța, la est de Silistra, trăesc în satul *Almaldu*, Grebenci, amestecați pe din două, cu *Șicovți*. Nu de mult satul

odinioară curat turcesc, *Topci*, a fost colonizată cu Grebenci. Grebenci amestecați cu Șicovți trăesc azi în satul *Hadârcelebi*, care mai înainte era turcesc, iar acum, după ce Turcii au emigrat, a fost ocupat de numiții Bulgari sosiți din Almalău.

În cercul *Accadânlar* se află Grebenci în satele *Garvan* și *Hogeachioi*. În *Haschioi* s'au așezat câteva familii de Grebenci veniți din satul românesc Ciocănești, după 1877. De asemenea în *Doimuștar* se află Grebenci din Ciocănești.

În cercul *Turtucaia* vechea populație s'a păstrat în satele *Cadâchioi*, *Star-Smil*, *Sarsânlar*, *Belița* și *Denizler*. În *Spancevo* locuitorii vechi sunt amestecați cu alții veniți din munți. În *Breșlen* sunt puțini locuitori vechi; majoritatea sunt coloniști din *Drianovo*. Acelaș trebuie să fie cazul cu *Spancevo*.

Șicovții înrudiți cu Grebenci locuiesc la olaltă cu aceștia în satul *Calipetrovo*. Aceștia au venit din satele „sâr”: *Cercovna*, *Cosoveș*, *Marcoveș*, *Derechioi* și *Aiazma* (cercul *Provadia*). În *Pândâcli* au sosit Șicovți nu de mult din satul Almalău (jud. Constanța), după ce Turcii din *Pândâcli* au emigrat. În *Hadârcelebi*, *Topci* și *Buiuc-Cainargi* (toate în cercul *Curibunar*) Șicovții trăesc amestecați cu Grebenci. Și satul *Beibunar*, odinioară turcesc, este ocupat azi pe jumătate de Bulgari din satele vecine, mai ales din Almalău, așa dar de Șicovți și Grebenci. Satele *Oluclu* și *Ghiulerchioi*, care odinioară erau curat turcești, azi au locuitori Bulgari, veniți mai ales din satul *Calipetrovo*, unde trăesc Șicovți și Grebenci.

Emigranți din vechile sate de Hârcoi din ținutul *Razgrad* se află în *Caraorman* (jud. Silistra) și anume sosiți mai ales din satele *Cabacolac* și *Hârsovo*. De asemenea în *Brăcima*, unde
 Col. 30. locuiesc amestecați cu Macedoneni „Arnauti” din satul *Caraarnaut* de lângă *Razgrad*. (Vezi L. Miletici: *Abhandlung über die Arnauten bei Silistra* în *Periodic. Špis.* 1900 No. 10). Emigranți din *Cabacolac*, *Hârsovo* și *Arnautchioi* se găsec și în *Babuc*, *Caraomur*, *Sianovo* și *Vischioi* (jud. *Durostor*).

11. **Dobrogea.** Am mai pomenit că întreaga populație bulgărească a Dobrogei se compune din diferiți coloniști noi. Aceiași împetrișare, care se vede la coloniștii bulgari în împrejurimile *Silistrei*, din cauza feluritelor ținuturi de unde au sosit, se observă și în *Dobrogea*. Este cunoscut că cei mai mulți locuitori bulgari din jurul *Silistrei* au locuit mai înainte un răstimp

și în Dobrogea. Pentru aceea și aci găsim dialectul în -o în așezări venite din spre Varna, Șumla, Provadia, Preslav și Razgrad.

În afară de satul amintit, *Almalău*, locuit de Grebenți și Șicovți, se mai află Șicovți și în satul apropiat *Esechioi* (amestecați cu Turci) și în *Galita* (amestecați cu emigranți de pe la Sliven).

În ținutul Tulcei și Babadagului se află Șicovți în *Congaz* (unii veniți dela Ghebege lângă Varna, alții din satul „sârt“ Cercovna, lângă Provadia); apoi în *Cerna* (unii sunt din Dragoievo lângă Preslav, alții din Sniadovo și Riș; ultimii nu vorbesc dialectul în -o); apoi în *Ceamurlia de sus* (din satele „sârt“ Crivna, Ravna, etc.); în *Ceamurlia de jos* (din Dragoievo pe la Preslav, amestecați cu Traci de pe la Iambol). În *Pașa-Câșla* și *Casachioi* se află de asemenea emigranți din Dragoievo, amestecați cu alții din Sniadovo, Riș și din Tracia. În fine se află Șicovți în *Sarâ-ghiol*¹⁾.

Trad. de C. BRĂTESCU

¹⁾ Autorul cercetează apoi în cap. 12—17 distribuția populației bulgărești vechi cu dialectul în -o în cercurile Rusciuc, Biala, Târnova, Gornia-Oriahovița, Chesarevo, Sviștov și în sudul Balcanilor răsăriteni.

DIN LITERATURA GREACĂ

NEGUSTORUL DE FEMEI

— MIMAMB DE HERONDS —

Scena : Un tribunal din insula Coș¹⁾.

Persoane : Battaros, negustor de femei.
Thales, clientul scandalagiu,
Grefierul tribunalului.
Aprodul.
Myrta, o fată a lui Battaros.
Judecători, popor.

Battaros (pledând)

Boeri, n'aveți a judeca
Nici neamul și nici cinstea mea.
O fi el Thales, mai bogat,
Dar nici eu nu s de lepădat;
De are-o navă mai de preț —
Și eu sunt un calic isteț.
Cum poate s'aibă el dreptate
Când eu sunt păgubita parte?
De scapă el curat la față,
Voiu alerga să strig în piață:
O zei, am fost nedreptățit!
Nu se mai poate om tihnit,
Nici liber, nici cu cine i place,
Când Thales nu ne lasă 'n pace!

¹⁾ Scena se petrece în insula Cos din Marea Egee, în secolul III d. Cr. când a trăit și Herondas. În parte a fost reconstituită de *Crusius*, filolog clasic german. Traducătorul a găsit în acest Mimiamb un document juridic al aceluși timp: în românește a mai fost tradus, fragmentar, de *Odobescu*.

Mi-aleg pe Mennes ca patron,
 Ce l-a picnit pe-Aristofon,
 Care și el, deși picnit,
 Pe Filisteu l'a tăvălit
 Și se tot laudă c'azi-noapte
 A săvârșit și mai mari fapte!¹⁾
 Că Thales e bine 'mbrăcat,
 Dar și eu pot să stau la sfat;
 Eu..., am și eu apărător.
 Că el din Acca²⁾ — negustor —
 Adus-a grâu spre-a ajuta
 În foamete? Dar marfa mea,
 Drăguțe fete de la Tyr,⁴⁾
 Pentru popor nu-i chilipir?
 Că eu țin bani, e-adevărat,
 Dar el degeaba cui a dat?
 Ce? dacă el colindă mări.
 Având manta din depărtări,
 Trei «mine atice» costând, —
 Iar eu la adunări, umblând
 Ca vai de mine îmbrăcat,
 Vai de picioare încălțat, —
 S'ajungă el în așa hal,
 Să-mi guste marfa cu scandal
 Și încă noaptea? Vă gândiți
 Cu asta unde poticniți?
 Cum văd, atâtea bunuri — toate.
 Și liniște și libertate,
 Și ordine... le hârbui
 Acest pirat, ce-ar trebui
 Să-și amintiască de gunoiul
 Din care i se trage soiul.
 Să ne respecte i-ar sta bine
 Luându-și pilda de la mine, —
 Să știe că cei înălțați
 Aci 'n cetate sunt bărbați,
 Ce, neam din neam, au rang obștesc,
 Pentru că legile cinstesc;

¹⁾ Mennes, Aristofon, Filisteu, sunt bășteni din localitate, la cari apelau nedreptății.

²⁾ Acca, port la Mediterana, în Fenicia.

⁴⁾ Idem.

Și mie, care sunt strein,
 Nu mi-a făcut vr'unul venin,
 Nici poarta nu mi-a sguduit,
 Nici casa nu mi-a părjolit
 Și nici vr'o fată mi-a furat ;
 Dar el, boeri, l-am prins în fapt—,
 Licheaua, ce-și zicea Artim
 Și Thales azi,—să nu glumim,
 De stăpânire sau de lege,
 E frigian și nu 'nțelege!

(Către grefier)

Ia vezi, de schingiuri în cod
 Se pedepsesc și în ce mod ?

(Către aprod)

Iar tu, prietene, fă bine,
 La gaura clepsidrei ține,
 Să nu se scuture nisipul.⁵⁾
 Cum vorba vine și e chipul
 Ca să am timp pentru proces
 Și pentru vorbă mai ales ⁶⁾.

Greflerul (citește)

E scris : Iar dacă vr'un bărbat
 De-o sclavă 'n răs s'a fost legat
 Și ea i s'a lăsat silită,
 Atunci amenda e 'ndoită.

Battaros (întrerupând)

Chaïrondas⁷⁾ scrise-așa, boeri,
 Iar nu vr'un Battaros mai eri.
 Pe-un Thales el mi-ți însierează ;
 Si-apoi cu-o «mină» s'amendează
 Acela care-o poartă strică ;
 Iar cel ce dă, pentru-o nimică,
 Cu pumnii, legea îi prescrie
 Încă pe-atât ; ba chiar și-o mie,
 De-a spart ceva sau foc a dat,
 Și dublu pentru ce-a stricat.
 Așa, ca cetățean vorbești :

⁵⁾ Clepsidra—orologiul din acel timp, un vas cu nisip.

⁶⁾ Pledoariile pe-atunci erau mărginite în timp cu clepsidra ; deci, când partea nu vorbea, aprodul avea îndatorirea de a opri cu degetul eurgerea nisipului.

⁷⁾ Chaïrondas, legiuitor din Catana-Sicilia ; legile lui se aplicau în cetățile grecești din răsărit.

Tu însă, venetic ce-mi ești,
 Tu nu știi nici din basme ce-i
 Cetatea, cârmuirea ei,—
 Căci astăzi e 'n Brikinderă,⁹⁾
 Ce în Abdera⁹⁾ eri erá,
 Și mâine 'n Fasalis¹⁰⁾ vei fi,
 Câștigul de ți-o porunci.
 Iar vorba, că să n'o lungesc,
 Boeri judecători, vorbesc
 Pe scurt, că azi i s'a 'ntâmpat
 Ca șoarecelui, care-a dat
 Într'o capcană,—lovind poarta
 În casă mi-l aruncă soarta,
 Unde cu sârg, statornicie,
 Plătesc de mă spetesc chirie
 Și mi-a și ars întreg portalul.

(Către Myrta).

Tu, Myrto, vin, să-ți vadă halul
 Boerii, nu ți fie rușine, —
 Judecătorii ne vor bine
 Ca și părinții ori ca frații.
 Priviți și-atențiune dați-i
 Bietei fetițe. Prea cinstitul
 I-a stricat pielea cu ciupitul
 Și-a 'ntins-o... dincolo de punct.
 O, dacă n'ar fi fost cărunț,
 Eu i-aș fi tras o calcavură
 Că-i da chiar sângele pe gură!
 Tu râzi? S'audă cine-o vrea!
 Sunt pezevenchiu și casa mea,
 De la bunic, când a murit,
 Tătuca-al meu o-a moștenit;
 E-un cuib de viții din bătrâni,
 Da-mi face cinste ca stăpân,
 Și cine îmi atinge șeaua
 Cu mine și capătă beleaua.

(Schimbând tonul)

Te cred! E-un chip cu ochi adânci
 Și inima ți-o fi dat brânci!
 Și mie-mi lasă gura apă.

⁹⁾, ⁹⁾, ¹⁰⁾ Brikindera, Abdera, Fasalis—localități comerciale în acel timp.

Când văd frumoasa pâine albă ;
 Dar schimb făceam, plăteai ceva,
 Dacă 'ntr'atât te-ademenea ;
 Și-atunci cu fata, ca amic,
 Nu te opream de la nimic.
 Acuma ? Nu mă las nici mort !
 La judecată mi te port,
 Ca să-ți văd cinstea ; aici frate,
 Fără pedeapsă nu-i dreptate !
 Da, dacă el, care-a 'ndrăznit,
 Voeste să fiu schingiuit
 Ca sclavii,—iată, niciun clește,
 Nici roata chiar nu mă 'ngrozește.
 Cățiți tortura ¹¹⁾, iar el pună
 Pe masă legea 'n care sună
 Pedeapsa mea, căci eu sunt gata.
 De-ar face Minos judecata
 N'ar fi mai dreaptă. Ca 'ncheere
 Îngăduiți a mea părere :
 Prin voi, nu Battaros—se știe,
 Un negustor de carne vie —
 Se judecă ; Nu ! Ci oricine
 Ce 'n Cos aflat-a al său bine.
 Hercul în insula-asta fu,
 De gloria-i o străbătu,
 De Merop voiu a v'aminti,
 De Thessal, Foibe, cari-aci
 Pentru Letone pătimiră
 Și de Asclep! ¹²⁾ De nu vă miră
 Și pledoaria mi-e luată
 De voi în seamă-atunci, îndată,
 Dreptății arătați valoarea,
 Să se 'mpliniască zicătoarea :
 Că scoți din frigian licheaua
 De-i scuturi pielea cu nuihua !

Tradusă de STOICESCU D.

¹¹⁾ Precum se vede, tortura era unul din mijloacele de cercetare penală în uz pe-atunci și se executa cu cleștele, roata, etc.

¹²⁾ Eroi și zei ce-și aveau cultul în insula Cos.

DIN LITERATURA PERSANĂ

CUATRENE

DE

OMAR KAIAM

*Frumoaso, joacă iarăși în ritmuri vii ori calme
Cum le-o clădi picioru ți și eu voiu bate 'n palme;
Sub ochii tăi e-o sete că trebui, să nu mori,
Nu douăzeci pahare, ci-atâtea de trei ori!*

+

*De ce cocoșul cântă în orice dimineată?
El soarelui nimica nu spune, ci le 'nvață
Că din a ta viață ai mai pierdut o noapte
Și-ai câștigat din calea ce duce către moarte.*

+

*Prietene, las' grija de ziua ce i pe drum!
O fericire naltă e clipa de acum.
Când ne-om muta din lume, pe mâine, reci și vani,
Vom fi tovarăși celor de șapte mii de ani!*

+

*Ascultă sfatu-acesta de bine, ține-l minte:
Cu haina lingușirii să nu ieși înainte
Nici unui om, căci iată, minciună-i lingușirea,
Iar viața o scântee și-i turburi strălucirea.*

+

*Turnași în cupa care viața ni-o desleagă
De temeri și regrete — zădărnicia 'ntreagă!
Mâini... unde vom fi mâine! Adânc, adânc pierduți,
Sub secole 'mplinite, sărmani necunoscuți!*

+

*Dac'ai stropi un munte și el s'ar clătina!
Dar nu-i om cum se cade cel ce nu știe bea,—
Și pentru cei ce nu știu o legă ne oprește
Când vinul este suflet, căci ne însuflețește.*

+

O, vin suav, garafă candidă, cristalină,
Înlunecat sorbit-am și am văzut lumină;
Aș vrea să vă sorb toate... Cei trezi și cei cheflui,
Când m'or vedea să 'ntrebe: Ei, vin, de unde vii?

+

Odală, într'o seară—sfârșit de Ramașan,
În așteptarea lunei pe-al cerului cadran,
Eu stam pe pragul casei unui olar, stam mut,
Sorbind înțelepciunea unui popor de lut.

+

Era un șfat de oale făcute din pământ.
Vorbiau unele, alte steteau fără cuvânt.
De-odată una spuse c'un hohot hârбуit:
Ce-i oala, ce-i olarul? Nimic deosebit!

+

O oală, între alte, se plânse: E 'n zadar
Că din pământ netrebnic mă smulse un olar,
Căci cel ce-mi dete forma după dorința sa
Curând cu-aceeaș mână pământului m'o da!

+

O oală-a spus: copilul cel mai supărăcios
Nu sparge-un vas din care el a băut voios,—
Deci care-ar fi acela, ce-un vas a 'nșiripat
Din propria-i plăcere, să-l spargă—mâniat?

+

Printre tăcute oale, după o clipă, una,
O oală strâmbă zise, săltând ca toldeauna:
'Toi râdeți că mă clatin și că m'aplec prea, prea,—
Dar celui olar mâna—n'a tremurat și ea?

+

O oală iar: Aud că stăpânul ni-i ursuz
Că fața-i este neagră, sălbatecă, de urs
Și că prin grele chinuri el ne va încerca,—
De, poate-i om de treabă, că-i zugerăvil așa!

+

Din multe-o oală strigă, rupând un lung oftat:
Oh, mi-a secat și lutul, atâta m'au uitat,
Dar scalde-mă în vinul bătrân și eu îndată
M'oiu face iar vioae, de sete vindecată.

Traduse de STOICESCU D.

DIN VIATA AROMANA

SULUMBRIA

DE

PER. PAPAHAGI

În familia noastră era o taină, de care se pomenia deseori, dar afară de doi, de Maia-Ceamă, bunica, și de Lala-Ghiți, unchiul, nimeni nu știa despre ce este vorba.

Auziam însă deseori pomenindu-se: „Sufariul dela Sulumbrie“, sau simplu „Sulumbria“, când era vorba să atragă băgarea de seamă a cuiva ca să fie tăcut, să-și țină gura, să nu mărturisiască vreo taină. Întrebuințam și noi, copiii, „Sulumbrie“ în înțelesul arătat, dar fără să ne dăm seamă, ce legătură poate fi între „pune-ți lacăt gurii“ și între Sulumbrie sau Sufariul dela Sulumbrie.

De multe ori încercărăm să aflăm ce se ascunde sub aceasta, dar de geaba; numai Maia-Ceamă și Lala-Ghiți schimbau priviri de înțeles, surâdeau, dar vorbă nu scăpau despre taina Sulumbriei.

Adevărul este că ne ispitia mult, ne frământa și, nu odată, am chinuit-o pe Maia, sărindu-i de gât și sărutând-o și alintând-o, stăruind să ne spună, „ce-i cu Sulumbria?“

Maia ne trimitea la Lala-Ghiți, iar lala la Teta-Stamulă și tetei¹⁾, îi era gura mută ca piatra.

* * *

1) Tetă=tușe, mătușe.

Trecură ani mulți. Noi am crescut și am apucat pe căile care ne-au depărtat așa de mult de viața compatrioților noștri, pe cari nu-i vedeam decât verile, în vacanță, și nu totdeauna, nu în toate verile, căci unele erau petrecute la Mălăcași, la Vlaho-Clisura, Călive-Badralexii, etc. Dar când ne întorceam vara dela liceul din Bitule în încălțătoarea *hoară*²⁾ Avela (Avela, Abela), rudele noastre ne arătau atâta dragoste caldă, cum numai sufletul celor ce trăesc la olaltă împreună este în stare să o producă. Se uitau la noi ca la soare. Noi, liceenii, eram mândria satului, frumusețea lui. Ne iubiau.

Ce de viață, ce de petreceri.

Invitați azi la teta Gulă, petrecând mâine la teta Stamula, poimăne la unchiul Guciuni, Ghiți, etc., bucuriile noastre se țineau lanț, nesfârșite, până toamna la plecare.

Și ce de mese! Inconjurați de dragostea plină de apropiere a verilor și verișoarelor noastre, a unchilor, tetelelor, — o lume întreagă, — cu cântece, cu lăutari, le lungeam uneori zile întregi de răsuna și se înveselia toată Avela cu noi.

— „Petrekerile acestea, nunțile și sărbătorile au să vă facă să suspinați doar după Avela noastră“, ne spunea teta Stamula, într'o zi, când ne strânsesem mai mulți pe pătuc (salonaș) la ea, „și să vă aducă îndărăt acasă, ca să nu se strice hoara și să nu dispară numele familiilor noastre, al celor înstreinați!“

La Aromâni nu-i nimic mai trist, mai dureros, mai fără nădejde pe lume, ca omul fără moștenitori și ca cel care, deși cu moștenitori, aceștia se îndepărtează dela căminul părintesc, că-i rămâne casa pustie, mândrele tot așa! În cât teta-Stamula ne atingea, prin cuvintele ei, tocmai la suflet.

— „Că vom suspina după oamenii din Avela, după iubirea lor caldă și sinceră, după Avela cea frumoasă cu fața la soare, după munții și apele răcoritoare, după aerul cel dătător de viață, după petrekerile, nunțile și sărbătorile Avelii, fără indoială, dragă tetă! Dar că ne vom întoarce

2) Comună, sat măricel.

și că, întorcându-ne, vă vom revedea pe voi, iubiiții noștri, cine știe ?

„Și cine știe dacă, întorcându-ne vre-odată din amarnica streinătate, în loc de lacrimi de bucurie, nu vom vărsa lacrimi de durere în deșertăciunea ce ne va împresura, când atâtea și atâtea suflete iubitoare, atâtea și atâtea fețe dragăstoase întipărite în sufletul nostru, nu le vom mai vedea ! Și cât de dureros va fi pentru noi golul din jurul nostru !”

Și așa. Eram într'o zi de vară, pe păticul dela teta-Stamula, acea ființă blândă, curată la suflet, cumpătată ca toate Aromânele, chibzuită și cumpănită în toate în casă de era dată de pildă în comună, creștină în înțelesul frumos al legii noastre, neîn stare să facă cea mai mică nedreptate și cel mai mic rău cuiva.

Eram pe păticul acela, unde în ajunul plecării lui Georgea Beza, supranumitul Doti, la ospățul dat de teta noastră, în cântecele de înstreinare, Vantia, nevasta lui Beza și vara noastră, înduioșată, vărsă atâtea lacrimi ! Parcă presimția, nenorocita, că nu se va mai întoarce în Avela sa iubită niciodată, stinsă departe pe la Călivele-Badralexii.

Pe când teta-Stamula torcea firul de caier și-l prefăcea în *ustură* la *cecrichea* sa, căreia abia-abia i se auzia gura, iată-l și pe Mitre, fiul ei mai mare, picat din *că-răvane*.

Era slab și galben, ca omul care trece printr'o grozavă primejdie. Biata tetă se sperie, văzându-l așa și începu să-l înghesuie cu întrebările. Iar Mitre, surâzând în silă, ca să pună capăt întrebărilor scrutătoare ale mamei sale, care, vădit, îl îndurerau, zise semnificativ : „Sulumbria, mamă, Sulumbria !”

Fu de ajuns, ca teta să priceapă că Mitre nu poate spune deocamdată mai mult. Pe noi însă ne intrigă din nou Sulumbria și tăbărărăm asupra ei, să ne spună ce-i cu Sulumbria ?

După multe stăruinți, teta n'avu încotro și începu :

— Fiindcă țineți atâta să aflați ce ascunde Sulumbria vă fac pe plac. Taina, până în acest minut, n'o cunoaște

„Sufariul se apropie, apucă nora de mână și o târî pe sub «Naltul» — un arbore înalt, singurul arbore prin partea locului, — ca pe un fulg.

„Vă mărturisesc, când îmi văzui porumbița apucată de mână, de turc, mi se urcă sângele în cap și fierbea în mine ca în o fiară; iar inima bătea să mi se rupă. Incepui să-mi reviu din spaimă și în față nu vedeam de cât rușinea.

„Parcă mă vedeam arătată cu degetul, huiduită de ai mei, batjocorită și împinsă dela fântână, ocolită la biserică, alungată din sânul *fălcării*¹⁾, parcă vedeam în față chipul crunt și muștrător al lui Gușu (bărbatul), gata să mă străpungă, să măucidă.

„Decât rușinea“, mi-am zis „mai bine 'n pământ!“

— „Mamă, mamă, țipă nora, zbatându-se din răsuputeri și împotrivindu-se cu desnădăjduire, mamă, țipa mititica ca 'n gură de șarpe, scapă-mă, scapă-mă!“

„Atunci, mută o clipă, dar hotărâtă ca o lupoaică ce-și vede puii răpiți, cu ochii țintă la nemernicul, pășii spre el, chipurile, rugătoare, și, ajungând la locul unde se afla toporașul, mă prefăcui că mă împiedic și cad, iar în ridicare pusei mâna pe toporaș și-l înfipsei în brâu, în dos, să nu vadă.

— „Nu te teme, spun norei pe românește. Nu te teme și împotrivește-te cât vei putea!“

„Dar spre Turc, pe grecește, ca să mă înțeleagă, mereu rugătoare, să-mi lase fata în pace.

„Ți-ai găsit! Intoarse buzatul niște ochi spre mine, scrâșnind fioros din dinți de parcă vrea să bage spaima în mine. Vă mărturisesc însă, că frică nu mai simțeam de fel. Din minutul ce-mi propusei să-mi scap nora, chiar cu primejdia de a mă vedea străpunsă, nu mai știui ce-i frica. Numai mă prefăceam că tremur, ca să nu dau de bănuț Turcului.

„Și ce să vă spun? Turcul trânti puica jos și se năpusti asupra ei, dar mă repezii dintr'odată la el, îl pocnii după ceafă cu toporul, cu atâta putere, că se rostogoli

¹⁾ Seminție.

grămadă și, după ce se zvârcoli dihania de câteva ori, parcă n'a mai fost !

„Parcă mă apucă și acuma fiorii“, urmă buna tetă, ștergându-și sudoarea de pe frunte.

„Astea nu ținură mai mult decât un minut, două. Dar după aceasta, ne apucă pe amândouă o tremurătură, un sughiț, și o spaimă, de credeam că ne prăpădim

„Dar nici asta nu dură mult. Repede mă desmeticii și începui să gândesc la urmări, de s'o descoperi crima. Să fi fost la munte, puțin ne-ar fi păsat ! In Tesalia însă eram aproape la buna plăcere a păgânilor pe atunci. Pentru un omor, ar fi prăpădit întreaga *fălcare*.

După ce ne uitarăm câteva clipe una la alta, la Turcul scaldat în sânge și fără suflare, la calul ce sforăia și da din picior, de ziceai că simte năpasta ce dete pe stăpănu-său, la rufele semi-întinse, la limpezimea, râulețului, la seninătatea cerului...“

„Iute“, spun către nevastă ; „iute, să-l facem dispărut !“

Pietre prin partea locului, nu-s, ca să-i putem lega de gât și să-i dăm drumul în Sulumbria cea liniștită, dar cu apa adâncă și de-a pururea turbure.

„Ce-i de făcut ?

„Desselăm calul și umplem șeaua cu pământ, cu pietricele din râuleț și cu armele ucisului ; apoi i-o legăm de gât și cu scârbă peste măsură de mare, reușim să-i facem vânt în apă.

„Când îl văzurăm dus sub apă, dispărut sub luciul întunecat al Sulumbriei, ni se ridică o piatră de peste piept.

„Acum calul..

„Eu de frâu, nora cu vergeaua după el, reușim, cu multă greutate, să-l împingem în Sulumbrie. Zor-nevoie, grivul de vre-o două trei ori, să se reîntoarcă spre cest mal. Speriat însă într'una de noi, trebui să treacă înnot peste malul celălalt.

„Se făcuse târziu.

Soarele aproape să sfințească. Calul necheza peste

cellalt mal și fugea ca turbat în neștire. Nu mai era vreme de pierdut. Spălarăm locul însângerat, cum puturăm; arserăm sau asvârlirăm în râu rămășițele scoase din șea, încărcărăm rufele și hi! Vașe! p'aci ți-e drumul!“

„Tocmai se întorcea lumea dela vii cu uneltele încărcate pe măgari. Ce de lume în „calea mare“, ce de cunoștințe, ce de întrebări pe tot drumul. Dar noi parcă nu vedeam și n'auzeam nimic.

Ajunserăm acasă. Norii îi spusei să nu scoată un cuvânt din gură la nimeni, nici chiar lui Mitre (bărbatul ei), care și el acuma află; iar eu dedei fuga la Mama-Ceama și la fratele Ghiți, singurii cărora le mărturisii amănunțit toată întâmplarea, căci Ghiți, ca om amestecat în trebile falcării și ale comunei, să știe cum s'o cârpească și ce trebuie să răspundă la vre-o cercetare.

„In vale, la *Naltul*, zilele ce le-am mai petrecut la Zarcu, nici eu nici nora nu mai călcarăm. Aveam groază.

„Ce de cercetări nu se făcură după sufariul dispărut! Ne tremura inima, când vedeam că vine câte un fes roșu la Zarcu pe la autorități. Toți Turcii cari treceau pe aci, credeam că pentru noi vin! Nu ne liniștirăm decât văzându-ne porniți spre munții noștri, păstrând în suflete tăinuit întâmplarea, noi și Sulumbria cea cu apa dormitoare, tăcută și veșnic întunecată.

„Asta-i taina Sulumbriei!“ sfârși teta-Stamulă, roșie la față, aprinsă și cu picuri reci de nădușeală pe frunte.

— „Ah! tetă, tetă! să ai colea pe suflet o faptă atât de frumoasă, atât de înălțătoare, taptă sublimă, plină de bărbăție, cu care s'ar fi putut mândri și un *gione*¹⁾ de ai lui Caciandoni²⁾ sau Tosca³⁾, tu noră de Suliata și să ne-o ascunzi atât amar de vreme, să nu ne-o împărtășești, ca să ne bucurăm și să te îmbrățișem?“

Și pe când noi îmbrățișam pe teta noastră, soacra ei, bătrâna Țal-Cealera, suliata, își ștergea lacrimile, lacrimi de bucurie, cu oarecare supărare, că noră-sa nu se

¹⁾ Voinic.

²⁾ Renumit erou aromân de pe timpul lui Ali-pașa, tiranul.

³⁾ Erou din Avela.

învrednici să o împărtășească și pe dânsa cu taina Sulumbriei din primul minut.

— Numai vitezele Suliote erau în stare de așa strășnicie, închee bătrâna Țal-Cealera, din vestita familie Țapu.

„Numai ele preferau moartea, rușinei și câte zile voiu mai număra, nu voiu uita „hora morții Suliatorilor“, povestită atâtea ori de mama, când neîntrecutele Suliote, surprinse de găzii Arbăneși ai nelegiuitului Ali-Pașa, ca să nu fie prada rușinei, încinseră hora morții pe lângă o apă adâncă și când cea din fruntea horei ajungea pe malul apei, se desprindea din horă și se asvârlea în adânc, ca să fie înghițită de valuri, pentru a nu mai vedea lumina soarelui! Urma alta, până ce se stinseră toate!“

INSEMNAȚI

I. Noutatea

Plictisit că nu mai avea niciun subiect nou, un meșter al condeiului mă întrebă deunăzi: „Despre ce să mai scriu?”

L-am luat de mână și l-am dus la fereastră.

Pe stradă trecea o bătrână cu privirea aspră, cu haina ponosită și respingătoare. În mână ei, strânsă ca într'o crispă, ținea o batistă ruptă ici-colo, cu margini negre, spălăcite. Prin ochiurile batistei, rupte, se zăria înfășurate două mere roșii.

Meșterul condeiului privi cu oroare la vechitura asta, care-și trăgea pasul atât de disgrațios pe drumul prăfuit.

— Oh! făcu el, retrăgându-se dela fereastră.

— Da... dar urmărește pe această bătrână. Unde merge ea? În dreptul unei case modeste se va opri, asprimea privirii i se va îndulci ca liniile orizontului-primăvara, cu ochii va cerceta batista și va zâmbi asigurător, cu mâna-i slabă va clănțani la porțița curții și pasul ei șovăitor va trece încetinel pragul.

Iată un cățeluș, o minge, aleargă alarmând căminul, vesel că vestește asemenea mosafir.

Iată un copil zburdalnic. El sare de gâtul bătrânei metamorfozate și strigă cu cea mai cristalină bucurie: bunica, bunica!

A, dar nici gestul unei domnițe dăruind bijuteriile ei pentru binefaceri nu e primit cu strigătul fericit al copi-

lului, ce-și umple mânușitele cu cele două mere roșii din batista săracă și îndoliată !

Chiar mama copilului a ieșit din casă surâzătoare și iată și săriturile cățelușului sunt în ritmul fericirii căminului !

— Ai dreptate, zise meșterul condeiului înviorat. Nimic nu e vechiu și anost. Bătrânica ce trecu mi-a devenit simpatică și merele ce ducea în batistă i-au adaus un element de simbol: E. . Noutatea, da, Noutatea !

II. Spre Soroca

— 1918 —

Poposisem pe noapte la Florești, în drumul spre Soroca.

Eram câțiva călători și, pentru că n'aveam încotro, dormiam pe scaunele unui han.

Unirea Basarabiei cu țara-mamă era proaspătă și evenimentul acesta își desfășura perspectivele înaintea fiecăruia după sufletul lui, iar sufletul își punea nota lui în discuțiile zilnice.

Mai aproape de mine era un locotenent și un soldat din partea Râmnicului și un învățător dela Piatra, tovarăși de călătorie și de vorbă; căci după miezul nopții, așteptând ziua, în odaia hanului, luminată de lună și friguroasă, simțiam că trebuie să ne apropiem în vre-un fel, ca să ne încălzim. Și vorba veni despre «Unire».

— Eu, zise locotenentul, m'am unit cu Basarabia. Nu pot uita cât sânge mi-a curs pe malul Nistrului, lângă Soroca, din cea de pe urmă rană. Pe pietrele albe am însemnat pentru sufletul meu, hotarul ! Cum aş putea să uit sângele ce-a înroșit piatra albă ?

— Eu, spuse învățătorul, de mult am citit acasă la noi niște hârtii vechi, acte de cumpărătura unor vii de străbuni. Când aud pe Basarabeni vorbind, mi se pare că-mi ascult străbunii cum chibzuesc, parcă n'au murit, au trecut încoa, să tot coprindă, să tot stăpâniască și su-

fletul mi se leagă de ei cu fiecare vorbă pe care o aud, iar împrejurul Sorocei parcă e la noi; dealurile, iarba, pomii, apa, cerul, toate,—par'că stau de vorbă cu cei de acum o sută de ani dela noi, lângă prispa noastră.

— Da, e 'ntocmai ca la noi, s'amestecă și soldatul înduioșat. Eu am sosit într'o seară la Bocșa dinspre Bălți și, prăfuit, m'am oprit la o fântână. O fată scotea apă. Mi-a dat să beau. Mi-a plăcut fata. Am întrebat-o glumind: A cui ești tu, fă? A lui Maxim, mi-a răspuns ea. Tocmai ca la noi și semăna așa de bine cu fata lui Maxim din Ghergheasa! A doua zi, umblând prin sat, am dat de o casă ce semăna cu a lui Maxim al nostru. Mi am scos arma cum era, cu baioneta cu tot, și am rezemat-o de poată și-am rămas așa cu ochii la fereastră. Mi se părea că sunt în sat la noi, că la fereastra aceea crește o floare care nu știu ce amestec avea cu inima mea. Din casă a ieșit fata dela fântână. Am întrebat-o: Da, mă-ta, unde-i, fă? Mamă, a strigat ea. Când a venit mă-sa, m'am dus prietenos și-am sărutat mâna bătrânei și m'a sărutat și ea. De-atunci par'că sunt din Basarabia, — m'am logodit cu fata!

— Dar ei ce gândesc despre noi? Am întrebat eu.
Nimeni dintre noi nu răspunde.

— Ei! A trebuit să rezemăm baioneta de poarta lor, ea să se uniască! s'amestecă un glas din fund.

M'am uitat să văd cine a spus vorbele acestea, dar razele lunii au pălit și n'am zărit în fundul odăii decât un om, ce se mișca în întuneric și mi-am închipuit că este vr'un... om politic!

III. Reptilele Sfintei Vineri

De ună-zi o profesoară mi-a zis: «Nu cunosc la noi un poem mai frumos ca basmul «Fata uncheașului cea cuminte!»

O privii nedumerit. Mă întrebam: Cum a ajuns ea să prețuiască această istorisire, așa de simplă în aparență,

dar cu înțelesul atât de voalat în simboluri, că pentru a-i prinde întreaga frumusețe și înțelepciune, trebuie retorta unei minți istețe, care să descompună elementele, să identifice simbolurile?...

— Da, urmă ea, fără să țină seamă de nedumerirea mea,—îmi pare că acest basm vechiu, de când cultul Venerii era prigonit, e opera unui poet înțelept și delicat, cu instinctul binelui și frumosului. Iată eroinele cum acționează paralel; povestirea pare îmbinarea a două portrete.

Una—fata cea cuminte, un suflet înfrățit cu căminul și grădina, cuptorul și fântâna, munca și stăruința, neviovăția și bunul simț,—ajunge, fără să știe, în împărăția iubirii, împărăție decăzută într'o sihăstrie, a Sfintei Vineri! Acolo ea, cu sufletul curat între monștrii pe cari Sfânta îi îngrijește și-i ocrotește spre a-i întrebuița contra celor răi,—îndulcește clipele stăpânei sihastre. La sfârșit Sfânta îi dăruiește nestimatele, care-i aduc destinul senin...

Cealaltă,—fata babei, răsfățată și leneșă, suflet egoist, duce în împărăția iubirii gândul la câștigul fără muncă și se alege cu osteneala răpunătoare și cu reptilele, care o sfășie...

Uite, până acum am crezut că, în adevăr, reptilele au sfășiat pe fata cea răsfățată.

Ei bine, nu! Acum parcă mi s'au deschis ochii: văd că reptilele au fost tot ce poate naște din legătura egoismului feroce cu iubirea: trufia, invidia, gelozia, remușcarea, furiile sufletului înșelat de propria-i goliciune! Copil — am citit acest basm, sorbind cu sete miraculosul; dar înțelepciunea lui, în ce clipe am prins-o!

Aceste din urmă cuvinte, biata profesoară, le spuse cu multă amărăciune și cu un gest de destăinuire tragică.

— Adevărat, zic și eu consternat, copiii nu pot scoate din basme comoara ce-o întrevede omul matur. Dar ele curg ca izvoarele din lumina lumii, oglindind viața,—ele n'o contrazic și n'o diformează. Cu cât ai trăit și simțit mai mult, cu atât mai multă frumusețe și adevăr se oglindesc în aceste izvoare și cu atât miraculosul dispăre, lăsându-te să vezi, desbrăcată de metafore, realitatea.

Însă... am înțeles din ceea ce mi-ai spus și altceva !
Ce dramă te-a dus să desbraci de haina lor solzoasă reptilele Sfintei Vineri ?

— Sunt în divorț cu soțul meu, mărturisi ea, — și o podidiră lacrimile.

IV. Silistra

În timpul campaniei mă împrietenisem cu un ofițer rus, un bibliotecar dela Harkov, mobilizat la telegraf.

Eram în Megidia, cam pe la jumătatea lui Septembrie 1916. Frontul ruso-român din Dobrogea, comandat de generalul rus Zajancicovski, care căpătase experiența războiului încă dela Port-Artur, cedase cam mult... iar de 2-3 zile fusese restabilit printr'o mare bătălie câștigată cu trupele române masate măestrit de un general al nostru.

Rusul meu părea foarte încântat, — cauza comună câștigase.

— Acum doar nu ne'ți face ca la Plevna, îi zic eu. El mă privi întrebător.

— Ei, da, apăsai pe cuvinte, ați câștigat campania din 1877 cu ajutorul armatei noastre și nu pomeniți nimic în Istoriile voastre de Români și armata noastră.

— Adevărat, dar asta e pentru că nu ne-am despărțit ca prieteni, lămuri el. Noi însă cunoaștem de mult valoarea Românilor și a țării lor : Petru cel mare, Ecaterina II-a. . . Uite, nici nu e nevoie să mergem tocmai la Plevna, mergem numai 100 de kilometri de aici... și ne oprim la Silistra.

Nu înțelegeam ce voia să spună ; credeam că vrea să se retragă strategic din chestie.

— Iată, la Silistra, în 1773, am câștigat bătălia cu ajutorul Românilor !

Un gest de surpriză, pe care nu-l putui stăpâni, făcu pe savantul telegrafist să urmeze serios :

— D-ta poți să nu știi, nu ești istoric, — e un episod al marelui războiu ruso-turc din 1768-1774, dar foarte însemnat chiar și pentru Români. Bătălia a fost decisivă,

am luat Silistra, am trecut mai departe, s'a încheiat tratatul dela Kuciuk-Kainargi și fiecare am câștigat ceva.

— Nu înțeleg de unde era armată română la 1773!

— Și totuși a fost, urmă Rusul cu convingere, trebuia să fie reinviată pentru o idee! Ecaterina II-a a fost o împărăteasă ideală. Ea visa un stat la Dunăre independent, sub domnia unui Hohenzollern, anume principele Enric de Prusia, fratele lui Frederic cel mare. Se înțelege că, în acest scop, trebuia o înjghebare armată, ce urma să fie miezul noii puteri. Prin feldmareșalul Rumianzov formă întâi un regiment de hucari români — *usarskoi voloskoi polk*—sub comanda clucerului Răducan Cantacuzen, care luă parte efectivă la luptele contra Turcilor. Știu astea chiar din memoriile lui Rumianzov!

Pe când vorbiam astfel, trecu pe stradă un ofițer român îmbrăcat în dolman verde.

— Vezi. Îmi zise Rusul, arătându-mi-l, iată, regimentul român din 1773 purta chiar dolman verde; avea doar pantalonii roșii cum au cazacii noștri. A. Rumianzov îi iubia foarte mult pe Români, și de două ori și-a publicat bucuria pentru vitejia lor cu ordin de zi pe întreaga armată, cum am zice noi azi.

Dar să revenim la Silistra: generalul rus Kakavinski avea ordin să ia Silistra dela Turci. În mișcarea de înconjurare, Turcii atacară chiar aripa comandată de Kakavinski și-l bătură, luându-i toată artileria și punându-l pe fugă.

Ai văzut și D-ta cum fug Rușii noștri!

Partida era pierdută, când se întâmplă un lucru la care nu se aștepta nimeni: Polcul român, sub comanda clucerului Cantacuzen, se svârli în luptă contra artileriei turcești. Este o nebunie să ataci tunurile cu sabia. Totuși atacul a fost fulgerător. Românii puseră mâna pe 12 tunuri turcești și dădură năvală în toată armata turcească care gonja pe Kakavinski. Turcii acum se răspândiră în debandadă, căutând drumul spre cetate.

Turcul e pierdut fără meterez!

Acum Românii, stăpâni pe câmpul de bătaie, luară

dela Turci și artileria lui Kakavinski și, mulțumită lor, onoarea armatei rusești fu salvată și Silistra căzu.

Iată dar că și la Silistra, în mic și cu 100 de ani înainte de ultimul nostru războiu cu Turcii la Dunăre, găsim fapte din care să scoatem meritul Românilor.

— Da, dar numai când suntem prieteni le relevați, zic eu.

— Natural! exclamă Rusul zâmbind amabil.

Eu însă nu-mi putui stăpâni râsul, părându-mi se acel Kakavinski un tip de general rus prea caracteristic: Zăiancikovski, Kakavinski... par'că erau tot una!

Iar în urmă, în timpul campaniei, de câte ori ai noștri dregeau ceva din ce stricau Rușii, mă gândeam la viteazul vitejilor dela 1773, clucerul Răducan Cantacuzen și parcă îl vedeam în tot ce dregeau ai noștri!

STOICESCU D.

DUNĂREA

D-l V. Pârvan (în *Revista Istorică*, anul al VII-lea, N-rele 10-12, pag. 248) se ocupă de etimologia cuvântului *Dunărea*. Înainte de a desbata această etimologie, socotesc că oarecari considerațiuni istorico-filologice, pentru lămurirea mai de aproape a etimologiei propuse de subsemnatul, sunt necesare.

Se știe că ceea ce încurcă pe istoricii și filologii, cari se ocupă cu trecutul poporului nostru, căutând să lămuriască locul unde s'a format limba și naționalitatea română, este, între altele, și unitatea limbii noastre.

Pentru un om de știință limba românească, vorbită de Românii din Dacia și de cei din Peninsula Balcanică, este una și aceeași.

Această părere, astăzi, a devenit un adevăr îmbrățișat de toți filologii și istoricii serioși români sau strelni, încât nu se mai poate susține de nimeni, cum făcea istoricul A. Xenopol și alții¹⁾ că Daco-româna și Aromâna ar fi limbi romanice deosebite.

Unitatea limbii românești însă provoacă nedumeriri cu privire la locul unde s'a format limba și naționalitatea noastră.

Pentru ca limba să fie *una și aceeași*, a trebuit să se formeze sau într'un anumit loc, sau, dacă s'a format pe un teritoriu întins, a trebuit ca anumite împrejurări să-i fi păstrat *unitatea*.

Aci intervin apoi părerile deosebite ale istoricilor și filologilor și anume :

¹⁾ Printre alții și d-l N. Iorga, în *Gesch. d. rum. Volke*, este tot de aceeași părere.

Acei cari susțin continuitatea Românilor în Dacia-Traiană, explică unitatea limbii românești ca rezultat al unui amestec al limbii latine cu a Dacilor la nord și cu a Traco-Ilirilor la sud.

Iar întrucât se presupune că Dacii se înfrățiau cu Traco-Ilirii și vorbeau deci același idiom, în mod firesc a trebuit ca rezultatul amestecului să fie aceeași limbă la nord și sud pentru Români.

Limba română, prin modul acesta, s'a putut forma independent la Daco-Români și Aromâni, producând rezultate identice : *unitatea limbii românești* ¹⁾.

Alții nu admit aceasta și susțin că limba și naționalitatea română s'au format într'un teritoriu mai restrâns, la sud, unde a trăit întregul popor român după retragerea Romanilor din Dacia până s'a sfârșit procesul formării și apoi, mai târziu, o bună parte dintre Români s'a despărțit și a emigrat în Dacia-Traiană.

Nu lipsesc nici cei cari admit, pentru formarea limbii și naționalității noastre, un teritoriu întins, cam cel locuit astăzi de Români și cari explică *unitatea limbii* prin legăturile continue dintre Românii dela Nord cu cei dela Sud.

Pare că părerea acestor din urmă să fie adevărată, dacă se ține seamă de îndeletnicirea de veacuri a Românilor, care a fost *păstoritul* și corelativul acestuia, *căraușitul* sau *cărvănăritul*, cum i se zice la Aromâni, în strânsă legătură întotdeauna cu păstoritul.

Acestor două ocupațiuni, mijlocitoare unor legături și atingeri de aproape între Români și Români, se datorește surprinzătoarea *unitate* a limbii noastre.

Aceste ocupațiuni făceau ca mutările Românilor dela nord la sud și dela sud la nord, de două ori pe an, toamna și primăvara, să fie și firești și lesnicioase, tot așa cum le vedem făcându-se azi ziua toată la Românii din munții Pindului. Aceștia se coboară toamna și ierneză în șesurile Tesaliei până la Teba, în câmpia Salonicului și pe țărmurile Mării Adriatice, pentru ca la primăvară să se suie din nou prin munții lor, prin locurile văratice. Tot așa Aromânii, cari vărează prin Balcani, ierneză pe țărmurile Archipelagului sau ai Mării Marmara. Nu altfel fac Vlahii de prin Serbia sau din Bosnia și Herzegovina.

Socotesc de prisos să amintesc aci de o întreagă literatură

¹⁾ Vezi D. Onciul, *Chestiunea Română*, București.

cu privire la aceste ocupațiuni, precum mutări și transmutări românești, despre care menționează Miklosić (Die Wanderungen), Hașdeu (Păstoritul la Români, Columna lui Traian), Jireček (Ist. Bulg.), Novacović, De Martonne, Densușianu și alții.

Nu încapе îndoială că și Româniі din Carpați, păstori de veacuri în cea mai mare parte a lor, vor fi parcurs, toamna, drumul dela Carpați până jos prin bălțile Dunării, cum fac și azi Mocanii și vor fi străbătuț, mulți din ei, Dunărea, ca să ierneze cu turmele lor prin șesurile Dobrogei¹⁾, prin regiunile adăpostite ale Plevnei și Cervenbrecului și alte asemenea locuri, dacă nu vor fi mers chiar și mai departe.

Poate unor asemenea împrejurări se va fi datorit, în mare parte, și așezarea Românilor din Serbia.

Se va obiecta de unii, că e greu de admis o asemenea părere, întrucât Dunărea va fi fost o piedică mare a acestor drumuri bi-anuale ale Românilor din Dacia. Pentru cei neștiutori numai.

Nu și pentru cei cari știu cum Aromânii, de două ori pe an, trec cu cea mai mare ușurință fluvii aproape tot așa de mari ca Dunărea, pentru trecerea cărora, în orice caz, chiar de ar fi mai mici, se cer aceleași mijloace ca și pentru trecerea Dunării. Așa se întâmplă cu trecerea Vardarului, a Bistriței (Arâlu-Mare), a Plăciarului din regiunea Grebenei, a Mestei, a Drinului, etc.

Aceste mutări ale Românilor pe dreapta și stânga Dunării, în cursul veacurilor trecute, fără îndoială, au fost foarte intense și ne explică, pe lângă unitatea limbii noastre, prin stabilirea unor raporturi de aproape dintre Români și Români și etimologia cuvântului *Dunărea*.

Așa, după părerea noastră, etimologiile propuse până acuma pentru Dunăre nu se pot susține, începând cu cea propusă de B. P. Hașdeu. Acesta, luându-se după autorii greci, cari atribuiau cuvântului Danubius sensul de „purător de nori“, explică *Dunărea* ca o rămășiță a idiomului autocton dac²⁾ văzând în *-re* dela sfârșitul Dunărei, pe albanezul „*re*“, „nori“.

Faptul că nu găsim cuvinte albaneze — cele presupuse ca elemente vechi albanezești se explică altfel — în limba noastră, cu atât mai puțin cuvântul „*re*“, ar fi o considerație destul de pu-
ternică pentru înlăturarea acestei etimologii.

¹⁾ În tratatul încheiat la Chiuciuc-Cainargi, între altele, se prevede și o clauză pentru Româniі, cari sunt nevoiți să păstoriaască prin Dobrogea.

²⁾ În Istoria critică a Românilor.

Tot acelaș lucru îl putem spune și pentru etimologia propusă, dacă nu mă înșel, de Densușianu Ov., într'una din ședințele societății filologice, mai de mult, după care Dunărea ar fi o rămășiță dela Iranicul „*arra*“ (verrückt, nebun), Dun-*arra* (Dunăra, Dunărea) „râu nebun“.

Și tot atât de puțin satisfăcătoare ni se pare și etimologia propusă de curând de d-l V. Pârvan, la locul citat mai sus, anume că Dunărea s'ar deriva dela o formă Dunaris, reconstituită după analogia râurilor cu denumiri scitice ca: Hipakyris, Naparis, Sagaris, din *Duna* plus sufixul *ris*, etimologie combătută de d-l Victor Motogna (Rev. Ist., anul al VIII-lea, N-le 1-3, pag. 62), întru cât „admiterea unui sufix *ris* la formarea numelor de râuri pe teritoriul locuit odinioară de Sciți și mai târziu de Daci „nu i se pare întemeiată din exemplele citate de d-l V. Pârvan,

În afară de considerațiunile invocate de d-l V. Motogna, pentru combaterea etimologiei propuse de d-l V. Pârvan, faptul că nu se pomenește nicăieri, în afară de Daco-Români, forma *Dunăre*, ne arată că alta trebuie să fie origina acestei denumiri. Nici un document vechiu nu pomenește de vre o formă, care să se apropie de *Dunărea* și la niciun popor din cele care locuiesc azi pe lângă Dunăre, în afară de Români, nu găsim această formă, *Dunărea* fiind numită Danubius, Dunavis, Donau, Donaj, Dunaj, etc., dar niciodată *Dunăre* sau *Dunaris*.

După părerea noastră, *Dunărea* este o numire curat românească și anume daco-română și derivă dela *Duna*, așa cum se aude în graiul aromânesc, cu adaosul epitetului de *rea*, adaos ca să desemneze un râu rău pentru Români din stânga Dunării, nevoiți, după cum am spus, să-l treacă de două ori pe an cu turmele lor și care nu puține rele le va fi cășunat, căci trecerea unui asemenea fluviu cu turme și cu întregul avut purtat pe spina cailor, este legată deseori de nenorociri. Asemenea nenorociri, ce vor fi îndreptățit poreclirea de „*rea*“ a '*Dunăi*, le constatăm și azi, când Mocanii își trec oile peste Dunărea. Nu o singură dată, de când suntem la Silistra, ni s'a dat prilejul să asistăm la trecerea oilor peste Dunărea de către Mocani și la nenorocirile ce li se întâmplă. În adevăr, cu toate mijloacele ce oierii le au azi la îndemână, li se întâmplă nenorociri, scăpându-le vite în Dunăre, fie când le așează pe „*podul*“ anumit făcut, fie când

le debarcă de pe „*pod*” și, adeseori, în cursul mersului cu „*podul*” pe Dunăre¹⁾.

Chiar în primăvara anului acesta, în zilele de Paști, venind apele Dunării mari, Mocanii, cari ierneză în baltă (Călărași) cu turmele, au fost nevoiți, cu oarecari pierderi în oi, să-și treacă oile pe „*poduri*”²⁾, anume făcute, de pe malul stâng pe cel drept al Dunării, care nu-i expus la surprinderi neplăcute din pricina revărsărilor.

Și stând de vorbă cu ciobanii mocanului Poenaru, deși bucu-roși că și-au scăpat avutul de valurile furioase ale Dunării, îi auzi spunându-ți, în graiul lor așezat și resemnat: „Ce să-i faci? Așa e Dunărea uneori, rea; rea și hoață, că te apucă pe neașteptate”.

Și dacă acuma Dunărea e rea și hoață, când mijloacele de salvare sunt repezi și îndestulătoare, ne putem închipui ce va fi fost atunci, când mijloacele de salvare nu puteau fi la îndemână așa de ușor și când „*podurile*” fiecărui fruntaș nu vor fi fost sigure la locurile lăsate, pentru a fi regăsite.

Unor asemenea împrejurări, putem spune cu certitudine, se datorește poreclirea *Dunăi* de „*rea*”, întocmai cum găsim, tot la Români, asemenea denumiri, ca *Valea-Ra* (Pind, comuna Avela), *Valea-Rea* (Prahova) și alte asemenea ape, desemnate cu califi-

1) *Inec, înecare*, este un cuvânt prin excelență pastoral la Români, care amintește în destul de nenorocirile lor la trecerea râurilor.

2) Ciobanii cari își ierneză vitele mici în baltă își au „*podul*” lor. În orașul Silistra mocanul Dordea Coman își are „*podul*” său propriu, agățat la târla din baltă și gata oricând, când îl apucă apele, ca să-și treacă oile pe cest mal încoace. *Podul* este încăpător de 120 de oi. Sunt alte *poduri*, cari, pot transporta și până la 200 de oi. În orașul Silistra și Ostrov sunt, peste tot, cinci asemenea *poduri* aparținând oierilor. *Podurile* sunt conduse de ciobani. Fără ele ar fi expuși să-și piardă oile la o revărsare a Dunării. Cu ajutorul lor însă pot oricând să-și treacă vitele pe malul drept al Dunării, iar cei cari le ierneză în Dobrogea și la primăvară apucă drumul Carpaților le pot trece cu aceiași ușurință în Muntenia. Sunt ușor conduse cu lopețile de însăși ciobanii, cari păzesc vitele. Cei cari nu au *poduri* proprii, cum a fost cazul cu mocanul ardelen Poenaru, despre care amintesc aci, se împrumută dela cei cari posedă asemenea *poduri*. Mocanii cu oi multe însă și cari anual trec Dunărea, au toți *poduri* la locurile pe unde fac trecerea. *Podurile* sunt așezate pe grinzi mari de câte 10 metri lungime și trei sau trei metri și jumătate lățime. Când cineva are oi multe, azi, se mai servește și de șlepurii pentru trecerea Dunării.

cativul de rău, ca să arate asprimea văilor când se revarsă și îneacă totul dinaintea lor.

Etimologia propusă aci pare a fi singura adevărată din punct de vedere al sensului și îndreptățită din punct de vedere istoric, amintind de trecutul zbuciumat al poporului român, atunci când se afla într'o continuă mișcare, mutându-și așezările, după împrejurări și anotimpuri, dela nord la sud și viceversa, considerând Dănubiul un simplu râu, ușor de trecut, cu toate nenorocirile eventuale, după cum ușor se trec și azi râurile amintite mai sus, Vardarul, Bistrița, etc.

Această poreclire a Dunării ne arată de asemenea că acest fluviu a fost din timpuri străvechi un râu curat românesc, stăpânit pe ambele maluri de Români, și servind drept legătură între Românii dela nord cu cei dela sud.

Când va fi încetat trecerea regulată, în mase mari, a Românilor dela Carpați peste Dunăre, pentru iernarea vitelor lor, nu numai în Dobrogea de astăzi, ci în toată Misi'a inferioară, firește nu se poate stabili deocamdată. Ce se poate spune este că, dacă niciodată n'au încetat aceste treceri pentru Români până în ziua de astăzi, când Mocanii regulat ierneză în Dobrogea veche sau nouă, ele vor fi devenit însă mai rare și mai anevoioase pentru anumite puncte ale Dunării, datorită unor împrejurări, pe care filologii și istoricii sunt chemați să le deslușiască și atunci se vor lămuri, poate, mai limpede, de ce Dobrogea era privită ca țară românească până la copleșirea ei de puterea însemnată a Musulmanilor și n'a încetat niciodată de a fi privită ca atare în conștiința Românilor; și, în acelaș timp, se va putea determina mai cu precizie epoca aproximativă de când graiul Românilor dela nord și sud începe să se desvolte independent și să se diferențieze din ce în ce, ca să dea naștere la dialecte. Ceeace putem afirma cu oarecare siguranță este că, datorită luptelor ce aveau de suportat Aromânii cu Bizantinii la început și apoi cu Turcii, după invazia acestora în Peninsula Balcanică, trecerile Daco-românilor peste Dunărea se răresc; în schimb Aromânii își mută așezările lor într'una spre Nord.

Aceasta ar rezulta și din constatarea particularităților dialectale aromânești în graiul Daco-Românesc, căci aromânisme sunt palatalizarea labialelor $b > g'$ (ghe, ghi), $f > h'$ (he, hi), $m > n'$ (n, muiat), $p > k'$ (che, chi), $v > v'$ (v muiat ca în *yin*, cum se ros-

tește la țară), bine=*ghine*. fier=*hîerŭ*, mic=*nic*, piele=*chîele*, piept=*chîept*, vin=*yin*, etc. pe când nici o particularitate pur daco-românească nu se constată în dialectul aromânesc.

Cred că nu se poate susține că aceste prefaceri fonetice ar fi niște desvoltări firești în Daco-româna. Constatarea lor parțială, nu numai în cuvintele de origine latină ci chiar și streine pe de-o parte, apoi câte-odată ambele forme (aromânești și daco-românești) și alte constatări, pe care nu-i aci locul a le aprofunda arată că acestea sunt particularități aromânești și că Aromânii au simțit mereu nevoia să-și caute adăposturi liniștite în regiunile carpatine sigure, bogate în pășune și din belșug, din pricina vieții mereu turburate din Peninsula Balcanică.

Forme ca „*auă*” (strugure) din latinescul „*uva*” cu proteticul *a-*, *amiroană*, *sulinar*, *prămător*, și altele, ne-ar indica în acelaș timp, cu oarecare precizie, că epoca emigrării Aromânilor ar fi din timpul năvălirii Turcilor în Peninsula Balcanică; și poate chiar o epocă și mai recentă, căci „*a*” protetic nu este general la Aromâni și nici așa vechiu la toți. De pildă în graiul Aromânilor din Albania constatăm, pe la sfârșitul secolului al XVIII, neexistența lui în cuvinte ca *yîđmu*, *yîñe*, pe când în graiul nomazilor dela Pind, a Desareților, se zice *ayizum*, *ayîñe* (cu *v* și *n* muiat).

Ca încheere, putem spune că *Dunărea* este un termen din domeniul păstoritului, strâns legat de trecutul poporului românesc.

PER. PAPAĞAGI

Directorul Liceului din Silistra

PE UN CAMP CU MACI

(GUSTAV FALKE)

A fost odată, nu știu când
Și nu știu unde,—poate 'n vis :
Îleșeam din des brădet cântând
Spre-un câmp tăcut, în loc deschis.

Mac lângă mac sta nemișcat
Pe câmpul ce părea aprins :
Un roș covor învâpăial
Spre golul zărilor întins,

Și, toropită pe covor,
Pe mii de flori ce-o au privit,
Frumoasă și trudită-ușor
O zi de vară-a adormit.

Un iepure înspăimântat
De grabă 'n iarbă se piti :
Doar o ureche și-a uitat —
Și-l dă de gol prin bălării.

Tăcere peste tot. In sbor
O pasăre plutind s'a dus :
De-abia zăresc ca printr'un nor
Aripa-i neagră în apus.

Eu nu știu unde-a fost. Vre-un vis !
De-atâta timp te înfiori !
Dar văd și azi în loc deschis
O mare roșie de flori.

Trad. de P. P. STĂNESCU

O INCERCARE DE RECONSTRUIRE A TRECUTULUI ROMÂNILOR DIN DOBROGEA

Cercetările istorice și arheologice din ultimile timpuri, făcute asupra Dobrogei, au impus nediscutabil concluziunea că nicăeri, din toate provinciile locuite astăzi de neamul românesc, n'a fost o așa de puternică, activă și înfloritoare viață romană ca în această provincie. Înaintarea vieții romane, ca urmare a cuceririlor armate ce se făceau în peninsula balcanică, a atras după sine o serioasă colonizare cu elementul roman care, încetul cu încetul, a schimbat cu desăvârșire înțaișarea acestui ținut. Astfel treptat, elementul dobrogean a fost înglobat în această massă de populațiune nouă în mijlocul căreia s'a dizolvat, perzându-i-se peste câteva veacuri orice urmă. Cercetările d-lui V. Pârvan cu privire la descoperirile arheologice dela Ulmetum, Histria și Tropaeum Traiani ne permit, până la un punct, să putem chiar urmări procesul de romanizare al elementului autohton. Fără a arăta în mod amănunțit acest lucru, ce-l rezervăm pentru un studiu ulterior, putem afirma că din amestecul Geților, populațiunea băstinașă, cu populațiunea romană a rezultat și în Dobrogea ca și aiurea în Dacia și peninsula balcanică o populațiune nouă.

În marile orașe sau în apropierea lor aristocrația pământeană, sedusă de civilizațiunea latină, a trebuit să adopte moravurile acesteia pentru a se pierde în cele din urmă în massa ei. Populațiunea de țară însă s'a asimilat aici, ca și în alte părți ale Imperiului, datorită necesității de a învăța limba latină după urma serviciului militar, pe

care-l făceau în alte părți ale țării, precum și faptul că unii dintr'înși, luând în căsătorie femei romane, copii rezultați din aceste căsătorii învățau evident limba latină, a mamei lor. «În acest fel mici colonii, pe jumătate romane și pe cale de a se romaniza complect după două sau trei generațiuni, se așezau în mijlocul populațiilor autohtone, care se vedeau astfel din ce în ce amenințate în existența lor¹⁾».

Sclavi eliberați, întorcându-se acasă, aduceau cunoștința limbei latine, după cum ridicarea de cetăți, ca cea dela Tropaeum sau Ulmetum, necesitând brațe de muncă și populațiunea băstinașă fiind în mod forțat silită să ia parte la zidirea lor, a făcut ca limba latină să pătrundă mai departe; deasemenea lățirea din ce în ce a creștinismului mijlocia înaintarea acestei limbi, mai ales că această religie, adresându-se celor umili, se răspândia consequent și printre populațiunea rurală indigenă, după cum indică mărturia lui Tertullian²⁾.

Nenumărate alte împrejurări, create de necesitatea lucrurilor și a situațiunii, au făcut ca în decursul a două trei generațiuni romanizarea să fie săvârșită în parte acolo unde putea să lucreze asupra elementului aborigen influența romană, sau acelaș element a fost atras în sfera de influență grecească a orașelor de lângă mare care, din cauza administrațiunii romane, bucurându-se de o complectă siguranță, luaseră un puternic avânt comercial. Unele inscripții cu numiri trace, scrise în grecește, dovedesc aceasta. Astfel Tracii ce locuiau la Anadolchioi erau nevoiți, ca vecini, să lucreze chiar la fortificațiunile cetății Tomi³⁾. Colonizarea romană a avut ca urmare înflorirea unor nu-

1) O. Densusiănu: *Histoire de la langue roumaine* I pg. 11.

2) *Adversus Iudaeos VII*... inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum et Dacorum, et Germanorum et Scytharum... in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat (*Migne, Patrologia latină II*, 650).

3) V. Pârvan, *Zidul Cetății Tomi* în An. Ac. rom. t. XXXVII pg. 434, 443 nota 1; despre învecinarea Geților cu cetatea vezi C. Brătescu, *Dobrogea la Ovidiu* în Anuarul de Geografie și antropogeografie pg. 18. Alte inscripțiuni grecești, ca cele dela Hasiduluk sau Ulmetum, pomenesc nume trace. V. Pârvan, *Ulmetum* în An. Ac. române tom. XXXIV pg. 561, 562, 565.

meroase sate «vici», și orașe. «In toate aceste sate romane, răsărite în scurtul timp a trei generațiuni, a 100 — 200, întocmai ca iarba din pământ, după o ploaie abundentă, populația e formată deopotrivă de indigeni daci și de coloniști «romani». Inscripțiunile ne îngăduie să urmărim în toată provincia dintre Dunăre și Mare alcătuirea populației ei»⁴⁾.

Deci, în ceiace privește etnografia Dobrogei, era și ea inundată, ca întreaga peninsulă balcanică, de elementul roman, care se întindea dela coastele Adriaticei și până la gurile Dunării și Marea Neagră, mai cu seamă dealungul fluviului, rămânând numai pe litoralul mării o porțiune de pământ ce cădea în cercul de înrăurire grecească.

O limbă romană se vorbi aici dela August și până la Phokas.⁵⁾ Cât de puternică era romanizarea în provincia noastră se vede și din influența pe care această romanizare o exercită chiar departe și dincolo de gurile Dunării. Procopius spune că un slav din neamul Anților, cari locuiau peste guri, știa latinește.⁶⁾

Elementul indigen rămas fu cu vremea câștigat sub influența celor două culturi, — mai mult de cea romană însă, către care se și asimilează o bună parte. În unele locuri vedem trăind alături Romani, Greci și Traci, până când unul din elemente, devenind preponderant, înăbușe pe celalt. Astfel trebuie să ne închipuim populațiunea Dobrogei până la începutul mișcării popoarelor, care și aici ca și pretutindeni aiurea în Europa au provocat mari și adânci schimbări în alcătuirea etnografică.

4) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, București, 1912 pg. 24.

5) C. Jireček, *die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, in Denkschriften d. K. K. Ak. d. Wiss. in Wien (phil. hist. classe) Bd. XLIX pg. 12 13: „In äussersten Osten schloss sie sich den Territorien der hellenischen Gemeinden an, die sich längs der Pontusküste bis zur Mündung der Donau erstrecken“. Acelaș în *Arch. epigr. Mitt.* X pg. 44.

6) Prokopius: *De Bello Gothico* I 3 cap 14, ediția Bonn 2, 337; ed. Comparetti 2 pg. 296. Interpretarea din Jireček, *die Romanen...* pg. 18: „Also auch ein Fremder aus dem transdanubischen Gebiete konnte lateinisch sprechen lernen, natürlich in der Form, wie es damals in lebenden Gebrauche war, und sich für einen Grenzfeldherrn des Reiches ausgeben.“

Când Goții se pun în mișcare, celelalte populațiuni, care se aflau înaintea lor, în mod fatal au fost nevoite să se miște, iar acelea ce se găseau în imediata vecinătate a fluviului l-au trecut, intrând astfel în Scythia minor. La 238 d. Chr. Carpii se așează în Dobrogea. În această năvălire cetatea Histria a fost devastată ⁷⁾. Făcându-se din ei apărători ai granițelor, s'au așezat stabil. Ammianus Marcellinus pomenește printre alte localități din Dobrogea și un „Vicus Carporum“, care nu putea să-și aibă numele decât dela populațiunea cu acelaș nume pe care o cuprindea. ⁸⁾ Sub Constantin cel Mare sunt așezați în Dobrogea și Sarmați din numărul de 30.000 cu care se făcea colonizarea și pentru Tracia, Macedonia și Italia ⁹⁾.

Goții își fac și ei loc în Scythia, pe care o locuesc și o pradă în anii 378; unele inscripții, ca aceia dela Carcaliu de lângă Igliza-Troesmis, sau aceia dela Azarlâc arată măsurile care au fost luate pentru a pune capăt acestor neorândueli, precum și mărturia unui scriitor adeverește că tot timpul cât Goții au locuit în diocesele Traciei, Scythiei și Moesiei au prădat neconținut. ¹⁰⁾ În vremea împăratului Theodorian Goții au fost așezați prin părțile Constanței ¹¹⁾. Ca o urmare a tuturor mișcărilor de popoare o puternică schimbare se petrecu în alcătuirea etnografică a Dobrogei. Weiss crede că așezările de noi populațiuni așa de eterogene au fost trebuincioase pentru a umplea golul cauzat de răpirea populațiunii în urma atâtor năvăliri. N'am greși, cred, dacă am pune o micșorare a populațiunii în seama persecuțiunilor, pe care oficialitatea romană le exercita pretutindeni împotriva creștinilor, mai ales că

7) Citatul din *Vita Maximi et Balbini* 16—3 la Weiss *Dobroudcha in Aethiopia* pg. 36: „Sub his pugnatum est a Carpis contra Moesos. Fuit et Scythici belli principium, fuit et Histrium excidium eo tempore, ut antea Dexippus dicit, Histricae civitatis.“ cf. *Tropaeum* pg. 83.

8) I. Weiss *l. c.* pg. 37.

9) Weiss *l. c.* pg. 37 după Excerpta Valesiana 32: „Quos Sarmatos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta millia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, in Macedoniam Italiamque divisit.“

10) V. Pârvan, *Ulmelum* pg. 592 nota 2; I. Weiss, *l. c.* pg. 38.

11) *Ulmelum* pg. 596 nota 1.

știm intensitatea pe care a avut-o creștinismul în părțile noastre ¹²⁾).

Viața romană continuă aici și mai departe, deși nu așa de strălucitoare ca în veacurile II și III, dar totuși destul de puternică, ea să-și supuie sufletește pe barbarii federați, asimilându-i „iar nu lăsându-se barbarizată de aceștia“. Faptul că Goții sunt admiși ca federați și păzesc granița „alătura cu provincialii băștinași, locuind orașele și satele în comun locuite de Romani și de Goți“ ¹³⁾ și că ei trec la creștinism prin predicarea lui Ulfila, ce răspân-dește noua religie și în Scythia minor, cât și prin influența episcopilor de Tomi, cari își întindeau jurisdicțiunea lor asupra întregului ținut dobrogean,—arată că viața romană, de sigur cu o nuanță schimbată prin noile adăsururi primite, continuă mai departe. Ridicarea unor castele nouă ca acela al lui Valens la Hasarlâk, lângă Hârșova, cum și cele ale lui Valentinian și Gratian—Valentiniana și Gratiana,—reparate numai de Iustinian, înseamnă că se simțea nevoia ca să se pună la adăpost populațiunea provinciei.

Năvălirea Hunilor atinge și provincia dobrogeană în aceeași vreme când toată peninsula balcanică cade pradă jafurilor îngrozitoare ale lor. Nu numai că au devastat întreaga Scythie, după cum afirmă Iordanes [Romana 331], dar chiar unii dintr'ânșii s'au și așezat în Dobrogea împreună cu Alanii și Skirii, după ce puterea mare a regelui lui Atila s'a sfărâmat și s'au ivit certuri pentru moștenire. Așezarea lor în număr de 50.000, Weiss o socotește cu drept cuvânt o exagerație, presupunând că trebuie înțelese în acest număr mai degrabă Bulgari. ¹⁴⁾

Elementul care determină însă coloritul de mai târziu al întregii peninsule balcanice, aducând pentru Scythia minor complete transformări în etnografia ei, a fost cel slav. Dacă năvălirile întâmplare până acum n'au avut puterea

12) V. Pârvan, *Contribuțiuni epigrafice la istoria creștinismului daco-roman* București 1911.

13) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum* pg. 130.

14) Julius Jung Römer und Romanen in den Donauländern Innsbruck 1887 pg. 197, 212 după Prokopius, *Get.*, pag. 50: „So Ernac, ein junger Sohn Athilas, in extrema Scythiae sedes delegit.“

să desrădăcineze viața romană dela gurile Dunării, prin caracterul lor de puțină stabilitate în aceste locuri, nu tot așa s'a întâmplat însă cu întinderea înceată, săvârșită pe nesimțite a elementului slav, care aducea cu el o viață primitivă dar așezată și dotată cu elementele culturale necesare unei conviețuiri liniștite. O astfel de invadare pașnică s'a săvârșit încetul cu încetul, strecurându-se acest element pe lângă satele și orașele ocupate de elementul roman. Încă din primele veacuri după Cristos, al II, III și IV, Slavii apar nu departe de gurile Dunării în Basarabia, puși în mișcare de năvălirile Goților și Hunilor. Nu e exclusă posibilitatea ca unii dintr'înșii să fi trecut împreună cu Goții în Moesia inferioară.¹⁵⁾

După ce Ostrogoții se îndreptară către Italia (488) atunci cete puternice de Slavi începură a trece dincolo de Dunăre, așezându-se durabil în provincia noastră, ca și în toate ținuturile dela Istria și până la gurile Dunării. Cetatea Ulmetum, din interiorul Dobrogei, cade însăși pradă valurilor înaintânde slave, iar locuitorii vechi sunt nevoiți s'o părăsiască. Când Iustinian voește să stabilizească cetățile de apărare ale Imperiului, cercând prin aceasta să aducă și reinvierea Ulmetului, el găsește această cetate pustie și servind ca sălaș Slavilor.¹⁶⁾ Deși citatul lui Prokopius spune că restaurarea cetății de către Iustinian are ca urmare și îndepărtarea Slavilor din ea, totuși nu putem afirma dacă ei părăsesc provincia ; din contra, e mai lesne de înțeles că ei locuiesc în preajma cetății, de oarece slă-

15) L. Niederle, *Ein Beitrag zur Geschichte der sudslavischen Wanderungen* în Archiv für slavische Philologie XV (1903) pg. 315 ; pentru veacul al II e Marin St Drinov, *Colonizarea prin Slavi a peninsulei balcanice* (rusește) Moscova 1873.

16) Prokopios, *de Aedificiis* ed Bonn. Lib. IV pg. 293 : „Sic in Mysia Istri ripa cum vicinia munita est : nunc ad Scythas procedam. Hic primum sese offert castellum, nomine S. Cyrilli insigne : in quo quidquid temporis succubuerat, id Iustinianus Aug. accurate renovavit. Post, arx vetus erat, *Ulmiton dicta* : quae quoniam Sclavensis barbaris grassatoribus diu sedem praebuerat, vacabat penitus, nec iam nisi nomen servabat. Tota a fundamentis aedificata, oram illam ab incur-sibus et insidiis Sclavenorum liberam reddidit.”

V. Pârvan *Cetatea Ulmetum* An. Ac. rom. t. XXXIV p. 594, 596; Weiss l. c pg. 39 ; C. Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 70 nota 2.

biciunea imperiului roman de răsărit recusesese în ultimul timp, în locul războaielor de izgonire a vrăjmașilor peste hotare, la cedarea de teritorii în împărăție și la aducerea năvălitorilor la o viață pașnică și la liniște. Așa îi întâlnim pe Slavi locuind în împrejurimile *Noviodunului*, în nordul Dobrogei, precum și în sudul ei, lângă Durostorum, în castelul *Palmatis* și *Adina*, de unde ascunși se repeziau asupra călătorilor, împiedecându-i de a-și continua drumul.¹⁷⁾ Un trib slav *Severci* sau *Séverane* [Sevéreis] locuia în Dobrogea la năvălirea Bulgarilor și a fost așezat de către aceștia în apropierea mării, lângă pasul *Beregava*¹⁸⁾. Cu toate acestea nu trebuie să ne închipuim provincia dobrogeană pustiită cu desăvârșire în urma așezărilor slave. Intre veacurile IV-VI viața romană continuă încă totuși mulțumitor, deși nu așa de prosperă ca mai înainte.

Desvoltarea unei vieți orășenești la Tropaeum, în așa fel, încât trece dincolo de zidurile cetății, precum și răspândirea creștinismului în Dobrogea vorbesc îndeajuns pentru aceasta. Dezvoltarea creștinismului, către care desigur că fuseseră atrași și Slavii, o dovedesc, între altele, și cele patru biserici creștine ce se găsesc la Tropaeum¹⁹⁾ precum și unele nume topice creștine, care se găsesc în Scythia minor ca : cetatea *St. Cyrillus* și numele *Sf. Gheorghe*, dat probabil după vre-o biserică cu vre-o mică așezare brațului sudic al Sf. Gheorghe. Numirile acestea probabil că se datoresc primelor timpuri ale creștinismului²⁰⁾.

17) *Procopios* liber IV pg. 292-293 : In arco situm castellum Palmatis auxit plurimum laxavitque : quamquam hoc ab ora fluminis distat Huic etiam proximum de novo statuit castellum *Adina* : propterea quod Sclaveni barbari ibi delitescere et ex insidiis in viatores grassari soliti, ne iter illae fieret impediabant." Pentru identificarea localității *Palmatis*, lângă Durostorum C. Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 70 nota 2.

18) Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 118, 131 ; N. Iorga : *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans*, Bucarest 1913 pg. 4.

19) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum* pg. 145-146.

20) Jireček, *Das cristliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer* pg. 8, 9, 45. Ca o complectare a elementului creștin întrebuițat în toponimia provinciei dobrogene ar fi de adăugat și numele de «*bisericută*» dat mai multor localități din Dobrogea. Așa avem o *Bisericută* lângă Mahmudia, alta pe dealul Boclogea lângă

O viață romană în felul celei atestate în Noricum de *Vita Sancti Severini* a existat și pentru ținutul nostru. Sub zidurile cetăților romanismul încă trăia, agricultorii cultivându-și ogoarele la adăpostul lor, gata însă de a le apăra ei înșiși, atunci când vremuri grele sosiau, pătrunși din predicele episcopilor că o viață nenorocită îi așteaptă după orice înfrângere. Conducătorii în viața sufletească ca și în războaie erau tot acești episcopi cari câștigau pentru creștinism pe acești barbari. *Auxentius de Durostor*, episcop și elev al predicatorului romano-gotic al acestei erezii, apostolul *Ulfilas*, și moartea pentru credință a martirului *Aemilian* în timpul împăratului Iulian arată încă persistența romanismului în aceste părți²¹). Unele nume topice romanice, nu romane, sunt de asemenea caracteristice: *Monte regione*, *Mauvo valle*, *Pauli-mandra*, alături de *Valentiniana* și *Eratiana*²²). Observația lui Mommsen asupra felului cum Iordannes ne relatează totdeauna despre *Moesia* și *Scythia minor*, vorbind de ele cu foarte mult respect și dându-ne informațiuni geografice cât se poate de bogate, pe când, cu cât se depărtează de ele, știrile lui sunt din ce în ce mai slabe, ne-ar face să credem deasemenea că latineasca, pe care o scrie el, trebuie să fi fost învățată în unul din castelele romane dela Dunăre, din aceste provincii, ceiace însemnează că ea se vorbea întins încă pe vremea lui.

După așezarea Slavilor în Dobrogea, aspectul etnografic al acestei provincii se va fi prezentat foarte pestriț. Printre Slavi existau resturi ale vechii populațiuni romane, grecești și tracice chiar. Elementul roman nu va fi fugit dinaintea așezării Slavilor, ci s'a menținut, fiind asimilat

Meidanchioi, alta pe dealul Bugeac, precum și aceia din lacul Razim la capul Dolojman. *Adamclissi* înseamnă în turcește de asemenea «biserică omului», ceia ce ne-ar face să credem că numele turcesc a fost dat unui nume pe care populațiunea anterioară elementului turcesc îl dădea acestei localități. C. Moisil, «*Bisericițele*» în Buletinul Comisiunii monumentelor istorice An. III No. 1 pg. 28.

21) Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* I. pg. 16—17; N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I pg. 102—103.

22) Jireček: *Die Romanen* ... pg. 15.

și sfărâmat în cele din urmă de numărul covârșitor al acestora. Așezarea lor în Dobrogea s'a făcut însă numai în sate, deoarece erau prea înapoiți în cultură pentru a putea locui în orașele părăsite de Romani și, de aceea, amintirea numelui lor n'a ajuns până la noi²³⁾.

Avarii înăspresc însă vremurile de nenorociri pentru Dobrogea, căci ei își făcuseră un obicei de a nu mai ataca oștirile împăratului Mauriciu peste Naissus și Serdica, ci dealungul Dunării, prin Dobrogea, cum s'a întâmplat la anul 578. Chaganul Avarilor iernă chiar în Dobrogea lângă Tomi, pentru ca în primăvară să se arunce asupra Traciei²⁴⁾. După unul din războaiele purtate de Mauriciu împotriva Avarilor în mlaștinele Tisei, au fost așezați lângă Tomi, în Dobrogea, 3000 Avari, 8000 Slavi și 6000 alți barbari²⁵⁾.

Bulgarii, sub conducerea lui Asparuch, după ce stau câțva timp în unghiul Bugeacului, trec Dunărea în peninsula balcanică trecând prin Dobrogea. Acum deci numai se poate vorbi de o adevărată apariție a Bulgarilor la Dunăre; iar cei, despre cari izvoarele din preajma anului 487 ne vorbesc, erau numai mici frânturi aduse de năvălirile altor popoare²⁶⁾. Așezarea lor se va fi petrecut în regiunea sudică a Durostorului și a ținutului dimprejur, în spre Marea Neagră, spre Varna și râul Kamcija, ce curge între Varna și Anchialos, în care părți și-au avut până în veacul al X punctul lor central, capitala fiindu-le *Preslavul* și încotro se îndreptau toate expedițiunile bizantine din veacurile VIII și IX. Ei reprezintă însă numai o clasă războinică, care se pierde în masa poporului slav; iar câtă vreme trăesc în cete războinice, nu aveau ce căuta în ținutul stepic și uscat al Dobrogei, căci privirile lor erau îndreptate într'una către strălucirile Bizanțului.

În veacurile IX—X câmpia dobrogeană o locuiesc Pecenegii cari, înlocuind pe Maghiari în Bugeac, își întind

23) V. Pârvan *Cetatea Tropaeum* pg. 147.

24) Weiss, l. c. pg. 40; Jireček, *Geschichte der Serben* 85, 89, 90; N. Iorga *Geschichte des rumänischen Volkes* I 69.

25) N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I 107.

26) I. Schafarik, *Slavische Alterthümer* II pg. 163.

cetele lor nomade cu „case mișcătoare“, conduși numai de strigătele turmelor până la Silistra. În 1048 Kegen cu 20.000 de Pecengi se botează și se stabilește în apropierea Durostorului, probabil în Dobrogea. După urma acestei populațiuni a rămas numirea satului, insulei și părăului din Județul Tulcea, *Peceneaga*. La început ei s'ar fi așezat pe o insulă în apropierea Durostorului, de unde au trecut pe Dunărea înghețată în ținutul nostru. Această insulă pare a fi *Borcea*, care se întinde dela Călărași la Hârșova²⁷). Epidemii grozave împușinează numărul lor. Cu veacul XI un nou popor apare pe teritoriul Dobrogei și anume *Cumanii*. Cei mai mulți coloniști cumani au fost așezați în regiunea gurilor Dunării și dealungul coastelor. Numele *Deliorman* din Dobrogea ca și *Bărăganul* din Țara românească sunt urmele lor lăsate în toponimia țărilor pe unde au trecut. Jireček derivă din cumantul *ianavar*, *janouar*, animal, înrudit cu osmanul *dzanavar* ce se întâlnește în traducerea, pentru Karamanlăi, a Apocalipsului, —și localitatea dela nord de Constanța, pe care diferite hărți din evul mediu o înseamnă sub următoarele denumiri: *Zuanarda*, *Zananarda*, *Zénauarda*, *Zunauarda*, *Cinauarda*, *Zanauarda* și *Zarual*²⁸).

Care va fi fost situațiunea populațiunii băștinașe, anterioare epocii năvălirilor, după urma acestor frământări și vicisitudini pe care a avut să le sufere provincia noastră, nu s'ar putea spune încă astăzi pe baza tuturor studiilor și informațiunilor pe care le avem în această privință. Gândindu-ne la evenimentele care s'au petrecut și în alte părți ale Daciei sau ale peninsulei balcanice, unde elementul românesc a persistat dealungul veacurilor, s'ar putea admite, ca o ipoteză numai, continuitatea unor resturi oarecari de populațiune romanică devenită româ-

27) N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes* I pg. 79 nota 2.

28) E. Taibout de Marigny: *Hydrographie dela Mer-Noire et dela Mer d'Azov* Triest 1856 pg. 36.

C. Jireček, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen* . . . in *Sitzungsberichte der Königl. Böhm. Gesellschaft der wiss.* Prag 1889, p. 5, 8, 11, 14, 16.

Idem *Fürstentum Bulgarien* pg. 145. N. Iorga *Geschichte des Rum. Volkes* I, 79, 80, 82.

nească și în Dobrogea, fiindcă după veacul al XI, informațiunile istorice, care ni s'au păstrat, încep să ne pomeniască despre acest element în această provincie.

După anul 1000 izvoarele bizantine pomenesc despre niște *Vlahi pontici* ce locuiau la S. de Dobrogea, pe lângă Anchialos în 1095 și 1164, lângă Bizye și lângă golful Burgas. Aceiași cronicari adaugă că ei erau urmașii coloniștilor italieni.

Astfel cronicarul Ioannes Cinnamus (sec. XII), descriind războaiele întreprinse de către Manuil Comnenul în potriva Ungurilor, spune că una din armate, care trebuia să atace pe dușman „din spre părțile vecine cu M. Neagră“, era formată dintr'o mulțime „de Vlahi, despre cari se zice că au fost coloniști din Italia“. Expediția s'a petrecut la anul 1166 și Dunărea a fost trecută prin Dobrogea de către această armată românească ²⁹⁾.

În anul 1253 călugărul minorit *Wilhelm de Rubruquis*, după călătoria pe care o întreprinde la Tatarii din stepele Ucrainei, arătând care sunt teritoriile supuse acestora „pomenește și de Valachia lui Asan, ce se întindea *dela gurile Dunării spre miazăzi, în direcția Constantinopolei*, până în munții Balcani, precum și de Bulgaria-mică, în deosebire de Bulgaria-mare dela Volga, lângă Urali, dar și de Valahia Asanizilor“ ³⁰⁾. Din știrile strecurate pentru aceste părți în cronica lui *Geoffroy de Ville-Hardouin* se poate vedea clar „că Balcanii răsăriteni erau locuiți de Vlahi; că ei apărau clisurile munților de

29) Ioannis Cinnami, *De rebus gestis Imperatori Constantinopol. Ioannis et Manuelis Comnenorum* Historiarum liber IV, ed. Cornelius Tollius (1562) pg. 282—283: «Istrum versus misit, speciem praebiturum Hunnis, velut ex consuetis rursus locis in eos facturus esset impetum: Leonem autem Batatzen nomine, aliunde cum exercitu alio magno et Blachorum ingenti numero qui quondam fuisse coloni Italorum memorantur, ex locis Ponto Euxino vicinis irrumpere Hunnicam jubet, unde nullo quisquam seculo eos invaserat n. cf. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I pg. 120; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 218; Robert Roesler *Rumänische Studien* pg. 85, 105—106; C. Jireček, *Fürstenthum Bulgarien* pg. 123; F. Kanitz, *la Bulgarie danubienne et le Balkan* pg. 55; N. Iorga, *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans* pg. 34.

30) C. Brătescu, *Nume vechi ale Dobrogei: Valahia lui Assan, Valahia albă* în *Arhiva Dobrogei* 1919, pag. 18 și următ.

atacurile ce veniau din spre miază-zi ; că lanțul munților Balcani, de pe la orașul Elena spre mare se numiau „munții Vlahiei“ — „la montaigne de Blaquie“ și că, prin urmare, țara dela acești munți se numea Vlahia, după cum rezultă și din pasagiile anterioare, privitoare la transportul captivilor“³¹⁾. De asemenea *Ansbertus*, cronicarul expediției cruciate a lui Frideric Barbă-roșie scrie într'un pasaj următoarele : „*Pe lângă aceasta, în cea mai mare parte a Bulgariei, precum și către Dunăre, unde se varsă în mare (adecă în Dobrogea) stăpânia un oarecare Român Calo-Petru și fratele său Crasian, împreună cu supușii lor Români*“³²⁾.

În acelaș sens ar suna și informațiunea lui Nicetas Choniates care, pomenind cum Isaac Angelul, jefuind părțile din spre Anchialos ca să-și adune bogățiile în vederea căsătoriei sale cu fica regelui ungar Bela, și-a ridicat ca „*neîmpăcați dușmani pe acei barbari ce locuiesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus și cari mai înainte se numiau Mysi, iar acum Vlași se chiamă*“³³⁾.

Însemnătatea acestei regiuni pentru apărarea imperiului bizantin a dus cu necesitate la alcătuirea unui ținut de graniță care „începea din sus mult de Silistra și mergea către gurile Dunării, pentru a fi statornic amintit ca unitate administrativă a orașelor și Ținuturilor dela Dunăre“, și a avea de reședință a cărmuitorului bizantin cetatea Silistra (Dristra, Dorostolon), care ținut este pomenit de scriitorii bizantini din veacurile XI și XII sub numele de *Paristrion*³⁴⁾. În această formațiune admini-

31) Ibidem pg. 20.

32) Ibidem pg. 23 ; relațiunea se află publicată în *Fontes rerum Austriacarum* tom V partea I sub titlul : «Istoria de espedițiune Friderici imperatoris edita a quodam austriensi clerico, (qui eidem interfuit, nomine Ansbertus.)»

Pasajul reproduș, în textul latin este următorul : «Praeterea Bulgariae in maxima parte ac versus Danubium quousque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis tyrannizabat».

33) Ibidem pg. 25.

34) N. Bănescu, «*Paristrion un ducat de graniță bizantin în Dobrogea de astăzi în Analele Dobrogei* (1921) pg. 314 ; C. Brătescu, *Dobrogea în sec. XII : Bergean, Paristrion în An. Dobrogei* (1920) pg. 13 : «In afară de acești Uzi și de Schiții sau Pecenegii cari, trecând prin

strativă, Ana Comnena amintește în opera sa «Alexiada» despre niște fundațiuni trecătoare înjghebate între anii 1086 și 1091 sub conducerea unor căpetenii cu numele de Sacea, Seslav, Chalis și Tatul, cari nu puteau fi ale Sciților, Bulgarilor sau Grecilor, ci *ale Românilor*. Aceste formațiuni s'au putut înjgheba, de oarece Pecenegii, stăpâni aici, aveau nevoie de oarecare organizație a supușilor „cari altfel nu i-ar fi putut hrăni cu siguranță”, după cum făceau mai târziu și Tătarii cu populațiunile asupra cărora se exercita stăpânirea lor. Formațiunile acestea având o oarecare independență erau mai bine văzute de către Bizantini decât cetele nomade ale altor popoare ce erau într'o continuă mișcare; cristalizările aceste de viață politică ale Românilor, care încep în aceste părți dobrogene ale Silistrei, nu erau decât o „imitație a ducatelor bizantine de graniță, cum, mai pe urmă, Banatul unghuresc a adus întemeierea unui Banat de imitație al Românilor înșiși”. Prin urmare perzistența elementului românesc în aceste părți dobrogene devine sigură prin aceste surprinzătoare formațiuni amintite mai sus, iar însemnătatea elementului nostru este foarte mare când «*în mijlocul situației internaționale de la sfârșitul veacului al XI-lea, corespunzătoare sub toate raporturile aceleia de la jumătatea celui de-al XIII-lea, ni apar înjghebările politice de la Sud, la Dunărea de jos, cu fața spre Bizanț—cum Domnia de la Argeș nu era cu fața spre Dunăre, ca mai târziu, ci spre munte,—voevodatele lui Tatu, lui «Chalis», lui Sacea și lui Seslav»*³⁵).

„Ana Comnena arată, în adevăr, că în aceste regiuni era o populațiune deosebită de Pecenegi, una cu care a-

vadurile Dunării, ajung până în Tracia, unde își află mormântul, Ana Comnena, mai cunoaște spre gurile Dunării și poporul mult mai vechi și mai statornic al Vlahilor, cari trăiau sub conducerea unor căpetenii ale lor: *eccritoi*. Pe când împăratul Alexe se afla cu tabăra pe malurile „limanului sacru” pe lângă Anchial, iată «*sosește în timpul nopții Pudilus — probabil un Bădilă — o căpetenie a Vlahilor, care-l vestește că Cumanii au trecut Dunărea.*»

35) N. Iorga, *Cele dintâi cristalizări de stat ale Românilor* în Revista istorică V (6—7) pg. 106, 110, 112—113.

ceștia în pornirile lor trebuiau să facă o înțelegere, una care era de lege creștină, fiindcă rebelii bizantini puteau lua în căsătorie pe ficele stăpânitorilor dunăreni și, în sfârșit, o populațiune deosebită de Pecenegi, prin urmare și creștină — față de păgânătatea îndărătnică a acestora — care cultivă meiul, ale cărei ogoare sunt de două ori pomente, meiul îndătinat al celei dintâi mămăligi a noastre o simplă turtă, și grâul. *Dar această populațiune nu poate să fie decât românească și nu românească din sud, în legătură cu Aromânii, ci românească din nord, vorbind graiul nostru ca noi înșine*“³⁶).

„La curbătura ce o face Dunărea la Galați se găsesec așezați, pe la anul 1300, niște Allani, creștini prin mijlocirea episcopului de Vicina³⁷). Pachimeres (Chronicon II pag. 106-8) îi numește *Tatari creștini*; după părerea d-lui Iorga, acești Alani par să fi fost Români, știind că de multe ori scriitorii bizantini numiau popoarele nouă din Haemus cu numirile vechi. Episcopii de Vicina erau șefi în mijlocul „*Alanilor români*“ și unul din ei a și mijlocit trecerea și așezarea lor în imperiul bizantin³⁸).

36) N. Iorga. l. c. Vezi și C. Brătescu, *Dobrogea la 1444*, în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 107—108.

37) N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor și celor dintâi mănăstiri din țară*, București 1906 pg. 46; Thomaschek sub numele de Alani în *Real-Encyclopädie* (Pauly-Wissova) col 1283—1284; Al. T. Dumitrescu, *Alanii*, Buc. 1907 pg. 8.

38) N. Iorga, *Notes d'un historien* . . . pg. 39: On a vu la situation des chefs que gardèrent pendant quelques dizaines d'années au milieu des «Alains roumains» les évêques de Vicina à l'endroit où se séparent les bouches du Danube». N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes* I pg. 144 și 252: «Neben dem Zaren Iohannitus findet sich ein Bischof von Widdin; und es ist schon angedeutet worden dass den rumänischen Alanen, durch die Vermittelung des Bischofs von Vicina, in der Dobroudtscha, an der unteren Donau, die Erlaubnis zuteil ward, den Fluss zu überschreiten und sich im griechischen Reiche festzusetzen».

În legătură cu prezența Remânilor în Dobrogea ne vin în ajutor și alte argumente. În cursul luptei legitimiștilor din Constantino-pol împotriva uzurpatorului Ioan Cantacuzino, Ana, care era regentă, face apel la ajutorul unui *Balica* din Karbona, Balicicul de azi. Balica trimise pe Theodor și pe Dobrotici cu o mie de soldați, cari fac ca orașele Mării să se revolte. (N. Iorga, *Notes* pg. 40). Numele *Balica* e român pe de-a-întregul. *Balș*, apropiat de cel dintâiu este o derivațiune siavă, întâlnindu-se numai în Serbia, Muntenia și Moldova. Pen-

După dezastrul întâmplat în lupta dela Varna, 1444, armatele creștine s'au împrăștiat și o bună parte au stră-

tru întâiași dată se întâlnește la Români din Serbia. Jireček renunțând la etimologia cumană, pe care o dăduse pentru acest nume (*Ei-nige Bemerkungen über die Petschenegen und Cumanen* pg. 14) admite origina neîndoioasă românească.

Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 424: «Der name Balșa kommt nur in Serbien und in der Moldau vor; er hat zwar eine slawische Ableitungssilbe, ist aber nicht Slavischen Ursprungs, und wird schon früher bei den Rumänen Serbiens erwähnt. In nota 5 pe aceeași pagină se spune: «Zuerst ein Barbat Balsiĉ in dem Wlachendorf der Gjurasevici oder Srêmljane um 1330: Urk. von Dečani 53,125. Neben Balșa, um 15 Jahrh. Baoșa (so wie in Jakșa, Nikșa aus Jacobus, Nicolaus) in Serbien die verwandten Personennamen Bal, Bala, Balica, Balija, Baleta, Baloje, Balosin, Baloslav, (ein Dmitr Baloslaliĉ: Urk. Decani 50), in der Moldau Balomir. Vgl. den illyrischen König. Ballaios.» Numele lui Dobrotici, despotul Dobrogei, ne apropie de aceeași concluzie. Numirea ca rădăcină e slavă, ca formațiune nominală nu înseamnă altă ceva decât «fiul lui Dobrotă» și se întrebuintează în toată peninsula balcanică și de Români, în nume ca Dobrotesti, Dobroteasa, cu o întreagă serie de nume asemănătoare; Laiotă, Balotă, Calotă, Coșotă, Baiotă, Căcotă, Gerotă, (N. Iorga, *Notes* pg. 40, Idem: *Chestiunea Dunării* 143), V. Bogrea, *Note de prosopografie dobrogeană* în *An. Dobrogei* (1921) pg. 43. Numele de Dobrotici se întâlnește la Vlahi, în apusul peninsulei balcanice.

«Maroe, Tomich, Vlahoe Bogdanich, *Vlahoe Dobrochnic* de Zuppana. in minore consilio, sono campano more solito congregato, dati fuerunt tutores filie Helie Dobrochnich de Zuppana.» *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* vol. III tom. II pg. 101 (anul 1350).

Vlachota Dobrotich in minore consilio se obligavit de faciendo conduci Regusim suo nomine de Narento usque ad carnisprimum proxime futurum staria frumenti c, sub pena de grossis III pro quolibet stario quod non aduxerit et debet habere a comuni pro quolibet stario, quod aducet infra dictum terminum grossum unum. Qui Vlachota secundum relacionem camarlengariorum (?) conduci fecit Ragusinum de Narento staria frumenti C die XVIII Februarii.» (*Ibidem* vol. XXVIII pg. 78 Anul 1366).

Cuvântul vlah avea în peninsula balcanică două însemnări: *pecurarius* și *romanus*, înțelegându-se prin acesta din urmă un cetățean, italian de pe coasta Dalmației, și numind de asemenea și pe Români. Pentru numirea a doua, în ceiace privește Italienii și Raguzanii, termenul dispare cu desăvârșire către 1250 și numai în Ragusa mai însemna încă pe la 1600 «*vlaški*» (wlachisch) «italienisch». (Fr. Miklosich: *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen* pg. 2 C. Jireček, *Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa* (1879) pg. 110—111; C. Jireček, *Geschichte der Serben* I pg. 155; C. Jireček, *Staat und Gesellschaft in mittelalterlichen Serbien* I pg. 25). Fiindcă în pasajul reproduș mai sus e vorba de căraușie, desigur că numele de Dobrotici e al unui Vlah, în sensul de român, căci «Als Besitzer von Sammthierren brachten die Wlachen

bătut în fugă Dobrogea. Descrierea fugei acestor resturi de oștire este foarte interesantă prin unele amănunte, care ne silesc să tragem anumite concluziuni în ceea ce privește existența Românilor în Dobrogea.

După amănunțitul studiu, făcut asupra acestei lupte de d-l C. Brătescu, reproducem concluziunile care se desprind din această cercetare : „Unii din fugari, din necunoașterea regiunii, se îndreptară chiar spre locurile Turcilor, unde parte fură uciși, parte luați în robie ; alții se îndreptară spre apus, rătăcind prin toată Peninsula Balcanică până în Albania. Cardinalul Iulian, pierzându-se de Ion Corvin, nu se știe cum, reuși să ajungă în tovărășia unor soți de arme până la Dunăre, unde un „Vlah“ trecea pe fugari peste fluviu, unul câte unul, într'o luntre foarte mică. Pescarul, observând după scufundarea luntrei sale că nobilul cardinal, îmbrăcat în vestminte de preț, poartă cu sine o mare cantitate de aur, îl ucise pe la mijlocul Dunării și, luându-i hainele și aurul, îl aruncă în apă. Ion Corvin însoțit de călărime și mai ales de Români „*cari sunt singurii ce cunosc aceste locuri*“, apucă spre mia-

nach Ragusa bosnisches Blei und nahmen aus Ragusa und anderen bestimmten Küstenstädten unter anderen Waren vornehmlich Salz mit, das in der Geschichte dieser Länder eine grosse Rolle spielt». (Miklosich, *Ueber die Wanderungen* pg. 4)

«Die Treiber (sl. ponosnic) waren fast insgesamt *Wlachen* aus den Hirtendorfern der Gebirge des Binnenlandes, Unterthanen verschiedener Edelleute oder Kloster“ (C. Jireček, *Die Handelstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters* (cap. VIII, Der ragusanische Handel pg. 58).

Pe baza acestor argumente de ordin lingvistic, s'ar putea deci admite concluziunile d-lui Iorga din *Chestiunea Dunării* pg. 143 : «Supus poruncilor unui Balica din Karbona (și Balica e nume românesc), tovarăș al unui Teodor, de naționalitate neclară, acest Dobrotici, *care putea foarte bine să fie Vlah*, macedonean, se amestecă mult în luptele acestea. El strânge în jurul lui un număr de trupe și rezultatul este că i se cedează anume cetăți, Midia, apoi Kozeakon, Emona, lângă Mesembria, cu acel titlu de Despot, pe care Bizanțul îl dădea cum s'ar da astăzi un mare cordon al unui ordin și, în același timp, i se face onoarea unei înrudiri împărătești.» Stăpânirea lui se întindea, odată, până la gurile Dunării și dincolo de ele, coprinzând și Chilia (C. Moisil, *Despotatul lui Dobrotici* în *Convorbiri Literare* XL pg. 681-682.) Pentru un nume asemănător întrebuințat la Români a se vedea încă : N. Iorga, *Documente XIV*, coprinzând acte privitoare la familiile Căzănescu și Stoenescu. (Actul XVII pg. 254 : *De la Dobroge*, V^d 6, oc(ă) 1. E vorba de o socoteală de Vinăriciu).

ză-noapte de Varna și străbătând stepa pustie a Dobrogei, trecu Dunărea în Muntenia pe din jos de Hârșova, la localitatea numită „La Floci“. Resturile acestor armate au străbătut Dobrogea ca „printr'un pustiu în care nu se găsește nimic pentru trebuințele omului ; și mulți, călărind câte trei zile, n'au descoperit nici o apă și nu puțini lăncezeau de sete și de foame. *Căci în afară de Vlahi nimeni nu știa încotro s'o apuce și fiecare se îndruma într'acolo unde îl împingea frica și norocul. Și își alegeau drumul fără nici o judecată cei cari fugeau fără de Români.* Iar aceștia din urmă, orientându-se ziua după soare și noaptea după stele, chiar și dacă ocoleau totuși ajungeau cu bine la Dunăre. *Aceia însă cari n'auvură călăuze Români,* ajunseră sau în locurile Turcilor pe care le socotiau că sunt creștine, sau pieriră, fie rătăcindu-se, fie de foame, fie de frig“³⁹⁾. Aceste afirmațiuni așa de categorice, care ne arată pe Români ca singurii cunoscători a ținuturilor dobrogene, credem că impun neîndoelnic concluziunea că «in evul mediu, prin sec. XI, XII și XIII, Dobrogea și regiunile mai meridionale din actuala Bulgaria răsăriteană, aveau o numeroasă populație de *agricultori și păstori români*, cari reușesc să închege, la început, mici voevodate în jurul cetăților, iar mai târziu sub Asanizi, să joace un rol de frunte în istoria medievală a Peninsulei Balcanice“⁴⁰⁾.

Năvălirile și pustiirile Tătarilor și ale Cumanilor de bună seamă că au avut efecte dezastroase pentru populațiunea Dobrogii. Deși se va fi împuținat, totuși va fi rămas încă oarecare populațiune creștină care „în majoritate nu putea fi decât românească“.

Organizarea episcopatului de *Vicina* din nordul Dobrogei va fi corespuns unei reale necesități religioase față de această populație creștină. Faptul că acelaș episcop de *Vicina* ajunge mai târziu mitropolit al Țării Românești ar putea să ne dea oarecari bănueli de identitate și în

39) C. Brătescu, *Dobrogea la 1444* în Arhiva Dobrogei (1949) pg. 103-104 după Ioannis Dlugosz, *Historiae Poloniae*, Frankfurt (1711) liber XII col. 809.

40) *Ibidem* pg. 109.

privința elementului peste care păstorise mai înainte și peste care era chemat să păstorească acum acelaș mitropolit.

Căutând să precizăm, pe baza tuturor celor spuse până acum, care ar fi fost aspectul etnografic al Dobrogei până la lupta dela Varna din 1444, credem că ar fi fost cam următorul: „părțile de nord ale Dobrogei și zona dunăreană era locuită mai ales de Români; părțile de sud și în special stepa din spre Cavarua-Balcic, mai ales de Cumani. Orașele erau amestecate ca 'n toate timpurile. În cele maritime predominau negustorii Greci; iar în răsăritul Bulgariei se accentuă preponderanța elementului bulgăresc, destul de amestecat cu Români, Cumani și alte neamuri.”⁴¹⁾

După această luptă și din motive strategice a început colonizarea turcească în această regiune, care a adus încetul cu încetul o complectă schimbare în înfățișarea etnografică a provinciei noastre, ceea ce a avut ca consecință încetarea primei faze românești a etnografiei Dobrogei.⁴²⁾

*
* *

Cum va fi fost situațiunea elementului românesc rămas în Dobrogea, după colonizarea turcească, dacă va fi mai rămas, nu putem ști, până către sfârșitul veacului al XVI și începutul celui următor, când acest element începe din nou să fie pomenit în izvoare.

Desele năvăliri ale Tătarilor „dobrugenses“ în Țara-Românească și Moldova aduceau cu ele și luarea unui însemnat număr de robi din aceste ținuturi, cari mai apoi erau întrebuințați la munca câmpului sau la alte munci după urma cărora trăiau aceste horde de jăfuitori.⁴³⁾

Năvălirile Turcilor și expedițiunile întreprinse de dânșii aduceau mari perturbări în populațiunea țării. O asemenea mișcare printre populațiunea Țării-Românești s'a

41) *Ibidem*, pg. 114.

42) Asupra acestei colonizări a se vedea Al. P. Arhore, *Contribuțiuni la studiul așezărilor Tătarilor și Turcilor în Dobrogea* în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 213 și următoarele.

43) *Ibidem*, pg. 219.

întâmplat în 1595, în urma intrării în țară a lui Sinan-Pașa.⁴⁴⁾

Regimul vremurilor de stoarcere a clasei țărănești, care a urmat după decăderea politică a Principatelor, când birurile grele și alte gloabe ce apăsau această clasă a silit țărănimea să-și vândă ocina strămoșească, a făcut ca această clasă sărăcită și despoiată de tot avutul ei să prefere o viață scutită de toate angaralele, birurile și dările ce trebuiau răspunse față de boer și de stat chiar în Țara-turcească, unde plăteau dare numai către Stat, decât în Principate. Așa erau de înverșunați chiar împotriva regimului din Țară, încât nu puteau să vadă chiar pe acei cari veniau de pe cellalt mal românesc. Bolintineanu, când fu transportat ca prizonier în 1848, a fost primit de niște Români de pe malul drept al Dunării cu blesteme, socotindu-l ca pe un boier impilator.⁴⁵⁾ Astfel malul drept al Dunării, pe tot întinsul ei, a început să primiască pe acești refugiați sau robi.⁴⁶⁾ De pe urma unor astfel de stări și Dobrogea deci, a început să-și măriască contingentul elementului românesc. Tot așa de înverșunați împotriva stăpânirii românești erau și aceștia ca și acei despre cari amintește Bolintineanu. Numai așa ne putem explica pentru ce în luptele pe care Radu Șerban, succesorul lui Mihai-Viteazul, le poartă în Dobrogea se ciocnește și cu Românii de aici, cari locuiau în satul *Daiani*,⁴⁷⁾ Dăenii de

44) G. Giurescu, *Legătura lui Mihai-Viteazul și Vechimea Rumâniei în Țara-Românească* în An. Ac. rom. t. XXXVII (m. sect. ist.) pg. 508.

45) G. Válsan, *Românii din Bulgaria și Serbia în România și poarele balcanice* (București) pg. 15.

46) N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*. Buc. 1908, pg. 40, 77.

47) N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, pg. XXIV și 116: «Li nostri, per la difficulta del poco numero delle barche, non potevano passar ultra in gran quantità, ma pasarano a pochi et, non essendo altri habitatori sula ripa del Danubio, solo che il vilagio che si chiama *Daiani*, che si pò aqualhare a una bona città dove si sono raccolti molti migliaia di Valachi, con le loro famiglie, fuggendo la tiranide delli principi pasati di Moldavia et Walachia non pensando li nostri che in quelli vilani fosse tanti ardire di voler combattere et staregeli contra, sbarcorno nella detta villà.

I villani, alla usanza loro, si restrinsero tutti in uno gropo, che pareva uno densissimò et formato exercito, et guardando della somità

astăzi, în număr de câteva mii și cari fugiseră din Moldova și Valachia din cauza persecuțiilor și tiraniei principilor trecuți.

Vecinătatea de hotare ademenia pe alții, fără să putem bănuși motivele, de a trece hotarul ducându-se în Dobrogea și turcindu-se chiar, cum se întâmplă cu un învățacel al unui oarecare Stanislav care, trecând la Hârșova, nu mai poate fi readus înapoi, — pentru care Cârștian, vornicul lui Radu al IV, scrie Brașovenilor.⁴⁸⁾

În 1612 Thomas Alberti califică satul „Straggia“ din Dobrogea „*villa grandissima, abitata la piu parte de Valachi*“⁴⁹⁾. Se pare că Turcii, după ce au cucerit ținuturile creștine până la Dunăre, au adus și *Munteni* ca coloniști. În acest sens este aserțiunea lui Cantemir, pe care Hârșdeu o citează, spunând că Turcii „după ce prin cucerirea Bulgariei deveniseră *stăpâni teritorialii ai Dobrogei* își aduceau acolo plugari *Sârbi* și *Munteni*, cărora le acordau prin tocmele de bună voie clauze dintre cele mai ademenitoare.⁵⁰⁾ Obiceiul de a se coloniza țărani creștini pe vakufurile turcești se întâlnește de altmintelea și în părțile Bulgariei; din veacurile XVI și XVII avem pentru aceasta chiar mărturii scrise.⁵¹⁾

Cu toate acestea, principalele motive ale așezării Ro-

di colli alli nostri che erano giu, et vedendo esser pochi, le venero asaltare con tanto impeto che apena li nostri ebero tempo di imbarcarsi. Et perche le navicelli la maggior parte erano fatte di un solo legno, i finalmente si tra (bu) cavano, dove si angorno circha cento, et altri tanti ucisi.»

N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, pg. 88; N. Iorga, *Chestia Dunării*, pg. 194-195.

48) I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Țara-Ungurească în sec. XV și XVI*, București, 1905, pg. 303.

49) *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, II, (10-12) pg. 235.

50) B. P. Hașdeu, *Istoria critică a Românilor* cap. 36, Coloniile române din Dobrogea, după opera lui Cantemir. *Kniga Systema ili sosioianie muchammedanskia religii*, Petersburg, 1722, in fol. p. 241.

51) C. Jireček, *Das Fürstenthum Bulgarien*, pg. 48: «Langsam breitete sich wieder das bulgarische Element aus, durch das Anstreben der Osmanen, auf denen alles Ungemach des Kriegsdienstes lastete, und durch Colonisation christlicher Bauer auf türkischen Lehensgütern und Vakufs wofür es auch dem 16 un 17 Jahrhundert auch schriftliche Zeugnisse gibt.»

mânilor în Dobrogea trebuie să le căutăm tot în reaua stare economică a țăranilor cari, sub acest raport, decădeau din ce în ce mai mult. În veacul al XVII condițiile sociale deveniră așa de grele, încât mulți din țărani preferau să trăiască sub Turc, căruia nu-i datorau decât dijma, pe când boierului din țară trebuiau să-i răspundă pe lângă aceasta încă cu claca și cu alte o mulțime de „pocloane”. Față de avantajile pe care situațiunea lor ca noi locuitori le creia dincolo de Dunăre, tolosindu-se de o mulțime de privilegii speciale, mulți s’au văzut nevoiți să treacă «la Turc» în această vreme. Veacul al XVIII nu aduce, cu toate măsurile luate pentru protejarea țăranilor, vre-o modificare sau vre-o stânjenire a acestui curent de emigrare în dreapta Dunării.

Neregularitatea dărilor, provenită din faptul că în orice moment Domnul era pus în situația de a cere o nouă contribuțiune neașteptată, cu care să poată face față încercărilor unui alt competitor la tronul său, precum și modul neomenesc și barbar în care se strângeau dările au determinat formarea unui alt curent de trecere dincolo peste Dunăre, în veacul al XVIII. «Astfel spori al doilea curent de emigrare spre moșiile de peste Dunăre ale Spahiilor, curent care îmbogăți cu locuitori satele întemeiate mai mult în raiele sau pe lângă *Mecin, Hârșova, Silistra, Turtucaia, Rusciuc* chiar, *Nicopole* și mai ales pe lângă *Vidin*, sau aduse chiar crearea de sate nouă în aceleași ținuturi, în care până astăzi rasa noastră se păstrează cu caracterul ei deosebit“⁵²⁾

Chiar în timpul regulamentului organic se petrec emigrări peste hotare. Atunci Moldovenii trec în Bucovina, Ba-

52) N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*, pg. 40-41; N. Iorga, *Ce reprezentăm în Dobrogea*, Vălenii de Munte, 1910, pg. 18: «De acum malul Dobrogean capătă o fizionomie românească, pe care socotim că a menținut-o neîncetat. Totdeauna elementele cele mai dârze, mai harnice și mai capabile, care nu puteau suferi o robie acasă la ei, luau drumul pribegiei, așezându-se astfel în țara Turcului, care îi primia și-i trată mai omeneste decât acasă, pe ogoarele pe care odinioară le stăpâneau ei. Cu ei, aceștia aduceau o cultură adâncă, străveche, rurală».

sarabia și Dobrogea, Români de peste Milcov în Transilvania, Serbia și Bulgaria.⁵³⁾

Se șocotiau cam 40.000 de familii care au părăsit Țările române, deși se luase serioase măsuri de pază la hotare. În timpul iernii, când Dunărea era înghețată, se întâmplau mai ușor asemenea emigrări.⁵⁴⁾

La sfârșitul veacului al XVII și începutul celui următor, în desele călătorii pe care D. Cantemir le făcea la Constantinopol, a trecut de multe ori prin Dobrogea. Într'un popas pe care l-a făcut în satul Alibegu a văzut în ziua de Sf. Foca o sută de creștini ce erau tocmiți la lucru la un turc bogat din acel sat, cari ședeau fără a face nimic. Întrebând Cantemir de ce stau oamenii în repaos, proprietarul turc a răspuns că serbează pe Sf. Foca deși este o sărbătoare creștinească, căci așa și odinioară Turcii au trimis pe lucrătorii creștini în această zi sfântă la lucru și, pe când ei se întorceau cu carele, le-a ieșit înainte un bătrân venerabil care cu o făclie aprinsă a pus carelor foc.⁵⁵⁾

Această legendă e răspândită și astăzi în Dobrogea și mi-au povestit-o de câteva ori și mie unii bătrâni români din satele dobrogene. Cantemir nu spune nimic mai precis asupra naționalității acestor „lucrători creștini“. Poate să fi fost și *Români*, de oarece mai departe el a-

53) D. Elias Regnault, *Istorie politică și socială a Principatelor dunărene*, trad. de I. Fatu, Iași, 1856, pg. 356.

54) N. Gh. Dinculescu, *Contribuțiuni la mișcările de populație*, în *Anuarul de geografie și antropogeografie* 1914. Să se vadă încă Robert Roesler, *Romänische studien*, pg. 100; C. Allard, *Mission médicale dans la Tartarie-Dobroudscha* pg. 64: «Ils émigrent sans cesse sur le territoire ottoman, pour se soustraire soit au service militaire, soit à l'oppression des Boyards.»

S. Weigand; *Rumänen und Aromunen in Bulgarien* in *lahresbericht d. inst. f. rumänische Sprache* X (1908) pg. 31. «Die Zeit der Einwanderung ist, wie ich bei einzelnen Orten angegeben habe, sehr verschieden, sie begann, von vereinzelt Fällen in früheren Jahrhunderten abgesehen, in 18 Jh., wurde besonders stark nach Einführung des Statut organic, also in den dreissiger Jahren de 19 Jh. und dauert seitdem ununterbrochen fort, so dass es keinen Bezirk gibt, in dem nicht Rumänen ansässig waren.» G. Weigand, *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgarien* in *lahresbericht...* VII (1900) pg. 19.

55) D. Cantemir, *Istoria imperului otoman*, pg. 309, nota 123.

daogă vorbind despre Silistra : « Locuitorii Turci sunt foarte puțini în Silistra ; mai mult sunt creștini, în special Slavi, Bulgari și *Români*.⁵⁶⁾

La 1659, printre rapoartele episcopului catolic din Nicopole, Stanislav, se arată ca locuitori ai orașului Babadag și *Valachii*, alături de Bulgari și Greci, cari toți împreună sunt vre-o 200 de case cu o populațiune de 2000 de suflete, având o biserică și fiind vizitați din vreme în vreme de arhiepiscopul de Durostor.⁵⁷⁾

La *Motraye*, pe lângă multe lucruri foarte interesante, pe care ni le spune cu privire la Dobrogea, ne dă și alte amănunte. Vorbind despre *Tomî*, spune că Turcii numesc acest oraș Pangala, iar Moldavii, Tomisvoara. Se pare că prin Moldavi înțelege în general pe Români. Deși e inconsequent în felul cum ne prezintă ordinea orașelor pe care le străbate, căci dela Tomis se duce la Varna, pentru a se întoarce înapoi la Callatis sau Mangalia, — totuși se vede foarte clar că despre acest din urmă oraș e vorba și nu de altul, căci spune precis că dela Varna s'a reîntors înapoi în crașul pe care, la ducere, l-a lăsat în partea dreaptă. Orașul, foarte mizerabil ca înfățișare, era locuit, *par des Grecs, la plupart Moldaves, ou Bulgariens*.⁵⁸⁾

Boscovici întâlnește o familie de Vlahi, care locuia în Ieguibasar, nemai putând să supoarte dările principilor din Moldova și Valahia, iar în nordul Dobrogei, mergând spre un sat, *Ienikioi*, ajunge într'o localitate pe care n'o numește, ai cărei locuitori însă vorbeau *limba valacă*, foarte diferită de cea bulgară, fiind compusă dintr'o amestecătură de mai multe idiome, dar în mod principal din italiană și latină⁵⁹⁾

56) *Ibidem* pg. 445 nota 27.

57) *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. XVIII pg. 264.

58) La Motraye, *Voyage en Europe, Assie et en Afrique*, vol. II, pg. 207, 209. (ediția à la Haye 1727).

59) I. R. P. Boscovich, *Voyage de Constantinople en Pologne*, pg. 167 : « nous eûmes pour Konak plusieurs maisons de chrétiens aussi misérables qu'à l'ordinaire ; les habitants parlaient la langue valaque fort différente dela Bulgare, étant composé d'un mélange de plusieurs idiomes, mais principalement de l'italien et de latin ».

Pe lângă aceste cauze care au provocat așezarea Românilor în aceste părți, încă și anumite raporturi de natură comercială poate să fi mijlocit stabilirea unor elemente românești—cel puțin în orașe—după cum s'a întâmplat cu Armenii, Grecii și Evreii în țările noastre. Prin Dobrogea, mai cu seamă, pe la gurile Dunării, se transporta lemnul din Valachia.⁶⁰⁾ Icele din Dobrogea se desfăceau în Moldova, după cum prin Sulina se scurgea din Moldova vinul și pieile de vulpi, care schimburi necesitau mișcarea și a elementelor românești prin aceste părți.⁶¹⁾ ✕ ✕

Vecinătatea malului românesc dunărean trimeea populațiunea și pe celalt mal, căci Dunărea, în această privință, n'a fost niciodată un hotar despărțitor. Așa s'a putut forma o compactă populațiune românească atestată, dacă nu prin altfel de mărturii, apoi cel puțin prin cele toponimice, care sunt numeroase și foarte convingătoare în această privință. Astfel harta *Plans*, o încercare a Austriacilor făcută înainte de 1775, însemnează o serie întreagă de localități, care evident, au în ele ceva din pecetia graiului nostru.⁶²⁾ Numiri românești se întâlnesc chiar în delta Dunării, ca „*rusca vechia*“, după cum atestă o hartă austriacă din 1783.⁶³⁾

Pe o hartă din 1777 vedem că unele localități prezintă nume care, mai mult sau mai puțin, amintesc forme românești, ca bunăoară *Roseșty, Barțeni, Vister, Raket*.⁶⁴⁾ Alte două hărți posterioare înseamnă pe ele următoarele localități: *Petschenjaga, Raket, Tchokanești* (puțin mai la sud de Silistra)—(ca curiozitate putem adăoga că harta a doua are un sat *Bessaraba*, în Bulgaria, în fața Giurgiului)—*Lukow* (Luncavița?) *Nau* (sigur că e vorba de un sat *Nou*, transcris greșit), *Parcheș, Somova, Iglitza*,

60) Lechevalier, *Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin*, Paris 1800, pg. 364

61) Elie Primaudie, *Etude sur le commerce de la Mer-Noire* (au moyen-âge). 1848, p. 216, 317.

62) G. Vâlsan, *Românii în Dobrogea* (de pe o hartă din circa 1769-1774) în *An. Dobrogei* (1920) pg. 536-540.

63) N. Docan, *Explorațiuni austriace pe Dunăre până la sfârșitul veacului al XVIII* (An. Ac. Rom. XXXVI).

64) *Carte de la partie septentrionale de l'empire ottoman, contenant la Crimée, la Moldavie, la Valachie etc. . . .* par Rizzi Zannoni, Venise 1777

un alt *Nau* la sud de Rotschesty, *Doen* (Dăeni), *Gisdar-scht* (Ghizdărești), *Chosenescht* puțin mai la nord de Cernavodă, etc.⁶⁵⁾ În privința toponimiei, alături de forma *Picineaga*, o altă numire topică, chiar după criterii pur lingvistice ne-ar duce la concluziunea că elementul românesc datează destul de timpuri, în Dobrogea. Printre formele topice cu sufixul *-oae*, *oaia* care, astăzi în limba vorbită a fost înlocuit în cea mai mare parte cu *-oaică*, se află și *Turcoaia*, numele unui sat locuit de Români, pe malul Dunării, în jud. Tulcea, formă care se mai întâlnește și în jud. Olt.⁶⁶⁾ Harta cea mare rusească ne dă numirea de *Portița*, pentru strâmtoarea care face legătura dintre marile lacuri și Marea-Neagră și tot în apropiere de ea, la punctul de astăzi *Bisericuța*, se înseamnă pe aceeași hartă o *Guserika*, care nu e decât transcrierea greșită pentru Biserica. Numirea de *Portița* se întâlnește și pentru mai târziu, ba chiar insula Dranov de astăzi e însemnată tot cu acest nume.⁶⁷⁾ În deltă întâlnim unele lacuri ce poartă numele de „*Rochoul*“, „*Pouil*“, „*Rochulètse*“, „*Pouilètse*“.⁶⁸⁾

Toate acestea arată precis că la sfârșitul veacului al XVIII-lea, tot malul românesc al Dunării, începând dela Silistra și până aproape de gurile ei, era locuit de element românesc, care dăduse această înfățișare chiar toponimiei.

Studierea amănunțită a toponimiei Dobrogei impune următoarele concluziuni :

«Găsim în cele 738 hărți ale vechei Dobrogei, 3.776 topice : 367 sunt nume de sate, alte 3.409 sunt nume de văi, coline, ridicături, râpi, lacuri, râuri, bălți, cruci și fântâni izolate, ruine, cariere, etc.

După origina lor, se găsesc : 2.338 nume turco-tatare, 1.260 românești, 145 rusești, 28 bulgărești și 6 diverse,

65) *Kriegstheater oder Graenzkarte* (1788), și *Neueste karte von der Moldau etc...* von Bauer et Schmidt.

66) O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, în Anuarul seminarului de limba română, București, 1894, pg. 4.

67) Adalbert Müller, *Die untere donau* Regensburg 1841, pg. 272-274.

68) Taibout de Marigny, *Hydrographie de la Mer-Noire*, Trieste, 1856, pg. 40; *Bull. de l'Institut p. l'Europe sud-or.* (1914) pg. 130.

dintre care 4 de origină grecească și una de origină ungurească, printr'un canal slavo român (Varoș, lângă Hârșova). Ca procent: 61.89⁰/₀ turco-tătare, 33.34⁰/₀ românești, 3.84⁰/₀ rusești (mai cu seamă în deltă), 0.71⁰/₀ bulgărești și 0.22 diverse.⁶⁹⁾

Uneori, anumite neînțelegeri de hotare dintre Ruși și Turci au contribuit la anumite mișcări de populație românească de pe malul Dunării, cum s'a întâmplat cu aceea din „Cotul Bugeacului“, regiune cuprinsă între marile lacuri și gurile Dunării, despre care chestiune ne-am ocupat într'un studiu anterior.⁷⁰⁾

Sfârșitul veacului al XVIII și începutul celui următor cu întreaga serie de războaie, care s'au purtat pe pământul acestei provincii între Ruși și Turci, au transformat-o într'un adevărat pustiu, care de sigur că a avut dezastroase influențe și pentru populațiunea românească de aici. O mare hartă rusească, întocmită la începutul veacului al XIX pentru necesități operative, ne arată amănunțit, sat cu sat, situațiunea Dobrogei din punctul de vedere al densității populațiunii. După această hartă populațiunea Dobrogei nu se ridică atunci nici la patruzeci de mii de locuitori. Pe lângă satele existente, harta aceasta ne arată de asemenea și pe cele devastate, ceea ce-i mărește interesul, putându-ne face astfel o idee mai clară despre vremurile tulburi ce-au trecut asupra provinciei noastre. Astfel pe atunci abia mai erau 5 locuitori pe kmp. ceea ce o și făcea să samene a pustiu. Asupra acestei situațiuni ne vorbesc și călătorii cari au străbătut Dobrogea atunci cu prilejul diferitelor războaie.⁷¹⁾

69) C. Brătescu, *Contributions à la question de la Dobrogea în La Dobrogea roumaine*, Bucarest, 1919, pg. 87.

70) Al. P. Arbore, *Cotul Bugeacului* în *Analele Dobrogei*, 1921, pg. 351-354.

71) Aperçu critique des passages du Danube pendant les guerres turco-ruses depuis 1828 et des opérations respectives qui s'en suivirent, par un officier supérieur turc, Constantinople, 1896, pg. 13: «Pour tant, cette façon d'agir n'était pas exempt d'inconvénients non plus, car le pays qu'on avait à traverser „La Dohroudja“ n'étant qu'un désert comme on n'en rencontre nulle part en Europe. La population était très peu nombreuse à 5 habitants par Km. carré“.

E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei*

O mai precisă descriere a malului dunărean, locuit aproape numai de Români, o avem dela ieromonahul rus *Parthenie* care, în călătoriile lui, făcute în jumătatea primă a veacului al **XIX** prin aceste părți, ne vorbește și despre Români dobrogeni. Trecând dela Galați la Măcin Partenie a văzut biserica Românilor „afară din oraș, singură în pustie, ruinată și săracă. Biserica stă afară din oraș ca un ambar, făcută din scânduri, mânjită cu glod, acoperită cu olane și cu o lature deschisă, nu are nici cruce pe ea, nici clopote...” I s'a spus că creștinul care a vroit s'o acopere a fost spânzurat, iar biserica din Babadag arsă, neîmpotrivindu-se nimeni la aceasta, de oarece episcopul e grec și „nu se amestecă în lucrurile noastre și nu ne apără”. Țăranii creștini despre cari e vorba „*numiți Români, au portul bulgăresc**) și vorba valahă”.

aus den Jahren 1835 bis 1839, Berlin, 1841, pg. 162: «Dieses ganze, wohl 200 quadrat meilen grosse Land zwischen dem Meere und einem schiffbaren Strome ist eine so trostlose Einöde wie man sich nur vorstellen kann und ich glaube nicht, dass es 20.000 Einwohner zählt. So weit das Auge trägt, siehst du nirgends einen Baum oder Strauch; die stark gewölbten Hügelrücken sind mit einem hohen von der Sonne gelb verbrannten Grase bedeckt, welches sich unter dem Winde wellenförmig schaukelt, und ganze stunden lang reitest du über diese einförmigen Wüste, bevor du ein elendes Dorf ohne Baume oder Gärten in irgend einem wasserlosen Thal entdeckst. Es ist als ob dies belebende Element in dem lockern Boden versankte, denn in den Thäler sieht man keine Spur von den trocknen Bett eines Bach's; nur aus Brunnen wird an langen Bastseilen das Wasser aus dem Grunde der Erde gezogen». Populațiunea se compunea dintr'un mozaic de «Tătari, Vlachi, Moldoveni, Bulgari și puține rămășițe de Turci (pg. 163). Pentru Hârșova ni se dă numărul caselor, care era de 31.

Moltke, *Campaignes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* (Demmler éd. Paris 1854) pg; 36: «C'est un véritable désert qu'on s'étonne de rencontrer au milieu de l'Europe. En comptant la population des villes, il n'y a guère plus de 300 habitants par mille carré». Dintre orașe Măcinul avea 1000-1500 locuitori (pg. 75), Hârșova 4000 (pg. 76), iar Constanța numai 40 de case locuite, cu toate că ordinioară avea aproape 2000 suflete (pg. 79).

C. Allard, *La Bulgarie orientale*, pg. 163: «L'abandon de ces fertiles terres, que nous avons visitées s'explique ainsi: depuis l'invasion de 1829 une grande partie de la Bulgarie orientale, la région des plateaux surtout était à peu près déserte. Un assez grand nombre de familles chrétiennes et musulmanes étaient revenues depuis peu dans la Dobroudscha, quand en 1854 la dernière invasion russe, et après elle les bachi-bouzoucks désolèrent de nouveau le pays».

*) De fapt e un port influențat de cel turcesc.

Intrebând de drumurile care duc la Sf. Munte, țărani i-au spus că din cele două drumuri, care duc într'acolo, cel dintâi duce prin munți și sate turcești — „iar al doilea drum pe malul Dunării în sus până la Rusciuk, cu locuitori de ai noștri, *Români*. Iar dela Rusciuk, umblați prin Bulgari, iarăși cu graiul vostru, aproape până la Sf. Munte“. Țărani erau foarte primitivi. Tot drumul dela Măcin la Rusciuk a fost găzduit la dânșii ca la rude. Pe tot acel drum, n'a văzut decât trei biserici, așa de sărace «cum nici nu se pot descrie, neavând înăuntru icoane zugrăvite, ci numai de hârtie, iar de iconostas «nici vorbă nu poate fi». Preoții sunt câte unul, doi în fiecare sat.

Intrebându-i despre această stare nenorocită i s'a spus: «Din vechime țara noastră stă în hotar și deseori războaiele se fac pe aici, din zece, mult doisprezece ani. Abia ne mai îndreptăm, creștem vite și cultivăm grădinile și iarăși se face războiu. Și atunci, cine poate, fuge în Valachia, iar pe cari îi prind Turcii, îi duc cu dânșii în țara lor, turmele ni le mănâncă, caselor le dau foc și grădinile ni le pustiesc. După ce trece războiul, cari mai rămânem vii, iarăși ne întoarcem pe la vetrele noastre și ne facem pe ruine bordeie și iar ne apucăm de gospodărie. Gândește acum, când ne mai putem îndrepta? Se mai întâmplă încă și altă nevoie. După fiecare războiu începe ciuma, care începe a ne secera; atunci iar lăsăm toate și fugim care încotro poate și ne ascundem prin munți și păduri și ne temem de alții, frate de frate și fugim unii de alții. Cu această mânie ne mai încearcă D-zeu adesea. Încă și Turcii pe aici sunt tare răi și sălbatici, mereu ne asupresc și ne ruinează: bisericile ni le ard, la care găsesc argint îl fură, icoanele le nimicesc și la nimeni nu ne putem jălui...» Și cel care se tânguește astfel, termină aceasta cu speranța că va veni ajutorul „Rusiei“ (?!)⁷²⁾

Acest element românesc despre care am amintit până acum, cu un caracter rural-agricol, a crescut și prin adăosul unui neconținut contingent de păstori, cari au străbătut cu turmele regiunea dobrogeană.

72) *Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova în jum. întâia a veac XIX* (trad. din rusește) de Arhim. V. Puiu (Vălenii de Munte, 1910, pg. 39, 40, 42).

Situațiunea geografică a Dobrogei precum și constituțiunea variată a solului ei o fac ca ea să aibă o floră specială care, în caracterele preponderatoare, e identică cu aceia a regiunii sarmatice numită și a stepelor. Alături de flora asemănătoare celei sarmatice, se găsesc o mulțime de plante—peste 150 de specii—care o apropie și de cea mediteranee. În aceste condițiuni ea se prezintă ca regiunea unde se ating marginile finale ale ambelor flore și punctul cel mai îndepărtat nord-estic până la care se ridică flora mediteranee.⁷³⁾

Variațiunea așa de izbitoare a solului dobrogean — fiind în vecinătatea mării, având munți stâncoși, dune de nisip, dealuri aride și stepe întinse, păduri și tufișuri, lacuri, mlaștini, lagune, gârle, etc., — determină flora ei așa de bogată, fiind astfel unul din cele mai interesante teritorii botanice de tranzițiune.⁷⁴⁾ Aceste condițiuni speciale geografice și botanice au făcut ca o viață păstorească intensă să se poată desvolta, determinată mai cu seamă de condițiunile climaterice și vegetale pe care le prezintă Dobrogea. În această privință ea se aseamănă într'un mod izbitor cu pusta Ungariei, cu vastele stepe ale Rusiei și cu șesurile Dunării inferioare, mai ales cu Bărăganul.

Câmpia goală și întinsă a Dobrogei, pe lângă asemănările topografice de șesuri întinse, cu ușoare ondulațiuni ici colea, cu ținuturi pustii sau prielnice pentru cultură, cu mlaștini și bălți, oferă, ca și câmpiile mai sus pomenite, aceiași vegetațiune caracteristică prin aspectul său ierbos, rigid și uscat. Suprafața plană, foarte întinsă, condițiunile climatului continental, care determină starea secetoasă, vânturile continue fac ca perioada de vegetațiune, necesară pentru săvârșirea actelor interne de nutrițiune, să devie mai scurtă și insuficientă pentru cerințele arborilor fructiferi. Starea secetoasă face ca aceste ierburi, ce cresc iute și abundent primăvara, să se usuce la înce-

73) Dr. O. Brandza, *Flora Dobrogei* (ed. Ac. rom.) București, 1898, pg. XI.

74) Dr. O. Brandza, *Vegetațiunea Dobrogei* (An. Ac. române seria II tom. IV (1882) pg. 40, 409, 419, 427, 429, 431-432. I. Simionescu, *Dobrogea în An. Dobrogei* (1920) pg. 351.

putul verei când pământul devine uscat, iar atmosfera se umple de vârtejuri de praf, care dau un aspect așa de trist și de curios ținuturilor continentale dobrogene. Cicul de desvoltare anuală a plantelor unor asemenea regiuni trebuie să aibă o scurtă durată, adaptată acestui climat. Așa se explică și primăvara timpurie și desvoltarea grabnică a ierburilor ce durează puțină vreme și apoi se usucă.⁷⁵⁾ Pe lângă aceasta, influența mării face ca iarna să fie mai dulce. Asemenea condițiuni, pe lângă care se mai adaugă și raritatea localităților locuite, după cum am văzut din expunerea etnografică anterioară a acestei provincii, au favorizat o intensivă desvoltare a vieții păstorești. Am văzut în altă parte că chiar unele din așezările Bulgarilor se datoresc unor contingente păstorești din Cotel.⁷⁶⁾ Dintre toți însă cei mai numeroși păstori au fost Români. Vești prea vechi asupra lor în aceste părți, nu avem. Lâna de Dobrogea însă era renumită, căci Brașovenii o întrebunțau probabil la facerea postavurilor cu care făceau un întins comerț.⁷⁷⁾

☞ Pentru ocrotirea ogoarelor săsești de stricăciunile oilor și de focurile provocate de pe urma sălașurilor păstorești, s'au luat severe măsuri împotriva păstorilor, de către diferiți stăpânitori ai Ardealului. Ne mai având unde să-și pășuneze oile, ciobanii bârsani au fost nevoiți să și caute în altă parte iarba necesară, creindu-se astfel mișcările turmelor cu păstori dincoace în „Țară“. După 1670 ei capătă privilegii dela Domnii munteni, prin care li se îngăduia șederea dela Simpetru la Sf. Gheorghe, scutiți de orice vamă și plătind câte ceva numai la bălciuri, iar „dacă iese din munții pentru care au prinsoare, spre a se scobori la baltă, ei răspund *adetiul* celui cu moșia și plătesc și oieritul de zece bani vechi de oaie; ca despăgubire pentru stricarea pădurilor de sălcii, se dă la plecare

75) D. Grecescu, *Conspectul florei României*, Buc. 1898, pg. 754—756.

Asupra climei Dobrogei să se vadă: St. Iepites, *Clima Țărmlui românesc al Mării-Negre* în *An. Dobrogei* (1920) pg. 510-528.

76) Al. P. Arhore, *Așezările Bulgarilor în Dobrogea* în *Arhiva Dobrogei* (1916) pg. 37-38.

77) N. Iorga, *Brașovul și Români* (Studii și Documente), X, pg. 49.

un miel de turmă și doi bani de cal". Astfel au trecut și în Moldova, „înaintând până la Prut și Nistru, și chiar dincolo de acest din urmă râu", iar alături de Bârsani găsim și pe Făgărășeni. Înaintarea treptată în șesul muntean i-a adus la Dunăre, pe care au trecut-o apoi ajungând astfel până în Dobrogea.⁷⁸⁾ Alături de păstorii Ardeleni au venit în aceste părți, mai târziu, și păstori din munții noștri, unde proprietatea mare întinzându-se mereu, li s'au strâmtorat locurile de pășune, iar ei s'au găsit nevoiți să-și caute pășunatul în «Țara turcească».

Amintirea pribegiei lor prin aceste părți se păstrează încă la țărani cari odinioară se ocupau cu păstoritul.

Iată ce povestește un țăran din Săliște, comitatul Sibiiu :

«Aicea a fos întâi tot cu marhă, cu yite și ieî în vremurile de demult nu trecea nici în Rumîniia, nici în *Dobrogea*, ci să ținea mai mult în țara ungurească cu oile; dup'aceia o'nceput a trece în Rumîniia, ș'apăi a trecut și Dunărea în *Dobrogea*, ș'apăi acolo a trăit mulți ani; venia vara la munte și toamna să ducea iar prin *Dobrogea* prin țara rumânească, era locu mai văratic. O'nceput apăi oamenii de rămânea și pî-acolo, apoi mult o rămas pî-acolo cu yitele, că s'o strîmtat locu de n'o mai putut umbla cu iele pe drumuri și ăștia—mai tinerime—s'o apucat de negoț și de meșteșug ș'asa o apucat mai bine Săliștea".⁷⁹⁾

De asemenea un țăran din Gorj povestia: „Plecam cu oile toamna din munte, ne duçam până la Marea-Nia-gră, doboram pe plaiu Novacilor, o lüam pe Dealu Muierii și ieșam toamna la Craiova; acolo luam drumu 'n jos, treçam Oltu la vale 'n jos și mergiam pe malu Dunării; treçam Dunărea pe la Oltenița în țara turcăscă; cît îi *Dobrogea* și cât îi Bulgaria pe-acolo umblam. Dacă treçam Dunărea, nu ne 'ntreba niminea de unde vii și un te duci;

78) N. Iorga, *Istoria Homânilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Bucuresti, 1915, pg. 288-289.

79) I. A. Candrea, *Ov. Densusianu, Th. D. Sperântia, Grainul nostru*, Buc. vol. II, pg. 105.

la Turci plătiam o sfântuică pintru o oaie. Iera dî-ai noști die știia turcește și așa ne 'nțălegeam. Merġam citie șasă săptămâni, ș'acolo șădiam până pe la Sfintu-Ghiorghie.“⁸⁰⁾

„Am fos până 'n țara turcască în Dobroġa, cu oile, estă pěstă patru-zăci de ani. Am fos pân la Marea. Iera lume mai puțină pe-acolo și d'aia ne dučam; nu da zăpada ca pe iča, puținică, az o da, mine o lua. Acu s'a 'nmulțit lumea și Turcii nu ne mai lasă. Plecam toamna di la munte, de-aici d'acasă; mai iera Ungureni de dincolo și merġam cu oile acolo, cu toții; merġam cite trei-patru ciopoară (turme de câte o mie de oi), de oi la un loc; merġam cam până 'n dreptu Bucureștilor șî pe urmă trečam Dunărea pi la schile; puneam oile 'n pod și trečam dincolo și umblam pe cîmp pe-acolo în țara turcască. Pășunam de toamna până primăvara.“⁸¹⁾ (Cerrădiia — Ion Dungan de 75 ani.)

După cât se vede din cele povestite de acești țărani — foști păstori odinioară — Dobrogea le era un ținut bine cunoscut. Iernile dulci îi dispensau de a aduna fânețe, purtându-și oile pe lângă bălțile Dunării, dar mai cu seamă pe la gurile ei, în deltă și în insula Dranow, coprinsă între brațul Sf. Gheorghe și lacul Razim. Până târziu, când delta Dunării a început să fle în unele părți străbătută de canale pentru a premeni apa marilor lacuri — ajutându-se astfel desvoltarea pescăriilor —, până atunci încă toate oile Dobrogei, mijlocii și sudice, precum și o bună parte din ciobanii Bărăganului se scurgeau dela Sf. Dumitru în spre bălțile pe care le străbate mai cu seamă brațul Sf. Gheorghe.

Grindul Crasnicolului și altele erau odinioară refugiul acestor ciobani, atunci când iarba lipsia în alte părți, sau când apele veniau mari.

Transhumanța aceasta se tăcea regulat în fiecare an. Ca pretutindeni și aici drumul de mișcare al oierilor se coprindea între munții ce pot fi locuiți o parte a anului — adică când nu sunt acoperiți cu zăpezi mari, ci au pe dînșii

80) *Ibidem*, vol. I, pg. 15.

81) *Ibidem*, vol. I, pg. 23. A se vedea încă *Ov. Densusianu, Păstoritul la popoarele romanice*, în *Vieața Nouă*, VIII (Decembrie 1912).

pășune de vară, - și câmpii cu caracter semi stepic, care se usucă în timpul verei de căldura soarelui. Mișcările acestea, determinate de caracterul climei, de constituțiunea și relieful solului și al vegetațiunii, se fac numai între câmpii cu o producțiune mai neroditoare și mai săracă în apă decât regiunile vecine și regiuni cu platouri înalte ce ating înălțimi care nu permit să mai crească copaci⁸²⁾.

Acesta a fost și cazul Dobrogei, care nu este decât o continuare a câmpiei muntene cu Bărăganul, cu a cărui înfățișare se și aseamănă și în care se adăpostiau numeroase turme, căci nu era cultivat și locuit până în veacul al XIX, de oarece negoțul de cereale era ca și neexistent până după pacea dela Adrianopol (1829). Asemenea regiuni acoperite cu iarbă nu puteau fi bune decât pentru o viață păstorească. Descrierea Dobrogei făcută de Boscovici ne-o înfățișează ca o câmpie necultivată unde de-abia ici colo se vedea câte un petec de pământ semănat.⁸³⁾ O bună și frumoasă descriere a pustului dobrogean, cu stepele imense, cu erburile ce se usucă în bătaia vânturilor și cu focurile care luau naștere din vreme în vreme pentru a prefăce întreaga câmpie într'un deșert plin de cenușă și ruine, ne-o dă doctorul C. Allard.⁸⁴⁾

82) Em. Martonne: *La vie pastorale et la transhumance dans les Karpathes méridionales* în *Zu Friedrich Ratzels Gedächtniss*, Leipzig, 1904, pg. 238.

83) Boscovich, *l. c.* pg. 149: «Pendant tout le chemin de cette journée nous ne trouvâmes pas un seul arbre, ni la moindre source; cependant la campagne était riante, et l'herbe haute, forte et mêlée de fleurs; elle était si inculte qu'à peine treuvâmes nous un petit espace de terre labourée, nous ne vîmes point non plus de tertres artificielles».

84) Dr. C. Allard, *La Bulgarie Orientale*, Paris, 1864, pg. 29-31: «Din Martie în Noembrie turmele indigenilor trăesc pe aceste platouri; cantitatea relativ minimă de nutreț, necesară animalelor în timpul celor patru luni de iarnă, se strânge la sfârșitul lui Iunie; locuitorii nu cotesc decât ceia ce au nevoie pentru hrănitul animalelor; restul fânului se usucă pe loc și către începutul lui August încep să izbucniască focuri grozave, care nu se sting decât când nu mai au ce arde.

O lună după sosirea noastră în Dobrogea, într'o seară pe când pöposeam le Kara-Keui, un mic sat tătăresc în interior, tot orizontul spre răsărit se lumineă și un fum gros și negru se ridică de lângă mările aprinse ale lacului Kara-Sou. Nimic nu poate să reprezinte aceste focuri, pe care trăznetul, o scânteie de ciubuc, un foc de bivnac le

O proprietate individuală, în ceiace privește pământul de cultură, aproape nu exista și o supraveghere serioasă nu se făcea nici chiar asupra proprietății statului, fiecare putând să cultive orice pământ voia și să-i ia roadele⁸⁴). Așa fiind, neapărat că păstoritul trebuia să fie

aprinde într-o zi și care dăinuiesc luni, întinzându-se pe mai mult de patruzeci de leghe pătrate. Am văzut de asemeni focul aprins la începutul lunii August pe malurile Dunării, ajungând, o lună după aceea, pe coastele Constanței, arzând tot în drumul lui. Intendența franceză pierdu de asemenea într-o zi, trei sute de clăi de fân, preparat în stepe. Aspectul țării se schimbă cu desăvârșire după incendiu; focul descoperă atunci pietrele tumulare, ruinele dela suprafața pământului, scheletele animalelor cu care e acoperit pământul în unele locuri și deschide mii de drumuri fantastice, după cum vântul a împins flăcările în cutare direcțiune. Vegetațiunea însă nu începe să se redeștepte și covorul, care acoperă pământul, trece prin toate nuanțele, dela negrul cel mai închis până la verdele cel mai gingaș. Se vede adesea în mijlocul stepelor urmele pașilor și drumuri încrucișându-se în toate sensurile. Fiecare, după voia lui, își croiește drumul său; în aceasta constă greutatea, în toate clipele, pentru călătorul care, prea încrezător în aducerea aminte a primei călătorii, crede că poate să se dispenseze de orientator într-o direcțiune pe care a mai făcut-o.

Mulți dintre noi s'au rătăcit astfel între Rassova și Constanța. Relațiile între micile centre de populațiune sunt aproape nule; astfel, drumuri adevărate, care să străbată țara nu sunt de loc. E greu de a descrie majestatea acestor câmpii pustii, a căror tumuli și foarte rare sate nu vin să întrerupă monotonia grandioasă decât din distanțe în distanțe. Singuri scaii, de o mărime gigantică și tulpinele înalte ale mării *angelica* se ridică primăvara ca copăceii deasupra ierburilor.

Călătorul călare este adesea deșteptat din visarea pe care o trezește spectacolul deșertului, prin întâlnirea acestor plante, a căror vârfuri spinoase sau ombele îi biciuesc pe neașteptate față. Pretutindeni unde omul a trecut lăsând ruine în urma lui pe pământul Dobrogei, iarba acoperă îndată ultimele rămășițe de locuințe, care de-abia trec de nivelul pământului și care ar rămânea de cele mai multe ori neobservate, dacă marile tufe ale înaltei *angelica* n'ar apărea, ca santinellele ale morții, să le descopere existența. Mirosul greu și pătrunzător al acestor plante parcă adaogă câte ceva mai trist încă la amintirile pe care ele le deșteaptă. Fără petele negre, pe care le formează, din luna lui Iulie, pe pământ tulpinele lor uscate, s'ar putea crede, traversând această imensă pășune, că omul n'a lăsat aici mai mult urme decât turmele care o străbat. Dar apropiindu-te de aceste puncte însemnate, au întârzi să descoperi temelile zidurilor, silozurile (gropile) în care se păstrează cerealele și fântânile părăsite, de care trebuie să se teamă călătorii».

Pentru aceasta se poate vedea încă: Dr. Moritz Busch, *Die Türkei Reisehandbuch für Rumelien, die untere Donau, Anatolien, Syrien, Palästina, Rhodus und Cypren*. Triest, 1870, pg. 274.

84) C. Allard, *Mission médicale dans la Tartarie-Dobroutscha*, Paris, 1857, pg. 7: «La terre n'y appartient à personne, pas même au beylik

în floare odinioară, mai ales că după războaiele dela începutul veacului al XIX Dobrogea devenise aproape un pustiu, nerămânând din foarte multe sate decât urmele lor, după cum am văzut din cele spuse mai înainte și după cele ce arată marea hartă rusească.

Desvoltarea vieții păstorești nu s'a cercetat nici pentru Bărăgan încă, ca să ne putem da seama de intensa viață păstorească ce s'a dezvoltat în el și cu care Dobrogea a stat într'o strânsă legătură. O bună parte din satele Bărăganului, caracterizate printr'o regularitate americană, spre deosebire de cele vechi cu o formă neregulată provin din așezările stabile ale ciobanilor trecuți la viața agrară⁸⁵). Legăturile acestea dintre Dobrogea și Bărăgan se văd dealmintreli și din câteva nume topice ca *Vadul oilor* la vărsarea Ialomiței — pe unde se făcea trecerea lor în Dobrogea — sau *Vadul cailor*, lângă Călărași. Locuitori satelor *Săcele*, *Săliștea*, *Vale*, *Tilișca*, *Galeș*, *Rășinari*, *Poiana*, *Rod* și altele din jud. Sibiu, veniau către sfârșitul toamnei în Dobro-

(domaines de l'état); tout le monde peut, à son gré, s'y établir et en tirer des produits.»

«... câmpurile întregii Turcii, prin urmare și ale Dobrogei, nefiind pând acum proprietăți ale particularilor, ca într'alte țări, ci toate numai ale Statului, fiindcă toată întinderea imperiului otoman e o moșie mare, al cărei proprietar este Sultanul, acolo, dacă un stăpân de vite la Sf. Gheorghe, de față cu zapciul ghiumurucului (vameșului) își numără vitele și, plătind acestuia pentru ele taxa cuvenită, își luă răvașul că a plătit, apoi el putea cu vitele lui să umble pe toate câmpiile, dealurile și văile, prin toate tufele și pădurile, prin toată Dobrogea, oprindu-se numai acolo unde vrea, șezând unde vrea, cât îi plăcea; nimeni nu avea să-l supere cu nimic, că el cu vitele lui e stăpân, având voia să umble pe unde vrea un an de zile, până iar la Sf. Gheorghe, pentru că și a plătit birul Sultanului».

N. Bălășescu, *Românii din Turcia în Cărțile săteanului român*, 1878, 30 (după Ov. Densusianu, *Viața păstorească în poezia noastră populară*, București, 1922, pg. 122).

85) S. Mehedinți, *Die rumänische steppe* în *Zu Ratzels Gedächtniss* pg. 254. Informațiuni incidentale ne dau numărul Ungurenilor și Bârsanilor din câmpia Bărăganului. Astfel în jud. Ialomița erau 366 Ungureni (Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei*, București, 1859, vol. IV, pg. 163. La «Odaia Vizirului» din jud. Brăila, se adunau Bârsanii ce coborau cu oile din Ardeal, împotriva cărora se luase hotărîrea de a nu li se permite ca numărul oilor să treacă de 70.000. (Frații Tunusli, *Istoria Țării Românești*, București 1863, pg. 103.

gea pentru a erna acolo, iar odată cu venirea primăverii se întorceau din nou către locuințele lor, rămânând unii dintrâșii pentru a strânge fânul necesar iernei viitoare. Autorul acestor informațiuni adaugă că Secelenii, Siliștenii și Poenarii trăiau de demult în Dobrogea⁸⁶). Majoritatea s'au așezat în plasa Hârșova, Megidia și Constanța, și mai puțin în spre Mangalia unde, după o mărturie autentică, «li-se îmbolnăvesc oile de carcian în timpul verii. Cu toate acestea, aici fânul fiind abundant, revin iarna din celelalte arondismente cu oile lor»⁸⁷). În județul Tulcea numărul lor este mult mai neînsemnat, iar cei cari s'au așezat aci locuiesc mai mult prin preajma Băbadagului. Tot mocanilor se datorește înființarea mănăstirii Cocoș din jud. Tulcea, al cărei ctitor e un oarecare Visarion.

La 1850 se socoteau mai mult de un milion de oi, care cutreerău Dobrogea întreagă, ținutul Siliștrei și al Varnei⁸⁸). Acești oeri trebuiau să plătească următoarele

86) I. Ionescu, *Voyage agricole dans la plaine de Dobroudja* pg. 116.

87) *Mocanii din Dobrogea* în *Gazeta Transilvaniei* (1881) No. din 11 și 12 Iulie.

88) *Skyzæe von Bulgarien*. Nach den Berichten de K. K. Consular-Agenten zur Rustschuk und Sofia, in Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik, herausgegeben von der Direktion der administrativen Statistik in K. K. Handels-Ministerium, Wien, III, Jahrgang, 4 Hett, 1854 pg. 60.

... Țuțuienii sau Mărginenii se numesc locuitorii dela Săliște, Rășinari, Poiana, etc. tot foști mari economi de oi, cari cutreerău munții și câmpiile prin România, Basarabia, până spre Caucas. ... În luna April 1911 îmi spuneau niște Țuțuieni dela Rodu că oamenii lor ar avea în Crimeia la 200.000 oi,—alții au ajuns în munții Caucas.

(*Mocanii și Țuțuienii*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1911, 22 Iulie).

... foarte mulți Brăneni aveau pe timpurile cele vechi târle mari de oi, câte 5000—10000, aveau herghelii de câte 50—300 de cai și sute de vaci. Oile le iernău în România, pe Bărăgan, în bălțile Dunărei și în Dobrogea. Primăvara le aduceau în munții Bucegilor.

(*De-ale lui Moș Barbă-Albă*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1909, Ianuar 14 după Ov. Densusianu, *Viața păstorească*, pg. 119).

Cine nu cunoaște pe așa numiții Mocani dela Săcele? Cei dintâi economi de vite cari cutreerău odată cu târlele lor nemărginite România și Bulgaria până în Balcani, Moldova și Basarabia, ba chiar până la Don.

Ar. Densusianu, *Calul fermecat*, narațiune din viața Secelenilor în *Gazeta Transilvaniei*, 1884, Mai 20 (după Ov. Densusianu, l. c. pg. 120).

Turmele de oi ale Mocanilor din Săcele, Râșnov și Bran iermează

dări: 1) un piastru de oaie, patentă consulului austriac, 2) taxa pentru a putea străbate țara, dată mudirului, aproape un piastru de oaie, 3) Chiria pământului de care aveau nevoie pentru hrana turmelor, care se plătia mudirului, subașei sau satului, — uneori la toți trei, — sau antreprenorului care închiriasse pământurile neocupate, 4) *bellicul* sau zeciuală oilor sale.

La 1830 plăteau numai 4 parae de cap de oaie și una din cincisprezece⁸⁹⁾.

la haltă și în *Dobrogea*, iar de primăvară — vin la munte, unde rămân până la Sf. Maria mare, când se reintorc iarăși la câmp pentru iernat.

(I. G. Babeș, *Din plainul Peșelui*, București, 1893, 59-60 (Ov. Densusianu, *l. c.* p. 120). Ocupațiunea de căpetenie a Românilor din Brețcu este economia de vite. Ca și Secelenii cutreeră Brețcanii cu turmele lor Moldova, Muntenia, *Dobrogea* și până mai ieri alaltăieri și Basarabia.

Nemo, *La Brețcu și la Slănic*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1882, Iulie 25 (apud. Ov. Densusianu, *l. c.* 121).

Johann Hintz *Das wandernde Siebenbürgen* (Eine statistische studie) herausgegeben von der Handels und Gewerbekammer in Kronstadt (1876) pg. 6: «Zunächst auf der aussersten Linie der von den Karpathen gebildeten Landesgrenze, soweit sie in Osten und Süden unser Hochland Siebenburgen von Rumänien trennt, lagert eine viehzüchtende Bevölkerung, die man zu 200.000 Seelen annehmen kann. Sie läuft in ziemlich geschlossener Kette, angefangen von der Angrenzung an die Bukovina im Nordosten Siebenbürgens herab und die südöstliche spitze Siebenbürgens herum, dann in gerader Linie fort bis beinahe an die Donau am Eisenthor im Sudwesten des Landes. Diese römische Bevölkerung besitzt an den neun bis zehn Grenzpäsen ihre knotenpunkte, und belebt mit ihren Heerden unsere Alpweiden, ausgehend von ihnen grossen Siedlungen im Gebirge, die meistens aus verstreuten Gehöften bestehen. Für die Winterung führen sie die Heerden auf den Zahlreichen Wegen und Stegen in die Ebenen an der unteren Donau hernieder.»

89) E. Ritter, *Briefe über Zustände...* pg. 163: «Viele Tausende von Schafen und ziegen kommen jährlich von Siebenbürgen und der militärgrenze herüber um hier zu weiden: für diese Erlaubniss wird 4 Para oder 2 $\frac{1}{2}$ Pfennig prokopf gezahlt und das fünfzigste Stuck Vieh»

Pentru păstoritul Românilor în *Dobrogea* se pot vedea încă: Em. De Martonne *op. cit.*, pg. 237;

F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne*, pg. 482: «Depuis des années, la Dobroudja est un pays que les bergers nomades visitent periodiquement. Il y a encore vingt ans, des *mocani* de la Transylvanie venaient des Carpathes par la Valachie pour hiverner dans la Dobroudja leurs brebis et leurs bêtes à cornes. Ils payaient au pacha de Toultha, comme droit de paturage 4 paras par tête de bétail, et lui donnaient la cinquantième partie de leur troupeau.» C. Jireček, *Furstentum Bulgarien*, pg. 186; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, pg. 12; N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, 394; N. Iorga, *Ca reprezentăm noi*

Unii dintre acești ciobani se vârau ca servitori pe la Turci, iar deseori se însurau cu fete de ale Românilor dobrogeni stabilindu-se astfel acolo și devenind "raia".

Câteodată unii din ei, intrați slugi pe la bogătașii turci, ajungeau să-și piardă și limba⁹⁰⁾ Unii dintr'ânșii nu vorbeau decât turcește, făcându-se a nu înțelege limba română, fiindcă Turcii nu-i priveau nici pe ei nici pe Bulgari cu ochi buni⁹¹⁾.

De pe urma vieții păstorești au rămas și termeni în toponimic ca : *câșla*, *mandra*, *Coiumpunar* (fântâna berbecului), *Groapa ciobanului*, etc⁹²⁾.

Prin 1867 își aveau acești ciobani târlele lor pe

in *Dobrogea*, pg. 19-20 ; Ami Boné, *Récueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Vienne, 1854, vol. I, pg. 136 : «Il y a assez des bergers». Cuvântul *mocan*, care se dă unora dintre ciobanii ardeleni este de origine maghiară : «Das Wort *mocan* ist magy. Ursprungs und bedeutet «bauerisch» «tölpelhaft». «—G. Weigand in *Vierter Jahresbericht* (1897) pg. 286.

90) G. Popa-Lisseanu, *Incarcare de monografie asupra cetății Drăstorul-SiIistra*, București (1913), pg. 55, nota 2.

91) C. Allard, *Mission médicale*, pg. 64.

92) Pentru *câșla* vezi : Fr. Miklosich, *Die türkische Elemente in den Südost und osteuropäische Sprachen*, I, pg. 97 (Keșla, Keșlak= Winterquartier ; Kaserne ; Herman-Vámbery, *Das Turkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen*, pg. 193 : «Winterwohnung» ; H. Tiktin, *Rumänisches-deutsches Wörterbuch*, I, 305 ; N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes*, II, 180.

Pentru *mandra* : Fr. Miklosich, *Die türkische Elemente*, II, pg. 20 : «*mandra*=Hurde, bulg. *mandra*=Schafstall, serb. *mandra*=Sennerei ; C. Jireček, *Das Furst. Bulgarien*, pg. 188 : «Gross ist die Mannigfaltigkeit der Ausdrücke für die Hirtenhütte : *Koliba*, *Koșare*. dann die von Șar bis in die Dobrudja bekannte *mandra* . . Den oberhirten oder Käsermacher heisst man *mandradjija* (auch. rom. *mandrajiu*). Das Winterquartier der Heerde wird in der Regel mit einem türkisch Ausdruck *kyșla* genannt.» Termenul există și la Aromâni. N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes*, I, 117 : «Die thessalischen Wlachen schickten ebenso ihre Herden während des Sommers in die bulgarischen Berge und bis heute haben die am Hirtenleben festhaltenden Makedowlachen einen Winter und einen Sommer-aufenthalt, im Flachlande die gemietete *Mandra*, und die in den Tälern des hohen Gebirgs kammes, die bis ihnen die «rumänischen Berge» *munțile arminești* heissen : hieher kommen sie mit dem Monate Mai, wenn die Felder sonnenverbrannt «herț» zu werden beginnen».

O localitate *Kara-Mandra* se află și în Bulgaria. (G. Weigand, *Alle Ortsnamen rumänischen Ursprungs im Innern Bulgariens*, in *Jahresbericht*, XIII, pg. 53).

terasele de pe malul Dunării dela *Turkoaiia* și pe platourile dela nord de *Allah-bair*.⁹³⁾

Dezvoltarea agriculturii, care a adus restrângerea întinderii pământului, noile așezări ale Cerchezilor și Tatarilor ce și-au întins stăpânirea asupra câmpiilor pline de ierburi și care amenințau, prin felul de a fi a acestor două populațiuni, siguranța turmelor, creșterea dărilor pentru pășunat și noile impozite, necunoscute până acum pricinuiră o grabnică decădere a vieții păstorești. Numai în doi ani numărul oilor din districtele Tulcea, Isaccea, Babadag și Măcin scăzu dela 50.000 la 10.000. Cu aceasta decăzură și o mulțime de negustori greci și bulgari, cari se ocupau cu comerțul cașului și al brânzei, aducând astfel o scădere simțitoare și în venitul Statului. Decăderea păstoritului a avut ca consecință așezarea acestor „Ungureni“ prin sate alături de „Cojani“, țărani agricultori din județele Ialomița, Buzău, Brăila, etc. mai cu seamă dealungul Dunării dela Măcin și până la Megidia și Cernavodă, paralel cu vechile așezări românești de pe malul drept al Dunării, - apoi dealungul drumului de fier Cernavodă-Constanța, amestecați cu alte națiuni până aproape de vechiul hotar al Bulgariei și, în fine, în preajma Mangaliei, unde au în stăpânirea lor cel mai productiv pământ al Dobrogei, numărându-se printre dânișii mari proprietari ce posedă, unii, până la câteva mii de hectare.

După locul lor de origină s'ar afla grupați cam în felul următor: *Casimcea* (Săceleni), *Corugea* (din țara Oltului), *Rahman* (săceleni, mocani veniți de demult și trăind alături de cojani) (*Calfa* și *Canat Calfa* (din țara Oltului), *Ramazanchioi* (din țara Oltului), *Hagi Omar* (din țara Oltului), *Doerani* (din țara Oltului), *Făgărașul nou* (din partea Făgărașului), *Aigâr Ahmet* (mocani de amestecătură), *Aiorman* (mocani de amestecătură și puțini bănățeni), *Cârjelari* (mocani de amestecătură), *Urumbei* (mocani de amestecătură), *Coium-Punar* (cei mai mulți săceleni). Amestecați cu Cojani și Bulgari, ardelenii

93) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*, pg. 52.

se găsesc în jud. Constanța în *Râmnicu, Mahometcea, Cuciucchioi, Căceamac, Siriu Tortoman, Băllăgești, Sarai, Cartal, Carol I, Caramurat* (cu Nemți) *Tășpunar*, etc.

Urluia din apropiere de Adam-Klissi este un sat curat mocănesc. Bănățeni se întâlnesc în *Mulciova, Arabagi*, și *Velichioi*. Spre Mare numărul lor se micșorează din ce în ce. În mic număr, dispăruți aproape în masa populațiunii conlocuitoare, se regăsesc presărați încă într'o mulțime de sate din Dobrogea ca în *Ortachioi, Balabancea, Ac-Punar*, (M. Vodă) *Enisalà, Calica, Sarinasuf* până la ambele *Dunavețe*, unde am întâlnit ardeleni din *Tilișca* și alte sate din marginea Ardealului. În unele sate, așezându-se în mijlocul unei compacte populațiuni străine și fiind într'un număr mic, au ajuns să fie desnaționalizați, numai amintindu-și decât doară că părinții lor erau „*austreni*“ și deosebindu-se încă prin câte un nume de familie ca *Moroianu, Trandafir, Oprea, Cioacă*, ca în satul *Frecăței* din jud. Tulcea. Pe lângă locuitorii satelor de origină ardeleană, populațiunea orășenească a negustorilor și industriașilor are de asemenea un bun număr de ardeleni⁹⁴).

Românii băștinași dobrogeni, veniți mare parte din ei cu mult mai înainte, se aflau dealungul întregului mal dunărean, dela guri și până la *Silistra*, urmând ca număr imediat după *Turci*, cari locuiau pe marginea *Mării*, iar între *Turci* și *Români* se găseau *Tătarii* în mijlocul Dobrogei⁹⁵). Numărul lor se ridică la cifra de 33000 de suflete, repartizați astfel, după satele și districtele Dobrogei:

94) Ap. D. Culea, *Românii ardeleni în Dobrogea* în *Tribuna* din 20 și 21 Ianuarie 1912.

95) I. Ionescu, *Voyage agricole*, pg. 82.

Tablou sinoptic al statisticii locuitorilor Valahi, cari locuiesc în Dobrogea.

Districtul	No. satelor	Numele Cazalei	No. familiilor de Români	Numele Cazalei	No. satelor	O A M E N I					
						bărbați	femei	băieți	fete	fiicăi	fete mari
Siliștră	9	Tulcea	1290	Tulcea	7	1310	1349	1460	1580	421	222
	11	Isaccea	363	Isaccea	6	360	377	556	580	139	178
	18	Măcin	591	Măcin	9	676	667	838	1014	196	225
	33	Hârșova	496	Hârșova	8	561	581	845	962	256	301
	71	Baba	674	Baba	16	664	694	1409	2096	364	355
Varna	37	Chiustenge	242	Siliștră	20	815	838	1368	1602	303	368
	36	Mangalia	—	Chiust.	5	217	226	303	120	120	95
	84	Balcic	—		71	4603	4728	6789	8367	1800	1744
	89	Bazargic	—								
	388		3656								

Satele pe care le locuiau de-alungul Dunării, se află însemnate pe harta etnografică, alipită la lucrarea citată mai sus.

Locuite numai de Români erau următoarele : *Rasova, Cochirleni, Cuciuc-Seimeni, Buiuc-Seimeni, Topalo, Varoș, Groapa-Ciobanului, Gârliciu, Dăeni, Ostrov, Ienișala, Visterul, Cinele, Picineaga Turcoaia, Bedje, Zebil, Sabangia, Sarighiol, Agighiol, Nalbant, Meidanchioi, Niculitel, Somova, Parcheș, Rakel, Pisica, Luncavișta, Văcăreni, Garvăn, Jijila* *)

Amestecați cu alte naționalități se aflau în următoarele : *Perichia* (jum. Români, jum. Turci), *Turc-Râmnic* (jum. Români, jum. Turci), *Urumbei* (două părți Turci, una Români), *Pașa-Câșta* (jum. Români, jum. Bulgari), *Baba* (o parte Bulgari, una Români și una Turci), *Kafsanlar* (jum. Români, jum. Turci), *Ortachioi* (jum. Români, jum. Turci), *Balabancea* (o parte Români și trei părți Turci), *Teresinik* (jum. Români jum. Turci), *Catica* (jum. Români, jum. Ruși), *Celic* (jum. Români, jum. Turci), *Greci* (jum. Români, jum. Turci) *Măcin* (două treimi Turci, una Români), *Taița* (trei părți Ruși, una Români), *Telița* (două părți Ruși, una Români), *Frecăței* (jum. Români,

*) Ortografia numelor s'a păstrat aici ca 'n original.

jum. Turci), *Tulcea* (două părți Bulgari; una Români și una Turci), *Câșla* (jum. Români, jum. Turci), *Isaccea* (o treime Bulgari, una Români și una Turci), *Zatoka* (jum. Bulgari, jum. Români). În Niculițel se ținea, în fiecare an la 2 Maiu, un bălcu unde veniau oameni de prin împrejurimi, când se scotea și apă dintr'un puț, căruia i se atribuia și calități terapeutice.

La 1850, o bună parte din satele, pe care harta ru-sească ni le arată ca pustii, nu se populaseră încă, de oarece I. Ionescu le înseamnă ca neexistente.

Unele din ele ca *Satu-Nou*, *Crucea*, *Roșești*, *Fântâna Nedelii*, *Stâncile*, *Hăsănești*, arată că fuseseră locuite de o populațiune românească.

— Lista coprinde 65 de sate „care nu mai existau” și care erau următoarele: *Prislava*, *Beștepea turcă*, *Beștepea valahă* (Mahmudia), *Dunavăț*, *Tort-Karaboni* (cam pe unde se află astăzi Sărăturile mari lângă Sarinasuf), *Sarinasuf*, *Karaibil*, *Amofalki* (între Caraibil și Calica), *Micomanti* (la coada lacului lângă care se află satul Calica de astăzi), *Ciardac* (lângă mănăstirea Cocos), *Satu-Nou* (între Balabancea și satul Taița), *Iglița*, *Souiakli* (la sud de Turcoaia), *Cernichioi* (lângă Souiakli), *Crucea* (pe malul Dunării lângă Cernichioi), *Fântâna-Nedelii* (la nord de Tatar-Pecineaga), *Mangina* (la apus de Acpunar), *Roșești* (pe malul Dunării, la nord de Tatar-Pecineaga), *Kahuduka* (la nord de Gârlița), *Rumbeca* (la nord-est de Aziklar), *Melodița* (între Rahman și Gârlița), *Gaidar* (la sud de Gârlița), *Caracla* (între Karapellal și Saraine), *Kanoski* (la răsărit de Hârșova), *Cecnirché* (la nord de satul Topalu), *Topolog* (între Aziclar și Pecineaga), *Cartal* (la apus de Terzichioi), *Dulgher* (între Karapelal și Alecmucea), *Caciamac* (între Tekeli și Guizdar), *Cadicâșla* (la răsărit de Hârșova), *Fental* (între Satischioi și Capugi), *Stragea* (între Topalu și Terzichioi), *Zaval* (la răsărit de Gârlița), *Cucilbaş* (la răsărit de Gârlița), *Erlessik* (între Tekeli și Capugi), *Ciauş-chioi* (la apusul satului Alifaki), *Cirini* (la nord de Capugi), *Stâncele* (la nord de Alemecea), *Batakli* (la sud de Casimcea), *Usubei* (la nord de Ceatal-Orman), *Visteri* (între Ghelengic și Chereșic), *Ha-*

sănești (la sud de Topalo), Calichioi (la nord de Boazgic), Tașpunar (la răsărit de Cuciuc-Seimeni), Tortoman (la est de Buiuc-Seimeni), Mongol (la sud de Cuciuc-Seimeni), Berdari (la sud de Mongol), Cilibichioi (la est de Berdari), Kusteli (la sud-est de Docuzol). Karatai (la nord-est de Docuzol), Karasu, Ali-Bey, Caradurat, Aloant, Ghiaur-Amsal, Turc-Amsal, Ivirnes, Peștera, Acargeci, Dautlar (se aflau toate la sud de valea Carasu), Caceamacul mare, Caceamacul mic (la nord de Cobadin), Cakal (la sud de valea Carasu), Drandalar (la apus de Anadolchioi), Uzun Amet (la sud de lacurile văii Carasu).

Am văzut că elementul românesc locuia compact aproape numai pe malul Dunării. În altă parte I. Ionescu ne spune, că existau 71 de sate locuite numai de Români, „dela Mare la Dunăre și pe malul ei până la Silistra, numărându-se 3656 familii cu 4603 bărbați, 4728 femei, 6789 băieți, 8637 fete, 1800 juni ficiori, 1744 fete mari, cu o avere în vite, miere și oloi ce se poate estima la 15 milioane 410 mii și cinci sute lei“. Această populațiune, adaugă autorul, este adunată din Basarabia, Moldova, Bucovina, Banat și mai ales din Țara-Românească. Ca stare materială se prezentau bine, neplătind atâtea dări cât răspundeau cei din Țara-Românească și nefiind datori cu beilicul decât atunci când se făcea recolta. Din punct de vedere cultural sunt înapoiți, totuși doritori de lumină, căci însuși autorul, „în câteva sate a găsit dascăli pe cari ei îi țîn pe cheltuiala lor“. Este cutare sat care a umblat și nu s'a lăsat, până n'a furat din Țara-Românească un biet dascăl, pe care-l țîn Românii în sânul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Avram“.

Lucru demn de remarcat este că autorul s'a putut înțelege românește cu Turcii și Tătarii. În biserică, chiar acolo unde sunt Bulgari, popii cântă și citesc românește. În Silistra se cântă românește în biserica grecească, iar în școală „dascălul, care este bulgar, învață pe tineri în limba românească, ca una ce este înțeleasă de toți“. Românii aveau și două mănăstiri: cea dela Amcerca și cea dela Cocoș, care dă cârmuirii 7000 lei pe an, ce reprezintă o exploatare agricolă de mai bine de 100.000 de lei.

Torlou 79 18
la note.

Ca proporție „Românii numărați într'o seamă cu Turcii, figurează mai mult de jumătate. Alături de 15 mii și mai bine de familii, de toate celelalte neamuri la olaltă, Românii dimpreună cu Turcii, se socotesc peste 15 mii și mai bine de familii“.⁹⁶⁾

Așa fiind, se vede foarte bine de ce în manuscriptul găsit de d-l Iorga la biserica din satul Azaclău, din fața Galaților și intitulat „*Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin; 1859, 16 August*“ —, printre numele tuturor acelor care au contribuit la ridicarea bisericii dela Alibechio, se găsesc și numele a foarte mulți Români ce locuiau în sate dobrogene destul de îndepărtate de malul Dunării, ceea ce face ca să se poată avea oarecum o idee despre caracterul național al locuitorilor acestor sate care, prin singurul fapt că ele contribuie la zidirea unei biserici românești arată, sau ca țărani, păstori și pescari, aparțin nației, sau că trăiesc într'un grup de majoritate românească, ale cărei dispoziții trebuie să le împărtășească“.⁹⁷⁾

Lejean dă, după I. Ionescu, cifra de 33.000 de Români⁹⁸⁾.

În 1864 se găsesc grupați de-alungul Dunării, locuind în sate care se aseamănă toate între ele, întocmite ca și cele tătărăști sau bulgare, având comun cu acestea aspectul destul de mizerabil. Locuințele erau zidite din pământ acoperite cu paie, cu trestie sau cu pământ și aveau un mic cerdac înaintea. Interiorul era format din trei despărțăminte: sala sau „tinda“, servind și ca bucătărie și având un horn mare, deschis mult în afară și din care pornește soba odăii de locuit, pe care horn Allard îl socotește ca a doua despărțitură a casei și, în fine, odaia de locuit. Mobilierul dinnătru e ca și în casele turcești. Ferestrele sunt astupate cu hârtie, sticla fiind aproape necunoscută. În casele bulgare și rusești

96) I. Ionescu, *Românii din Dobrogea* în *România Literară* (No. 2 din 8 Ianuarie 1855).

97) N. Iorga, *Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit* în *Analele Dobrogei* (III, pg. 32); *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, II (0-12 pg. 238) 1915.

98) Lejean, *Ethnographie der europäischen Türkei*, pg. 19.

se găsesc atârdate pe părăți „tablouri rusești“. Toată zestrea tinerelor, fete este expusă în această odaie. Țesăturile se disting prin varietatea culorilor. Numai în satele românești de pe malul Dunării se găsesc bordece ce au înaintea lor un fel de vestibul înclinat în jos și prin care se intră în interiorul locuinței, care e luminată de o singură fereastră ce se află în fund. Casele sunt așezate fără de nici o ordine⁹⁹).

Ocupațiunea locuitorilor de pe malul Dunării era mai ales pescăria.

După Allard, malul Dunării era populat de Români numai dela satul Seimeni în jos, iar spre nord până la Tulcea era pustiu¹⁰⁰). Localitățile cu populațiune românească erau: *Cernavodă*, *Rașova*, *Merland*, (în care se aflau și Bulgari), *Ostrov*, *Silistra*, «où nous y vîmes beaucoup de femmes valaques et bulgares, vêtues de leur gracieux costumes nationaux»; *Tulcea* cu un bun număr de familii românești¹⁰¹), *Jenichioi*, pe malul Dunării sub Rașovă; *Cuciuk-Seimëni* la nord de Rașova cam 21 km., *Buiuk-Seimeni* 26 km. la nord de Rașova¹⁰²).

Pentru partea nordică a Dobrogei, sigură și clare informațiuni asupra Românilor ne dă Peters, câțiva ani mai târziu. Intre cele două cifre asupra numărului lor — de 33.000 la Lejean și de 120000 la Viscovich — Peters se hotărăște pentru cea dintâi ca fiind cea adevărată. După ce ne spune că prezența lor în Dobrogea e datorită curentului de emigrațiune din Principate — fără a fixa vreo dată în această privință — ni-i arată locuind 4 - 5000 în jurul Tulcei prin satele limitrofe, apoi în *Măcin* vre-o 1000 suflete, *Mahmudia* și *Isaccea*. În satul *Greci* se găseau între 300 - 400 după cum și în marile sate — die grossen Dörfer — *Nukulitșel*, *Topalo*, mai mult mocani stabili, și *Rașova* care avea numai Români. Alte sate locuite exclusiv, sau având ca majoritate o populațiune românească — începând dela răsărit la apus — erau ur-

99) C. Allard, *La Bulgarie orientale*, pg. 108-110

100) *Ibidem* l. c., pg. 114.

101) C. Allard, *Mission médicale*, pg. 164.

102) *Ibidem*, pg. 8.

mătoarele : *Saranus* (Sarinasuf, jud. Tulcea) cu 20 familii Români și 70 Tătari, *Caraibil*, *Sarighiol*, *Agighiol*¹⁰³), *Calica* (locuind și Ruși) *Sobangia* (numai Români), *Catalui*, *Nalbant*, *Câsla*, *Somcva*, *Parcheș* (cu Ruși ortodoksi), *Rachel*, *Luncavița*, *Zufirka* și *Taita* (cu Ruși) în fața Galaților, *Văcăreni*¹⁰⁴), *Garbina* (Garvân) și *Jijila*. La sud de Măcin : *Turcoaia*, *Satu-nou*, care înainte de războiul din 1854 era așezat cu o milă germană mai la nord, și *Pecineaga*.

Amestecați cu mocani instăriți, băștinași ansässige — și cu Bulgari, *Moldovenii*, cum îi numește Peters pe Români, locuiau în marele sat *Dăeni* — mai mult mocani stabili, — *Coiumpunar*, (Fântâna Berbecului) *Igrumat*, *Cemșiler*, *Araklar* și altele.

În regiunea Hârșovei trăiau într'un număr mai mic; mai numeroși se găseau în satele dinprejurul Rașovei dintre care *Cochirleni* și *Ohlakioi* (satul Vlahilor erau pe deantregul românești. Amestecați cu Tătarii și Bulgarii se mai găseau în *Mahmudkioi* (sud-vest de Megidia), unde formau majoritatea, precum și în *Adamklissi* și *Iiispunlar*. Mănăstirea Cocoș, având 30 de călugări și tot pe atâția lucrători ca și cea dela Cilic lângă Telița, se afla tot într'o stăpânire românească.¹⁰⁵)

Amestecați cu Bulgari, se găseau în cele două sate din districtul Babadagului : *Kamber* și *Satu-Nou*.

103) Lângă acest sat se afla un deal, al cărui vârf principal se numia *Djalu cu curuna*, care arată deci o continuitate mai îndepărtată a acestui element. Deși cuvântul se găsește și în limba bulgară ca un împrumut romanic (Șt. Romansky, *Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen* in *Jahresbericht für rum. Sprache*, XV, pg. 114 (vezi și rectificările și adaosurile lui Jireček în *Archiv für slavische Philologie*, XXXI (1909) pg. 449-452), numele este dat de Români, căci Peters adaogă : «Unter diesen Gruppen besitzt das Gebirge von Adschigjel die besten wickelten Umrisse. Sein Hauptgipfel der mir (rumänisch) Djalu cu curună (Kronenberg) genannt wurde ist über 100 klafter hoch, fällt gegen Norden ab».

104) Un sat cu asemenea nume, având o terminațiune în *el* și nu în *en* se află și în Bulgaria. Etimologia e sigur românească. G. Weigand, *Alle Ortsnamen rumänischen Ursprungs im Innern Bulgariens* in *Jahresbericht* (XIII pg. 46).

105) *Dunărea de jos*, (1009) No. 8 pg. 22; «sat vechiu și curat românesc»; No. 9 pg. 23 «Buliga, Cocargea» sate românești

Mocani trecuți de la nomadism la viața de plugari întâlnește Peters în *Varoș*, unde unul dintre fruntași, *Zirka* (Țârcă) îndeplinea funcțiunea unui agent consular austriac; deasemenea mocani se mai găseau în *Gârlița* și *Groapa Ciobanului*.¹⁰⁶⁾

Informațiuni posterioare lui Peters ne dau cifre asupra populațiunii românești, care variază între 35-40.000.¹⁰⁷⁾

Afirmațiunea lui Allard despre populațiunea românească dela Silistra este întărită și clarificată, din fericire, foarte amănunțit pentru acest oraș și pentru satele învecinate, *Oltina*, *Câșla*, *Beilic*, *Ostrov* și *Bugeac*, de către statisticele foarte amănunțite, întocmite pentru trebuințe „de ordine practică” și rămase dela Costache Petrescu, unul din cei mai inimoși și mai harnici învățători dela școala

106) K. F. Peters, *l. c.*, pg. 52.

107) C. Sax, *Geographisch-ethnographische Skizze von Bulgarien* (Das Donau-Wilajet) in Mittheilungen der K. K. geographischen Gesellschaft, Wien, Bd. XII (1869) pg. 449-482 (neue Folge 2 Bd) (35-40000 Romäni «ortodox-cristlich»).

Franz Bradaska, *Die Slaven in der Türkei* (Petermann's Mittheilungen 1860) pg. 448: Die Rumänen haben fast das ganze rechte Ufer der unteren Donau von Dunavec nahe der Mündung der südlichen Donau-Armes bis nahe an Silistra besetzt; man zählt in der Dobrucea an 33.000 Rumänen; nach K. F. Peters wären ihrer indess nur 25.000 welche zahl er auch für die Bulgaren der Dobruca anführt (oesterreichische Revue 1866 Heft 12 S. 232). Ausserdem haben die sich im innern Bulgariens bei Vraca und die Iskra angesiedelt und mögen daselbst ungefähr 40.000 Seelen stark sein so dass man die Zahl aller Rumänen auf bulgarischen Territorium mit etwa 70.000 annehmen kann.

pg. 454... vorhind despre Dobrogea zice... «denn die Mehrzahl der Bevölkerung bilden hier, die Turkischen-Nogaier, deren Ionesco etwa 33.000 zählt, und die Rumänen».

C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 576, dă cifra de 15.512 ceiace credem că e puțin față de informațiunile despre care am amintit — Colonia dela Vidin numără 14.690 în 14 sate. Pentru întreg vielaetul Dunării era numărul de 30,702.

În timpul războiului rușo-româno-turc numărul lor, după unele statistice, ar fi fost, împreună cu acel al Țiganilor, de 35.000. E. G. Ravenstein, *The populations of Russia and Turkey*, in Journal of the statistical Society of London vol. 40 (1877).

E. Dottain, *La Turquie d'Europe d'après le traité de Berlin* in Revue de Geographie 1878 August pg. 122.

românească din Silistra. Statistica coprinde populațiunea românească dintre anii 1870-1874. Ea însemnează numărul de familii, numărul de suflete, arătând amănunțit bărbații, femeile, tinerii, fetele, băeții, fetițele, bătrânii și bătrânele. Pe lângă acestea, reproducerea numelor proprii arată că în aceste localități era un element neaoș românesc, care desigur că avea înainte un îndepărtat trecut, formând populațiunea de „*Dicieni*“, cum își spun Românii stabiliți din vechime pe malul Dunării, spre a se deosebi de *Cojeni* și de *Mocani*, adică de Românii veniți în urmă, din județele de peste Dunăre și de peste munți“. Următorul tablou rezumativ din cele șase localități, ne arată populațiunea românească din preajma anului 1870 : 108)

No. cor.	LOCALITATEA	Familii	Bărbați	F. mei	Tineri	Fete	Băeți	F. ite	Bătrâni	Bătrâne	TOTAL
1	Silistra (1870)	249	201	178	95	44	152	131	8	28	837
2	Oltina (1873)	170	167	157	40	34	185	169	13	14	779
3	Câșla (1873)	29	28	27	6	8	29	25	2	2	127
4	Beilic (1873)	127	125	124	31	36	41	80	11	11	459
5	Ostrov (1874)	294	263	280	119	93	270	268	14	23	1330
6	Bugeac (1874)	53	53	54	21	23	46	29	4		230
		922	837	820	312	238	723	702	52	78	3762

Asupra vechimei lor nu ni se spune nimic. Picot crede că în *Dobrogea* ei par a avea o vechime mai mare decât cei din Bulgaria și Serbia și că puternice contingente de pe malul românesc s'au adăogat în timpurile din urmă.¹⁰⁹) Roesler îi consideră ca un element asemănător „Daco Românilor“ și ne dă cifra de 33.000 după Lejean.¹¹⁰)

Toate aceste cifre se învârtesc în jurul numărului de 35 40.000 de suflete, căci toate pleacă dela lucrările lui I. Ionescu și Lejean.

108) Ion N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877 în Analele Dobrogeii* (1920) pg. 387—392.

109) E. Picot, *Le Roumaine dela Macédoine*, Paris (Ernest-Leroux) 1875 pg. 7.

110) R. Roesler, *Romänische Studien* pg. 100.

Statistica lui Bieloserkoviç, guvernator al Dobrogei în timpul ocupaþiunii ruseşti, arată cifra de 5.542 familii de Români pentru districtele Tulcea, Măcin, Hârşova, Babadag, Kiustengea, Megidia, Sulina, care împreună cu Mangalia, Cernavoda, şi alte liste—ce nu sunt coprinse în această statistică—alcătuiau Sangiacatul Tulcei. După aceeaşi statistică, în oraşul Tulcea erau 417 familii, în districtul Tulcei 1522 familii, distr. Măcin 1399, distr. Babadag 424, Sulina 211.¹¹¹⁾

Relaþiunile date de baron d'Hogguer în 1879, din care se vede că numărul Românilor se ridică la 18159 formând 28.90/0 din populaþiunea judeþului Tulcea nu par să fie adevărate.¹¹²⁾

În 1878 Măcinul avea 324 familii româneşti sau 1436 suflete.

—După darea de seamă a judeþului Tulcea pe anul 1878, Românii erau în număr de 490 familii în pl. Babadag, 1389 în pl. Tulcea, 1867 în pl. Măcin, 163 în pl. Sulina, în oraşul Mahmudia 39 şi în Isaccea 134. Din cele 3000 familii ale oraşului Tulcea, 600 erau româneşti.¹¹³⁾

Statistica din 1879 dă cifra de 4182 familii româneşti pentru jud. Tulcea. Un bun număr de familii româneşti, s'au aşezat după 1877 în Dobrogea. Pentru jud. Tulcea, se ajunge, în mod aproximativ, să se stabilească câţi din locuitori sunt dobrogeni vechi şi câţi au venit aici după anexare. Tabloul e următorul: pl. Babadag 887 dobrogeni vechi, 1152 noi; pl. Măcin 3056 vechi, 1152 noi; pl. Sulina 381 vechi, 238 noi; pl. Tulcea 2412 vechi, 332 noi; oraşul Tulcea 429 vechi şi 672 noi. Totalul ar fi deci 7165 băştinaşi şi 3946 noi.¹¹⁴⁾

Despre preponderanþa elementului românesc, cel puţin pentru partea nordică a judeþului Tulcea, vorbesc şi numele primarilor pe cari stăpânirea românească i-a găsit

111) Luca Ionescu, *Darea de seamă a judeþului Tulcea pe 1904* pg. 26—29.

112) *Ibidem* pg. 32; După altă informaþiune numărul Românilor din Dobrogea atingea cifra de 31.177 *Tribuna poporului* (Arad) 1897, Maiu 25.

113) Luca Ionescu, *l.c.* pg. 34.

114) *Ibidem* pg. 36.

În unele din comunele acestei regiuni: Prislava, Ioan Casian ; Beștepe, Ignat Vasile ; Calica, Izidor Andronic ; Sarighiol, Ion Dumitru ; Agighiol, Gheorghe Rață ; Sabangia, Vasile Lupu ; Cataloi, Iacob Casian ; Nicolitel, Mihalciu Zipa ; Parcheș, Ion Dumitru ; Somova, Gheorghe Grecu ; Cășla, Zaharia Grigoraș.¹¹⁵⁾

O dare de seamă, alcătuită din acest punct de vedere pentru jud. Constanța n'avem, așa că nu putem da informațiuni așa de precise ca și pentru județul Tulcea.

În 1882 se aflau Români în număr de 34840 în jud. Tulcea și 14884 în jud. Constanța.¹¹⁶⁾

Felul cum sunt reprezentați ei pe intervalul 1880-1902, în jud. Constanța, se poate vedea din tabloul următor.¹¹⁷⁾

	1880	1890	1900	1902
Plasa Constanța	317	3.231	9.004	10.866
» Hârșova	5.953	16.743	22.409	23.726
» Mangalia	35	1.521	8.370	9.888
» Medgidia	2.708	8.905	17.771	18.660
» Silistra-nouă	6.238	9.429	17.238	16.997
Total	15.251	39.829	74.792	80.137

Aceiași dare de seamă ne înfățișează și numărul lor amănunțit pe sate și orașe pentru anul în curs.

După cum se vede din tabloul reprodus mai sus, numărul lor crește deci foarte repede, așa că citra de 40499 pe care o găsim ca totalul tuturor Românilor, se ridică în 1900 la aceia de 125.035.¹¹⁸⁾

În 1905, jud. Constanța coprindea 93.806, iar jud. Tulcea 51.422 de Români. De aci vedem că inundarea cu element românesc a jud. Constanța s'a făcut mai repede și mai îmbelșugat decât în jud. Tulcea. În mare număr s'au așezat mai cu seamă în jud. Constanța, Români

115. *Ibidem* pg. 43.

116) I. A. Nazarettean, *Notițe istorice și geografice asupra provinciei Dobrogea Tulcea* (1882) pg. 27.

117) Scarlat C. Vârnav, *Situațiunea județului Constanța la începutul anului 1903*, Constanța (1904) pg. 24—25.

118) M. Ionescu *Dobrogea în pragul veacului XIX* pg. 905.

transilvăneni, după cum am văzut și mai sus și în deosebi la 1882, după ce s'a pus în aplicare legea rurală de vânzare a pământului dobrogean.

Numărul transilvănenilor era de 25.000 pentru toată Dobrogea, față de cei băștinași și cei veniți din țară, cari după d-l Pariano, se ridica în intervalul dela 1879-1880 la 51.951.¹¹⁹⁾

Cei veniți din „Țară“ se numesc *Cojani*, în jud. Constanța mai cu seamă, și provin din diferite părți. Așa în *Hairanchioi* ei sunt din județele Teleorman, Vlașca, Ilfov, Olt, Argeș și Muscel, trăind alături cu Transilvănenii¹²⁰⁾, iar în *Pazarlia*, locuitorii provin din satele Grădiștea și Niculești jud. Râmnicu-Sărat, și unii din jud. Brăila, ca și în *Ghelengic*, unde alături de coloniști din cele două județe de mai sus, se găsesc și mocani ardeleni, precum și în *Șeremet*, *Cavargic* și *Ester*.¹²¹⁾

Malul Dunării din nordul județului Tulcea e populat mai mult cu *Moldoveni*, nume sub care sunt cunoscuți Românii din acest județ, de către toate națiunile conlocuitoare, proveniți din Basarabia, ca în comuna *Nalbant*, unde locuitorii provin din satele basarabene *Albota* și *Musaitu*, așezați aici în primăvara anului 1830.¹²²⁾

După statistica din 1913, erau în Dobrogea 216.425 de Români, reprezentând un procent de 56.9% din totalul general, repartizați astfel: în jud. Constanța 30.920 populațiune urbană și 98.157 pop. rurală, total 129.086; iar în jud. Tulcea 19.171 pop. urbană și 68.168 pop. rurală, cu un total de 87.339.¹²³⁾

119) C. D. Pariano *Dobrogea și Dobrogenii*, Constanța 1905 pg. 25, 29, 32—33.

120) *Monografia comunei Hairanchioi în Dobrogea Jună* din 30 Ianuarie 1911.

121) Pr. Gheorghe I. Grigoraș, *Parohia Pazarlia*, Constanța 1909 pg. 8, 9—13.

122) Pr. V. Ursăcescu, *Monografia Parohiei Nalbant*, Tulcea 1908 pg. 6.

Pr. S. Monzov, *Monografia comunei Zebil din jud. Tulcea*, București 1917 pg 10.

123) I. N. Roman, *La population de la Dobrogea in La Dobrogea roumaine* pg. 92.

După statistica din 1914 în jud. Durostor se aflau 7.353 Români, în sate și orașe.¹²⁴⁾

Trecutul elementului nostru românesc în Dobrogea, este mărturisit nu numai de informațiunile precise pe care ne-am încercat să le stabilim mai sus, Opera de cultură datorită neamului nostru, aici, își întinde rădăcinile și mai departe. Aceasta o arată și faptul că în biserică chiar, cartea bulgărească se găsește numai de pe la 1860, cartea rusească de pe la 1830, iar înainte de aceste date numai cartea românească purtând pe ea în graiu românesc însemnarea vechilor preoți și dascăli, vechilor ctitori, țărani din neamul nostru.

Amestecul domnilor noștri în chestiunile bisericești din Dobrogea, se poate urmări încă de pe la 1672, când Grigore Ghica I a zidit la Silistra o biserică, după cum se pomeneste în hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, din 21 Martie 1777, prin care dăruiește și bisericilor din Babadag și Boazchioi (Cernavoda), amândouă din eparhia Dârstorului, câte 25 taleri de fiecare, plătibili la Sf. Gheorghe și la Sf. Dimitrie, — „ca să-și cumpere tămâie, untdelemn și făclii de ceară“. Se pare că după desființarea episcopiei de *Proilav*, a stat la Silistra un mitropolit, a cărui jurisdicțiune se întindea asupra întregii Dobrogi.¹²⁵⁾

Satele românești și-au avut totdeauna preoții lor, cari slujeau în românește și cari întrebunțau în serviciul bisericii cartea românească.

Locuitorii Mecinului, alcătuiți din Mocani ardeleni, Cojani brăileni, Dobrogeni de baștină, cumpărau încă de prin anii 1830, Mineile cu viețile de sfinți pentru biserica satului lor, în care se găsește și până astăzi, din vremuri mai vechi, un triod râmnicean din 1731. Cartea bisericească slavă, pe care biserica Mecinului o are, provine

124) I. N. Cămărășescu, *Expunerea situațiunii județului Durostor la 1 Dec. 1914*.

125) N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Iassy 1917, pg. 77.

după aceia, adusă de Bulgari basarabeni, colonizați după 1812 și cari fugind de serviciul militar de acolo, se stabilesc la Mecin și în satul Cerna, din apropiere. Avem și din 1867 o însemnare românească cu litere latine, sub o icoană din pridvor, de preotul dela Sf. Apostoli.¹²⁶⁾

Alte ori ciobanii aduceau cu dânșii până și abecedare și bucoavne dela „*Sighii*“, după care se făcea învățătura cărții în școlile de pe lângă biserici; ce erau conduse adeseori de cântăreții bisericilor și numai foarte rare ori de preoți.¹²⁷⁾ De asemenea cărțile bisericești erau aduse din țară, după cum arată unele însemnări ce se găsesc pe ele, ca Chiriadromionul din 1801 dela mănăstirea Cocoș, ce poartă pe el câteva note asupra unor evenimente petrecute în Iași pe la 1848.¹²⁸⁾ Printre cărțile bisericești din Sarinasuf, am găsit un Euhologhion tipărit la Buzău în 1742, un Apostol tipărit la Iași în 1756; alături de cărțile bulgărești ce sunt o Evanghelie din 1858 și un triod din 1872 —, acestea din urmă, după cum se vede, de proveniență nouă.

Scoala dobrogeană, de asemenea, la începuturile ei a numărat o întreagă serie de învățători și apostoli de dincolo de Dunăre și mai cu seamă din Basarabia, cari nepregetat și în mijlocul unor mari greutăți au fost printre cei dintâi luptători pentru cauza noastră în aceste părți.¹²⁹⁾

Ce s'a făcut în această privință o dovedește trecutul școlii românești din Silistra, unde constatăm încă din 1847 învățător român, și unde în 1869 se inființează chiar o «Societate română pentru cultură și limbă».¹³⁰⁾

Destul de semnificativă în această privință este apari-

126) N. Iorga, *De la Brăila la Măcin pe Dunărea înghețată în Floarea Darurilor* (1907) pg. 378; N. Iorga, *Studii și Documente*, XV, pg. 53-55.

127) D. Nițescu, *Dobrogea în ajunul reanexării în Dunărea de jos I* (No. 12), pg. 13.

128) N. Bănescu, *Câteva însemnări pe o carte veche în Ramuri*, (VII, 1912), No. 4 din Februarie 15.

129) V. Helgiu, *Școala primară în Dobrogea în curs de 40 de ani (1879-1919)*, în *Analele Dobrogei* (1920) pg. 233-235.

130) I. N. Roman, *Pașini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*, în *An. Dobrogei* (1920), pg. 363, 368.

țiunea în 1874, la Rusciuc, a unui abecedar turco-român al cărui autor este C. Petrescu „institutorele școalei române din Silistra“. ¹³¹⁾

«Proba prezenței Românilor trebuie să fie căutată de asemenea în bogatul material al cântecelor populare, raportându-se la această Dobroge, pe când nimic nu-i corespunde în balada bulgărească. Este vorba aici de «latinii» bogați, adică de Raguzani, locuind în orașe, de «Sârbi delicați din Tulcea», de Turci din Baba (Babadag) despre Caimacami cari se opresc pe maluri, de hoții cari vin din Brăila, de păstori „saegii“, de locuitori români din Chilia, de „Domnul Constantin din Măcin“ (asemănător vechilor stăpâni de castele aproape de Vicina veacului al XI) și chiar de Voevozi, ca Iancu (o oarecare amintire a bătrânului Ivanco?) cărora li se cere ca să treacă la mahomedanism și cari reușesc să înșele pe Sultan, pe «Împăratul» însuși să-l „romanizeze“ vărându-i purcei blestemați de Islam, în sacul care avuse prețul convertirii lor. „Aianii de Chiustengea“ se învecinează cu «boierii din Dobrogea». ¹³²⁾

Din punctul de vedere al graiului, cei din nordul Dobrogei vorbesc mai mult moldoveneste, pe când cei de la Babadag în jos dialectul muntean. ¹³³⁾

Asupra particularității culturii populare românești și a elementelor ei distinctive și caracteristice față de elementele străine conlocuitoare, n'am putea spune mare lucru, de oarece cercetări metodice și științifice în această privință nu s'au făcut încă. Instituțiunile îndreptățite și chemate pentru un asemenea scop ar trebui să întreprindă sau să sprijinească asemenea cercetări, care ar fi de dorit ca să nu mai întârzie.

*
* *

Ca încheiere a acestor modeste încercări, ce au avut

131) N. Cartoian, *Un document privitor la istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexare în Arhiva Dobrogei* (1919) pg. 72-76.

132) N. Iorga, *Droits nationaux*, pg. 73-74.

133) G. Weigand în *Jahresbericht des rum. Sprache*, IX, pg. 145.

Asupra acestei chestiuni am strâns un numeros material lingvistic, care supus unui studiu filologic, va fi publicat ulterior.

de scop să lămuriască, cât s'a putut, trecutul neamului nostru în Dobrogea, n'am putea aduce o ilustrare mai frumoasă a tot ceea ce reprezintă și a făcut acest popor pentru viața acestei provincii, decât paginile d-lui Iorga, scrise în vremuri de grea cumpănă și de amară restriște pentru Statul și națiunea noastră: „Mult mai numeroși astăzi, Românii au pentru ei într'o destul de mare măsură, caracterul autohton, care a fost arătat în aceste pagini și amintirile neîntrerupte ale trecutului care, dacă a cunoscut năvălirile altora, n'a fost atins în perzistența îndărătnică, ce este una din caracterele distinctive ale rasei. Dacă a fost o dominațiune aici, ea nu era decât continuarea Imperiului ale cărui creațiuni etnice sunt Românii însuși; Genovezii, stăpânii Chilie și ai gurilor Dunării, veniau aici ca auxiliari și clienți ai Paleologilor, și urmașul lor a fost un prinț român, căruia Bizanțul îi trecuse odată cu titlul de despot și stăpânirea litoralului. El o părăsi Turcilor, pent:u ca după cinci sute de ani, urmașul lui s'o reia dela aceiași Turci. Aceasta este, în câteva cuvinte, toată istoria acestei provincii, țară romană a Imperiului, sub raportul politic și etnografic, ținut dunărean intrând în raza expansiunii românești.

Și în sfârșit, dacă natura a creiat pământul său, inteligența și munca Românilor sunt acelea care adăugară aici tot ceea ce se găsea eri încă, înainte de opera de distrugere a Bulgarilor „liberatori“.¹³⁴⁾

ALEXANDRU P. ARBORE

Profesor la Liceul «Gh. Lazăr» din Sibiu.

1922, Maiu 12, Sibiu.

134) N. Iorga, *Droits nationaux*, pg. 88-89.

AZIMA

Ai văzut la marginea de răsărit a satului, cum vii dinspre pădurea Colței, niște dărămături, o casă pustie? A fost acolo, pe când eram eu tânăr, un han la drumu-mare; vestitul han al Verbinei. Ar fi și azi, că nu-i nimeni să nu s'așeze unde-i vad; acolo nu pică, curge; dar toți se feresc de-așa loc blestemat. Ai văzut lângă drum patru cruci fără nume? Sunt ale Verbinei și celor trei feciori ai ei.

Verbina a fost femeie aprigă. Era cunoscută de nurlie și drăcoasă, din Cheile Buzăului și până 'n Schela Brăilei.

Intâmplarea—pleacă din dragostea Verbinei cu un cărauș tânăr, pe care-l prinsese din drum, cu căldură iarna, cu umbră vara, cu vorbă dulce legănată 'n vârful limbei, cu băuturi cu mirodenii, cu brațele-i rotunde pe care oricine, numai cât le privia rămânea cu ochii în gol, părându-i se că tot le vede, onduind momitoare, șerpuind încolăcitoare împrejurul gâtului.

— Aș vrea să mănânc o azimă frământată de brațele astea! îi zisese Verbinei căraușul, privind-o viteaz în ochi.

Căraușul avea inimă pătimasă; atunci se oprise întâi la han și inima îl târa spre apele dragostei, iar Verbina, cât te-ai învărti, arse vatra și țestul, cernu, frământă și coapse, toate ca pe scripti—și-i aduse azima gata, caldă, înflorită și aromindu-l cu mireasmă de schinduf. . .

De-atunci, doi-trei ani tot așa, căraușul nostru poposia lung la hanul Verbinei și pleca cu azima în traista lui cu merinde. . .

He! Era mai vestită Verbina ca hanul ei și-avusese și de ce și timp să fie cunoscută! Fusese frumoasă și era tot frumoasă, deși ani mulți și călători și mai mulți o desmierdaseră. Acum era cam trecută—avea băeți mari—flăcăi în lege și harnici, porniți la treburi.

Era toamnă. Cât zăreai, se uscaseră câmpul subț brumă și vânt rece.

Flăcăii Verbinei, plecaseră la deal; în podgoriile Mereilor, după vin. Cât n'așteptaseră ei drumul acesta, plin de petreceri și întâmplări minunate! Prieteni, fete mândre, — fiecare popas cu comoara lui!

Verbina—acasă, era tot cu ochii pe drum. Știa că o să-i pice drăguțul. Bobii învârtiți pe sita descântată îl vestiau pe drum de zi, fără zăbavă, dar... grabnic la plecare! Și totuși bobii mințiau pe jumătate, învârtiți de mâna ei înfierbântată și meniți de sufletul doritor să-l soarbă. Căraușul n'a venit o zi, n'a venit două. Verbina era foc. Toată lumea de afară îi căzuse pe suflet. Călătorii par'că erau jurați. Cări poposiau la han, spuneau că l-au lăsat în vadul lencei, la plop. Iar acolo era o hangiță tânără, albă și înaltă și tremura de mlădioasă, juca par'că. Plopii din fața hanului par'că-i erau părinți, așa tremura ca frunza de plop sub văpaia privirilor. Și hangița asta o ură pe Verbina. Ce făcea el acolo, cu ce vorbe viclene și clipiri din ochii vineți, cu ce farmece îl ținea dușmanca?

Verbina înebunise așteptându-l. Ea, după care se pierdeau încă atâția, să-i ducă dorul lui? Mai bine moartă! Și gândul ei vijelios o ducea să se vadă pe ea moartă și pe el în brațele hangitei dela plop, care tremura și-l strângea, iar el se lăsa fericit îmbrățișărilor.

— A, nu, mai bine să moară el!

El! Și în gând îi sunară cele dintâi vorbe ale lui „aș vrea o azimă frământată de brațele astea!” Iși privi brațele și un fior i le desmorți și ele se întinseră sălbatece, îngrozitoare ca doi balauri, fiecare cu câte cinci limbi, gata să încolăcească, să sugume, să sugă sânge...

— Azimă din brațele astea! scrâșni ea.

În ziua aceea căraușul nu sosi.

Îl aștepta de trei zile.

A patra zi, pe la prânz, în lumina unui soare ușuratec, care mângâia cu raze de ceară nori alb, — căraușul își opri încet, prelung, căruța înaintea hanului. Din fereastră Verbina îl cântări dintr'o privire, iar când intră peste prag, îl privi clătînând din cap a batjocură.

— Nu pot să rămân mai mult, am întârziat, treburile... spuse amorezul șoptit.

— Nici cât fac o azimă?

— A, atâta pot, răsese el înviorat.

O azimă caldă, rumenă, mirezmată, se strecură în traista cu merinde a cărașului. El își luă ziua bună și plecă grăbit, biciuind caii neobicinuiți cu un popas așa de scurt.

În urmă, în pragul hanului, Verbina rămase ghiață.

— Netrebnicul! Eu—de răsul lui? Când va gusta din azimă, va simți veninul din sufletul meu! Azima cea de pe urmă...

Adevărat, era atâta venin în sufletul ei! În sufletul oricărei femei, când se desparte de ce-a fost... e cel puțin atâta venin ca să otrăvească lumea întreagă!

Verbina plânse desnădăjduită un ceas... două... Plânse ca după un mort, privind în urma cărașului, care s'afundase în zarea toamnei spre apus, între pădurea galbenă și câmpul cu mărciniș ruginit. Ea mâna într'acolo, pe vântul din suspine, tot ce mai era dorință în sufletul ei, agonia celui din urmă strigăt al sufletului după farmecele iubirii.

Pulberea se topise de mult în apus. Nu mai zăria nimic, totul pierise. Hangița se smulse din durerea ei. Din spre pădurea galbenă apăruse un călător. Când sosi, află din vorba lui că băieții erau cu buțile de vin, cale de un ceas.

— Băeții mei! șopti ea și ochii i se umeziră lucitori sub altfel de lacrimi. Sufletul ei obosit trecuse par'că într'altă lume. Se frământase în noapte și i se iviau zorile. O lume de bucurie îi ieșia în cale. În ce adânc de peșteră îi fusese sufletul înlănțuit?

— Vin, vin băeții mei! Par'că nu i văzuse de ani. Par'că i mânase într'o bătălie fără nădejde.

— Adevărat, nu i-am văzut de mult! Ce mai vedeam eu?

Acum ușoară ca o suveică alunecă prin firele gosodăriei, gătind mâncarea, așezând masa, directicând ca și cum îi pica mușafirii cu mare bucurie în casă, fețe alese.

Insera. Soarele aluneca pe-o punte de nori roșii spre munții sângerați de raze.

Trei care, păcănind greoiu pe roate, se opriră la poartă. Nici un glas nu s'auzi pe lângă ele, doar mugetul prelung al boilor și clinchetul de acioaie a trei clopote.

— Băeții mei! Și Verbina strânse în brațele-i rotunde, așezându-le lângă masa plină de bunătăți, cele trei scaune, pe care vedea, par'că ospătându-se, pe cei trei feciori.

S'auzise sgomot la poartă. dar nu se vedea nimic: poarta

nu se deschidea, vr'unul din ei nu păsea pe lângă carele încremenite.

Ii crezu obosiți și se topi de mila lor.

— Bieții băeți ! Alergă și deschise poarta.

Primul car se urni greoiu și boii înaintară domol, păzind urmele însemnate din vechiu. În car, căzut pe spate ca țintuit de un somn greu, băiatul cel mai mare.

— O, somnorosule ! îngână Verbina cu duioșie.

Al doilea car păși iarăși. Mijlociului i-atârnavu picioarele pe proțap, ca unui om beat, iar capul i se bălăbănia pe fundul buței ca pe o tavă.

— Ce poate fi asta ? se întrebă ea cu inima sărită.

Al treilea car, înaintând, purta pe mezin răsturnat cu capul în jos pe crucea carului, gata să fie smuls de învârtitura roții.

Un muget de fiară rănită eși din pieptul Verbinei. Un argat alergă mut. Strânse îngrozit din carele sosite, trei corpuri tinere și moarte, pe care le așeză pe prispa lată a hanului.

Verbina căzu peste ele stinsă.

Argatul văzu că nu mai poate scoate nici un cuvânt, își făcu cruce și alergă în sat să dea de veste.

Lumea veni ca la o minune și văzu pe cei trei morți și pe Verbina de-asupra lor, tânguindu-se în întuneric. Din mugirile, din țipetele, din blestemele, din bocetele, din desmierdările ei,—lumea înțelese două-trei vorbe : un căraș împărțise o azimă dată de ea, cu băeții flămânziți pe cale.

— Să se vestiască subprefectul, a strigat cineva.

Târziu Verbina se ridică în mijlocul celor ce-o înconjura-seră, neîndrăznind să-i rupă cursul durerii, chemă prin semne câteva bătrâne și le duse arătându-le lăzile ei. Iar de pe coarda casei coborî o sticluță din care sorbi cu sete.

Nimeni n'o opri.

A treia zi, patru mormnitate așteptau săpate pentru Verbina și cei trei feciori ai ei, iar cărașul cel tânăr, adus de călărași, mărturisi subprefectului și lumei din fața mormintelor deschise, cum prietenos și cu voie bună și-a dat azima făcută de mamă—băieților flămânzi de drum, fără s'o guste : era sătul încă de'a hanul cu plopi, din Vadul lencei !

STOICESCU D.

PRIN GRADINA LUI ESCULAP

„Florile sunt făcute ca să mângâie omenirea“ spune Ruskin. Iar Goethe spune: „Florile sunt mărețele ieroglife de care se folosește natura ca să ne arate dragostea ei“

Frumusețea culorilor, frăgezimea țesutului lor, parfumul pe care îl risipesc în jur, mierea potirului, ne farmecă și ne îmbată simțurile, ne imblânzesc inima și ne fac viața surâzătoare. În adâncul sufletului lor, ființele inferioare omului tresar și ele de plăcere în fața florilor.

În viața păsărilor și insectelor rolul florilor este covârșitor.

Natura a dat florilor o nobilă menire, pe care ele o îndeplinesc cu prisosință atât în timpul vieții lor, cât și după moarte.

— Toată mă dau ție! spune floarea umilă omului. Cât trăiesc, potolește-ți cu parfumul și gingăsia mea durerea sufletului tău, iar după moartea mea, potolește-ți cu sucurile trupului meu durerea trupului tău urgisit.

— Fii binecuvântat, rod fericit al pământului! răspunde omul recunoscător.

Din timpurile cele mai vechi oamenii au recurs la flori pentru lecuirea boalălor.

Zeul Apollon, care era și marele vindecător de boli, turna în zilele însorite, în cupele smălțate ale câmpiilor esențele potolitoare de neazuri și dureri și dătătoare de viață. În anumite zile din an, ținându-se seamă și de poziția soarelui pe cer, vrăcii, cari se îndeletniceau cu mă-

nuirea leacurilor, culegeau de pe câmp florile cunoscute ca bune, le uscau și le păstrau, ca pe niște comori scumpe, în cămărilor lor. Ei întăreau puterea de lecuire a farmecelor prin puterea de lecuire a florilor, și una și alta tot atât de misterioase pentru ei.

O zeamă din flori fierte, însoțită de un descântec, era primită cu încredere de bolnav.

Increderea în puterea de lecuire a florilor a străbătut toate timpurile până în vremurile noastre când, grație chimiei, s'a aflat că această putere se datorește unor substanțe ascunse în corpul floarei și care înghițite sau aplicate, vindecă prin proprietățile lor organele bolnave.

În plantă se găsește taninul, destinat să împiedice acțiunea de putrezire a umidității asupra plantei, se găsesc corpi grași și uleiuri, care o feresc de răceală, substanțe antiseptice, care prin puterea lor o apără de microbi și de insecte.

Aceste substanțe, care au de scop conservarea plantei, trebuie să fie puse în libertate, să scape de încătușarea celulară, ca să poată folosi omului.

Ele se pot pune în libertate, fie ținând planta în apă sau alt liquid, ca să se macereze fie fierbând-o în apă clocotindă (decoct), fie turnând apă fiartă peste ea (infuzia).

Florile trebuie să se culeagă la timp, adică atunci când criptele lor sunt pline de sucuri; trebuie să se usuce și să se păstreze în așa fel, ca aceste sucuri să rămână multă vreme neschimbate în celulele floarei.

Pe lângă substanțele arătate mai sus, unele flori mai conțin principii otrăvitoare, flori cum ar fi mătrăguna, laurul, măselarița, etc. Florile acestea se strâng numai de către specialiști, cari știu să extragă otrăvurile lor. Otrăvurile acestea se întrebuintează și ele ca leacuri, dar numai în anumite doze, foarte mici.

Alte flori conțin sucuri tari și sunt vătămătoare când se dau în doze mari și unde nu trebuie. Ele sunt ca săbiile cu două tăișuri și nu se pot mânui decât după sfatul medicului, așa sunt: mărgăritărelul, arnica, spânțul, digitala. Sunt însă foarte multe, care fără nici o ceremonie și fără nici o grije pot sta la îndemâna orișicui. Ele se

găsesc pe toate potecile și ocupă un loc de frunte printre leacuri.

Despre unele dintre acestea vom spune câteva cuvinte :

Floarea de tei Se recoltează în luna lui Iunie și Iulie. Se culeg numai florile, fără frunzele acelea mici, care apără floarea (bractee) și care dau un gust amar ceaiului. Se usucă. Se păstrează în săculețe la loc uscat. Floarea de tei conține tanin, un ulei esențial cu miros plăcut, săruri de potasiu și de calciu și un mucilagiu unsuros. Ceaiul de floare de tei liniștește nervii, produce sudoare, potolește durerile. Când voim să preparăm ceaiul, luăm un pumn de floare de tei, pe care îl împărțim în două jumătăți. Prima jumătate o punem la $\frac{1}{2}$ litru de apă și o fierbem $\frac{1}{2}$ oră. Acest decoct îl vărsăm peste a doua jumătate pusă în fundul ceainicului. Ca să mărim puterea liniștitoare a băuturii, mai putem pune două lingurițe de apă de flori de portocale și puțină zeamă de lămâie. Mamele pot pune flori de tei în băile copiilor mici, când aceștia au spasmiuri.

Mușețelul. Crește prin locuri virane, necultivate, pe lângă drumuri, ogrăzi, grădini. Florile au miros plăcut, aromatic. Ele se culeg în Iunie. Floarea de mușețel conține un ulei volatil și chiar puțină strichnină. Se prepară ca și ceaiul de floare de tei. Ceaiul de mușețel e foarte bun pentru cei cari și-au obosit și și-au dilatat stomacul prin mâncări abundente.

El potolește durerile stomacului și intestinelor. „Floarea de mușețel ca și floarea de tei exercită asupra mucoasei gastrice o acțiune favorabilă, care scurtează șederea alimentelor în stomac“. (Germain Sée).

La cei cari duc viața sedentară și mănâncă mult, tunica musculară a stomacului se întinde din cauza alimentelor; iar stomacul se întâmplă ca să formeze, într'o anumită parte a sa, ca un fel de pungă, unde alimentele îngrămădindu-se și îmbibându-se de acizii glandelor gastrice, irită pilorul, adică orificiul care face legătura stomacului cu intestinul și îl strânge. Venind ceaiul cald de tei sau de mușețel, principiile alcaline ale acestora neutralizează

aciditatea alimentelor, excită în acelaș timp și tunica muschulară a stomacului, făcând ca pilorul să se deschidă, iar alimentele să treacă mai departe.

Ceaiul de mușețel produce sudori, tae fierbințeala. Ceaiul acesta, bine strecurat și cald, se poate turna în cantitate mică în urechi, potolindu-le durerile.

Rozmarinul. Crește prin locuri bătute de soare, pe stânci, pe ziduri, prin păduri. Vârfurile înflorite și frunzele se recoltează în Mai, florile în Iunie. Are miros pătrunzător ca de camphor, gustul amar, aromatic. Ceaiul de rozmarin e o doctorie bună pentru stomac, pe care îl curăță de toate mucozitățile, deșteaptă pofta de mâncare și înlesnește digestia. Spiritul de rozmarin se întrebuințează contra mătreței. Egiptenii se serviau între altele și de sucurile rozmarinului la îmbălsămarea mumiilor.

Levănțica. Crește prin fânețe. Are miros aromatic, plăcut. Vârfurile florifere se recoltează în Iulie și August, se taie și se usucă. Levănțica intră în prepararea apei de Colonia. Se pune între haine pentru a le apăra de molii. Oleiul de levănțică înlesnește mistuirea. Se dă contra greței, contra gazelor din stomac.

Nalba mare. Crește prin locuri umede pe malul râurilor. Se cultivă prin grădini, prin semințe. Se întrebuințează rădăcina, frunzele și florile. Se recoltează în Iulie și August. Se usucă. Conține un mucilagiu, care are proprietate emolientă (de a înmuia). Ceaiul se întrebuințează contra tusei, răgușelei. Nalba, pusă în băi, calmează spațele iritat al copiilor mici; iar în clistire, ca decoct, înlesnește eșirea afară.

Florile de Soc. Socul crește prin zăvoiuri, mărașuri, pe lângă garduri. Floarea se recoltează în luna lui Mai, se usucă, se pune în săculețe la loc ferit de umezeală.

Socul conține tanin, malatul de potasiu și de calciu, un ulei volatil și sulf. Ceaiul cu flori de soc se între-

buințează în cazuri de răceală și lucrează producând sudoare. Ceaiul de fructe de soc este bun contra diareei. Coaja și rădăcina sunt diuretice (pornesc urina).

Trandafirul. Florile conțin un ulei volatil. Ele se recoltează în luna lui Iunie. Din flori se prepară: *otețul de trandafir*, care se întrebuințează ca fricțiuni în bolile febrile, răcorind corpul; *siropul de trandafir*, care împreună cu sinamichie, dă un bun purgativ; *apa de trandafir*, care vindecă inflamațiile ușoare ale conjunctivelor; *esența de trandafir*, unită cu untură, dă pomadă rozată.

Toporașii (viorelele). Cresc pe la marginea dâmburilor, prin stușuri, livezi, pe lângă vii, fânețe. Se recoltează în Martie și Aprilie. Conțin zahăr, săruri de potasiu, violină, substanță puțin excitantă a sistemului nervos simpatic. Se întrebuințează rădăcina, frunzele, florile. Ceaiul de frunze vindecă tusea la copii. O lingură la 2 ceasuri. Se întrebuințează în gargară. Rădăcina, ca praf, în cantitate de 2—4 grame, produce vărsături.

Hameiul. Crește prin lunci, prin crânguri, pe la marginea pădurilor, pe lângă garduri. Se întrebuințează rodul (conul), care se recoltează în luna August. Rodul este amar. Conține lupulină. Se întrebuințează la facerea berei. Ceaiul de hamei, luat rece la masă, este o băutură întăritoare, stimulentă. Se recomandă la copii limfatici. Se pune 5 grame la un litru de apă, din care se ia la oră o lingură.

Florile pectorale, sau florile care potolesc tusea, sunt cinci principale: macul roșu, nalba, podbalul, toporașii, lumânărica. Ele se pot amesteca cu: lemnul dulce, rădăcina de micșunea, anasonul stelat, formând la un loc *speciile pectorale*. Ceaiul din aceste specii nu lucrează asupra plămânilor ca să potolească tusea; el lucrează liniștind bulbul (măduva prelungită), unde se află centrul

tusigen, centru care poate fi iritat de diferite cauze cu sediul în bronșii, esofag, faringe, plevră, etc.

Isma. Se cultivă prin grădini și se adună în Iulie și August. Vârfurile înflorite cu frunze se usucă la umbră și se păstrează în loc uscat. Conține mentol. Ceaiul de izmă stimulează stomacul, ajută mistuirea, grăbește circulația sângelui. Se recomandă contra colicilor de intestine, contra greței și vărsăturilor.

În treacăt prin grădina lui Esculap, am cules un buchet din câteva flori bune de leac, pe care le cunoaște aproape toată lumea. Ele fac parte din florile modeste, cu parfum discret și vestminte simple. Le vezi în jurul casei, agățate pe ziduri, pe lângă poteci și pe lângă ape, parcă ar urmări pretutindeni pașii omului.

Dar înapoi modestiei și lipsei lor de pretenții câte virtuți ascunse, câte calități, care atrag stima și recunoștința omului !

DR. GEORGE ULIERU

ORAȘUL NATAL

— TH. STORM —

*Pe țărmul sur, chiar lângă mare,
Se'ntinde-orașu 'nsingurat;
Pe streșini cea'apăsătoare...
De-un vuet monoton de mare
Orașul este 'nconjurat.*

*Nu-s flori, nu-s pomi și'n lunga vară
Nu'ncânt'al păsărilor cânt;
Doar găște aspru țin afară,
Pierzându-se 'ntr'a toamnei sară...
Pe țărm s'apleacă iarba 'n vânt.*

*Dar mă gândesc mereu la tine,
Oraș încremenit pe țărm!
A tinereții vrăji senine
La sânul tău dorm clipe line,
Oraș încremenit pe țărm.*

Trad. MIHAIL PRICOPIE

Juristul Th. Storm s'a născut la 14 Septembrie 1817 în orașul Huzum și a murit la 4 Iulie 1888 în Hlademarschen, lângă Hanerau.

VALEA CARA-SU¹⁾

de

HERR v. VINCKE

În repețite rânduri, ținutul dintre Dunăre și M. Neagră s'a impus atenției cercetătorului numai din simpla privire a unei hărți și s'au emis tot felul de hipoteze și proiecte, bazate pe hărți defectuoase, așa că o notiță explicativă asupra acestei regiuni cred că nu va fi fără de interes. Din ea vom vedea că hipoteza unor geografi, cari socot valea *Cara-su* ca o veche albie de Dunăre, este tot atât de nefundată, cât și afirmarea posibilității unei *ușoare* legături a Mării cu Dunărea printr'un canal navigabil.

În cursul său, dela Vidin până la Rasova, Dunărea se apropie de M. Neagră, în acest din urmă punct, la o distanță de 55 km.²⁾ De acolo ea se îndreaptă spre N. și, după ce face o cotitură la Galați, se varsă în M. Neagră prin gura Sulinei, după un curs de circa 323 km.³⁾ Ținutul cuprins între largă și joasă luncă Du-

1) Preocupările pentru săparea unui canal navigabil între Cernavoda și Constanța, devenite de actualitate în toamna anului 1921, sunt mult mai vechi decât ne închipuim. Pentru cei ce se interesează de această chestiune, dăm în traducere prezentul articol, extras din «*Monatsberichte über die Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*» 1840 No. 10 pag. 179—186.

2) În text: 7 mile geografice sau 11 ceasuri turcești. O milă geografică=7422 m.; un ceas turcesc ar fi de 4723 m. 7 mile geografice ar da 51 km. 954 metri. Dela Rasova la Mare însă, pe linia cea mai scurtă, adică chiar pe paralelul Rasovei (44°15'), sunt 55 km. De oarece măsurile în acest articol sunt date în diferite sisteme: mile geografice, ceasuri turcești, picioare, pași, arșini, țoli, etc., și prin urmare ne îngreuiază înțelegerea, am transformat toate aceste măsuri în sistemul metric, dând în plus, în text, cifrele exacte, acolo unde autorul le greșește, însă menționând în note cifrele sale. C. B.

3) În text 30 mile, sau 50 ceasuri turcești, adică 222 km. în cazul întâi și 236 în al doilea. De fapt Dunărea, dela Rasova la Sulina, pe brațul navigabil, are 323 km.

năreană și M. Neagră, pe tot acest parcurs, e un podiș calcaros ⁴⁾ înalt de 39—65 m. ⁵⁾, ușor vălurit și aproape peste tot acoperit cu pământ vegetal roditor, însă extrem de sărac în apă. Podișul e brăzdat de văi înguste și adânci, în care, cele mai adese ori, nu găsești nici o urmă de apă curgătoare și din ale căror coaste adesea ies la iveală grămezi de stânci.

La vre-o 7·8 km. din jos de Rasova ⁶⁾, la satul *Boghaschioi*, care pe hărți se numește *Cernavoda*, se deschide pe dreapta Dunării, o vale mică și minunată care, urcându-se domol spre Constanța, se apropie de Mare până la o depărtare de vre-o 6 km. de oraș. ⁷⁾ Acolo, la originea văii, la o înălțime de 56 m. se află cota cea mai joasă pe cumpăna apelor dintre Dunăre și M. Neagră și anume pe o șea foarte largă și netedă, care se lasă domol atât spre răsărit, cât și spre apus.

Dela această șea până la Dunăre, valea e sculptată în podișul vălurit, având o pantă foarte dulce. Abia din apropiere de *Saia* (=), unde sunt ruinele *Hasancei*, la vre-o 6 km. 500 delă originea văii ⁸⁾, încep să apară coaste mai înalte și o talpă mai precisă și mai largă a văii. De acolo până la *Allahcapu*, 11 km. mai departe ⁹⁾, valea coboară simțitor, iar marginile ei se fac și mai înalte și mai drepte; dar nicăeri nu vezi o urmă de apă, iar puțurile ce se găsesc printre ruinele unor sate, sunt foarte adânci. Un asemenea puț, la *Hasancea*, măsoară aproape 24 m. ¹⁰⁾

Din jos de *Allahcapu* nu mai simți panta văii. Ea apare ca o câmpie orizontală. La *Burlac* ¹¹⁾ se află urmele unui lac vechiu; de asemenea la *Cealapgea* ¹²⁾, la 25 km. delă originea văii ¹³⁾.

4) După cunoștințele geologice de la 1840.

5) Cifre foarte relative.

6) In text: o milă = 7422 m.

7) In text: 3000 pași, sau o jumătate de milă. Un pas ar fi de 0 m. 81.

8) In text: O milă și jumătate, adică 11 km. 133 m.

9) In text: o milă = 7422 m.

10) In text: 72 picioare = 23 m. 38. Un picior = 0,32484.

11) *Burlac* venia pe partea dreaptă a văii între *Allahcapu* și *Chiostel*, aproape de Valul lui Traian.

12) *Cealapgea* venia pe stânga văii, la 4 km. 400 m. spre E. de *Megidăia*.

13) In text 4 1/2 mile = 33 km. 399.

De aci până la puntea dela *Cara-su*, talpa văii se lărgeste tot mai mult și e acoperită cu bălți, vara mai ales secate și acoperite cu stuf și papură; iar apa Dunării, în timpul marilor inundații, ajunge până la *Cealapea*, adică, după cum se spune, când nivelul fluviului se urcă cu 5—6 m. peste nivelul său obișnuit.¹⁴⁾

Dela puntea *Carasu*—vre-o 13 km. dela *Allahcapu* și vre-o 31 dela originea văii¹⁵⁾—începe o serie de lacuri mari, care se întind în direcția E-W, pe o lungime de aproape 26 km. și anume până la vre o 5 km. depărtare de Dunăre¹⁶⁾, formând o pânză continuă de apă. Numai între primul și al doilea lac, legătura dintre ele e acoperită cu trestii și uneori se usucă. Lacurile însă acopere aproape în întregime talpa văii și pe partea din spre sud ele sunt mărginite de coaste așa de drepte, în cât nu se poate face un drum neîntrerupt de-alungul acestui țăr. m.

Din capătul de jos al lacurilor iese un râu cu multe cotituri. Lărgimea sa¹⁷⁾ este de 6—16 m. și curge într'o vale cotită, largă¹⁸⁾ de 250—550 m. și mărginită de coaste înalte și răpoase, până la Dunăre, străbătând vre o 5 km.

Lacurile se numesc *Cara-su*, iar râul de asemenea *Cara-su*, adică *Apa-Neagră*.

Dela șeaua mai sus pomenită, la originea văii, se coboară spre răsărit, către coasta Mării, o poală de vale fără urmă de râu având o lungime¹⁹⁾ de vre-o 5 km. și se termină la Mare cu un perete²⁰⁾ înalt de 16 m. Aici este unicul loc unde, pe o bună întindere a coastei, râpa înaltă a Mării nu e făcută din stâncă, ci din pământ.

O ridicare topografică făcută peste punctele cele mai însemnate ale acestui profil, a dat următoarele rezultate:

La gura râului *Cara-su*, panta Dunării, pe o lungime²¹⁾ de

14) In text: 7 — 8 arșini, sau 17 — 19 picioare. Un arșin turcesc = 0 m. 75774.

15) In text: 2 mile dela Allah capu și 5 mile dela originea văii, adică: I) 14 km. 844; II) 37 km. 110. Puntea dela *Cara-su* astăzi *Megidia*.

16) In text: pe o lungime de 2 mile = 14 km. 844 și la 1, milă depărtare de Dunăre = 3711 m.

17) In text: 8—20 pași.

18) In text: 300—700 pași.

19) In text: jumătate de milă.

20) In text: 21 arșini, sau 50 picioare parisiene.

21) In text: 2400 pași.

1944 m. este de 0 m. 12,²²⁾ de unde rezultă că, pe o lungime de 297 km.,²³⁾ ar fi o diferență de nivel peste fața mării de 14 m. 68.²⁴⁾ De oarece însă, panta Dunării spre gură este din ce în ce mai slabă, nu e o greșeală mare dacă am socoti fața Dunării, la gura văii *Cara-su*, la 11 m. 36²⁵⁾ peste nivelul mării.

Un nivelment al văii *Cara-su*, dela Dunăre în sus, spre lacuri—care nivelment însă n'a fost dus până la aceste lacuri,—ne îndreptățește să admitem că fața lacurilor se află la aproximativ 3 m. 03 peste fața Dunării²⁶⁾, așa dar la 14 m. 39 peste fața Mării.²⁷⁾ Mai departe, se poate admite pentru țarmul de la podul *Cara-su* o altitudine de²⁸⁾ 15 m.—16 m., iar pentru fundul văii la *Cealapgea* 17 m. 42 peste fața mării²⁹⁾, mai ales că în timpul marilor inundații, când apa crește cu 5 m.—6 m. peste nivelul obișnuit,³⁰⁾ apa Dunării pătrunde până acolo.

Înălțimea șelei, la originea văii, în fine, este de³¹⁾ 57 m. După o apreciere *din ochi*, altitudinea, la ruinele *Hasancea*,³²⁾ ar fi de 23 m., iar la *Allahcapu*³³⁾ de 20 m.

În fine, după cum s'a mai spus, râpa Mării, în dreptul vâlcii de care am pomenit, are 16 m.³⁴⁾

După toate aceste cifre s'a făcut un profil. De oarece nivelmentul acesta s'a făcut cu mijloace insuficiente și în timp prea

22) În text: 0,1584 arșini, sau 3 $\frac{1}{4}$ țoli francezi.

23) În text: 40 mile à 10.000 arșini.

24) În text: 19.3722 arșini, sau 46.07 picioare pariziene. Cifrele de la nota 21—24 sunt greșite.

25) În text: 15 arșini, sau 35 picioare pariziene. După harta Stat. Maj. Rom. 1|100.000 cota bălții, la gura văii *Cara-su*, este de 7.—9 m.; După profilul ridicat cu prilejul construirii podului dela *Cerna-voda*, Dunărea la etiaj are 4 m. 50; nivelul apelor maxime revărsate este de peste 10 m., ceea ce explică foarte bine de ce, în timpul acestor revărsări, Dunărea intra pe valea *Cara-su* până aproape de *Allah-capu*, unde cota văii este de 10 m.—C. Br.

26) În text: 4 arșini. *De fapt sunt cam la nivelul Dunării.*

27) În text: 19 arșini, sau 45 picioare, cifră foarte exagerată. *De fapt e la circa 5 metri de la nivelul Mării.*

28) În text: 20—21 arșini. *De fapt ceva peste 5 metri. Idem la Cealapgea.*

29) În text: 23 arșini.

30) În text: 7—8 jum. arșini, sau 17—20 picioare.

31) În text: 69 arșini, sau 161 picioare pariziene, deci 52 m. 284 (greșit).

32) În text: 30 arșini. *De fapt cota este 27 m.*

33) În text: 26 arșini. *De fapt cota este 10 m.*

34) În text: 21 arșini, sau 50 picioare pariziene.

scurt, e posibil ca să se fi strecurat o greșeală de câțiva metri. Însă, pentru chestiunea existenței unei văi a fluviului prin această parte, sau a posibilității săpării unui canal pe această linie, cifrele sunt destul de eloquente.

În ceea ce privește săparea unui astfel de canal, e de observat mai întâiu, că el nu poate fi alimentat decât din Dunăre și din lacurile *Cara-su*, de oarece pe podiș nu se găsesc deloc izvoare sau ape de altă proveniență, care să poată fi folosite pentru acest scop. De aceea săparea unui asemenea canal nu poate fi realizabilă decât în două moduri :

1) Dacă se utilizează lacurile *Cara-su* ca basin superior, din care să plece un canal spre Dunăre, având două, sau măcar o ecluză și un alt canal, care să taie podișul din spre Mare și care de asemenea să aibă mai multe ecluze, căci altfel apa din *Cara-su* s'ar scurge imediat și în întregime de pe vale. Dar, abstracție făcând de marile cheltueli cauzate de tăierea podișului înalt ³⁵⁾ până la 57 m. și pe o distanță de 11 km. într'o parte ³⁶⁾ și de 33 km. în cealaltă ³⁷⁾, unde ar da de stânca de calcar mai peste tot, — ne întrebăm dacă cumva apa lacurilor *Cara-su* ar ajunge pentru nevoile canalului și dacă însăși lacurile sunt navigabile pentru corăbii mai mari. De asemenea e de cercetat dacă un canal cu ecluze ar aduce mult folos navigației vaselor Dunărene.

2) Dacă se taie întregul podiș la așa adâncime, în cât Dunărea să se verse prin canal direct în Mare. Numai un asemenea canal, executat în stil mare, așa încât și vasele marine de tonaj mai mic să l poată trece, ar aduce în adevăr rezultate însemnate. În acest caz, fundul canalului ar trebui săpat la cel puțin 2 m. 60 sub nivelul cel mai scăzut al Dunării ³⁸⁾ și la 3 m. 25 sub nivelul Mării. ³⁹⁾ Adâncimea tăeturii ar fi, așa dar, în punctul cel mai înalt al podișului, de aproximativ ⁴⁰⁾ 60 m., iar în punctul cel mai jos, pe malul Dunării, de ⁴¹⁾ 6 m.

Aceste date, împreună cu considerația că terenul este pro-

35) În text: 69 arșini, sau 161 pași parizieni.

36) În text: 1 milă jum.

37) În text: 4 mile jum.

38) În text: 8 picioare. Un picior are 0 m. 32484.

39) În text: 10 picioare.

40) În text: 72 arșini, sau 170 picioare, deci 54 m. 557, după un nivelment neexact.

41) În text: 8 arșini, sau 19 picioare.

babii, cu totul stâncos, sunt suficiente pentru specialiști, spre a putea calcula cheltuielile unui canal cu asemenea dimensiuni, și spre a-și da părerea asupra avantajilor unei astfel de întreprinderi. Afară de aceasta mai e o problemă ce trebuie luată în considerație, anume: *ce influență va avea canalul asupra navigației Dunărene din sus de valea Cara-su, când se va scurta cursul fluviului până la Mare cu de patru ori mai mult de cât e azi?*

În ceea ce privește portul de Mare, ce se va crea la gura canalului, e de observat că Marea, în locul amintit, nu oferă nici o condiție favorabilă, fiindcă fundul ei e puțin adânc și țărmul e nisipos; că orice lucrare tehnică e foarte grea și amenințată cu înnisiparea și că Constanța, cu golful ei foarte îngust și puțin adânc, așa că abia pot intra în el trei corăbii de câte patru tone încărcătură,⁴²⁾ se află spre nord, la abia vre-o câțiva kilometri.

Prin urmare, oricât de avantajos ar fi pentru comerțul țărilor Dunărene un canal în stil mare, sau un braț de Dunăre dus prin valea Cara-su, totuși, întreprinderea se arată așa de grea și de costisitoare, încât realizarea ei cu drept cuvânt ne lasă sceptici.⁴³⁾

Trad. de C. BRĂTESCU

42) Aceasta la 1840. Azi, în 1922, se pot adăposti în portul Constanței circa 25–30 vapoare, cele mai mari având o capacitate chiar de 20.000 tone (King Alexander s. ex.)

43) După aceasta autorul dă interesante date asupra valurilor Ini Trajan și asupra monumentului dela Adam-Clissi.

Notă În numărul viitor al Analelor vom publica un interesant și luminos articol asupra posibilității săpării unui canal între Cernavoda și Constanța, articol datorit d-lui inginer I. Stoenescu-Dunăre.

FOLKLOR TĂTĂRESC DIN PERVELIA

CULES DE
I. DUMITRESCU
Învățător

CUVÂNT INTRODUCȚIV

La Tătari, întâlnești foarte multe cântece, proverbe, ghicitori și jocuri *turcești*. Acestea au pătruns în următoarele împrejurări :

Trebue știut întâi că Tătarii țin la limba turcească și caută să știe s'o vorbească bine, fiindcă ei o consideră mai „delicată“ ca a lor. Astfel, terenul fiind favorabil, importarea se face ușor.

Mulți Tătari, -- din deosebite cauze, -- se duc pe la Constantinopol și prin Turcia. Când se întorc, aduc cu ei o mulțime de cântece, proverbe, ghicitori și jocuri turcești, -- auzite pe acolo, -- și toți ceilalți se strâng în jurul lui, ca să mai învețe noutăți. De acum înainte, -- din gură în gură, -- răspândirea se face cu înlesnire.

Poveștile ce urmează, le-am cules dela locuitorul Ramazan Demir, -- care are în totdeauna cu el câte un sac de noutăți ; cântecele și ghicitorile le am prins de pe la mai mulți flăcăi din sat, iar jocurile dela copiii din școală.

Tătarii au comori întregi de frumuseți, -- neculese încă -- și poate că alții, dacă vor căuta, vor da peste lucruri mult mai de seamă decât am găsit eu.

FATA DIN LEMN

Un hoge, un croitor și un lemnar au plecat odată la târg. Pe drum i-a apucat noaptea și ei au rămas într'o pădure ca să stea până a doua zi. Stând la sfat, s'au hotărît să se odihnească pe rând și câte doi să doarmă, iar unul să facă de pază, ca să nu-i prindă pe neașteptate hoții sau fiarele sălbatice. Zis și făcut. S'au culcat hoga și croitorul, iar lemnarul a rămas de strajă.

Ne-având ce face și ca să-și mai alunge urâtul, lemnarul tăie un trunchiu mare de copac, îl ciopli și făcu din el un chip de fată ca de optsprezece ani.

După ce își făcu rândul de pază, se culcă, și în locul lui rămase străjer croitorul. Ne-având și acesta ce face, s'apucă și jupui coaja câtorva tei și din această coaje croitorul făcu chipului de fată niște haine frumoase.

După ce și făcu și el rândul, croitorul se culcă, și 'n locul lui rămase s'răjer hoga. Acesta, când văzu chipul de fată făcut din lemn și îmbrăcat în haine de coajă de tei, începu să se roage cu credință lui Dumnezeu ca să dea suflet chipului de lemn și să-l prefacă cu adevărat într'o fată. Dumnezeu ascultă ruga hogii, și însufleți chipul de lemn, dându-i viață și prefăcându-l într'o fată foarte frumoasă.

Dimineața, când se sculară cu toții și văzură minunea aceea de mândrețe, începură să se ia la ceartă, fiecare din ei voind s'o aibă pe fată de soție; n'au putut însă să se înțeleagă și au mers la judecată.

Judecătorul a hotărît ca fata să fie a lemnarului și a zis celorlalți doi :

— „Ție, hoge, nu ți dau fata, fiindcă n'ai dreptul, căci sufletul i l-a dat Dumnezeu și nu tu; iar ție, croitorule, iarăși nu ți-o dau, căci n'ai făcut mare lucru cu hainele din scoarță de tei. Numai lemnarului i se cuvine darul acesta, fiindcă el este acela care s'a gândit și a început întâi lucrul, ciopliind chipul fetii de lemn !”

INTELEPCIUNEA ȚĂRANULUI

Un Sultan, — însoțit de doi mari Pași vestiți, — umbla prin țară. Trecând pe un drum, Sultanul văzu un țăran, care își ară ogorul și vorbi cu dânsul în felul acesta :

Împăratul : — „Bună ziua, răsturnătorule de pământ !“

Țăranul : — „Bine ai venit, cel ce ții lumea !“

Împăratul : — „De ce te-ai învrednicit tu singur ?“

Țăranul : — „Jumătate în pământ, jumătate în alte mâini !“

Împăratul : — „Cu cei de departe cum ești ?“

Țăranul : — „Acum de aproape !“

Împăratul : — „Cu cei doisprezece cum stai ?“

Țăranul : — „Am rămas numai cu doi !“

Împăratul : — „Dacă-ți voiu trimite două găște, ce ai să faci cu ele ?“

Țăranul : — „Le jumol și le iau penele, iar capetele ți le trimet înapoi, dacă n'or fi bune de nimic !“

După aceasta Sultanul și însoțitorii săi plecară mai departe ; dar, peste câțva timp, cei doi Pași nu se putură stăpâni și unul din ei întrebă pe împărat ;

— „Mărite padișah, nu poți să ne spui și nouă ce ai vorbit cu țăranul, căci noi n'am înțeles nimic !“

— „Dacă voiți să știți totul, duceți-vă îndărăt la țăran și el vă va spune !“

Cei doi Pași se întoarseră la omul cu pricina și-l rugară să le spună înțelesul vorbirii ce au avut-o cu Sultanul, Țăranul le ceru însă ca fiecare să i dea întâi câte o sută de lire de aur și apoi îi va lămuri.

Pașii îi dădură banii ceruți și țăranul, după ce primi cele două sute de lire de aur, începu :

— „Sultanul mi-a zis : „Bună ziua, răsturnătorule de pământ !“ fiindcă eu ar și răstorn pământul cu plugul. Atunci eu i-am răspuns : „Bine ai venit cel ce ții lumea !“ fiindcă el este împărat și stăpân pe viețile oamenilor.“

Apoi m'a întrebat Sultanul : „De ce te-ai învrednicit tu singur !“ fiindcă lu-ram numai eu. Atunci i-am răspuns că „jumătate în pământ, jumătate în alte mâini“, de oarece am avut băeți,

dăr mi-au murit și i-am îngropat în pământ; am avut fete, dar le-am măritat și le-am dat pe mâini streine, rămânând astfel sigur.

M'a mai întrebat împăratul: „Cu cei de departe cum ești?” —adică ochii, cari văd departe. Eu i am răspuns că „acum de aproape”, fiindcă am îmbătrânit și văd numai de aproape.

Când m'a întrebat împăratul „cum stau cu cei doisprezece”, eu i-am răspuns că „am rămas numai cu doi”, — fiindcă odată, în tinerețe, aveam doisprezece dinți, dar acum am rămas numai cu doi.

La urmă Sultanul m'a întrebat că „ce am să fac, dacă-mi va trimite două găște” și eu i-am răspuns că „le voiu jumuli, le voiu lua penele, iar capetele i le voiu trimite îndărăt, dacă nu vor fi bune de nimic”. Intr'adevăr, Sultanul s'a ținut de cuvânt, și v'a trimis pe voi amândoi aici. Eu v'am jumulit, v'am luat două sute de lire de aur și acum puteți merge îndărăt la împărat!

JOCURI DE COPII

I. «AINZÀ»

Toate fetele se așează în cerc, ținându-se de mâini și stând în picioare. Apoi încep cu toatele să joace, cântând:

*„Ainsà, priinsà,
Ai remezan
Ai severé merozan,
Chelcheu seré puružan,
An tantica
Se vereuș catinà.”*

La sfârșitul cântecului, de-odată, toate fetele se așează repede jos și cea care întârzie, este pedepsită și trebuie să sară de vre o câteva ori într'un picior.

Cuvintele din cântecul acestui joc nu le-am putut traduce. Bănuiesc că unele din ele ar fi din limba arabă a Coranului, sau niște întorsături de limbă copilărești, cum avem și la Români:

*„Ala-bala portocala“...
„Aș papanaș, lata cui i-o lași?“...*

II. CÂM CUIÛ AȘ ? (Cine deschide fântâna?)

Cântecul și jocul este tătarec și numai pentru fete. Ele se așează pe două rânduri, față 'n față, ținându-se de mâini. Intre cele două șiruri de fete este o distanță de vre-o 3-4 metri. Apoi o fată dintr'un șir și alta dintr'altul zic cuvintele următoare:

1. <i>Câm cuiu aș?</i>	1. <i>Cine deschide fântâna?</i>
2. <i>Cuiu aș.</i>	2. <i>Fântâna-i deschisă.</i>
1. <i>Aradâ su.</i>	1. <i>Intre noi este o apă.</i>
2. <i>Allap cheș.</i>	2. <i>Trece o sărind.</i>
1. <i>Sâsdé bâsden câm ghe-
rec?</i>	1. <i>La voi, cine vă trebuie de
la noi?</i>
2. <i>Uriè allî câș gherec.</i>	2. <i>Ne trebuie o fată cu nu-
mele Uriè.</i>

La sfârșitul acestor vorbe, fata care a zis ultimele cuvinte se repede la șirul din față, ca să desprindă mâinile și să rupă șirul. Dacă reușește ia cu sine o fată prizonieră, iar dacă nu, rămâne ea prizonieră acolo.

Când una din cele două cete a pierdut pe toate fetele, jocul se sfârșește, dar poate reîncepe.

III. ȘOBAN. (Ciobanul)

Jocul este tătarec și numai pentru fete. Ele se prind de mâini și se așează în forma unui semicerc, stând în picioare. Cele două fete din capătul semicercului spun cuvintele:

1. <i>Șoban!</i>	1. <i>Ciobane!</i>
2. <i>Ne dâr o?</i>	2. <i>Ce-i asta?</i>
1. <i>Coiun caidâ?</i>	1. <i>Unde-s oile?</i>
2. <i>Bar bac cârdâ!</i>	2. <i>Du-te și le caută în câmp?</i>
1. <i>Ne otlai?</i>	1. <i>Ce pasc?</i>
2. <i>Leblemè.</i>	2. <i>Năut.</i>
1. <i>Ne așai?</i>	1. <i>Ce mănâncă?</i>
2. <i>Carâ curmâ.</i>	2. <i>Curmale negre.</i>
1. <i>Ne suiè?</i>	1. <i>Ce beau?</i>
2. <i>Ac siul.</i>	2. <i>Lapte alb.</i>
1. <i>Bosagan ne den?</i>	1. <i>Pragul de ce-l ții?</i>

2. <i>Bolactan.</i>	2. <i>De țâțâni.</i>
1. <i>Săbârtci ne den ?</i>	1. <i>Mătura de ce-o ții ?</i>
2. <i>Telden.</i>	2. <i>De sârmă.</i>
1. <i>Cași ten ?</i>	1. <i>Câte fire.</i>
2. <i>Bin len.</i>	2. <i>O mie de fire.</i>
1. <i>Bâni magă</i>	1. <i>O mie pentru mine.</i>
<i>Bâni saga,</i>	<i>O mie pentru tine,</i>
<i>Chemanemen</i>	<i>Cu vioara,</i>
<i>Darèmen,</i>	<i>Cu tamburina,</i>
<i>Chel de cheș,</i>	<i>Vin de treci,</i>
<i>Chel de cheș !</i>	<i>Vin de treci.</i>

Odată cu spunerea celor din urmă cuvinte, o față dintr'un capăt șade pe loc, iar cealaltă din cëlălalt capăt trece mereu cu tovarășele ei pe sub mânilor celorlalte, până când toate devin cu mâinile încrucișate pe piept. Pe urmă, cele două fete din capete trag de șir în direcții opuse, până când se rupe de pe la mijloc. Apoi jocul poate reîncepe.

IV. ALAILEN. MALAILEN.

Jocul este turcesc și numai pentru fete. Ele ținându-se de mâini, se așează pe două rânduri față în față, la depărtare de vre-o doi metri, stând în picioare. După aceasta încep să cânte,—dansând unele în fața altora—cuvintele acestea :

1. <i>Alailen</i>	1. <i>Mătușă</i>
<i>Malailen</i>	<i>Cu mălaiu</i>
<i>Bir top sarailen</i>	<i>Și cu un pumn de palate,</i>
<i>Ne isterân ?</i>	<i>Ce vrei ?</i>
2. <i>Bizim alailen</i>	2. <i>Cu mătușă mea,</i>
<i>Ordà bir ghiuzel var</i>	<i>Acolo este o frumoasă</i>
<i>Oni isterâm.</i>	<i>Și pe aceea o vreau.</i>
<i>Aadâdâr</i>	<i>Numele ei</i>
<i>Daadâdâr</i>	<i>Gustul</i>
<i>Chianié deghendâr.</i>	<i>Numele ei Chianié.</i>
<i>Arșânlan</i>	<i>Cu cotul,</i>
<i>Purșânlar</i>	<i>Cu peria,</i>
<i>Ainali cârșaulan</i>	<i>Cu oglinda cu pervaz,</i>

*Bin daul
Bin zurnai
Biž varâr alarás.*

*Cu o mie de tobe
Și o mie de flaute,
Noi mergem s'o luăm.*

Apoi două fete dintr'un șir se duc, dansând și cântând ultimele cuvinte ale cântecului, către ceata din față și,—făcând mâinile brancardă,—iau cu ele o țată. Jocul continuă astfel până sfârșesc toate fetele dintr'un șir.

DIVERSE

V. Pârvan: «*In chestiunea etimologiei Dunării*»: «In legătură cu «Dunărea», înșirând în cartea IV. cap. 47 și urm., râurile care curg prin țara scitică și, în amănunte, pe acelea care îngroașe Dunărea, *Herodot* ne citează un *Jpâkyris*, un *Araros*, un *Naparis* și, pornind din țara vecină a Agathyrsilor, pe *Mâris*. Se poate ca și *Araros* să fie, de fapt, tot *Araris*,—căci manuscriptele lui *Herodot* au destule mici erori de acelaș gen. Dar chiar *Araros* nu face nici o supăvare pentru ce ne trebuie aici.

Dacă e acum să reconstituim numele epihoric al Dunării, e limpede că la binecunoscutul și de toți acceptatul *Donna* suntem oarecum datorii să legăm sufixul indigen *-ris*, obținând pe firescul *Downaris*, alătura de *Nâparis* și celelalte.

Dacă adăogăm la numirile lui *Herodot* pe *Sagaris* al lui *Ovidiu* (*ex Ponto*, IV, 10, 47) și însuși numele Niprului, *Danapris*, cunoscut încă din antichitate și luăm în considerație și alte numiri scitice de râuri ca: *Agaros*, *Oaros* și *Thessyris* (art. lui *K. Kretschmer*, *Sarmatia*, la *Pauly-Kroll-Witte*, II A, 4 și urm.), numele reconstituit al Dunării, *Downaris*, devine oarecum indispensabil. (*Revista istorică*, An. VII, p. 248).

St. Hepites: *Cea mai mare cantitate de ploaie într'o zi.*

La *Cherrapungi*, în munții *Himalaia*, la 1250 m. de altitudine, care era până mai deunăzi localitatea unde ploua mai mult în cursul unui an, s'a strâns în ziua de 14 Iunie 1876, în curs de 24 ore, o cantitate totală de apă de 1036 mm. Ei bine, în anul 1911 s'a constatat că în ziua de 14 Iulie dela prânz până la 15 Iulie la prânz, adică în 24 ore s'a adunat o cantitate de apă de 1168 mm. pe un platou al muntelui *Baguio* (cam la 1450 m. altitudine) din insula *Luzon*, făcând parte din arhipelagul insulelor *Filipine*. Cantitatea de 1168 mm. de apă este dar cea mai mare constatată până acum pe fața pământului, în curs de 24 ore.

Se știe pe de altă parte că cea mai mare cantitate de apă, care a căzut într'un minut pe fața globului, este până acum de 10,25 mm. ceea ce s'a întâmplat la 7 Iulie 1889 la stațiunea meteorologică dela *Curtea de Argeș*, unde în interval de 20 minnte s'a adunat 205 mm. de apă. Se mai știe de asemeni că la *Caraomer* în *Dobrogea* au căzut 320 mm. de ploaie în 4 ore, în ziua de 17 August 1900. (*Vezi Hepites Rupere de nori la Caraomer în Dobrogea*, *Analele Acad. Rom.* Tom. 23, pag. 48).

(*Din Bulet, Soc. Regale Rom. de geografie*, Tom. XL, 1921, pag. 388).

ERATA

In No. 1 An. III pag. 33 rândul 4 și 3 de jos în sus :

In loc de : *Nu încetase încă noua emigrație bulgărească.*

Să se citească : *nu începuse încă noua imigrație bulgărească.*

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea revistei «Analele Dobrogei» :

Comitetul școlar județean, Constanța	2500	Lei
Primăria din Bazargic	580	»
Vasile Helgiu	200	»
Dr. Pilescu	60	»
D-l Turbatu	10	»

Comitetul.

Publicațiuni primite

George Georgescu: Lămuriri asupra chestiunii proprietății rurale din Dobrogea nouă, București, 1922, Tiparul românesc.

I. G. Marinescu: Cele mai frumoase pagini din Pedagogie și Psihologie. București 1922. Editura Librăriei H. Steinberg & Fiu.

Abonamentul la „Analele Dobrogei” este pe an :

La ediția obișnuită 40 lei

La ediția pe velină 80 „

Abonamentele se trimit d-lui C. Brătescu, la Școala normală din Constanța, prin mandat poștal.

Colecția întreagă a anului I și II

La ediția obișnuită : câte 60 lei

La ediția pe velină : câte 100 lei.

COMUNICAȚI SCHIMBARILE DE ADRESE !

Prețul unui volum 10 lei.

Analele Dobrogei

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

- V. Pârvan: Pentru Callatis
- G. Vâlsan: „Bulgarii“ lui Boscovich.
- V. Bogrea: In jurul „Alexandriei“.
- M. Pricopie: Cântecul clopotului. (Fr. Schiller).
- I. Bentoiu: Romanțe (H. Heine).
- P. Papahagi: Urme românești în toponimia pen. Balcanice.
- V. Lăiniceanu: Iarnă.
- A. Măndru: In Amurg.
- Dr. G. Ulieru: Cântul LXVI din Grădinarul (Rabindranath-
P. Papahagi: Din toponimia Bulgariei.
- I. Dumitrescu: Folklor tătărese din Pervelia.
- Eugen Ciuchi: Adriea, Adriea!
- J. Stoenescu-Dunăre: Canalul navigabil Cernavoda-Constanța.
- D. Stoicescu: Serenadă; Fe țărmlu mării.
- Dr. G. Ulieru: Prin grădina lui Esculap.
- B. Delamare: Bosforul, Dardanelele și țara noastră.
- M. Pricopie: In cuartir; Despărțire.
- Ion Catzingri: Din trecutul satului Muratan.
- Stan Alexe: Legenda satului Tatar-Atmagea.
- Rectificări și adaosuri.—Concurs.

TIPOGRAFIA „VICTORIA“
CONSTANȚA

11, Str. ada Generă Lahovar i, 11

1922

Manuscrisele se trimit d-lui C. Bratescu, profesor la Școala normală din Constanța.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

*Revistele și Publicațiile
cu care „Analele Dobrogei” fac schimb:*

1. *Convorbiri Literare*, București.
2. *Rev. științifică Adamachi*, Iași.
3. *Rev. Transilvania*, Sibiu.
4. *Viața Românească*, Iași.
5. *Viața Nouă*, București.
6. *Neamul Românesc pentru popor*, București.
7. *Arhivele Olteniei*, Craiova.
8. *Lamura*, București.
9. *Arhiva*, Iași.
10. *Revista vremii*, București.
11. *Rev. Școala*, Cernăuți.
12. *Brățde adânci*, București.
13. *Buletinul de informații al grădinii botanice*, Cluj.
14. *Buletinul Soc. Numismatice Române*, București.
15. *Ioan Neculce*, Iași.
16. *Șezătoarea*, Folticeni.
17. *Tovărășia*, București.
18. *Dobrogea economică*, Constanța.
19. *Apărarea Națională*, București.

PENTRU CALLATIS

Țările de veche civilizație din Apus, în dorința de a cunoaște cât mai mult din tainele trecutului, cu care se lărgește și se îmbogățește viața prezentului, merg în ținuturile depărtate, de cultură antică, ale Răsăritului, și, cu mijloace din belșug, sapă, cercetează, publică nenumărate lucruri nouă asupra Acelora, dela cari, în mare parte, se trag gândurile și faptele noastre de azi: Greci, Egipteni, Asiro-Babiloneni și alții.

În țara noastră există încă destule urme ale vieții de neasemănată armonie — pare, pentru totdeauna trecută — a Elenilor.

Ce-a fost în Tomi, e pierdut. Orașul banal de azi e așezat deasupra și turtește cu masivitatea lui inertă mormântul contemporanilor lui Sofocle și Fidias.

Histria, cu mai mult noroc, a rămas neprofanată de așezările moderne. Barbarii trecuți și prezenți au furat ce-au putut din ruinele ei. Dar locuințe urâte și stupide n'au clădit în singurătatea senină a ruinelor ei. Inchinătorii mării ei amintiri, noi chemăm azi cu iubire și pietate la sfânta lumină a zilei umbrele anticei cetăți și, ca oameni, ce-au fost, ei surâd din nou bucurosi la blânda mângâiere a cântecului amintirei:

Și, între nenorocirea Tomilor și soarta bună a Histriei, stă Callatis.

Mândră și vitează, credincioasă și strălucită, se ridică fiica Heracleei dorice, fiică ea însăși a Megarei, de pe melancolicul țarm corintic, sunt acum 2500 și apoi 2300, și apoi iară 1800 de ani, cu temple și portice, și teatre și gimnasii, cu totul tot de marmoră.

De-asupra ruinelor ei s'au sălășluit într'un biet târg sărac și urât barbarii vremilor noastre. Delicatele reliefe funebre de marmoră, aburite de ușoare culori care se adăogau lucirei prea albe a pietrei, sunt azi material de ars var, pentru genialii turco-tatari ai prezentului.

Am spus Puternicilor zilei, i-am rugat, să așeze co-cioabele contemporane ceva mai departe de sacrele ruine. E loc destul împrejur. Dar cu cine să te înțelegi? Nu sunt eu însu-mi un pribeag rătăcit, cu visuri din altă lume în mijlocul celor ce au interes numai pentru ce e îmbuibarea greoaie a trupului, dar nu au nimic pentru bruma de suflet câtă a mai rămas pâlپând în bieteles lor ființe de o clipă.

Callatis se va acoperi încet de urățenii moderne. Anticii vor dormi încă mult subt moloz. Bucuria lor copilărească — spusă pe atâtea din pietrele lor de mormânt — de a mai vedea odată buna lumină a Soarelui, nu le va fi sortită. În mormintele artei și vieții lor se vor coborî subsolurile măcelăriilor și cărciumilor moderne. Din marmorele lor vor face mortar și piatră de clădit la cazăr-mile lor informe.

Dar eu atunci voiu fi, însu-mi, de mult trecut la umbre. Și, cine-știe, urmașii, mai înțelepți ca tovarășii mei de vis, în zilele cele ciudate de azi, vor fi de părere că e naiv și neeconomic a nu utiliza așa niște excelente cariere de piatră, gata lucrată, cum sunt toate ruinele grecești și romane, ale Patriei noastre de azi.

Și totuși, o litanie, o plângere, o amintitoare cântare de dragoste, va fi răsunit și pentru Callatis, înainte de a fi plecat eu la umbre.

VASILE PĂRVAN

Profesor la Universit. din București.

„BULGARII” LUI BOSCOVICH *)

Pentru studiul Dobrogei în sec. XVIII memoriul lui **R. G. Boscovich**: *Giornale di un viaggio da Constanti-nopoli in Polonia*, Bassano, 1784,¹⁾ se înfățișează ca cel mai veridic și mai amănunțit izvor de informațiune geografică și etnografică. Polemica dusă în jurul vechimei elementului românesc sau bulgăresc în Dobrogea a utilizat pe acest autor din ambele puncte de vedere. Boscovich pomeneste și pe Români și pe Bulgari; mai mult însă pe aceștia din urmă, lucru care a fost exploatat din belșug de învățații bulgari. Cred că o citire atentă a lui Boscovich și o confruntare cu alte izvoare contemporane, poate arăta că adevărul este altul de cât cel admis tacit de noi până acum și proclamat triumfător de vecinii noștri. „Bulgarii“ lui Boscovich nu sunt atât de Bulgari pe cât se crede.

Acest autor numai rar poate da indicațiuni exacte cu privire la naționalitatea locuitorilor, făcând parte din convoiul unui ambasador englez. Boscovich trece repede prin sate și numai la popasuri mai lungi își putea da seama deslușit de deosebiri naționale. Așa menționează la Ienibazar, tocmai lângă Varna, o „famiglia valaca“ (p. 66), pentru că doarme în casa ei. Tot așa „Ienikioi“ e men-

*) Acest articol a apărut întâi în «Lui Nicolae Iorga, Omăgiu» p. 313—318. Ed. Ramuri, Craiova 1921.

1) Călătoria fusese făcută în vara anului 1762.

ționat ca locuit de „cristiani che parlavano la lingua Valaca“ (p. 86) pentru că popasul de noapte se face în case românești. Altfel el se crede achitat cu mențiunea «cristiani» sau «cristiani bulgari».

Ca și la călătorii dinaintea lui, interesul mare erà menționarea populațiunii creștine în această parte a împărăției turcești. De aceea distincțiunea între creștini și musulmani nu lipsește niciodată. Când se pomenește „cristiani bulgari“ nu înseamnă numai de cât că Boscovich s'a gândit să dea o calificare etnică. La el toată țara de la Balcani la Dunăre rar este „Turchia“ (p. 79, 82), dar mai întotdeauna „Bulgaria“ (cuprinzându-se aci și Dobrogea). Așa la p. IV: „attraversando la Bulgaria e la Moldavia“; p. 94: la Galați e găzduit într'o mănăstire, care îi pare magnifică, față de acele „case de villagi di Bulgaria“; cf. pp. 80, 81, 103, 104, etc. Locuitorii creștini ai acestei „Bulgaria“ sunt deci pentru el, de câte ori nu are alte indicațiuni mai precise, „cristiani bulgari“, fiindcă locuiesc în ceia ce el numește „Bulgaria“. Epitetul se referă de multe ori la un fapt geografic, nu etnic, întocmai cum la **Lauterer** și **Mihanovici** de mai târziu (1782-3) „bulgarisches Dorf“ și „wallachisches Dorf“ înseamnă: sat de pe malul drept și sat de pe malul stâng al Dunării ¹⁾.

Aceasta nu este numai o ipoteză. Sub Bulgarii lui Boscovich se pot dovedi, în Dobrogea, *Români*. O primă dovadă e cu satul *Ballagikioi*, pe care Boscovich îl descrie ca format din două grupe de case depărtate între ele de un sfert de milă. Într'o parte locuiau Turci, în cealaltă „cristiani bulgari“. Invățații bulgari s'au grăbit să aducă această mențiune ca argument despre populația bulgărească a acestui sat și de aci despre preponderanța Bulgarilor în Dobrogea pe vremea lui Boscovich.— Avem însă isvoare cu care putem controla spusese lui Boscovich. Harta, *Plans der Moldau, Basarabien, und Wa-*

1). V. memoriile lor publicate N. Docan., Explorațiuni austriace pe Dunăre An Ac Rom, Secț. Istor., Ser'a II, Tom XXXVI (1913-1914) — Cf. la Paul din Alep. satele de „creștini bulgari“ din Dobrogea. Asupra lor a avut îndoelei d. N. Iorga, care propune: „sate de creștini din Bulgaria“. (*Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, lassy, 1917, p. 58).

lahey, nebst angränzenden Theilen von Pohlen und Bulgarian“ lucrată între 1769—1774 ¹⁾—deci aproape contimporană călătoriei lui Boscovich, — înregistrează aceste sate cu două semne și cu o singură numire: *Balla-lesj*. Într-o hartă de mai târziu, a lui **F. Fried**, ²⁾ avem numele ambelor sate: *Baltadzsi* și *Baltadzseszli* care în harta lui **F. von Weiss**. ³⁾ apar *Baltadschi* și *Ballaschesti* pe pârâul *Ballaschesti*. **Harta statistică rusă** din 1835 ⁴⁾ are numai *Baltadjești*, cu semn de siliște; **Ion Ionescu** ⁵⁾: *Baltadjehti*; **Central Europa** ⁶⁾: *Balla-ceșli*, etc.

Se pare că satul, întemeiat de vre-un Baltagi, soldat purtător de baltag—și Cantemir pomenește astfel de ostași în garda sultanei Validé—a fost populat în mare parte de Români, apoi s'a dedublat, așezarea cea nouă luând nume românesc derivat de la așezarea cea veche. Războaiele l-au adus la o singură așezare—și e caracteristic că *numirea românească s'a păstrat*, chiar când nu a mai fost populat de cât de Turci, cum îl arată harta lui Ion Ionescu.

Deci numele satului de „creștini bulgari“ ai lui Boscovich era românesc. Satul fusese întemeiat de Români și își păstrează numele românesc în toate hărțile vechi. Ar fi neferesc să admitem că tocmai în vremea lui Boscovich, Românii fuseseră înlocuiți cu Bulgari într-o regiune care în „Plans“ se arată ca intens populată de sate românești indisputabile: *Dojan*, *Schiriquil* (Siriul), *Tikileștj*, *Ginderesj* (Ghizdărești), *Skrofenj*, *Gasinesj*, (Hășănești), *Straja*, *Kaipiczj*.

1) Hartă manuscrisă în colecțiunea Academiei Române; necatalogată. d. N. DOCAN o descrie în: *Lucrările cartografice despre războiul din 1787—1791*, An. Ac. Rom., Secț. Ist., Seria II, Tom. XXXIV (1911—1912) p. 1269—70. Asupra importanței acestei hărți am atras atențiunea în: *Românii din Dobrogea, de pe o hartă din circa 1769—74*, în *Analele Dobrogei*, I (1920), p. 532—599.

2) F. FRIED, *Carte de la Moldavie, Valachie, Bessarabie avec la Transylvanie et la Bucovine*, Wienne. 1828.

3) F. VON WEISS, *Carte der Europaeischen Turkey*, Wien 1829.

4) Asupra ei v. G. VALSAN, *O fașă în popularea Țărilor românești* Buletinul S. R. R. Geografie, 1912

5) ION IONESCU, *Escursion agricole dans la Dobroudja*, Constantinople, 1851.

6) I. SCHEDA, *General-Karte des oesterr. Kaiserstaates*, etc. Wien 1856

De altminteri chiar Boscovich ne oferă argumente ca să putem contesta afirmațiunea sa cu privire la naționalitatea locuitorilor. Convoiul în care se află călătorul, de frica ciumei, *nu intră în sat*, ci se oprește, pentru popasul de noapte, în marginea satului *turcesc*, în cor-turi. Satul turcesc singur era lângă drum. Satul creștin se afla ascuns mai departe în susul văii. Boscovich adaugă: „si parlo anche con alcuni de cristiani“, care nu mai sunt numiți Bulgari. Forma reflexivă a verbului permite presupunerea că nu Boscovich în persoană a vorbit cu sătenii. Din text e sigur că Boscovich nu a cunoscut direct satul creștin și e posibil să nu fi vorbit nici cu sătenii din el.

Acesta nu e singurul caz. „Sarakioid“ e numit de Boscovich „villaggio cristiano di 150 case in circa“. Aci nu se precizează naționalitatea. D. Iorga a arătat că satul era românesc, după menționarea preotului care depindea de un Episcop al Moldovei. Cred că pasagiul lui Boscovich oferă un alt argument care nu a fost luat în seamă.

În acest sat Boscovich e nevoit să vorbească cu gazda lui *prin interpret*. Boscovich era însă ragusan, slav de origină și se înțelegea bine cu Bulgarii, cum singur arată aiurea (p. 31). Creștinii din Sarai nu erau deci Bulgari; ei depindeau de o episcopie moldoveană. Ambele argumente se întregesc spre a stabili definitiv naționalitatea românească a locuitorilor.

În lumina acestor exemple se poate judeca mai bine menționarea la Boscovich a satului „Dajakioi, villaggio ben grande di 300 case tra Turche e *Bulgare*“ (p. 85). Numirea turcească, pe care o mai găsim în harta **Me-siodacului**¹⁾ e de aceeași categorie ca Baltagkioi, Sarakioid și Ienikioi, pe care îl vom vedea mai la vale: e cor-relativul turcesc al unei numiri care, la această epocă, există și în românește, dar pe care Boscovich nu o putea auzi, fiindcă în convoiul său călăuzele erau numai Turci și Tătari. Daiakioi corespunde lui *Dăieni* de azi, care trebuie să se fi pronunțat *Dăiani*,—căci altfel nu

1). N. IORGA, O hartă a Țării-Românești și un geograf dobrogean din circa, 1780. An. Ac. Rom., Secț. Istor. Seria II, Tom. XXXVI (1913—14).

ar fi explicabil cum s'a păstrat sub această formă pe atâtea hărți vechi. **Plans** (1769—74) îl înregistrează *Dojan*, **F. L. Güssefeld** (1785)¹⁾, *Daja*, **Fried și Weiss** (1828-29) *Dojan*, **Harta statistică rusă** (1835) *Doiani*, Ediția Atlasului **Stieler** din 1834: *Dojan*; **Ion Ionescu** (1851): *Dajeni*; **Central Europa** (1856): *Doieni*, etc.

Cât despre casele „bulgare“, ele îmi par tot atât de bulgare ca și cele din Băltăgești. Boscovich, care face aci un scurt popas de amiaz, nici n'a avut vreme să-și dea seama de naționalitatea locuitorilor. Nicăeri aiurea, în toată literatura folosită în desbaterea chestiunii etnice dobrogene, nu sunt menționați în acest sat Bulgari. Românii apar însă în număr de mai multe mii dela 1603 (V. Alvisé Radibrati apud **N. Iorga**, *Droits nationaux*, etc., Harta statistică rusă din 1835, arată în jurul satului o toponimie exclusiv românească: *Rotunda*, *Gropeli* (Gropile), *Frecățea* (cf. satul Frecăței), *Sermuroiu* (Tărmuroiul?) *Doianilo* (r)—Ostrovul, *Libodoiu* (Lebădoiul), *Detunatu*, *Verigu Stoenești*, etc.

E interesantă menționarea în fruntea satului a unui guvernator, care poartă titlul de *Voevod* (p. 84), ceia ce amintește pe „Domnul Constantin, Boer de Măcin“ al poeziilor populare dobrogene²⁾.

Urcând râpa de la Dajakioi la Ienikioi, Boscovich trece fără să se oprească, pe lângă satul *Taschburnu*, cu 50 de case „tra Turche e *Bulgare*“. Această fixare a naționalității din fugă îmi pare prea problematică spre a insista asupra ei — Satul care se pare că a avut o viață trecătoare, e înregistrat și la Mesiodacul, pe malul Dunării. Pe alte hărți nu-l mai găsesc, **D. A. P. Arbore**³⁾ crede că se află lângă lacul Razim, unde și azi există un deal *Taschburun* (*sic*).

1). F. L. GUSSEFELD, *Charte von der Moldau und Walachey*, etc. Nurnberg, 1785.

2). *Voevozi* mai erau și în alte părți ale Turciei, V. Cronica expediției Turcilor în Moreea, editată de d. N. IORGA, p. 40 și nota; pentru *Aiani* = guvernatori la hotare, ib p. 1; pentru *boerii* Dobrogei, afară de poeziile populare — Burada, Brătescu, — v. și Palașinul de Kulm: 150 boeri în Dobrogea, în N. IORGA, *Acte și fragmente I*, p. 93.

3). P. ARBORE. *Din etnografia Dobrogei: Așezările Bulgarilor*, Arhiva Dobrogei I, 1916, p. 27. Având în vedere textul lui Boscovich, e greu de admis această identificare.

Boscovich mai înregistrează un sat *Ienikioi*, unde convoiul găsește popas de noapte în case sărace dar curate de creștini „che parlavano la lingua Valaca“ (p. 86.)

Acest sat este *Satul-Nou*, după poziție, după populație și după nume, care nu e de cât echivalentul numelui românesc.

Nu cunosc nici o altă hartă care să-l înregistreze sub forma lui Boscovich, care, cum am spus, era informat asupra numirii satelor de călăuze turcești. **F. Fried** are un *Talaresk* în apropiere,—numire românească arătând că pe lângă un sat românesc se mai află și altul tătaresc, care căpătase un nume de la Români. **F. von Weiss** înseamnă pe apa Cernei un *Tscheniköi*. Acesta nu cred să fie Ienikioi, ci Cernikioi, un dublet al satului Cerna (vezi-l în lista satelor dispărute la Ion Ionescu, care are pe Cerna între satele existente) Forma curat românească apare pe hărți curând după călătoria lui Boscovich. **F. L. Güssefeld** (1785) înregistrează în acest loc *Nou*; **F. Jos Ruhedorf** (Mappa specialis *Walachiae*, 1788) îl are sub formele: *Noi*, *Noen*, puse alături; **F. Fried**: *Salonou*; **F. von Weiss**: *Salanou*, etc. Savantul bulgar d. **A. Ischirkoff**, îl numește *Eni-keni* și *Novo-Selo* „ou bien en roumain Satu Nou“. D-sa afirmă grav ¹⁾ că în acest sat au venit din Basarabia, Bulgarii în 1858, iar Români în 1860! Deci tot Bulgarii sunt mai vechi—cu doi ani!—Că Bulgarii au venit atunci, este foarte probabil. Dar Românii erau și pe vremea lui Boscovich—cu permisiunea d-lui **Ischirkoff**, care a citit pe Boscovich—și știe să-l aprecieze deosebit când vorbește de „cristiani bulgari“.

Numele românesc păstrat în atâtea hărți vechi arată că, cel puțin din vremea lui Boscovich până azi, Românii au continuat să populeze neîntrerupt satul.

G. VÂLSAN

Profesor la Universitatea din Cluj

1). A. ISCHIRKOFF, Les Bulgares en Dobroudja, Berne 1919, p. 160.

IN JURUL „ALEXANDRIEI“.

‘PAȘTELE BLAJINILOR’ și altele.

I. Numărul din Oct.—Dec. 1921, al revistei de față reproduce (p. 578 sqq) un articol al d-lui *Th. Sperantia* asupra *Blajinilor* sau *Rohmanilor*, în care excelentul anecdotist ajunge la rezultatul, senzațional, că „*Rohmanii* sau *Blajinii* sunt *Români*, adică frați de-ai noștri, pe cari i am lăsat, nu peste Mare, ci la Mare, în partea unde se varsă apele Bucovinei, adică în Dobrogea“. Aceasta, din cauză că în cutare versiune bucovineană a credinței despre Rohmani se spune că ei „trăiesc pe lângă Mare, pe unde se varsă apele din Bucovina, în țara păgânească“.

Monografia *Sărbătorile la Români* a răposatului părinte *Marian*, totuși, din care și-a cules d. *Sperantia* „argumentele“ și la care trimite odată, i-ar fi putut arăta, că ipoteza d sale nu se sprijină pe nimic solid și că, asupra originii Rohmanilor, s’au exprimat de mult păreri fără de asemănare mai plausibile.

„*Rohmanii*, numiți altmintrelea și *Rogmani*, *Rochmani* și *Blajini*“, — se poate căi acolo, în vol. III, p. 171, sqq, sub titlul de *Paștele Blajinilor*, — „sunt, după credința și spusa Românilor din cele mai multe părți ale Bucovinei, un popor creștin, care locuiește într’o țară depărtată. Inșă cum se numește țara aceea și în care parte din lume se află ea, nime nu știe cu siguranță. Așa, *Românii* din Volovăț și cei din Gura Humorului cred și spun că *Rochmanii*, numiți de cei din urmă *Rohmani* și

Blajini, locuiesc lângă apele cele mari, în care se varsă *toate*¹⁾ râurile, pâraele și pârâiașele; cei din Boiana și Cernăuți zic că trăesc într'o *pustietate* mare, pe țărmul Mării; cei din Suceava, Rădăuți și Fundul Moldovei spun că trăesc în *Ostroavele Mărilor...*; cei din Mihalcea spun că Rohmanii sunt Români²⁾ ca și noi, ba încă mai buni decât cei din Moldova și că ei trăesc foarte departe *peste Mare*, tot mai acolo de unde-s *Jidanii, la Ierusalim*, dar mai încoace de ei...“.

Mai precis (p. 173, nota 5): Rohmanii sunt „niște călugări, cari trăesc în *pustie*“, niște „*pustnici*, cari postesc opt săptămâni și au Paști abia atunci când văd că vin coji de ouă pe râuri“. Căci la Paștele noastre, gospodinele au grije să arunce în apă găocile ouălor, iar „găocile aruncate pe apele curgătoare încep a pluti și a se duce pe apă în jos, până ce dau de *Apa Sâmbetei* și cu aceasta ajung apoi în țara *Rocmanilor*“ (p. 174 sq.), cari află astfel, de sosirea Paștilor și le serbează la rândul lor. Le serbează, însă, și Români noștri, dar mai ales Româncele, cântând „întru amintirea fericților *Blajini*“ (p. 179).

Că această prăsnuire a „fericților“ nu e decât un străvechi aspect popular al cultului morților, — pretutindeni „buni“ lat. *manes* din *manus*—bonus), „*blajini*“ (sl. *blazen*), „fericiți“ (gr. μακάριοι³⁾) — va recunoaște, sper, și d. Sperantia. *Apa Sâmbetei* care curge prin țara lor, e fluviul tipic al Infernului (v. n. următor!).

« *Blajini*, „fericiți“, sunt însă și locuitorii *Insulei Fericților* din „*Alexandria*“, celebrul „*Ostrov al Macaronului*“ (Μακάρων νήσος),⁴⁾

1) Nu numai ale Bucovinei, deci!

2) Etimologie populară (*Rohman*—*Român*), ca și *Rogman* — *rog* (corn) sau *Rugmani*—*rug* (Coșbuc p. 182)

3) Firește, însă, că «prea-fericitul», ca titlu al Patriarhilor (gr. μακαριώτατος alături de παναγιώτατος prea-sfințitul), nu îndreptățește la concluzii relative la data morții acestora, cum credea d. George Pascu (Istoria literaturii române din secolul XVII, p. 155; cf. reedificarea d-lui D. Russo, în «*Adaos*»). O expunere completă, relativ la aceste epitete, dă H. Gelzer, *Der Patriarchat von Aclrida*, p. 17 sqq. (în special despre μακαριώτατος v. pp. 181—3).

4) Μακάρων νήσος, încă în Pindar, Ol. II, 77 și Herodot III, 26 («*Ostrovul fericților*») în trad. vr., ed. Iorga, p. 157). Interesantă, mai ales, această mențiune, uitată, din corespondența lui Cicero: „Ne vivam, mi Atticē, si mihi non modo Tusculanum, ubi ceteroquū sum libenter, sed μακάρων νήσοι: tanti sunt, ut sine te sim tot dies“ *Ad. Atticum*, XII, 3, 1).—Observăm aici că numele Impăratului din «*Macaron*» în

care în versiunea sârbească, (ed. Novakovic, p. 85 nota) se chiamă : *Ostrova Blazenik* (cf. *Ostroave a'Blajinilor*, în „Mărgăritare“ din 1744, citat în Dict. Acad., s. v. *blajini*). Iar, pe de altă parte, se știe că aceiași Blajini, adevă *Nagomudri*, „înțelepți goi“ (γυμνοσοφισταί), în redacția bizantină a romanului lui Alexandru obvin ca *Brahmani* (Βραχμῆνες), — nume foarte curând corupt în : *Rahmani* (v. Novakovic, p. XXVIII, nota 1); cf. și acei *Rahmanți*, din zilele cărora ar data vârcolacii, după Iordache Golescu (G. T. Kirileanu, în „Șezătoarea“ 1922, p. 107.)

Indentitatea *Blajinilor* sau *Rohmanilor* cu *Brahmanii*, care se impune, așa zicând, cu rigoare matematică, — a stabilit-o cel dintâi Dr. Ign. Ioh. Hanusch, în opera sa : *Die Wissenschaft des slavischen Mythus, im weitesten, das altpersisch-lithauischen Mythus mitumfassenden Sinne*, Lemberg 1842, p. 197 (apud Marian, o. c. p. 186 sqq.). Ea a fost reluată apoi de d. N. Cartojan în *Alexandria în literatura românească*, p. 100. ¹⁾

Concluzia e evidentă :

Paștile Blajinilor (într'un cântec popular basarabeian din colecția recentă a d-lui I. Buzdugan apare interpretarea de etimo-

red. bizantine, *Dandamis*, căruia i s'a substituit ulterior epitetul *Evant* εὐάντης, „plăcut“ (Cartojan, p. 43, cf. Ivan-Impărat din basme), era în realitate, numele unuia dintre filosofii din suita lui Alexandru, cinicul *Dandamis*, la Strabo, greșit : *Μάνδαρις*, (v. Camillo Morelli, *Sulla tracce del romanzo e della novella «Alessandro e Dandamis*, în «Studi italiani di Filologia classica», n. s. I (1920), p. 25 sqq.), ceiace explică numele *Meneadra* din versiunea sârbă, care-l consideră, împreună cu *Aristotelea*, ca «*doi makedonske filosofi*» (p. XLIV, Novakovic, unde „filosof Sofoklje“, p. XLVI, corespunde cu «*filosoful Soflochie*» al nostru : Cartojan, p. 53).

Pentru *Dardanus*, voevodul (cf. în Marele Dict. Geografic : *Muntele Dărdălușului*), pe care l-am indentificat cu *Dandarusa*, *Dardanus* din Novakovic (v. *Dacoromania*, I, p. 456), sunt de comparat nu numai *Δάρδανοι*, („Dardalii“ din col. de poes. pop. Giuglea-Vâlsan, p. 276 *Dardanlii* ?), ci, mai cu seamă acei *Δανδαροί* caucasieni, identificați de Tomaschek (Die alten Thraker, p. 26) cu Cerchezii (*Κέρκεται*), și chiar *Δαρδανέες* Curzi din Herodot (ibid.).—N'am putea spune, dacă aparține aici n. topic vlăscean *Dandara*; dar faimosul n. de familie bulg. *Dandarevski* e, foarte probabil, din familie.

1) Părerea, divergentă, susținută de Kaindl *Die Huzulen*, p. 76, ap. Marian, o. c., p. 187 nota 1), că numele *Rahmanilor* ar deriva din arab. *rachman*, «blând blajin»,—frecvent în toponimia balcanică, și'n Dobrogea!—a reprezentat-o la noi d. Săineanu (Infl. orientală, I. p. CCLXXX).

logie populară: „Paștile-blăjinele“) nu au în ele nimic specific dobrogean ¹⁾. Originea *Blăjiniilor* sau *Rohmanilor* e în „Alexandrie“.

II. „**Apa Sâmbetei**“, lângă care locuiesc Blăjini, apare azi în locuțiunea *a se duce pe Apa Sâmbetei*, „a se duce pe copcă“, și'n imprecățiunea: „ducă-se pe Apa Sâmbetei,—și a Duminicii!“ (cf. Hasdeu, *Etym. Magnum*, II, col. 1288).

Topografia ei e următoarea :

„Împrejurul Iadului se află un fel de câmpie stearpă, ca și când ar fi arsă de foc ; iar prin câmpia aceia trece *Apa Sâmbetei*, care se revarsă în Iad“ (Marian, *Inmormântarea*; la Hasdeu, o. c., I, col. 184),—spre deosebire de *Apa Duminicii*, „un râu mare și limpede“, care „trece prin mijlocul câmpiilor întinse din prejurul Raiului“ și „se revarsă în Raiu“ (ibid).

Pomenirea *Apei Sâmbetei* în povestea bucovineană cu „Premintele Solomon“ (o. c. II, 1288), adică însuși Solomon înțeleptul, arată limpede atmosfera biblică, de Vechiu-Testament, a superstiției — și *Apa Duminicii* nu e, fără îndoială, de cât un pendant creștin, o *contre-partie* a *Apei Sâmbetei* iudaice.

În acele părți ale Orientului, însă, această *Apă a Sâmbetei* a avut, se pare, un substrat geografic real: fluviul *Nahr-Arka* ²⁾ de azi se chema, în adevăr, odinioară *Σαββατικός ποταμός* (Josephus, *Bell. Jud.*, VII, 5 ; cf. Pauly-Wissowa, s. v.), de oarece „curgea șese zile pe săptămână, iar în a șaptea secă“. E cunoscutul *Σαββατικόν*, *Sabbation*, *Sambation*, „Sabbatfluss, ein mythischer Fluss, der nach der jüdischen Sage die Sabbatruhe beobachtet“, despre care se vorbește și'n *Lexiconul Meyer* ³⁾.

1) Cf. și rut. *na rachmanskyi velyk den*, propriu: «la Paștele *Rahmanilor*», adică «la Paștelele calului», *ad Graecas Kalendas* (Miklosich, *Die türk. Elemente in den südost—und osteuropäischen Sprachen*, s. v. *rahman*, p. 145).

2) De fapt: fluviul *Arka*, de oarece *nahr = nahar* e cuvântul semit pentru «fluviu», precum *divipa* din *Divipa Sukhatara*, «Socotora» (una din insulele cu care a fost indentificat «Ostrovul Macaron») e terminul sanscrit pentru «insulă».

3) Ca o curiozitate de istorie culturală, notăm că ngr. — pop. *σαββατικόν*, „centime ou centimes payées au maître d'école par les écoliers chaque samedi, honoraires (Contopoulos), se plătea pe vremuri și'n Ardeal, în natură: «Merită crezare împărtășirile tradiționale, că plata (preoților sau «dascălilor») o formau contribuțiunile de bună voie ale locuitorilor, ouă, poame, brânză, lapte, grăunțe lemne de foc, ce le aduceau copiii de acasă (Sabbatalii). (V. Păcală, *Monografia com. Rășinari*, p. 375).

I. Marquart (*Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Leipzig 1903, p. 197) îl căută prin Africa, respingând părerea lui Westberg, care-l localizează în Rusia, la Chiev, interpretând greșit pe Σαμβάκας, (= scand. Sandbakki, „Sandbank“), numele acestui oraș la Porphyrogenetos (De adm. imp. ed. Bonn. p. 75, 1)¹⁾, în legătură cu iudaismul Chazarilor. Controversa asupra realității, substratului și situației fluviului, nu are însă de cât un interes secundar pentru noi, odată ce e fapt că, în anume redacții, „Alexandria“ vorbește de-o „Apă a Sâmbetei“, ca de unul din râurile care, împreună cu *Râul-de-Lapte* și *Râul-Nisipos*, duc la „Ostrovul“ Brahmanilor,—„Rohmanilor“ sau „Blajinilor“ noștri (v. în deosebi: Th. Nöldeke, *Beiträge zur Geschichte des Alexanderromans*, „in Denkschriften der (Wiener) Akademie“ vol. XXXVIII, 1890, p. 48, cu nota 4).

III. **Măru-Roș.** Ca o expresie „egală cu Duce-te-ai pe apa Sâmbetei!“ se citează în Gh. F. Ciușanu, *Superstițiile poporului român*, p. 10, blăstămul: „Duce-te-ai la Măru-Roș!“.

„E unul din cele mai îngrozitoare blăsteme“.

„In Vâlcea“, expresiunea *Măru Roșu* este egală cu limita cunoștințelor geografice pe care le are poporul. Așa, un țăran, care făcuse armata la Bârlad,—oraș care pentru el era un *finisterrae*,—îmi spunea că de la Bârlad încolo „este *Măru-Roșu*“ (ibid. p. 9)“.

„Până mite la *Măru-Roșu*, unde-i Călărașul de astăzi“, știe că i-ar fi gonit odinioară Nemții pe Turci un țăran din Covurlui (Graiul nostru, I, p. 323).

Firește că localizări ca acestea (Bârlad, Călărași) sunt lipsite de orice valoare—ca și, mai sus, «râurile Bucovinei»: ele nu sunt de cât expresia individuală, subiectivă, a orizontului geografic al celui ce vorbește. Ar fi interesant de văzut unde așează *Măru-Roșu*—dacă expresia li-e cunoscută—locuitorii din cutare cătun mehedințean, care el însuși se cheamă — de sigur pentru un motiv mult mai concret — *Măru Roșu*. E psihologia tuturor adaptărilor.

1) Numele tătăresc al Chievului ar fi, după Bruun, acel *Μαγχαπτις* la Nilos Doxopatries, în 1143), care ar corespunde cu «orașul Scitic», *Mangalia*, «ubi Europa terminatur», din Simon de Keza (Marquart, p. 59), identificat de Kunu Géza cu *Mongolia*. — Adăogim că și *Mangalia* noastră ar putea fi o pronunțare slavă a lui *Mongolia*, deci fără legătură cu *mangal*, cum se crede.

Ceiace e general în această credință este extrema depărtare a locului indicat prin *Mărul-Roș* — și, cu acest înțeles, expresia românească, atestată și aiurea (v. Dacoromania I, p. 455) este, fără îndoială, identică cu ngr. ἡ Κόκκινη μηλιά, la care am raportat-o, după Politis (l. c.), și care se întâlnește, la Grecii moderni, în legendele din ciclul lui Alexandru (cf. încă : Ath. Burturas în „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde zu Berlin“, XXIV, p. 169).

Interpretarea de „Persia“ ce i s'a dat, în cadrul acelor legende și în legătură cu celebra profeție din Dukas, cu *Μονοδενδριον*, din hotarul Persiei, până unde vor fi isgoniți Turcii de către Romei (cf. și *Θρηνοσ της Κ-πόμεωσ*, v. 866), coroborează cu *Cazâlbaş* : „Persan“, literal : „Cap-roș“ (fes roșu), — în „Alexandria“ românească și : *Cazârvași*—și cadrează, mai larg, cu cele ce știm relativ la criteriile orientale de deosebire și denumire a ținuturilor, după colori : *Marea-Roșie* pare a însemna, de fapt : „Das Meer des roten Landes“, sau „Marea Străinățății“ (rot=ausländisch)—*Te Teșer*, adică „Țara Roșie“ sau „Străinățatea“, fiind, pentru vechii Egipteni, întreg Ținutul dintre Nil și Marea Roșie, din cauza nisipului rōșietic (cf. *Kâzâ'kum*), în opoziție cu *Kem*, pământul negru (cf. *karakum*) al Egiptului propriu-zis, adică al *Kam-it-ilor*, sau *Kem-it-ilor* (v. A. Wiedemann, *Das alle Aegypten*, Heidelberg 1920, p. 14).

Kara-agaci, „Copacul negru“, s'a numit „die in Mittelasien der Grösse halber bekannte Ulme“ (Vámbéry, *Die primitive Cultur des turko-tatarischen Volkes*, p. 232), iar un sat *Qara agadj*, omonim cu *Caragaci* din Basarabia (care nu e, cum s'a spus, pl. lui *caragace*, „farcă“), se află „sur le Bosphore“ (Kieffer — Bianchi II, 468) — *Karaagaci* se chema, de altfel, și o seminție de Nogai.—Cf. și sl. *agac*, *Agazbaum*, *acacia* (Bernolak).

IV. Nedeia Cetate. D. Carlojan a arătat, în cartea citată, p. 97, că vestita cetate *Antina* ¹⁾ din Romanași nu e, în fond, de cât însăși *Atena* din Alexandria, „Antina“ și ea, deși nu, neapărat, ca «floare a cetăților». *ἀνθος* !

1) De „apa Antuia (sic), peste care «să mai vede o zidire de cetate mare la Ținutul Românașilor», vorbește «O descriție a Țerii Românești», tipărită de d. N. Iorga, în *Studii și documente*, III, p. 47.

Cred că putem adăogi încă un ecou de acest fel al romanului lui Alexandru: faimoasa *Nedeia-Cetate* din basmul muntean, pe ruinile căreia Hașdeu a construit odinioară un întreg eșafodaj de ipoteze.

Iată, mai întâi, pasagiul din „Fiul Vânătorului” (căci așa se cheamă povestea, culeasă de Ispirescu):

„—Fiule al vânătorului, zise împăratul, mi s'a spus de un oare cine, că tu te-ai fi lăudat, că poți să aduci meșteri de la *Nedeia-Cetate*, să-mi zidești un palat, cum nu s'a mai văzut altul, cu oasele astea de fildeș și să-l învelești cu peile de aspidă ce mi-ai adus”.

Fiăcul se învoi, dar ceru împăratului să-i dea „o sută de corăbii cu sare” și, pornind la drum, „după o călătorie foarte lungă, ajunse la *Nedeia-Cetate*, unde voi să intre, dară la porți îl opriră ostașii.

Hasdeu (Olteneșcele, Craiova, 1884, p. 113; cf. *Etyrn Magn.* IV, p. CXXXV) și, pe urmele lui, tiptil, autorii eterogeni ai „Dicționarului geografic al jud. Dolj” p. 219), vedeau în „Cetatea” basmului „Satul Nedeia din jud. Dolj”. Economia poveștii, totuși, — cu „fildeș” și „aspidă”, cu „ostași” la porți de cetate, etc.,—evocă atât de sugestiv mediul „Alexandriei”, iar *India-Cetate*, numele Cap'talei indiene, în care se retracează Por, biruit, și intră triumfător Alexandru, — evenimente făcute pentru a impresiona puternic și durabil sufletul popular,—sună atât de asemănător cu *Nedeia-Cetate*, în cât identitatea lor mi se pare absolut verosimilă.

Pentru topică (redact. sârb. din Novakovic, p. 103, are: *gradu Indipolie*, sau *Inzdipolz*), compară: *Persida-Cetate* (Cartoian p. 59), *Filipus Cetate*, *Filipa Grada*, alături de *Cetatea Filipusa*, *Cetatea Filipusului* = *Philippopolis* (ibid. pp. 50, 36, 34), *Argos-Cetate* din „Herodot” (ed Iorga, p. 14); iar, sub raportul sensului („India-Cetate” = Cetatea indiană prin excelență, Capitala Indiei) cf. gr. *Persepolis*, propriu: „Cetatea Persilor, Capitala Persiei”, *Sidon*, originar: „Capitala Sidonilor, adică a Fenicienilor” (cf. Ed. Meyer, *Reich u. Kultur der Chetiter* Berlin 1914, p. 15, nota 1), sârb. *grad Iegipat* (Novaković, p. XLVIII) = *Eghipet Cetate*, „Capitala Egiptului”, fr. *citè d'Aufrique* = *it. città di Mehdia*, Capitala Africei, numită după întâiul stăpânitor fatimid, Obeid-Allah, zis: *Al-mahdi*, „Desrobitorul”: *Almadia*,

Almedia, sau — fără articol — *Madia*, *Media*, actualul *Mahedia*, lângă coasta estică a Tunisului (v. F. Settega t, *Odyssee als Quelle mittelalterlicher Dichtung*, în, „Zeitschrift für romanische Philologie“, 1918, p. 332); apoi, în aceeași epică medievală francesă. *chité de Roussie* = Russland (v. W. Wilke, *Die franz. Verkehrsstrassen nach der Chanson de geste*, Halle a. S. 1910, p. 25), *Bilad-el-Moskof*, „Țara Moscoviților (Muscalilor)“ pentru Arabi, cari numesc Siria și Damascul în acelaș chip : *Eş-Şam*.

Ceeace a înlesnit trecerea dela *India-Cetate* la *Nedeia-Cetate* a fost, — pe lângă asemănarea fonetică, accentuată, poate, prin pseudografii sau pseudoergii ca : *Nindia Cetate* = *In India Cetate* (cf. *Nidla*—India, în toate mss. lui Ureche, ed. Giurescu, p. 97), — și popularitatea apelativului *nedeie*, „zi de târg, târg, bâlcu, iar-maroc, slavă, hram, rugă, șocođolm“, lit. : „zi nelucrătoare, Dumnică“, de origine slavă ¹⁾.

Ca o nouă paralelă, putem aduce pe „*Neagra-Cetate*“, spre *Miază-Noapte*, dintr'o „poveaste la un 'mpărat“, din *Giuglea-Vâlsan Dela Românii din Serbia*, p. 369), întru totul asemănătoare cu „*Neagra-Cetate*, ce spre *M'ază-noapte bate*“ d.n. „*Arghir și Elena*“ al lui Barac, (ed. Brașov, 1915, p. 21), adică cu ung. *Feketeváros* din originalul lui Albert Gergei (cf. Hasdeu, *Cuvente den betrani*, I', p. XXXVII), — identificat cu Șopron (Purbach, Podbuk)

Ecoul e cu atât mai probabil, cu cât în aceeaș colecție de cântece românești din Serbia, găsim balada lui „*Ardiu Crăișor*“ (p. 229), evident identic cu *Arghir* ²⁾, precum și varianta „*Chilidor*“ (p. 251) din : *Heliodor* — altă reminiscență din literatura scrisă; „a lui Eliodor istorie ethiopicăscă!“ — în care, alături de *Arghir* („*Arghiu*“), apare și *Elena* : „*U'enușă*“ (p. 252).

Un fragment din „*Istoria lui Arghir și a Elenei*“, cules de la un moșneag din Văleni—Prahova, se dă în col. Tocilescu, II, p.

1) Sub formă dialectală *neghee*, «saltus paganalis in agris celebrari solitus, ein Dorfschmaus, oder Dorftanz, der ausser dem Dorfe angestellt wird», îl are și *Lexicoul Budan*, p. 425. Cf. Pop-Retegamul, în O. Densusianu : *Grainul din Țara Hafegului*, p. 275.

2) Ceeace nu e cazul cu «*Arghir*» din cutare plugușor : » (Morăreasa) cu degetele înghenărate, cu mâinile îmbărnate, zicea că-i de *Arghir* mușcată și era de Dumnezeu lăsată“ (*Șezătoarea* XIII (1913), p. 126) unde *Arghir* = *alghini*, pronunțare moldovenească pentru albine (care și apare, de ex., în varianta Baronzi — Iorga, *Un mănunchiu de colinde... din jud. Putna*, p. 36.

1078; iar vestitul dialog rimat între „Leonat bețivul și Dorofata soția sa“, al aceluiaș Barac, l-a putut culege, de curând d. Giuglea din gura unui Basarabean fără carte (*Din literatura populară de astăzi a Basarabiei*, p. 12).

Pretutindeni, deci, răsfrângerii, în produsele populare, ale literaturii scrise în spiritul poporului.

Poate,—dacă nu e la mijloc „un topic fictiv“ (Șăineanu, *Basmele române* p. 685),—chiar acel *Sablja-Grad*, *Sabie-Cetate*, din alte basme, să nu fie decât *Sibiul*, *Săbiul* lui *Iencea-Săbiencea*, sau Iancu Sibiiancu, „Iancu Sibiianul“ adecă Ioan Corvin din Inidoara.

V. Figura lui **Alexandru cel-Mare** însuși, care s'a impus totdeauna ca un termen de comparație ideal în materie de vitejie și ca un suprem elogiu pentru un emul, se întâlnește în literatura noastră populară orală mult mai des decât lasă a se vedea ancheta d lui **Cartoian** (o. c. p. 101).

Alătura de „mărirea lui Darie“, de „înțelepciunea lui Solomon“ și de „darul lui Avram“, „vitejia lui *Alexandru Machedon*“ e aproape nelipsită din conăcării și orații nuptiale (v. d. ex.: Valeriu Dugan—Opaif, *Vătăjelul sau orațiuni ținute la nuntele țărănești*, Brașov 1906, p. 38). Până și'n parodii obscene țigănești, ca „anecdota“ din Tocilescu, II, 1131, vârsta celor „trei tărățe și-un pasat“ se determină prin: „de când cu *Alexandru-Impărat*“.¹⁾

Adesea, totuși, numele viteazu'ui Macedonean apare alterat, ca în acel „*Martidor împărat*“ dintr'o urătură de Sf. Vasile din colecția Vasiliu (p. 173), care e, negreșit: *Machedon*, *Machidor* (cf. *Suhodol—Socodor*), poate și prin contaminație cu *Melchior* din „Irozi“.

Că, în un „*Impărat Constantin*, care a fost cel dintâiu împărat al nostru“ și care stă cu oastea lui supt pământ, așteptându-și sorocul și norocul, spre a eși la iveală, ca într'un *mun-*

1) Firește, însă, că nu e acelaș lucru cu „*Alexandru-Impărat*“ din cânteculele lui Napoleon (v., între altele: varianta din Iosif Popovici, *Balade populare din Banat*, p. 117, sau aceia de origine evident cărturărească—din col. Alexici, *Texte de lit. poporană română*, I, p. 124, în care se pomenește de «Viliton»=Wellington, de «Ludăvacă împărăteasă» = Ludovica, «Louise» și de «Ilin-apusului» = Sf. Elena, în Apus): îl denunță, cazacii și muscalii lui!—Alte variante, v. în col. Teodorescu și în Pop-Retegănuș, *Trandafiri și vioarele* (p. 27).

duș patet antic (culegerea din popor, în „Biblioteca pentru toți“, p. 30), se ascunde—aliat cu Constantin-cel-Mare, împăratul creștin κατ' ἐξοχήν — însuși Macedoneanul, o dovedește „ca'ul lui, care are un corn în frunte“ (p. 32), ca *Ducipal*.

VI Criș sau **Cris**, numele lui Croesus în „Alexandria“, s'ar fi păstrat, după Șăineanu (Semasiologie, p. 173), cu sensul de „bogat, puternic“ în locuțiunea „*crișu-eu!*“ din Alexandri :

Dar, crișul-eu ! toți mă râvnesc
 Și ca de-un drac toți se feresc,
 Că-s subprefect într'un ocol
 Și'n țara mea joc mare rol !

Versurile sunt din „Rusalii“ (Teatru, p. 711)

Alt pasagiu, din „Florin și Florica“ (ibidem, p. 912) sună : „In sfârșit, is boer!... cu cibucu meu, cu giretca mé, cu sutuca mē... Crișu eu ! știu că am să mi o scot în piele de acū 'nna-inte“ (cf. încă p. 1635).

Exclamația are însă mai curând aerul unei invocațiuni religioase, în genul germ.—pop. *Je, o je, ach a je!* (= Jesus; o, Jesus; ach, Herr Jesus!), *Jesus Maria, etc.*,—și, ca atare, ar putea fi o prescurtare din *Christus Jseus!* (poate în forma unguerească : *Krisztus Jézus.*). Cf. și formula ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, despre care v. Deissmann, *Die neutestamentliche Formel „in Christo Jesu“*, Marburg 1892, passim.

VII. — Părerea, că rom. *hoț*, rămas până astăzi neexplicat, ar represinta etnicul *Got* (Goți), nu mai are azi nicio trecere. *Gotofințișor* din „Nemțișor, *Gotofințișor*“ (Pamfile, *Jocuri de copii*, III, p. 63). e o simplă variantă a cunoscutei formule : „*Neamț, cotofleanț*“ sau *cotrofleanț*“ care poate fi explicată prin *Kartoffelpflanzer* sau altfel, dar n'are nici o legătură cu Goții. „*Sigoți*“ răposatului N. Densușianu odihnesc în chestionariul din „Revista critică — literară“ (III, 224), alături de „blânzii *Strogoți*“, tot atât de reali și tot atât de imaginari ca și dâșii. Toponimice, ca *Goleșu*, e'c.' (cf. *Hoteș*, etc.), nu inspiră mai multă încredere.

Există, cu toate astea, un loc, în scripturile noastre bătrânești, unde Goții s'au pitit sigur, profitând de o asemănare de nume, și ni s'au păstrat până astăzi : „Alexandria“.

Goți, Magoți, Agar, Axos, Dichis, Hotin, Hanarte, Hasan, Climand, Talnii, Heaniî, Martatin, Fohanii, Agramantri, Aflit, Psogol, Faraciî, Irații, Sisochia și Nichieni, Lescrăteniî, — așa sună pomelnicul „limbi'or păgâne“, închise de Alexandru Machedon între cei doi munți, în cunoscutul episod din „Alexandrie“ (ed. Ciurcu, p. 96; cf. ed. Sadoveanu, p. 109).

Identificarea acestor „limbi“ fabuloase cu diferite seminții istorice — în parte, biblice — se complică, mai mult decât se explică, prin confruntarea cu variantele sârbești: *Gothi i Magothi*, Anongesz (Anagisz), Ameszsz (Agesz), Ietrenishi (Exanihei), Divaresz, Fotinei, Nevni (Ovih Dvojidh), Far'zani, Ilmadi, Zanarotz, Theani, Mar'mathiani, Hahoni, Agrimatri, Anonfagi, Psoglavi Far'dei, Alanesz, Fostonikei, Ansinei, Tatari“ (Novakovic, pe 110; cf. *ibidem*, începând dela „Ilmadi“, variantele: „Klimadiksa, Narthiteia, Nimç-raglav, Farçdei, Alanesz, Fostonikei, Ançsinikei, Salatari“).

Ici-colea, identificările se pot face fără mare dificultate; în genere, însă, ele merg foarte anevoe: *Agar* sînt, evident, *Agarenii, Agarinenii*, coborători din *Agar*, roaba, soția lui Avram, prin Ismail; — *Axos* e populația de lângă fluviul Oxus, actualul Amû-Daria, afluent al M. Aralului; — *Irații* sînt, cu siguranță, Iranienii, Persanii din *Irak* (v. Kieffer-Bianchi, I, 155); — pentru *Faraci* în care se pot amesteca și *Thracii*, ne-am gândi la *Farsalu, Ferseliî*, „Parsi, Perși“ (din *Fars*), ori la *Araxes*, iar în *Hanarte* sau *Xanarte* s'o fi ascunzând *Iaxartes* (Syr—Daria de azi), dacă nu chiar numele seminției trace a *Anartilor* (Ἀναρτοί). *Fohanii* sînt, foarte probabil, *Phoecenii*; *Heanii*, poate *Hioții* (cu sufix slav); *Agramantiî* sînt *Garamanții* (complicați, poate, cu *Arimaspii*, „Arimathii“ din unele versiuni); *Hasan*=*Hassani* (Asan?), *Nichieniî*=*Niceeniî*, *Psogol*=*Psogolav, Psoglav*, „Căp-cân“ (Κυνοκέφαλος). Pentru *Anonfagi* din sârbește ajută întru câtva *Agriophagi* din cutare redacțiune occidentală (v. lista respectivă, în Ausfeld, *Der griechische Alexanderroman*, p. 30 sqq., 124 sqq.: Sciți, Δαίσιρες (=Δάαι Πίσσοροι?) Kautoni, Iberii, Σίνδοι, Arabi, Oxydraki, Kausiani, Ἀππαίται, Bosporanî, Ἄγροι, Χάλυβοι οἱ καὶ Χαλδαίοι, Eunyoniți, *Alani*.

Un prețios auxiliar pentru identificarea formelor sârbești este, în schimb, tabloul sinoptic al variantelor din Marquart, o. c. p. 357, nota 4: *Anig, Anog, Ἄνογοι* și *Agig, Ageg, Ἐγεῖς* explică

pe *Anagész* și *Agesz* ; — *Exanihei* se indentifică cu Ἐξαναχ. în cari s'au recunoscut *Așkenazii* din *Genesisă* (10,3) ; — *Divaresz* = *Dipor*, Διφάρ, iar *Fotinei* = *Pothimhei*, Φωτιναίτοι ; — *Far'zani* sînt *Parzaje*, Φαρζαίτοι ; — *Marmathiani* : sunt *Sarmatiani* gr. Σαρματιανοί, Στυρομάται ; — *Hahoni* reprezintă p_e gr. Χαλόνιοι, avînd de corespondent în unele texte pe *Agrimardi*, cari, de fapt, ca gr. Ἀγριμάρδοι (în versiunea latină : *Alani*), explică pe sârb. *Agrimatri* următor și, deci, — cu toate cele observate mai sus --, și p_e rom *Agramantri*. *Alanesz* apare la fel : *Alanaje*, Ἀλανες ; — pe *Fosonichei* îi avem în *Philosonici*, Φιλοσωνικαίτοι = *Pisilon* (cf. Ἀφίλων) ; — ultimul termen al enumerației, *Tatarii* se echivalează cu *Saltraje*, *Saltarcacik* din red. orientale, lat. *Paltarci*, gr. Σαλτάρσιοι. — *Thragaje*, Θραγαίτοι (= Θρακαιοί) coroborează interpretarea lui *Faracii* din red. rom. ca : „Thracii“, iar Ἀνοφάγοι, pe cari versiunea siriacă îi arată ca o conrupere din ἀνθοφάγοι sau ἀνθρωποφάγοι, explică mai bine decât ἀγριοφάγοι pe *Anonfagi* din red. sârbă, unde, într'un *Anongesz* sau *Anuszsz*, trebuie să vedem reflexul lui Ἀνοφγοί = Νοῦνοι, Οὔνοι (cf. *Porphyrögenn., de caerim*, p. 740), etiop. *Nüli* sau *Nüjál* (Nö'deke, p. 33, nota 2)

Acum să ne întoarcem la *Goți*. În „*Goți și Magoți*“ din capul pomelnicului avem o interesantă amalgamare între legenda biblică despre *Gog* și *Magog*, vestiți în „jidovi“ (origiași, dușmanii ai lui Israel, trecuți din Apocalips în romanul lui Alexandru, și realitatea istorică contemporană a *Goților* (cf. Τὸν Γῶγ καὶ Μαγῶγ, ἄρχοντα Ῥῶς, *Ezechiel* 39, 1) : de unde, acel produs hibrid „*Goți—Magoți*“, — paralel cu it. dial. *gogemagoga*, „distruzione, sfacelo“ *goghemagoga*, „distruggimento“ = *Gog e Magog* : „andar *gogemagoga* = andare în rovina“ (G. Bertoni, în *Archivum Romanicum*, II (1918), p. 77 ; cf. și fr. *magot* „speță de mamuță fără coadă“).

Se știe, în adevăr, că la scriitorii orientali, *madjoudj*, ca și *iadjoudj*, conrupții resp. din *Magog* și *Gog*, înseamnă : „les peuples habitant l'extrémité du monde connu et contre les invasions desquels Alexandre-le Grand, surnommé *Zulqarneïn*, fut obligé d' élever un mur de fer“ (Kieffer — Bianchi, II, 730 ; cf. g. 1244 : *iadjoudj meedjondj*, „*Gog et Magog*“).

Magog reprezintă, încă de la Iosephus, pe Sciți, iar în versiunile creștine ale „Alexandriei“, *Gog* și *Magog* reprezintă pe

Huni: „et de Alexandro rege legimus, quod ad conclusionem gentium *Goc et Magoe*, quae Gazares (=Chazari!) nunc vocantur, gentes quondam *Hunnorum*, petierit, „*Christiana expositio in Matth. c. 37*, la Ma: quart, l. c) Trecerea în Γὸθ-Μαγῶθ, la Pseudo-Kallisthenes, s'a operat supt influența părerii lui Ambrosie, combătute de Jeronim, dar reluate de Cassiodor, că *Gog și Magog* ar fi numele *Goșilor*: „Scio quemdam *Gog et Magog* tam de praesenti loco quam de Ezechiel (cf. mai sus!) ad *Gollorum* nuper in terra nostra bacchantium historiam contulisse“ (itat de Marquart, p. 359, nota).

VIII.—Textul grecesc al „Alexandriei“ pare a cuprinde și o mențiune a Românilor. Iată, anume, cum :

Originalul grec al versiunii sârbești numește, pe limbă Κουμάνοι, și pe Ἀλαμάνοι sau Ἀλαμίται.— Ia cari, mai târziu, s'au adaus Σακουλάται= *Socoloții, Scoloții* (cf. turc.— arab. *saqulibet, saqälîbè*, „Scythes, Slaves, Russes et autres peuples septentrionaux,“ pl. lui *saqalab*: Kieffier — Bianchi, II, 113). Acești Ἀλαμάνοι însă au fost identificați de Wesselofsky (*Archiv für slav. Philologie*, VIII, p. 333), (dată cu *Alanii*, iar altă dată — pe baza cunoșcăuților Κουμάνοι τῆς Ἀλαμανίας din aceeași „Alexandrie“ grecească — cu înșiși *Cumanii*, a căror țară se chemă, la Edriși: „Al-Kamania“.

Acum, Ἀλαμάνοι sunt, la Bizantini, „Nemții“ (*Alaman, Gherman*’, s.rie și Miron Costin, *De Neamul Moldovenilor*, ed. Guirescu, p. 46) și — cum e sigur că numele mocănesc, de cioban și dușă, *Alăman*, de la noi, sau *alaman*, „Fresser, gefräsiger Mensch“ al Serbo-Croaților (Filipović), sunt acelaș cuvânt, — sigur e și că acei *Alamanii*, despre cari se spune, în faimoasele clasificării zoologice ale popoarelor după însușirile or dominante, că-s „vu'tuiri“ (*orelž*), sunt Germani.

Decât, aceleași zodii etnice, după *Cumanii-pardoși*, *Unguri* și *Cerchezii*, numesc a doua oară pe *Alamani*, de astădată ca „Zimbri“ (*Zebrž*, „Auerochs“).

Acești *Alamani Zimbri*, însă, apărând în tovărășia *Cumanilor*, pot fi socoliți, cred, fără păcat, ca *Români*.

Ordinea enumărării e, dealtiel, până la punct tipică și paralelă cu cea din „Orașele“ Impăratului Leon Filosoful (Legrand-Gidel, în *Annuaire de l'Association des études grecques*, 1874,

p. 155, relevat de d. N. Iorga, în „Revista istorică“ 1920, p. 272)

Οἶον Οὐγγρους τε καὶ Ζήχους,
Ἄλανούς, Βλάχους, Κουμάνους,

unde, după d. Iorga, prin „Alani“ se înțeleg, probabil, tot Valahi“ (Fiindcă e vorba de „Va'ahii“ lui Ioniță *Asan*, nu e fără interes să subliniem, că într-o anume variantă a „Alexandriei“ bizantine, în loc de Ἄλανοί, se zice: Ἀξανοί, iar în cutare red. sârbească, „*Anasarhos*, Pelagonski țar“ se chiamă repetat: *Asanarhos*. (Novaković, p. XLV). — Tot așa, de ex., în Θρηνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, v. 648. (ed. Ellissen): Φράγκους, Κουμάνους, Τζεργασούς, Βλάχους καὶ Ἀλαμάνους.

Observăm, în fine, că Ζήχους (cf. și Ζιχοί), care amintește la prima vedere pe *Cehi*, înseamnă, cu siguranță (așa, încă la Strabo, XI, 2), ca și Ζυγοί din zodia pomenită și ca și Ζάχειϊ din Gaster (*Literatura pop. rom.*, p. 456), pe Cerchezi (Τζεργασοί din „Threnos“) și că acel *Alamanco*, „Turc“, din argotul balcanic, de care se pomenește în „Archiv“, l. c., a rezultat, probabil, din fusiunea lui *Alaman* (*alamanka* e, în sârbește, și „un fel de sabie“) cu *Allah* și *Othman* (*Osman*, *Aliotman*).

V. BOGREA.

Profesor la Universitatea din Cluj.

CANTECUL CLOPOTULUI

— FR. SCHILLER —

*Vivos Voco.
Mortuos plango.
Fulgura frango.*

Stă'n pământ înțepenită
Forma bine arsă. Chiar
Astă zi vom turna un c'opot!
Stați-mi la 'ndemână dar!
 Cadă de pe frunți
 Picurii mărunți
Dându-i muncii atestare —
Sus e bine cuvântare.

Ca lucrul să l sfârșim cu bine,
Cuvântul bun e potrivit.
Când vesel vorba-l însoțește,
Mai iute lucrul e sfârșit.
Ia să privim cu toții bine
Ce poate-o forță delicată;
Dispreț să dăm acelu care
De trebi nu-și vede niciodată.
Aceasta e la om podoabă,
Și de-asta-i rațiunea lui:
Cu inima să urmărească
Tot ce va face mâna lui.

Luăți lemn din trunchi de brad,
Dar vedeți uscat să fie
Și dogorâtoare flăcări
Bată cu puternicie.
Fearb' a'amă și costor,
Curg' apoi cu zor
Bronzul tare și format
Cum e bun cu adevărat.

Tot ce se face 'n astă groapă
Prin mâna noastră și căldură,

Urcat în turn mărturisi-va
 În veci de noi nestinsa-i gură.
 El va lovi 'n auzul lumii,—
 Și vremuri multe va trăi,
 Cu cei nefericiți va plânge
 Pe cei pioși îi va 'nsoți.
 Tot ce o soartă schimbătoare
 Dă omului rătăcitor,
 Aceasta va vorbi coroana
 Cu glasul ei răsunător.

Beșici albe 'ncep să iasă!
 Bine! Totul s'a topit!
 Ia s'amestecăm potasă
 Și-apoi iute la turnat.
 Din cuptor cătați
 Spuma s'o luați.
 Din metalul curățat
 Va purcede glas curat.

Cu dangăte de sărbătoare
 Salută pruncul cel iubit
 Pe drumul cel dintâi al vieții
 În brațul mamei adormit.
 În sânul vremilor el are
 O soartă tristă sau senină,
 Dar grijea dragostei de mamă
 I-aduce-o dimineată lină...
 Și anii sboară ca săgeata!
 Copil, din casă va pleca,
 Sălbatec va intra în viață
 Și lumea va cutreera —
 Strein se va întoarce-acasă.
 În floarea vieții, fericit;
 Ca un tablou căzut din ceruri,
 Cu ochi sfioși, obraz roșit,
 El va privi către fecioare.
 Cuprins de un dor fără de nume
 Fără de scop va rătăci,
 Cu ochi 'nrourați de lacrimi
 El de tovarăși va fugi.
 Ci se va 'ntoarce spre fecioare,
 De-al lor surâs va fi robit,
 Va căuta cu cea mai mândră
 Iubirea să și-o fi 'npletit.
 O, gingaș dor, speranță dulce,
 O, timp de aur al iubirei!

Deschis e cerul, iar în suflet
 E greu belșugul fericirii.
 O de-ar fi veșnic înflorite,
 Ale iubirei vremi grăbite !

Cum s'a rumenit semnalul !
 Bățu-acesta l-am muiat
 Să vedem de e tot una,
 Dacă-i timpul de turnat.
 Iute-acuma frați
 Proba cercetați
 Moliciune, duritate,
 Vor fi toate 'mpreunate ?
 Căci unde dur și mlădios,
 Și gingășie 'mperechiate-s,
 Acolo-i sunetul frumos.

Vedeți dar cum în veci se leagă,
 Cei ce prin inimi s'au unit.
 Iluzia puțin trăește,
 Cănta însă înfinit.
 Pe-a miresei bucle de-aur
 Gingaș tremură cununa
 Pe când dangăte de clopot
 Nunta o vestesc într'una.
 Ah ! Sublima sărbătoare
 Cum ucide Maiul vieței !
 Căci cu vâl și cu beteală
 Piere visul tinereței ;
 Și pier suferințe,
 Iubirea tresare,
 Se scutură floarea
 Și fructul apare.
 În viață dușmană
 Sărmanul om zace,
 Lucrează, aspiră,
 Plantează și face,
 Răpește, obține,
 Infruntă și cearcă
 Norocul a-l ține.
 Și daruri atuncea curg fără 'ncetare ;
 Cu bunuri mărețe se umplu hambare ;
 Mărit e ogorul, mărită-i și casa.
 Și în ea domnește
 Modest gospodina,
 Ea, mama cea bună,
 De ea-i guvernat
 Al casei regat ;

Pe fete le 'nvață,
 Pruncii ocrotește,
 Ea fără 'nctare
 Cu mâna muncește,
 Și-a ei rânduială,
 Câștigul mărește;
 Ea cufere umple cu lucruri de preț,
 Căci veșnic îi sfârâe fusul la furcă.
 Adună'n dulapuri frumos lustruite
 Bumbacul și lâna, — zăpadă curată —
 Ea 'nbină la bine frumosul și luciul
 Și nu stă nici-odată !

Vesel tatăl privește a'ară
 Din cerdacul a tot văzător,
 Mândru în sine averea-și măsoară,
 Vede poarta cu stâlpi înălțați,
 Grajdul plin cu mulțime de vite,
 Plin pământul cu grâne-aurite,
 Lanu'n valuri mișcate de vânt,
 Și-i iese greu cuvânt din gură :
 «Puternic cum e-acest pământ
 «Va sta tărie casei mele,
 «In contra grelelor dureri !»
 Dar cu-a destinului putere
 Nu poți să faci eternă legătură...
 In sbor grăbit vin multe rele.

Bun ; să 'ncepem cu turnatul,
 Căci spărturile s fibroase.
 Mai întâi de toate însă
 Spuneți rugăciuni pioase,
 Trageți ce pu dela bază !
 Domnul aibă forma'n pază !
 Aburind îngrozitor,
 Curge val strălucitor

E'ngrozitoare-a focului putere
 Când omul harnic îl veghează, —
 Ce-alcătuește el, ce face,
 Puterii lui se datorează ;
 Dar de temut îi e puterea
 Când rupe orice legături
 Și merge 'nflăcărând cărarea
 Copilul liberei natur' .
 E vai atunci când, fără îrau,
 Și fără nici o 'mpotrivire,

Pe ulițele locuite focul
 Înaintează ca un râu,—
 Căci elementele urâsc
 Făptura mânei omenești.
 Dintre nouri
 Vine binecuvântarea,
 Ploaia vine,
 Dintre nouri ne'ndurat
 Vine câte-un fulgerat
 Dar ce gemen turnuri sus ?
 Vânt nespus !
 Ca de sânge
 Tot văzduhul
 Se 'nroși,
 Nu sub arșiță de zi !
 Ce de lume
 E pe stradă !
 Și ce fum !
 Stâlpi de flăcări sunt grămadă
 Care 'n lung de străzi, întruna,
 Cresc, în tocmai ca furtuna ;
 Lumea-i gură de cuptor,
 Grinzi trosnesc îngrozitor,
 Cad coloane, geamuri zornăesc,
 Plâng copii, iar mame rătăcesc,
 Animale
 Rag cu jale
 Sub ruine ;
 Totul fuge, scapă, vine.
 Noaptea este zi curată
 Și prin mâini înlănțuite,
 Pe zorite,
 Cofa sboară ; sus, în cercuri
 Apa isvorăște 'ntr'una
 Vine apoi, urlând, furtuna
 Cea de flăcări mult dorită.
 Cade focul în grăunțe
 Ce 'n hambare-s adunate,
 Suie'n sus pe căprior
 Către-a cerului cetate,
 Parc'ar vrea să ia în sbor
 Toat'a lumii greutate,—
 Suie'n sus enorm !
 Trist, nespus,
 Groasnicei puteri supus
 Și văzând ce i-a stricat,
 Omul pleacă 'ndurerat.

*

Gol și ars,
E făgașul
Crâncenului vânt, orașul.
Groaza râde prin ferestrele căscate
Și 'nnăuntru nori privesc
De pe ceruri înoptate.

*

Trist, privirea
Spre nenorocirea
Muncei sale
Mai trimite omu-odată
Și-și ia lumea'n cap cu jale.
De-și pierdu averea toată,
Ii rămase-o mângâiere :
Cată spre cei dragi și, iată,
Față s toți, muți de durere.

In pământ priviți ; se urcă,
E umplută forma toată :
Va ieși acu'n lumină !
Munca și va avea răsplată ?
 Bronzul nu-i greșit ?
 Forma nu-i surpată ?
Noi sperăm și, poate'ndată,
Trist dezastru ni-i sortit.

In neagra țărân'am îngropat
A mânei noastre-agonisire,
In ea țărani-au semănat
Sperând o repede 'ncolțire.
Pământului întunecat
Ii dăm semințe mai de preț,
Sperând că'n timp apropiat
Noi vom culege rod măreț.

Din spre turlă
Greu și arare
Cânt' arama
A 'ngropare.
Cântec trist vestește-acum
Al ființei ultim drum.
Ah ! Soția i, credincioasa,
Este mama cea iubită
Ce de către Domnul umbrei
Fu de lângă soț răpită ;

Ea, care copii născu
 Și ca florile-i cresc —
 Ale casei legături
 Pe vecie-s deslegate,
 Căci acea ce fuse mamă,
 Doarme'n locuri înnoptate.
 Cum lipsește frâul mamei,
 Grijea ei nu guvernează,
 În pustiu-i loc, streina
 Fără dragoste s'așează.

Clopotul pân' s'o răci,
 Ori ce muncă părăsiți.
 Ca și pasărea 'n frunzișuri
 Stați o clipă liniștiți.
 Ca și stelele 'n tărie
 Liber de-ori ce datorie
 Tot flăcăul seara cheamă.
 Maistrului să stea i-e teamă.

Grabnic călătorul cată
 Pasul ca să și-l grăbească
 Prin pădurea 'ntunecată
 Către casa părintească.
 Behăind spre sat vin oi,
 Iar cireada
 Lașilor în frunte boi
 Vine 'ncet mugind
 Către grajduri cu grămada.
 Vine, iată,
 Greu căruța
 Cu secară încărcată;
 Purtând flori
 În mii culori,
 Sbor la danț
 Tinerii secerători;
 Seara cade liniștea pe stradă;
 La lumina de la vatră
 Stau ai casei toți grămadă;
 Poarta vechiului oraș s'a 'nchis.
 Tot pământu-i
 Negru-abis,
 Dar la nimeni frică nu i
 De 'ntuneric:
 Ochiul legei e deschis.

Sfântă rânduială, care
 Strângi pe acei cu asemănare
 Liber și ușor și-i legi

De c'ădești orașe 'ntregi,
 Tu, ce bunei vieți l-ai dat
 Pe sălbatec isolat,
 Intră'n casele pîtite
 Ca pe oameni să i înveți
 Cu deprinderi liniștite,—
 Cea mai scumpă să le fie
 Dragostea pentru moșie.

Mii de brațe silitoare
 Se ajută minunat,
 Prin fierbintea lor mișcare
 Forța li s'a 'nvederat.
 Meșter și-ucenici muncesc
 Și la umbra libertății
 Locurile-și fericesc
 Și pe trădători înfruntă.
 Musca nu-i o suferință!
 Prețu-i e prosperitatea.
 Cum pe regi cinstește demnitatea,
 Și pe noi a mînilor silință.

Blândă pace,
 Armonie,
 O, rămâneți
 Ca prieteni în oraș.
 Soarele să nu răsară
 Dacă hoarde de război
 Vor străbate-această vale,
 Dacă cerul
 Mult spre marginile zării
 Sângerat,
 În spre sate, spre orașe
 Numai focuri îl străbat.

Ia să-i sfărâmăm cămașa,—
 Scopul și la 'ndeplinit
 Vom putea privi icoana
 Lucrului desăvârșit.
 Sus ciocanul dați!
 Coaja sfărâmați!
 Forma în bucăți să sară:
 Clopotul să ias'afară.
 Un meșter poate sparge forma
 Când timpul este potrivit.
 Dar vai, când în șiroae roșii
 Țășnește aliaj topit.

Ca trăsnetul, orb în mânia,
 Iși sparge el crăpata casă,
 Ca dintr'un iad aruncă flăcări
 Și moartea'n juru-i numai lasă
 Când forța brută guvernează,
 Un lucru bun nu va ieși ;
 Poporul când se liberează
 În prosperare nu va fi.

Vai, când în inima cetăței
 Revolta liniștit apare ;
 Poporu și rupe singur jugul
 Și-și cată singur de scăpare.
 Și tras e clopotul de funii,
 Revolta peste tot vibrează,
 Iar cel sortit să sune păcei
 Lozinca forței o 'ntonează.
Egalitate ! Libertate ! ¹⁾
 Răsună'n gura tuturor,
 Spre rezistență cetățenii
 Cei pașnici alte dăți, dau zor.
 Ne 'ncăpătoare-s străzi și pieți, —
 Ori încotro te 'ntorci, vezi cete
 De cruzi răpunători de vieți.
 Femeile devin 'hiene,
 Glumesc cu lucruri triste-avan ;
 Mai lacome ca o panteră.
 Sfășie carne de dușman.
 Nimic nu mai e sfânt în viață,
 Rușinea nu mai valorează ;
 Cei răi iau locul celor buni,
 Și ticăloșii guvernează.
 Să nu l trezești pe leu când doarme
 Fatali sunt dinții tigrlui.
 Dar ce-i mai groaznic între groaze,
 E omu'n fanatismul lui.
 Vai, celor ce la orbii vășnici ²⁾
 Lumina lor vor s'o 'mprumute :
 Nu luminează, arde numai, —
 Prin ea sunt țările pierdute

Bucurie-mi dete domnul !
 Ca o stea de aur pal
 Strălucește alb și neted

1) S. Hiller vorbește despre revoluția franceză din anul 1789 (N.T.).

2) *Die Ervigblinden* = poporul de jos (N.T.).

Sâmburele de metal.
 Din spre toartă'n bază
 Joacă viu o rază ;
 Un blazon frumos, curat
 Are-un sculptor încercat.

Aici cu gândul !
 Tovarăși dragi, închideți rândul,
 Căci trebuie să l botezăm.
 „Concordia eu îl numesc !
 S'adune 'n intim' adunare
 Pe toți acei ce se iubesc
 Aceasta îi va fi menirea
 Spre care maestrul l'a creiat :
 De-asupra vieței noastre 'nguste
 In cortul cerului curat
 S'ajungă, printre nori plutind,
 Aproape de 'nstelata zare ;
 Să fie-un glas de sus venind
 Ca astrele strălucitoare
 Ce-l prea-măresc pe Creator
 Și poartă anu 'ncoronat.
 Spre lucruri mari și serioase
 Să-i fie glasul consacrat.
 Cu-a lui vibrare în tot ceasul
 Alunge timpul necurmat.
 Și sorții împrumute glasul
 Și fără pic de părtănie
 Cântarea lui nu se despartă
 De jocul vieței schimbătoare.
 Precum se pierde în auz
 Un sunet cât ar fi de tare,
 Așa să dea 'nvățătură :
 In lumea asta toate-s șgură !

Trageți bine-acum de funii,
 Scoateți colpotul afară,
 Să-l putem sui în aer
 In a sunetelor țară.
 Trageți, ridicați !
 Bine mi-l fixați !
 Fie-a țării bucurie,
 Pace primul cânt să-i fie !

MIHAIL PRICOPIE

ROMANTE

HEINRICH HEINE

I.

*Ce vrea lacrima stingheră,
Ce-i pe ochiu-mi ca o pată ?
Ea păstrează amintirea
Vremilor de altădată.*

*A avut surori mai multe,
Dar cu griji jelite'n șoapte
Și cu sfânta-mi bucurie
Au pierit în vânt și'n noapte.*

*Au pierit ca niște neguri
Stelele iubite mie
Ce cu dragoste-mi zâmbiră
Printre griji și bucurie.*

*Vai, iubirea mea și dânsa
A pierit ca o părere...
Doamne, zi-i și ei să piară —
Bietei lacrime stinghere !*

II.

*Eu nu te cert că dorul mă sfâșie,
Iubire'n veci pierdută, — nu te cert.
Măcar că strălucești în bogăție,
O rază nu-i în sufletu-ți deșert.*

*O știi de mult, căci te-am văzut în vis;
Văzui că'n inimă-ți e noapte grea,
Văzui ce șarpe ții acolo 'nchis
Și ce pustiu de jale porți în ea...*

III.

*Tu, leagăn scump al chinurilor mele,
Mormânt frumos al liniștii senine,
Oraș iubit, eu plec sub alte stele —
Cu ochii plânși îți zic: rămâi cu bine!*

*Rămâi cu bine, prag în veci slăvit,
Pe care pașii ei îl înșioară,
Rămâi cu bine, sfinte loc vrăjit,
In care ea-mi zâmbi înlăia oară.*

*De nu era să-mi ții tihnitul drum
Și azi pe suflet nu-mi erai regină,
Eu nu m'aș sbate cum mă sbat acum
In luptă grea cu soarta mea haină.*

*Să-ți turbur mândrul suflet n'am voit-o,
Căci n'am cerșit iubire nimănui,
Ci doar să duc în preajma ta, iubilo,
Un trai cuminte—asta-i tot ce vrui.*

*Dar n'ai voit s'auzi pe cel ce cere,
In vorbe—amare tu-mi turnași otravă—
Mi-e mintea azi nebună de durere,
Iar inima rănită și bolnavă.*

*De-acum pribeag prin lume trist voiu trece
Un biet toiag de drum având tovarăș
Și doar o groapă umedă și rece
Va ști să-mi dea pe veci odihna iarăș...*

ION BENTOIU

URME ROMANEȘTI IN TOPONIMIA PENINSULEI-BALCANICE

Sunt și astăzi adevărate cuvintele lui Irecek ¹⁾, spuse la 1881, că „geografia amănunțită a Pen. Balcanice încă multă vreme nu va ieși cu totul la lumină din întunericul ce o ascunde și că vor trece încă mulți ani, până ce vom putea să schițăm o hartă amănunțită a acestor locuri, așa după cum arătau în timpul Romanilor“.

În rândurile următoare voi cercă, în temeiul unor considerațiuni filologice, să stabilesc căror împrejurări se datoresc denumirile unora din localitățile din *Moesia inferioară*. O fac cu atât mai mult, cu cât, în cercetarea raporturilor dintre popoarele din sud-estul european, aproape toți, învățați sau nu, rar sunt înclinați să vadă că poporul românesc și limba română au putut exercita vre-o înrâurire oare care asupra popoarelor conlocuitoare. În schimb, toți cercetătorii nu văd de cât înrâuriri streine asupra limbii românești. Mai toate elementele romanice din limbile balcanice sunt privite de acești învățați, de cele mai multe ori, ca intrate în aceste limbi direct din latina (cultă sau vulgară). Limbii românești i se tăgăduiește ori ce rol, cu toate urmele importante lăsate în aceste limbi.

Și totuși, socotim că influența romanică, începând din sec.VI și

1) Periodicesco Spisanie, Sofia 1882, II p. 28. după „Monatsberichte d. Königlichen Akademie der Wissensch. zu Berlin, Sitzung von 12 Mai 1881 p. 434—469, cu titlul „Beiträge zur antiken Geographie und Epigraphik von Bulgarien und Rumelien“.

până în sec. XII, a trebuit să se exercite asupra popoarelor balcanice prin Români și că influenței covârșitoare a limbii românești se datoresc toate elementele romanice din limbile balcanice. Că așa trebuie să privească lucrurile prin sec. X, al XI și mai înainte, ne-o arată marea influență exercitată asupra limbilor balcanice — mai ales asupra celei bulgărești și albanezești — de limba românească. O pildă evidentă o găsim în întrebuintarea articolului în aceste limbi în felul uzitat în l. românească, așa precum o afirmă și marele învățat romanist *Meyer-Lübke*, în *Zeitschrift f. rom. Phil.* vol. 35 (1911) pag. 245, când zice, cu prilejul dării de seamă a studiului d-lui *Michoff*, („Die Anwendung des bestimmten Artikels in Rumänischen, verglichen mit der in Albanesischen und Bulgarischen, Leipzig): *Aus den Zusammenstellungen von Michow... bekomme ich vielmehr den Eindruck, dass das Rumänische für die beiden anderen Sprachen vorbildlich gewesen ist*“.

Apoi constatarea la Bulgari a unor elemente ca *Crăciun*, *Rusalii*, elemente de ordin religios păgâno-creștinesc, arată de asemenea o influență românească veche, cuvântul *Crăciun* existând și în l. slavă bisericească. Particularitatea specific românească din acest cuvânt, anume: prefacerea lui *l* intervocalic în *r* (calatione — c (a)răciun), arată că cuvântul în bulgărește a fost împrumutat numai din l. română.

De altfel nu trebuie uitat că latina din orient a devenit limbă românească înainte de latina din occident.

„*Ma quel latino che cosi presto s'era spento a Durazzo e a Constantinopoli, e prima ancora a Delo e nelle colonie di Macedonia, era tuttavia già divenuto romanico, prima che il latino delle provincie occidentali dell'Impero; cioè il latino orientale si era più presto che l'occidentale alle fase che si vuol dire romanza*“.

Bartoli: Romania, p. 982—3.

Pe lângă acestea, dovezile istorice spun că aci, în Peninsula Balcanică, a ființat cândva o viață românească.

„*Populațiunea munților Rodope, în evul mediu, știm din mărturiile bizantine, că a fost mai mult păstorească și nomadă, mergând cu turmele-i jos, spre Mare, pentru iernat*“ ne spune Irecek (*Periodicesco Spisanie*, vol. X, p. 24) după Cantacuzen (I, 146; II 402, 420 III 251). Se pomenesc, „Bulgari și Vlahi“.—

Românii erau pe acolo, ca și azi, nomazi. Irecek amintește de o mărturie a lui Cantacuzen relativă la lupta celor doi Andronici, strategii ai Rodopilor, în care Andronic Paleologul trecu de la împăratul tânăr la cel bătrân (1322) și închise pe un cioban român cu numele Șerban și-l dete să-l pecetluiască pe frunte.

Ἐνα δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ Δακικοῦ γένους νομάδα Συρμπάνων ὀνομασμένον. Cantacuzen I, 146.

Șerban însă fuge din închisoare, strânge cete de ciobani înarmați ușor și se dă de partea împăratului cel tânăr. Cetățenii din cetățile munților Rodope se speriară de această mișcare a țărănilor (ἀγρόται), închiseră pe strateg și trecură de partea lui Andronic cel tânăr. Șerban însuși se duse la împăratul și, spre marea mirare a Grecilor, îl rugă să ierte strategului vina sa.

În afară de acest episod mai sunt și alte urme de existența unei populațiuni vechi românești: așa pe țărmlul stâng al râului Mesta găsim câteva sate bulgărești, astăzi sate *pomace* (de slavi mohamedanizați) cu numiri românești precum: *Singură* (nume ce se întâlnește și la persoane), *Corbul* ¹⁾.

Aci avem de observat un lucru de foarte mare importanță pentru mișcările Românilor, pentru migrațiunile lor dela Nord la Sud și dela Sud la Nord, cărora le datorăm, în bună parte, unitatea limbii noastre ²⁾, că acest Șerban era Român din Dacia; că el nu era, nu putea fi un simplu cioban oarecare. A rebuit să fie un fruntaș român, un *celnic*, căci nu un cioban oarecare poate, scăpând din închisoare, să ridice „cete de ciobani nomazi, ușor înarmați“, cum era și firesc la o populațiune nomadă. Aceste cete sunt *fălcările*, adică semințiile puternice, bine constituite, ascultătoare, ale poporului român, așa cum le mai vedem și astăzi la o parte din Aromâni, de și nu în floare ca altădată, ci mai mult în decădere. Apoi, mai trebuie ținut în seamă că au trebuit să fie numeroase aceste triburi sau *celnicate*, cum li se zice la Aromâni, pentru ca din ele numitul Șerban să poată ridica o oștire în stare să inspire teamă cetăților din munții Rodope.

Aceasta ne arată încă odată că mutările în masse mari ale

1) *Irecek*: Period Spisanie vol X p. 29.

2) *Vezi Analele Dobrogei* 1922 p. 229: Dunărea.

Românilor dela Nord la Sud, probabil de două ori pe an, se făceau în mod regulat cum vedem că se fac și astăzi de Aromâni pe distanțe mai mici.

De altfel, cu cât ne urcăm mai sus, în evul-mediu, cu atâta constatăm că Românii umblau în Moesia ca la ei acasă, cum și de fapt erau. Iată ce ne spune *Nichita Acominatos Honiatul* despre Românii ce locuiau prin sec. XII și XIII în părțile despre Anhialos, lângă țărmul Mării Negre.

„(Isac)... a jefuit, între altele, orașele din părțile despre Anhialos, făcând în acest chip sieși și Romeilor neîmpăcați dușmani pe *acei barbari, ce locuiesc peste tot cuprinsul muntelui Haemus (Balcani) și cari mai înainte se numiau Mysi, iar acum a Vlăhi se chiamă*. Aceștia, bizuindu-se pe strămtori și suțându-se în cetățile lor, de care foarte multe sunt și se înalță drepte pe stânci prăpăstioase, și altă dată s-au încumetat a se împotrivi Romeilor, dar atunci, dându-li-se *prilej bine venit cu răpirea turmelor și băntuirea lor, au făcut răscoală înfricoșată.*“¹⁾

Apoi ne povestește episodul fraților Petru și Asan cu În-păratul Isac, căruia îi cereau „*dreptul să fie oștiți alătura de Romei și prin carte împărătească să li se dea un loc de moșie cu venit puțin din muntele Haemus*“.

Să reținem din cele de mai sus, că părțile de lângă Marea Neagră ale Bulgariei actuale erau populate de Români, probabil în timpul iernării turmelor, că acești Români erau adesea supărați cu răpirea turmelor și că locuințele lor văratice se aflau, ca și azi, în mare parte, pe stânci prăpăstioase și vom avea astfel o imagine adevărată despre puterea elementului românesc din Balcani, element care se continuă sub numele de Vlăhi în locul celui de Mysi, adică locuitori ai Moesiei, ce-l purtau înainte.

Amintiri din epoca emigrațiunilor de două ori pe an socotesc că sunt și așa numiții *Caravlahi*, cari rătăcesc pe munții Balcani, în timpul verii.

„Din populațiunea nomadă, *Coniarii* vin astăzi mai puțin, spune Irecek (în *Period. Spisanie*, vol XI, pag. 17), dară auzii de unii, cari tocmai s'au așezat spre sud de *Batac*, cam vreo 100 de suflete cu turmele lor. *Vlahii* nu pasc pe munții Dospați, dar pasc destul de mulți în *Ahârŭ-Celebi*, și mai ales în jurul *Batacului*. Se deosebesc în Români *Caravlahi*, cei cari se apropie

1) Nichita Acominatos Honiatul p. 377—378,

de biserica bulgărească și în grecizații *Caracaciani*, cei cari au legături cu preoții greci din Peștera. Iernează în jurul Dramei, Ghiurginei, pe dealurile Mariței, sau pe țărmul Mării Negre, spre Anhialos“,

Prin *Caravlahi*, balcanicii Turci sau Bulgari, Greci sau Sârbi, Albanezi etc., au înțeles totdeauna pe Români din stânga Dunării, în cât este cu puțință ca acești *Caravlahi* să fie niște rămășițe vechi de Români din Dacia, amestecați mai târziu cu frați de-ai lor din sud.

Acești Români, atât de numeroși pe atuncea, nu se putea să nu lase urme în toponimia țării. De această natură ni se pare că sunt, între altele, următoarele numiri de localități :

Sardica. Știm că *Sofia*, Capitala Bulgariei de astăzi, poartă acest nume depe la sfârșitul sec. al XIV. În vechime se numea *Serdica*. O formă mai nouă ca *Serdica* este cea de *Sardica*, după cum ne încredințează Irecek. ¹⁾

Numirea de *Sardica* este interesantă pentru noi, fiindcă ne arată că vechea *Serdica* n'a putut deveni *Sardica* decât în gura Românilor balcanici. Numai în gura Românilor e accentuat de vine *ea*, ca în *feárică*, *băseárică* etc. Am avut, așa dar, la început un* *Seardica*, dispărut și neatestat, poate și din pricina greutateții cu care se reda diftongul românesc *ea* de autorii greci și latini; iar dintr'aceasta a rezultat *Sardica*, precum din *terra* s'a făcut *țeară*, respectiv *țară*, sera, seară, sară. — Este foarte probabil însă că forma *Sardica* stă pentru *Seardica*, greu de redat așa, după cum am spus, din pricina diftongului *ea*.

Și, poate că din forma românească *Seardica* derivă bulgărescul *Sreadetsă*, prin metatezare, cu sau fără mijlocirea cuvântului *sreadu* = mijloc. ²⁾

1) În Kn. Bălgariia *Irecák* ne arată vechimea orașului și ne spune că forma veche a numelui orașului era *Serdica*, iar forma *Sardica* (nota 2 dela pag. 4) este mai nouă. *Nichita Acominatos Honiatul* pomește forma *Σαρδική*, mai târzie (pag. 393 op. cit.)

2) *Irecek* Kn. Bălgariia II pag. 8—14; apoi în *Periodicesko Spisanie*, vol. 34 p. 583, ni spune că *Sardica* a fost numele vechiu, după o semnificație tracică *Sardi*; pe bulgărește este *Sreadetsă*, fiind cel mai de mijloc loc al neamului bulgăresc, precum e și astăzi. La 1563 avem: *Sofia Sarđak'ŭškaia* (*Irecek*, Princip. Bulgariei, p. 16).

În sprijinul nostru vine și considerația că, după relațiile istorice bizantine, muntele Haemus, în cursul veacului de mijloc, era plin de Români, ca și toată Moesia de altfel. Dumont ne spune în „*Inscriptions et monuments figurés de la Thrace*“ (Paris 1877) că această parte, până la Dunăre, este împănată de inscripțiilor romane. Este deci firesc ca numirile vechi să fi fost păstrate de Români și din gura Românilor să fi fost împrumutate de popoarele ce au năvălit mai târziu în aceste regiuni.

Oescus. Se știe că râul *Oescus* se numește astăzi *Iscăr*.

Slavii sunt înclinați să apropie etimologia cuvântului *Iscăr* de *iscra* (scântee) ¹⁾ Ce legătură poate fi însă între numele râului *Iscăr* și scântee? Noi socotim că *Iscăr* derivă dintr'un diminutiv al lui *Oescus*, anume **Oesculus*. Din **Oesculus* a rezultat, tot în gura Românilor balcanici, *Escuru* după cum arată trecerea lui -l- intervocalic în -r-. Acest *Escuru* apoi a fost împrumutat de Bulgari sub forma *Iscăr*.

Aceasta ni se pare a fi derivarea firească a cuvântului. Numiri de râuri cu forme diminutive sunt multe: *Struma*, *Strumița*, etc. Concluzia noastră este potrivită și cu trecutul țării stăpânite de Romani, respectiv, mai târziu, Români. Apropierea ce se face de *iscra* nu poate avea sens. Și tot așa credem că nu poate fi vre-o apropiere între *Iscăr* și *Istru*, după cum s-au încercat să-l explice unii, întru cât ar fi de neexplicat denumirea unui râușor cu numele unui fluviu.—Pe de altă parte nu este imposibil să fi fost pentru *Oescus* un râu *Oesculus*, fiindcă și azi se deosebesc două râuri *Iscăr*: *Goleami Iscăr* spre vest, și *Stari Iscăr* spre sud est ²⁾.

Tonzus. Fluviul numit astăzi *Tungea* se numea în timpul vechiu și în evul mediu *Tonzus*. — „Râul *Tungea* își poartă numele său încă din vremea romană, când se numea *Tonzus*, cu toate că nu pare că acesta-î numele său întreg vechiu“, ne spune Irečec, în Princ. Bulg. II, pag. 209, amintind, că Ἀρτησικός, Ἀρτακος și alte numiri, pomenite de Herodot și alții, sunt, după Tomaschek (*Oesterr. Gymnasialzeitschrift* 1878, p. 207), identice cu *Tungea* de astăzi.

1) *Ireček* Das Fürstentum Bulgarien, II, p. 8—9.

2) *Ireček*: Das Fürst. Bulg. II, pag. 77.

Pe noi ne interesează însă forma de astăzi a râului *Tonzus*, anume *Tungea* sau *Tundza*. După cum arată trecerea lui —on în —un, prefacerea lui *Tonzus* în *Tungea*, *Tundza*, este datorită Românilor. Aromânește se zice *Tunđa*, cu *a* la sfârșit, ca *Duna* (*Donus*) etc.

Duna. Tot Românilor cred că se datorește forma cu *u* a numirii fluviului *Dunărea*: *Dunaj*, *Dunaf*, *Dunavŭ*, *Dunavis*, pentru considerația de mai sus, anume pentru trecerea lui-on în-un, ca *bonus*, bun, etc.

Adrianopol. Pentru ca „Adriani urbs,” Ἀδριανουῦ să ajungă la Bulgari *Odrin* a trebuit să treacă tot printr'o formă românească * *Adrin*, ca *cristianus* > creștin. Pentru trecerea lui *a* în *o* la Slavi, compară *Cólinde* din *Calendae*, *Ohrida* din Achrida, *Oțet*, *Oltar* etc. Cronicarii Greci numiau orașul Adrianopol când Ἀδριανούπολις ¹⁾, când Ὀρσειάδα ²⁾ și când Ἀδριανουῦ: τὴν ἐξ Ἀδριανουῦ τὴν κλησίαν ³⁾

Struma. Vechiul râu Στρυμόν se numește azi, la Românii și Slavii din Peninsula-Balcanică, *Struma*. Sub această formă cuvântul a fost transmis de către Români, după cum arată trecerea lui *y* grecesc în *u*, așa cum constatăm în *mártur* din μάρτυρος în *Stur* ⁴⁾ din lat. *stylus*. In celelalte limbi balcanice *y* grecesc ca și *y* latinesc, rămân *i*: γύρος (dr. jur) se aude ngr. γίρος; μάρτυρος, sună μάρτιρος. Tot așa la Bulgari.

Sărună. Și poate că tot aci e și locul *Sărunăi*. Salonicul pe Aromânește se zice *Sărună*, după cum se știe, și se derivă din gr. *Salona*, devenit regulat, după legile de prefacere ale limbii noastre, *Sărună*. Fără îndoială, că nu se putea transmite nici numele acesta sub forma curat românească, dacă n'ar fi perzistat aci elementul românesc, ca și la Struma și aiurea. Interesant este pentru noi că dela Români l-au împrumutat Slavii sub forma

1) Nichita Acominatos Honiatul (editia Academ.; Murnu) pag. 384, 386; 2) idem pag. 424; 3) idem pag. 431, 432 etc.

4) La nord de Câmpul-Lung se află muntele *Sturu*, zis și Mateiașu. Nu-i aceasta o numire aromânească, care vorbește de niscaiva așezări aromânești pe acolo?

Sólunġ. Păstrarea lui — l — în cuvântul Slav, neprefăcut în — v —, ne arată că a fost împrumutat de timpuriu, când, probabil, în l. Română nu avusese loc încă prefacerea lui l în r, dar când se desăvârșise trecerea lui-on, în *un*, după cum arată *Sólunġ*.

Ne mărginim deocamdată la aceste nume topice, care ni se par dintre cele mai sigure pentru dovedirea temei puse la începutul acestui mic studiu, de existența unor urme românești de toponimie în Peninsula Balcanică. După cum vom avea prilejul să arătăm într'un număr viitor, numele românești de localități sunt numeroase în Peninsula Balcanică.

PAPAHAĞI PERICLE

Direct. Liceului din Silistra

IARNĂ

Innorată stă boltirea
Cerului peste ogoare ;
Pretutindenii numai jale,
Pustiire și ninsoare.

Vântul bate ; înserarea
Iși întinde larg aripa —
Stol de corbi din văi purcede
Să-și adune 'n zări risipa.

Și cât vezi în jos, spre moară,
Nimeni nu-i pe cărărie,
Numai drumul către crăsmă
Un drumeț pribeag îl suie.

V. LAINICEANU

IN AMURG

*Luptă besna cu lumina și'n amurg,
Nori de sânge umplu zarea ca o pală;
Iar din purpura, pe-alocuri sfâșiata,
La fet plânsului pe fire rațe curg
Cum ar curge dup'o luptă neumană
Picuri roșii pe tăcute dintr'o rană.*

*Și-i pustiu, și gânduri negre mă apasă...
Cum pilotul pe furtună sfruntă marea
Ochiu-mi sfruntă tot cuprinsul cu 'ntrebarea:
Unde-i, unde i dintre flori cea mai aleasă?
Luptă sufletu 'ntre besnă și lumină,
Și aripa-i sângerează fără vină*

A. MÂNDRU

RABINDRANATH-TAGORE

CĂNTUL LXVI

DIN «GRĂDINARUL»

Un nebun, căutând piatra care schimbă totul în aur, umbla rătăcitor, cu părul încâlcit, cu fața arsă, plin de praf, cu trupul ca o umbră, cu buzele stânse ca poarta închisă a inimii lui și cu ochii arzători ca scânteerea licuriciului care își caută soția.

Înainte de a urla oceanul nemărginit. Valurile vorbărețe povesteau de comorile ascunse în sânul lor și râdeau de prostul care nu știa să le înțeleagă.

El mergea desnădăjduit și fără odihnă în căutarea care devenise însăși viața lui.

Intocmai ca oceanul, care se înalță neconținut către cer, ca să atingă ceea ce nu se poate atinge ;

Intocmai ca stelele, care se învârtesc în cerc în căutarea unui țel, ce nu se poate ajunge niciodată;

Tot astfel, pe țărmul nisipos și pustiu al mării, nebunul, cu pletele înroșite de praf și de soare, rătacea în căutarea pietrei, care schimbă totul în aur.

Intr'o zi un ștrengar de băiat dintr'un sat se apropie de el și-l întrebă: «Cum ai căpătat lanțul

acesta de aur, care îți încinge mijlocul?» Nebunul tresări; lanțul, care mai înainte era de fier, se făcuse cu totul și cu totul de aur!

El nu visa; dar cum se făcuse schimbarea aceasta?

Sălbatec își lovi fruntea: unde, dar unde, fără să știe, își isbândise visul?

El își luase obiceiul să încerce pietrele, pe care le găsea, atingându-le de lanțul său și apoi să le arunce, fără să se uite dacă se făcuse vre-o schimbare; și astfel nebunul găsisese și pierduse piatra care schimbă totul în aur.

Soarele aslințise, iar la apus cerul era de aur.

Istovit, cu corpul și sufletul zdrobit, întocmai ca un copac desrădăcinat, nebunul începu din nou să caute comoara pierdută.

Trad. Dr. G. ULIERU

DIN TOPONIMIA BULGARIEI

Multe numiri de localități ale Bulgariei de astăzi, mai ales din munții Haemului (Balcani), unde altă dată era multă populație românească, după cum reese din mărturiile istorice ale cronicarilor bizantini, sunt românești. În rândurile de mai jos voi căuta să atrag atenția asupra unora din numirile cu caracter românesc, căutând a dovedi, pentru altele, românitatea lor.

Cricimū. Despre Cricimū, vorbește *Irecek* (în *Period. Spisanie XI*, p. 1—2) reproducând, după cronicarii bizantini, formele : Κριτζιμός, ¹⁾, Κρυτζιμός ²⁾ și Κροτζιμός. ³⁾. Această denumire se pomeniște pentru întâia dată la 1199 cu prilejul răscoalei lui Ivancu. Numele ni se dă sub trei deosebite forme ; aceasta datorită imperfecțiunii caracterelor grecești în redarea unor sunete străine acestei limbi. Astăzi această localitate se numește *Cricimu* ⁴⁾. *Irecek* ne mai spune că acest nume este neobișnuit la Slavi. Se pare că la Bulgari este împrumutat dela străini și, după toată probabilitatea, dela poporul român, cu care a convețuit veacuri. După presupunerea noastră, avem de a face cu românescul *Crucime*, ceea ce a trebuit să însemne „răspântie“, sau „localitatea unde se află cruce“. *Henri de Valenciennes* ni-l trans-

1) Nichita Acominatos Honiatul

2) Acropolita

3) Cantacuzen.

4) *Irecek* Kn. Bălg. II, pag. 435, 390.

mite sub forma de *Crucemont* (citește Crusmon) ¹⁾. Să se țină seamă că la Români este foarte răspândit obiceiul de a așeza cruci pe drumuri, la răspântii etc. In comuna mea natală, Avela (Avdela, Abela) din Epir, se găsesc două localități cu acest nume: una zisă *Cruțea mică*, alta *Cruțea-(țea) mare* = Crucea-mică, Crucea mare. Nu există comună românească în Epir, care să n'aibă o localitate cu numirea de *Cruce*.

La Bulgari tot așa ne întâmpină asemenea denumiri dela cruce, zise *Crâstetsă* dela *Crâstă* (=cruce), cum de fapt ne încredințează Irecek ²⁾, când spune, că „urmând drumul de aci, ajungi la *Crâstețu*, unde se află o piatră cu „cruce cioplită“.

In sprijinul acestei păreri mai vorbește și nesiguranța cu care ni s-a transmis numele *Cricimă* de cronicarii bizantini, când Κριτζιμός, când Κροτζιμός și când Κροτζιμός.

Brațigova. Afară de asta, e curios că tot în regiunea aceasta dăm de numele *Brațigovo*, care pare de asemenea, că este un nume românesc, în legătură cu *Brațu* (dim. Brățic,) plus suf. slav—ovo, pentru desemnarea numelor de localități. La Daco-Români ne întâmpină numiri ca: *Brățeni*, *Bărteni* (probabil metatezat). Și tot românesc pare a fi *Peruștița*, care corespunde slav. *Crușova*. Nu putem aminti aci și de *Peștera*, care, desi locuită de Aromâni, este un nume slav ca origină ³⁾.

Pe drumul ce duce dela *Brațigovo* la *Peștera* se află înălțimea zisă **Tămbra**, cu ruinele unui castel și apoi tot aci se află movila numită **Tumbra**, ambele cu numiri românești. Și tot aromânesc sună **Pirină** (Apenină?) și mai ales castelul **Pica**

1) *Villehardouin*, ed. Wailly, pag. 331 (după *Irecek*, *Period. Spis.*, pag. 3).

2) *Irecek*: *Period. Spis.* pag. 4.

3) *Irecek*: *Period. Spis.*, pag. 9: „In însăși *Peștera* nu-i nimic vechiu. Manuscrisele bisericii vechi, pe jumătate supt pământ, a sf. Vineri, au fost strânse la muzeul „Oblastnii“. O particularitate a orașului este colonia Vlahilor (Cuțovlahi), cari au venit, se zice, cu 80 de ani înainte, din Macedonia; între ei își vorbesc românește cu puternic amestec de cuvinte grecești și bulgărești; dar altfel se dau de Greci și întrețin biserică și școală grecească. După mărturisirea preotului Constantin, ei au venit aci din marele oraș românesc Moscopole, la sud de Ohrida (μέτοικαι ἴκαν' ἀπὸ Βοσκοπόλεως), care, in veacul trecut, deveni dintr'odată renumit prin comerțul său, dar in curând decăzu din pricina strimtorării din partea Albaneșilor și a hoților Cârjalii. In gura lor bulgărescul *Peștera* se greciză in περιστερά (porumbel), pe când Turcii l-au prefăcut in *Beş-dere* (cinci-râuri)“.

(XI pag. 9); apoi **Radulovo** (nume de sat) dela *Radul* (XI pag. 9) și *Panara* cf. cu *Pănarli*, sat în cazaua Grebine.

După cum vedem, atâtea numiri românești, care ne îndreptățesc să presupunem că și *Cricimū* s-ar putea deriva de la *Crucime*.

Crastova. Despre *Crastova* ne spune Irecek că se găsește cu câteva minute mai departe și că este localitate muntoasă. „Câteva minute mai departe se află satul *Crastova*, unde drumul, plin de urzici, se lasă din munți spre Filipopole“. Apoi, tot acolo, Irecek (în notă) spune că „nu e *Crastavo*, ci *Crastovo*, poate *Crăstovo* 1)“.

Presupunerea lui Irecek se pare că pornește din considerația că formelor *Crastavo* și *Crastovo* nu li se pot găsi puncte de plecare în slavonește pentru derivarea lor, ca pentru forma *Crăstovo*. Credem însă că nu-i nevoie de așa ceva, în cât, după toate probabilitățile, *Crastavo* sau *Crastovo* nu-i altceva decât românescul *Cr(e)asta*, plus sufixul slavonesc *-ovo*.

Numiri de localități cu denumirea *Creasta* se găsesc atât la Daco-Români cât și la Aromâni.

Tot caracter românesc poartă și numirile de localități din regiunea Dospat ca: *Sătoviște*, *Marulovo*, *Țărănce*, *Osina*, *Corbul*, *Guștir*, *Singur* 2). Numele de râu *Vasilea* 3), din regiunea *Cepinului* sună de asemenea aromânesc, căci la Români se obișnuiesc asemenea denumiri, fără sufixe, după nume de persoane. La *Avela* (Epir) există muntele *Vasilița* (diminutivul lui Vasile, ca *Ionița* dela Ioan). *Baňa* 4) (cu *n* muiat) se găsește în toată Bulgaria. *Barișta* (Period, Sp. XI, pg. 18) dela *bară*, (na brođü dălboki barișta) este un cuvânt datorit Aromânilor.

Rupciôs. Intre Comici, Ahârū Celebi și Dospat se află regiunea muntoasă umită *Rupciôs*, spre sudul Filipopolei 5). După cum vom vedea, această numire este românească. După *Irecek*, l. c.—

1) *Period. Spis.* X, pag. 12.

2) *Period. Spis* XI, pag. 16; 3) idem pag. 20; 4) După *Densușianu* *Ovid* vine de la *balnea*, deci nu merge după pilda lui *antaneus întăin*, arom. *ntăin*, cum crede Romansky, *Lehnwörter lat. Ursprungs* Leipzig, 1909 pag. 93, ca să fie o piedică pentru intrarea lui directă din românește.

5) *Irecek*, Kn. Bălg. II, pag. 393.

care încearcă să derive numele *Rupciós* de la *Meropi* prin aferesa lui *me-* neaccentuat, — mai pe larg ne vorbește Hr. P. Constantinoff ¹⁾.

Nu se știe, zice dânsul, dacă *Rupciós* derivă de la *Rupți* (numele locuitorilor) sau *Rupți* dela *Rupciós*; dacă însă avem în vedere că în regiune nu există niciun sat cu numele *Rupciós*, se poate presupune că *Rupciós* și-a luat numirea dela *Rupți*.

Pentru aceasta va trebui să cercetăm de unde provine numele *Rupți*. Și, pentru a explica pe *Rupți*, autorul se referă la o tradiție locală, după care *Rupți* ar deriva dela „*Robți*“, deoarece Bulgarii din acele localități, ca unii cari trăiau foarte aproape de câmpia Filipopolei, erau expuși la cele mai dese năpădiri din partea Turcilor și deveniseră *Robe* sau *Robți* ai Turcilor.

Este de prisos a combate această etimologie poporană și a încerca să explicăm greutatea prefacerii lui *Robți* în *Rupți*.

După altă versiune (ibidem pag, 655), împărtășită și de locuitorii muntelui *Rupciós*, de așa zișii *Rupți*, ar fi că ei, nepriimid de bună voe credința mahomedană, ar fi fost impuși să plătească un *haraciu* și anume câte un rup (10 parale) de cap și că, de atunci, vor fi fost porecliți *Rupți* și *Rupalani*, cum se mai numesc (Nauca, II, 463—473), părere, căreia, după autor, nu i se poate da crezare, ca și celei de mai sus.

Alții cred că numele de *Rupți* ar veni dela *Rodopți*, *Rudopți*, *Rupți*; sau, poate de la *Rudocopți* ²⁾, după ocupația locuitorilor cu minele, (*rudarstvo* și *rudocopstvo*) ³⁾.

După cum vedem, toate sunt simple presupuneri, cași părerea că *Rupți* și *Rupalani* ar deriva dela *Ropi* = ponoare, adăucituri joase... (niški cotlovini), cum crede P. A. Sircu în scrierea sa *Rupalani* și *Rupți*, pag. 4, ceea ce, după Constantinoff, nu poate fi adevărat, căci atunci ar fi trebuit să se numească așa toți locuitorii bulgari din acele localități muntoase cu *niški cotlovini*.

Am reprodus toa'e părerile, spre a se vedea imposibilitatea susținerii lor. Nici una nu-i satisfăcătoare. Cea propusă de Irecek, dela *Meropi*, de asemenea, căci chiar dacă am admite posibilitatea căderii silabei neaccentuate *me-*, totuși rămâne imposibil de admis prefacerea lui *ó* accentuat din *(Me)ropi* în *u*: *Rupi*.

1) *Period. Spis.* volumul 23 pag. 656,

2) *Period. Spis.* vol. 23, pag. 656; 3) idem pag. 656.

După noi, originea cuvântului *Rupcios* trebuie căutată în cuvântul românesc (*a*)*răpă* care, la Români, se aude și *arupă*, sau *arupă*. *Rupă* în loc de *răpă*, la Români, se sprijină pe forma meglenită *ropa* (citește roapa), de unde, neaccentuat, *ruposu* ¹⁾.

La Aromâni, *arupă* însemnează prăpastie, loc prăpăstios. Într'o poezie populară întâlnim versul.

Plîndze și zghileaste
Ș-lu-arup se aruculeaste
 (Plînge și se vaită
 Și în prăpastie se rostogolește) ²⁾.

Atestarea, deci, a unei forme *rup*, *rupă*, pentru *răpă*, nu se poate contesta.

Sub forma de *rupă* îl găsim în toponimia sârbească și bulgărească în toată Peninsula-Balcanică. Așa există satul *Rupie* în Serbia, spre nord de *Vlasina*, ne spune Irecek (în Kn. Bălg. II, 599); *Rupski dol* (pag. 285) în regiunea nordvestică a Bulgariei, în munții *Stara* (vechi), unde se află și urme de mine vechi, deci localitate stâncoasă, cu râpe, astăzi din nou pusă în exploatare și de unde se extrage plumb, argint și fier.

Numirea de *Vlasina* și *Vlasotniți* spre nord, arată că este vorba de localități unde trăesc sau au trăit vreodată Români. Spre est de această localitate se află *Clisura*, nume ce, fără îndoială, a fost transmis de Români, ca unii ce și astăzi îl aplică trecătorilor de munți.

Dela *rupă* s'a format apoi *rupți* (precum din *Zagor*, *Zagorți*) și *Rupalani*, *Rupalii*. Din *rupți* apoi, tot în gura Românilui, prin sufixul — *os*, s-a făcut *rupcios*.

În favoarea etimologiei propuse aci vorbesc și denumirile următoare din regiunea muntelui *Rupcios*, în care se ascund numiri românești: **Bacîcuvo** (pag. 655 vol. ²³/₂₄), dela *Baciu*, (cf. rom. *Baciu*, *Băciliște* etc.); **Peruștița**, despre care am vorbit; **Sotiri**, care, deși din gr. Σοτήρ, este însă uzitat mai mult de Aromâni și Albanezi, atât ca nume de persoană cât și ca nume de biserică, făcută pe culme de munte (La Avela, Epir, se găsește biserică *asulira* = ἄγια Σοτήρα; formațiunea, după cum se vede,

1) La Aromâni: loc *arupos* = loc răpos, prăpăstios, loc stâncos.

2) P. Papahagi: Din literatura populară a Arom, 1900, pag. 800.

este românească, în loc de $\delta \ \alpha\gamma\iota\omicron\varsigma \ \Sigma\acute{\omega}\tau\eta\rho$); **Çiucuru dere** (p. 654) dela *çiuca*, pl. *çiucuri*; *çiucă* înseamnă la Aromâni vârf, culme și este foarte răspândit ca nume de localități în toată Peninsula Balcanică. Ex.: *Çiuca-roșe*, Epir; *Çiuca-naltă* dela granița Tesalo-Macedoneană etc. **Çiucuri-klol** (pag. 659); **Çiuricovo** (pag. 661, 680), format dela *çiureac* (În Epir, spre nord de Avela se află *Çiureaclu*); **Çiurcova**, (pag. 659) dela *çiura*, nume de munți atât aci cât și în Albania; **Cara-Mandra** (pag. 659) dela turc. *cara* = negru și rom. *mandră*; **Çara-çiumacă** (pag. 660); **Dormușova**. (Dela *Dormuș* pentru *dormiș* „loc de mas pentru cai și pentru vite“; cf. *Dormitor*, nume de localitate în Muntenegru).

Mă mărginesc aci.

Nici ocupația locuitorilor din Rucios nu este împotriva etimologiei propuse aci. Indelețnicirea lor de predilecție este *zidăria*, *oieritul* și *cărăvănitul*, adică *cărăușitul* (pag. 663). Vorbindu-ni-se de puterea lui Hasan-Aga din *Tămriciu* (pag. 664) se spune că acesta, folosindu-se de oare care drepturi vechi, și-a însușit păduri și munți frumoși din jurul *Tămriciului*, „unde vărau propriile lui turme de oi fără număr și oarecare herghelii de cai“. Vorbind, mai departe, despre satul *Cepelare*, ne spune că numai după liberare locuitorii au început să se dedea zidăriei, *chiraqialăcului* și *croitoriei*, de oarece pășunatul deveni greu, prin trecerea parcelată a pământului din stăpânirea Turcilor, care-l vindeau, ca să se ducă, în mâna țaranilor. La pag. 667 ni se spune de asemenea că *creșterea vitelor* este o ocupație principală alături de zidărie și *cărăușit*: „ocupația de căpetenie este agricultura și *creșterea vitelor*. Dela unire (1886) încoace repede decăzură și una și alta și aceasta nu numai aci (la Bogutina), ci în întreaga regiune (rucioasă), din cauză că oile, când se coboară iarna la pășune, în șesurile Arhipelagului, oierii plătesc primăvara (la întoarcere) două dări (*beglicuri*), una în Turcia și alta în Bulgaria; iar pentru oile moarte în timpul iernei plătesc vamă de „blecare, de ieșire din țara“ (unde au iernat oile).

Acelaș lucru reese și din cele relatate la pag. 679 despre regiunea *Cricimei* (Șiroca — Loaca): „Agricultura este slabă, iar *creșterea vitelor* a decăzut din pricina celor două dări (*beglicuri*) ce se iau la coborârea oilor spre șesurile maritime (sub-înțeles: din țara turcească)“.

Socotim, așa dar, după cele arătate, că presupunerea lui Irecek, — singura mai serioasă — că *Rupți*, *Rupcios* ar deriva delă *Meropi*, — nu se poate susține.

Intr'un studiu ulterior ne propunem să completăm nomenclatura toponimică de origine românească a Bulgariei de azi.

Ca încheiere, adăogăm următoarele numiri extrase din *Periodicesco Spisanie*, vol. 63, din studiul d-lui Toșeff: *iugo-zapadna Bălgaria vă floricistno otnoșenie* (Bulgaria sud vestică sub raportul florei), pentru scoaterea în evidență a caracterului românesc de odinioară al acestor regiuni: *Vlasi-selo* (pag. 46); *Vlașca-reca*, (eodem); *Vlașca-Planina*, între Rila și Osogova (pag. 19), pe harta austriacă stă *Vlașina*; Vârful muntelui Babină se numește *Patarîța* (pag. 20), adecă *Pătârîța*, ceea ce înseamnă la Aromâni „cârja“; *Erma* (pag. 21); *Virilă* pag. 20, care pe harta „*Makedonien*“ (?) stă *Verilă*; *Misulă*, sat și munte (pag. 41) — cu vârful *uși* (= poartă, sau slav. *uși* = urechi?); *Migioră*, munte cu înălțimea de 2186 m., ceea ce ne face să ne gândim la cuvântul *Magiore*, *Măgior*, **Migioru**, dacă nu cumva redarea nu-î greșită, în loc de *Măgioră*, (pag. 44). Localitatea se află tot într'o regiune cu numire românească. „Spre nord-vest, de pe muntele *Vlașca* se vede *Vidliciul*, muntele *Migioru* (2186 m.), *Comă* (2010) și întreaga câmpie a *Pirotolui*“.

PERICLE PAPAĞAGI.

SILISTRA

FOLKLOR TĂTĂRESC DIN PERVELIA

CULES DE
I. DUMITRESCU

Invățător

TĂLMĂCIRI

Demult, demult, erau odată doi frați, cari ședeau în două sate aproape unul de altul.

Intr'o zi, fratele mai mare zice celuiilalt :

— „Vino mâine la geamie în satul meu, ca să ne rugăm !“.

— „Voiu veni !“ — răspunse cellalt.

A doua zi, fratele mai mic plecă de cu noapte spre satul vecin. De abia merse puțin și găsi pe drum o ladă foarte frumoasă. Mirat, omul deschise lada, dar găsi în ea numai gunoi. Se minună el mult și porni mai departe.

După câtva timp, întâlni o cămilă pe care o ducea de căpăstru un șoricel. Se minună mult omul și porni mai departe.

Mai târziu, întâlni o turmă de oi și în mijlocul lor era un miel care sugea pe la toate și striga într'una că i este foame.

Mai departe văzu omul o cățea, în pântecul căreia țipau niște căței.

Când ajuse la fratele său mai mare, îi povesti cele văzute și-l rugă să i le lămurească. Fratele cel mare i-a spus :

— „Lada cu gunoi însemnează că după noi, mai târziu, se vor naște oameni foarte frumoși pe dinafară, dar înăuntru au să fie putrezi, cu suflete spurcate și pline de păcate. Cămila pe care o ducea șoarecele de căpăstru, însemnează că mai târziu, după noi,

femeile vor fi mai tari și vor duce ele pe bărbați de nas Mielul care suga o turmă de oi, însemnează că vor veni oameni, cari vor căuta să răpească pe nedrept avutul altora, vor prăda și vor jupui pe toți, fără a se sătura. Cățeaua, căreia îi țipau cățeeii în pânțele, însemnează că vor veni vremuri când copiii nu vor mai ascultă deloc de părinți și vor vorbi înaintea lor!

Și toți Tătarii cred că au venit acele vremuri prevestite.

FIECARE CU NĂRAVUL LUI.

La curtea unui sultan, era odată un mare vizir, despre care nici un alt pașă sau demnitar nu știa din ce neam este: Turc, Tătar, Persan, Laz, Curd, sau altceva?

Intr'o zi se strânseseră câțiva pași și se sfătuiră cum să facă ca să poată afla din ce neam este marele vizir. Unul dintre ei spuse celorlalți:

— „Să-l poftim într'o zi ca oaspete la masa mea și apoi vă voi spune eu ce voiți să știți“.

Zis și făcut. Il poftiră pe marele vizir la masă, în casa pașii. Acela veni și a fost aci masă mare cu mâncări multe și alese. În urmă, după ce marele vizir a plecat, toți pașii se strânseseră împrejurul celui care se lăudase că va pătrunde taina și-l întrebară dacă știe acum din ce neam este marele vizir. Pașa răspunse:

— „Marele vizir este Tătar!“

— „De unde știi?“

— „Voi n'ați văzut că la toate mâncărurile vâra lingura până'n fundul străchinii, ca să caute carne? Numai Tătarii fac așa!“¹⁾

1) Într'adevăr, alimentul principal al Tătarilor este carnea, pe care o consumă în foarte mare cantitate, ca nimeni alții.

DUPĂ CE CUNOSTI NEAMUL

Intr'un sat tătăresc trăia odată un mare bogătaş. Odată trecură pe acolo șase creștini călători, cari — fiindcă inserase, — căutau o gazdă unde se poată rămâne peste noapte. Bogătașul, aflând de aceasta, trimise un servitor și-i chemă la sine. Creștinii veniră.

Bogătașul îi primi bine și ar fi vrut să vorbească mult cu ei, dar, — fiindcă el nu știa altă limbă, iar creștinii nu știau pe cea tătărească, — nu se putură înțelege. În deosebi Tătarul ar fi vrut să știe de ce neam este fiecare dintre cei șase creștini, dar n'avea cum.

Un servitor al lui, auzindu-i dorința, îi zise :

— „Stăpâne, eu îți pot spune ușor de ce nație este fiecare, dar trebuie să-mi dai voie ca eu să vă aduc la masă mâncărurile care vouă vrea eu!“.

Stăpânul se învoî.

Când veni vremea, servitorul aduse la masă acestea : ciorbă de pește, fasole cu mămăligă, praz, salată de măsline cu untdelemn, macaroane, cartofi, un pahar cu bere și o lulea ; apoi pofți pe creștini să se așeze cu toții la o masă și să mănânce fiecare ce-i va plăcea.

Târziu de tot, după ce oaspeții au mâncat și s'au culcat, bogătașul tătar chemă la sine pe servitor și-l întrebă dacă știe acum de ce nație este fiecare dintre cei șase creștini. Servitorul îi spuse lămurit totul, dar stăpânul întrebă :

— „De unde știi?“

— „Foarte ușor, răspunse servitorul. Cel care a mâncat ciorbă de pește, este Rus ; cel cu fasolea și mămăliga, este Român ; cel cu prazul, Bulgar ; cel cu salata de măsline în untdelemn, este Grec ; cel cu macaroanele, Italian ; cel care a mâncat cartofi și a băut bere, este German ; iar cel care n'a luat nimic, ci numai și-a fumat luleaua, este Englez !“.

GIUMAC

1.

*Sapsari zapran ghibi,
Oculur Coran ghibi.*

Altân.

2.

*Ai geatar, cun geatar,
Echi lezi hici geatmaz.*

Haivan boinusu.

3.

*Asti casâr, iusti casâr,
Ortasândâ mai sasâr.*

Cârpî.

4.

*Pândi—pândi, chetersân,
Caraldâgâ sândi chetti,
Şindi şâgar câlè-câlè olersân
Şindi şâgar câlè-câlè
culersân.*

Cârpî.

GHICITORI

1.

Galben ca veninul
Şi se ceteşte (se caută) ca
Coranul.

Aurul.

2.

Luna doarme, soarele doarme,
Numai două nu dorm
niciodată.

Coarnele vitelor.

3.

Dedesubt rogojină,
deasupra rogojină,
Şi la mijloc pute seul.

Ariciul.

4.

Se sue, se sue, se duce,
S'a ascuns în curte,
Acuma ai să te prăpădeşti,
Acuma ai să mori de răs.

Ariciul.

5.

*Giumac aittâm, giutcârtâm,
Giumlé iitni cutârtâm.*

Burși.

5.

Am spus ghicitoarea, am tușit,
Și toți căinii i-am stârnit.

Purecele.

6.

*Erten cheter ellezi¹⁾
Açsam cheler ellezi,
Tiurliu-tiurliu ipecten
Tiimé tier ellezi.*

Colun.

6.

Dimineața pleacă,
Seara vin,
Din toate felurile de mătăsurei,
Ele fac nasturi.

Olle.

7.

*Allah iapar iapasân,
Temâr așar capusân.*

Carbuz.

7.

Dumnezeu îl face,
Cuțitul îi deschide ușa.

Pepenele.

8.

*Azâret alânân călâși,
Duniadâ dâr bâr iși.*

Geașân géalcâldaganî.

8.

Sabia Arhanghelului Mihail,
Își are un vârf în lume.

Fulgêrul.

9.

*Lui aldândâ ac tanâ
Arû men dep mac-tanâ*

Cun.

9.

În fața casei este o mânăzată
albă
Și se laudă că este frumoasă.

Soarele.

10.

*Alaman aiac,
Altân taiac,
Giursan gelmez gealangaiaic*

Sagân.

10.

Picior bălțat,
Ciomag de aur,
Dacă fugi după el, nu-l ajungi.

Funigeli.

1). Acest cuvânt «ellezi» n'a fost posibil să mi se traducă. Unii pretind însă că în limba arabă a Coranului, «ellezi» înseamnă chiar «oi».

11.		11.
<i>Tolem tolî ac tauc.</i>		Cotețu-i plin de găini albe.
	Tâș	Dințli.
12.		12.
<i>Sârá-sârá odalar</i> <i>Hicindé duran soctalar.</i>		Rânduri-rânduri de odăi Și'năuntru sunt studenți.
	Harlp.	Roșcova.
13.		13.
<i>Astî tactâ, iustú tactâ,</i> <i>Ortasândâ zalâm soctâ.</i>		Dedesupt scândură, de-asupra scândură Și la mijloc un student rău.
	Emșeșec ași.	Sâmburele roșcovei.
14.		14.
<i>Ecî cașác</i> <i>Duverghé geabâșác.</i>		Două linguri Lipite de perete.
	Culac.	Urechile .
15.		15.
<i>Bâr cuium-bar</i> <i>Ecî târlâ suü-bar.</i>		Am o fântână Cu două feluri de apă.
	Glemârta.	Oul.
16.		16.
<i>Tâc-tâc-am-am,</i> <i>Teobesi tamam ;</i> <i>Bâr căz aldâm,</i> <i>Babasi imam.</i>		Tâc-tâc-am-am, Am astupat gaura ; Am luat o fată Și tatal ei e hoge.
	Saat.	Ceasul.
17.		17.
<i>Bâr chelînâm bar ;</i> <i>Chelchendé cușaclai,</i> <i>Chetchendé cușaclai.</i>		Am o noră ; Cel ce pleacă, o îmbrățișază, Cel ce vine, o îmbrățișează.
	Peș.	Soba.

18.	18.
<i>Deort duverdé, deort Arap.</i>	Patru pereți, patru Harapi.
Oșaclâc.	Hornul.
19.	19.
<i>Galdâr-galdâr anesi bar,</i>	Mama lui bolborosește,
<i>Boindâ moșagi bar,</i>	La gât are măregele,
<i>Colândâ colșagi bar.</i>	La mâini are mănăși.
Cocăș.	Curcanul.
20.	20.
<i>Bâr babi bacârar</i>	O babă strigă
<i>Giumlé alemni șacârar.</i>	Și toată lumea se adună
Ezan ocugani.	Cântecul hogii la geamle.
21.	21.
<i>Ecî gigât cureșâr</i>	Doi flăcăi se luptă
<i>Tabanlarî lâreșâr.</i>	Și călcăile nu li se mișcă.
Macaslâc.	Grinzile.
22.	22.
<i>Bâr chicichené alașâ</i>	Un cal mititel
<i>Teogherecnî dolașâ.</i>	Se 'nvârtește împrejur.
Coletci.	Umbra.
23.	23.
<i>Pazargâ chettâm</i>	Am fost în oraș,
<i>Sierghé condâm,</i>	În poliță am fost pusă
<i>Deort ai igârmi deort</i>	Patru luni și douăzeci și patru
<i>ildâz cordâm.</i>	de stele am văzut.
Nal mângi.	Potcoavele și culele.
24.	24.
<i>Bâr chicichené pâl</i>	Un fluture mititel
<i>Arcasândâ tasmâ tâl;</i>	Are limbă pe spinare;
<i>Acâlân bosâ, oilandâ bâl!</i>	Dacă tu ai minte, ghicește!
Saban.	Plugul.

25.

*Lui işindé oin bar,
Cuiü şindé cuiü bar,
Cuiu şindé gilan bar,
Gilan başindá şemidan bar,
Şemidanân başından
borazan bar.*

Lambà.

26.

*Deort drecli
Teobesî moghedecli.*

Şâgarac.

27.

Ogâz ocuré, cul şaşá.

Pâşci.

28.

*Bâr aivanâm bar,
Târlîi gilá, lârlîi cusá.*

lui.

29.

*Acşam bosá, caplanâr
Sábârlci ostâná saclanâr.*

Coz.

30.

*Muiuz ilen saban eclâm.
Şecher seplâm. tuz şicli.*

Târnaganî.

31.

*El sacladâm,
Er gheordâm.*

Horaz.

25.

*In casă este un joc,
In fântână mai este o fântână,
In fântână este un şarpe,
In capul şarpelui este un
sfeşnic,
Şi 'n capul steşnicului este
o goarnă.*

Lampa.

26.

*Patru stâlpi
Şi pe ei (se află) un coviltir.*

Hornul.

27.

Boul rage şi risipeşte cenuşa.

Ferăstrăul.

28.

*Am o vită care
Intreg inghite întreg varsă.*

Casa.

29.

*Dacă este seară, se închid
Şi s'ascund sub mătură.*

Ochli.

30.

*Cu coarnele am arat,
Zahâr am presărat, sare a eşit.*

Scârpina tul.

31.

*Carne am ascuns;
Bârbat am văzut.*

Cocoşul.

32.	<i>Bâr suecsâz semâz bogâ.</i>	32.	Un taur gras fără oase.
	Casartcî.		Căpuşa.
33.	<i>Cará mâşac cuirugundan.</i>	33.	Pisică neagră
	<i>Aşâlgan.</i>		De coadă spânzurată.
	Saplî-tauá.		Tigala.
34.	<i>Cará lauc canatândá</i>	34.	Găină neagră spânzurată de
	<i>asâlgan.</i>		aripi.
	Oşac.		Pirostrille.
35.	<i>Caz giemârtladi</i>	35.	Gâsca a ouat
	<i>Corani alladi.</i>		Şi a încălecat pe gard.
	Cabac.		Dovleacul.
36.	<i>Carangi damni işimde</i>	36.	Stă în grajd întunecos,
	<i>Caz-dai bolâp olâri.</i>		Stă ca o găscă,
	<i>Tará magá şaşi ioc</i>		N'are păr să se pieptene
	<i>Câz-dai bolâp olâri.</i>		Şi stă ca o fată.
	Cocâş.		Curca.
37.	<i>Uzun-uzun uzunlar,</i>	37.	Lung, lung şi iar lung,
	<i>Dulapları turar</i>		Dulapurile îi stau
	<i>On ecâtané iaprac,</i>		Douăsprezece foi
	<i>On iucitané toprac.</i>		Şi treisprezece pământ.
	Şubuc.		Luleaua.
38.	<i>Cârc ipeç men arâlgheñ,</i>	38.	Din patruzeci de fire de
	<i>Cârc tuimsac tuilgheñ.</i>		mătase
			S'au împletit patruzeci de
			noduri.
	Ormecşi lasî.		Pânza pălanjenului.

39.

*Cázál calau iustândè,
Ac șoșamî olârâ.*

Tâș.

. 39.

Pe un gard roșu
Stau prepelițe albe.

Dințil.

40.

*Anierdè vai-vai
Bâllî șictá maicai mai.*

Câmârscă.

40.

Acolo este vai-vai
Și'n ulcică fierbe unt.

Furniclle.

41.

*Bâr aulam bar ;
Bin coi sâiá,
Bâr auș toban sâimai.*

Câmârscanî lvasî.

41.

Am o curte ;
O mie de oi încap,
Dar o mie de pae nu încape.

Gaura furnicllor

42.

*Bâr aalâm bar ;
Șes-sem toctai
Bailasan girè.*

Șarâc.

42.

Am un cal ;
Când il desleg stă,
Iar când il leg merge.

Opinca

43.

*Bâr chicichené pâlnaz ;
Gerghé liușșé sânmaz
Iapângilar iapalmaz
Cuimgilar cáialmaz.*

Pândâc.

43.

Este un fluturaș mititel ;
Dacă cade jos nu se sparge.
Meșterii nu pot să-l facă,
Argintarii nu pot să-l toarne.

Buricul.

44.

*Su aslândá
Sari perâc.*

Tiul.

44.

Sub apă
Puiculiță galbenă.

Pășatul.

45.

*Cat-cat leoșec,
Onî bâlmeân bâr eșec.*

Toban.

46.

*Coc cudurdedî
Coighê chelâp șalladî
Ecî tai bâr gerghê
Chelâp olladî*

Târmenî calatașî.

47.

*Iui arlânda eușagâm caldî ;
Ai saldî, cun aldî.*

Cârau.

48.

*Pazardá salâlmaz,
Șanacú salânmaz,
Ondan tallî șii bolmaz.*

Ulcu.

49.

Tas iustândé saban giurè.

Baş cârcanî

50.

*Iustú gearî, aslî gearî,
Orlasândá bâr auș tarî.*

Ingir.

45.

Rânduri-rânduri de saltele
Și cine nu ghicește este un
măgar.

Palele.

46.

Cerul a tunat,
În mijlocul satului s'a spart,
Doi cai la un loc
Au păscut în mijloc.

Piatra morii.

47.

După casă a rămas brâul ;
Luna l-a lăsat și soarele l-a
ridicat.

Bruma.

48.

La oraș nu se vinde,
În farfurie nu se pune,
Și mai dulce decât acela nu
se găsește.

Somnul.

49.

Pe castron plugul merge.

Mașina de tuns.

50.

Deasupra piele, dedesubt piele,
Și'n mijloc un pumn de meu.

Smochina.

51. *Et metii, temâr cârşau.* Butoi de carne şi cerc de fier.
Parmacli iuzuc. **Degetul şi inelul.**
52. *Ac taiacă uralgan biaz şalı.* Băţ alb înfăşurat în pânză albă.
Parmac. **Degetul.**
53. *Cará bult chelâp caplodı,* Un nor negru l-a acoperit,
Tâmârtai chelâp giocladı. Cevá rotund l-a descoperit.
Caşác capcaş. **Lingura şi capacul.**
54. *Bâr chicichene ducheau,* O prăvălie mică,
Işi tolı Mocan. Plină toată de Mocani.
Sâernâc. **Cutia cu Chibrituri.**
55. *Ot başândá otârá,* Stând lângă foc,
Cursá şigân totârá. Işi satură pântecul.
Cuman. **Ibricul.**
56. *Astı tactá cop basar,* De-asupra scândura s'apasă,
Iustı tactá cop basar, De jos scândura apasă,
O bâzâlsa câm iasar? Dacă se strică cine reface?
Coc ger. **Çerul şi pământul.**
57. *Uzun ildâz, aalâm ildâz,* Sunt o stea lungă, numele mi-e
Ildâzlardan iapâlmadâm, stea,
Chianunlerde er ierdè, Din stele nu m'am făcut,
Martá benı bulamasân, Unde mă cauţi, mă vei găsi,
Ne oldâgân bilemesân. În Martie nu mai mă găseşti
Şi ce m'am făcut nu ştii.
Car. **Zăpada.**

58.

*Cuciugiuc boilî
Catiipé tonni,*

Patlagean.

59.

*Ai obalar — obalar,
Obadá gilán balalar,
Sorpasî elal et aram;
Ogâ neder molalar.*

Bal.

60.

Geol geandan mailî caiş.

Gilan.

61.

Tic-tac, capacli san.

Saat.

62.

*Ai buralî — buralî,
Aiagi colî cânali,
Şimşicâilî tonî bar.
Sultaniè atî bar.*

Öpop.

63.

*Geaşi on beş, cartî otuz
Sângârdá bâr taş.*

Ai.

58.

*Statură mică
In haină de catifea.*

Pătlăgeaua vânătă.

59.

*Moviliţe — moviliţe,
Pe movili şarpele face pui,
Zeama e bună, carnea e
spurcată;
Ce-au să zică preoţii?*

Mierea.

60.

Lângă drum cureluşă unsă.

Şarpele.

61.

Tic-tac strachină învelită.

Ceasul.

62.

*De aici aici,
Picioarele şi mâinile i sunt
văpsite,
Poartă haina pestriţă
Şi o chiamă Sultana.*

Pupăza.

63.

*Când e tânără, are 15 (zile),
când e bătrână, are 30,
Şi la sfârşit e ca o piatră.*

Luna.

64.

*Jui işımdé oin bar,
Tablaşictá tiuium bar.*

Carlgaş.

65.

*Stambuldá caz pşé
Cacusi mânda tşé.*

Mectiup.

66.

Ecî damdá bâr drec.

Murân.

67.

*Caţ-cat catlanşic
Catlamadan ap aşic.*

Capustá.

68.

*Bâr cuium bar belden
Bâr cuium bar tâzden.*

Ştan etác.

69.

Ozi top coletci ioc.

Urú.

70.

*Cunghé pâşchen aş cordâm.
Cobác cuscan tâş cordâm.*

Caun cobác.

64.

*În casă mi-e jocul
Şi pe tablă am păsat.*

Rândunica.

65.

*La stambul se trige gâsca
Şi mirosul vine aici.*

Scrisoarea.

66.

Între două grajduri un zid.

Nasul.

67.

*Rânduri-rânduri rândurele
Şi'ntre rânduri este turtă.*

Varza.

68.

*Am un puţ la mijloc
Şi-un puţ la genunchi.*

Pantalonii şi cismele.

69.

Minge rotundă fără umbră.

Groapa.

70.

*Mâncare coaptă la soare am
văzut,
Şi spumă vărsând dinţi am
văzut.*

Pepenele galben.

V. MEMETCEA

Jocul acesta este tăăresc și numai pentru băeți. Intâi se aleg doi șeli; apoi, ceilalți copii, —doi câte doi, —se duc mai la o parte și-și pun în taină diferite nume, (de flori, fructe, etc.) și pe urmă vin în fața șefilor, cari aleg la noroc. In urmă cele două cete, la depărtare de vre-o 8 — 10 metri una de alta, se așează față'n față, stând toți jos, turcește. Atunci un băiat dintr'o ceată și altul dintr'alta spun cuvintele următoare :

1. *Memelcea !*
2. *Melecâi tolà !*
1. *Baran ghelé.*
2. *Bași orlá.*
1. *Seven, seven.*
2. *Ghelsân, alsân !*

1. Memetceá (nume propriu)
2. Lele Melecâi! (nume prop.
1. Se duce și vine.
2. Capul la mijloc.
1. Iubește, iubește !
2. Să vie, să ià !

Cuvintele acestea fiind sfârșite, cei doi băeți cari le-au spus, fug unul după altul, înconjurând de trei ori cele două tabere. Dacă în fuga aceasta cel din nainte este prins, devine prizonierul celorlalți.

Când o ceată este luată prizonieră, toți copiii din ceata biruitoare încalecă fiecare pe câte unul dintre cei învinși, cari sunt datori să-i ducă și să-i aducă în spate, vre-o 20 de metri.

Jocul poate reîncepe.

ADRIEA. ADRIEA !...

*Adriea, Adriea! — mare senină,
Dar cu adâncuri în clocot, funeste, —
Soarele'n sânge apune pe creste,
Piere'n lumină...*

*Viforul nordic s'arată, e gata —
Peste pământul italic să cadă;
Vin furtunatece rânduri grămadă,
Vin ca săgeata!*

*Stâncele negre 'mpetrite-au să steie?
Oare nu'ncèpe-vor să se prăvale,
Până la poalele apelor tale
Vântul să-și deie?*

*Cadă și curețe sfânta țărână,
Plină de ale străbunilor urne;
Cele de astăzi — ca dughuri nocturne —
Vis să rămână!*

II.

*Munții sânt vitregi și stâncile-asemeni !
 Ele ținură dușmănilor parte :
 Roagă-te, Adrie, zeului Marte,
 Zână ce-i semeni !*

*Toarnă oțelul în brațe, și vrere
 Ne'nduplecată în inimi latine ;
 Din ale tale afunduri divine
 Adă putere !*

*Iar dacă lutul nu o să învie,
 Svârle talazuri s'acopere țara
 Unde un Tasso făcut-a Ferrara
 Sacră să fie !...*

*Tu, care pururi ai fost suverană
 Peste-a Italiei mândră câmpie,
 Fă ca să treacă neștearsă'n vecie —
 Faîma romană !*

*Adriea, Adriea !—mare regină,
 Clipa din urmă a Romei azi este :
 Soarele'n sânge apune pe creste,
 Piere'n lumină !...*

24 Octombrie, 1917.

EUGEN CIUCHI

CANALUL NAVIGABIL CERNAVODA-CONSTANTA

PUTINȚA DE A REALIZA ACEASTĂ LUCRARE.

În timpul din urmă s'au scris diverse articole prin ziare și reviste asupra acestui subiect. Din citirea celor publicate se observă că intenția autorilor — stăpâniți de ideea întocmirii unui Canal navigabil Cernavoda-Constanța — era motivată, în primul rând, de însemnătatea bogățiilor solului și subsolului țării.

Materiile prime și fabricate de care dispune țara ocupă, față de alte state ale Europei, un loc bine apreciat. Toate aceste produse par a cere mereu să li se deschidă drumuri mari, așa precum mare le este însemnătatea lor.

Și, în adevăr, ori-cât de mănos ar fi un pământ și ori-cât de variate ar fi produsele locului, foloasele ce-ar urma să fie culese de pe urma acestor bunuri n'ar putea fi valorificate atâta timp cât mijloacele de transport n'ar fi puse cu înlesnire la îndemâna comerțului. Sub acest raport, toate drumurile noi deschise — fie ele pe uscat, fie căi de apă — reprezintă, pentru comerțul unei țări, agentul de susținere și de dezvoltare al tuturor bogățiilor.

Acum în urmă, în No. 2, Anul III, 1922, din revista „Analele Dobrogei”, ni se dă, în traducere, un articol

„Valea Cara-Su“, datorit lui Herr v. Vincke, al cărui studiu prezintă un interes deosebit prin faptul că, pe la 1840, cercetătorul v. Vincke a studiat topografia Văii Cara-Su și a luat în cercetare ideea săpării unui canal navigabil de la Cernavoda la Constanța. După arătările lui v. Vincke ar rezulta că, acum 82 de ani, lacurile din Valea Cara-Su aveau un debit de apă mai mare de cât îl au azi și că legătura acestei văi cu apele Dunărei la Cernavoda era permanentă în timpul creșterii apelor fluviului. V. Vincke considera, deocamdată, lacurile Cara-Su drept un basin superior de la al cărui debit s'ar putea alimenta apele canalului. Și, plecând de la această considerație, el propunea mai întâiu :

a). — Intocmirea unui canal cu ecluse, care ar pleca, pe deoparte, din lacurile Cara-Su spre apus, către Dunăre, până la Cernavoda; iar, de altă parte, un alt canal, tot cu ecluse, care să plece de la lacurile Cara-Su spre răsărit, până la Mare, la Constanța.

Pentru un asemenea proiect ar fi trebuit ca debitul apelor din lacurile Cara-Su să fi fost destul de însemnat, pentru ca din ele să se alimenteze cu apă cele două canale. Totuși, însuși v. Vincke se cam îndoia, că acel debit ar putea servi la umplerea canalelor. Azi lucrurile stau cu totul alt-fel. Lacurile Cara-Su sunt în mare parte secătuite și nici nu este de gândit că ele ar putea servi drept izvor de alimentare al canalelor.

b). — A doua propunere a lui v. Vincke consistă în tăierea unui canal adânc între Cernavoda și Constanța și care să lege apele Dunărei cu cele ale Mării Negre, canalul având înclinarea suficientă pentru ca apele Dunărei să se verse, prin el, direct în Mare.

V. Vincke spunea, fără însă a fi convins, că întocmirea unui asemenea canal ar fi un lucru cu puțință de înfăptuit și clasifica lucrarea lui printre cele numite în „*stil mare*“. V. Vincke nu se ilusiona asupra greutăților ce, natural, trebuiau să iasă în cale prin tăerea în adâncime a podișului dintre Allahcapu și Constanța, format din straturi de piatră calcaroasă. O asemenea îngrijorare era explicabilă pe la anul 1840, căci pe atunci lucrul manual

nu era secondat cu atâta înlesnire de instrumente și mașini, așa cum este în zilele noastre.

În resumat, concluziile lui v. Vinke sunt sceptice și ele au fost determinate de mai multe cauze, între care cităm : 1) cheltuelile mari, pe care le-ar cere lucrările de săpătură ale unui canal de asemenea dimensiuni. 2) apoi el se teme că portul Constanța ar putea fi înpotmolit de aluviunile aduse de apele canalului, căruia Vincke îi dedea vărsarea direct în Mare. Fără să indice locul de vărsare al canalului la Constanța, cercetătorul de pe atunci amintește că la Constanța Marea este puțin adâncă și malurile nisipoase, ceea ce-i sporea și mai mult îngrijorarea ce avea asupra înpotmolirii portului, 3) și tot v. Vincke își pune întrebarea asupra viitorului porturilor Brăila, Galați și Sulina în ziua când canalul navigabil de la Cernavoda la Constanța ar fi deschis navlului.

Văzurăm în mod succint cercetările și proiectele lui v. Vincke care, la anul 1840, avu minunata licărire de a indica, pentru întâia oară, însemnătatea canalului navigabil Cernavoda-Constanța.

Dela 1840 până azi multe lucruri s'au schimbat în situația economică a satelor europene. Pe lângă așezămintele nouă de State, care s'au realizat în timpul războiului, a reapărut, ca factor de căpetenie în conducerea popoarelor, și materialismul politic, a cărui putere efectivă se reazimă, între altele, pe marele artere de comunicație, singurele în stare de a servi la înflorirea comerțului și a industriilor. O independență cu adevărat stătătoare de sine are nevoie să stăpânească cele mai variate căi de comunicație, căci prin schimbul produselor, pe care o țară le deține, ea își poate întemeia bogăția, iar ușurința mijloacelor de transport îi atrage în câmpul său de activitate cât mai multe din produsele altor țări.

Infăptuirea unui canal navigabil, care să lege Dunărea cu portul Constanța, este evident socotită ca o lucrare de mare însemnătate, căci în ziua când navlul fluvial va atinge portul Constanța, mare parte din mărfurile de export și de import vor beneficia de o cale de apă scurtă și comodă. Grație acestui canal se va oferi mărfurilor

pentru transit ușurința de a străbate tot centrul Europei de la un capăt la altul.

Ca un ultim cuvânt înainte, trebuie să spun că nu mă voi ocupa cu analizele meticuloase ale diferitelor proiecte sau scrieri, care au îmbrățișat acest subiect. Faptul de primă importanță este că însemnătatea căilor de apă este în de obște cunoscută și admisă, iar cât privește greutățile pe care le conține în sine o asemenea lucrare, ele nu sunt din cele de neînving.

Ceea ce interesează este să arăt că *realizarea unui Canal navigabil dela Cernavoda la Constanța este cu putință de a fi îndeplinită.*

Canalul va avea porți-ecluse la ambele capete. La Cernavoda ele vor servi de legătură între apele Dunărei și cele ale canalului, iar la Constanța, porțile-ecluse vor servi la regularea debitului apelor din canal. Canalul nu va avea o scurgere propriu zisă direct în Mare, el fiind calculat pentru o înclinare de 0,00009 m. pentru metru lungime, așa fel că apele conținute în canal să aibă o scurgere ușoară. Sunt prevăzute bazine-porturi la Cernavoda, Megidia, Murfatlar, Hasancea și Constanța.

Aceste generalități spuse, să intrăm în discuția subiectului pe care-l voi împărți în două capitole :

a) — Să arăt că săpătura unui canal navigabil, care să lege Dunărea cu Marea în drumul de la Cernavoda la Constanța *este un lucru cu putință de a fi realizat*, ori-care ar fi latura sub care problema ar fi privită. Tot în acest cap. vor intra și cheltuelile cerute pentru săpătura canalului, construirea digurilor, a basinelor—porturi, etc.

b) În legătură cu deschiderea unei căi de apă de însemnătatea acestui canal navigabil, este natural să mă opresc și asupra efectelor economice care vor decurge de pe urma acestei căi de apă. Acest canal va influența în mod efectiv asupra traficului dinăuntru și din afară al țării. Aceste constatări vor forma subiectul cap. II.

I

Dacă aruncăm o privire asupra profilului văii Cara-Su, cu punct de plecare Cernavoda, și lungim această vale

spre răsărit către Constanța, constatăm că, pe distanța de 35,5 Km. între Dunăre și vecinătatea gării Dorobanțul, terenul văii se menține la o altitudine medie de 5. m. deasupra nivelului Mării Negre, adică puțin mai sus de cât nivelul apelor Dunărei la etiaj (nivelul apelor celor mai scăzute ale Dunărei e de 4, 5 m. deasupra nivelului Mării).

Dela Cernavoda până aproape de gara Saligny (5 km. distanță) valea merge descrescând în pantă ușoară, având cota de circa 8 m. înălțime la Cernavoda și 5 m. cota la gara Saligny,¹⁾ adică o înclinare de 0,0006 m. pentru metru lungime.

Din vecinătatea gării Saligny, mergând spre răsărit, valea Caras-Su își menține nivelul aproape normal și anume la 5 m. deasupra Mării. Această așezare regulată a văii merge până lângă gara Dorobanțul, pe o distanță de 35,5 km.

Pe lungimea acestei văi (circa 36. km.), cotele de nivel fiind vecine cu nivelul apelor Dunărei la etiaj, este natural ca apele fluviului să se reverse pe vale atunci când ele sunt în creștere, căci o umflare a lor numai de 4 m. deasupra etiajului, aduce inundarea văii Cara-Su, formând din tot ținutul ei, până aproape de Allahcapu, o fâșie întinsă de apă.²⁾

După cum se vede, situația terenului de la Cernavoda până la Allahcapu (38,5 km.) este minunat înfățișată pentru tăierea unui canal. Plecând de lângă satul Allahcapu (cam. la 38,5 km. depărtare de Dunăre) și înaintând către Mare, terenul începe a se ridica treptat, dar simțitor și, după cum ne indică profilul, întâlnim cotele :

10 m. deasupra nivelului Mării la Allahcapu ;

15 m. " " " între Murfat. și Omurcea ;

20 m. " " " între Omurcea și Hasancea ;

iar de aci înainte podișul se ridică gradat la :

30 m., 35, 40, 45, 50 m. deasupra nivelului Mării,

1) Cota mai ridicată la gura văii ca în interiorul ei se datorește aluviunării exercitate de Dunăre în trecut, în timpul marilor inundații, când apele Dunării intrau pe valea Cara-Su până la E. de Megidia.

2) De la 1862, de când Englezii au făcut un dig de baraj la gura văii Cara-Su, spre a proteja calea ferată pe care au construit-o între Cernavoda și Constanța, valea nu mai este inundată de Dunăre.

pentru a atinge cota cea mai ridicată de 56 m. la Palas.

De la Palas spre răsărit cotele terenului încep a descrește, și se termină având 20—40 m. lângă. Constanța-

Intre Allahcapu și Mare distanța este de 23,5 km. și, pe această porțiune de podiș, terenul formează o piedică hotărâtă, care ne indică că Valea Cara-Su în nici un caz nu poate fi considerată ca o veche albie a Dunărei.

Din cele ce văzurăm cota cea mai ridicată este cea de la Palas (56 m.). Totuși, pe traseul de la Cernavoda la Constanța, cota de la Palas este cea mai joasă față de cotele imediat apropiate ale podișului, care se întinde spre nord și spre sud de punctul Palas. Aci avem o șea în relieful podișului.

În punctul Palas (56 m. cotă și la 6 km. departe de malul Mării) va corespunde cea mai adâncă săpătură a Canalului. Urmărind profilul văii Cara-Su, cu punct de plecare Cernavoda și terminus Constanța, observăm că lucrările de săpătură ale Canalului, privite sub raportul importanței lor cantitative, se împart în două :

a) — Dela Cernavoda până la Allahcapu (33,5 km.), săpătura Canalului este de la sine indicată în valea Cara-Su propriu zisă, ca un teren natural de revărsare a apelor Dunărei.

b) — Cu începere de la Allahcapu (10 m. cotă și 23,5 km. departe de Mare) până la malul Mării, lucrările de săpătură întâmpină obstacole opuse de podișul, care se înalță mereu spre Constanța.

Această piețecă nu trebuie totuși să ne oprească din calea socotită. Greutățile apar întotdeauna atunci când e vorba să învingem obstacole naturale. Atențiunea ne este atrasă în mod serios de însemnătatea ce-ar avea-o pentru țară tăerea acestui canal ; și cum, de altă parte, lucrări similare au fost executate în adâncimi mult mai mari de cât cele cerute de canalul Cernavoda-Constanța, cum este de ex. canalul Corint, canalul râului Colorado și altele, — vedem bine cât de încrezători trebuie să fim în puterile noastre, când ele sunt cerute pentru înfăptuirea unor opere naționale.

Urmând spusele de la început, reamintim că întocmirea Canalului navigabil Cernavoda—Constanța nu are

alt scop de cât acela de a permite navlului fluvial să atingă Portul Constanța. Inclinarea Canalului dela Dunăre la Mare va avea o pantă mică ; scurgerea apei canalului va fi în drumul către Mare foarte înceată, căci *nu-i de nici un folos să se dea apelor Dunărei o scurgere continuă în Mare, la Constanța.*

Cursul normal al Dunărei nu va fi de loc stânjenit prin umplerea cu apă a canalului; apele fluviului vor urma liniștit calea spre Brăila, Galați, Sulina, pentru că, așa cum am arătat, canalul nu se va vărsa direct în Mare. El va fi stăvilat la Constanța prin ecluse — baraje, al căror rost este de a comanda și regula nivelul de apă din canal. După cum vom vedea mai la vale dimensiunile canalului și cele ale basinelor-porturi, apoi cantitatea de apă cuprinsă de canal între Cernavoda și Constanța, reprezintă în medie, 18,000,000 metri cubi. Cu privire la debitul de apă al Dunărei, socotit pe o adâncime de 6 m. și cu o viteză de scurgere de 1 metru pe 10 secunde, acest fluviu lasă să treacă 31,000,000 metri cubi de apă în timp de 24 ore (acest debit se referă numai la brațul propriu zis al Dunărei, cel care trece pe la Cernavoda). Deci nu poate îngrijora pe nimeni faptul că o parte alicotă din volumul așa de mare de apă al Dunărei este îndrumată în canalul dela Cernavoda la Constanța. Și, pentru că s'a stabilit că inclinarea canalului va fi foarte mică, canalul nu va vărsa în Mare mai mult de 1—200,000 metri cubi apă în 24 ore, fapt ce nu poate avea înrâurire nici asupra volumului și nici asupra cursului Dunărei.

În conducerea lucrărilor pentru executarea acestui canal vom considera punctele de mai jos ca jaloane de căpetenie.

1) — Inclinarea canalului va avea o pantă care nu va depăși 0,00009 m. la metru lungime ;

2) — Adâncimea canalului, privitoare la conținutul de apă, va fi de 4. m.

3) — Lățimea canalului, socotită pe fâșia de apă de la suprafață, va fi de 60 m.

4) — Legătura între apele Dunărei și apele canalului la Cernavoda se va face prin mișcirea unui stă-

vilar de piatră, având 11 m. înălțime deasupra nivelului Mării și prevăzut cu un grup de 2 porți de fier mobile, sistem ecluze.

5) — Un canal de aducere, cu pereții în piatră, având 11 m. înălțime deasupra nivelului Mării, lat de 80 m. și lung de 200 m. se va continua dela stăvilă până la basinul-port, care se va construi la Cernavoda.

6) — Basinul-port de la Constanța, alipit la capătul de răsărit al canalului de aducere, va avea dimensiunile : 800 m. lungime ; 100 m. lățime și 4 m. adâncime, pentru volumul apei ce va cuprinde.

El va fi prevăzut cu cheiuri care, împreună cu zidăria basinului, vor fi clădite în piatră. Intre basinul-port și canalul de aducere a apei din Dunăre, legătura se va face de asemenea printr'un grup de două porți de fier, mobile, sistem ecluze.

7) — Basinul-port dela Cernavoda va fi legat direct, la capătul de răsărit, cu canalul care merge de la Cernavoda la Megidia.

8) — La Megidia se va întocmi un basin-port având dimensiunile : 800 m. lungime, 80 m. lățime și 4 m. adâncime pentru volumul apei. El va fi prevăzut cu cheiuri. Intreaga comunicație va fi în piatră. Acest basin-port va fi legat direct, la ambele sale capete, cu canalele : Cernavoda-Megidia și Megidia-Murfatlar.

9. La Murfatlar se va întocmi un basin-port de dimensiuni : 400 m. lungime, 60 lățime și 4 m. adâncime, care va fi prevăzut cu cheiuri în piatră. Deasemenea pereții basinului vor fi construiți în piatră. Legătura basinului cu capetele canalului va fi directă.

10. La Hasancea se va construi un basin cu cheiuri, lucrat în piatră, având dimensiunile : 400 m. lungime, 60 m. lățime și 4 m. adâncime. Legătura basinului cu capetele canalului va fi la fel ca și aceea a basinului Murfatlar.

11. La Constanța, punctul terminus al canalului, este prevăzut un basin-port cu cheiuri, construit în piatră și având dimensiunile : 2000 m. lungime, 400 m. lățime și 4 m. adâncime pentru volumul apei cuprinse.

12. Depozite, magazii și locuințe pentru personal se vor clădi la Cernavoda, Megidia, Murfatlar, Hasancea și Constanța.

13. O uzină electrică centrală (cu curent alternativ) se va construi la Megidia, pentru iluminatul canalului, al basinelor, precum și pentru furnizarea energiei cerute de manevra ecluselor și a mașinilor de încărcat și descărcat în porturi.

14. Pereții canalului se vor planta cu salcâmi în părțile lăsate pentru pământ teșit.

15. *Felul de săpătură al canalului.*

După cotele arătate în profil, pe distanța dela Cernavoda la Hasancea (49,5 km. distanță) suntem îndrumați a face săpătura canalului cu deschizătură descoperită.

Cu începere dela Hasancea (25 m. deasupra nivelului Mării și 12,5 km. distanță dela Mare) și mergând spre Constanța, profilul podișului se înalță din ce în ce și ar fi cazul să vedem dacă pe porțiunea Hasancea-Constanța săpătura canalului, cu deschizătură descoperită, este mai nemerită de cât aceea a unui canal săpat în tunel.

Lucrările cerute pentru a executa săpătura canalului cu deschizătură liberă sunt mai ușoare de înfăptuit și mai puțin costisitoare decât acelea ale unui canal prin tunel. Cum însă distanța între Hasancea și Constanța nu este decât de 12,5 km., aducerea canalului prin tunel între aceste două puncte n'ar fi o lucrare imposibilă. Acest canal tunel ar avea avantajul de a înlătura marile excavațiuni de teren. pe care au să le aducă tăerea podișului pentru canalul deschis în aer, a cărui lățime de suprafață variază dela 80 m. până la 150 m., iar adâncime de săpătură între Hasancea și Mare dela 30 m. până la 60 m. De asemenea, o deschizătură de teren atât de mare în regiunea apropiată de Constanța ar fi o piedică pentru circulația căruțelor în trecerea lor dintr'o parte în alta a canalului.

Privind chestiunea sub altă față trebuie, totuși, să ținem seamă de cheltuelile ridicate pe care le-ar cere lu-

Selbyny

Minărea la etaj: 4.50

Nivelul maxim al Dunării revărsate: 10^m

Bara Meghidia

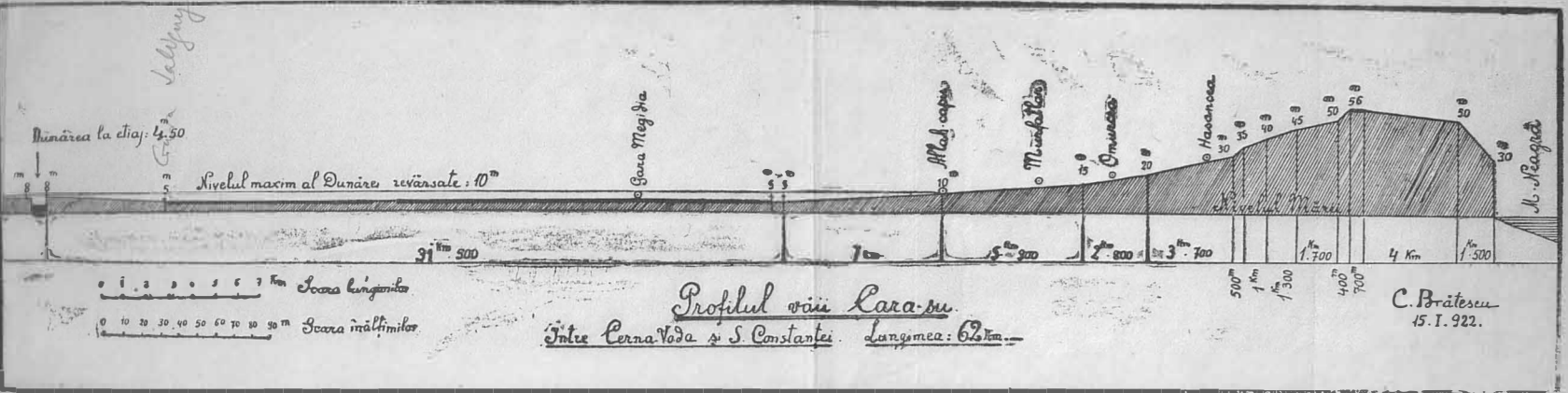
M. Lad. capus

M. Lad. (2)

Onușca

Hoanăca

M. Nagra

0 1 2 3 4 5 6 7 km Scara lungimilor
 0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 m Scara înălțimilor

Profilul văii Carașu.
 Între Cerna-Voda și S. Constantei. Lungimea: 62 km.

C. Brătescu
 15. I. 1922.

crările de întocmire ale unui canal tunel, pe lângă care mai vin să se adauge cheltuiala întreținerii unui asemenea tunel cu apă, căci asigurarea transporturilor de vase prin tunele are nevoie de iluminatul permanent cu electricitate, precum și de un serviciu bine organizat pentru supravegherea și controlul vaselor. În ce privește îngrijorarea ce ar aduce-o săpătura canalului cu deschizătură liberă pentru circulația vehiculelor, aceasta va fi ușor înlăturată prin stabilirea câtor-va poduri de trecere deasupra canalului.

În definitiv, ne vom opri deci — și între Hasancea-Constanța — la sistemul de săpătură a canalului cu deschizătură liberă, astfel că întreg canalul navigabil, dela Cernavoda la Constanța, va fi descoperit.

Spuneam că lățimea canalului ar fi de 60 m. Pereții canalului vor fi întăriți cu zidărie de piatră la intervale de 1000 m. Întăriturile cu piatră ale malurilor canalului vor avea lungimi de câte 500 m., așa fel că întăriturile cu piatră și acelea cu pământ teșit vor merge alternând: pe 500 m. l. întăritură cu zidărie de piatră, urmată de 1000 m. l. bordură cu pământ teșit, și așa mai departe.

Adâncimea canalului, pentru cuprinsul volumului de apă, va fi de 4 m.

17. Un serviciu telefonic și de semnalizare va lega între ele bazinele porturi.

În drumul spre Constanța am spus că, plecând de la Hasancea, canalul va trece prin punctul Palas (56 m. deasupra nivelului Mării) și de aci el va merge la Constanța, unde capătul canalului va deбуша într'un basin-port terminus, al cărui amplasament va fi stabilit în partea de sud a orașului, în cartierul Viilor-vechi, care se găsește drept în spatele portului maritim.

Nu socot deloc nemerit ca să se dea canalului vărșarea în lacul Siut-Ghiol (la Mamaia) așa precum au indicat-o câți-va scriitori. Mai întâi că s'ar lungi traseul canalului cu circa 8 km., și mai pe urmă podișul, care este așezat între Palas și lacul Siut-Ghiol, are în unele puncte 70 m. deasupra nivelului Mării, ceea ce depășește cu mult cota de la Palas (56 m.).

Nu trebuie uitat de asemeni că lacul Siut-Ghiol nu poate fi niciodată legat direct cu Marea în scop de a servi la trecerea vaselor dintr'o parte într'alta, căci dealungul lacului, pe tot litoralul plăjii Mamaia și pe o lungime mai bine de 10 km., avem numai bancuri de nisip care se întind mult departe în largul Mării. Mai apoi, prin vărsarea directă a canalului navigabil Cernavoda-Constanța în lacul Siut-Ghiol, ar putea, cu timpul, să se împotmolească lacul prin depunerile aduse de apa canalului. Și, cum situația lacului Siut-Ghiol este la 7 km. nord de Constanța, în direcție opusă portului maritim, ar urma ca toate mărfurile aduse cu șlepurile pe canal să fie din nou transportate pe distanța de 7 km. până la silozurile portului. Mărfurile sosite în port și care ar trebui să plece în interiorul țării pe cale fluvială ar fi supuse la aceeași transbordare pe distanța de 7 km.

Evident că o asemenea stânjenire nu-i de loc potrivită cu cerințele traficului de produse în mare. O ultimă observație este faptul că curenții Mării pe coasta Dobrogei se mișcă în direcția nord-sud și, în perpetua lor mișcare, acești curenți aduc cu ei depuneri de nisipuri, pe care le așează dealungul coastei. Și, dacă lacul Siut-Ghiol ar putea fi împotmolit de aluviunile aduse de apele canalului, s'ar mai putea întâmpla ca bancurile de nisip și de aluviuni din jurul lacului și plăjii să fie duse de curenți spre sud, către portul Constanța, pe care l-ar amenința cu înpotmolearea.

În definitiv, rămân stabilite două puncte capitale:

1) — *Canalul navigabil de la Cernavoda la Constanța va fi săpat cu deschizătura descoperită și traseul lui va merge în vecinătatea căii ferate, trecând prin bazinele — porturi și punctele stabilite mai sus.*

2. — *Capătul canalului la Mare se va deschide în basinul-port Constanța, care va fi așezat în imediata apropiere a portului, în regiunea numită Viile Vechi.*

În tabloul anexat sunt arătate, pe categorii, dimensiunile lucrărilor de săpături, de zidărie a stăvilărilor, a basinelor porturi, a cheiurilor etc. În dreptul fiecărei lu-

crări sunt arătate sumele la care se ridică efectuarea lor.

Pentru a nu încărca prea mult cu date și explicațiuni tabloul ce urmează, voiu trece mai jos adâncimile de săpături față de profilul terenului pentru fiecare categorie de lucrare.

Săpătura în pământ pentru stăvilarul, canalul de legătură și basinul-port de la Cernavoda va avea o adâncime de 7,00 m.

Săpătura în pământ pentru canalul navigabil de la Cernavoda la Megidia va avea o adâncime de 4,60 m.

Deschizătura superioară a pereților acestui canal va fi de circa 65,00 m.

Basinul-port de la Megidia va avea o săpătură în pământ în adâncime de 4,60 m.

Săpătura în pământ pentru canalul navigabil de la Megidia la Murfatlar va avea o adâncime medie de 9,00 m.

Deschizătura superioară a pereților acestui canal va fi în medie de circa 75,00 m.

Basinul-port de la Murfatlar va corespunde la o săpătură în pământ în adâncime de 11,50 m.

Săpătura în pământ pentru canalul navigabil de la Murfatlar la Hasancea va avea o adâncime medie de 22,00 m.

Deschizătura superioară a pereților acestui canal va fi în medie de 95,00 m.

Basinul-port Hasancea va corespunde la o săpătură în pământ în adâncime de 28,00 m.

Săpătura în pământ pentru canalul navigabil de la Hasancea la Constanța va avea o adâncime medie de 50,00 m.

Deschizătura superioară a pereților acestui canal va fi în medie de 150,00 m.

Basinul-port-Constanța va corespunde la o săpătură în pământ în adâncime de 30,00 m.

Sumele cerute pentru executarea canalului navigabil de la Cernavoda la Constanța, așa cum sunt arătate în tabloul anexat, au fost întocmite după o bază medie a prețurilor actuale de muncă și materiale.

Totuși, nu sunt înlăturate mijloacele pentru reducerea acestor prețuri. La o lucrare cu proporții atât de mari, așa cum este cazul de față, se vor găsi, odată cu stabilirea definitivă a lucrărilor de executat, și scăderi posibile de făcut asupra prețurilor unitare.

Pentru moment, trebuie să considerăm suma de lei 662.804 000 ca fiind aceea cerută pentru realizarea canalului navigabil de la Cernavoda la Constanța.

Urmărind lucrările arătate în tabloul anexă și, în special, pe acelea privitoare la săpături și zidării, găsim că:

Pământul săpat pentru tăerea canalului reprezintă 115.704 400 metri cubi;

Lucrările de zidărie în piatră pentru stăvilari, canalul de aducere, bazinele-porturi, cheiuri, întărirea malurilor etc. reprezintă 437.548 metri cubii

Iar sumele cerute pentru uzina electrică de la Megidia, pentru porțile-ecluse, pentru clădiri, magazii, elevatoare, macarale, poduri rulante, iluminatul cu electricitate și aparatele de semnalizări, cu care vor fi înzestrate bazinele porturi, sunt evaluate la Lei . . . 118.000.000

O extracțiune de 115 704,400 metri cubi de pământ, ori cât de mare ni s'ar părea, este totuși un lucru cu puțință de făcut. Intre Murfatlar și Constanța săpătura canalului va fi în mare parte făcută în teren calcaros; dar, cum azi mașinile de perforat și extras pământul sunt puse în mișcare prin ajutorul mașinilor motrice, a căror energie poate fi întrebuințată în acelaș timp și pentru materialul rulant, care va deplasa și pune pământul scos, este natural să nu considerăm greutatea ivite în cale de opera săpăturilor, ca obstacole de neînving.

Lacurile din valea Cara-Su, nu sunt altceva de cât un șir de bălți, care se întind spre apus și răsărit de Megidia. Aceste mlaștini pline cu stuf, nu sunt nici prea adânci (au dela 0,50 m. până la 1,20 m. adâncime) pentru ca să fie socotite drept lacuri, unde ar putea fi prăsiți pești și nici nu aduc vre-un venit însemnat din stuful ce-l conțin.

În schimb, umplerea cu pământ a acestor mlaștine ar asana definitiv orașul Megidia și satele vecine, scăpându-le pentru totdeauna de frigurile palustre, pe care țânțarii din bălți le răspândesc în Megidia și împrejurimi. Ar fi un prilej nemerit pentru asanarea văii Cara-Su, ca pământul scos din săpătura canalului să fie întrebuințat pentru umplerea acestor bălți.

Lucrul de căpetenie în executarea canalului navigabil dela Cernavoda la Constanța și care lucru cere un mare și continuu efort, este acel al săpăturii canalului și al ridicării zidărilor. Dar, ori-cât de grea va fi munca ce se va depune pentru săpăturile în pământ și pentru construcția zidărilor, acea muncă a făcut totdeauna parte din domeniul voinței și al energiei, de pe urma cărora au luat ființă multe și minunate lucrări. Nu este deci nici un secret și nici cel mai mic indiciu de înfricoșare, care ar putea zădărnici cu ceva realizarea acestui canal, căci ar urma, în acest caz, să nesocotim calitatea de muncă civilizatoare cu care este înzestrat poporul român.

II.

INRĂURIRI ASUPRA DESVOLTĂRII ECONOMICE A ȚĂRII

Trebue să spunem, înainte de toate, că prin deschiderea unui canal navigabil dela Cernavoda la Constanța, nu se urmărește cătuși de puțin deprecierea orașelor Brăila, Galați, Sulina, și nici nu poate fi locul de a se gândi cineva că, odată ce se va stabili legătura pe apă între Dunăre și portul Constanța, ar urma ca atunci să se răstrângă viața comercială atât de înfloritoare, pe care o au porturile din josul Dunărei.

Am arătat că, prin întocmirea canalului navigabil Cernavoda-Costanța, apele Dunărei nu se vor resimți deloc în volumul lor, iar vasele vor naviga cu aceeași ușurință ca și mai înainte către porturile Brăila, Galați, Sulina și înapoi.

În schimb, nu se poate tăgădui folosința căilor de apă, ori-care le-ar fi natura lor, atâta timp cât ele pot fi utilizate pentru navlu. Prin mijlocirea acestor căi se întăresc din ce în ce legăturile comerciale dintre cele mai depărtate regiuni și, cum transportul de produse în cantități mari convine de minune atunci când vasele de apă intervin ca factor efectiv al acestor transporturi, este limpede pentru toți că rostul unui canal navigabil de la

Cernavoda la Constanța este o operă activă de propășire generală, iar nici de cum una din acele creațiuni negative, care cer deprecierea vecinilor în scop de a se menține pe ele însăși.

Pentru a fi mai expliciti, să socotim pentru moment problema rezolvată, adică să presupunem că acest canal navigabil ar fi deja înfăptuit și atunci să privim cum ar sta lucrurile în adevărata lor lumină. — În primul rând să analizăm situația ce ar avea-o portul Constanța, legat astfel pe cale de apă cu Dunărea.

1. — Mare parte din produsele din Banat, Oltenia și o mare parte din cele din Muntenia, cum sunt cerealele, lemnele etc., care produse se scurg în porturile de la Dunăre, vor fi îndreptate cu șlepurii direct la Constanța, pentru a fi expediate. Pe această cale, înlăturându-se ocolul pe la Brăila, Galați, Sulina, va rezulta un câștig pentru navlu de aproape 500 Km.

2. — Tot centrul Europei străbătut de Dunăre va fi chemat să-și scurgă direct prin Constanța, produsele pentru orient; iar cât privește mărfurile prime din răsăritul Meșteranei și chiar de mai departe — mărfuri de care au nevoie țările din mijlocul Europei — ele vor găsi, în legătura apelor Dunărei cu portul Constanța, cea mai scurtă, ieftină și convenabilă cale.

3. — În ziua când canalul navigabil, care va lega Dunărea cu Rinul, va fi desăvârșit¹⁾, deschizându-se astfel marea arteră de navigație de la Rotterdam la Constanța, — legătură între Marea Nordului și Marea Neagră fiind fapt împlinit, — este ușor de văzut că România, stăpână pe o bună parte din bulevardul pe care se vor

1) Legătura pentru navlu între Dunăre și Rin este fapt studiat și lucrările de întocmire ale canalului nu vor întârzia de a fi efectuate, căci de această cale de apă sunt legate interese comerciale de mare însemnătate pentru Franța, Germania, Belgia, Olanda și Anglia. După terminarea războiului, am văzut câtă importanță s'a dat navigațiunii pe Dunăre. Era natural să fie așa. Dunărea fiind cea mai însemnată cale de apă din Europa și străbătând pretutindeni țări bogate, a trebuit ca regularea drepturilor de navigație pe acest fluviu să facă obiectul Comisiunii Interluate alcătuite pentru acest scop.

perinda produsele țărilor din Orient și acelea ale țărilor din apus, va fi cea dintăiu chemată să culeagă foloasele aduse de comerțul marc.

Proporțiile sub care am socotit realizarea canalului navigabil de la Cernavoda la Constanța, privite sub raportul de lățimi, adâncime, bazine-porturi etc. au fost pornite tocmai de la faptul că două porturi la Mări, Rotterdam și Constanța, așezate la capetele căii de apă Dunărea-Rinul, vor fi chemate să răspundă unui trafic de tonaj considerabil.

Să ne întoarcem acum privirea către orașele-porturi Brăila, Galați, Sulina și să analizăm situația lor comercială în ziua când canalul navigabil de la Cernavoda la Constanța ar fi fapt împlinit.

1. — Așezarea orașelor Brăila și Galați în apropierea gurilor Dunărei și fixate ca porturi în vecinătatea Basarabiei, Moldovei, Bucovinei și a unci însemnate părți din Ardeal, este de la sine desemnată ca să servească la scurgerea produselor acestor provincii. În același timp tot către aceste două mari porturi la Dunăre se vor îndruma mărfurile din străinătate, care vor fi destinate nordului României.

Pentru Moldova, Basarabia, Bucovina și chiar pentru Ardeal, cea mai scurtă cale, care le leagă cu navlul Mării, duce direct în porturile Brăila și Galați.

2. — Nu putem trece cu vederea un alt însemnat fapt și anume acela că atât Brăila cât și Galații nu vor întârzia a deveni centre de convergență pentru transitul mărfurilor de import și export, venite sau trimise de țările vecine nordului României. Polonia și Cehoslovacia (țări cu industrii variate) vor ajunge ca, prin mările noastre porturi la Dunăre, să-și lege interesele lor comerciale cu orientul,

Situația de port comercial, pe care o va avea Constanța față de centrul Europei și de portul Rotterdam, nu va stânjeni întru nimic locul de mare însemnătate pe care-l vor ocupa cu siguranță Brăila și Galați față de Statele Polonia, Cehoslovacia și portul Danzig.

Realizarea canalului navigabil de la Cernavoda la

Constanța este, după cum se vede, o adevărată operă de propășire națională. O asemenea lucrare, pusă în ființă, va deschide porți nouă pentru activitatea comercială și va licări în depărtate și mari orizonturi. Legătura pe apă de la Dunăre la Constanța nu va închide ușile altor porturi și nici nu va opri cu ceva avântul din ce în ce mai sănătos și bogat pe care-l vor lua în viitor Brăila și Galați.

Cu siguranță că nu trebuie trecut cu vederea și chestiunea foarte importantă care se referă la acoperirea capitalului de 662.804.000 lei, care se va cheltui pentru lucrările canalului. Acoperirea acestui capital se va obține din taxele ce se vor percepe asupra vaselor, care vor trece prin canal și, deocamdată, să considerăm tonajul mediu anual al transporturilor pe canal după cum urmează :

Din Banat, din Oltenia și Muntenia, să socotim la 1.000.000 tone produsele reprezentate prin cereale, lemne etc. care anual vor trece spre Constanța, întrebuițând drumul pe canal.

Pentru importul de mărfuri străine în România și care vor fi transportate pe apă, întrebuițând drumul pe canal, să socotim anual 500 000 tone.

Pentru importul, exportul și tranzitul mărfurilor de la țările din centrul și apusul Europei, să socotim anual 5.000.000 tone, care vor face uz de canalul Cernavoda-Constanța pentru transportarea lor.

Pe timp de un an s'ar perinda pe canalul navigabil de la Cernavoda la Constanța mărfuri, care ar reprezenta 6.500.000 tone.

Dacă s'ar percepe la intrarea în canal o taxă de 20 lei pentru tonă, s'ar încasa în timpul unui an suma de 130.000.000.

Aprecierile arătate mai sus, asupra tonajului, care va întrebuița calea de apă pe canal, au fost întrevăzute pe o scară minimală. Nu este greu să se convie că, prin dezvoltarea la care este chemata să se ridice această nouă cale de apă, acoperirea capitalului înglobat pentru realizarea canalului va fi cu prisosință amortizat în scurt timp.

Ne-am ocupat până acum de ceea ce ne-a părut trebuincios pentru realizarea canalului navigabil de la Cernavoda la Constanța și ne-am ferit, cu bună știință, de a nu atinge latura atât de spinoasă din diplomația politicei din afară. Cum nu avem nici o îndreptățire de a fi prea optimiști asupra intențiilor pe care alte națiuni le-ar avea față de noi, ne dăm bine seamă că din multe locuri se vor ridica obiecțiuni și argumente pentru a zădărnici sau a întârzia cât de mult întocmirea acestui canal navigabil.

Că unele protestări se vor învârti în jurul greutăților care au să survie în executarea lucrării, iar că altele—poate mai numeroase— vor apare la lumina zilei înfășurate cu caracterul, straniu de rece, al diplomației din vechile școli,... sunt lucruri adevărate și la care ne va li dat să asistăm.

Cum cred însă, că în scrierea de față nu-i nici un loc rezervat pentru asemenea controverse, îmi însușesc puțința de a mă opri, mulțumindu-mă cu citarea cazului.

În schimb suntem cu toții datori să privim subiectul acestei lucrări sub prisma obiectivității și să socotim în primul rând înrăurirea ce-ar avea-o pentru interesele generale ale Țării noastre, realizarea canalului navigabil de la Cernavoda la Constanța. După cum am arătat în cele spuse până acum, rămân încredințat, că realizarea acestui canal este un lucru cu puțință de înfăptuit și poate fi socotit ca un capitol de mare importanță, care va servi de pivot pentru dezvoltarea comercială a Țării. Va fi un lucru adevărat că bogăția comercială a României se va ridica la un puternic grad de dezvoltare, prin deschiderea acestei noi căi de apă. Constanța este desemnată să devie un însemnat punct comercial, unde se vor încrucișa mărfurile de import, export și tranzit.

Azi, când afluența bogățiilor României întregite formează obiectul de continuare preocupări ale tuturor și când știut este că frământările vremurilor nouă cer cu insistență ca la baza ori cărei dezvoltări naționale să se cimenteze o înțeleaptă orânduire de muncă rodnică, suntem aduși a privi cu încredere proiectele lucrărilor mari,

de pe urma cărora toată activitatea modernă a comerțului și industriei naționale vor culege foloase.

Socot că acest argument este de primă însemnătate și depășește cu mult pe toate celelalte. El ar trebui să stea înaintea minții noastre ca o veșnică și înțeleaptă călăuză, care să lumineze socotelile ce ni se pun judecății.

2 August 1922, Constanța

Inginer, JEAN STOENESCU-DUNĂRE

TABLOU

DIMENSIUNILE LUCRARILOR — PREȚURILE

Desemnarea Lucrării	Dimensiunile în metri	Total metri cubi	LEI pe unitate	Lei. Total
Stăvilarul — baraj în piatră la malul Du- nărei la Cernavoda (11 m. deasupra ni- velului Mării și 3 m. adâncime sub nivelul Mării)	150×14×2,50	6.250	300	1.875.000
Două porți în fier mobile sistem ecluze, fiecare poartă având 20 m. lățime și 12 m. adâncime (la stăvilari)				800.000
Săpătura canalului de legătură cu apele Dunărei și a basinului port de la Cernavoda	7×200×80 și 7×800×100	672.000	4	2.688.000
Două porți în fier mobile sistem ecluze fiecare poartă având 20 m. lățime și 12 m. adâncime (la basinul port Cernavoda)				800.000
Zidăria în piatră a canalului de legătură cu apele Dunărei, și a basinului port Cer- navoda (grosimea pere- ților fiind de 2,50 m.)	2360×10×2,50 plus 2720 m c. pentru trotoare cheiuri	60.720	300	18.216.000
Săpătura canalului de la basinul port Cernavoda la basinul port Megidia. (25 Km. distanță)	25.000×60×4 60	6.900.000	4	27.600.000

TABLOU

DIMENSIUNILE LUCRĂRILOR – PREȚURILE

Desemnarea Lucrării	Dimensiunile în metri	Total metri cubi	LEI pe unitate	Lei. Total
Intărirea malurilor acestui canal cu bordură în piatră conform celor arătate mai înainte.	17.000 × 2 × 0,50	17.000	150	2.550.000
Săpătura basinului port Megidia.	800 × 80 × 4,60	294.400	4	1.177.600
Zidăria în piatră a basinului port Megidia (grosimea pereților de 2,50 m.)	1640 × 7,50 × 2,50 plus 1624 m. c. pentru trotoare cheiuri	32.374	300	9.712.200
Săpătura canalului de la basinul port Megidia la basinul port Murfatlar (18 Km. distanță).	18.000 × 60 × 9	9.720 000	4	38.880.000
Intărirea malurilor acestui canal cu bordură în piatră conform celor arătate mai înainte.	12.000 × 5 × 0,50	30.000	150	4.500.000
Săpătura basinului port Murfatlar	400 × 60 × 11,50	276.000	4	1.104.000
Zidăria în piatră a basinului port Murfatlar (grosimea pereților de 2,50 m.)	820 × 7,50 × 2,50 plus 1312 m. c. pentru trotoare cheiuri	16.687	300	5.006.100
Săpătura canalului de la Basinul port Murfatlar la basinul port Hasancea (7,5 Km. distanță).	7,500 × 22 × 60	9.900,000	4	39.600.000

TABLOU

DIMENSIUNILE LUCRĂRILOR — PREȚURILE

Desemnarea Lucrării	Dimensiunile în metri	Total metri cubi	LEI pe unitate	Lei. Total
Intărirea malurilor acestui canal cu bordură în piatră, conform celor arătate mai înainte.	5.000×15×0,50	37.500	150	5.625.000
Săpătura bazinei port Hasancea	400×60×28	672.000	4	2.688.000
Zidăria în piatră a bazinei port Hasancea (grosimea pereților de 2,50 m.)	820×7,50×2,50 plus 1312 m. c. pentru trotoare cheiuri	16.687	300	5.006.100
Săpătura canalului de la bazinei port Hasancea la bazinei port Constanța (12 Km. distanță.)	12.000×50×60	36.000.000	4	144.000.000
Intărirea malurilor acestui canal cu bordură în piatră, conform celor arătate mai sus.	4000×50×0,50	100.000	150	15.000.000
Săpătura bazinei port Constanța.	2000×400×30	24.000.000	4	96.000.000
Zidăria în piatră a bazinei port Constanța (grosimea pereților de 3,00 m.)	4700×8×3 plus 7520 m. c. pentru trotoare cheiuri	120,320	300	36.096.000
Două porți în fier mobile, sistem ecluze, fiecare poartă având 20 m. lățime și 12 m. adâncime (așezate la capătul bazinei din spre Mare).				800.000

TABLOU

DIMENSIUNILE LUCRĂRILOR — PREȚURILE

Desemnarea Lucrării	Dimensiunile în metri	Total în metri	LEI pe unitate	Lei. Total
Săpăturile în pământ, care corespund la deschizăturile superioare ale canalului de la Megidia la Constanța și care săpături au fost lăsate aci în urmă pentru a fi înglobate toate la un loc.	18.000×37.5 pentru distanța Megidia-Murfatlar	67.500	4	270.000
	7500×315 pentru distanța Murfatlar-Hasancea	2.362.500	4	9.450.000
	12.000×2070 pentru distanța Hasancea-Constanța	24.840.000	4	99.360.000
Uzina electrică centrală de la Megidia de 2000 H. P.				20.000.000
Clădirile pentru locuințe, birouri, magazine, depozite etc. instalate la fiecare din bazinele porturi.				30.000.000
Instalarea elevatoarelor pentru încărcatul în vapoare a cerealelor la basinel port Constanța.				24.000.000
Amenajarea cu macarale, poduri rulante la cheiurile basinelui port Constanța.				15.000.000
Instalarea iluminatului electric la toate bazinele porturi, precum și instalarea aparatelor de semnalizare la toate bazinele porturi.				5.000.000
T O T A L				662.804000

SERENADA

*Coboară scara ca un vis,
Un dor te-așteaptă, — în grădină
Dorm florile ca'n paradis
Sub luna plină.*

*Pășește 'ncet să nu deștepți
Nici trandafirii plini de rouă,
Nici crinii, ce se 'nnalță beți
De-o vraje nouă.*

*Lângă fereastră stă pitiț
Și-un cântec dorul lin îngână
Din ce în ce mai aiurit —
De-un vis, de-o zână.*

*Și lângă dor și eu te-aștept,
Mereu țin brațele deschise,—
O floare doar mi-am pus pe pipt
Dintre narcise.*

*Coboară scara, dulce vis,
Te-așteapt'o inimă și-o floare,
Să pui în noapte din surâs
Raze de soare...*

D. ST.

PE ȚĂRMUL MĂRII...

(SCRISOARE CENSURATĂ)

Iertați-mă, doamnă Brae, că scrisoarea dvs. n'a ajuns la destinație atunci. Era în timpul războiului și trebuia păstrat secretul operațiilor și procedeele, oricât de neimitabile : censura nu și-a făcut de cât datoria.

Astăzi e altceva ! Scrisoarea dvs. e azi un document istoric, povestea unui episod interesant, iar dând-o la lumină, aduc omagiile mele eroinei.

Iată-o :

„Tecuci, 27 August 1917.

Scumpă lunio, să nu mă crezi vinovată că nu ți-am scris nimic despre măritișul meu. Știi că am luat un-militar și el a dorit ca să fie ceva discret, ca un fapt de război. Adevărat e că s'a amestecat și un fapt de război în asta.

Știi ce fierbere era acum două luni. Dușmanul se pregătia să treacă Siretul. Brae, ca aviator, pleca în fiecare zi să culeagă informații dincolo de front. Trăiam cu moartea în suflet, căci ne iubeam. A ne lua era visul nostru. Dar... eu nu-mi puteam călca jurământul !

Ți-aduci aminte la ultimul bal dela Casino, de-astăvară, perechea aceea neuitată ? Și ea și el plâneau pe țărmlul mării și-și schimbau inelele. Eram cu tine ; am jurat amândouă să facem la fel când ne vom logodi. Puteam să-mi calc jurământul ?

Brae, care nu văzuse în viața lui Mare, vorbea ironic, când i-am spus de jurământul meu; căuta să mă convingă c'aș fi obsedată de-o idilă!

Idilă? — așa poate să spună cine nu ne cunoaște sufletul. Ce, e marea pentru noi numai fondul pe care se țin idile? O, nu, i-am spus și lui: marea este mama noastră. Ea întreține căminurile noastre. Valurile ei ne aduc bucuriile și durerile. Noi vedem lumea prin oglinda valurilor ei. Pe țărmlul ei am copilărit, ne-am făurit visurile și ea trebuie să le vadă înfăptuite.

Da! Și am bătut cu piciorul în pământ și am plâns ca să mă creadă și m'a crezut.

Să vezi cum am ținut jurământul.

Tu știi că eu sunt o fotografă pentru care arta aceasta n'are secret. Brae mi-a arătat și procedeele fotografiei din aeroplan. Am făcut de multe ori exerciții chiar din aeroplan și el a găsit că sunt un observator minunat, iar pentru că eu cunoșteam și tehnica fotografiei — observatorul cel mai bine înzestrat!

M'am oferit să-l întovărășesc în sboruri de-asupra fronturilor de luptă, dar n'am fost admisă; îmi spunea că luptam cu canibali și e păcat să fiu sacrificată tocmai de cine mă iubește.

Totuși, într'o zi, acum două luni, Brae veni încântat dela comandament: grupul de aviație din Tecuci primise ordinul de-a face recunoașteri pe căi ferate și de apă, dincolo de frontul dușman, cât mai departe posibil. Fiecare aviator putea, după plac, să-și aleagă mijloacele de observație; timp de pregătire — 24 ore.

Ne făcurăm planul: mergem până la Constanța în recunoaștere și . . . ne logodim pe țărmlul mării.

Am plâns de bucurie: jurământul e sfânt; isbutim -- suntem fericiți!

Ticluim pentru ai casei un bilețel, care mă invită la Frunzeasca la o petrecere. Eram asigurată că nimeni nu se va alarma de lipsa mea. Brae sui aeroplanul pe-o schelă, cercă toate piesele, le sună; examinează benzina, apa, mitraliera, carabinele, etc. pe când eu pregăteam hărțile, creioanele, aparatele de fotografiat, clișeele, tot. . . și inelele de logodnă. . .

Dormirăm în hangar, iar în zori eram gata de plecare. Când se luminează puțin de ziuă plecăm tăcuți.

Aeroplanul asculta supus de mâna sigură a lui Brae, se înșurubă în aer de-asupra aerodromului până la cea mai mare

înălțime și-apoi o luarăm spre miazăzi. Trecurăm fronturile, par'că fără să fim observați, urmând calea de deasupra pădurilor — coturile Siretului — mai cu seamă și ne'ndreptarăm spre Dunăre. Deși vară, frigul era puternic, dar în blăni și cauciucuri mi-era așa de bine. . . Vorbiam mai mult prin semne. Când și când Brae ducea mâna la vizieră, semn de perfectă siguranță.

Observam și notam prin cuvinte și semne pe sulul de hârtie tot ce ni se părea, mie și lui, demn de reținut. Unde zăriam un grup de oameni sau animale furnicând cu oarecare rânduială, unde vedeam convoiuri, trenuri, vapoare, puneam în mișcare aparatul fotografic, făceam semn lui Brae să planeze și, în clipa potrivită, clișeul era gata. Toate mi-au ieșit bine.

Sus — calea e curată și pare mai sigură; nici un obstacol nu te-amenință cu sdruncin; jos — abisul! Eram mândră: Dedal și Icar și modestul nostru Meșterul Manole au fost niște fluturi pe lângă noi. Sufletul mi se măria parcă prin ceva nou și infinit.

Dar, de-acolo, de sus, din liniștea maiestoașă, în care mașina bâzâia prelung, — lucrurile de jos, ființa, iubirea, misiunea noastră, toate, la un moment mi se părură nimicuri stranii, iar mare împrejur — golul orizontului, o groapă uriașă din care doriaș să ies. . .

Se vede că Brae-mi citise depresiunea în înmărmurirea mea, căci mâna lui se desprinse o clipă de volant și-mi căzu grea pe umăr. Niciodată un gest nu m'a făcut să văd mai clar și mai indiscutabil — datoria!

Ei, de sus lucrurile pământului par țesute ca florile pe un covor, pe care oamenii și animalele se plimbă ca gândacii, sau ca păsările într'o curte. . . Așa fusesem și eu! Ce știam eu de sentimentul ce-l dă înălțimea?

Lăsăm în stânga Brăila și ajungem la Dunăre.

De-asupra bălților o frumusețe. . . Deși nimic interesant pentru comandament, Brae îmi făcu semn să prind în aparat, priveliștea. N'am văzut peisagiu mai armonic. Ostroavele de-un verde proaspăt se desemnează magic pe panglica de argint a Dunărei. Ca un ac ridicat în zare, turnul geamiei din Măcin și stâncile vinete ale lacob-dealului, un val de piatră sfidând undele neastâmpărate ale Dunărei, — mă făcură să tresar: Dobrogea noastră!

Incepurăm explorarea căii navigabile. Priviam cu atâta atenție că mi se părea că aş zări și peștii din fundul apei. In această varietate de aspecte am avut de notat multe pe valul de hârtie și multe în suflet. De-asupra Hârșovei făcurăm o cotitură explorând orașelul. Notăm în primul plan — ruine! La Cernavoda mă credeam acasă, dar dușmanul încărcă de zor pe șleपुरi: ui-te cum se duce avutul nostru! Pe linia ferată spre Constanța — liniște; dușmanul — ca la el acasă; nu zărim nimic ostil. Câmpul dormia înțelinit; unde erau muncitorii nu mai întrebam; chiar aripile aeroplanului plutiau pe vântul suspinelor celor din luncile și din tranșeele de pe Siret!

Zărim Constanța. Parcă un aer albastru-auriu vine dinspre ea. Inima-mi bate cu putere: aici aş vrea să fiu eu pilotul. Aterizăm îndrăzneți pe micul câmp dincolo de vii și sărim din aeroplan ca niște păpuși mișcate de resorturi sigure.

In fața noastră — marea!

Brae rămâne extaziat; eu nu-mi pot ține răsul — în costumul lui pare un urs; cât despre mine — să nu mai întreb cu ce rochie eram îmbrăcată la logodnă! Schimbăm inelele, ne sărutăm pe țărnul mării: suntem logodiți!

Ah, n'avem timp să plângem de bucurie, n'avem timp să visăm. . . Sărim în aeroplan, punem din nou mașina în mișcare și o punem la timp. Pe șoseaua Mangaliei se ivesc curioși; luăm direcția Topraisar până ne năltăm iarăși. Cu un gest Brae m'asigură că plutim în siguranță.

Când ne'ntoarcem de-asupra Constanței deabia am timp să fotografiez gara și portul, căci posturile de artilerie antiaeriană ne sdruncină sborul. Fericirea mea se întunecă o clipă. Nu pot să arăt lui Brae casa noastră și nici el nu vrea să braveze focul de desubt. S'ar fi putut înșira după noi un roi de vulturi negri, ne-am fi expus la o luptă cu aeroplane dușmane când misiunea noastră era terminată. Trimit Constanței, care m'a primit ostil și mării, care m'a făcut fericită, o sărutare, — și plecăm repede ca să ni se piardă urma. Cât despre regretul că n'am zărit măcar casa noastră, Brae m'a mângâiat spunându-mi: Vom avea de-acum altă casă!

Altă casă! Sunt teribili acești copii ai aerului! Parcă nu voiam să văd casa, zidurile, cât voiam să mă regăsesc pe mine cea de altdată. . . De când l-am cunoscut pe Brae sunt pe altă

Íume, — totul s'a răsturnat în mintea mea, ori s'a luminat altfel. Ca să-ți faci idee de ce fel de fire e Brae, îți citez ce mi-a scris el pe album : „Dacă voesc să mă sacrific, e că sunt om desăvârșit, — iar dacă mor ca om desăvârșit, mi-am atins ținta!“

Te îmbrățișez cu dor. Lucia B.“

Am transcris fidel scrisoarea. Ce comentarii aș putea s'adaug ?

STOICESCU D.

PRIN GRĂDINA LUI ESCULAP

Cereale

Hipocrat, cel mai mare medic al antichității, când voia să întărească puterile cuiva, îi da o băutură preparată de el, din orz fiert în apă cu puțin vin.

La Romani, gladiatorii mâncau orz înainte de a începe lupta, iar poporul îi numea în răs «hordacii».

Ideia lui Hipocrat a fost reluată și de alți medici, cari au studiat-o și au ajuns la concluzia că zeama de orz ca și de orice alte cereale ajută organismul în dezvoltarea lui, întărește și repară forțele slăbite,

Dacă se fierbe timp de trei ore, în trei litri de apă, două linguri de orz, două de ovăz, două de grâu, două de porumb și două de secară, se răcește și se strecoară, se capătă o băutură minunată, care luată cu pătărelul (2—3 pătărele pe zi, la masă) dă energia de creștere la copii mici, mărește cantitatea de lapte la mamele care alăptează, dă energie organismelor slăbite de boli sau oboseli.

Cum se explică această proprietate pe care o au cerealele de a fortifica și repara organismul?

Toate semințele vegetale ca și ouăle animalelor, conțin o substanță fosforată numită lecitina, conțin potasiu, magneziu, calciu, mangan.

Fosforul intră în constituția celulei nervoase, în oase, în sânge; iar celelalte substanțe mineralizează corpul, intră în fermenți și măresc energiile vitale.

Fosforul din corpul omenesc se extrage din fosfații pământului prin intermediul plantelor.

Planta, ajutată fiind de razele solare, transformă fosforul din pământ, care este neasimilabil, în fosfor asimilabil, pe care îl găsim în semințele vegetale.

Legătura dintre om și pământ se vede cât e de strânsă și în această privință. Prin intermediul plantei și razelor solare, pământul ia parte la construcția corpului omenesc, unde, din izvorul nesecat al forțelor latente din pământ, se îndreaptă prin plante spre om cu puteri ziditoare și întăritoare.

Fructe

Cineva văzând în grădina lui Esculap: mere, struguri, prune, fragi, s'ar mira poate și s'ar întreba: Cum? aceste fructe, care ocupă un loc așa de important în alimentație și pe care le cultivăm numai pentru valoarea lor nutritivă și pentru gustul lor plăcut, mai au și calități lecuitoare?

Atunci, fără îndoială, că ele constituiesc adevărate comori, care merită să fie slăvite și studiate.

Strugurii. Au multe proprietăți. Ei lucrează asupra ficatului, rinichilor și intestinului. Prin sărurile de potasiu și apa abundentă ce conțin, activează rinichii; zahărul lor stimulează ficatul; prin sărurile tartrice lucrează asupra intestinelor pe care le relaxează.

Înțelegem, acum, cât de bine se pot simți cei intoxicați, arterioscleroșii, gutoșii, toți acei cari și-au împovărat căile digestive, făcând cură de struguri.

Cum se face cura de struguri?

Se ia pe zi de la 750—1500 grame struguri. Cantitatea fixată se împarte în trei doze, care se ia: dimineața, pe nemâncate, la ora 11 și pe la ora 5 după amiază.

Cei slăbiți pot face cura de struguri mâncând în fiecare zi până la 1000 grame struguri, dându-li-se în acelaș timp și o alimentațiune bogată în carne și grăsime.

Se mănâncă numai pulpa boabei fără coaje și fără sâmburi.

Cer cari au lene intestinală pot mânca boabele cu coaje și sâmburi

Merele. Conțin etheri calmanți, cari potolesc colicele de ficat. Au acid malic, rudă de aproape cu acidul tartric, care are proprietăți laxative. Carnea merelor e făcută din pectină. Pectina are multă apă și săruri de potasiu, malatul de potasiu, care trece în intestine înlesnind evacuările. Cidrul, sau mustul de mere, este bun pentru artritici.

Înainte se recomandă foarte mult merele contra gutei și pietrei la rinichi sau ficat.

Prunele. Prin sărurile și zahărul ce conțin, mâncate sub formă de compot, mai ales cele coapte la cuptor, sunt diuretice și purgative. Efectul lor crește dacă în compot se pune și câteva folicule de sena.

Fragile. Se recomandă în guthă și reumatism cronic. Conțin un compus salicilic, un salicilat.

Ele produc urticarii la anumite persoane.

Cei cu eczeme nu le tolerează.

Gutuia, afinele. Au proprietăți astringente. Conțin tanin. Dulceața de afine și siropul de gutui sunt bune contra diareei.

Cireșele. Sunt diuretice și laxative. Cozile de cireși uscate și întrebuițate ca ceaiuri sunt renumite prin proprietățile lor de a porni urina. Se pune 30 grame de cozi la un litru de apă și se bea cu paharul.

Dovleacul. Semințele dovleacului au reputația că scot tenia (panglica). Cu 15 până la 30 grame de semințe, curățite de cămașa lor și cu o cantitate egală de zahăr se face un fel de pastă.

Această pastă se poate aromatiza cu puțină zeamă de lămâe, sau de portocală.

La o oră, după ce s'a mâncat această pastă, se ia 30 grame unt-de-ricin, pentru expulzarea teniei.

Lămâia. Înainte se recomandă mult contra scorbutului. Cu ea se face limonadă, prin stoarcerea sucului ei în apă zaharată.

Această limonadă este răcoritoare și diuretică.

Cu zeama de lămâe se atinge gâtul în cazuri de angină. Zeama de lămâe și glicerină în părți egale formează un amestec foarte bun de dat pe nări și pe față iarna, când au crăpat de vânt și de ger.

O cafea neagră cu puțină zeamă de lămâe și fără zahăr, constituie un tonic și un înviorător excelent.

Legume

Deprinși să vedem de toate în grădina lui Esculap, nu ne mai miră dacă întâlnim până și ceapa, lăptucile, cartoful și varza, ocupând locul de cinste pentru proprietățile lor terapeutice.

Ceapa. Are proprietatea de a înlesni scurgerea urinei. În medicina populară există următoarea formulă pentru prepararea și administrarea cepei, cu scopul de a produce scurgerea urinei. Se ia o ceapă, se scoate inima pe la rădăcină, iar locul gol se umple cu miere sau cu zahăr de candel, se astupă cu fundul tăiat, se pune ceapa în cuptor sau în spuză, să fiarbă, apoi se răcește și se dă cu lingurița bolnavului. Acest leac se mai recomandă în medicina populară și pentru calmarea tusei. Efectele diuretice ale cepei se datoresc azotatului de potasiu, care se găsește în bulbul cepei.

Ceapa crudă este iritantă pentru stomacurile delicate. Ea mai conține un principiu iritant, sulfurul de diallyl, o substanță volatilă cu proprietăți iritante pentru ochii și mucoasa nazală.

Lăptucile. Atât de laudate de Horațiu, care mânca mereu după masă.

Ca salată sunt ușor de mistuit și răcoritoare. Frunzele de lăptuci, fierte în apă, dau un lichid, care înmoaie pielea și se poate întrebuința dimineața când ne spălăm pe față și pe mâini. Apa de lăptuci, care se prepară pisând tulpina întrun vas cu apă caldă, are proprietăți calmante.

Lăptucile intră în compoziția așa zisei supe de legume, care este un foarte bun laxativ. Această supă se prepară astfel:

La un litru de apă se pune puțină sare, două bucăți de praz, un morcov, un nap, lăptuci, se fierbe 25 minute.

Intrebuintată rece, pe nemâncate, este un bun laxativ.

Cartoful. Este considerat ca medicament în cura de diabet (boala de zahăr).

În această cură doza prescrisă este de 1500 grame cartofi pe zi. El lucrează, probabil, prin sărurile de potasiu, abundente, ce le conține. În urma curei de cartofi, cantitatea de urină scade, zahărul de asemenea, setea se potolește și bolnavul de diabet simte un bine apreciabil.

Sparanghelul. Unii spun că este mai mult un medicament decât un aliment.

Ca aliment nu are nici o valoare nutritivă.

Conține asparagină, celuloză, apă și purine. Prin substanțele pe care le conține are proprietăți aperitive și diuretice.

Rădăcina de sparanghel, împreună cu rădăcinile de pătrunjel, mărar, țelină, formează grupul rădăcinilor aperitive.

Aceste rădăcini, fierte în apă și amestecate cu zahăr, dau un sirop aperitiv.

S'a susținut că siropul din vârfuri de sparanghel calmează palpitațiunile inimii. Ca diuretic se dă în dropică și în gălbenare. Se pune 20 grame la 1000 gr. apă.

Guthoși, bolnavii cu rinichii iritați, bătrânii cu filtrele renale deranjate și slăbite, trebuie să evite sparanghelul, care poate să le agraveze boala, prin substanțele purinice ce le conține.

Varza. Era foarte lăudată la cei vechi. Un medic grec, Chrysip, a scris despre ea o carte întregă.

Conține sulf. În secolul trecut medicii francezi o recomandau în boli de piele și plămâni.

Zeama de varză, sărată, este purgativă.

În alimentația convalescenților varza poate interveni cu folos, preparată în modul următor: se ia o inimă de

varză, se fierbe $\frac{1}{2}$ oră în apă sărată, se stoarce, se toacă se face un pire, care se înmoae cu zeamă de carne sau bulion.

Varza se mistue greu, din care cauză nu se recomandă celor cu stomacurile delicate sau bolnave.

Spanacul. Conține fier asimilabil în mare cantitate și pentru acest motiv anemicii, chloroticii, vor avea de câștigat de pe urma lui. Prin mucilagiile, zahărul și celuloza ce conține, este laxativ. Cei cari au colici la ficat trebuie să-l evite.

D.-r GEORGE ULIERU

BOSFORUL, DARDANELELE ȘI ȚARA NOASTRĂ

Călătorul sbuciumat de tălăzuirea Mării Negre nu numai că uită tot răul de mare, când vaporul întră printre cele două faruri albe în Bosfor, dar rămâne încântat și nu știe unde să-și îndrepte privirile mai curând, în cinematografica desfășurare a malurilor.

Am străbătut de sute de ori Bosforul și la fiecare dată mi-a apărut altul, cu alt colorit, învăluit în alt aier, după anotimp, după ora zilei și după starea atmosferei.

Lung de 27 Km., aci băi adânci îi dau o lărgime de 2000-3000 metri, aci se îngustează până la 550 metri. Coastele înalte acoperite de păduri de chiparoși, sunt împodobite de vile albe, roșii, verzi, ce se scoboară din vârf până lângă apă, ale cărei valuri spală lespezile de piatră.

Intrarea în Bosfor este sălbatecă și păzită de tunuri ce nu-și mai au rostul. Orașelele se țin lanț de la Buiuc Dere până la Scutari și Serai. De aci intri în Marea Marmara, pentru ca după 150 Km. să pătrunzi în Dardanele sau Helespont, cum i se zicea în vechime, sau Bahri-Sefid-Boghazi (strâmtoarea Mării Albe) cum i se zice azi de Turci.

Dardanele au o lungime de 64 Km.; ele sunt mult mai largi decât Bosforul, având între 3000 și 1750 metri lățime și mult mai sălbatic. De-alungul lor se înșiră orașelele Galipoli, Maitos și Ceanac, dintre care unul este la intrare, iar celelalte la mijloc.

Atât Bosforul cât și Dardanelele par două râuri uriașe, care curg din Marea Neagră prin Marmara în M. Egee. După strati-ficația geologică a malurilor, e neîndoios că Pontul Euxin (Ma-reă Neagră) era pe vremuri cu totul despărțit de M. Egee, iar Bosforul era valea unui râu. În quaternar s'a produs scufun-darea, iar scurgerea impetuoasă a apei a dantelat și mai mult malurile și a adâncit valea.

Bosforul și Dardanele la un loc formează strâmtoarele, o poartă dublă ce leagă Occidentul cu Orientul, — portarul stând în sclipitorul Constantinopol. — Pentru locul portarului și pen-tru chelle acestor porți s'au dat numeroase lupte, fie pe câmp deschis, fie între cabinete, lupte care au avut o mare înrâurire asupra trecutului Țării noastre.

Vom încerca să arătăm că, așezați între stâmtori și com-petitorii lor, ori ce încercare de stăpânire a stâmtorilor s'a res-frânt și asupra noastră.

II.

Până în secolul XV M. Neagră a fost în stăpânirea Bizan-tinilor, de la care trece apoi în stăpânirea sultanilor turci. Țăria strâmtoarelor s'a văzut: deși Turcii pun piciorul în Europa la 1356 prin Galipoli, totuși nu cuceresc Constantinopolul de cât în 1453 !

Stăpâni pe toate țărmurile M. Negre și Azovului, pe luciul acestor mări nu fălăia de cât un singur pavilion, al Semilunei. Problema era foarte simplă, pentru că de fapt nu era nici una.

De la 1683, de la despresurarea Vienei de Sobieski, se poate spune că datează prăvălirea imperiului otoman și că a-pare la orizont chestiunea portarului M. Negre.

În 1684 se încheie la Linz liga sfântă între Prusia, Polonia și Venezia, mai târziu și Rusia. Buda e liberată după 144 ani de robie, Habsburgii cuceresc, între altele, Transilvania, Otenia; Polonezii, Moldova; Turcii sunt bătuți la Szalankemen și Zenta și în 1699 se încheie pacea de la Carlovăț, care era gata să se termine cu un nou război între „sfințiții aliați“!

Austria pretinde Muntenia și Moldova, Polonia se mulțu-mește numai cu Moldova; Rușii pretind Marea Azovului, pe care o și capătă și Cherciul, iar Austria Carpații, ca să o despartă de Rusia, și deci Transilvania.

Cucerirea M. Azovului de Ruși, confirmată și prin pacea de la Constantinople în 1702, e urmată de întărirea ei, de apariția unei flote de 14 vase de linie, 9 galere și 40 de brigantine și de dreptul pentru corăbiile rusești de comerț de a trece Dardanelele, iar pentru cele de război de a naviga pe M. Neagră.

Galitzin, trimesul lui Petru cel Mare la Constantinopol, scria împăratului său:

„Sultanul consideră M. Neagră ca o proprietate a lui, în care străinii nu pot pătrunde ; o fecioară închisă în fundul haremului, ascunsă vederii străinilor și ar prefera războiul de cât să permită și altuia să navige pe această mare închisă“.

Dar asupra fecioarei, pe care Sultanul o păstra pentru el, și-a aruncat ochii lui de vultur Petru cel Mare, călărețul stepei, care, prin cucerirea mării Azovului, a spart zidul haremului în care lăncezia copila.

Turcii își dau seama de ce însemnează apariția acestui pavilion pe lângă al lor, pe Marea Neagră, și secolul XVIII e plin numai de luptele dintre Ruși și Turci, având ca scop final strămtorile, iar ca scop aparent din partea Rușilor apărarea și desrobirea frașilor creștini ortodoxi: sfânta cruce va fi totdeauna eticheta mincinoasă a goanei lor spre Sud.

Astfel vedem pe Petru cel Mare bătut la noi la Stăni-lești (1711).

În 1768 începe alt război, între Catherina II și Turci, urmat, bineînțeles, de ocuparea Moldovei în numele crucii, nici că se putea în altfel.

În dragostea lor pentru noi, toată suflarea moldovenească fu pusă să jure:

„Eu, cel mai de jos numit, mă jur și mă făgăduesc înaintea A-tot-prea-puternicului-Dumnezeu și sfintei sale evanghelii, că m'am supus de bună voe sub stăpânirea Măriei sale, întru tot milostivei Doamnei mele imperatrițe Ecaterina Alexievna, . . . supunându-mă la rânduelile care, după puterea cea înaltă a M. Sale, vor fi hotărâte în toată țara. . . în tot chipul făgăduesc, ca un adevărat creștin, cu suflet nefățarnic, toate cele după puțința stării mele, oastei întru tot milostivei Domniței mele (care este rânduită spre apărarea și sprijiniala credinței ce se află suspinând sub jugul mahomedanilor), să fac ajutor în întrarmare și slujbe, socotind pe vrăjmașii ar-

miei Rusiei chiar ca pe vrăjmașii mei, iar la sfârșit să mă port pe sine-mi cu chip ca acesta: ca un rob credincios și bun și supus a M. Sale, după cum este cu vrednicie și se cade și după cum eu înaintea lui Dumnezeu și a judecăței celei strașnice pot să dau răspuns. Și întru închinarea acestui jurământ al meu, sărut cuvintele mele și crucea mântuitorului meu“.

Jurământul fu urmat de închinarea *„ca robi prea plecați și prea mulțumitori, cu genuchele plecate, ca niște ferbinți rugători cădem la urmele prea lumnateelor picioarelor voastre“* ziceau Moldovenii prin glasul lui Inocențiu, episcop de Huși, Bartolemei Mazăreanu, egumenul Solcăi, Benedict, egumen în Moldovița, Ion Palade, biv logofăt și Enache Milea, biv vel spătar, iar Muntenii prin Grigore, Mitropolitul Ungro-Valahiei, Mihai Cantacuzino, vistiernic și Neculai Brâncoveanu, logofăt, se închinară zicând *„sărută mâna și genunchii și urmele picioarelor tale celor împărătești și singure stăpânitoare“*.

Se putea o „*eliberare*“ mai promițătoare și înălțătoare pentru Principate?

Flota din Marea Neagră fiind distrusă, Caterina construiește alta în Baltica, care, condusă de un Amiral englez, trece Gibraltarul, întâlnește pe cea turcească la Ceșme lângă Chios, o distruge și amenință Dardanelele.

Pe uscat Rușii merg de asemenea din victorie în victorie, nu atât mulțumită tăriei lor, cât slăbiciunii Turcilor. — Frederic cel Mare aseamănă acest război cu o luptă între „chiori și orbi“.

Austria, înspăimântată de succesele Rușilor, încheie un tratat secret cu Turcia, care-i promite o parte din Polonia și cedarea Bucovinei și Olteniei. Se mulțumește de o camdată cu 10.000 lei și cu Oltenia pentru a scoate pe Ruși din Principate.

Era numai un joc, obișnuit la casa de Habsburg, — care, și după ce pune mâna pe bani și pe Bucovina, părăsește pe Turci și intră în alianță cu Rusia și Prusia, luând ca preț, — se putea fără? — împărțirea Poloniei.

Pacea se încheie la Chiuciuc-Cainargi (1774), Rușii redobândesc Cherciu, Ocaciocov, libertatea de a merge să se închine la Ierusalim, — se putea să nu amestece și crucea? — și dreptul de a naviga pe M. Neagră.

Noi pierdem Bucovina, imediat în 1775.

În 1787 noii aliați pornesc alt război contra Turcilor. Austriacii, conform tradiției, sunt bătuți în Banat și în Muntenia; Rușii, în schimb, sub conducerea lui Suvarov, sunt învingători la Ocaș, Focșani și Mărtinești, — Belgradul capitulează, Ismail, Chilia, Tulcea, Isaccea cad, — războiul e deci purtat în țara noastră și pacea de la Șiștov din Septembrie 1791 între Turcia și Austria, urmată de cea de la Iași din Ianuarie 1792, întărește pe cea dela Chiuciuc-Cainargi; împărțirea Turciei e un lucru hotărât. Austria luând Bosnia, Serbia și Oltenia, Rușii iau Crimeea, cucerită de Potemkin și dăruită prea iubitei sale împărăteșe, al cărei favorit era. România, Principatele ne-unite încă, sunt puse sub o semi-neatârnare, — înainte de război ambii aliați învoindu-se a le proclama neatârnarea sub domnia lui Potemkin, — aceasta fiindcă fiecare din ei, în marea lor dragoste pentru noi, vo'au să ne scape de sub jugul turcesc și să ne înhame la al lor, bine înțeles!

Prin stăpânirea Crimeii Rușii, cari ajunseseră numai la Marea Azovului, ies acum la Marea Neagră. Această mare încetează de a mai fi o mare interioară, fiindcă o stăpânesc doi, dar rămâne o mare închisă, fiindcă Turcii îi dețin cheia, stăpânesc Bosforul, — de unde o serie întregă de conflicte, în care tot noi plătim gloaba.

Ecaterina și urmașii săi devin din ce în ce mai ambițioși. Ce însemnează o mare liberă, zic ei, dacă nu se poate ieși din ea? Ce însemnează libertatea într'o închisoare? Țelul nu va fi atins de cât atunci când se va pune mâna pe strâmtori: numai atunci va dispărea contradicția între o mare liberă și strâmtori închise.

Pentru Ecaterina II Azovul și Crimeea erau numai drumul spre Bizanț, pe tronul căruia voia să pună pe un nepot al ei, pe care-l alăptase cu șase doici grecești, ca să aibă chiar sânge bizantin.

Politica Rusească de expansiune spre Sud se încheagă din ce în ce. M. Neagră, din mare închisă turcească, devine una rusească, în care să nu pătrundă nimeni.

„Dreptul vaselor noastre de a ieși din Marea Neagră e dreptul pe care-l are oricine de a ieși din curtea lui afară; dreptul vaselor de război străine de a pătrunde în M. Neagră e dreptul de a năvăli în curtea și în casa noastră ca să fim jefuiți”, zicea Danilevski.

În vremea aceasta Napoleon, cu geniul său, voind a lovi Anglia în ce avea mai de preț, debarcă în Egipt, convingând pe Turci că o face numai pentru a supune pe Mameluci pentru Turci.

Anglia simte pericolul; flota lui Nelson distruge pe cea franceză la Abukir, făcând să eșueze planurile lui Napoleon.

Rușii sar în ajutorul Turcilor, flota lor trece Bosforul, spre a izgoni pe Francezi din insulele Ionice. . . Cauza? Consulatele franceze din țara noastră și Polonia.

Analizând această epocă D. Xenopol se exprimă astfel „Tratatul de la Chiuciuc-Cainargi începe a și da roadele sale. Ypsilante domnia în Muntenia și Al. Moruzi în Moldova. Până acum acestea fuseseră numai cultivate, pregătite, și acum Rusia începe a trage folos din ostenele sale. Războiul fusese început din cauza Principatelor pentru a le apăra de încălcările Turcilor, de prădăciunile lui Pasvantoglu. Pentru a le asigura drepturile garantate prin tratate, Rusia întrerupsese vărsarea sângelui supușilor săi. În aparență motivul cel mai neinteresat o împingea la această luptă, în realitate ea nu vâna de cât tot întinderea puterii sale, dacă nu încă pe socoteala Turcilor, ne putând pune încă mâna pe strămtori, fie măcar pe aceea a popoarelor, a căror proteguitoare se declarase.

Ținta Rusiei era una și aceeași: cotropirea răsăritului și Dardanelelor; rivalii ei sunt toate popoarele ce au asupra acestuia o porțiune de autoritate; și de aceea ea nu alege între dușmani și prieteni, între adversari și aliați: toți sunt de o potrivă de vinovați în ochii politicei moscovite, căci se împărtășesc din sfântul potir din care numai marele preot are dreptul să bea și, de aceea, toți trebuiesc îndepărtați, care prin război, care prin cotropire, pentru că întreg răsăritul și apoi poate chiar lumea întreagă să îmbrace haina grea și geroasă a Moscovei“.

Și astfel Rusia, care se găsea deja în război cu Franța, îl declară și Turciei în 1806. După ce ocupase Moldova și după lupta de la Fierbinți, intră și în București.

Acum apare direct în luptă pentru strămtori și stăpâna mărilor, — Anglia, care cere isgonirea Francezilor din Turcia, — în special a faimosului Sebastiani, — predarea coastelor Dardanelelor și a flotei turcești și cedarea Principatelor Rusiei. Toți ne dăruiau!

Amenințările flotei engleze, ce pătrunsese în Marmara,

cad în apă. Pe de altă parte Napoleon, deși ațâța pe Turci contra Rușilor, nimic nu-l împiedică să se împace cu Țarul Alexandru la Tilsit (1807), să-l facă aliatul său, impunând Turcilor să încheie pacea cu Rușii, cărora le cedează Basarabia, Moldova, Muntenia etc. până la Balcani, iar Austriei Bosnia și Serbia. Împăratul Alexandru al Rusiei ceru însă și cheia, strâmțorile. Fu o oră hotărâtoare, care ar fi schimbat harta lumii, dacă Napoleon, care era convins că Bosforul e cheia lumii, nu numai a Mării Negre, n'ar fi stat la îndoială. Alianța se încheie cum a voit Napoleon, cu un sâmbure de discordie viitoare și se întări la Erfurt. — Intr'unul din articole Țarul consimția să amâne stăpânirea Bosforului. În schimb, împăratul Rusiei, în urma revoluțiunilor, care zguduiau imperiul otoman și-l puneau în imposibilitate de a da garanții îndestulătoare pentru persoana și averea locuitorilor Moldovei și Munteniei și nici nu era speranță ca asemenea garanții să fie date pe viitor, — își întinse marginile împărăției sale până la Dunăre și uni cu ea Moldova și Valahia. El nu putea recunoaște integritatea imperiului otoman de cât cu această condițiune. Apoi împăratul Napoleon încuviință această întindere a granițelor imperiului rusesc până „la Dunăre“.

Turcii, văzându-se izolați, se răcesc de Francezi și se apropie de dușmanii lor seculari, de Englezi. Prin tratatul de la Dardanele, din 5 Ianuarie 1809, Englezii se leagă să nu mai reînnoiască încercarea din 1807, ci să respecte închiderea strâmțorilor, cu condiția ca sultanul să facă ca să fie respectată închiderea și față de celelalte puteri.

Tratatul acesta e de foarte mare importanță în istoria Dardanelelor. Anglia, intervenind să apere independența sultanului, se face de fapt paznicul lui și, deși în aparență sultanul căpăta garanții din partea Angliei, de fapt își mărginea propria sa autoritate, dând Angliei, printr'un tratat în regulă, dreptul de a-l supraveghia și a-i impune închiderea strâmțorilor. Cea-ce înainte era o voință a sa, acum e un angajament față de Anglia, care s'a constituit păzitor.

În vremea aceasta războiul dura, de și slab condus, între Ruși și Turci. Napoleon, schimbăcios, strică prietenia cu Rușii și se pregătește de o campanie uriașă a Occidentului, — fără Anglia bine înțeles, — contra colosului din Orient. Rușii, serios

amenințați, se grăbesc a încheia pacea cu Turcii, mulțumindu-se cu Moldova până la Siret. Sunt bătuți însă la Giurgiu, iar Kutusov primește ordin să încheie pacea cu ori ce preț, — pentru ca, degajându-se de Turci, să poată face față Francezilor, cari se apropiiau. Aceștia, pe de altă parte, trimet emisari și telegrame Turcilor, ca nu cumva să încheie pacea cu nici un preț. Fatalitatea pentru noi face ca Sebastiani, în loc să vină direct la București, să întârzie trei zile la Viena într'o ceremonie de gală diplomatică; telegrama trimisă Porței de Napoleon, în loc să ajungă la destinație, e dată de Panaiotache Moruzzi fratelui său, Demetrie Moruzzi, Domn pe atunci, și vândut Rușilor; se mai presupune și trădarea lui Galib Efendi, trimisul Porții și, mai presus ca toate, șiretenia lui Kutusov. Rezultatul fu că la 24 Aprilie 1812 Napoleon trimite un ultimatum Rușilor; la 17 Maiu el se află la Dresda; la 12 Iunie declară războiul formal; la 24 trece Niemenul; pe când la 26 Maiu Kutusov reușește a încheia faimoasa pace de la București în care Rușii, deși bătuți de Turci, amenințați de Francezi și doritori a încheia pacea cu ori ce preț, ne răpesc Basarabia, stabilind ca graniță Prutul, dela intrarea în Moldova până la vărsarea în Dunăre!

Pacea aceasta fu atât de surprinzătoare, în cât generalul Langeron spune în memoriile sale că pentru el e o enigmă. La Constantinopol abia pe la mijlocul lui Iunie s'a aflat despre încheerea păcii, care avu ca rezultat surghiunirea lui Galib Efendi și decapitarea lui Panaiotache Moruzzi.

Pacea de la București fu confirmată prin congresul de la Viena (1814-1815) după căderea lui Napoleon și prin convenția dela Akkerman (Cetatea-Albă) 7. IX. 1826.

În 1833 are loc revoluția lui Ibrahim, fiul lui Mehmet Ali, care ocupă Siria. Rusia sare în ajutor. Flota sa ancorează la Cornul de Aur și debarcă 50.000 oameni, iar ca plată obligă Poarta, prin convenția dela Unkiar Scheles, să închidă strâmtoarele oricărei flote, ca să rămână singură stăpână în Balcani. Politica Rusească e la apogeu: strâmtoarele se închid sau se deschid după nevoile ei.

Anglia nu putea mistui așa ceva și, după al doilea război turco-egiptean, când flota turcă dezertează cu amiral cu tot la Alexandria, Europa, afară de Franța, restabilește liniștea. În art. 4 din convenția de la Londra (1840) se pune ca un principiu

de drept internațional închiderea strâmtorilor. Convenția fu semnată și de Rusia și fu întărită de Franța în 1841.

Angajamentele de la 1809 și 1833 erau numai între trei puteri: Turcia și Anglia, Turcia și Rusia. Cea din urmă dela 1841, e un legământ între toate puterile europene.

Rusia primește o lovitură de box. . . englezească, care, după cum veți vedea, se va resfrânge tot asupra noastră. Strâmtorile sunt închise tuturor, de fapt însă numai Rușilor.

O serie de încordări au loc între Rusia de o parte, Turcia, Anglia și Franța de alta. În 1848 Rușii sunt nevoiți să părăsească *Principatele*, unde se instalaseră ca la ei acasă. În 1850 intervine încordarea între Franța și Rusia pe chestiunea Sf. Mormânt, deținut de catolici. Aci veneau și vin milioane de pelerini creștini, cari lăsau și lasă milioane pentru obținerea unui passe-port direct, cu loc rezervat, în paradis. Pentru obținerea acestui birou de plasare câte necreștinești lupte nu s'au dat între creștini, pe cari abia li despărțiau jandarmii turci! Dar.....altă poveste.

În 1853 Mencicof cere Turciei, cu tupeul cunoscut...libertatea religioasă a Grecilor. Se putea fără cruce și credință? Turcii refuză și Rușii... ocupă Principatele române. Războiul e gata. Flota anglo-franceză vine în ajutorul Turciei.

Prusia vrea să împace lucrurile; Austria însă o dejoacă: pe față se arată doritoare de pace, pe ascuns ațâță focul, doar va vedea Rusia zdrobită și ea rămasă singură în Balcani. Bismark simte jocul și cu sila bagă pe Austriaci într'o alianță defensivă

Anglo-Francezii fac apel la Emanuel, care trimete un mic corp expediționar, manifestându-se astfel ca națiune.

Războiul scurt, dar greu, se termină în 1855 (un corp de invazie trecu și prin Dobrogea) cu congresul dela Paris din 1856 în care se hotărăște integritatea imperiului Otoman (?!), independența Serbiei, scoaterea Rusiei din Principate prin înlăturarea Regulamentului Organic, retrocedarea sudului Basarabei și gu- rilor Dunărei.

Pavilionul rus e isgonit din Marea Neagră. Rușii nu mai au voie a construi întăriri, vase. Marea Neagră nu mai e un lac rusesc, ci o mare europeană, așezată sub regimul convențiilor garantate de toate puterile. Rusia era privită ca un pericol mondial, - istoria se repetă.—Din zdrobirea ei, prin tăerea tentaculelor ce ținteau strâmtorile—a ieșit independența de fapt și Unirea celor două Principate române.

Rușii nu puteau uita o așa umilire și se răzbunară refuzând Franței orice ajutor în 1871.— Țarul Alexandru II rupse tratatul de la Paris.

Grecii independenți, Rusia găsește un nou pretext creștinesc de război: mila de Bulgari! Trec, bine înțeles, tot pe la noi, bat pe Turci și, cu micul nostru ajutor, ajung la Constantinopole și impun pacea de la San-Stefano, prin care Turcia se desmembrează în patru teritorii complet izolate pe uscat: Constantinopole, Salonic, Albania și Bosnia-Herțegovina. S'a opus însă la această desmembrare Austria și Anglia. Rusia astupă gura celei dintâi dându-i Bosnia și Herțegovina. Anglia nu cedează. Rusia, sigură de Germania, se încapățânează — Soarta Europei era în mâna lui Bismark, care pe față asigură lui Gorceakof tot sprijinul, pe ascuns ațâță războiul între Anglia și Rusia.

Gorceakof simte jocul și admite congresul de la Berlin, din care noi ieșim fără Basarabia și cu Dobrogea noastră, — socotită de marele cancelar ca o pestă și un continuu măr de discordie în Balcani.

În ceia ce privește strâmtoarele, nu s'a schimbat nimic, ci s'au făcut două declarațiuni contradictorii, care au pus și mai în evidență antagonismul anglo-rus.

Lord Salisbury declară că „obligațiunile dela 1841, 1856 și 1871, sunt luate numai față de Sultan, conform spiritului convențiilor“.

Contele Suvarof a doua zi declară că „obligațiunile sunt față de toate puterile, conform spiritului și literci, nu numai față de Sultan“.

Diplomația engleză însă era a-tot-puternică la Constantinopol. Cestiunea strâmtoarelor părea aranjată, când o nimica o redeschide în 1902, o nimica ce ne arată cum tâlăzuesc interpretările diplomației.

Rusia, uitând ce declarase Suvarof, cere Sultanului învoirea ca 4 contratorpiloare plecate din Kronstadt să fie lăsate a ajunge la Sebastopol. Se aduc ca precedente susținătoare, între altele, și trecerea crucișetorului Elisabeta, a bricului Mircea și a canonierei Grivița! Contratorpiloarele trec.

Și cine credeți că protestează? Anglia! de și Rusia procedase întocmai conform declarațiunilor ei. Protestase numai fiindcă presimțea războiul ruso-japonez și voia să-i fie pe Ruși în-

chiși în Marea Neagră și fiind-că în urma înțelegerii ruso-austriace de a aranja de comun acord afacerile în Balcani, — Moldova mie, Muntenia ție, Bulgaria mie, Serbia ție, Bosforul mie, Salonicul ție, — și a influenței crescânde a Germanilor la Constantinopole, se temea că nu cumva continentalii să facă împărțirea fără ea.

De mult însă la Constantinopole nu mai era stăpân nici Rusul nici Englezul, ci Germanul. Armată, bănci, comptoare, vereinuri, capital în mine, C. F., mașini agricole, — totul era german.

În 1905 alt incident răscoli cestiunea: faimosul Potemkin, vasul fantomă, de care tremura Marea Neagră și care fu astâmpărat de energia neînsemnatei noastre flote ce ne dădu o zi iluzia de mare putere maritimă.

Iar Abdul Hamid surădea în tremurânda-i barbă de încurcătura Rușilor cari, — ironie a soartei, — cereau cu stăruință mare închiderea strâmtorilor, — de și tot ei până în ajun ceruseră contrariul, deschiderea!

Ultimul războiu e prea aproape în minte și, din documentele secrete date la iveală de guvernul revoluționar rus, — reese că una din condițiile de amăgeală pentru Ruși a fost Bosforul, că drumul pentru a ajunge la el era, ca în totdeauna, tot pe la noi și că pactul criminal era deja încheiat ca să ne vâre cu sila în război, știind nepregătirea noastră la care conlucraseră ei. Noi învinși, socoteala era ușoară. — Socoteala din târg însă nu se potrivește cu cea de acasă.

Se știe, de asemenea, cum materialul de război de care aveau nevoie, ne mai putând străbate strâmtoriile, lua calea lungă Salonic-Prahova, cu transbordare la Dunăre, și, mai târziu calea Arhanghel, pentru ca materialul dela Arhanghel să ardă pe loc sau să ia drumul în spre Siberia, unde înghețase deja cel sosit prin Vladivostoc.

Și grânele noastre putreziau prin gări, sau treceau cu permis granița, — une ori cu boi cu tot.

Atâtea suferinți și decăderi numai din cauza...strâmtorilor.

Iar mari noștri aliați recunosc abia azi cu părere de rău că *„ochii tuturilor fiind pe frontul francez, nu și-au dat seama că nodul chestiunii era Constantinopole și strâmtorile. După bătălia dela Marna frontul occidental era asigurat; strâmtorile dacă ar fi fost în mâna noastră, atunci Rusia, neseecatul isvor*

de oameni, ar fi fost aprovizionată cu arme și muniții, aprovizionându-ne și pe noi cu grâu și petrol. România, susținută vădit, s'ar fi hotărât mai de vreme.—Poate chiar și Bulgaria ar fi venit cu noi.—Războiul putea fi terminat în 1916 cu zdrobirea și prăbușirea Austriei,—după cum aproape ne a surdă victoria și în 1918.

Cu tot răul, se poate spune: cu toate relele cășunate, strâmtorile ne-au adus și un mare bine, provocând înecarea pofticioșilor ce se băteau pe așa bucată împărătească; ne-au dat puțința să ne adunăm toți frații răsleții la olaltă.

Azi strâmtorile sunt internaționalizate. Ne avem și noi reprezentantul nostru acolo și s'a tăiat și pofta altora din spre sud, care ar fi voit să le acapareze.

In rezumat: pentru strâmtori, ca obiectiv fățiș ori ascuns, s'au bătut toate popoarele Europei, și n'a fost război care să nu înceapă cu ocuparea Țărilor noastre, cu lupte și prădăciuni inenente situației, cu ruperi și șfășieri din trupul Daco-României.

S'au bătut Englezi, Francezi, Ruși, Nemți, Austriaci mai rar, dar totdeauna cu folos, de și bătuți,—când alături, când contra Turcilor,—după și pentru interesul lor,—pe pământul nostru însă.—Și cei mai apropiați ne îndrăgiau atâta, în cât se încăerău la împărțeala noastră,—smulgându-ne tot cu bucățica, să nu se vadă,—iar cei mai depărtați ne dăruiau, ca din punga altuia-Dumnezeu a fost cu noi însă și a făcut să ne dăruim singuri ce e al nostru, din sfărământurile coloșilor și hrăpăreților vecini.

Apropierea, realipirea fizică e făcută; va urma și cimentarea sufletească, care totdeauna cere timp.

Acum, când uniți putem a ne apăra mai bine, să nu uităm că ghiarele vulturilor cu două capete mai pot, dacă nu sângera cel puțin otrăvi.

Iar mai bună contra-otravă de cât munca, cinstea și vitejia strămoșească pentru noi nu există.

B. B. DELAMARE

DIN TRECUTUL SATULUI MURATAN

(COMUNA TOPRAISAR)

Satul se află la o depărtare de 2 $\frac{1}{2}$ ceasuri cu căruța pe șoseaua Constanța-Agigea-Gherengic. Este înconjurat de jur împrejur numai de niște dealuri, pe care crește un fel de iarbă foarte plăcută animalelor.

Satul datează din anii de după războiul Crimeii. Cauza formării acestui sat, după narațiunea bătrânilor, este următoarea:

În urma războiului din 1854, Sultanul, voind să colonizeze aceste locuri rămase pustii, a făcut un apel către Tătarii cari locuiau în Bugeacul Basarabiei și la cei din Crâm. Aceștia, auzind că mahomedanismul este în primejdie și fiind persecutați de Ruși, au hotărât a emigra. Au plecat multe familii, foarte multe familii ¹⁾ care și-au vândut la plecare tot ce-au avut: cai, boi, vaci etc.

La venirea lor în Dobrogea ei spun că au găsit și sate formate numai din Români, cari toți aveau oi și le păzeau în stepele cele nesfârșite. Mai trăesc și astăzi bătrâni cari au venit în vârstă de 14-15 ani. În sat la noi sunt vre-o câțiva: Emin Ametcea, Ibadula, etc.

Tătarii cari au întemeiat satul Muratan sunt veniți din Crâm.

1) Familia la Tătari se compune din familia tatălui, care dacă trăește, este șeful; a fiilor, ficelor și nepoților căsătoriți, cari nu-și despart niciodată averea. Cel mai bătrân (tatăl) ține banii și celelalte obiecte prețioase. El dă fiecăruia de cheltuială, atât cât crede de cuviință. Un fel de zadrugă slavă.

Sultanul, când i-a chemat, nu le-a promis că-i va împrietări. El însă le-a dat voie să cultive atât pământ cât aveau nevoie. Pentru aceasta plăteau „*üşür*“ (dijmă) ce era strânsă în timpul armanului de „*Taşildar*“ (un fel de perceptor)²⁾.

La venirea lor în părțile acestea ei n'au aflat altă locuință de cât o singură „*Câşlă*“, adică un fel de stână, ce era în stăpânirea lui Rakovschi tatăl.

Pe lângă această câşlă ei au mai găsit urmele unui sat foarte mare și care s'a numit, cu mult înainte de venirea lor, *Murad-Khan*. Câşla aceasta purta numele *câşla din Murad-Khan a lui Sarecheia*.

De unde vine numirea satului de Murad-Khan? Murad este un nume propriu iar „Khan“ înseamnă: cneaz, voevod.

În privința aceasta Tătarii spun următoarele :

De mult, încă înainte de a se fi afirmat autoritatea Sultanului asupra Dobrogei, stăpânia în părțile acestea, pe o întindere cam cât ar fi azi 4-5 plăși, un oarecare Murad, care avea titlul de Khan, voevod.

El își avea moșia (câşla) în părțile acestea. Dacă locuia și el aici sau aiurea, ei nu știu.

În jurul moșiei lui se așezaseră oamenii formând un sat foarte mare, care luă numele de *Murad-Khan-chioi*. (Satul lui Murad-Khan).

Acest Khan sau voevod era *independent*, căci nu recunoștea pe nimeni. El își recruta soldații săi din fiecare comună ce se afla în cuprinsul stăpânirii sale. Pentru că pământul era numai al lui, el lua de la fiecare locuitor o dijmă. Avea ca funcționari pe următorii: doi mai însemnați : „*Dere-bey*“, care era un fel de general, și avea sub autoritatea sa 5-6 comure și îngrijia, mai cu seamă, ca fiecare comună să-și trimită contingentul de oameni; *Taşil dar-ul*, cel care strângea dijma.

Ei spun că satul era cu mult mai mare de cât „*Chiustengea*“ vremurilor trecute.

Când Sultanul, în drumul său spre România, sau mai bine spre Principatele Române, ajunse în aceste locuri, ceru acestui Murad Khan, cum și celorlalți cari se mai aflau, de-a se supune. Unii au refuzat, alții s'au supus de bună voie. Khan-ul din aceste locuri refuză și fu bătut și prins.

2) Pământul astfel dat se numia „mirie“,

După înfrângerea hanului, satul nu se știe din ce cauză, dispare.

Pe ruinele fostului sat s'au așezat Tătarii actuali între anii 1859-63, când au venit. Drumul lor n'a fost prin Tulcea, ci pe mare. Unii au debarcat la Constantinopol, alții la Varna, alții la Mangalia, etc.

Satul nou, format de ei, a luat numele celui vechiu; și, prin vorbirea zilnică, Murat-Khan s'a transformat în Muratan.

Și astăzi, când bătrânii scriu numele satului, ei scriu *Murad-Khan*, întocmai ca la Topraisar, (*Toprac sard*, pământ-galben), și la *Techir-ghiol*, (*Teck-pür-ghiol*).

În privința numelii satului Techir-ghiol, circulă o legendă și anume: Oastea turcă era gata de luptă, luând poziție în fața Bizantinilor (?) Cadiul făcu o rugă, cerând ajutor de la D-zeu (Allah). Apoi toți soldații, în strigăte de Teck-pür, s'au repezit la luptă. *Teck-pür*, = D-zeu să ne ajute, în limba arabă. Satul și locul, în urma acestui fapt, luară numele de Teck-pür-ghiol. Teckir-le însă însemnează și ceva ce se învârtește ca o roată.

9 Dec. 1921

ION CATZINGRI
învățător în Muratan C-ța

LEGENDA SATULUI TATAR ATMAGEA

Acum 64 de ani, în mijlocul Deli-Ormanului se ascundea o poiană frumoasă prin singurătatea și sălbătăcia ei. Ea părea o podoabă a naturii, tănuită în mijlocul unui pustiu de codru; căci la marginile ei se înălțau copci bătrâni, peste ale căror vârfuri trecuseră câte va secole.

Până la ea încă nu răzbătuse piciorul omului; căci codrul se întindea ca o mare, în care răsunau numai cântecele păsărilor.

Aci găsiu animalele pădurii iarbă multă și tot odată puteau să-și potolească setea în pârâiașul cu apă limpede și rece care străbătea poiana în lungul ei. Era o raritate să găsești în mijlocul Deli-ormanului un pârâiaș cu apă și încă așa de bună. Cu toate că poiana era bine tănuită de păduri, a fost descoper-

rită de locuitorii din împrejurimi; pentru că ei vara, din cauza lipsei de apă, plecau și rătăceau prin toate vălcelile, ca să poată găsi un lăcușor, din care să-și potolească setea lor și a bietelor animale, care erau amenințate să moară de sete.

Găsind această poiană cu izvorul de apă, oamenii săpară și un puț aci, spre mai mare siguranță.

Nu trecu mult de când se descoperi acest părau și fu cunoscut de toți locuitorii Deli-ormanului, cari îi deteră numele de „Atmagea”. Numele de Atmagea și l-a luat de la un vultur, ce-și făcuse cuibul său în vârful unui copac din marginea poenii.

Locuitorii din apropiere veniau în fiecare an de luau puii vulturului, ca să-i învețe la vânatul iepurilor.

Tocmai în acest timp sosiră din Crimeea câteva familii de Tătari, ca să se stabilească prin aceste locuri. După ce se înfățișară Pașii din Silistra, anume Ibram Pașa, ca să ceară un loc pentru întemeierea unui sat, ei fură împărțiți deocamdată în mai multe sate din prejurul punctului numit Atmagea. Apoi ei trebuiau să-și caute un loc, unde le va plăcea, ca să înființeze satul lor tătăresc. După multe cercetări făcute de acești Tătari, ei aleseră ca loc pentru înființarea satului lor poiana din mijlocul pădurii. — Ibram Pașa veni însuși la fața locului, de care se minună mult. Apoi strânse toți locuitorii din satele din apropiere, cari tăiară copacii cei groși și făcură mai multe bordeie pentru noii veniți. Tot Ibram Pașa le-a dăruit și 25 vaci, câte una de fiecare familie, căci nu erau decât 25 familii.

Apoi li s'a dat pământ în pădure, să taie copacii, să scoată buturugile și să are.

Mai târziu Tătarii stărpiră pădurea din prejurul satului lor și își făcură proprietăți întinse.

În cele din urmă schimbară bordeiele cu case mari, solide și spațioase.

Acum, după 64 de ani dela înființarea acestui sat, în locul pustiuului de odinioară se întinde un sat frumos, cu casele strânse una lângă alta, cum rar se găsește în ținutul Deli-Ormanului.

Oamenii sunt harnici, binevoitori și primitivi pentru orice călător, ocupându-se mai mult cu cultura tutunului, ocupație pe care o moștenesc dela înaintașii lor.

Satul i s'a dat numele de *Tatar-Atmagea* adică, în românește „*Vulturul-Tătăresc*“, după numele poenii din mijlocul pădurii de odinioară. Astfel s'a înființat satul Tatar Atmagea din județul Durostor.

STAN ALEXE

Invățător, Com. Tatar Atmagea

DE PE FRONT

IN CUARTIR

Ostașii fac popas. E 'o câmpie
Și-un sat... Și-oricine are'n faț'o poartă.
Pe prispe zâmbet de copii îmbie.
Pe toți un gând duios napoi îi poartă.

O lampă mică fâlfâe'n perete.
Gălăgios pe vatră arde focul.
Afară-i vânt grozav... Suspine 'ncete
Și plâns înăbușit e în tot locul.

In așternut căldura îi înmoaie...
Cu ochii mari privesc în noapte 'ntr'una
Iar ochii isvorăsc o caldă ploaie
Si'n piept adânc îi sbuciumă furtuna.

MIHAIL PRICOPIE

RECTIFICĂRI SI ADAOSURI

La articolul : „BULGARII“ LUI BOSCOVICH *)

de D-I G. VĂLSAN.

Pag. 319 rând 6 și 7 de jos, să se citească : ...cu privire la naționalitatea locuitorilor. Făcând parte din convoiul unui ambasador englez, Boscovich trece repede etc.

Pag. 320 nota 1): în loc de : publicate N. Docan,—citește: publicate de D. N. Docan.

Pag. 321 nota 1): în loc de p. 532—599, citește : p. 532—540.

Pag. 821, rând 15 de sus: s'a dublat în loc de: s'a dublat.

Pag. 321, rând 17 de sus: l-au redus, în loc de: l-au adus.

Pag. 323, rând 19 de sus: etc.), în loc de: etc.

Pag. 323, rând 18: Ostrovul *Libodoiu*, în loc de: Ostrovul, *Libodoiu*.

Pag. 323, nota 2: Palatinul din Kulm, în loc de: Palașinul de Kulm.

Pag. 323, nota 3: A. P. ARBORE, în loc de: P. ARBORE

Pag. 324 rând 11 de jos: *Eni-keui* în loc de: *Eni-keni*,

ADAOSURI

La *Băltăgești*.—În harta *Lapie* (*Carte générale de la Turquie d'Europe...* Paris 1822) se înregistrează numai satul *Baltadjesti* pe râul *Baltadjesti*; în locul satului turcesc e semn de sat cu însemnarea: „*Etlich Hauer*“, case risipite.

La *Daia*.—Și la *Rizzi Zannoni* (*Carte de la partie septentrionale de l'Empire Otoman*, Venise 1774;—altă ediție aproape identică în 1777) se află forma *Dagakioi*

La *Dăeni*.—*Lapie* are *Doian*, iar *Hatov* (*Generalnaja Karta Valahij, Bulgarij i Rumilij, 1828*) are *Dojan*.

La *Taschburnu*.—Acest sat e înregistrat și de *Rizzi Zannoni* sub forma *Tashburune*.

Tscheniköi e înregistrat și de *Lapie* sub forma *Tcheni-keui*.

Satu Nou se află la *Lapie* sub forma *Satanou*.

D. A. P. *Arbore* (*Analele Dobrogei III, 260*) îl menționează pe o hartă din 1788 sub forma *Nau*

ERATA: La pag. 346 vers 17 de sus: munca, nu musca.
La pag. 420, rând 7 de sus: mâni, nu nări.

CONCURS

„Societatea culturală dobrogeană“ oferă patru premii de câte una sută lei, pentru fiecare colecție de câte 20 poezii populare românești, (de preferință colinde și cântece bătrânești), culese din vechile sate de Români dobrogeni. Aceste poezii vor trebui scrise clar în graiul poporului, fără nici-un adaos și fără nicio schimbare, indicându-se numele persoanei dela care au fost culese, vârsta ei și satul în care se află. Ele vor fi trimise în plic d-lui C. Brătescu, profesor la Școala Normală din Constanța, însoțite de semnătura clară și de adresa culegătorului.

De asemenea se acordă trei premii de câte una sută lei, celor ce ne vor trimite culegeri de basme din popor, respectând condițiile prescrise mai sus.

Se mai acordă trei premii de câte una sută lei pentru fiecare *monografie* a unui sat dobrogean, în genul celor publicate în acest volum, dându-se cât mai multe amănunte asupra originii și vechimel satului, asupra întemeietorilor lui, când se cunosc, asupra numelui său, asupra populației actuale, cu numărul ei pe familii și suflete, asupra locurilor cu legende din împrejurimi, asupra rarităților ce se află în el, etc. etc.

CONCURS

Reamintim scriitorilor noștri următorul concurs :

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura popo-
rului român” publică concurs pentru cea mai bună lucrare
scrisă în românește asupra *temei istorice*, cu subiectul :

*Revoluțiunea din anul 1918 și unirea Ardealului cu Ro-
mânia.*

Condițiile de concurs sunt următoarele :

1. Lucrările se vor trimite în timp de un an dela data pu-
blicării concursului.

2. Manuscriptele, fără subscriere, însoțite de un plic închis,
cuprinzând numele și adresa autorului și în afară prevăzut cu
un motto sau pseudonim,—vor avea să fie înaintate secretarului
literar al „Asociațiunii”, Sibiu, Str. Șaguna 6.

3. Lucrările intrate la concurs se vor da spre cenzurare
Secțiunii Istorice a „Asociațiunii”, exclusă fiind orice apelație
contra hotărârilor acesteia.

4. Lucrării celei mai bune, vrednice de premiat, i se va
acorda premiul de *Lei 2000* —, pus la dispoziția „Asociațiunii”,
pentru acest scop, de către d-l *R. W. Seton Watson* (*Scotus
Viator*), marele prieten al Românilor.

Sibiu, în 22 IV. 1921.

A. Bârseanu, prezident.

Romul Simu, secretar,

No. 285 — 1921.

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni și persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea revistei «Analele Dobrogei»:

Casa culturii poporului	6000 Lei
Aurel Teodorescu	60 »
I. Zaharescu	20 »

Comitetul.

Publicațiuni primite

- I. Lupu și D. Pușchila:* Introducere în filosofie, trad. din Fr. Paulsen. București, Ed. Luceafărul, lei 18.—
- V. Bogrea:* Pagini istorico-filologice. Cluj 1922.
- I. N. Roman:* Casa de împrumut pe gaj din Constanța și rolul ei în refacerea agriculturii dobrogene. 1922. Tip., „Victoria” Constanța.

Abonamentul la „Analele Dobrogei“ este pe an:

La ediția obișnuită 40 lei

La ediția pe velină 80 „

*Abonamentele se trimit d-lui C. Brătescu, la Școala
normală din Constanța, prin mandat poștal.*

Colecția întreagă a anului I și II

La ediția obișnuită : câte 60 lei

La ediția pe velină : câte 100 lei.

COMUNICĂȚI SCHIMBARILE DE ADRESE !

Prețul unui volum 10 lei.

Analele Dobrogei

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

Ioan N. Roman: Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile Bulgarilor asupra ei.

V. Lăiniceanu: Farul.

A. Mândru: Lacrima.

Alex. P. Arbore: Câte-va însemnări asupra Cerchezilor, Grecilor și Arabilor din Dobrogea.

M. Pricopie: Pegasus înhămat (Fr Schiller).

D. Stoicescu: Însemnări: I. Piatra din Prunt; II în Bălți-Basarabia.

Rozmarin: Lăsă lumea; În durere; Pe gânduri; Prietenoase rândunele.

C. Brătescu: Lacul Tașaul (note dintr'o călătorie)

Salsovia: Baia Nimfelor (Yosé Maria de Heredia).

P. Papahagi: A-și face mendrele

G. Georgescu Theologu: Pe apele visărei.

Salsovia: Neliniște.

O. Mironescu: Povestea unei grădini.

P. Nicorescu: O așezare antică la Cicârâcci.

C. Brătescu: Recenzii: *N. Iorga*: Cele dintăiu cristalizări de Stat ale Românilor; *N. Bănescu*: Cele mai vechi știri bizantine asupra Românilor dela Dunărea de jos.

TIPOGRAFIA „VICTORIA”
CONSTANȚA
PALATUL PRIMĂRIEI
1922

Manuscrisele se trimit d-lui C. Bratescu, profesor la Școala normală din Constanța.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

*Revistele și Publicațiile
cu care Analele Dobrogei fac schimb:*

1. *Convorbiri Literare*, București.
2. *Rev. științifică Adamachi*, Iași.
3. *Rev. Transilvania*, Sibiu.
4. *Viața Românească*, Iași.
5. *Viața Nouă*, București.
6. *Neamul Românesc pentru popor*, București.
7. *Arhivele Olleniei*, Craiova.
8. *Lamura*, București.
9. *Arhiva*, Iași.
10. *Revista vremii*, București.
11. *Rev. Școala*, Cernăuți.
12. *Brașde adânci*, București.
13. *Buletinul de informații al grădinii botanice*, Cluj.
14. *Buletinul Soc. Numismatice Române*, București.
15. *Ioan Neculce*, Iași.
16. *Sezătoarea*, Folticeni.
17. *Tovărășia* București.
18. *Dobrogea economică*, Constanța.
19. *Apărarea Națională*, București.
20. *Danubiul*, București.

IOAN N. ROMAN

DOCTOR IN DREPT
SENATOR DE CONSTANȚA

DREPTURILE

SACRIFICIILE ȘI

MUNCA NOASTRĂ

IN

DOBROGEA

FAȚĂ DE

PRETENȚIILE BULGARILOR

ASUPRA EI

Tipografia „VICTORIA” Constanța (Palatul Primăriei)

CUVÂNT ÎNAINTE

Catre toamna anului 1918, când viguroasa ofensivă a marilor noștri aliați pe frontul apusean făcuse victoria noastră neîndoelnică, lăsând ori-cui puțința de a întrevedea apropiatul sfârșit al suferințelor și nedreptăților aduse cu el de groaznicul măcel mondial, d. Ion I. C. Brătianu, șeful partidului național-liberal, care a prezidat evenimentele istorice ale acelor vremuri, — entusiasta noastră intrare în acțiune pentru înfăptuirea unității naționale, înălțătoarele succese de la început, dureroasele înfrângeri de mai târziu și acele strălucite victorii de la Oituz, Mărăști și Mărășești, dovezi în veci neperitoare ale vechilor noastre virtuți ostășești, — a bine voit să mă însărcineze cu redactarea unui memoriu asupra drepturilor noastre la stăpânirea Dobrogei, pe atât de mult dorită și solicitată de Bulgari, pe cât de sălbatec pustiită tot de ei pe timpul nefastei lor ocupațiuni.

Am primit cu plăcere însărcinarea și am alcătuit memoriul ce urmează și pe care l-am intitulat: «Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiunile Bulgarilor asupra ei.»

De oare-ce la epoca aceia patrioții bulgari L. Miletici, A. Ișirkoff, D. Rizoff, G. Danailoff, I. Arnaudoff, St. Romanski ș. a. întreprinseseră o foarte activă campanie în mai multe capitale europene, tinzând să dovedească ca Dobrogea e țară bulgărească, am răspuns pe scurt mistificărilor lor interesate, restabilind adevărul istoric.

Am consultat, în acest scop, — fără a cita la fiecare pas, pentru a nu îngreuija lectura, — scrierile autorilor streini și români, cari s'au ocupat de această interesantă provincie, printe cari: Camille Allard, Lejean, Martens, Irecek, Ionescu de la Brad, I. Nacian, D. Onciul, M. Ionescu Dobrogeanu, Sc. Vârnav, Luca Ionescu. G. Cristodorescu C. Brătescu, G. Vâlsan, A. P. Arbore, G. Murgoci și acel nesecat izvor de informație și judecată care e savantul profesor N. Iorga, și am pus în evidență drepturile istorice, etnografice, geografice și economice ce avem asupra Dobrogei, arătând tot odată, cu datele pe care în parte le avcam strânse și în parte le-am cules cu acel prilej din „Anuarul statistic al României“ pe 1912, care au fost sacrificiile și munca noastră în această provincie în cei 40 de ani de dominațiune românească, dela 1878 încoace, muncă și sacrificii care au făcut chiar pe Makensen să-și exprime în repetate rânduri admirația lui pentru însușirile civilizatoare ale rasei noastre.

Memoriul a fost apoi imprimat în grabă, numai în câteva exemplare, spre a ținea loc de manuscris, din ordinul d-lui General Coandă, — pe atunci prim ministru și ministru de externe, — la tipografia serviciului geografic al armatei, ce funcționa în vechiul palat administrativ din Iași, și a fost distribuit bărbaților politici cari ne-au reprezentat la Conferința păcii dela Paris; așa în câ' se poate spune că pentru marele public el apare acum, în „Analele Dobrogei“, pentru prima oară, ca lucrare **inedită**.

Negreșil, această modestă schițare nu are pretențiunea de a se înfățișa ca un studiu complet al chestiunilor pe care le atinge; rămâne totuși o adunare migăloasă de date **exacte** privitoare la **adevăratele** stări de lucruri din acest ținut, date ce au putut fi opuse argumentelor improvizate și răspândite cu rea credință de dușmanii noștri și pot fi încă cercelate cu jolos de loți acei cari își dau seama de rolul însemnat pe care Dobrogea îl va avea în viitoarea dezvoltare a României.

I.

PROPAGANDA PENTRU „BULGARIA MARE“ SI „DOBROGEA BULGĂREASCĂ“

Bulgarii și „Bulgaria mare“ Războiul din 1877—78 a avut, între altele, ca urmare independența Bulgariei, după o robie de cinci ori seculară. Cu toate aceste, Bulgarii au rămas nemulțumiți cu soarta ce li s'a făcut prin Tratatul dela Berlin. Deși alții își vărsase sângele pentru independența lor, ei ar fi dorit, totuși, o patrie mult mai mare decât aceea ce li s'a fixat și delimitat atunci. Minimul așteptărilor lor era o Bulgaria în limitele prevăzute prin protocolul No. 1 al Conferinței ambasadorilor din 23 Decembrie 1876, — țară ca România să fi fost măcar consultată,—în care se coprindea întreg sangiacul Tulcei, adică toata Dobrogea până la gurile Dunărei. Ambițiunile lor de atunci au mai crescut. Acum „Bulgaria mare“, la care ei se cred îndreptățiți, ar urma să cuprindă (pe lângă Bulgaria balcanică): toată Rumelia, toată Macedonia, toată Dobrogea, valea Timocului (cu districtele sârbești Craina, Cerna-Reca, Kniajevatz și Pirot), valea Moravei superioare și a Vardarului mijlociu (cu o fâșie de pământ în direcția Albaniei meridionale până la Adriatica) apoi întreaga peninsulă Calcidică cu regiunile grecești dintre Cavalla și Salonic, Adrianopolul și — dacă s'a putea — și Constantinopolul, cel atât de râvnit de Țarii Imperiului bulgar!

Propaganda bulgărească organizată De 30 de ani, în Bulgaria se face o propagandă asiduă, prin școli și cazărmi, prin presă și cărți didactice, prin întruniri publice și asociațiuni „patriotice“, în scopul de a se pregăti generațiunile tinere la lupte și la jertfe pentru această „Bulgaria mare“. În ultimii ani, și mai cu seamă dela izbucnirea războiului mondial, această propagandă a devenit febrilă. Scopul ei fiind acela de a capacita opinia publică europeană asupra drepturilor lor istorice, etnografice și politice, toți oamenii de Stat, profesorii universitari, diplomații de carieră, publiciștii, etc. s'au transformat în propovăduitori ai „Bulgăriei mari“ și opera lor se urmează, în toate limbile europene, cu o îndărătnicie caracteristică rasei și cu un lux, vădit susținut de anumite capitole ale Bugetului Statului bulgar.

Propaganda cu privire la Dobrogea Dintre toate terenurile ce revendică „patrioții“ bulgari, pentru Dobrogea propaganda lor e mai stăruitoare. Dobrogea e înfățișată de ei nu numai ca „țara bulgărească“, ci chiar ca „leagănul națiunii bulgare“, de oarece în Dobrogea ar fi înființat Asparuch „primul regat bulgar“, la 678 d. Chr. ; în Dobrogea, afirmă ei, rasa bulgară s'a menținut, fără întrerupere, din secolul VII până astăzi, — cu toată dominațiunea bizantină și otomană, — dezvoltând chiar o „înaltă cultură“ și o „strălucită civilizație“, așa încât poporul „autohton“ în Dobrogea ar fi Bulgarii ; mai mult, aceeași importanță și același rol au continuat să aibă Bulgarii în Dobrogea și după anexarea ei la România. Cât despre regimul introdus de Români în Dobrogea, după anexarea din 1878, el ar fi, nici mai mult nici mai puțin, un regim de barbarie... E bine înțeles că toate aceste argumente, asupra cărora vom reveni mai departe în cursul acestei scrieri, se adaugă pe lângă acel al „gloriei nepieritoare cucerite de armatele Țarului Ferdinand la Turtucaia și în câmpiile dobrogene“...

Tenacitatea cu care această propagandă se face ar putea să inducă în eroare pe cei ce nu cunosc în deajuns trecutul Dobrogei, relațiunile ei cu Bulgarii și starea adevărată de lucru i actuală din provincia noastră de peste Dunăre. De aceea o scurtă examinare a chestiunii și restabilire a adevărului se impun.

II.

DREPTURI ISTORICE

„Drepturi vechi istorice“, asupra Dobrogei, Bulgarii nu au și Dobrogea n'a fost nici odată și în nici un chip „leagănul națiunii bulgare“.

Invazia lui Asparuch. E adevărat ca la 678, hoardele lui Asparuch au trecut din Rusia meridională în Dobrogea. Aci, însă, ele nu s'au oprit. Dobrogea era un ținut pustiu de alte hoarde barbare, acele ale Slavilor și Avarilor, care trecuseră pe acelaș drum la începutul secolului VII. Ea nu oferea, deci, Bulgarilor prădalnici nici o atracțiune. De altmintrelea, direcția migrațiunii lor și toate sforțările lor de mai târziu arată că ținta năvălirii lor, ca și a tuturor barbarilor în genere, era fascinatoarea cetate a Bizanțului.

Intr'adevăr, după ce au străbătut Dobrogea, hoardele lui Asparuch s'au îndreptat spre Sud, în direcția Varnei; pe urmă mai departe până la Preslav; și, în sfârșit, și mai spre Sud, în părțile Ohridei, unde au supus populația protoslavică, deja trecută la creștinism, împrumutându-i limba. Ele dau lupte contra Bizantinilor, fără însă a reuși să pue mâna pe capitala Imperiului de Răsărit.

Crum, Boris și Simeon La un moment dat, dinastia lui Asparuch se stinse și Crum, cel mai energic reprezentant al tradițiunii, luă conducerea, într'o societate influențată de creștinism. El luptă cu aceiași îndârjire, contra Bizantinilor, omorâ chiar pe Impăratul lor (813); luptă deasemenea urmașii lui,—și mai cu seamă Simeon, — până sub zidurile Constantinopolului, pe care totuși nu l-au putut cuceri, deși un Țar de mai 'nainte, Boris, trecuse la creștinism, din motive politice, pentru a avea un titlu mai mult la coroana Imperiului.

Căderea primului Imperiu bulgar In aceste lupte Bulgarii își sleesc puterile. Ceva mai târziu Ioan Tzimisces îi înfrânge, cuprinde Durostorul (Silistra), — singurul centru dobrogean stăpânit, într'adevăr, de Bulgari, — strămută scaunul episcopal bulgăresc de acolo la Serdica (Sofia) și schimbă chiar nu-

mele cetăți în Teodoropolis (971); iar la 1018 Vasile II Bulgarohtonul încorporează Bulgaria Imperiului său.

În cursul celor doi secoli ce urmează, Pecenegii și Cumanii se infiltrează și se răspândesc nu numai în Nordul Dunărei, ci și în întreaga peninsulă balcanică; Românii încep a figura în istorie sub numele de „Valahi”; iar Bulgarii rămân sub stăpânirea apăsătoare a Bizantinilor, fără cea mai mică veleitate de viață națională. Sub această stăpânire ei ar fi rămas încă mult, dacă Românii nu i-ar fi liberat și atunci.

Imperiul Asaneștilor Într'adevăr, la 1186 revolta fraților Petru și Asan, — Români din muntele Hemului, — scapă pe Bulgari de robie. Răsvrățiții întemeiază chiar un Imperiu —, de astădată româno-bulgar; — și acest Imperiu, din care fac parte și Românii cu cele două Vlahii ale lor, — ba chiar stă în strânsă legătură cu originea Țării Românești, — se menține, cu o netăgăduită strălucire, până la năvălirea Tatarilor (1241) și

Căderea sub Turci apoi continuă, într'o vădită decadență, — și fără participarea Românilor, — până la 1393, când cade definitiv sub Turci.

Independența din 1878. Sub acești noi stăpâni, Bulgarii rămân patru secole și jumătate, până la 1878, când se văd desrobiți de Ruși și de Români, dându-li-se independența de care se bucură și grație căreia au putut, în toată libertatea, să conceapă și să organizeze acea politică irredentă, de un șovinism feroce, amenințătoare pentru toți vecinii și primejdioasă, în gradul cel mai înalt, pentru liniștita conviețuire a popoarelor din această parte a Europei.

* * *

Situația Dobrogei în acest timp În prima perioadă, cea a necontenitelor frământări din Miază-zi. în care Bulgarii, puțini la număr, dar sporiți cu Slavii mai numeroși, își istoveau puterile în lupte neputincioase în contra Imperiului bizantin, (sub a căruia robie în cele din urmă cad), Dobrogea rămâne izolată și ferită de orice atingere cu Bulgarii, prin chiar pozițiunea sa geografică, ca un dinte care înaintează adânc spre Nord, între Marea Neagră și cursul inferior al Dunărei.

Cetățile

Cetățile dobrogene, mai toate șchele de-alungul țărmului Mării, continuau să recunoască dominațiunea Imperiului bizantin. Nimic nu le-a făcut să se abată de la o stare veche de lucruri, ce devenise pentru ele tradiție. Majoritatea populațiunei acestor șchele era de origină greacă, la care s'au adăogat Venețienii și Genovezii. Ea suferise influența romană, vie încă în amintirile și monumentele epocii, și nici o legătură cu Bulgarii incuți și grosieri n'a avut. Afară de aceasta, Imperiul bizantin își exercita asupra ei dominațiunea, în chipul cel mai efectiv, pe apă, cu o flotă ce număra încă o sută de vase și nu avea nici un rival în Marea Neagră.

Satele

Populațiunea satelor, care ravitalia cetățile și producea valorile de export pentru contoarele de comerț grecești, venețiene și genoveze din șchele, era de altă origină și desigur cea mai interesantă din punctul de vedere ce ne preocupă.

Vechimea bulgarilor și vechimea noastră

Punând origina drepturilor lor în însăși năvălirea hoardelor lui Asparuch, Bulgarii voesc, desigur, să scoată în evidență *vechimea* acestor drepturi. Ei uită, însă, că istoria Dobrogei nu începe cu Asparuch; că, cu șapte secole înaintea invaziunei lui asupra Dobrogei, ca și asupra întregului Ținut din stânga Dunărei, domnea Burebista, „*cel dintâi și cel mai mare rege al Dacilor*” —, cum îi arată o inscripție găsită la Balcik (Dionysopolis) și păstrată chiar în muzeul de la Sofia, — „*care avea stăpânire peste întreg Ținutul de dincolo de fluviu (Dunăre) și peste cel de dincoace*”; că, ceva mai târziu, pe timpul lui Octavian August, Romanii exercitau o adevărată stăpânire asupra acestui Ținut, unde poetul Ovidiu a fost relegat; că, după aproape un secol, Traian supune Dobrogea, odată cu întreg regatul lui Decebal, aducând în ea legiuni și colonizând-o; și că atunci când Dobrogea este încă plină de urmele cetăților și monumentelor romane și când, pe de altă parte, nici urmă de trecerea Bulgarilor prin ea nu se vede, ne este iertat și nouă a aminti drepturile noastre mai vechi și a vorbi de strămoșii noștri, cu acelaș drept cu care Bulgarii vorbesc de Asparuch al lor și, desigur, cu o mândrie mai legitimă.

Fapt este că hoardele bulgărești, la 678 d. Chr., au găsit

satele Dobrogei locuite de aceeași populație pe care, din vremuri depărtate, o găsim aci, pe care poetul Ovidiu o menționează în *Tristele și Ponticele* sale, învățându-i în cele din urmă și limba și care, ca o stâncă adânc înfiptă în pământ, întâmpină și înfruntă toate valurile năvăliri or barbare ce au urmat.

**Formarea
poporului
Român** Negreșit, această populațiune rurală a fost și ea influențată de prefacerile vremurilor, de contactul cu alte neamuri și de înrăuirile culturale ce s'au exercitat asupra-i. Dar, — amestec de Geți, Sarmati, Sciți, Daci, Romani, Alani, etc., trăind împreună, influențându-se reciproc, încrușișându-se prin încuscirri, împrumutându-și limbă, obiceiuri, tradiții și credințe religioase, în tendința de a se contopi într'un popor, — ea a evoluat mai mult în *direcția cultu-rei romane*, de ale cărei urme grandioase se lovea la tot pasul, de care sufletește se simțea mai atrasă și de care un sentiment de admirație și de mândrie o lega, *dând naștere, ca și pe celalți țarm al Dunărei, poporului român.*

E cert că, în momentul năvălirii Bulgarilor în Dobrogea, ei au găsit acolo poporul român într'o fază înaintată a procesului din care s'a născut pe ambele maluri ale fluviului, așa încât *drepturile Românilor în Dobrogea s'nt cu cel puțin 700 de ani mai vechi de cât ale Bulgarilor și existau la o epocă la care năvălirea lui Asparuch nu se putea măcar bănui.*

Seniori locali Nici în celelalte perioade, de mai târziu, nu se cunoaște, istoricește, vre-o stăpânire a Bulgarilor asupra Dobrogei. Imperiul bizantin continuă să-și exercite dominațiunea lui aci, și ceea ce se constată este numai o viață descentralizată, mai mult sau mai puțin autonomă, sub seniori ale căror nume — multe românești — ne-au rămas, precum: Budilă Hârsu, Sacea, Tatu, Miltzes, Balica, etc., seniori cari exercitau oarecare jurisdicție în numele Imperiului bizantin, unii poate chiar în dependență de Khanul cuman de peste Dunăre, dar nici unul în numele Țarului bulgar dela Târnova

Dobrotici Chiar Dobrotici, dela care Dobrogea își trage numele, era un astfel de senior, care nu stăpânea în nume propriu, ci ca „Despot“, în virtutea legăturilor de afinitate cu familia imperială din Bizanț; și, după moartea lui (1385)

marele nostru voevod, Mircea-cel-Bătrân, fiul lui Radu Basarab și al prințesei bizantine Kallinikia, stăpânește Dobrogea cu acelaș titlu.

* * *

Mircea-cel Bătrân Și fiindcă amintim de Mircea, să relevăm, în trecut, un neadevăr, pe care „patrioții” bulgari caută să-l strecoare și să-l acrediteze.

Ei afirmă că dominațiunea lui Mircea ar fi fost numai nominală ¹⁾ și că Dobrogea se stăpânea, în realitate, de Ivanco, fiul lui Dobrotici, dela care Turcii ar fi luat-o. Adevărul e că Mircea avea asupra Dobrogei cea mai efectivă stăpânire, (ne a ramas chiar dovada scrisă: documentul din 1387 pentru Cozia, prin care el dă poruncă căpeteniilor Dârstorului să respecte și să păzească dreptul pescuitului în bălțile din împrejurime, con- Când și dela ferit mănăstirei). Această stăpânire s'a exercitat cincau Turcii între anii 1387 și 1429, deci cu 6 ani înainte și Dobrogea? cu 26 după desființarea Bulgariei (1393), iar Dobrogea de Nord e luată și mai târziu, (la 1439), tot dela Voevozii Români. Ivanco nu stăpânea decât o mică porțiune de teren în direcția Varnei, supunându-se suzeranității turcești înainte de nenorocita bătălie dela Câmpul Mierlelor (1389), care a subjugat Serbia, și înainte ca Bulgaria să fi fost prefăcută în pașalâc turcesc și țarul ei Șişman detronat și aruncat în închisoare (1393).

* * *

Bulgarii sub turci În tot cursul evului mediu Bulgarii au fost robiți de Turci și se găseau într'o situație, care a servit în mare parte de pretext Rusiei în războaiele ei cu Turcia din sec. XVIII și XIX.

1) Iată în întregime titlul lui Mircea-cel-Bătrân :

«*Fu cel întru Christos Dumnezeu binecredinciosul și binecinstitorul, și de Christos iubitorul, și singur stăpânitorul Ion Mircea, mare Voevod și Domn, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărăști, și Amlașului și Făgărașului herțeg, și banatului de la Severin domn, și de amândouă părțile de peste toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Dârstorului stăpânitor.*»

În diplomele latinești el se intitula : «*Despot al țării lui Dobrotici și Domn al Dristorului*» (terrarum Dobrodiciei Despotus et Tristri Dominus).

**Colonizarea
Dobrogei cu
Musulmani și
urmările ei**

Un fapt remarcabil al acestei epoci este *colonizarea Dobrogei cu Turci și Tătari*, îndată după de-ființarea Bulgariei și mai ales după lupta dela Varna cu Vladis'av al Ungariei (1444), Această colonizare a izolat cu desăvârșire pe Bulgari de Dobrogea (cu care ei tot nu prea aveau legături), prin o pânză compactă ce începea de dincolo de Varna și Rusciuk. Din contra, elementul românesc, dislocat din centrul Dobrogei de noua populațiune, — ce venea să se așeze pe aceeași linie pe care altă dată Romanii își așezaseră cetățile și punctele lor de rezistență, —

**Stăruința
Românilor în
Dobrogea**

îl găsim împins dealungul Dunărei, pe al căruia mal drept s'a menținut fără întrerupere. Vecinătatea cu celalt element românesc, de pe malul stâng al fluviului, îi oferea refugiului necesar în vremuri grele,

Dovezi

după cum dovedesc satele „dublete“ de pe ambele lui țărmuri: *Coslugea și Satu-nou* în Dobrogea, *Coslugeni și Sat-Noeni* în jud. Ialomița (să se observe

**Satele
«dublete»**

forma gen-tivală a acestor nume). *Beilicul, Coscargea, Mârleanul și Oltina*, pe ambele maluri. Și, cu toată sărăcia de izvoare, avem totuși, din 1603, textul lui Alvis Radibrati, care ne spune că „pe malul Dunărei nu se află alți locuitori de cât 1 satul Dăeni, care se poate ase-

Texte vechi

măna cu un adevărat oraș, unde s'au adunat multe mii de Valahi cu familiile lor; din 1612 textul lui Tomas Alberti, care vorbește de „*Straggia*“ (Ștraja), „*vila grandissima abitata piu parte da Valahi*“, — și alte câteva texte mai recente

**Sate
românești
distruse**

Răsboaale ruso turce au distrus multe sate românești vechi. Astfel războiul din 1828 a distrus acea „*vila grandissima*“ cu atât de frumos și sugestiv nume românesc, *Ștraja*, și, cu ea, următoarele sate: *Stâncie, Crucea, Martina, Fântâna Nedelii, Margina, Roșeștii, Caladuca, Hăsăneștii, Zavalul* și altele; dovada vechii existențe a Românilor în Dobrogea, însă, nu s'a putut disruga, — și a rămas.

**Toponimia
Dobrogei**

Și ce dovadă mai elocventă despre legăturile vechi ale populațiunii românești cu solul Dobrogei și despre lipsa oricărei astfel de legături a populațiunii

bulgărești, de cât faptul că, din cele 3776 de vechi numiri toponimice ale provinciei, 1260 sunt românești și numai 28 bulgărești (și încă și acestea discutabile)!

* * *

**Vechimea
actualei po-
pulațiuni
bulgărești**

Care e vechimea *actualei* populațiuni bulgărești din Dobrogea? — E o vechime ce nu atinge nici un secol!

Intr'adevăr, în războaiele dintre Ruși și Turci, și mai ales în cele dela începutul secolului XIX, Rușii, sub cuvânt de a pune la adăpost populația creștină din Balcani, — în realitate pentru a-și popula regiunile deșerte ale Imperiului și mai cu seamă Basarabia pustiiată, — ridicau în masă pe Bulgarii din

**Bulgarii
trecuți în
Rusia**

Balcani și îi treceau în Nordul Dunărei. 'Intre 1801 și 1812 s'au ridicat astfel peste 70,000 de suflete, și un raport oficial rusesc, din 27 Septembrie 1810, constată că: „l'avantage le plus réel que la Russie ait retiré jusqu'à présent de la guerre actuelle c'est d'avoir envoyé les habitants de la Bulgarie peupler la Bessarabie et même le gouvernement d'Odesse“; iar cea mai mare ridicare în masă de acest fel pare a fi fost cea condusă de Dibici Zabalanski, de peste 25 de mii de familii, care au străbătut Dobrogea, în tot lungul ei, dela sud spre nord.

**Stabilirea
Bulgarilor în
Dobrogea
după 1828**

Unii din acești deportați au rămas în Dobrogea, fără să mai fi trecut Dunărea; alții s'au înapoiat în Dobrogea după războiul din 1828, mai că seamă că găseau aci până și sate turcești părăsite, în care se puteau așeza și care, firește, continuau a purta vechile lor numiri.

Dovezi.

Agronomul și statisticianul român Ion Ionescu dela Brad, care, la 1850, din însărcinarea marelui Vizir Reșid-Pașa, a întreprins o anchetă agricolă în Dobrogea, (ale cărei rezultate le-a publicat apoi într'un volum intitulat

**I. Ionescu
dela Brad.**

„Excursion agricole dans la plaine dela Dobroudja“) constatată, deci, cu drept cuvânt, că „les Bulgares sont venus dans la Dobroudja depuis une vingtaine d'années, abandonnant des terres ingrates pour celles bien plus fertiles qu'ils ont trouvées dans ce pays“.

Și pentru ca constatarea statisticianului român, făcută la 1850, în spirit pur științific, să nu fie pusă la îndoială, vom adăoga că profesorul universitar bulgar L. Miletici, în 1902, când

L. Miletici vorbea numai ca om de știință, nu ca «patriot», studiind la fața locului populația bulgară din Dobrogea, sat cu sat, după tradiții, port și particularități linguistice, ajunge la încheerea că „*elementul, emigrării căruia se datorește astăzi întreaga populațiune din Dobrogea veche și nouă românească, precum și din ținuturile vecine Varnei, provine din Șumla, Provadia, din Balcanii răsăriteni (între Cotel și Gulița), din Tracia, împrejurimile Slivnei, Yambol, Cavacli și Adrianopol*” și că „*să credem că în Dobrogea, exceptând orașele, există o populație veche bulgară, ar fi să ne înșelăm singuri*”. („Staroto bulgarsko naselenie vu seaveroiztocina Băigaria“, Sofia 1912, p. 167—168).

Imigrarea după 1856 In colțul cuprins între lacul Razim, brațul Sf. Gheorghe și o linie dreaptă dela Tulcea la Badag (care prin pacea dela Adrianopol s'a hotărât să rămăe nelocuit) așezarea Bulgarilor s'a făcut mai târziu, după războiul Crimeei din 1856, în acelaș timp cu așezarea tătarilor Nogai, veniți de asemenea din Rusia.

Imigrarea după anexare Vom mai adăoga că mulți Bulgari au venit în Dobrogea și mai de curând (mai ales după 1882), atât din Basarabia cât și din Balcani, atrași de înlesnirea cu care puteau obține pământ mai bun de cultură și calitatea de cetățeni români, prin încuscări cu Bulgarii așezați acolo de mai de mult.

Când acesta e adevărul, unde mai sunt „vechile drepturi istorice“ bulgărești asupra Dobrogei și ce mai rămăne din afirmațiunea că Bulgarii alcătuesc populațiunea „autohtonă“ din provincia noastră transdunăreană ?!

III.

DREPTURI ETNOGRAFICE. — POPULAȚIUNEA
DOBROGEI-VECHI.Numărul
Bulgarilor
din Dobrogea

Dar s'ar putea crede că, dacă nu sunt vechi, autoctoni, Bulgarii au fost când-va, sau sunt astăzi mai numeroși de cât Românii.

Nici aceasta nu e exact; și pentru a ne convinge, vom dovedi inferioritatea Bulgarilor în Dobrogea înainte de anexare, în anul anexării și după anexare, servindu-ne de date statistice de hărți etnografice, etc.

Înainte de
anexare

Prima statistică ce există asupra Dobrogei înainte de anexarea ei la România, este statistica lui Ion Ionescu din 1850, în studiul pe care l-am menționat în urmă. Ea constată în cele 215 sate recensate, făcând parte din 7 „cazale“, cuprinse mai târziu în Dobrogea veche, un număr de 11.858 de familii, din care 3656 românești și 1194 bulgărești.

I. Ionescu
1850

Românii, la acea epocă, formau grupul etnic cel mai numeros, reprezentând 30.8% din totalul populației și erau de trei ori mai numeroși decât Bulgarii, cari veneau în rândul al patrulea (după Turci și Tătari), reprezentând 10%.

Și să se noteze bine că Bulgarii se scurgeau mereu, de 20 de ani, din Bugeacul Basarabiei în Dobrogea, pe când Românii erau populațiune stabilă, din vremuri ce nu se pot preciza, rămasă la vetrele sale.

Camille
Allard, 1856

În timpul războiului Crimeei, francezul Camille Allard a locuit cât-va timp în Dobrogea, unde a executat lucrări și a avut ocazia să cunoască de aproape diferitele naționalități întâlnite aci: naționalitatea română „plene de cette intelligence qui la caracterise à un și haut degré“ și despre care adaugă: il faut qu'il y ait en elle une force de ressort bien remarquable pour qu'elle ait pu resister à cette vie de crainte et de misère qui lui est départie depuis si longtemps“;

cea evreiască și grecească: „Iacomă de câștig“, cea bulgărească: „stupidă“, etc. Din nenorocire el dă puține date statistice; repetă totuși, în diferite rânduri și în diferite locuri, că: *„Bulgarii formează o neînsemnată minoritate“* în satele de pe malul Dunărei.

Peters, 1865-1867 Geologul Peters evalua, la 1865—1867, pentru toată Dobrogea, populația bulgărească la 25.000 de suflete.

Le Jean, 1861 La 1861, G. Le Jean publică un studiu și o hartă etnografică a Turciei europene și, protestând contra hărților lui Schafarick și Ami Boué, accentuează că *„la race bulgare ne forme qu'une faible minorité dans la Dobroudja“*.

Mircoviei. Mackensie-Irby, 1867 Harta profesorului Mircoviei din 1867 și harta engleză Machensie Irby tot din 1867 reprezintă elementul românesc în proporții cu mult superioare celui bulgăresc.

Kiepert, 1876 În sfârșit harta germanului Kiepert din 1876 (în ajunul războiului ruso-româno-turc) înseamnă elementul bulgar în câteva mici insule și cordă elementului român un spațiu de patru ori mai mare.

Din toate aceste hărți și cercetări, datorite atâtor învățați și specialiști de diferite neamuri, se poate conchide că *elementul românesc în Dobrogea, înainte de anexarea ei la România, era cu mult superior elementului bulgăresc.*

* * *

In anul anexării Care era populația română și care populația bulgară la 1878. în chiar anul anexării?

La această întrebare răspunde statistica lui Bielosercovici, Bielosercovici 1878 fostul consul rusesc la Tulcea, numit guvernator al Dobrogei pe timpul ocupației armatelor rusești. Această statistică arată *5542 familii românești, față de 4750 bulgărești* din o populație totală de 15719 familii. De unde urmează că Românii reprezentau 35.3% din populație, iar Bulgarii 30%. Chiar în cazalele corespunzătoare actualului județ Tulcea, unde se știe că Bulgarii sunt mai compacți de cât în orice parte a Dobrogei, tot Românii erau mai numeroși, figurând cu 3973 familii (32.0%) față de 3691 familii bulgărești (29.7%).

Statistica lui Bielsercovici prezintă, însă, marele neajuns că *nu e completă*. În ea nu figurează cazalele Mangalia, Cernavoda și Silistra, dintre care aceste două din urmă *aproape exclusiv românești*.

d'Hogguer Baronul W. d'Hogguer, în 1879, publică o
1879 broșură intitulată „Renseignements sur la Dobroudja“, dând și date după statistica *necompletă* a lui Bielsercovici, pe suflete (nu pe familii). Dacă îndreptăm oarecari adăjuni eronate (coloana *națiunilor* cu coloana *confesiunilor*), rezultă că Românii s'ar fi găsit, la 1878, în număr de 24.167 (30.3%) față de 21.916 (27.6%) Bulgari, din o populație totală de 79.357 suflete, — în cazalele recensate.

R. Opreanu Tot la această perioadă trebuie să socotim
și G. Ghica statisticele prefectilor Remus Opreanu și G. M.
1879 Ghica, care constată pentru Constanța 14.884
Români față de 8429 *Bulgari* și pentru Tulcea 4082 *familii românești* față de 3347 *bulgărești* în 1879.

Din toate aceste date rezultă până la evidență că *tot Românii constituiau grupul etnic cel mai important și în momentul alipirei Dobrogei la România*.

* * *

După După anexare, populațiunea în genere, și în
anexare special cea românească, a crescut neconținut, mulțumită unei serii întregi de împrejurări, precum: siguranța, ordinea și legalitatea introdusă în Stat, strămutarea Românilor transilvăneni, cu turmele lor, din Basarabia, împroprietăririle făcute pe baza legii din 3 April 1882, extensiunea dată agriculturii, marile lucrări întreprinse de Stat în Dobrogea, etc.

Nu vom arăta aci, an cu an, cum se prezintă această creștere. Vom da numai rezultatele ultimului recensământ, dela 1 Ianuarie 1913, arătând în ce raport se găsesc Bulgarii față de Români.

Statistica Statistica din 1913 constată în Dobrogea veche
dela 1 Ianuar o populațiune de 380.430 *de suflete* (209.571
1913 în jud. Constanța și 170.859 în jud. Tulcea).

Această populațiune, urbană și rurală, se descompune, pe naționalități, în chipul următor:

No. curent	NAȚIONALITATEA	JUD. CONSTANȚA			JUDEȚUL TULCEA			DOBROGEA			0 0
		Urbană	Rurală	Totală	Urbană	Rurală	Total	Urbană	Rurală	Total	
1	Români	30929	98157	129086	19171	68168	87339	50100	166325	216425	56.8
2	Bulgari	1738	22639	24377	5854	20918	26772	7592	43557	51149	13.4
3	Ruși	279	2070	2349	10550	22960	35510	10829	25030	35859	9.4
4	Tătari	2050	18159	20209	221	920	1141	2271	19079	21350	5.6
5	Turci	4900	10033	14933	2648	2511	5159	7548	12544	20092	5.3
6	Greci	4136	1095	5231	4393	375	4768	8529	1470	9999	2.6
7	Germani	465	5115	5580	333	1784	2117	798	6899	7697	2.0
8	Evrei	1531	71	1602	2752	219	2971	4283	290	4573	1.2
9	Țigani	206	630	836	500	1927	2427	706	2557	3263	0.9
10	Armeni	1886	538	2424	673	97	770	2559	63	3194	0.8
11	Italieni	456	138	594	127	1207	1334	583	1345	1928	0.5
12	Austriaci	236	19	255	345	570	915	581	589	1170	0.3
13	Unguri	588	227	815	116	54	170	704	281	985	0.3
14	Găgăuți	—	54	54	6	886	892	6	940	946	0.3
15	Albanezi	299	153	452	79	34	113	378	187	565	0.1
16	Sârbi	87	126	213	94	44	138	181	170	351	0.1
17	Poloni	58	55	113	38	13	51	96	68	164	0.1
18	Alte naționalități	205	38	243	216	50	266	421	88	509	0.1
19	Necunoscuți	79	126	205	5	1	6	84	127	211	0.1
	TOTAL	50128	159443	209571	48121	122738	170859	98249	282.181	380430	100

Va să zică. 51.149 de Bulgari față de 216.425 Români, 13.4% față de 56.8%! Cifrele sunt prea elocvente prin ele înseși, ca să mai fie nevoie de a insista, că și acum, după anexare, Bulgarii nu formează decât o neînsemnată minoritate a populațiunii dobrogene, că Românii sunt nu numai de patru ori mai numeroși decât Bulgarii, dar mai numeroși și decât toți ceilalți conlocuitorii ai lor, luați la un loc [împreună cu Bulgarii] și că pretențiunea „patrioților“ bulgari, la stăpânirea politică a provinciei noastre e departe de a se putea întemeia pe argumentul superiorității lor numerice.

* * *

Recunoașteri bulgărești E drept că, dacă cei mai mulți „patrioți“ însinuează că Bulgarii ar fi format în trecut majoritatea populațiunii din Dobrogea și că și astăzi Dobrogea e „țară bulgărească“, sunt și unii, — printre cari profesorul universitar A. Ișlrkoff, pe când făcea știință, nu „patriotism“, și defunctul D-r Rizoff, fostul ministru al Bulgariei la Berlin și omul de încredere al fostului țar Ferdinand, — cari recunosc că majoritatea o au Români.

D-r Ișircoff Cel dintâi, făcând și el studii speciale, în 1895, la fața locului, asupra Bulgarilor din Dobrogea, publică în „Bolgarski Pregled“ (anul V. vol. 4) rezultatele, sub titlul „Romunska Dobroza“ și ajunge la concluzia (p. 80) că «să credem că sunt mai mul. de 50.000 de Bulgari în Dobrogea, cum o facem adesea, însemnează să ne înșelăm într'un chip grosolan». Cel de-al doilea recunoaște majoritatea românească; dar obiectează că e o majoritate „artificială“, venită de curând din România-veche, după 1878, (ceea ce am văzut ca nu e exact, deoarece Românii tot în majoritate se găseau și înainte de anexare).

D-r Rizoff Mai mult, acesta e și argumentul diplomatului bulgar în contra unui plebiscit în Dobrogea. Plebiscitul, în asemenea condiții, n'ar fi „just“, zice el. Ca să fie just, ar trebui să se înlătore dela vot pe toți Românii stabiliți în Dobrogea în ultimele patru decenii, — (nu însă și pe Bulgarii infiltrați, cum vom vedea, în aceeași perioadă de timp, căci aceștia ar fi venit. . . în țara lor!)

Ciudată mentalitate și ciudat mod de a judeca! Ce s'ar putea, într'adevăr, răspunde la un asemenea argument, mai ales când se știe că toată populația bulgărească din Dobrogea, — cum am arătat, — e venită, în parte, numai cu puțin înainte de 1878 și în parte, — cum vom arăta — chiar după această dată ?!

Logică stranie Vom mai observa, în treacăt, că Rizoff se declară, pentru aceleași motive, și contra plebiscitului în regiunile revendicate dela Greci și dela Sârbi. Majoritatea grecească din regiunea Cavalei și Salonicului datează, după el, de abia dela 1912, (cecece ar dovedi numai șubredele rădăcini ce a avut acolo pretinsa majoritate bulgărească de mai înainte); iar în ce privește majoritatea sârbească din valea Timocului, Moravei și Vardarului, ea a fost obținută prin „sârbirea Bulgarilor“, — *chiar primul ministru Pașici și generalisimul Mișici ar fi Bulgari sârbizați!!!* — (cecece ar dovedi numai slaba putere de rezistență a rasei bulgărești).

Cu toate acestea, diplomatul bulgar susține cu tărie că acele regiuni revin, de drept și fără niciun plebiscit, Bulgariei, desigur pentru a fi desgrezicate, desârbizate și rebulgarizate, ca unele ce se găsesc cuprinse în „granițele rasei bulgare“!!!...

IV.

„INALTA CULTURĂ“ „STRĂLUCITA CIVILIZAȚIE“ ȘI PENETRATIUNEA BULGARILOR IN DOBROGEA

„Inalta cultură“ și „strălucita civilizație“ ce ar fi dezvoltat Bulgarii în Dobrogea stă în strânsă legătură cu chestia populațiunei.

De fapt, o asemenea cultură și civilizație n'au existat: Singura cultură în care Bulgarii au excelat, într'adevăr, e cultura zarzavaturilor, pe care totuși în Dobrogea n'au prea manifestat-o; iar civilizația bulgară ce ar fi strălucit vreodată în Do-

brogea a fost numai aceea care fumează încă din ruinele de pe șesurile ei.

Când vorbim de Bulgari, cuvintele de „*cultură*” și „*civilizație*”—și încă „*înaltă cultură*” și „*strălucitoare civilizație*”,—apar ca o simplă ironie; iar când ne gândim că această „*înaltă cultură*” și această „*strălucită civilizație*” le-au dezvoltat *Bulgarii din Dobrogea*, atunci ironia ajunge să fie de un irezistibil burlesc, de care s'ar cuveni să se impresioneze măcar „*savanți doctori*” dela Sofia, dacă nu și masiva inteligență a „*patrioților*” balcanici.

De obicei, civilizația se dezvoltă în centruri populate, cu școli, cu teatre, cu muzee și alte instituții culturale, iar nu pe câmp, la vre-o țară, la vre-o colibă izolată, ori la vre-o cășlă.

Bulgarii din Dobrogea au fost, tot timpul de când dăinuiesc în ea, o populație rurală, de plugari și crescători de vite, primitivi în procedurile lor, pe care le-au îmbunătățit numai în urma exemplului dat de Români.

Nici astăzi ei nu au majoritate *în nici un centru dobrogean*.

La Babadag, unde Bulgarii se adună în „congres”, Români sunt de două ori mai numeroși de cât ei; la Tulcea, care contează ca citadelă Bulgărească, Bulgarii sunt mult mai puțin numeroși decât Români și chiar de cât Rușii; la Medgidia ei sunt de 16 ori, la Constanța de 17 ori, la Ostrov de 20 de ori, la Hârșova de 27 ori, la Sulina de 33 de ori, la Cernavoda de 44 de ori, la Cuzgun de 66 de ori mai puțin numeroși decât Români... Și așa peste tot locul.

Populația urbană bulgară și română în Dobrogea Ca să se vadă mai bine în ce proporție se găsesc Bulgarii față de Români *la orașe*, vom spune că populația totală *urbană* a Bulgarilor în Dobrogea este, după ultimul recensământ (din 1913), de 7592 de suflete, față de 50.100 de Români; iar în tabloul ce urmează dăm populația totală a fiecărui oraș în parte și apoi populația românească alături de cea bulgărească, arătând, în dreptul fiecăreia, proporția la sută (‰) ce reprezintă și unii și ceilalți în populația locală și atragem deosebita atențiune asupra cifrelor :

No curent	ORAȘELE	Populația totală	ROMANI		BULGARI	
			Numărul lor	0/0	Număru' lor	0/0
1	Constanța	27201	15663	58.0	940	3.5
2	Cernavoda	5743	3844	67.0	129	2.3
3	Cuzgun	1604	1474	82.0	26	1.6
4	Hârșova	3990	2845	71.0	105	2.6
5	Mangalia	1929	740	38.3	173	8.9
6	Megidia	6252	3329	53.3	206	3.3
7	Ostrov	3409	3034	89.0	159	2.9
	<i>Jud. Constanța</i>	50128	30929	61.1	1738	35
8	Tulcea	21727	7344	33.7	4019	18.9
9	Babadag	4686	2271	48.4	1217	26.0
10	Chilia-veche	2954	847	28.9	31	1.0
11	Isaceea	4112	2268	52.7	108	2.6
12	Mahmudia	2018	828	41.0	67	3.8
13	Măcin	6286	3828	72.5	357	6.7
14	Sulina	7347	1785	24.7	55	0.8
	<i>Jud Tulcea</i>	48121	19171	39.9	5854	12.2
	DOBROGEA	98249	50100	51.0	7592	7.7

Când aceasta e populația urbană română și bulgară din Dobrogea și când în aceste proporții Bulgarii se găsesc în diferite centruri ale provinciei, întrebăm din nou: unde au găsit ei condițiunile prielnice pentru dezvoltarea acelei „înalte culturi“, și „strălucitei civilizații“ cu care se laudă, dar pe care n'o dovedesc cu nimic?!

* * *

O altă chestiune de care am mai menționat, e aceea a penetrațiunii lente și continue a elementului bulgaresc în Dobrogea, nu numai dela 1829 până la 1878, ci și dela anexare încoace, și mai ales dela 1882.

Arhivele autorităților administrative și ale instanțelor judecătorești din Dobrogea sunt pline de dovezi în această privință. Bulgari din Basarabia în județul Tulcea și Bulgari din Balcani în județul Constanța au imigrat neconțenit, încuscrindu-se

cu cei veniți de mai de mult și stăpânind pământul ce l luau de zestre. Mii de cazuri s'au constatat în ambele județe, mai cu seamă cu ocazia judecării contestațiunilor la listele electorale (legea organică a Dobrogei pretinzând vechilor locuitori dobrogeni dovada calității lor de cetățeni otomani, stabiliți în Dobrogea la 11 April 1877, pentru a se bucura de calitatea de cetățeni români.)

Dar chiar dacă aceste probe directe, la cunoștința tuturor, ar lipsi, dovada cea mai elocventă rezultă din simpla apropiere a cifrelor de mai sus.

Intr'adevăr, la 1850 în Dobrogea erau 5970 Bulgari (=1194 familii \times 5 membri). La 1880 numărul lor crește la 24 915. La 1905 el se urcă la 41.978. Iar la 1913 atinge cifra de 51.149.

Raportând la această ultimă cifră creșterea lor din perioadele precedente, ar urma că Bulgarii au crescut în ultima perioadă (de 10 ani) cu 23%, în a doua (de 32 ani) 105% și în a treia (de 62 de ani) cu 756% !!

Ori cât de mari calități prolificice am admite rasei bulgărești, această fantastică înmulțire nu s'ar putea explica numai prin excedentul nașterilor asupra deceselor și trebuie să admitem imigrațiunea Bulgarilor în Dobrogea, infiltrațiunea lor lentă, penetrațiunea lor continuă, care, de altfel, repetăm, e cunoscută și s'abilită cu dovezile cele mai directe pentru fiecare localitate,— ceea ce arată bunele condiții de care s'au bucurat sub dominațiunea românească.

Bulgarii vor fi având calitățile lor, poate chiar calitățile pozitive. Ei vor fi fiind muncitori, prevăzători, sobri, strângători,— și vor mai fi având și alte însușiri de acest fel. Dar poate tocmai din cauza lor, aceea de rasă care să se înmulțească extraordinar de mult n'o au, după cum, în generalitatea lor considerați, nu păcătuiesc nici prin avânt, nici prin sentimentalism exagerat, nici în inteligență vie, spontanee, sclipitoare și nici măcar prin acel sentiment de onoare care caracterizează pe omul ășit din barbarie.

Dacă ar fi să admitem că Bulgarii cresc într'adevăr în aceste proporții, atunci am ajunge la încheerea că populațiunea de 5 milioane a Regatului bulgar ar ajunge peste o sută de ani la 70 de milioane—ceea ce e puțin probabil.

De altmintrelea, faptul penetrațiunei bulgărești în Dobrogea

se evidențiază prin proporția în care se vede că au crescut celelalte naționalități (afară de Români, cari au venit, într'adevăr și din România veche, adăogându-se celor locali).

Astfel, în perioada de zece ani, dela 1903 la 1913, Armenii cresc numai cu 243 (dela 2951 la 3194), Evreii cu 189 (dela 4384 la 4573), Grecii cu 80 (dela 9919 la 9999); ba unele naționalități s'au împușinat chiar, din cauza emigrărilor, precum sunt Germanii, cari din 8210, câți erau la 1903, au rămas 7697 la 1913 și Tătarii, cari din 29.476, câți erau la 1880, au scăzut la 25.368 în 1903 și au rămas numai 21.350 în 1913.

V

LEGEA ORGANICĂ A DOBROGEI SI LEGEA PENTRU REGULAREA PROPRIETATEI RURALE

Dobrogea Ce a fost Dobrogea înainte de anexarea ei la până la ane-România o spun călătorii din toate timpurile: o xare stepă aridă, plină de bălării, străbătută numai de turme de vite și de bande de tâlhari. Ce este astăzi Dobrogea vom vedea când vom vorbi despre opera noastră acolo. Ceeace re'evăm, deocamdată, este numai că pentru a ajunge la această fundamentală transformare, a trebuit, pe lângă munca necurmată a unei populațiuni doritoare de propășire, și o acțiune de guvernământ înțeleaptă, o administrație vigilentă și o justiție la înălțimea chemării sale.

Cuvântul Regelui Carol I La 14 Noembrie 1878, Domnitorul României Carol I, luând în stăpânire Dobrogea, zicea, în manifestul adresat locuitorilor dobrogeni, că ei vor atârna de aci înainte de un Stat „unde nu voința arbitrară, ci numai legea dezbătută și încuviințată de națiune, hotărăște și ocârmuește“; că „cele mai scumpe și mai sfirte bunuri ale omenirii sunt puse sub scutul Constituțiunei“; și că religia lor, familia lor, pragul casei lor vor fi apărate de legile noastre și nimeni nu le va putea lovi, fără a-și primi legiuita pedeapsă“, înștiin-

țându-i totodată că „în curând provincia va primi pe cale constituțională o organizare definitivă, care va ținea seamă de trebuințele și de moravurile locuitorilor dobrogeni și va așeza pe temelii statornice pozițiunea lor cetățenească”.

Cuvântul dat de Domnitorul României a fost ținut.

Legea organică din 1880 La 9 Martie 1880, s'a promulgat legea pentru organizarea Dobrogei. Prin ea se garantează locuitorilor dobrogeni exercițiul tuturor libertăților cetățenești, se așează viața comunală și județiană pe baze înțelepte și se introduce, pentru prima oară, o justiție corespunzătoare importanței sale misiuni.

Unele dispozițiuni Nu vom analiza aci toate dispozițiile acestei legi. Vom spune numai că, deși religiunea domnitoare în Dobrogea e cea creștină-ortodoxă a Răsăritului, Statul a luat asupra-i plata personalului și întreținerea principalelor moschee musulmane din Tulcea, Constanța, Babadag, Măcin, Megidia, Hârșova, Isaccea, Sulina și Mangalia (art. 17); a înființat la Babadag, un seminar musulman (strămutat, apoi, la Megidia), cu menirea de a forma pe capii moscheelor și de a preda principiile legislațiunii religioase musulmane (art. 21); a înființat Tribunalele mahomedane pentru pricinile dintre musulmani, în legătură cu credințele lor religioase, cum sunt chestiunile relative la puterea părintească, la căsătorii și divorțuri și la succesiunile *ab intestat* (art. 61); și a asigurat libera funcționare a comunităților religioase pentru toate celelalte confesiuni, recunoscându-li-se dreptul de a-și deschide școli, fiecare în limba sa (art. 20). Și dacă relevăm aceste dispoziții ale legii organice a Dobrogei este numai pentru a se vedea spiritul larg, liberal și democratic, în care Românii au căutat să-și exercite stăpânirea asupra urei populațiuni pentru *întâiași dată chemată la viața cetățenească*.

Personalul administrativ În ce privește personalul administrativ, e deajuns, iarăși, să spunem, că el s'a recrutat dintre oamenii cei mai încercați și cu experiență, ca Remus-Opreanu, înalt magistrat,—personificarea cinstei și blândeței—și G. M. Ghica, fost ministru, primii prefecți ai celor două județe dobrogene.

E, prin urmare, o calomnie urâcioasă afirmațiunea Bulgarilor că administrația românească ar fi fost tiranică și asupritoare.

È de asemenea o calomnie că Bulgarii ar fi fost împiedicați în libera lor dezvoltare națională. Adevărul e numai că ei au abuzat totdeauna de libertățile ce li s'au dat, având atitudinea cea mai provocătoare față de autoritățile constituite, pentru a se putea înfățișa în urmă ca victime ale „barbariei românești”. Astfel în școlile confesionale bulgărești din Tulcea, conduse de institutori aduși dela Sofia, copiii erau învățați că Dobrogea e țară bulgărească și erau îndemnați depe catedră la ură contra Românilor; chiar pe hărțile de pe pereți, Dobrogea era încorporată politiceste la Bulgaria. Și când autoritatea școlară română a intervenit pentru ca asemenea falsificare să nu se facă și asemenea apeluri la ură între fiii aceleiași țări să nu se repete, Bulgarii au protestat solemn, declarându-se «persecutați» de Români.

* * *

Legea proprietății rurale din 1882 O altă lege, importantă prin consecințele ei, este legea din 3 April 1882 pentru regularea proprietății imobiliare rurale din Dobrogea.

Codul proprietății fonciare otoman din 1858 împarte terenurile Imperiului în cinci categorii, dintre care cea mai însemnată este aceea a terenurilor *mirië*.

Detențiunea «mirië» devenită proprietate absolută Condițiunea juridică a acestor terenuri se caracterizează prin aceea că nuda lor proprietate — *rak kaba* — aparține Statului, — *Beit-ul-mal*, — și numai dreptul de folosință particularilor. În schimbul acestui drept de folosință cultivatorii plătesc fiscului *dijmă*, (de obicei a zecea parte din recoltă) Ei au obligațiunea de a cultiva terenul, sub sancțiunea de a se vedea deposedați, dacă-l lasă trei ani necultivat, fără scuză legală. În sfârșit, pot transmite prin vânzare — *fiiragh* — și prin acte de ultimă dispoziție — *intical* — dreptul lor de folosință, cu aceleași îndatoriri.

Legiuitorul român din 1882 a schimbat această condițiune legală a proprietății, transformând terenurile *mirië*, — aproape singura categorie ce se găsea în Dobrogea, — în *proprietate absolută*.

S'au respectat, prin lege și în fapt toate drepturile stabilite cu titluri de posesiune — *tapı* — și s'a permis celor cari și-au pierdut titlurile originale să-și constituie altele, cu martori, înaintea

Tribunalelor; apoi s'au comasat vechile posesiuni și s'au delimitat vetrele satelor și orașelor (în raport cu numărul locuitorilor, ținându-se seamă și de viitoarea lor extensiune), cum și islazurile și pădurile comunale, sau locurile destinate a fi plantate; și, în sfârșit, s'au individualizat loturile particularilor, în suprafața din titlurile verificate și admise.

Domeniile Statului și vînderea lor către bulgari Prin chiar efectuarea acestei serii de operațiuni, Statul și-a deosebit domeniile sale de proprietatea privată, și apoi, pe baze și în condițiunile legii, a scos în vânzare acele domenii în loturi de câte 10 și 100 de ha. Loturile mici și mari s'au vîndut de preferință plugarilor dobrogeni, fără deosebire de naționalitate, — Bulgarilor în special, până la saturație! — și numai după aceea plugarilor fără pămînt din România-Veche.

Acești din urmă cumpărători, — fie zis în treacăt, — constituie acea populație românească, adăugată la cea utohtonă, contra căreia „patrioții” bulgari se ridică, arătând că constituie majoritatea românească „artificială” pe care n'o admit la plebiscit.

Concepția românească în privința condițiunei juridice a proprietăței e desigur superioară celei din legislația otomană, fiind mai potrivită pentru a stimula energiile și a recompensa munca.

Vechii detentori, transformați în proprietari absoluți prin răscumpărarea *dijmei* și cumpărătorii de loturi dela Stat, s'au luat la o adevărată întrecere pentru deștelenirea pămîntului dobrogean, și în curând șesurile aride, ori pline de bălării, ale provinciei s'au transformat în ogoare întinse și rodnice, asigurând viața și chiar belșugul unui mare număr de familii.

VI

CINE STĂPĂNEȘTE SOLUL DOBROGEI?

Este, desigur, de toată importanța să se cunoască întin-
derea proprietăței private din Dobrogea, chipul cum e împărțită și proporția în care se stăpânește de locuitorii ei, considerați din punctul de vedere al naționalității lor de origină, în special de Români și de Bulgari. — Iată câte-va cifre în această privință:

Proprietatea privată din Dobrogea era, în anul după supra-1903, de 615.821 ha., din care 431.862 în județul fața ei Constanța și 183.959 în jud. Tulcea.

Ea se împărțea, după întindere, în chipul următor :

SUPRAFAȚA	JUDEȚELE		Dobrogea	0/0
	Constanța	Tulcea		
Proprietatea dela 0 — 10 ha.	103603	128490	232093	37.7
„ „ 10 — 25 „	109180	32326	141506	22.9
„ „ 25 — 50 „	44176	15652	59828	9.7
„ „ 50 — 100 „	33959	3767	37726	6.2
„ de peste 100 „	140944	3724	144668	23.5
TOTAL	434862	183959	645821	100

Dacă socotim proprietatea mică acea până la 10 ha., proprietatea mijlocie acea dela 10 până la 100 ha. și proprietatea mare acea dela 100 de ha. în sus, atunci vedem că raportul dintre cele trei feluri de proprietate ar fi următorul :

Felul Proprietății	Jud. C ța		Jud. Tulcea		Dobrogea	
	Ha.	0/0	Ha.	0/0	Ha.	0/0
Proprietatea mică	103603	16.91	128490	20.71	232093	37.62
„ mijlocie	187315	30.56	51745	8.32	239060	38.80
„ mare	140944	22.89	3724	0.61	144668	23.58
TOTAL	431862	70.36	183959	29.64	615821	100.00

Proprietatea după naționalitatea proprietarilor Această proprietate se stăpânește, după naționalitatea de origină a proprietarilor, în proporțiile următoare :

Naționalitatea proprietarilor	SUPRAFAȚA PROPRIETAȚILOR										Dobrogea	‰
	0.—10 ha.		10.—25 ha.		25.—50 ha.		50—100 ha.		Peste 100-ha.			
	C-ța	Tulcea	C-ța	Tulcea	C-ța	Tulcea	C-ța	Tulcea	C-ța	Tulcea		
Români	61.133	42.000	92.112	15.856	34.327	30.31	25.933	545	115.849	1.696	392.787	63.8
Bulgari	12.979	47.737	8.183	8.350	3.631	10.591	3.215	2.574	11.497	1.197	10.9954	17.9
Musulmani	24.726	10.253	6.812	1.074	4.449	1.158	3.608	380	4.724	300	1.9284	9.6
Ruși	1.818	20.513	280	1.223	558	83	70	84	200	—	2.4828	4.0
Germani	1.771	4.876	1.223	3.611	872	549	484	—	3.301	131	1.6818	2.7
Alte nații	1.172	3.111	270	212	139	240	649	181	5.373	400	1.2150	2.0
Total	103.603	128.490	109.180	32.326	44.176	15.652	33.959	3.767	140.944	3.724	615.821	100

Proprietatea românească și bulgărească În sfârșit, proprietatea mică, mijlocie și mare se stăpânește de Români și de Bulgari în suprafețele și proporțiile din tabloul ce urmează :

SUPRAFAȚA	Români			‰	Bulgari			‰
	C-ța	Tulcea	Total		C-ța	Tulcea	Total	
Proprietate mică	61138	42000	103138	16.8	12979	47737	60716	9.8
" mijlocie	152572	19432	172104	27.9	15029	21515	36544	6.1
" mare	115849	1696	117545	19.9	11497	1197	12694	2.1
Total	329659	63128	392787	63.8	39505	70449	109954	17.9

Nu vom comenta cifrele.

Când Românii stăpâneau circa 64% și Bulgarii circa 18% din solul dobrogean, comentariile sunt de prisos.

Vom observa numai că dela 1903 înapoi situația s'a mai schimbat, în favoarea elementului românesc.

Cresterea proporției la Români Chiar în anul următor (1904) s'au împroprietărit în Dobrogea încă 5950 de familii de mici plugari fără pământ, (4033 în județul Constanța și 1917 în județul Tulcea), dintre care 5864 românești și 86 de alte origini; așa încât recensământul general din 1915 găsește proprietatea privată sporită cu 69536, ha., atingând cifra de 685.357 ha.

La 1916, când am intrat în războiu, proprietatea privată dobrogeană era de circa 700.000 ha. și proporția în care Românii o stăpâneau era cu siguranță de peste 70 la sută.

Proprietatea mijlocie Vom mai observa, înfățișat, proporția în care se găsește proprietatea mijlocie de 38.88 la sută în 1903 (urcată la 44.66 la sută în 1905), pe când în România veche ea nu atinge nici 5 la sută.

Intr-o țară de plugari muncitori și economi, cum e Dobrogea, acest tip al proprietății mijlocii pare a avea tendința de a absorbi pe celelalte, căci către ea converg și proprietatea mare, prin moșteniri și înstrăinări parțiale, și proprietatea mică, crescută prin noi achizițiuni.

Agricultura În legătură cu regularea proprietății rurale, agricultura a început a se face pe o scară necunoscută în trecut. Ast-fel, în 1885, întinderea culturilor (arături, fânețe și sădiri) era de 241597 ha. și după 20 de ani, la 1905, ea se ridică la 608492 ha. acuzând o creștere de 250 la sută.

Producțiunea a crescut și ea, în proporțiuni de necrezut.

Producțiunea grâu, orz și ovăz Iată, d. ex., pentru grâu, orz și ovăz, un tablou comparativ de această creștere, în hectolitri:

FELUL Cerealelor	Producțiunea în 1885	Producțiunea în 1905	Producțiunea în 1915
Grâul	338000	1.083 000	1.593.000
Orzul	927000	2.660.000	3.550.000
Ovăzul	106000	1.410.000	1.800.000

Vitole Deși pășunile s'au împușinat, creșterea vitelor s'a menținut în unele privințe și, în altele, a sporit chiar. **Caii** dobrogeni (cunoscuți și lăudați pentru rasa lor cea bună) erau 45.198 la 1880; 87.499 la 1900 și 227.425 la 1916; — **boii**: 100.506 la 1880; 151.190 la 1900 și 320.047 la 1916; — **oile**: 783.000 la 1880, 737.000 la 1900 și 2.266.230 la 1916. (În cifrele pentru 1916 intră și cele două județe din Cadrilater).

VII

POLITICA COMERCIALĂ A ROMÂNIEI ȘI
PORTUL CONSTANȚA

Navigația pe Dunăre și neajunsurile ei Prin gurile Dunării și prin Constanța, Dobrogea ne asigură ieșirea la Mare și prin aceasta dobândește o însemnătate covârșitoare pentru viața economică și cea politică a întregului neam românesc

Este evident că gurile Dunărei aduc foioase reale navigației și comerțului românesc. Eșirea la Mare, însă, pe această cale, prezintă două mari neajunsuri: iarna, când Dunărea este înghețată navigațiunea se întrerupe cu desăvârșire și comerțul stagnează; vara, mai ales în timpul apelor scăzute, cu toate lucrările făcute de Comisiunea europeană, navigațiunea pe brațul Sulina devine imposibilă pentru vase de mare tonaj, (neajuns cu atât mai important, cu cât în construcțiile navale tendința este de a se face vase din ce în ce mai mari, pentru eftenirea transporturilor).

Nevoia erei unii port la mare Tocmai spre a se înlătura aceste neajunsuri, oamenii noștri de stat, imediat după realipirea Dobrogei la Patria mamă, au hotărât deschiderea, prin Constanța, a unui nou drum la Mare, care, în acelaș timp să ne ofere și posibilitatea de a pune temelii solide pentru dezvoltarea navigațiunei noastre maritime, de a scurta durata transporturilor pe apă cu 3 — 4 zile (duce e și întoarcere) și de a face din țara noastră un loc de tranzit, pentru pasageri, poștă și mărfuri, între Europa și țările Orientului.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestei hotărâri s'a conceput, de la început încă, un complex de măsuri, pentru care țara urmă să facă sacrificii însemnate și anume: Construirea unui port modern la Constanța și legarea acestui port, prin mijloace de comunicațiune, pe uscat și pe apă, cu restul țării și cu străinătatea.

Lucrările portului Constanța Lucrările pentru construcția portului au început în anul 1895 și au fost executate pe baza unui proiect elaborat de serviciul român de studii și construcțiuni.

Aceste lucrări au fost executate, an cu an, și astăzi portul Constanța este, dacă nu cel mai mare, de sigur cel mai modern din Marea Neagră, deși încă mai sunt lucrări de executat.

Capacitatea portului Constanța Suprafața totală a portului, în care intră bazinele și platformele, este de 157 ha.

Lungimea cheiurilor este de 7000 m., repartizată după diferitele nevoi comerciale

Pentru export, portul Constanța a fost înzestrat cu instalațiunile cele mai noi. Ast-fel, s'au construit trei magazii cu silozuri pentru cereale, urmând a se mai construi încă una, având fie-care o capacitate de 44,000 m. c., sau putându-se înmagazina, în fie-care, câte 33.000 tone de cereale.

Magaziile sunt ast-fel utilizate, încât se poate face în fie-care din ele înmagazinarea, predarea în vapor și vânturarea a 300 tone de cereale pe oră.

Pentru înlesnirea exportului petrolului, s'au făcut, de asemenea, lucrări de mare însemnătate, construindu-se un bazin special, iar pentru depozitarea petrolului 43 de rezervoarii a 5000 m. c. fiecare, în comunicație cu bazinul de petrol prin conducte. Alte rezervoarii au mai fost construite de diferitele societăți particulare în vecinătatea portului. Instalațiunile pentru descărcarea petrolului din vagoane-cisterne, depozitarea în rezervoarii și încărcarea în tancuri sunt și ele din cele mai perfecționate.

De asemenea s'au făcut instalațiuni însemnate și pentru operațiunile de import.

Forța motrice pentru iluminat și alte nevoi ale portului este procurată de o mare uzină, care dispune de 1600 H. P.

Costul total al lucrărilor Portului Constanța se urcă până acum la *peste 80 milioane*.

* * *

Existența unui port este strâns legată de mijloacele sale de comunicațiune. Oamenii noștri de Stat, dându-și seamă de acest adevăr, au conceput un întreg plan în acest scop, pe care l-au și executat în parte. Se cuprinde aci: construirea liniei ferate București-Fetești, Fetești-Saligny, r. scumpărarea, refacerea și dublarea liniei Cernavoda-Constanța, construirea monumentalului pod de peste Dunăre, compus din podul de peste Dunărea-mare podul de peste Borcea și viaductele. *Toate aceste lucrări au costat aproape 100 milioane lei, din care peste 25 milioane podul.*

În afară de aceasta, pentru petrol s'a construit un pipe-line din regiunile petrolifere ale Prahovei până la Constanța, lucrare de

o foarte mare însemnătate, nu numai pentru scurgerea petrolului dar încă pentru ușurarea în general a transporturilor către Constanța. *Pipe-linul costă 30 milioane de lei.*

Tot pentru înlesnirea mijloacelor de comunicație ale portului Constanța s'a studiat și se începuse construcția, în momentul izbucnirii războiului, a unei căi ferate și unei șosele carosabile, care să meargă dela Tândărei la Hârșova pe un nou pod peste Dunăre și de acolo la Constanța; apoi o linie care să lege Silistra cu Constanța prin Cobadin-Megidia, linia Tulcea-Megidia-Constanța, aproape terminată și linia Constanța-Megidia Bazargic, complet executată.

Este, de asemenea, în planul de dezvoltare a portului Constanța și comerțului românesc construirea unui canal navigabil de la Cernavoda la Constanța, pe unde ar urma să se transporte la Mare mai repede și mai economic cerealele care vin pe Dunăre.

* * *

În complexul de lucrări pentru deschiderea noului drum la mare prin Constanța se cuprinde și creațiunea Serviciului Maritim Român, menit să pună baze serioase navigațiunii naționale. Ideea există mai de mult, dar ea nu a fost pusă în aplicare decât în 1895, când, odată cu inaugurarea podului de peste Dunăre, s'a inaugurat și linia de navigațiune maritimă română Constanța-Constantinopol. De atunci încolo, prin mărirea neîncetată a parcului de vase, Serviciul Maritim Român a adus tot mai multe foloase comerțului și navigațiunii românești. Vapoarele noastre poștale de pasageri și mărfuri Regele Carol I, Principesa Maria, România, Impăratul Traian și Dacia sunt, fără îndoială, cele mai frumoase și cele mai confortabile din Orient.

Cu aceste vapoare, în număr de zece, Serviciul Maritim Român deservește două linii de navigațiune; a) linia Orientală (Constanța Constantinopol-Alexandria), creiată cu scopul de a ajuta dezvoltarea relațiunilor noastre comerciale cu țările din Orient și de a stabili, prin România, un curent de tranzit pentru mărfurile și călătorii cari circulă între țările din Europa și Orient; b) linia Occidentală (Brăila-Sulina-Constanța-Rotterdam), prin creiarea căreia s'a urmărit ideea de a se da un avânt tot mai mare relațiunilor noastre cu Occidentul. În timpul din urmă

inițiativa particulară a intervenit și a format și ea o puternică societate de navigație „România”, tot pentru deservirea mai ales a portului Constanța.

Alte În altă ordine de idei, s'a mai asigurat portului comunicații Constanța cele mai bune mijloace de comunicațiuni postale, telefonice și telegrafice, dându-li-se un caracter internațional. S'au creiat trenuri accelerate cu vagoane directe, legând principalele capitale ale Europei occidentale cu Constanța și de aci, prin liniile maritime cu Constantinopol. S'a așezat un cablu submarin între Constanța și Constantinopol. S'au făcut, în sfârșit, în port, instalațiuni de telegrafie fără fir.

Instituții comerciale Pentru ajutorarea comerțului, funcționează, la Constanța numeroase instituțiuni comerciale și financiare: o cameră de comerț, o bursă, o cameră arbitrală și de conciliațiune, un târg de cereale foarte activ și bine organizat, un sindicat agricol, etc. Toate marile instituțiuni de credit din țară au înființat sucursale în Constanța.

Constanța stație balneară Dar, în afară de toate acestea, Constanța mai este și o stațiune balneară de mare însemnătate. În timpul din urmă ea a fost înfrumusețată în așa condițiuni, încât poate rivaliza cu stațiunile balneare din Occident. S'au făcut, apoi, la Constanța numeroase lucrări de edilitate, care au transformat orașul cu desăvârșire.

Mulțumită tuturor acestor lucrări, Constanța, dintr'o miserabilă burgadă turcească ce era în momentul anexării Dobrogei, a ajuns să fie un oraș din cele mai moderne și cu drept cuvânt a putut fi numită „perla Mărei Negre”.

Din cele de mai sus reese că, pe lău creerea noului drum la Mare prin Constanța, poporul român și a impus sacrificii considerabile. Ele se găsesc pe deplin răsplătite prin rezultatele obținute. Prin activitatea sa comercială și maritimă, Constanța a ajuns să fie primul port al României și tot o data unul din cele mai importante din Marea Neagră. De pe urma acestui port, munca națională trage foloase incalculabile, și marea dezvoltare economică, la care a ajuns țara noastră în ultimul timp se datorește într'o largă măsură creațiunei noului drum la Mare prin Constanța.

* * *

Dar să examinăm, mai amănunțit, mișcarea comercială și maritimă a portului Constanța.

Cresterea activității comerciale a portului Constanța. În momentul anexării, activitatea comercială a portului Constanța era foarte redusă.

După anexarea Dobrogei la România, dar mai ales după construirea portului și legarea lui cu restul țării, această activitate a luat o mare dezvoltare.

În tabela următoare se poate vedea cum s'a dezvoltat, din 1889 în 1913, comerțul Constanței, dela 1889 încoace;

Anii	Export	Import	Total
	Tone	Tone	Tone
1889	71.359	18.041	89.400
1894	87.840	17.917	105.787
1899	74.999	142.265	217.264
1904	286.018	65.597	351.615
1909	694.895	89.832	784.727
1913	1.323.445	218.950	1.542.395

În anul 1889, mișcarea comercială totală (export și import) a portului Constanța era de 89.400 tone, iar în anul 1913 aceeași mișcare comercială a fost de 1.542.395 tone. Se vede de aci că activitatea lui a luat, în ultimii douăzeci și cinci de ani, dar mai ales de la 1895 încoace, o dezvoltare considerabilă, dovadă incontestabilă de conveniențele pe care le găsește comerțul exterior al țării ca să se facă prin portul nostru de la Marea Neagră.

Comparație cu Braila și Galați. Mai confirmă aceasta și faptul că, în același interval de timp, mișcarea comercială totală a celorlalte porturi a crescut într-o măsură aproape neînsemnată.

Așă, mișcarea comercială totală a portului Braila a crescut de la 853.783 tone, cât era în anul 1889, la 861.562 tone, în anul 1913; iar cea a portului Galați, dela 166.247 la 517.298 tone, în aceeași perioadă.

Prin Constanța s'a dezvoltat mai ales mișcarea comercială de export: de la 71.359, în 1889, la 1.323.445 tone, în 1913. În același răstimp, importul prin Constanța a crescut de la 18.041 la 218.950 tone.

Prin Brăila exportul a diminuat de la 703.042 tone, la 669.317 tone, iar importul a crescut, de la 150.741 tone numai la 192.245 tone; și prin Galați deasemenea: exportul de la 343.484 la 342.478 tone, iar importul de la 122.763 la 174.820 tone.

Exportul prin portul Constanța Exportul, prin Constanța, în anul 1913, a fost, precum am văzut, de 1.323.445 tone, având o valoare de 176.472.646 lei. Aceasta reprezintă aproape o treime din întregul export al țării.

Pe categorii de mărfuri, exportul se repartizează astfel:

	Tone	Lei
Petroleum și bitumuri	913.028	104.007.506
Cereale și derivate	372.256	62.545.681
Diverse mărfuri	38.161	9.919.458
Total	1.323.445	176.472.645

Petrolul Locul de frunte îl ocupă petrolul. În anul 1913 cantitatea totală de petrol exportată din România a fost de 1.056.197 tone, din care 913.028, adică 85% s'a exportat prin Constanța. Se vede de aci cât este de mare rolul pe care îl are Constanța în comerțul nostru de petrol. România e una din marile țări producătoare de petrol. Până acum, însă, nu s'a început a se exploata de cât o mică parte din terenurile petrolifere. Când exploatarea acestei mari bogății naționale va lua toată dezvoltarea, portul Constanța va dobândi o activitate așa de mare, încât va putea fi pus printre primele porturi din lume, sub raportul exportului de petrol.

Cerealele După petrol, vin imediat cerealele. În anul 1913 România a exportat o cantitate de 2.964.947 tone de cereale, repartizată pe vămile pe unde a eșit din țară, astfel:

	Tone	La sută din total
Brăila	561.584	18%
Constanța	372.256	12%
Galați	193.994	6%
Alte vămi	1.837.113	64%
Total	2.964.947	100

Porturile din susul Dunării Cele trei porturi reprezintă, la un loc, 36% în exportul total de cereale. Restul de 64% se exportă prin porturile situate în susul Dunărei. Dar toate aceste cereale, împreună cu cele care se exportă prin Brăila și

Galați, ies din țară prin gurile Dunărei. Un fapt important avem de relevat: Cea mai mare parte din cerealele care se exportă prin porturile din susul Dunărei, înainte de a lua calea Mării, sunt transbordate în vase de mare tonaj, la Brăila, Galați și Sulina. Este acesta un mare neajuns pentru comerțul țării. El n'ar putea fi înlăturat decât prin dirijarea lor directă la Constanța, fie pe căile ferate, fie prin canalul proiectat între Cernavoda și Constanța. Din acest punct de vedere, Constanța este chemată să aducă în viitor comerțului țării noi și importante servicii.

Mărfuri diverse In categoria mărfurilor diverse se cuprind: lemne, legume, semințe, mătase, produse, animale, lână, etc. în greutate totală de 38.161 tone și în valoare de 9.912.458 lei.

Importul prin portul Constanța Importul prin Constanța, în anul 1913, a fost, după cum am arătat mai sus, de 218.950 tone în valoare de 50.359.692 lei.

Rolul portului Constanța în import In această privință, Constanța ocupă primul loc printre porturile țării. În adevăr, în anul 1913, importul prin Constanța a fost, precum s'a văzut, de 213.950 tone, cel prin Brăila de 192.245 tone și cel prin Galați numai de 174.820 tone.

Iarăși comparație cu Brăila și Galați Este o deosebire fundamentală între ceea ce era în trecut și ceea ce este astăzi. În adevăr, odinioară porturile dunărene Brăila și Galați ocupau primul loc, depășind cu foarte mult importul prin Constanța. Așa, în anul 1890, importul prin Constanța era numai de 11.247 tone, pe când importul prin Galați era de 165.115 tone, iar prin Brăila de 142.920 tone. Din comparația acestor date cu cele de mai sus, pentru 1913, reiese limpede rolul important pe care l-a dobândit portul nostru maritim din Dobrogea, în activitatea de import a țării. Și este lucru sigur că rolul acesta va deveni, în viitor, cu mult mai însemnat, fiind dat faptul, ce nu trebuie să ne scape din vedere, că politica noastră comercială va avea să sufere schimbări însemnate, care vor contribui la o dezvoltare și mai mare a importului țării pe calea maritimă, în opoziție cu ceea ce se petrecea până acum, când o foarte mare parte din acest import se făcea pe uscat, de la Statele din centrul Europei.

Mișcarea maritimă a portului Constanța Am examinat, în linii mari, mișcarea comercială, a portului Constanța. Să vedem care este și mișcarea sa maritimă.

Această mișcare e din cele mai importante în mișcarea totală maritimă a țării. Dezvoltarea pe care a luat-o, de la anexarea Dobrogei înc^ace, este considerabilă. Ast-fel, în anul 1879, numărul bastimentelor intrate în port era de 721, iar capacitatea or de 222.278 *tone*, pe că^a vreme, în 1913, numărul vaselor intrate era de 1166 cu o capacitate de 1.460.001 *tone*.

Pe când odinioară toată această mișcare se făcea numai cu bastimente străine, astăzi bastimentele românești stau, ca număr, în fruntea celor străine, dovadă de avântul pe care l-a luat navigațiunea națională, — unul din scopurile importante ce s'a avut de altfel, în vedere, când s'a hotărât deschiderea noului drum de Mare, p. în Constanța.

VIII

CONFIGURATIA DOBROGEI. INSEMNATATEA EI PENTRU ROMANIA SI PENTRU BULGARIA

Semnalând d^o o^a mdată aceste progrese, ce stau în legătură directă cu solul provinciei și cu viața ei comercială, pentru a reveni mai departe asupra altora, de altă natură, e locul să aruncăm aci o privire generală asupra Dobrogei și configurațiunii sale geografice, pentru a vedea ce valoare și ce utilitate prezintă ea pentru România și pentru Bulgaria.

Dobrogea, în general privită, este regiunea cunoscută celor vechi sub numele de *Scythia minor*. Ea a fost totdeauna considerată ca făcând o unitate geografică distinctă. între Marea Neagră la Răsărit și Dunăre la Apus și între cursul inferior al Dunărei cu delta la Miziază-noapte și Lomul Alb, cursul superior al Provadiei și cel inferior al Kamcicului la Miază zi

Numai un observator superficial, care s'ar lăsa impresionat de cotitura Dunării în amonte de Rusciuc pentru a se îndrepta în direcția Nord-Est și dela Silistra în direcția mai pronunțată

spre Nord, ar putea fi ispitit să creadă că această regiune formează una și aceeași expresie geografică cu Bulgaria, care teritorializește o continuă spre Miază-zi. Observatorul atent, însă, care nu se mulțumește cu simplele aparențe și care studiază lucrurile mai de aproape și le aprofundează, vede numai decât că platoul dobrogean e o unitate cu totul distinctă, care se apropie mai mult de șesul Bărăganului și de regiunea Bugeacului basarabean, decât de regiunea balcanică a Bulgariei, ce se continuă spre Miază-zi.

Având la Nord și la Sud o altitudine ce ajunge până la 500 de metri deasupra nivelului Mării, podișul dobrogean coboară din ambele direcții în sens opus și în valuri ondulate până la vre-o 50 de metri în valea Kara-su, pe unde trece linia ferată Cernavoda-Constanța și pe unde s'a proiectat a se face un canal care să lege Dunărea cu Marea Neagră.

Din cauza chiar acestei dispozițiuni,— în formă de scaun etrusc,— Dobrogea formează o expresiune geografică aparte, care pe a se înălța la extremități, pentru a se deosebi de celelalte care o continuă teritorializește și a se coborî la mijloc, pentru a stabili o legătură firească cu regiunea apusană, care e Țara Românească.

Comunicația dintre Dobrogea și Bulgaria e îngreuiată până la impracticabilitate prin chiar configurația accidentată a solului: văi și depresiuni în partea apusană, înălțimi stâncoase și dealuri, prin care apele au săpat adevărate prăpăstii, în partea de Răsărit.

Pentru România, Dobrogea constituie o continuitate teritorială străbătută de cursul Dunărei, care în loc de a le despărți, par'că le leagă și mai mult între ele; pentru Bulgaria, ea rămâne o regiune izolată, excentrică și fără nici o legătură organică.

Din timpurile ce e mai depărtate, de pe când Burebista își întindea stăpânirea pe ambele maluri ale Dunărei, această strânsă legătură a Dobrogei cu Țara Românească apare ca o necesitate elementară pentru ambele regiuni.

România de fapt, la anumite epoce ale anului, nu are altă cale de scurgere a produselor sale agricole decât doar' calea grea și costisitoare a uscatului, ori acea propusă de Bulgari, prin Constanța bulgărească, în baza unor anumite convenții (și noi acum știm corectitudinea Bulgarilor în executarea convențiilor internaționale!). Cu alte cuvinte fără Dobrogea, carei-

dă singura eșire la Mare, România ar fi condamnată la o adevărată robie economică și chiar politică, găsindu-se la discreția fie a Bulgariei, fie a Statelor din centrul Europei, cu care are legături pe uscat. Ea s'ar găsi în situațiunea Serbiei față de Austro-Ungaria înainte de războiul mondial, din cauza încercuirii sale și lipsei de eșire la Mare.

Pentru Dobrogea, România este singura țară care poate să-i dea viață, însuflețire și prosperitate.

Noi nu putem crea alt port românesc, în altă parte.

Chiar în Dobrogea, singurul punct unde s'a putut face un port, cu cele mai mari sacrificii, e la Constanța, restul litoralului fiind înisipat și cu ape joase. Coasta Basarabiei însă nu oferă absolut nicăerea loc propiu pentru amenajarea unui port.

Intre gura Chillei și limanul Cetăței Albe (Akkerman) coasta nu prezintă niciun golf și apele nu au nicăerea adâncimea necesară; apoi ghiolurile, care se țin lanț în tot lungul țarmului, ar face imposibilă comunicația pe uscat, spre port.

Cetatea Albă e așezată, ea însăși, în fundul limanului de la gura Nistrului, cu ape joase și cu gura înpotmolită. Curenți maritimi, cari aduc aci nisipurile, fac inaccesibile limanul și gura lui la ori-ce dragare. Afară de aceasta, Cetatea Albă e situată la o prea mică depărtare de marea port al Odesei, împrejurare vădit neprielnică pentru dezvoltarea ei ca port maritim. Apoi ea se găsește așezată la extremitatea sud-estică a României și n'ar putea deservi decât o mică regiune din jurul ei, nici măcar toată Basarabia, necum Moldova, Muntenia, Oltenia și regiunile românești mai depărtate. Și, în sfârșit, pentru a o face accesibilă de a deservi o regiune ceva mai întinsă, în ipoteza că a'tă soluție n'ar fi, ar trebui un alt sistem de căi ferate, altminterea conceput și îndreptat, ceea ce deocamdată nu există și nici nu s'ar putea face decât târziu de tot și cu cheltueli enorme.

S'a spus, cu drept cuvânt, că Dobrogea e plămânul prin care România respiră și că a-i lua Dobrogea, ar fi a o înăbuși.

Pe cât de esențială apare Dobrogea pentru viața economică a României, pe atât de quasi-inutilă și în tot cazul de minimă valoare este ea pentru viața economică a Bulgariei.

Bulgaria, într'adevăr, are un întins litoral la Marea-Neagră cu coaste dințate și cu golfuri,— adevărate porturi naturale.—

fără a mai socoti litoralul dobândit în 1913 la Marea Egeică, care o pune în directă legătură cu calea largă și liberă a Mediteranei.

Portul Dedeagaci e chemat să ia o mare dezvoltare și să aibă un viitor frumos. Dar și până atunci Bulgaria are vechile sale porturi la Marea Neagră, Varna și Burgas, așezate în axa căilor sale de comunicație pe uscat și mai aproape de Strâmtori, primul cu 250 și al doilea cu 200 de klm. decât Constanța.

E deci de toată evidența că chiar dacă Bulgaria și-ar alipi Dobrogea, produsele ei agricole vor continua a se scurge tot prin aceste porturi, că toată mișcarea comercială a Bulgariei prin ele se va face și nu e nici în glumă de presupus că produsele bulgărești de export vor lua mai întâiu direcția de Nord spre Constanța, pe niște căi ferate ce deocamdată nu există și nici nu se pot înființa, spre a se îndrepta apoi spre Sud, în direcția Bosforului, plătind un plus de taxe pe uscat și un plus de navlu pe Mare, după cum nu e de presupus că produsele, pe care Bulgaria le importă, odată eșite din Bosfor, vor trece pe lângă Burgas și Varna, înconjurându-le, și se vor îndrepta spre Constanța, pentru ca de aci să se răspândească asupra Regatului din Balcani!

Dar, atunci, care va fi viitorul Constanței și al Dobrogei întregi?

Ne mai având rolul său de astăzi, de port al României, Constanța va redeveni vechea schelă ce era sub Turci, care va deservi cel mult trebuințele de import și export *locale*; și odată cu ea, întreaga Dobrogea va fi condamnată să lăncezească, iar viața activă și avântul economic ce-l luase în ultimii 40 de ani vor fi iremediabil compromise și distruse.

* * *

După ce am arătat în amănunte însemnătatea portului Constanța pentru viața economică și comercială a României, o observație ne mai rămâne de făcut.

Intre Dobrogea și stăpânirea gurilor Dunărei e o veche și strânsă legătură.

Marii noștri Voevozi și-au dat seama de acest adevăr. Și Mircea al Munteniei și Ștefan al Moldovei nu considerau calea Dunărei deschisă și liberă fără stăpânirea unei cât mai întinse

zône de pe malul drept al fluviului. Posesiunea Dobrogei nu era pentru ei o simplă chestie de prezumțios imperialism, ci o trebuință economică de prima ordine, — o chestie de viață. Câte jertfe n'a făcut Ștefan cel Mare și câte lupte n'a dat el și ceila și Voevozi români ca să păstreze măcar Chilia și Cetatea Albă pentru comerțul redus al Țării de pe acele vremuri!

Când, mai târziu, Turcii supun peninsula balcanică, prima lor grijă este să-și asigure stăpânirea Dunărei. Pentru a stăpâni Dunărea, ei cari în anume împrejurări s'au arătat respectuoși pentru convențiile internaționale, au trebuit să calce tratatele ce aveau cu Domnii români, așezându-se chiar și în unele puncte de pe malul stâng al fluviului, (la Giurgiu, la Brăila, etc). Chilia și Cetatea Albă le-au luat cu lupte crâncene dela Moldoveni. Mai mult, *în acelaș scop ei au făcut acea colonizare a Dobrogei în masă cu elemente musulmane aduse din Asia-mică pe la mijlocul secolului al XV-lea*, de care am mai menționat.

Negreșit, în tot ce se făcea pe atunci, interesele militare și de strategie se găseau pe primul plan, dar nici interesele economice nu erau nesocotite. În tot cazul și din ori ce punct de vedere am considera lucrul, devine aproape axiomatic că *tot cursul inferior al Dunărei și mai ales gurile ei nu se pot stăpâni fără stăpânirea Dobrogei*.

Ar fi, prin urmare, o măsură fără sens ca Dobrogea să fie dată Bulgariei, pentru a-i asigura... decadența, iar gurile Dunărei României, pentru a nu le putea asigura nici stăpânirea nici apărarea.

IX.

PROGRESELE REALIZATE DELA ANEXARE

Progresele realizate în Dobrogea și în alte direcțiuni, de la anexare încoace, sunt, în toate privințele, remarcabile.

Cresterea populațiunei Populațiunea dobrogeană, pe care baron d'Hogopopulațiunei guer, — după datele necomplete ale lui Bielsercovic, — o evalua, în 1878, la 79 357 *de suflete* (fără a socoti refugiații), Ubcini la 222.562 (ceea, desigur, e exagerat), Dottain la 136.632 și D. A. Sturdza, (care se apropie mai mult

de adevăr) la 150.295, a ajuns să fie în 1913, de 380.430 de suflete și atinsese, de sigur, în 1916 când am intrat în războiu, cifra de 420.000, cu peste 60% Români.

Excedentul nașterilor asupra deceselor, de 1275 în 1880, crește la 6838 în 1905 și la 7121 în 1913.

Bănci populare etc. „Anuarul Statistic al României“ pe 1912 (după care luăm datele ce urmează) arată că, la 31 Decembrie 1910 funcționau în Dobrogea 153 Bănci populare, (93 în jud. Constanța și 60 în jud. Tulcea), cu un capital total de 2.477321 lei 85 bani (1.591.455 lei 69 bani cele din jud. Constanța și 885.876 lei 16 bani cele din jud. Tulcea), având un număr de 18.091 membri (9.346 în jud. Constanța și 8.745 în jud. Tulcea). Funcționau, de asemenea: 5 magazine cooperative și 7 obștii sătești; 14 fabrici încurajate de Stat în jud. Constanța și 3 în jud. Tulcea; 4 corporații cu 17 bresle în jud. Constanța și 5 corporații cu 36 de bresle în jud. Tulcea.

Căi ferate Lungimea rețelei de căi ferate a fost sporită de la 63 la 239 Km.; ea străbate Dobrogea în ambele direcții (de la Nord la Sud și de la Vest la Est) și alte linii sunt în studiu, urmând a fi în curând executate.

Șosele O rețea de șosele naționale, vecinale și comunale din nou create, și care avea, la 1909, o lungime de 823 km. în jud. Constanța și de 895 în jud. Tulcea înlesnește comunicația în tot cuprinsul provinciei.

Biserici Numărul bisericilor din Dobrogea (unde acum 30 de ani nu existau decât în câteva centruri) era în 1911, de 203 (97 în jud. Constanța și 106 în județul Tulcea), din care 25 în comunele urbane (7 parohiale, cu 3 filiale în jud. Constanța și 11 parohiale, cu 3 filiale în jud. Tulcea) și 146 în comunele rurale (câte 89 în fiecare județ). Pe lângă acestea: 3 mănăstiri și 163 de moschee și geamii.

Școli În ce privește învățământul (care deasemenea se poate spune că nu exista până la anexare), iată care era numărul școalelor în 1907—1908:

Școli primare rurale, în jud. Constanța: 130, cu 162 de învățători și 12.779 de elevi și eleve; și în jud. Tulcea: 105, cu 142 de învățători și 13.033 de elevi și eleve. Total: 235 de școli primare rurale.

Școli primare *urbane*: 14 în jud. Constanța, cu 2536 elevi și eleve; și 19 în jud. Tulcea, cu 3882 de elevi și eleve. Total: 33 de școli primare *urbane*.

Invățământul secundar se predă în liceele complete din Constanța și Tulcea. Menționăm apoi școlile profesionale, școala normală din Constanța și un număr însemnat de școli private și confesionale, froebeliene, primare și secundare, funcționând în ambele județe.

Carierele și minele Un număr însemnat de cariere de piatră și granit s'au deschis și se exploatează în ambele județe, dintre care menționăm pe cele dela Canara și Techechioi din jud. Constanța și pe cele dela Iacobdeal și Turcoaia din jud. Tulcea. Deasemenea s'au descoperit și au început a se exploata minele de cupru, de fier și mangan de la Altân-Tepè, Lozova și Carapelit.

Pescăriile Pescăriile a'ât de bogate din lacul Razimului și brațul Dunavățului, cum și cele de pe Dunăre, au fost organizate și căutate sistematic, așa încât de unde ele produceau Statului o jumătate de milion la 1880, i-au adus, în 1916, de cinci ori mai mult: două milioane și jumătate.

Starea sanitară Starea sanitară, apoi, a fost obiectul celei mari sollicitudini. Numai în anul 1910 un număr de 3914 bolnavi și-au găsit sănătatea în cele șase spitale sistematice care funcționează în jud. Constanța și un număr de 2495 de bolnavi în cele șase ce funcționează în jud. Tulcea,

Justiția Și, în sfârșit, justiția a fost organizată, ca și în restul țării, cu judecătorii de ocol, tribunale de județ și Curte de apel la Constanța, asigurând dreptul fiecăruia și reprimând infracțiunile,—o justiție ce ar face cinste oricărei țări civilizate.

Iată, pe scurt, opera săvârșită de noi în Dobrogea și cu care avem tot dreptul a ne mândri

OBIECȚIUNI ȘI RECRIMINARI BULGAREȘTI

Ne-am ocupat până acuma de cele două județe ale Dobrogei-vechi, pe care le-am stăpânit și administrat mai mult. Înainte de a trece la celelalte două județe, din Cadrilater, (Durostor și Caliacra), să relevăm din „Memoriul reprezentanților Dobrogei” dela Babadag, argumentele și recriminările pe care se întemeiază în pretențiunile lor asupra Dobrogei și pe care dealtmintrelea le-am întâlnit în mai toate broșurile de propagandă bulgărească apărute în ultimul timp.

Argumente bulgărești Iată argumentele pe care se întemeiază drepturile Bulgarilor asupra Dobrogei:

1. Pe la 1811—1812 Bulgarii din Tulcea au deschis o școală, în care se învăța a se citi și scrie bulgărește.

2. La 1855—1856 orașul Tulcea a dat școlii sale comunale sugestivul nume de „Bulgaria Luminoasă” (Švietla Bulgaria).

3. Tot pe la mijlocul secolului trecut Bulgarii din Dobrogea au luptat, alături cu cei din Bulgaria, contra jugului spiritual al Patriarhatului ecumenic și la 1871 au trimis chiar reprezentanți la adunarea națională bulgară, convocată la Constantinopol pentru organizarea bisericii autonome.

4. În Dobrogea s'a născut cândva Stephen Karadja „un erou legendar al epocii revoluționare bulgare”.

5. Între anii 1870 și 1877 Bulgarii din Dobrogea au atins apogeul puterii lor culturale și economice, având mai multe școli primare, mai multe biserici, un liceu cu 4 clase, un episcopat, două societăți comerciale, o societate feminină de binefaceri și mai multe corporațiuni de meseriași.

Obiecțiuni și recriminări Iată și obiecțiunile și recriminările în contra Românilor, care îi descalifică și le ridică orice drept de a mai exercita dominațiunea lor în Dobrogea:

1. La 1878 mai mulți oameni politici și mai mulți publiciști s'au declarat contra anexării Dobrogei.

2. Administrația românească a fost un lanț neîntrerupt de arbitrar administrativ, de ilegalități sistematice, de justiție parțială, de jaf organizat, de opresiune spirituală și politică.

3. Nu s'a acordat locuitorilor dobrogeni dreptul de a fi reprezentați în parlamentul României, decât în anul 1909; și

4. Mai la urmă, Dobrogea nu prezintă pentru România nici o deosebită valoare, mișcarea sa comercială putându-se face și pe Danăre, cum s'a mai făcut, și portul Constanța fiind un lux inutil și costisitor, iar Bulgarii fiind gata ori când să permită tranzitul produselor românești prin Constanța pe baza unor anumite convenții economice, ce ar urma să se încheie între ambele state.

*
* * *

Seriozitatea Vorbind despre drepturile noastre istorice în Do-
lor brogea și despre opera noastră săvârșită acolo, am răspuns implicit la cele mai multe din aceste argumente și motive bulgărești și noi credem că, în fața datelor precise ce le-am dat, acuzațiunile vagi și calomnioase, formulate în termeni cât de energici și de injurioși, n'au altă valoare de cât aceea de a releva o anumită stare sufletească.

La alte obiecțiuni aproape nu simțim trebuința de a răspunde. Căci, într'adevăr, ce fel de evenimente generatoare de drepturi în favoarea Bulgarilor asupra Dobrogei poate să fie nașterea pe pământul Dobrogean a „eroului legendar“ Stephen Karadja, care, drept vorbind, nu se prea știe, dincolo de Babadag, nici cine a fost nici ce a făcut, ori lupta Bulgarilor dobrogeni contra jugului spiritual al Patriarhatului ecumenic, ori chiar titulatura școlii comunale „Svietla Bulgaria“ din Tulcea?!

Vechi fon- Românii pot invoca și ei, în această ordine de
dațiuni și ideii, fapte și mai vechi și mai semnificative. Astfel,
instituții cul- Domnul Țării Românești Grigore Ghica I (1672—
turale româ- nești 1674) a înființat Mitropolia din Silistra „după pu-
nești tința vremurilor de atunci“, pe care Grigore Ghica II (1748—
1752) a restaurat-o pe temeiul de firman împărătesc, iar Alexandru Ipsilanti a ajutat-o și a subvenționat-o, după cum se vede din hrisovul său dala 21 Martie 1777. Și același Domn Ipsilanti a ajutat și subvenționat bisericile românești din Babadag și Bogazchioi (Cernavoda). Și nu e rău să știe și Bulgarii

că la aceiași epocă (1870) la care ei încep a-și construi școli primare în județul Tulcea, mutesariful Dobrogei Ismail Bey, care își avea reședința la Tulcea, autoriză pe profesorul român Nifon Bălășcu să organizeze școli în cele 80 sate românești din Dobrogea, iar la Silistra funcționa, tot pe atunci, sub președinția lui C. Petrescu, „Societatea Română de cultură și limbă”, cu statute în regulă (din 12 Octombrie 1870) și cu sucursale în Ostrov, Rasova, Cernavoda, Hârșova, Măcin și în alte centruri.

Sforțările făcute către sfârșitul secolului trecut, de a creia școli, pentru a lumina poporul, n'au fost, deci, ceva specific bulgăresc; și dacă ele atrag vre-un drept de dominațiune, apoi de acest drept cu acelaș cuvânt se pot prevala și Românii.

Și să se noteze bine că noi luăm drept dovedite afirmațiunile gratuite venite din partea unor oameni cari nu și-ar putea dovedi mai întâi calitatea ce-și dau de „reprezentanți ai Dobrogei”¹⁾.

* * *

La două din „agumentele” de mai sus vom răspunde, însă pe scurt.

Fost-a România contra anexării Dobrogei? Intâlu este că România la 1878 ar fi fost în contra anexării Dobrogei, hotărâte la Congresul din Berlin în forma în care se prezintă, faptul este neexact

și dovada peremptorie stă în însuși faptul material al anexării.

Opiniile personale ale câtorva parlamentari ori publiciști nu pot fi luate drept *voința României*, după cum nici opiniile celor câtorva politicieni și ziaristi bulgari din ultimul timp în contra anexării Dobrogei la Bulgaria nu pot fi luate drept *voința acesteia*, exprimată în forma care leagă și angajează.

Dar „patrioții” bulgari sunt și de rea credință, pentru că nu dau acele opinii în atmosfera în care s'au produs și nici măcar în integritatea lor textuală.

1) Ca să se vadă cum a fost reprezentată Dobrogea la «Congresul» din Babadag de la 7 Ianuarie 1918, vom spune că orașul Constanța, de peste 27,000 de locuitori, se vede reprezentat acolo de 3 «delegați», dintre cari 2 necunoscuți și unul fost funcționar român, dispărut de vre-o 10—12 ani în Bulgaria și fără nici-o legătură, de atunci încoace, cu orașul.

Basarabia și Dobrogea La 1878 noi perdeam Basarabia de Sud. în contra stipulațiunilor formale din convenția ce o aveam cu Rusia. M. Kogălniceanu a protestat în ședința Congresului dela 19 Iunie 1878, arătând că „după dreptate, nici o parte a teritoriului ei actual nu trebuie să fie deslipită de România“, deoarece „trunchierea Moldovei de la 1812 nu putea să se îndreptățească nici prin faptul nici prin dreptul de cucerire“ și reînapierea unei părți din Basarabia către principatul Moldovei, prin tratatul din 1856, a fost un act de dreptate din partea Europei; a protestat și I. C. Brătianu, în aceeaș ședință, arătând că „despoarea noastră de o parte din patimoniul nostru nu ar fi numai o durere adâncă pentru națiunea română, ci ea ar dărâma în sufletul ei ori ce încredere în tăria tratatelor și în sfânta pază atât a principiilor de dreptate absolută, cât și a drepturilor scrise“. Si de mainainte, parlamentari, publiciști etc. au dat expresiunea indignării lor în contra atitudinii Rusiei care totuși a găsit aprobarea Congresului, unde „Cancelarul de fer“ avea cuvântul hotărâtor, el care nu se lăsa influențat de considerațiuni de dreptate, cum ar fi respectarea tratatelor scrise. Când însă, România a văzut consumată înjustiția ce i se făcea, a trebuit să se resemneze și din acel moment nici o voce românească nu s'a mai auzit ostilă anexării Dobrogei, care astfel era dobândită cu îndoita jertfă a pierderii Basarabiei și celor 10.000 de ostași români căzuți pe câmpiile Bulgariei.

* * *

Dobrogenii și drepturile politice In privința recriminării că nu s'au acordat până în 1909 locuitorilor dobrogeni dreptul de a fi reprezentati în parlamentul României, avem de observat că măsura de a se ținea pentru câțva timp Dobrogea la oparte de luptele și frământările politice a avut de scop tocmai de a-i da răgazul să și refacă în liniște gospodăria ruinată și trebuie să adăogăm că ea a adus cele mai bune rezultate.

De altmintrelea, această măsură s'a aplicat tuturor locuitorilor dobrogeni, fără deosebire, — adică vechilor supuși otomani (printre cari și Bulgarii), cari n'au exercitat niciodată drepturi politice, și Români'or veniți în Dobrogea din stânga Dunărei, cari avuseseră până atunci exercițiul complet al tuturor drepturilor cetățenești; — așa că nu s'a făcut nimănui nici

o nedreptate, dacă nu tocmai acestor Români, mai în drept de cât oricine să se plângă de o măsură ce li s'ar fi putut părea vexatorie, măsură luată într'un interes superior de organizare și refacere.

Ca în tot ce spun, Bulgarii nu sunt nici sinceri nici de bună credință, când formulează asemenea recriminări, și dovada este că înainte de 1909 nici un Bulgar nu a cerut drepturi politice complete și după 1909 nici un Bulgar n'a căutat să se folosească de ele, deși de atunci încoace au avut loc trei alegeri generale pentru Cameră și Senat.

Nesinceritatea și reaua credință mai rezultă și din împrejurarea că ei nu vorbesc nimic de drepturile recunoscute dela început tuturor locuitorilor dobrogeni de a participa la constituirea autorităților județene și comunale, — pe urma cărora am avut totdeauna dintre Bulgari membri în Consiliile generale județene și în Consiliile comunale, — și chiar „Memoriul“ amintit se vede iscălit de membri ai acestor autorități și de funcționari administrativi, cărora autoritățile românești, într'ua spirit de largă toleranță și echitate, le-a încredințat, în anumite sfere, conducerea intereselor publice cetățenești.

XI

DOBROGEA-NOUA (CADRILATERUL)

Cadrilaterul parte integrantă a Dobrogei Cele două județe ale Dobrogei-Noui, Durostorul și Caliacra, formează partea de Nord a Cadrilaterului, care se întinde în spre Sud până la Lomul-alb, Provadia și cursul inferior al Kamcicului, pe o linie aproape paralelă cu calea ferată Rusciuc-Varna, înălțându-se în partea sud-estică pe un număr de „planine“ balcanice care formează rezemătoarea de Miază-zi a saunului etrusc ce este podișul dobrogean, considerat în întregime a lui.

Întreg Cadrilaterul a fost privit, în toate timpurile, ca făcând parte integrantă din Dobrogea și constituind împreună cu restul podișului ei și cu înălțimile de Nord din județul Tulcea, acea unitate geografică aparte, care se deosebete fundamental,

de regiunea balcanică dela Miază-zi, (despărțită de ea prin înălțimi râpoase în partea de Răsărit și prin depresiuni nepracticabile în partea de Apus) și se apropie, prin întreaga sa structură, de Bugeacul basarabean, de care se desparte prin cursul inferior al Dunărei și de Bărăganul Munteniei, (de care e legată, pe valea Cara-sù, prin monumentalul pod de peste Dunăre și linia Cernavoda-Constanța.

Comunitate istorică Populat de aceleași neamuri în vechime; având aproape de Balcic, la Ecrené, reședința de vară a marelui rege dac Burebista; cucerit apoi de Romani, cari l-au presărat cu o sumă de cetăți ce formau puternica lor linie de apărare și ale căror urme se văd încă la tot pasul; stăpănit mai târziu de Bizantini și administrat de seniorii locali de sub dependența lor; bântuit, după vremuri, de răvălirea tuturor barbarilor printre cari și Bulgarii, cari în regiunea Varnei au exercitat, intermitent, oare-care dominațiune; Cadrlaterul urmează și din punctul de vedere istoric aceiași soartă pe care a avut-o tot restul Dobrogei, fiind supus acelorași influențe, după cum din punctul de vedere fizic el formează aceiași expresiune geografică cu restul provinciei noastre de peste Dunăre.

Colonizarea tureo-tutară În evul mediu, după 1444, el a fost cel dintâiu colonizat cu Turci și Tătari aduși din Asia-Mică, cari formau, până la 1878, aproape unanimitatea populațiunii și formează încă până astăzi majoritatea ei: element etnic compact, ce se întindea până dincolo de Rusciuc, fără nici o altă atingere cu Bulgarii balcanici, și pe lângă care s'au putut menține, cu o uimitoare tenacitate, numai Românii de pe malul drept al Dunărei și Mocanii transilvăneni, cari, în transhumanța lor anuală, străbăteau și colindau cu turmele lor podișul bogat în pășune al Dobrogei până dincolo de Varna *).

**. Etnologia nu și-a spus încă ultimul cuvânt despre Horcui (ziși și Erli) populațiune de limbă bulgară din regiunea Dunărci, cu totul deosebită de a Palcangiilor sau Otejoșcanilor din Stara Planina și Tracia, atât după tipul ei (negricios și cu trăsături regulate), cât și după port (în totul asemănător portului românesc din regiunile dela munte: «benevreci» albi bărbații, în loc de șalvari negri și fote femeile, în loc de rochii), cât și în sfârșit după unele particularități lingvistice (forma geneticală în o și u la substantivele accentuate în loc de ä și ät a Bulgarilor din Tracia și din Balcani), formând un dialect ce se vorbea odată dela Marea Neagră până la Isker,—cea mai veche graniță bulgară de Apus,—și se mai vorbește astăzi între Varna și Iantra.*

Prigoniri in-teresate Dela 1878 condițiunile d'n Cadrilater s'au pre-teresate făcut în mare parte. În rolurile, de aci înainte schimbate, noii stăpâni s'au întors cu ură în contra stăpânitorilor de mai nainte, încurajați de o administrație însuflețită de aceleași sentimente. Drept vorbind, în această atitudine nu era numai o chestiune de pornire sufletească, ci și una de interes material; Bulgarii aveau tot interesul de a sili pe Musulmani să plece din vechile lor așezări, pentru a le putea lua pământurile. Si tactica le-a reușit în bună parte: de pe la 1900 mai cu seamă, convoiuri întregi de Musulmani, bărbați și femei, bătrâni și copiii se îndreptau, într'un trist exodiu, prin toate șchelele Mării Negre,—mulți pe Dunăre și unii chiar prin Constanța,—spre Anatolia, de unde strămoșii lor veniseră cu patru veacuri și jumătate mai înainte și unde acum guvernul otoman le oferea adăpost și loc de hrană. Ei își părăseau astfel căminurile și pământurile de cultură, pe care Bulgarii, le cumpărau pe nimic, ori le cotopeau pur și simplu, intrând în posesiunea lor prin violență, pentru a le prescrie apoi pe baza unei legi speciale, cu termen de prescripțiune redus, făcută par'că anume de legiuitorul bulgar în acest scop.

Stăpânirea românească De aceia nu e de mirare că, la 1913, când armatele noastre au trecut granițele Dobrogei vechi, populațiunea musulmană din Cadrilater le-a primit cu un entuziasm ce nu se poate descrie, considerând ostașii noștri ca pe niște liberatori de un jug umilitor și de nesuferit: și iarăși, nu e de mirare că cu acelaș sentiment de caldă simpatie, de ușurare și de încredere, au fost primite autoritățile române, mai târziu când au luat în primire cele două județe ale Cadrilaterului, pe care aveau să le administreze în viitor. Erau în aceste manifestațiuni toate speranțele nnei populațiuni oprimată și maltratată, care-și aștepta mântuirea, cu credința că va fi sustrasă de la arbitrarul unei stăpâniri sălbatice și pusă sub scutul unor legi care să-i garanteze viața, averea și credințele religioase.

Opera noastră în Cadrilater Timpul scurt cât am administrat cele două județe din Cadrilater nu ne-a permis să introducem în ele de cât o parte neînsemnată din îmbunătățirile ce formau obiectul unui bogat program de muncă.

În tot cazul, populațiunea setoasă de dreptate din acea regiune n'a fost amăgiită în așteptările sale.

Populațiunea Am găsit în Dobrogea-nouă o populațiune totală de 285 625 de suflete (142.382 în jud. Durostor și 143.093 în jud. Caliacra] din care 131.69) Musulmani, 122.783 Bulgari și restul Români, Ruși, Sârbi, Evrei, Armeni, Abanezi, Țigani și alte naționalități *)

Cum se vede chiar statistica bulgară recunoaște majoritatea Musulmanilor din Cadrilater, cu toată împușinarea numărului lor, nu numai pentru considerațiuni „patriotice“, ci și prin măsurile ce s'au luat și violențele la care s'a recurs pentru a-i sili la emigrare.

Vechimea Bulgarilor In ce privește pe Bulgari, cari vin imediat după Musulmani în ordinea importanței numerice, ei sunt o populațiune supra-pusă numai de câți-va ani, venită în cea mai mare parte din Balcani și din Tracia și în parte din Bugeacul basarabean, fie deadreptu', fie după oarecare popas în Dobrogea veche, lucru ce s'a constatat în chipul cel mai autentic, după proprii măturisiri, de comisiunile întocmite prin articolul 6 al legii din 1 Aprilie 1914 pentru constatarea calității de cetățeni români a locuitorilor din Cadrilater și după cum s'a recunoscut, cu câți-va ani mai înainte de etnologii bulgari Miletici, Ișirkoff, Romanski și alții în studiile lor științifice deja menționate.

Progresele realizate sub Români Prin legea organică din 1 April 1914, legiuitorul român a pus temelile unei organizări temeinice a Cadrilaterului, conducându-se de aceleași principii larg democratice de care s'a inspirat legiuitorul din 1880 pentru Dobrogea-veche.

Legea din 1 April 1914 E' a așezat viața comunală și județeană pe baze constituționale; a introdus în Cadrilater aceiași administrație și justiție ca și în tot Regatul României; a dispus înființarea unei Curți de Apel la Constanța, atât pentru înles-

2) Aceste cifre sunt cele arătate de statisticele oficiale bulgărești.

Conștiințiozitatea lor pare însă mai mult de cât dubioasă, dacă ținem socoteală de faptul că Găgăuții (populație de origină mult discutată: după unii urmași ai Pecenegilor și Cumanilor, după alții urmași ai vechilor Greci, cari și-au pierdut limba, adoptând pe cea turcească) cari locuesc pe malul Mării Negre și cari în unele statistici figurează cu cifra de 4723 (în realitate mult mai numeroși!) nu au măcar rubrică în statistica oficială bulgărească, ci sunt înglobați în rubrica Bulgarilor; iar în ce privește pe Români, ei sunt arătați în această statistică, în număr de numai 8615 (cifră cu mult inferioară celei adevărate!).

nirea justițiabililor, cât și pentru a asigura unitatea de jurisdicțiune, mai ales în privința raporturilor juridice dintre Musulmani, ce trebuiesc a fi soluționate după legea religioasă a *Șeriatului*; a trecut în sarcina Statului întreținerea principalelor moschee și plata personalului ce le deserveste, care mai înainte era în sarcina comunităților religioase; a asigurat dreptul de proprietate al fie căruia, punând cap cōtropicilor din trecut *); a dispus ca titlurile vechi de detențiune imobiliară *miriè* să fie verificate și această detențiune transformată în proprietate absolută prin răscumpărarea dijmei, adoptându-se sistemul aplicat, cu atât de satisfăcătoare rezultate, în Dobrogea-veche (căci în Bulgaria nimic nu s'a schimbat din vechea condițiune juridică a proprietății legiferată în codul proprietății fonciare otomane din 1858); într'un cuvânt a introdus legalitatea și ordinea în toate instituțiunile unde mai înainte tronau arbitrarul și samavolnicia.

E de regretat că timpul n'a permis ca această lege să fie aplicată în întregime și să dea toate roadele ce se așteptau de la ea.

* * *

Administrația In ce privește personalul administrativ, vom spune că în fruntea ambelor județe s'au numit ca prefecți doi administratori încercați și oameni de inimă, cari au făcut eforturile cele mai lăudabile pentru a introduce ordinea și buna gospodărie în județele lor respective.

Șosele Iată câteva rezultate ale activității lor :

Din primăvara anu'ui 1914 și până la mijlocul lui August 1916, s'au făcut în Cadrilater, unde căile de comunicațiune erau puține și în rea stare, peste 500 km. de șosea (200 km. în jud. Durostor și 300 km. în jud. Kaliacra, cu poduri, podețe și cantoane, unindu-se între ele Silistra cu Bazargicul prin Beibunar și Bazargicul cu Constanța prin Hairanchioi și Ilanlâk.

*) În darea sa de seamă asupra județului Kaliacra (p. 62) prefectul G. Georgescu dă în această privință exemplul tipic al fraților Costoff din satul Poiraz, comuna Pcelarovo „cari, prin violență, în urma constituirii Statului bulgar, au desființat satul populat de Arabi, au acaparat vatra satului, tot bozluc-ul și orice alte terenuri libere ale Statului, ast-fel că astăzi stăpânesc peste 2000 ha., pe când după toate actele bulgare de impuneri și după toate registrele de proprietate ei nu trebuie să aibă în stăpânire de cât maximum de 759 ha.

Școli

La sfârșitul anului 1914 funcționau în jud. Dobrogea : 31 de școli froebeliane cu 2016 copii și 67 de școli primare, urbane și rurale, cu 7415 elevi; de asemenea, un liceu la Silistra, înființat la 1 Aprilie 1914 și două școli profesionale, din care una la Silistra și alta la Turtucaia; în sfârșit o fermă agricolă, în apropiere de Silistra și o școală de ucenici agricoli, ambele întreținute de Ministerul Domeniilor, cum și 11 cercuri culturale pentru adulți, care începuseră să dea cele mai frumoase rezultate.

La aceiași epocă, în județul Kaliacra funcționau 26 de școli froebeliane cu 1183 copii; 87 școli primare românești, urbane și rurale, cu 6620 elevi; 3 școli primare bulgărești, cu 1397 elevi; 6 școli turcești cu 562 elevi; o școală armenească cu 44 elevi, și un seminar musulman cu 132 elevi.

Spitale și alte servicii S'au înființat patru spitale sistematice, câte două în fiecare județ (la Silistra și Turtucaia, la Bazargic și Balcic) și un însemnat număr de dispensarii în diferite centre; s'au făcut importante lucrări de pavaj atât la Silistra cât și la Bazargic și s'au întocmit proiecte pentru alimentarea lor cu apă și cu iluminatul cu electricitate; s'a organizat poșta, telegraful și telefonul, făcându-se instalațiuni noi și legături în toate direcțiile; apoi poliția și jandarmăria, garantându-se siguranța cetățenilor, cum și regimul silvic și pescăriile Statului, asigurându-li-se mijloacele de existență. Într'un cuvânt, toate serviciile publice au fost organizate și funcționau în cea mai bună rânduială.

Calea ferată Mircea-Vodă Bazargic Statul, încă dela început, cu însemnate sacrificii, a construit, în mai puțin de opt luni, calea ferată Mircea Vodă-Bazargic și cazarme spațioase în ambele județe.

Bănci

La rândul său, inițiativa privată s'a arătat activă, după exemplul dat de autorități. Băncile populare ce depindeau de Banca Agricolă Bulgară au continuat operațiunile lor și o sumă de mari instituțiuni financiare din România au înființat sucursale în ambele capitale ale județelor din Dobrogea-nouă, înlesnind agricultorilor, comercianților și industriașilor creditul, în condițiuni mult mai avantajoase.

Iată aci, într'un timp numai de trei ani, o muncă considerabilă depusă pentru organizarea administrativă și economică a acestei regiuni și o însemnată operă pozitivă de progres săvârșită.

XII.

INCHEERE

Se va fi observat că, în fugitiva expunere ce am făcut asupra progreselor realizate în Dobrogea, n'am menționat de cât o parte a măsurilor legislative și lucrărilor executate de Stat pentru ridicarea condițiunilor ei economice, culturale și sociale în genere.

E adevărat că în nici o altă parte a țării Statul nu și-a impus atâtea sacrificii ca în Dobrogea, pentru că nici o altă parte a Regatului nu înfățișează un interes mai vital și mai hotărâtor pentru viitorul lui.

Pentru a avea, însă, o idee complectă despre acele progrese, ar trebui să arătăm și ceea ce au făcut autoritățile locale, — județele și comunele, — în aceeași direcție; și ar mai trebui să arătăm admirabilele sacrificii ale populațiunei dobrogene, atât de doritoare de propășire și atât de accesibilă civilizațiunei.

Numai dacă s'ar lua sat cu sat și s'ar înșira tot ce s'a făcut pretutindeni în vremurile din urmă, comparându-se starea de lucruri de astăzi cu cea din trecut, numai atunci s'ar vedea munca uriașă a tuturor, — Stat, Județ, Comună și particulari, — pentru înălțarea Dobrogei la gradul de prosperitate și de cultură la care ajunsese în momentul izbucnirii războiului mondial și participărei noastre la el.

Aceasta însă ne-ar duce prea departe.

Ajunge să spunem că toate orașele din Dobrogea au făcut progrese uimitoare de 40 de ani încoace și că nu există comună rurală unde locuitorii, prin comitetele constituite din sânul lor și cu contribuțiunile lor benevole, să nu fi ridicat o biserică, un local de primărie, o școală, o infirmerie, sau altă clădire de interes obștesc.

În definitiv, chiar și numai datele de mai sus ne arată îndeajuns însemnătatea pe care Regatul României a dat-o provinciei sale de peste Dunăre și ne pun în măsură de a avea o judecată dreaptă asupra spiritului civilizator al rasei noastre.

*
* *

Stăpânită de strămoșii noștri Daci și Romani cu șapte secole înainte ca hoardele bulgare să-și fi făcut aparițiunea pe șesurile ei; stăpânită apoi de Impărații Romani de Răsărit și după ei de voevozii Țărilor românești, dela cari Turcii au cucerit-o în secolul XV; reîncorporată în sfârșit, cu prețul sângelui, iar Patriei-mume la 1878,—Dobrogea e vechiu pământ românesc și România are asupra ei drepturi istorice ce nu se pot tăgădui.

Destinată, prin așezarea și configurațiunea ei, să dea acces la Mare Ținuturilor din stânga Dunărei, cu care totdeauna a fost unită prin cele mai puternice legături, — Dobrogea formează cu ele una și aceeași expresiune geografică, topografică și economică, ce nu poate fi divizată fără a o osândi la lăncezire și ruină, iar pentru România ea este însuși plămânul prin care respiră și nu-i poate fi răpită decât numai cu voința de a o înăbuși.

Populată din timpurile cele mai vechi de Români, ca porțiune a teritoriului pe care poporul românesc s'a format în cursul vremurilor și unde el a stăruit fără întrerupere, de secol, alcătuind și acum marea majoritate a populațiunei și stăpânind cea mai mare parte a solului ei,—Dobrogea e Țară românească și România, prin opera civilizătoare ce a îndeplinit acolo dela 1878 încoace și prin avântul economic și cultural ce i-a dat cu însemnate sacrificii, a cimentat și mai mult și pentru toți vecii, legăturile ei cu provinciile sa de pe malul Mărei Negre

Din orice punct de vedere am considera-o, Dobrogea rămâne indisolubilă legată de soarta Statului și Neamului românesc, iar sabia și focul, jaful și crima, ce totdeauna Bulgarilor,—începând cu Asparuch și sfârșind cu Ferdinand de Coburg,—au adus pe platurile sale, nu constituie titluri valorabile la stăpânirea ei.

Ioan N. Roman

BIBLIOGRAFIE¹⁾

- Camille Allard** : *Souvenir d'Orient : la Dobroudscha*, Paris 1859.
- Souvenir d'Orient : la Bulgarie orientale*, Paris 1894.
- Karl Peters** : *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobroudscha*, 1866.
- Baron d'Hogguer** : *Renseignements sur la Dobrodja, son état actuel, ses ressources et son avenir*, 1879.
- Le Jean** : *Ethnographie de la Turquie d'Europe*. 1861.
- F. Kanitz** : *La Bulgarie danubienne et le Balcan*, Paris, 1882.
- Dr. W. Ruland** : *Geschichte der Bulgaren*, Berlin 1914.
- Kalinka** : *Antike Denkmäler in Bulgarien*.
- Martens** : *Nouveau recueil de traités* tom. VIII, Gotingue, 1831.
- C. Irecek** : *Geschichte der Bulgaren*, Prag. 1876.
- Le Jean, Mircovici, Mackensie, Irby, Klepet, hărți etnografice.**
- Revue de Géographie*, 1878-1879
- D. Rizoff** : *Les Bulgares dans leurs frontières historiques, ethnographiques et politiques (Atlas contenant 40 cartes)*, Berlin 1917.
- Lj. Miletici** : *Das Ostbulgarische in Schriften der Balkan-Comission*, Wien, 1903.
- Storoto bulgarsko naselenie vu seaveroiztocina Bulgaria*, Sofia, 1902.
- A. Ischirkoff** : *Romunska Dobroza, Bulgarski Pregled*, an. V. vol. IV.
- La Bulgarie et la Dobroudja*, Berne, 1918.
- Dobroudja et les revendications roumaines*, Lausanne, 1918.
- G. T. Danaïloff** : *Les prétentions de la Roumanie sur le territoire bulgare et la ville de Silistrie*, 1913.
- Col. Cantargieff** : *Curs de Geografie militară* predat la școala de ofițeri din Sofia, 1901, (în traducere românească, București, 1905).
- Sbornic** (publicația Ministerului de Instrucție din Bulgaria). *Memoire des representants de la Dobroudja Babadag*.

¹⁾ Lucrări consultate, însă necitate în text, pentru a nu îngreuiă lectura

I. Ionescu (dela Brad): *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja avec une carte ethnographique*, Constantinople 1850.

N. Iorga: *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Iassy, 1917.

Notesh d'un historien sur les evenements des Balkans Chilia și Cetatea Albă.

Ce reprezentăm în Dobrogea, Vălenii de Munte, 1910.

D. Oncul: *Originele Principatelor Române*, București, 1910.
Din Istoria României, București, 1913.

Mircea-cel-Bătrân, (cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui), București, 1918.

Al. P. Arbore: *Din etnografia Dobrogei; Așezările Bulgarilor*, București, 1916.

V. A. Ureche: *Istoria Românilor.*

Petrescu și Sturdza: *Acte și documente privitoare la România.*

G. Cristodorescu. *Portul Constanța.*

M. D. Ionescu: *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea* București, 1904.

I. I. Nacian: *La Dobroudja économique et sociale, son passé, son présent et son avenir*, Paris, 1886.

V. Pârvan: *monografia despre Trophaeum Trajani, Ulmetum, Istriopolis.*

Ioan N. Roman: *Dobrogea și drepturile politice ale locuitorilor ei*, Constanța, 1905.

Studiu asupra proprietății rurale din Dobrogea. C-tanța 1907.

N. P. Comnène: *La Dobrogea (Dobroudja) essai historique, économique, ethnographique et politique avec 10 cartes hors-texte en couleurs*, Lausanne. Paris, 1918.

Un român: Cadrilaterul Bulgar, București, 1913.

Luca Ionescu: *Dare de seamă a jud. Tulcea*, 1904.

Sc. C. Vârnab: *Situațiunea generală a jud. Constanța la începutul anului 1903*, Constanța, 1904.

George Georgescu: *Județul Caliacra din punct de vedere administrativ, financiar, economic, social și cultural*, București, 1915

Ion N. Cămărășescu: *Durostorul, expunerea situațiunei județului la 2 Decembrie 1914*, București, 1915.

C. Teodorescu: *Din trecutul Dobrogei*, București, 1897.

Roman Sorescu (Arhimandrit): *Mănăstirile dobrogene*, București, 1914.

N. Iorga, G. Vă'san, C. Brătescu, G. Murgoci, A. Me-troniu, G. Arghirescu, Ioan N. Roman s. a., *articole în Neamul Românesc, Mișcarea și diferite reviste.*

Anuarul Statistic al României, București, 1912.

Statistica comercială a României, București 1913.

TABLA DE MATERII

- I. Propaganda pentru «*Bulgaria mare*» și «*Dobrogea bulgărească*»
- II. Drepturi istorice
- III. Drepturi etnografice.—Populațiunea Dobrogei vechi
- IV. „*Inalta cultură*“, „*strălucita civilizație*“ și penetrațiunea Bulgarilor în Dobrogea
- V. Legea organică a Dobrogei și legea pentru regularea proprietății rurale
- VI. Cine stăpânește solul Dobrogei ?
- VII. Politica comercială a României și portul C-tanța
- VIII. Configurația Dobrogei,—Insemnătatea ei pentru România și pentru Bulgaria
- XI. Progresele realizate dela anexare
- X. Obiecțiuni și recriminări bulgărești
- XI. Dobrogea-nouă (Cadrilaterul)
- XII. Încheere
- Bibliografie

FARUL

*Pe stânca umezită de-a apelor năvală,
Cu stânca înfrătită prin visu-i de granit,
În ceață și furtună liman ce nu înșeală,
Bătrânul far de veghe stă pururi neclintit.*

*Petrece cu privirea în ștearsa depărtare
Corăbiile — atrase de nesfârșitul larg
Și'nfruntă fără teamă a vântului turbare
Și valurile mării ce'n jurul lui se sparg.*

*Iar noaptea când stăpână coboară peste fire,
Sfios atunci și aprinde pâlpăitorul foc
Și de pe stânca naltă cu dalba-i strălucire
În depărtări aruncă o țare de noroc.*

V. LĂINICEANU

LACRIMA

*Și iarăși zic: de-i lacrima fierbinte
Și-o simți că frige, inimă, nu geme!
Nesocotește-a lului blesteme —
In ceruri toate lacrimile-s sfinte.*

*O, lasă-le să picure 'nmainte...
Sunt laurii durerii, — nu te teme —
Sub roua lor, ca florile 'ntr'o vreme
Vei străluci, căci jertfa la nu minte.*

*Iar când lăcerea 'n sânu-ți și-o așterne
Imperiul vast, — și'n saptul dimineții
Din slăvi o rază, pogorând, și-o cerne*

*Tot aurul pe fruntea la măhnită,
Să știi că jertfa'n cer a fost primită
Și-ți-a surăs răscumpărarea vieții.*

A. MANDRU

CATEVA INSEMNĂRI ASUPRA CERCHEZILOR, GRECILOR SI ARABILOR DIN DOBROGEA

În legătură cu studiul Domnului B. Cotov asupra Cerchezilor din Dobrogea, publicat în No. 3 (1921) din „Analele Dobrogei“, socotesc că trebuiesc amintite unele informațiuni lămuritoare asupra acestei populațiuni interesante care, venită de așa de departe, a poposit și s'a măcinat prin aceste meleaguri, nemai lăsând nici o urmă, afară doară de amintirile pe care le mai păstrează unii din bătrânii cari i-au cunoscut.

Prin Cerchezi se înțelege, ca numire generală, toate popoarele care trăiau pe povârnișul nordic al lanțului caucazic, pe câmpiile Cubanului până la Anapa și de aici dealungul pantei sudice a acestui lanț de munți, pe coastele ostice ale Mării-Negre până în țara Ubychiei.

Vecini la hotare cu Rușii, au purtat războaie cu aceștia, până ce în 1849 au fost înfrânți și supuși cu desăvârșire.

După complecta înfrângere din 1864, au emigrat în număr de 400 000 în Turcia, din care număr o parte au fost așezați în Europa, în Bulgaria și Rumelia ostică ²⁾.

1) Ad. Berger, *Die Bergvölker des Caucasus* in Petermann's Mittheilungen 1860 Cap III Tsherkessicher Stamm pg 169.

2) C. Iirecek, *Das Fürstentum Bulgarien* pg. 146

Din numărul de 10.000, destinat pentru regiunea Siștovului, Nicopolei, Rusciucului, s'au așezat și în Dobrogea, în anul 1864 ¹⁾).

După alții numărul lor total se socotea la 250.000, din care s'au făcut și așezările lor din Dobrogea ²⁾).

Peters îi găsește în *Ballăgești*, în număr de 67 case, în *Giulpınar* (Fântâna rozelor), și într'un sat nou locuit, *Subaschi*, la sud de Rassova. Unii din ei erau înrolați ca soldați în armată ³⁾).

Deși sprijiniți de administrația turcească, ei duceau o viață mizerabilă, din punct de vedere economic, nu mai bună decât a Țiganilor. Era un popor viteaz și primitiv, de păstori, prea puțin deprins cu viața agricolă. Hoți de drumuri și de vite erau, și din această pricină au fost o foarte mare povară pentru populațiunea creștină agricolă și chiar pentru mahomedanii vecini.

Serveau în armată în cavaleria neregulată.

Ca și mahomedanii își rădeau părul, purtau mustăți și o barbă deasă. Erau foarte buni călăreți și infanteriști.

Femeile lor rivalizau în frumusețe cu cele georgiene, Fecioarele purtau o cingătoare de piele, care le strângea așa de tare pieptul încât oprea dezvoltarea sânelui, așa că tinerele fete atrăgeau atenția prin această lipsă completă a frumuseții femeiești. Cingătoarea pe care o purtau nu avea dreptul s-o rupă decât bărbatul, în ziua nunții cu vârful cuțitului. Fetele erau vândute de către părinții lor, iar în lipsa acestora, negustoria putea să fie îndeplinită chiar de către frați.

Un bărbat își putea vinde deasemenea frumusețea vinovată de adulter.⁴⁾

1) *Nouvelles annales de la géographie et de l'histoire*. Paris 6 série tom I (11 année) 1865 pg. 370.

2) *Ergänzungsblätter Zur Kenntnis der Gegenwart*. Herausgegeben von H. J. Meyer redigirt von Dr. Otto Dammer Erster Band. Hildburghausen, Verlag des Bibliographischen Instituts 1866(8) pg. 35; Fr. Hellvald, *Die heutige Türkei*. Schilderung von Land und Leuten des osmanischen Reiches in Europa vor und nach dem Kriege von 1877—78 Leipzig 1878—1879, 2 vol. vol. I pg. 249—310 despre Bulgaria, Dobrogea, și Cerchezi.

3) Peters. *Grundlinien Zur Geographie und Geologie der Dobroudsha* pag. 54.

4) Asupra obiceiurilor, de altminteri foarte curioase, care le caracterizează viața lor se poate vedea descrierea foarte amănunțită și interesantă a lui Frederic Dubois de Montpéroux, *Voyage autour du Caucase chez les Tcherkesses et les Abkases*, Paris 1839, 6 volumes, vol. I. pg. 114—145.

În Dobrogea ei s'au așezat în *Slava cerchezească, Armullia, Ortachioi, Canlâ-Bugeac, Camber, Isaccea, Accadân, Bașchiot, Almagea etc.* Ca amintire a existenței lor de odinioară, în Dobrogea, e numele satului *Slava cerchezească* din plasa Babadag.

După războiul din 1877-78 ei au emigrat din Dobrogea, unde nu s'au mai întors. ¹⁾

Pe lângă toate celelalte naționalități, care au locuit și se mai află încă în Dobrogea, la orașe se găsesc Armeni, Greci, Polonezi și Evrei.

Un sat de Greci îl indică I. Ionescu de la Brad. „Les Grecs habitent les villes ; nous n'avons trouvé qu'un seul village de 29 familles qui apres avoir séjourné de l'autre coté du Danube, en Bessarabie, sont venues s'établir dans la Dobroudja ²⁾).

După Lejean, îl cunoaște și Peters, care spune că satul avea 30 familii.

Pe lângă aceasta, Grecii locuiau în orașe ca negustori și cârciumari.

De asemenea erau și buni cârmaci. Viscovich dă pentru Tulcea 1500 locuitori Greci, care număr î se pare mic lui Peters. Grecii se aflau încă 500 în Sulina, 800 în Constanța, iar în Măcin și Babadag câte 50 ; la țară, împreună cu numărul din satul *Alibechioi*, atingeau cifra de 1000. Se ridică totalul cam la 4000 locuitori.

După ce însă pădurile din apropierea Tulcei au fost cu desăvârșire devastate și n'au mai avut lemn pentru lucrul corăbiilor, această populațiune a început să se ocupe și cu alte îndeletniciri. ³⁾

În Dobrogea se găseau odinioară și Arabi, ca în satul *Dokousagatsch*, lângă Bazargic. „Elle se compose d'Arabes de Syrie, appelés là il y a quelques années par un pacha qui avait remarqué l'aptitude agricole de cette po-

1) Brutus Cotov, *Din trecutul Dobrogei* în Dunărea de jos An. I No. 4 5, 6, Idem, *Cerchezii* (nu ueam dispărut din Dobrogea) în *Analele Dobrogei* 1921 (An. II) No. 3 pg. 394-416.

2) I. Ionescu *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja* pg. 82

3) Pentru satul *Alibechioi* vezi C. Iirecek, *Geschichte der Bulgaren* pg. 575 unde dă numărul de 217 suflete.

Lejean, *Ethnographie de la Turquie européenne* pg. 14; «Une ville toute moderne, la Soulina, est peuplée en grande majorité de commerçants grecs, qui y ont succédé aux Russes chassés il y quatre ans.»

pulaŃion ; elle se compose de cinq villages dont un *Arab-Keui* 6tait en ruines en 1854. Les autres paraissent avoir prosper6. ¹⁾

Despre d6nŐii pomeneŐte Ńi Papadopoulos VreŃos ²⁾
Ői Ubcini ³⁾

1922 Octombrie 9 Sibiu

Alex P. Arbore

Profesor la liceul «Gh. Laz6r»--Sibiu

1) *Ibidem* pg. 31.

2) *La Bulgarie ancienne et moderne* Leipzig 1866 pg. 151.

3) *La Dobroudja et le delta du Danube* in *Revue de G6ographie* 1879

PEGASUS INHAMAT

— FR. SCHILLER —

La târgul pentru vite, din Megidia poate,
Printr'alte multe mărfuri de valoare
Aduse un poet cu pletele pe spate
Pe al muzei armăsar, Pegasus, spre vânzare.

Și necheza voiosul armăsar,
Se frământa pe loc ca la paradă,
Iar lumea sta în fața lui, grămadă.
„Ce nobil armăsar, spuneau, ce mândru... Dar,
„Păcat! Aripile din spate l-au stricat!
„Cât ar fi fost la tras de minunat!
„Ca rasă e ceva destul de rar!
„Prin aer cine dracu-l va mâna?
Și nimeni banul nu și-l da.
Târziu fu unul curajos:
„Aripile, gândi el, drept, n'aduc folos,
„Dar le poți tunde sau lega
„Și-i cal de tras nu alt ceva!
„Cinci sute lei îți dau, mai mult nu face!
Poetul mulțumit că marfa și-o desface
Intinse mâna, prețu-i numărat,
Iar Badea Stan cu calul a plecat.

Acasă calul fu 'nhămat.
Dar cum simți pe urma lui povară,
Fugi grozav încât părea că sboară,
Și-aprins de-o nobilă mânie a sfărmat
Aproape de un mal căruța.
„Pe-această gloabă îndrăcită, Stan gândi,
„La car n'am s'o mai pun! Cercarea-ți dă inteligență!

„Dar călători am mâine 'n zori de zi
 „Si-l pun înaintaş la diligenţă.
 „C'un ducipal ca el, eu las doi cai acasă—
 „Ei hei !.. Cu timpul gâtul i se lasă!

Fu paşnic la 'nceput. Dar calu 'ntraripat
 Grăbind la mers, sbura trăsura săgetând,
 Apoi, privirea către ceruri întorcând,
 Ne-obişnuit să meargă pe pământul tare,
 Lăsă 'ntr'oparte-a roţilor cărare,
 Sburând în curmeziş prin ape, bălţi şi-ogoare.
 Cuprins de groază-i ori ce călător,
 N'ajută frâu, nici strigăt de-ajutor —
 Pân'ce, spre spaima tuturor,
 Trăsura sfărămată s'a oprit
 Pe vârful unui deal împădurit

„De-o merge-aşa, nimic nu fac!
 „Işi spuse Stan cu faţa gânditoare.
 „Nici când cu asta nu mă 'npac!
 „Ia să vedem: Acestui smeu eu oare
 „Prin munci şi post nu-i vin de hac?
 Cercarea fu făcută. Calul cel frumos
 O umbr'ajunse după patru zile.
 „Al meu eşti! Badea Stan îşi spuse bucuros
 „Si-acum să mi te puncem noi
 „La plug cu cei mai straşnici boi.

Aşa făcu. Şi toţi au răs de-acest convoi:
 La plug un cal cu-aripi alături cu doi boi.
 Zadarnic smeul cea din urmă forţă-şi da
 Odată să mai ia străvechiul sbor.
 E totu 'n van; vecinii nu dau zor,
 Iar mândrul cal în pasul boiler mergea.
 De multă 'npotrivire-i consumat,
 Puterile îi sunt secate, —
 Divinul cal, de chin încovoiat,
 În ţărnă cade şi se sbate.

„O, gloabă ticăloasă,“ Stan atunci sbucni,
 Lovind cu biciul necurmat.
 „De vr'un folos la plug de nu poţi fi,
 „Un potlogar cu tine m'a 'nşelat!

Și 'n timp ce încă de mânie-aprins
 Isbea cu biciul, către el întins
 Un mândru călător din drum s'a abătut.
 Răsun'o o liră 'n mâna lui ușoară,
 Și 'ncins e păru-i blond de-o fășioară
 Ca un colan gingaș din aur roș bătut.
 „Dar încotro cu — acest convoi ciudat?
 Țăranului din depărtare i-a strigat.
 „Un vultur și doi boi ! Ce — alăturare !,
 „Așa ceva n'aș fi crezut cândva !
 „O clipă, două, nu vei vrea
 „Să-mi împrumuți tu calul spre 'ncercare ?
 „Ia seama bine, minune vei vedea !

Iar ducipalu-i deshămat ;
 Surâzător îi sare tânărul pe spate.
 Cum simte calul mâna de ne'nduplecat,
 El sforăie și e ne-astâmpărat.
 Și fulgere trăsnesc privirile 'nfocate.
 El nu mai e ființa de-altă dată,
 Ci ca un spirit, ca un zeu arată.
 Rostogolesc furtuni a lui aripe...
 Apoi ochind spre sfera plină de-astre,
 Și mai 'nainte de slârșitul unei clipe.
 Dispare 'n înălțimile albastre.

Trad MIHAIL PRICOPIE

INSEMNĂRI

— PIATRA DIN PRUNT —

Întâmplarea mă duse astă-vară pe-o stradă din Prunt în Braşov.

Casele mici, uniform ascunse de verdeaţă, nu mă interesau, — nimeni nu mi-a aruncat vr'o privire binevoitoare dela fereastră. Mergeam privind pietrele caldarâmului bătute şi lustruite de paşii muritorilor şi apele vremei.

O, pietrele! De multe ori am cercat să prind suletul şi cuvântul pietrelor reci! Îmi mână sufletul spre ele vibraţiile atavice din generaţiile ce adorau zei de piatră? De câte ori oamenii m'au privit muţi, am ascultat chemarea pietrelor şi n'am cunoscut primire mai bună ca a pietrelor drumului!

Mergeam pe strada cu pietre lustruite, printre care ierburi groase crescuseră îmbrăţişându-le.

O piatră, pe care razele soarelui, căzând printre crengile unui copac, schiţau arabescuri săltăreţe, mă opri în cale. Avea faţa regulată de daltă, lustruită de paşi şi ape. Printre săltăreţele arabescuri, proiectate de crengi şi raze, silabisii cu mirare cuvinte. Scrisese ceva dalta, cursul lucrurilor se silea să şteargă... Citii în veche românească: „† Făcutu-s'au acest pod de dumnealui Haġi Radu Iliaşu, anul 1842“.

O, piatră, pe care un gând pios te-a zidit în bolta unui pod din Prunt acum 80 de ani şi pe care nepăsarea şi dispreţul, pentru ce ai fost, te-a aruncat în drum, fii binecuvântată!

Eşti în rândul multor glorii, mângâe-te!

Tu ai dat de-acolo, din drum, inimei mele răspuns mulțumitor întrebărilor, ce m'au pironit o clipă asupra ta! Mi-ai spus de drumul spinos, ce l bătuse dumnealui Hagi Radu Iliș la Ierusalim, de sufletul lui înoit prin călătoria pentru credință, de lacrimile de bucurie cu care te-a stropit el când a zidit pod peste o apă,—și mi-ai spus că și aici pietrele au suflet și cuvânt, când oamenii, coborâți în pivnițele liniștei lor, tac! Parcă te-aud strigând de-acolo urmașilor dumnealui Hagi Radu Iliș: Inoiți-vă sufletele! Zidiți pod peste ape!

IN BĂLTI-BASARABIA

(1919 APRIL)

La o masă, într'un colțișor, unde o dulce penumbră aburea crispările fețelor și gesturile îndrăznețe, căci începuse acolo o discuție aprinsă, înaintea paharelor de ceai, auzii pe unul:

„Te înșeli, vă înșelați. . . Suntem o generație condamnată, noi suim Calvarul, călătorim în necunoscut. Am sfărâmat o muncă de zeci de ani, am rupt scara valorilor, am tăiat firul conducător în labirintul lumii și am rămas dibuitori în noapte.

Nu uitați, e mare puterea întunericului, e mai puternică de cât viața! Dar în acest întuneric nu ne rămâne de cât o singură rază, — ea ne vine din altă parte! N'o să mai fim slavi? Ei bine, am rămas oameni, ne este mai ușor să fim oameni! Raza ce licărește acum, pentru că suntem rătăciți prin ruinele ce le-am așternut noi înșine, e raza umanității, — să ne îndreptăm pe firul ei.

Acea licărire vestește că undeva, departe, e un far ce arată limanul. Acolo nu e nația cutare sau cutare. Acolo e omenirea întreagă, acolo e umanitatea!“

Vorbise un tânăr basarabean despre care ceilalți spuneau că e „gumanist“!

— *Vade retro!* îi strigă un altul, în glasul tău cântă paserea nordului, care a dorit totdeauna vânat din țările

calde ! Uți că fiecare pasăre își are cântecul, iar noi trebuie să-l cântăm pe-al nostru sau să murim !

— . . . sau să murim . . . Îngânără visători câțiva.

Fiecare privi împrejur, fiecare gata să vorbească. Era o discuție deschisă, în care nu se spusese cel din urmă și cel mai hotărâtor cuvânt. Dintre tineri începu unul, ca pentru sine, cu un glas ca și cum ar voi să facă loc cuiva prin mulțime. . .

„Să vedem, să vedem, răbdare ! Gumanistul fascinează totdeauna ca aurora boreală, cu frumuseți ale unei lumi, pe care încă nimeni nu le-a văzut și care tocmai de-aceea sunt mai atrăgătoare.

O, pe toți îi farmecă poezia care cântă viitorul, dorul de mai bine. . . dar, să fim simpli, să fim practici. Ce spune domnul ? Că am sfârșit o muncă de zeci de ani ? A cui era munca ? A noastră ? Am rupt scara valorilor, dar valorile ale cui erau ?

Dragii mei, să nu ne înșelăm ! Munca aceea de zeci de ani, scara valorilor după care socoteam ce e bine și ce e rău, erau ale slavismului. Ce-a fost slavismul ? E destul să spun că patrona Rusia și țarismul, robia cugetărei și absolutismul politic. Să fim mulțumiți pe Calvarul și'n întunericul nostru : suntem liberi să tăem în stâncile Calvarului și să scoatem din el piatra de temelie pentru clădirea viitorului nostru, iar lumina nu va întârzia ; soarele răsare !

N'om mai fi mercenarii slavismului, dar scăpați din cătușile lui, să n'alunecăm, să nu ne perdem în vânt ca cenușa netrebnică. Avem datorii de implinit.“

Și tânărul se opri și sorbi din paharul de ceai auriu. Toți tăceau, dar după fețele lor se cunoștea că în fiecare e o frământare. Toți căutau răspuns la întrebarea sufletului lor.

În penumbră acest colțisor cu masa lui și cu acești tineri gravi părea scoborât dintr'un tablou cu un sfat de regi, dintr'o icoană a Cinei cei de taină. Fiecare-și răscolea sufletul, fiecare-i cerceta tainele, căci fiecare și'n treba puterile, încotro îl mână.

Când tânărul reîncepu, fețele tuturor se luminează : era reflexul luminei din suflete.

„Putem fi guma niști? O, nu departe, ci împrejur, în urma noastră și-alături de noi e sumedenie de popor moldovenesc, românesc. Acest popor a rămas departe de treptele scării valorilor pe care am sfărâmat-o noi. . . El n'a văzut în slavism de cât cinstitele fețe ale nacialnicilor asupritori, cari s'au dus, și azi el nu vede și nu plânge nici o ruină. În sufletul lui n'a murit nimic.

Am auzit deunăzi — în ziua Unirei Basarabiei — de la unul, care spunea altora din satul lui, ce este Unirea: „De-acum, de la Nistru până la Tisa numai plug românesc — ară!”

Suntem fii acestui popor plugar, ce concepe toate după firea lui. În aspirațiile noastre, în clădirea culturii noastre, nu suntem datori nimic acestui popor, pe care trebuie să ne rezeăm? Putem noi să sfărâmăm poporul plugar noțiunea hotarului și a pazei lui? Putem noi când el își cinstește însușirile ce-l disting de alte popoare, ca virtuți, să-i punem însușirile în retorta „gumanismului” și să-l scoatem de acolo proletar internațional?

Toate au o margine în realitate. Cine trece peste margine cu sufletul vândut, e trădător! Dar cât de curat să-i fie sufletul, cine trece, tot e ridicul! Aceasta e sentința pentru ce se despart de popor.

Deci, în sânul poporului nostru și cu el! Datoria fiecăruia este să devie un factor al puterii românești.

Ah, nu mai era un oarecare tânăr basarabean care vorbea, era un apostol; o lumină parcă-i înconjura fruntea, vorba lui cânta sufletelor..

„Strângeți comorile culturii și cultura românească va câștiga, fiți hotărâți și cinstiți și așezămintele noastre nu se vor clătina! Munciți despicând sânul naturei, faceți din înținsul țării stup lucrător, fiecare grăbească-se s'adune cât mai multă miere în celula sa—va contribui la bogăția românească! Și atunci și din prisos vom dărui și...umanității...”

În furtuna sângerosului război poporul nostru și-a recunoscut frații și-a tras hotarul pământului,—de-acum începe munca: De-acum de la Nistru până la Tisa numai plug românesc ară!

Toți tăcură înfiorați.

Din depărtare parcă pătrundea, din larma nopții,
scrâșnete de pluguri care ară, bubuituri de mașini în
activitate, glasurile surde ale unei frământări voioase de
cine știe unde, ca un zuzuit de albine neobosite în stupul lor...

— Da, munca românească a început și munca bi-
ruește...,șopti unul ca deșteptat din vis.

STOICESCU D.

LASĂ LUMEA...

*Lasă lumea, totul lasă
Hai cu mine 'n lunca deasă
Și de acolo pe costișe,
Pe cărările piezișe,
Lângă care curg pârăuri
Mărgenite de dudăuri
Hai! să-ți prinzi la cingătoare
Trei mănunchiuri de cicoare,
Să-ți anini apoi la sin
Busuioc și rozmarin
Și 'n cărbunele costișei
Tot argintul romanitei.*

*Dela jumătat' de cale
Vom privi cu drag de vale
Și-om vedea cum pe irugă
Merge gârla să se scurgă,
Șerpuind cu apa-i sură
Până jos, la iezătură,
Lângă sălcile 'nșirate
Și cu crengile plecate,
Lângă moara de pe prunt
Cu morarul cel cărunț,
Care știe la povești
De te miri și te uimești.*

*Lasă lumea, fii cuminte!
 O să mergem mai 'nainte,
 Prin păduri fără cărări
 Pline numai de cântări,
 Unde ne-or primi cu drag
 Umbra proaspătă de fag,
 Rariștile de-aluniș,
 Freamătul de stejeriș,
 Șoapta crengilor de tei,
 Vraja codrilor merei,
 Pasul căprioarelor,
 Murmurul izvoarelor.*

*Cucul, care e proroc,
 Ne va spune de noroc,
 Pe sus ciocârliile
 Toate bucuriile,
 Din tufiș sticleți și presuri
 Madrigale cu 'nțelesuri,
 Gaițele din păduri
 Glume și cimilituri,
 Iar privighetorile
 Și-or cânta comorile
 De iubire și de dor
 In uimirea tuturor.*

*Lasă lumea!... In pădure
 Taina ei o să ne fure
 Ca un hoț simțirile,
 Gândul, amintirile.
 Adierea dela munte
 Ne va netezi pe frunte,
 Cetini scuturând pe jos
 Pe covorul mătăsos,
 Aducând, în leneș zbor,
 Imbieri de somn ușor
 Și, cu zvonul din poene,
 Greutate peste gene.*

Iar de-om adormi cumva,
Nimeni nu ne-o supăra ;
Visul tău va fi frumos
Ca un basm misterios ;
Ți-or da, poate, tresăriri
Bănuite fericiri,
Și iar, poate, deșteptări,
Ne-om trezi îmbrățișați,
Cu acelaș gând în minte,
Cu acelaș dor ferbinte,
Oprind veacurile 'n loc
Intr'o clipă de noroc.

ROZMARIN

IN DURERE

Vedeți voi negura din crâng,
C'nvăluie pinetul,
Cum se destramă rând pe rând,
Topindu-se cu'ncetul ?
Vedeți și norii cum se duc
Bătuți de vânturi rele?...
Așa s'au destrămat, s'au dus
Iluziile mele.

Cu ele mi-au răpit pe veci
Tot ce-am avut odată
Pe lumea asta mai iubit
Și fericirea toată.
Și de-aș fi vrut să le opresc
N'aș fi avut puterea,—
Dar pentru tot ce mi-au răpit
Mi-au dat în schimb—**durerea.**

Acuma pace nu mai am,
Dar vreau chiar să n'am pace ;
In pieptu-mi clocotesc furtuni,
Furtuna însă-mi place.
Și dacă visu-mi de noroc
S'a dus pe toldeauna,
Lăsați-mi cel puțin atât :
Durerea și furtuna.

ROZMARIN

PE GÂNDURI

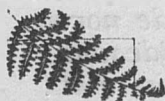
*Vezi cum trec în depărtare
Stoluri lungi de rândunele?
Ca și ele—așa drumețe-s
Toate gândurile mele.*

*Năzuințele le mână
Toldeauna și'n tol locul,
Însă pas cu pas din urmă
Le tol paște nenorocul.*

*Mi-am fost zis cu hotărâre —
Și mi-am zis în multe rânduri —
Să mă las în voia soartei
Și să nu mai cad pe gânduri ;*

*Dar mi-a fost cu nepuință,
Căci nu sunt stăpân pe ele,—
Și tol trec, cum trec în zăre
Stoluri lungi de rândunele.*

ROZMARIN

PRIETENOASE RÂNDUNELE

Prietenoase rândunele
Și lăstuni neastâmpărați,
Bale vânt de Miază-noapte :
Frunza cade, voi plecați.
Voi plecați, plecați departe,
Către zări de soare pline...
Cale bună, păsărele,
Și să reveniți cu bine !

De-aș avea, ca voi, aripe,
Aș pleca și eu în lume,
Ca o umbră neștiută,
Fără țintă, fără nume,
Si, pierdut sub bolți albastre,
In azururi siderale,
Nici prin minte nu mi-ar trece
Să mă mai întorc din cale.

.
Dor mistuitor de-o lume
Mai curată, mai senină,
Vis nebun de-o altă viață,
Nostalgie de lumină, —
In zadar ispita voastră
Ne dă aripi și avânt :
Mâna de pământ ce suntem
Stă legată de pământ

ROZMARIN

LACUL TAȘAUL

(NOTE DINTR'O CALĂTORIE)

de C. BRĂTESCU

Solicitat de d-nul N. Cergău, un Român verde și un vrednic gospodar din satul Cicârâcci, de a studia și a lămuri modul cum s'ar putea înviora acel colț doboegan care înconjoară lacul Tașaul, — un ținut secetos și cu apele scăzute, sau secate cu desăvârșire, — pornesc într'o senină și potolită zi de August spre satul Cicârâcci, însoțit de pictorul Marincea Stănescu și de novelistul Mihail Pricopie. Omul nostru mărturisește că de multă vreme își lământă mintea cum ar putea face din lacul Tașaul un bașin pentru cultura chefalului. Fiindcă în vremea noastră sunt rari asemenea firi care, ridicându-se peste nimicurile zilnice, să se gândească și la opere de pe urma cărora să folosească o întreagă societate, am primit cu bucurie invitația d-lui N. Cergău și iată-mă, înarmat cu câte-va aparate, pe drumul unor cercetări cu un caracter și util și frumos.

De la Constanța șoseaua albă aleargă spre miază-noapte, de-alungul lacului Mamaia (Siut-ghiol=Ba'ta laptelui, numit așa din cauza apei dulci), împrejurul căruia înfloresc nu mai puțin de cinci sate : cătunul Cișmeaua, Palatul Mare, Canara (cu carierele sale de calcar), Cogeaia (un sat mai mult nemțesc) și Mamaia. De la înălțimea podișului pe unde trecem, se desfășură înaintea ochilor o priveliște rară : mai aproape de noi apele lacului Mamaia, de un albastru-argintiu, întinse pe o suprafață de nu mai puțin de 2120 hectare ; apoi nisipurile, scliptoare de albeață, ale perisipului care, întocmai ca o pânză de

argint, desparte lacul de Mare ; și, mai în fund, până la orizont, câmpiile lichide, posomorâte și severe ale Mării Negre. Pentru un ochiu, care s'a deprins cu citirea trecutului unui ținut din privirea formelor sale de relief, caracterul lacului Mamaia de vechiu golf al Mării răsare dintr'odată. Limanele acestea, înșirate de-alungul întregii coaste dobrogene, până aproape de capul Caliacra, înneacănd văile podișului la gurile lor, sunt o adevărată podoabă a naturii pentru provincia noastră. Ele fac farmecul acestor locuri și le dau viață ; fără dânsese Dobrogea ar părea pustie și desolată. Păcat însă că împotmolirea lor merge așa de repede ! De la războiul nostru cu Turcii și până astăzi, prin urmare în vre o 45 ani, lacul Mangaliei bunăoară s'a împotmolit spre coadă pe o lungime de trei kilometri ! Singur lacul Mamaia pare a avea sorți de o viață mai lungă. Dar și el, pe la capătul micilor sale golfuri, începe a se umple cu pământ și a face loc grădinăriilor.

Lacul acesta are o mulțime de izvoare puternice înprejurul și pe fundul său : unele se găsesc pe valea cătuului Cișmeaua ; altele, mult mai bogate, pe vâlceaua Stupăriei (Covanlâc-dere), la apus de satul Palazul-Mare ; în sfârșit altele, și mai bogate, ies din fundul lacului, cam în dreptul satului Canara. Iarna apa nu îngheață deasupra lor, din pricina temperaturii mai ridicate. Bogăția debitului lor se poate deduce și din aceea, că nivelul actual al lacului Mamaia s'a ridicat la 1.80 m. peste fața Mării. Acest prisos de apă se scurge în Marea Neagră printr'o gârlă ce face o cascadă de 1.50 m. și al cărei șuvoi învârtește roțile unei mori din pitorescul sat Mamaia. Improspătat neconținut cu apă subterană și scurgându se neconținut în Mare, lacul Mamaia s'a îndulcit, pierzându-și sărătura sa de la origine. După o analiză făcută în 1906 de laboratorul chimic al Institutului geologic din București, apa lacului nu conține de cât 0,3985 grame de clorură de sodiu (sare) la litru. Prin umare, după Comarova, ar fi cel mai dulce liman al Mării în Dobrogea și ar putea foarte bine servi la alimentarea orașului Constanța, mai ales că duri-tatea apei sale nu este mai mare ca a puțurilor din oraș.

Dincolo de cuptoarele de var și de cârșiile de piatră de la Canara, de unde s'a scos stâncăria pentru zidirea digului și portului Constanța, — un drum de țară se face la dreapta, într'o vâlcea unde, la adăpost de vânturi, e cuibărit satul Cogealia.

După orânduiala gospodăriilor simți că aci locuiesc oameni cu mai multă geometrie în cap. Casele stau înșirate de-o parte și alta a uliței principale întocmai ca soldații în front. Cogealia este un sat mai mult nemțesc. Grădini de legume și vii mărginesc de ambele laturi un golf puțin adânc, ce înaintează pe vale până la marginea satului. De aci, ocolind lacul pe la miază noapte, drumul te poartă printre porumbiște și semănături de pâine albă până la Mamaia.

Un sătuc simpatic acesta și de viitor ! Risipit pe o coastă domoală de podiș, zi și noapte îi cântă idile și balade gârla de la moară și veșnica revărsare a Mării. Un pictor și-a ales un cuib aci ; iar vila Brătianu, în stil românesc, arată ce ar putea fi cătunul acesta în viitor. La Mamaia e capătul de nord al celei mai frumoase plăji din România. Lungă de opt kilometri și largă de câte-va sute de metri, ea nu e de cât digul de nisip pe care și l-a zidit bătaia valurilor și curenții litorali, între apele unui vechiu golf și nemărginirea Mării. La capatul ei de miază zi se revarsă pe o poală de podiș Constanța.

Cu ochii închipuirii par'că deslușesc în ceața viitorului toată splendoarea acestei plăji. Vile, hoteluri, parcuri și băi, în mijlocul cărora înflorește, cu toată grația sti'lului românesc, o drăgălașe vilă regală, — acoperire perisipul în toată lungimea lui de opt kilometri. Vase mici, încărcate de excurs'oniști, taie apele lacului în toate părțile spre satele de pe coastă, unde sunt grădini și restaurante. O linie de tramvai, cu vagoane elegante, servește plaja la intervale dese, până la Mamaia. . . Se va înfăptui aceasta în cincizeci, într'o sută de ani ? Cine știe ? Dacă am trăi în continentul originalilor, unde orașele răsar ca ciupercile în jurul unor exploatări bogate, prefăcerea ar fi încheiată în zece ani. În orient însă ritmul vieții e mai domol ; doar vioiciunea românească l-ar mai putea grăbi câtva.

Până atunci, de la Constanța la Mamaia alergi în căruța țărănească peste dunele uscate, ce curg ca făina printre schițele roților, sau pe plaja umedă și tare, așternută ici, colo, cu bancuri de scoici, în care valurile înspumate trezesc un foșnet nefârșit și monoton. Vântul adună movilițe de nisip peste cadavrele marsuinilor svârliți de Mare pe plaje, ori în jurul buruenilor înalte ; și cârduri albe ca zăpada de pescăruși se odihnesc în jurul bășiilor dulci ale gârlei, sau se leagănă în aer după

pradă, peste apele albastre ale Mării. Priveliștea este dintre acelea care încântă și ochiul și sufletul.

Un pescar ne povestește ceva din obiceiurile chefalului, care emigrează, într-o anumită parte a anului, în cârduri dese de-alungul coastei și, în nopțile întunecoase, se lasă prins cu mâinile de țărani ce se întorc cu căruțele la sate. Luându-mi rămas bun de la simpaticul hangiu de 'ângă moară și de la movilele lui de harbuji și pepeni galbeni, pornesc mai departe spre satul Caracoium (oaia neagră).

Acesta e un sat curat lipovenesc, în colțul de sud-est al lacului Tașaul. Țăranii îi zic, mai scurt, Carachioi (satul negru). O stradă largă și dreaptă, mărginită de case așezate cu regulă și umbrite de salcâmi, iată tipul satului lipovenesc. Privit mai de departe, pare o oază într-o stepă. Fiecare curte are câte o baie! La cârciuma, pe care o ține un moșan, flăcăii și vre-o doi marinari urlă cântece „departe răsunătoare“, după câte-va pahare de rachiu. La altă masă oameni maturi gustă și ei rachiu și ascultă înduioșați la tineri, sau tănuiesc treburi gospodărești. Unii sunt brachicefali bruneți, alții blonzi dolicocefali; dar sunt și blonzi brachicefali. Tipul lor fino-slav răsare bine din barba rară, la unii, și mai cu seamă din pometele pronunțate și ochii puțin cam oblici. Printre ei cunosc pe mult umblatul prin țări streine Cuzmici, pe care, nu știu de ce, lumea îl poreclește „Câdea“. E un lipovean care nu bea de cât ceai. De trei ani s'a lăsat de spirtoase; însă, în cinstea noastră, închină câte-va pahare de vin și bucuros își lasă figura-i caracteristică să fie pictată de pictorul Stănescu.

Cuzmici e un om care știe multe. Imi vorbește, între altele, de fântâna cu apă dulce de pe perisipul ce departe lacul Tașaul de Mare și mi trezește curiozitatea să o văd. „Nici în Constanța nu e apă așa de bună!“ afirmă el și-mi întinde un pahar să beau. Intr'adevar, e limpede ca lacrima și gustoasă, pe când cea din puțurile satului, de și filtrată prin șisturi cristaline vezi, e sălcie. Pentru aceea locuitorii din Caracoium își aduc apa în butoaie tocmai de la Mamaia, cale de șase kilometri, iar pentru ceai, pe care-l beau în mare cantitate, din această minunată fântână, pe care, în glumă, am putea o numi: „Fântâna de ceai“.

Pornesc cu căruța mai departe. O șosea bună duce peste nisipurile perisipului, ce departe lacul Tașaul de Marea Neagră,

spre satele de la nord. În dreptul fântânii ne oprim spre a face o ridicare de nivelment. Rezultatul : *fața Mării e cu 1.90 m. peste fața lacului*. Chiar și fără instrumente, când privești ambele ape de pe o dună mai înaltă, simți bine diferența de nivel. De asemenea, când străbați cu piciorul perisipul lat de peste un kilometru, simți că de la Mare până la Tașaul tot cobori. Ne găsim, prin urmare, în fața unei scăderi considerabile a lacului — *mai mult de jumătate din volumul său a dispărut prin evaporare, căci adâncimea maximă actuală e abia de 1.50 m.*, în dreptul insulei „*Fără-nume*“, — și aceasta datorită anilor de secetă din ultimul timp.

Fântâna din perisip e săpată toată numai în nisip și are o adâncime, de la fața apei până la ghizduri, de 2,26 m. Adâncimea apei e numai cât să intre o găleată, adică vre-o jumătate de metru. Apa e limpede cum e cristalul și dulce. Ea isvorăște imediat ce se scoate din puț și stabilește din nou nivelul. Curios e faptul că fața apei din fântână e la 1.57 *sub* fața Mării, dar la 0.33 m. *peste* fața lacului. Totuși fundul fântânii vine cel puțin cu câțiva centimetri sub nivelul lacului. Aceasta înseamnă că nisipurile care înconjoară fântâna și care formează un perisip lat de aproape 1.500 m., cu dune ce se ridică, la 5 m, și chiar 7 m. peste nivelul Mării, împiedică pătrunderea apei sărate din ambele ape vecine. Prin urmare puțul se alimentează numai din ploile ce cad pe perisip. Dunele se umplu de apă ca bureții și o filtrează în jos, formând bazine mici de apă subterană dulce; iar acestea, căutând a se scurge spre Mare și spre Tașaul, exercită o presiune asupra apei sărate și le împiedică a pătrunde în perisip și a strica gustul celei din fântână.

Nu tot astfel e cazul cu fântâna de lângă băile Mamaia. Aci perisipul are o lărgime mică, abia de vre-o 300 m.; iar nivelul lacului e la 1 m. 80 *peste* fața Mării. Ori unde ai săpa în nisip, dai de apă dulce, care se filtrează din spre lac spre Marea, a cărei față e mai jos. Așa se explică de ce puțul de la băi, săpat în nisip la abia vreo 60 m. de la țărmul Mării, are apă dulce. Totuși, dacă mergi mai adânc, gustul apei se strică, devenind sălcu și chiar sărat.

Un biciu cald și, în goana lor, alergăm pe șoseaua perisipului mai departe, către Gargalac. Dar aci ce surprisă!

Când privești harta Statului Major 1:100.000 din 1882, reti-

părită în 1912 (foaia Cogelac-Caramurat, Seria XII Col. N) vezi un lac frumos, plin cu apă ca și Tașaulul, de care se desparte numai printr'o limbă îngustă de nisip. O podoabă a Dobrogei ! ai zice. O încântare a ochilor obosiți de uniformitatea stepei ! E lacul Gargalâcul. Inșă, vai, ce desiluzie! Astăzi, 28 August 1922, lacul acesta e uscat cu desăvârșire ! Privindu-l de pe perisip, ai impresia că strălucesc pe el ape de oțel. E numai o părere. Fundul uscat și neted a căpătăt, din pricina sărurilor, pe anumite întinderi, reflexe cenușii-argintii, care-ți dau iluzia unor ape liniștite. Și mai ales îți dă impresia de lac singurătatea lui, satul de pe coastă, fundul neted și lucios și marginile sale cu faleze mici, unde profilul podișului se frânge brusc.

Lacul se scurgea înainte în Mare pe o gărlă, a cărei albie din perisip se păstrează și astăzi. Albia e largă, destul de adâncă și cu frumoase meandre largi ca niște torți, iar din loc în loc, în părțile mai adânci, cu apă sărată sau pământ cleios.

La un nivelment pe care-l fac, găsesc țărnul lacului *Gargalde*, acolo unde era marginea apei, cu *O m 94* mai sus ca nivelul Mării ! Pe deoparte seceta, pe de alta nisipurile spulberate de vântul Mării dinspre perisip și pământul adus de ploii de pe coaste, au făcut ca această podoabă a Dobrogei să dispară. Oare să nu mai fie vre-un mijloc de reînviere ?

Meditând asupra acestei întrebări, pornim înapoi în goana cailor, mai ales că nouri grei de ploaie veniau pe deasupra podișului înalt din zare.

Trecem din nou prin Caracoium și de aci, de-alungul coastei de miazăzi a lacului Tașaul, alergăm spre satul Cicârâcci.

Geologicește vorbind, ne aflăm în zona șisturilor cristaline verzi, cele mai vechi pietre din Dobrogea. Această zonă încinge provincia ca un brâu, de la N. W. spre S. E., între Dunăre și Mare și se mărginește spre miază noapte cu linia de fractură Peceneaga-Camena, iar spre miazăzi cu o linie ce ar uni Hârșova cu Mamaia. Lacul Tașaul este în întregime în această zonă. Stratele de piatră sunt puternic cutate și au direcția generală N.W. S.E. Ele se văd bine în falezele de sud ale lacului, iar capetele lor, care ies la ivială chiar și în drumul de țară pe care mergem, par că sunt retezate, dând impresia unui munte tocit până la rădăcină. Roțile trăsorii duruie pe podișul tare și pietros, sfărâmând creștetele ridicate ale acestor straturi.

Dintr'un punct mai înalt, o privesc fermeătoare se desfășoară asupra întregului lac Taşaul. Un ochiu deprins vede că el face meandre și că nu este de cât continuarea văii râului Casimcea. Din toate părțile te năpădește impresia și convingerea că lacul acesta nu este de cât valea, înecată la gură, a unui râu. Explicarea fenomenului s'a dat în două chipuri: unii susțin mișcările epirogenetice negative, adică scufundarea în cea a și în timpuri foarte îndelungate a regiunilor de la nord-vestul M. Negre, ceea ce avu ca urmare pătrunderea apelor Mării pe văile vechilor râuri, transformându-le la gură în golfuri și mai târziu în limane; alții susțin înecarea văilor dobrogene în urma creșterii nivelului M. Negre, fenomen care s'a petrecut după ce s'a deschis trecătoarea Bosforului. Dacă prima teorie susține oscilările verticale ale Dobrogei, bazată pe liniile de fractură ale scoarței pământului în această provincie, pe cutremurele mai dese din zona Focșani-Galați-Mahmudia, pe înălțarea Carpaților în quaternar și scufundarea regiunilor mărginașe de răsărit, precum și pe o sumă de caractere morfologice din basinul Dunării de jos, între care mai ales terasele etajate ale Dunării și afluenților săi;—a doua teorie admite soliditatea blocului dobrogean și a ținuturilor vecine și oscilarea verticală în regiunea Bosforului. Aci, în urma unei mișcări epirogenetice negative, s'a stabilit legătura între Mediterana, cu nivelul apelor mai înalt, și între M. Neagră, ce-și avea nivelul cu vre-o 50 m. mai jos. Umplerea basinului M. Negre cu ape din Mediterana ar fi dat naștere și limanelor de pe coasta dobrogeană. Cercetări viitoare vor limpezi mai mult această problemă.

In sfârșit, iată și satul ^{Sibirava} Cicârăcci, colo în vale: o oază de copaci și vie într'o înfundătură ocolită de podișuri stepice. La marginea lui se desfășoară apele turburi ale Taşaulului. Treceam printre curți mărginite de garduri de piatră netencuită, de lespezi și blocuri verzi, cu multe case ruinate de războiu. De și au atâta piatră la îndemână, oamenii preferă însă chirpicii la clăditul caselor care, astfel, sunt mai călduroase. În satele acestea de stepă încălzitul e una din grijile principale. Gospodarii ard în sobele lor tizic, ciocani de porumb și mai rar lemne, pe care le aduc tocmai din pădurile Babadagului. Apa din puțuri e sălcie, iar cea din lac, de când a scăzut, n'o mai bea nici oile din pricina sărăturii.

În sat facem cunoștință cu primarul, d-l Coman Ciuceanu, un mocan rumen și gras, în vârstă de 70 ani și îmbrăcat în port ardelenesc. El ne dă o sumă de relații asupra trecutului satului, pe care le completez apoi cu cele ce îmi spune gazda „noastră, domnul Cergău.

Când era de 28, 29 ani, ciobanii săi pășteau oile lângă Constanța, cam pe unde e azi Grand-Hotel, adică pe acolo pe unde în vechime se ridica poarta măcelarilor în zidul cetății Tomis. În Cicârâcci s'a așezat la 2 Mai 1882

La început, adică după războiul Crimeii, satul era curat tătăresc. S-a aciuseră înt-ânsul și vre-o trei Turci. Cel dintâi Român sosit a fost Dumitru Chipară Hâra din Săliște și Nicolae Cergău din Cergăul Mare, plasa Blaj, jud. Sibului; însă primul Român căsătorit a fost Nicolae Cergău. El s'a așezat întâi la Idris-Cuius, apoi a trecut la Mamut-Cuius și, de aci, la 1866, în Cicârâcci. De frica Cerchezilor a fugit în 1877 la Anadolchioi și în urmă, liniștindu-se lucrurile, a venit iar în Cicârâcci. Pe la 1882 sosește, necăsătorit, moș Petre Mitrea, cioban la moș Cergău. Pe urmă vine frate-său, Coman Ciuceanu, cioban la frate-său și, împreună cu moș Cergău, fac amândoi o târlă. Femeile însă le lăsaseră la vatră, în Transilvania. Cu familia au început a se așeza în regulă cam pe la 1887—88.

Stau o clipită și mă gândesc. Glasul lui moș Coman îmi sună în urechi ca glasul unui străbun ce povestește vremurile descălecătoare. Și atunci ai noștri se coborau din munte; și atunci ei roiau pe văi spre Mare, dislocând pe Tătari; și atunci în fruntea plugarilor și negustorilor mergeau ciobanii, cari-și lăsau deocamdată soțiile în adăpostul munților; și acum șase sute de ani, ca și acum două mii de ani, ca și acum cinci zeci de ani! Istoria se repetă cu strășnicia unor legi impuse de alcătuirea fizică a pământului nostru.

Astăzi satul este curat românesc, cuprinzând 67 case, deci 67 familii, cu 240 suflete. Cifrele mi le dă simpaticul notar Băcanu, un Brăilean de origină. Înainte de războiu erau 90 case. Locuitorii sunt cu toții Ardeleni și vreo patru familii de Brăileni. Aceștia din urmă au venit de vre-o 26 ani. Socrul colegului M. Pricopie, d-l Chipară, pare cel mai instărit Român din sat. Despre el se spune că și-a cumpărat pământ dela Tătari, plătind hectarul cu o oaie bătrână, care se vindea cu 5 lei. Astăzi locul său

e înconjurat cu ziduri groase și înalte de piatră ca o cetate și, de sigur, pornit astfel pe calea întemeierii, dacă ar fi trăit pe la 1000, 1200, ar fi fost și el un voevod în țara aceasta, ca și acei mărunți voievozi, pe cari-i pomenesc cronicarii bizantini în Dobrogea evului mediu : un Tatul, un Sacea...un Chipară....

La capătul de Nord al Lacului se află cătunul Tașaul, în care locuiesc 33 familii de Români, 34 de Tătari și 18 de Bulgari stabili, pe lângă cari mai sunt vre-o 10 12 familii de Bulgari nestabiliți încă și veniți dela Potur și Sariurt (com. Căsapchioi) Bulgarii din Taș-a-ul fac și grădinărie. Ei sunt cetățeni români dar argații lor sunt și din Bulgaria.

Ceea ce surprinde în aceste sate ortodoxe, e lipsa de biserici. În Cicârâcci nu e nici măcar o casă de rugăciune. Un comitet, înainte de războiu, adunase un fond bănesc în acest scop, dar nimeni nu mișcă spre a-l scoate la lumină și a-l spori Promit din partea Ligii culturale, secția Constanța, un ajutor de 10,000 lei, care se va aduna din serbări. Oamenii mulțumesc, scoțându-și căciulile, dar ideea lasă sceptici pe mulți și îndemnul meu de a reface comitetul pentru adunarea fondurilor pare că nu prea prinde. Pământul, locuit multă vreme de păgâni, întârzie cu ridicarea clopotnițelor și altarelor, de unde să răsunе glasul rugăciunilor și zvonul de clopot. Singure femeile, mai bisericose cer cu stăruință sfântul locaș. O, de-am trăi pe vremea de cucernicie a unui Ștefan cel Mare sau Neagoe Basarab, s'ar înălța și mănăstiri ! S'ar sfinți pământul și numele locurilor s'ar creștina... Până atunci, stăm fără casele lui Dumnezeu și sfărâmăm în dinți nume ca Cicârâcci, Cara-Murat, Cara-Coium, Gargalâc și alte rămășițe de acestea, care te duc spre meleagurile Asiei Mici, sau în stepile Caspice mai curând de cât spre țara lui Mircea cel Bătrân și a lui Vodă Ferdinand.

A doua zi cercetez lacul.

Acum vre-o 15 ani, pe când era plin, 24 năvoade prindeau în zilele bune, până la 20.000 Kgr. pește. Prin anii 1893, 94, se scotea mult biban, babușcă și lin. Intre 1909—12 era mai mult biban. Crapii ajungeau până la 6 Kgr, babușca era mai grasă, ca cea de Dunăre, iar bihanii cei mari cântăreau și 1.500 gr. Acum nu se mai pescuește de loc. Peștii au murit în 1920, dar mai ales în Iulie 1921 din cauza secetei : apa s'a evaporat, sărătura s'a concentrat, râul Casimcea a fost întrebuițat în între-

gime la irigarea grădinărilor, iar Taşaulul, rămânând prea sărat și plin de nămol, aproape toți peștii s'au stârpit. Valurile îi scoteau grămezi la mal, dându-i hrană câinilor și porcilor. „Era o vreme, spune primarul Coman Ciuceanu, că femeia punea de mămăligă și bărbatul alerga la lac, băga plasa și venia cu 20 de crapi!”

— Atunci, ce-i de făcut? întreb eu.

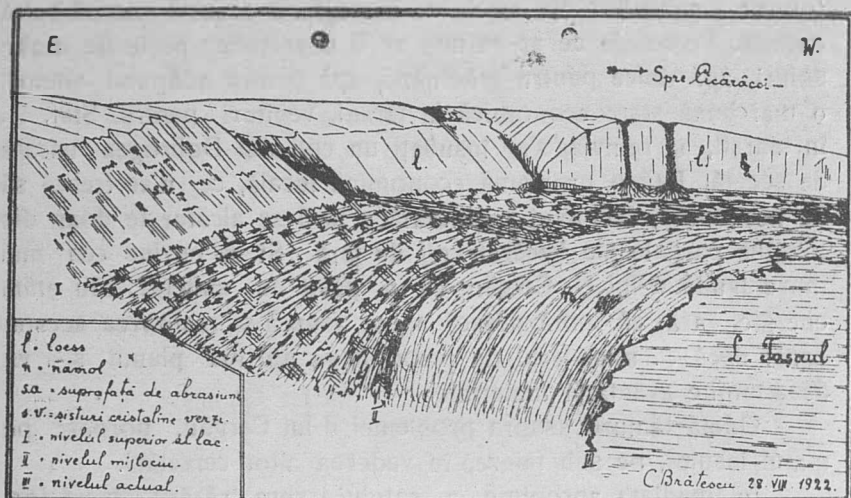
— Un canal, domnule, de la Mamaia la Taşaul, ca să se umple lacul din nou cu apă dulce.

Ideea nu e nouă. De aceea ea este înrădăcinată în mintea tuturor locuitorilor din satele ce înconjoară această imensă baltă moartă. Foloasele ce ar rezulta ar fi neprețuite: pește de multe soiuri, apă dulce pentru grădinării, apă pentru adăpatul vitelor, o mai bună stare economică la țărani, venituri pentru Stat, . . . în sfârșit, ar reînvia, s'ar însufleși un colț din Dobrogea uscată de secetă. Iată o problemă economică locală, ce n'ar trebui să fie nesocotită, căci avuția generală a țării se alcătuește doar din avuțiile parțiale ale fiecărui colț de țară. Și se cuvine cea mai mare laudă d-lui N. Cergău, că a găsit în sufletul său atâta energie, încât să îndrăznească a lua asupra-și realizarea acestui canal dacă. . . ministerul de resort îi va aproba planul și-i va da anumite avantagii materiale.

Odată lămurit asupra problemei d lui Cergău, pornesc pe malul lacului, pe sub faleze, în vederea altor cercetări.

În imediata apropiere a sa'ului, spre răsărit, lacul formează un golf rotund, mărginit de maluri înalte de loess, — a cărui bază merge mai jos ca nivelul mării — și de coaste pietroase de șisturi verzi, ridicate în picioare și aplecate spre SE. Loessul umple, până la înălțimea marginii podișului, o vale veche, scobită în stânca regiunii sau, mai bine zis, nivelează un relief preloessian. Din aceste date rezultă două concluzii: una, că albia lacului Taşaul este cu mult mai veche de cât depunerea lutului galben și datează, de sigur, mai ales din diluviu, când s'a îndeplinit acea eroziune eroică a reliefului dobrogean, ale cărei urme le vedem pretutindeni azi, când agentul de eroziune a dispărut; și cealaltă concluzie, întemeiată pe prezența loessului sub nivelul Mării, ceea ce arată că, după depunerea acestei roce s'a petrecut o schimbare de nivel a apelor față de ucat, fie prin scufundarea generală a regiunii, fie prin ridicarea nivelului Mării Negre.

Între falezile pomenite, la baza cărora nivelul superior al lacului, pe când era plin, a însemnat prin bătaia valurilor dunga unui țârm și între actualul țârm al lacului scăzut, se întinde o plajă puțin aplecată, — nămolosă în dreptul malurilor de lut, dar plină de sfărâmături de pietre în dreptul falezelor de sisturi. Plaja aceasta arată, pe alocurea, capetele retezate de valuri ale stratelor de piatră. E o suprafață de abraziune. Pe la mijlocul ei, un nivel mijlociu al lacului a însemnat dunga unui țârm mai vechiu. Alăturata figură ne dă o icoană credincioasă a celor trei niveluri și a falezelor ce mărginesc lacul.

Din pricina sărurilor din apa lacului, baza falezelor, până la înălțimea unui stat de om, e albă, de parcă ar fi unsă cu var. În unele părți, spre exemplu la capuri, unde bătaia valurilor a fost mai activă, stâncile par stopite cu var. Acest brâu albicios, care înconjoară lacul, arată bine scăderea apelor sale și, la un nivel ment pe care-l fac, găsesc în unele locuri 1.70 m., în altele 1.97. Diferența aceasta de cifre provine de acolo, că marginea superioară a dungii albe nu e precisă, fiind mai înaltă la capuri, unde valurile au bătut mai tare și mai joasă în adăposturi. Însă, de oare ce fața actuală a lacului e la 1.90 m. sub nivelul Mării, este evident că cifra precisă a nivelului superior al lacului Tașaul trebuie să fie de 1.90 peste cel actual, adică exact nivelul M. Negre.

Golful rotund de lângă satul Cicârâcci este închis de o mică peninsulă, și ea rotundă, și legată de uscat printr'un gât îngust. Neavând nici un nume, o botezăm „*Peninsula lui Cergău*“, în cinstea învățătorului din sat, un însuflețit absolvent al școlii normale din Constanța, care, în dragostea lui pentru frumusețea locului, intenționează să-și clădească acolo o casă.

Peninsula aceasta are o înălțime de 4.54 m. dela fața actuală a lacului, adică 2.64 m. peste nivelul Mării. Dela bază până deasupra este întregă de piatră. In falezele sale, aproape de două ori cât omul, arată strate de șisturi verzi, cu aceeași aplecare ca și în restul regiunii. Capetele acestor strate sunt retezate pe o suprafață plană, în cât peninsula pare o veche suprafață de abraziune, rămasă în chip de terasă. Și ruptura de profil între fața ei orizontală și panta dealului de care se leagă, ar fi o dovadă în plus. La această concluzie ne-ar duce și cercetarea unei a doua peninsule, la jumătatea distanței dintre Cicârâcci și Caracium. Ne-având nici aceasta nume, îi zicem „*Peninsula Viilor*“, după viile ce acoperă coasta vecină. Ea nu se deosebește întru nimic de peninsula lui Cergău, nici prin formă, nici prin dimensiuni și nici, mai ales, prin înălțimea ei peste nivelul Mării, sau prin ruptura de profil între suprafața ei orizontală și coasta dealului. Aflându-se amândouă la acelaș nivel, ar putea fi considerate ca resturi ale aceleiași terase marine de abraziune.

Aci însă vine greutatea. Sunt ele într'adevăr vechi *terase marine*, sau sunt numai niște simple *terase de eroziune*?

Să analizăm puțin.

Cea mai mare parte a Dobrogei centrale iese din apele Mării după Sarmatic. Prin urmare, văile care scobesc podișul provinciei încep a se schița după această perioadă geologică; iar sculptarea lor eroică, după cum am afirmat-o și în altă parte, se face în diluviu, când bogăția precipitărilor atmosferice a înlesnit o eroziune mai activă și mai puternică. In tot timpul diluviului numeroase dovezi — precum sunt: terasele Dunării și ale afluenților săi din cursul inferior, apoi fundurile de piatră ale văilor dobrogene, aflate azi, spre gurile lor, sub nivelul Mării, — ne arată una din două: sau că regiunea întregă s'a înălțat treptat, cu pauze, care au îngăduit formarea de terase, sau că nivelul Mării a scăzut în etape, ceea ce a îngăduit naș-

terea aceluiaș fenomen. Câtă vreme a durat însă înălțarea uscatului, sau scoborârea nivelului Mării, atâta vreme râurile au adâncit văile mereu, iar Marea n'a avut nici de cum posibilitatea să înunde aceste văi, pentru a creea terase. Dacă ar fi să căutăm terase marine, ar trebui să le căutăm pe coasta Mării, iar nu în cuprinsul văilor ce se deschid în ea, chiar când capelele acestor văi sunt ocupate de limane; căci aceste limane, după cercetările făcute, și-au luat naștere târziu, după depunerea loesului, adică pe la sfârșitul quaternarului, în urma scufundării din nou a regiunii, sau a ridicării din nou a nivelului Mării Negre.

Așa fiind, e clar că cele două peninsule, cu suprafața lor orizontală, retezată în stratele șisturilor cristaline verzi, nu pot fi resturi de terase marine, adică vechi suprafețe de abraziune, ci, pur și simplu, terase vechi, din diluviu, ale râului Casimcea.

Aceeiași origine o are și „*Insula fără nume*“, care pe stâncile sale ce'e mai înalte are o cotă de circa 5 m. precum și „*Insula Mocirlei*“, astăzi peninsulă, cu o cotă de 15 m. în vârf (pe hartă: Ceair-ada, pe coasta de N. a lacului).

„*Insula fără nume*“ e un câmp pietros, acoperit de puțin pământ vegetal și cu iarbă de stepă. Coasta ei de N. e mai stâncoasă și se termină cu mici faleze; iar la colțul de S W și S E crește stuț. Suprafața ei este de circa 70.000 metri pătrați. Într-o vreme, pe la 1892—93, un oare care din Antachă semăna acolo mei și orz; iar alții intenționau să o planteze cu vie.

Drumul pe sub falezele lacului,—pe care se cațără rugii de mure întocmai ca iedera, purtând povara ciorchinilor mari și negri,—este greu, din pricina pietrelor, bolovanilor și lepezilor de șisturi verzi. De aceea îl părăsim și urcăm deasupra pe podiș.

Acum problema s'a limpezit. Privind încă odată întinderile posomorâte ale Mării Negre și apele argintii ale Tașaulului, care acopere o suprafață imensă de 2183 hectare, precum și va'ea Casimcei, ce se pierde printre dealuri spre miază noapte, îmi recapituliez datele principale culese în această scurtă excursie de două zile. Așa dar, însemnând nivelul Mării cu zero metri,

Lacul Mamaia se află la 1 m. 80 peste fața Mării;

Lacul Tașaul se află la 1 m. 90 sub nivelul Mării;

Țâmul lacului secat Gargalâc e la 0 m, 94 peste fața Mării;

Distanța între lacul Mamaia și Gargalâc : 6 Km.

Și acum să trecem la partea utilă. Tăinuind puțin cu d-l N. Cergău, d-sa se hotărăște a înainta autorității de resort următorul memoriu :

Domnule Ministru,

Subsemnatul *N. Cergău*, proprietar domiciliat în comuna Cicârâcci din jud. Constanța, în numele locuitorilor din cele cinci sate așezate pe malurile lacurilor Tașaul și Gargalâc și anume : *Cicdrâcci, Caracoiu, Tașaul, Șahman și Gargalâcul-mic*,— am onoarea a solicita atenția D-voastră asupra prezentului memoriu, cu rugămintea de a interveni să se rezolve în mod favorabil o chestiune atât de importantă și de urgentă, ca cea de față, menită nu numai de a creea o mai bună stare economică și o mai mare înlesnire de trai locuitorilor din sus numitele sate, dar și de a procura Statului venituri frumoase de pe urma unor bunuri, care astăzi nu produc nimic.

Domnule Ministru,

De vre-o câți va ani încoace, din cauza secetei care a stăpânit în părțile dinspre Mare ale Dobrogei —părți care și în anii mai ploioși sunt mai secetoare ca restul provinciei, după cum ușor vă puteți convinge, privind o hartă pluviometrică a României—apele lacului Gargalâcul au secăt cu desăvârșire, rămânând în locul frumosului lac de odinioară un fund albicios de nămol, iar apele lacului Tașaul au scăzut, după un nivelment făcut în luna August, acest an, cu aproximativ 1 m. 90 sub nivelul Mării. Râul Casimcea, care se varsă în vârful lacului Tașaul, nu mai are debitul de apă de odinioară, din care cauză nici nu poate ajunge până în lac, cu atât mai mult, cu cât el este întrebuițat în întregime la irigarea grădinilor de zarzavaturi de pe valea sa. De altă parte, lacul neavând izvoare ca *Mamaia* (Siutghiol) și fiind cu desăvârșire izolat de Mare prin dune de nisip, el este condamnat să primească apă numai din puținele ploi care se abat peste această regiune. Din această cauză, apele lacului evaporându-se mereu de secetă și căldură, sărătura apei s'a concentrat și tot peștele, care popula până acum un an, doi, această imensă întindecă de apă de 2183 hectare, a murit, rămânând

lacul aproape pustiu de aceste viețuitoare. Mi-a fost dat să văd în luna Iunie 1921 cum valurile scoteau la țarm grămezi de pește mort, cu care se nutriau câinii și mascuții satelor de pe maluri. După o analiză făcută în laboratorul de chimie al Institutului geologic al României în anii 1906—1907, sărătura apei din Tașau era de 25 grame, 6300 la litru. Astăzi însă această sărătură e mult mai concentrată, ceea ce a provocat mortalitatea peștelui din lac.

Această stare de lucruri, după cum ușor se poate înțelege, este dăunătoare nu numai Statului, care pierde un izvor de câștig de pe urma pescuitului, dar și locuitorilor, cari sunt lipsiți de o hrană substanțială, precum și cirezilor de vite, care nu se mai pot adăpa ca mai înainte din apele lacului, fiind prea sărate, ci sunt condamnate a-și potoli setea cu apa sălcie și săracă din puțurile săpate prin satele din prejur.

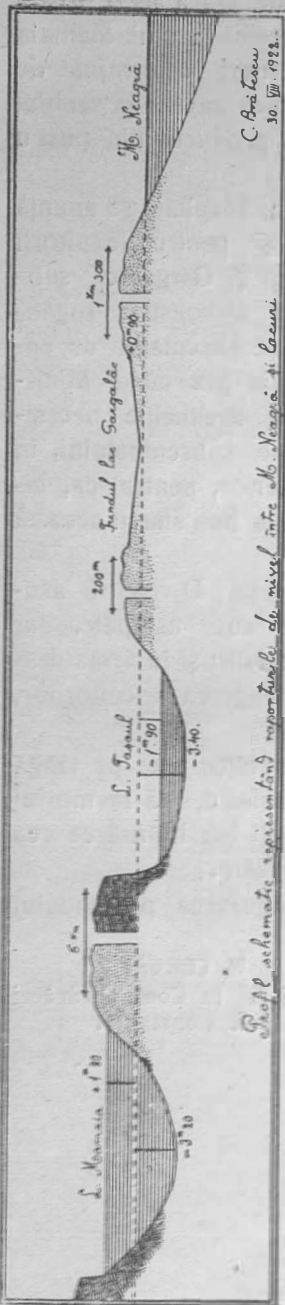
Drept aceea, ca unul ce întotdeauna am căutat să înțeleg cauzele răului și să fiu săritor la îmbunătățiri, cercetând mijloacele cele mai eficace pentru a ajunge la un rezultat practic și folositor nu numai mie, dar și societății, — cercetând și chibzuid, am ajuns la următoarea soluție, pe care o supun atenției D-voastră, rămânând ca Excelența Voastră să bine voiască a lua măsurile de cuviință pentru remedierea răului.

Iată această soluție.

Lacul Tașaul are astăzi o adâncime maximă de 1.50 m., în apropierea insulei de piatră din mijlocul său. Fundul de piatră al lacului, din cauza nisipului spulberat de vânturi din spre dunele Mării și din cauza prafului și a pământului adus de vânturi și ploi de pe coaste, s'a acoperit cu un strat gros de nămol; iar apele lui, bătute de vânt, ridică valuri tulburi, care și ele, prin nămolul ce-l conțin, împreună cu sărătura, împiedică cultura peștelui, căci acest nămol, intrând în urechile peștilor, îi omoară.

Lacul Tașaul a scăzut sub niveul Mării cu 1.90 m. Dacă ar fi legat cu Marea printr'un canal, atunci el s'ar umple cu apă cum era odinioară și adâncimea lui ar crește de la 1.50 m., cât e azi, la 3.40 m. Însă nu aceasta este soluția pe care voesc a o propune.

De altă parte, în apropierea lacului Tașaul, la aproximativ 5 km. spre miazăzi (sau 6 km. cu cotituri) se află lacul Mamaia,

un lac cu apă dulce, având numai 0.3985 grame sare la litru, și un nivel de apă peste nivelul Mării de aproape + 1.80, după cum rezultă dintr'un nivelment făcut în luna August 1922.

Dacă s'ar lega, printr'un canal în pantă acest lac al Mamaei cu lacul Tașaul, atunci acesta din urmă s'ar umple cu apă dulce cu încă aproximativ 1 m. înălțime (0.80 m. din 1.80 m. rămânând pentru panta canalului pe lungime de 6 Km.) și astfel s'ar realiza în lacul Tașaul o adâncime maximă de 4.40 m.

În asemenea caz și lacul Gargalac, astăzi cu desăvârșire uscat, situat imediat la Nord de l. Tașaul, ar primi apă din apele crescute ale lacului Tașaul și s'ar putea scurge în Mare printr'o veche gărlă ce dăinuește și astăzi, dar care, evident, nu mai curge. Astfel s'ar putea înlesni intrarea chefalului din Mare în Tașaul, care ar deveni un admirabil basîn pentru cultura acestui pește prețios.

Pentru a evidenția mai bine cele de mai sus, îmi permit a da aci un profil schematic, reprezentând starea actuală a nivelului celor trei lacuri raportate la nivelul Mării Negre.

Prin realizarea canalului dintre lacul Mamaia și Tașaul nu se poate aduce nici un prejudiciu celui dintâi. Într'adevăr, lacul Mamaia are izvoare puternice și bogate, unele ieșind din pământ pela marginile lacului, altele chiar din fundul lacului, ceea ce se cunoaște mai ales iarna, când apele, înghețate peste tot, rămân libere deasupra acestor izvoare

mai calde. Din cauza acestui plus de apă, lacul Mamaia se scurge încontinuu în Mare pe la Moara de apă din satul Mamaia, prin-

tr'o gârlă ce face o cascadă de peste 1.50 m. Dacă acest prisos de apă ar fi îndrumat spre lacul Taşaul, nivelul lacului Mamaia n'ar suferi nici de cum; în schimb, într'un timp determinat de câte-va luni, cel mult un an, lacul Taşaul şi-ar reveni la vechiul său nivel, ba chiar şi peste el, şi ar deveni productiv din pustiu cum se află astăzi.

Pentru realizarea acestui plan, ale căui rezultate se anunţă așa de binefăcătoare atât pentru Stat, cât şi pentru locuitorii celor cinci sate de pe malul lacurilor Taşaul şi Garga'ac, subsemnatul are onoarea a solicita bunăvoinţa D-voastră, rugându-vă să binevoiţi a lua în studiu şi a dispune executarea de către Stat a canalului mai sus pomenit; sau, în caz când Ministerul nu se găseşte în posibilitate a suporta cheltuelile necesitate de această lucrare, să se dea în concesie subsemnatului, în schimbul unor avantaje ce se vor stabili ulterior, pentru ca, întemeind o societate pe acţiuni, să pot duce la bun sfârşit această operă atât de folositoare.

Tot odată îmi permit a mai atrage atenţia D-voastră asupra isovoarelor râului Casimcea, care astăzi sunt astupate, dar care, în urma cercetării lor de către un specialist şi în urma desfundării lor, ar putea da râului, după convingerea locuitorilor, un debit îndoit de apă.

Făcându-mă purtătorul de cuvânt al atâtor sate pe lângă Excelenţa Voastră, nădăjduesc, Domnule Ministru, că memoriul de faţă va avea răsunetul cuvenit şi că veţi lua hotărârea cea mai luminată şi mai fericită pe care o aşteptăm.

Primiţi, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea profundului meu respect.

N. CERGĂU

Proprietar în Com. Cicărăcci
jud. Constanţa.

BAIA NIMFELOR

(JOSÉ MARIA de HEREDIA)

*Pe-o vale, ce-și revarsă codrii umbroși spre Pontul Euxin,
In noaptea unui laur negru răsare tremurând isvorul
Și nimfa, aplecând o creangă, abia atinge cu piciorul —
Înfiorată de răcoare — oglinda rece din basin.*

*Un bucium tângue departe.... iar gingașele zâne'n stol
S'aruncă dintr'un salt în apă și gălăgioase se cufundă
Și'n jocul nudurilor albe răsar din înpumata undă
Când un căpșor drăguș, când torsul, sau floarea sânului cel gol.*

*Se scutură din vis și codrul îngândurat și 'ntunecos....
Dar iată, printre ramuri, colo... doi ochi iluminează locul!
Satirul! vai! La râsu-i lănced simt nimfele că-și pierd norocul*

*Și fug înpăimântate... astfel, precum pe un fluviu spumegos
Se risipește ceata blândă a lebedelor de Caystru
Când pe de-asupra trece corbul și croncăne cu glas sinistru.*

SALSOVIA

„A-ȘI FACE MENDRELE“

Iată o expresiune datorită vieții păstorești a Românilui. „A-și face mendrele“ înseamnă: „a-și face pofta, gustul după poftă, a-și face caprițiile“; «Tun was Einem beliebt, nach Willkür, Laune schalten und walten ¹⁾“; „cu moartea te-am lăsat până acuma de ți-ai făcut mendrele cum ai vrut „(Creangă);“ Eu nu mă duc acolo (la cameră), ca să-mi fac mendrele pe banii țării“ (Vlahuță) ²⁾. După cum cred, că voiu dovedi, *mendre* este pluralul cuvântului aromânesc *mandră*, un cuvânt ce-a trebuit să existe odată și în Daco-Româna. *Mandră* la Aromâni înseamnă: staul, coșar, târlă. Mai înseamnă tot pământul de pășunat, din timpul iernii: *mandră*. zice d. Dalametra ³⁾, înseamnă „coșar pentru vite, târlă, ocol și loc de pășune pe timpul iernii pentru îngrășarea vitelor, pentru întreținerea lor.“

În adevăr, pe lângă altele, se înțelege la Aromâni sub denumirea de *mandră* și ceea ce se mai zice la ei: *câșlă* ⁴⁾, adică: locurile cu pășune închiriate de un cel-

1) Tiklin, Dict. Româno German, art *مندرا*.

2) Dict. Macedo-român. Buc. 1914 pag. 127; V. și P. Papahagi, *Basme Aromâne*, Buc. 1906, glosar, sub art. *مندرا*.

4) *Câșlă* corespunde lat *castrum* și pare că și-a luat însemnarea, despre care e vorba aci, dela acesta, anume din sensul de *castru iernatic*, transportat asupra organizației quasi militare a celnicatelor aromânești. Aceasta ar rezulta și din diferitele numiri de *căstriște*, loc unde au fost lagăre, bine înțeles păstorești dela *castrensis*+suf. iște, adică: locuri de pășunat închiriate de un celnic.

nic pentru întreținerea vitelor în tot timpul cât durează iarna, cât timp sunt nevoiți Aromânii să petreacă cu turmele lor pe câmpiile Tesaliei, sau prin cele depe țărmul Arhipelagului, sau al mării Adriatice, odată cu sosirea toamnei.

„*Luai mandră*“, sau „*luai cășlă*“, înseamnă tot acelaș lucru la Aromâni: am închiriat pășunat de iarnă.

Mandra (sau *cășlălu*), adecă pășunatul de iarnă, se închiriează dela proprietari pela sfârșitul verii, sau începutul toamnei, de către *celnicii* ¹⁾ respectivi. *Mandra* este mai întinsă sau restrânsă, după cum și vitele celnicului sunt mai multe sau mai puține. Dacă un celnic ieia cu arendă o *mandră* întinsă, el oprește pentru îndesularea trebuințelor lui și ale *fălcării* ²⁾ sale porțiunea de pământ necesar, ier restul îl sub-inchiriază la alții, cari au nevoie. În asemenea caz, cum este firesc, el își alege locurile cu pășunat mai bun și acolo își face *mandra*, — sau *mandrele*, dacă are și alți tovarăși cu dânsul pentru acel pășunat. Locurile mai puțin bune, cu pășunat mediocru, mai puțin ierboase, le sub-inchiriază altora. Se întâmplă uneori ca o *mandră* întinsă să fie închiriată la doi-trei celnici. În asemenea împrejurare, dacă unul dintre *celnici* prezintă mai multă greutate, ca unul care a arătat mai mult interes, ca unul care a depus mai multe stăruinți pentru căpătarea *mandrei*, sau a făcut chiar niscai sacrificii bănești, precum ceva plăți cu anticipație, cum pretind de multe ori proprietarii, sau pentru alte motive de trecere personală, acel celnic își face *mandra* după plac, adică pe locuri cu pășunat mai bun, lăsând locurile de mâna a doua să fie împărțite între ceilalți interesați, după anumite norme, prin învoială sau tragere la sorț. Firește, cei favorizați de soartă, cari își fac *mandrele* după plac, sunt invidiați de ceilalți, mai puțin norocoși, și sunt cu atât mai mult, când vreunul, atotputernic, abuzând de atotputernicia sa, își face

1) *Celnic*, adică fruntaș, bogat în turme, șeful unei *fălcări* și care în trecut era și generalul Aromânilor în războaie.

2) *Fălcarea* este constituită de toate familiile care atârnă de un celnic, având cu acesta tot avutul lor împreună. Împreună își ierneză vitele, împreună și le dau vara la munte și comun li e produsul vitelor.

mandra sau *mandrele* după plac și cu totul în defavoarea și paguba altora, slabi și neînstare să i se împotrivescă. Fără îndoială că unor asemenea împrejurări se datorește origina expresiunii: „*A-și face mendrele*“, pentru „a-și face caprițiile după bunul său plac“. Expresia există și la Aromâni sub forma: „*șî-u feațe mandra* sau *șî-o adră mandra*“, cu înțelesul de: „și-a pus trebile la cale“, după cum îmi comunică colegul meu G. Zuca, originar din Sămărina (Pind) și M. Guvița din Avela (Pind).

După cum vedem, din punct de vedere al înțelesului, origina cuvântului *mendre* din expresiunea amintită nu prezintă nici o greutate. Din punct de vedere fonetic și mai puțin. *Mandra* la plural va face în Daco-Româna *mendre*, după regula care cere ca un *a* după labială, când urmează în silaba următoare un *e*, să se prefacă în *e*: *ciomag*, pl. *ciomege*; *față*, pl. *fețe* etc. Formele vechi de plural ale lui *mandră* se păstrează și azi în Aromâna: *mandră*, pl. *mandre* (pe lângă formele *măndri* și *măndrî*); *ciomag* (ă), pl. *ciumațe*, (pe lângă forma: *ciumăți*).

Că aceasta-i etimologia adevărată a cuvântului, rezultă și din considerația că toate celelalte etimologii propuse până acum nu se pot susține. Cihac, de pildă, derivă pe *mendre* dela alb. *măndiură* (ges. *mnîură*)¹) „manieră, mod de operare, de procedare“ etc. Foneticeste alb. *măndură* ar fi dat românește *mîndură* și, admitând sincoparea silabei penultime atone, ar fi rezultat *mîndră*, pl. *mîndre*. Afară de asta, *măndiură* în l. albanezească este împrumut din l. italienească, deci, intrat în albaneză târziu, pentru ca să-l fi putut Românii să-l împrumute, întru cât se susține că elementele pretinse albanezești, ca *viezure*, *mazere*, *mugur* etc. sunt elemente vechi în româna, intrate în epoca de formațiune a l. noastre. Nu mai stăruiesc că, din punct de vedere al înțelesului, etimologia lui Cihac nu prezintă nici o apropiere.

¹) Dict. d'Etymologie daco-roumaine. II, 1879 (Frankfurt) pag. 718 îl redă sub forma: *mendour*, *mnour*, *mendoure*. Cuvântul se pronunță cum îl redăm noi.

Tot așa de puțin probabile sunt etimologiile propuse de D-nii A. Philippide și Tiktin. Primul ¹⁾ îl derivă dela **mendulum* (*mendum*) fără să poată sprijini prefacerea lui **mendulum* în *mendre* pe vreun exemplu analogic din l. noastră. Ca sens se poate susține și mai puțin intru cât *mendum* înseamnă „greșală, minciună”. Al doilea ²⁾ își exprimă părerea că „poate” se derivă dela cuvântul german popular „*Mämerle*”: „Vom Pferde sagt man: es macht Männerchen=Sprünge”, o etimologie care, atât foneticește cât și semantic, nu ne satisface deloc.

Avem deci a face, cum am spus la începutul acestor rânduri, cu o expresiune datorită vieții păstorești a Românilor, care, mulțumită ajutorului ce ni-l oferă dialectul aromânesc, devine clară și ne prezintă o dovadă mai mult despre mișcările Aromânilor dela Sud la Nord, în cursul veacurilor trecute, deoarece cuvântul *mandră* arată că-și are origina la sud, ca și *auă*, *prămătar* etc. Cuvântul se aude și în neo-greaca sub forma $\mu\alpha\nu\tau\omicron\iota$ (citește: *mandri*) și se derivă din gr. $\mu\acute{\alpha}\nu\delta\omicron\alpha$, lat. *mandra*,—am Probabil în româna balcanică să fi intrat direct din latina și să avem a face, în ce privește fonetica cuvântului, cu acelaș caz, ca în *copilandru* în care—*an* este supus acelorași prefaceri ca grupul—*aⁿⁿ*: *pannum* (=pană), *cannam* (=cană) etc. În orice caz aromânescul *mandră* nu-i neogrecescul *mandri* ($\mu\alpha\nu\tau\omicron\iota$), care a fi dat în Aromâna *mândriuă* după cum τὸ πτὶ (=urechiușa dela cecric) a trecut în aromâna sub forma *ptiuă*, ori: *mândrie*, precum *cutie* dela τὸ κουτὶ.

P. PAPAĞAGI

Membriu corespondent al Academiei Române

¹⁾ Philippide, *Istoria limbii românești*, pag. 151.

²⁾ Tiktin. *Dicț. Româno-German*, art. *mendre*.

PE APELE VISĂREI

*Aș vrea să'nving a'mpotrivirei lanțuri
În care soarta m'a încătușat
Și, liberat de griji și-atâtea gânduri,
Să simt un dor de viață re'nviat;*

*Să pot să pribegesc—sburdalnic flutur —
Peste câmpii în soare 'nveselite, —
Scăldat în dulcea florilor mireasmă
Să retrăesc speranțe risipite....*

*Din taina sfintelor amurguri pale
Să împletesc cununa de noi visuri....
Cu harul ei să mă vrăjească luna
Când trece călătoare peste abisuri....*

*Și, scris de ar fi apururea să sânger
— Trecând prin toate vămile vieții —
Să'nmărmuresc, aș vrea,—pe chip,—surâsul
Eterni biruitor al dimineții.*

G. GEORGESCU THEOLOGU

NELINIȘTE

*Amurg de aur s'a lăsat pe lume,
Luceafărul viu arde'n asfințit,—
Un dor nelămurit și fără nume
Neliniște în suflet mi-a trezit.*

*Se scaldă'ntreg Muscelul în lumină
Și'n fum de smirna munții la holare;
Vibrând cucernic clopotul se'nchină
Și foșnetul de ape-i tot mai mare.*

*De ce mă prinde-un dor și trist și viu
Când tremură luceafăru'n senin?
Ce vreau? Nu știu.... dar sufletul mi-l știu
De așteptare și tristețe plin*

*E-așa dumnezească astăzi seara!
Atâta pace s'a lăsat pe munte,...
Și-atât de grea mi-e'n inimă povara!
Și-atâtea gânduri trec fierbinți sub frunte....*

*În cât stau dus, cu ochi'n asfințit
Și-ascult vibrarea blând'a mănăstirii;
O clipă doar plutesc în înșimț
Pe aripa uitării și neștirii.*

*Dar când prin șala porții, dela muncă,
Trecu un stol de fete lin cântând
Un cântec trist și se pierdură'n luncă
Iubirea sfântă'n doină proslăvind,—*

*Atunci nelămurita mea simțire
Se limpezi de-odată în durere
Și ca o ploaie ce dă pustiire
Porniră lacrimi fără de mângâiere.*

POVESTEA UNEI GRĂDINI

Intr'o dimineață răcoroasă de primăvară, vraful de grăunțe de păpușoi din hambarul lui moș Sandu simte arsura lopeței fier ce-i intră în adâncul trupului.

Somnoroase, grăunțele se simt ridicate, aruncate într'un sac și umflate în spatele unui voinic de flăcău.

— Ce-o mai fi cu noi, măi frate? se întreabă ele nedumerite.

— La moară, colțatelor! strigă niște fasole dintr'un poloboc, în vreme ce mazărea potricălită de gărgărițe și niște sâmburi de bostan dintr'o legătură atârnată la grindă râd pe înfundate și se înghesuie unii în alții.

— La moară! Ce? ați crezut că ați scăpat?

Afară, soarele primăvăratesc asvârle săgeți de raze aurii și sbicește pământul plin de apă din bățatură.

Pe prispa de lângă peretele casei un șir de gândăcuți roșii, ademeniți de căldura binefăcătoare și abea târându-se, tremură de groaza iernei celei lungi.

Niște firișoare subțiri de iarbă, palide și înfricoșate, au scos capul din pământ în grădiniță și doi mugurași, ce stătuse până aseară înghemuiți la subsuoara unei cren-guțe de măr, și-au ridicat puțin căciulile solzoase și suflă în pumni.

În grădină moș Sandu, călcând rar și apăsând pe coarnele plugului, povățuește cu grai domol pe un nepoțel cu sumăieș scurt și cu căciula dintr'o oaie, cum să ducă de funie boii ce trag din greu la plug și cum să întoarcă cu îndemănare la capătul brazdei.

— Ține hăisa, ține hăisa, dragu moșului, hăis! por! hăis!

Un suflu de viață nouă plutește în vădud; un vântor cald adie și leagănă ușor ciocârliia, care își înalță în țaria cerului cântul și îl resfiră ca o binecuvântare a lui D-zeu pentru anul care începe.

La prânz bucata e gata și, după odihna cuvenită și boilor și plugarilor, dar mai ales lui Neculăeș, care și-a scos căciula și se scarpină în clăia de bucle de sub ea, Florică, flăcăul, răstoarnă din sacul cu grăunțe cât socotește, într'unul mai mic, îl leagă pe după gât și, ținând cu mâna stângă gura sacului deschisă, după ce și-a făcut de trei ori semnul crucei spre răsărit, înșfacă cu dreapta un pumn voinic de grăunțe și, pornind în pas măsurat și cu socoteală, le aruncă pe o prăjină înainte, împrăștiindu-le din asvârlitură, de pare-că le-ar pune cu mâna tot la o palmă, fir de fir.

Inspăimântate, boabele cad pe pământul negru și a-bea de mai răsuflă. Moș Sandu a sburătucit găinele cu un bulgăre de pământ și se luptă cu câteva ciori și niște porumbei, cari mai ciupesc pe furis grăunțele galbene. A înjugat apoi boii la grapa grea și colțuroasă și, așezând pe Neculăeș de asupra, pornește în urma lui Florică să netezească brazdele și să îngroape grăunțele ce au rămas din sămănat, deasupra. Și iată-le învelite în pământ proaspăt și mărunț, stând cinchite și așteptându-și sfârșitul, cu groaza în suflet.

Adio liniște și tu sfat prietenos cu tovarășele din gră-mada din hambar!...

A doua zi dimineață un grăunte se trezește din somn, amețit încă de întâmplările de ieri și, nu știu cum, pare că simte o înviorare în tot trupul.

Ce-i cu mine, Doamne?! Să fie oare umezeala din pământul proaspăt, ori dulceața ascuțitelor raze de soare ce străbat prin coaja de pământ și mă însierbântă pe o coastă? Și ce vânt răcoros vine până la mine?!

Și în această toropeală plăcută, un dor ș'o putere nouă de viață tresaltă sub coaja galbenă. Puișorul înghe-muit în colțul lui svăcnește, se sbate și bobul pare că se

cutremură sub acoperișul de pământ. Moleșala umezelei îl cuprinde tot mai mult, până ce nu mai poate ține piept năvalului de apă care-i pătrunde sub coajă și o umflă până o rupe.

Un oștat de ușurare iese din pieptul puișorului. Inima îi svâcnește cu putere, în vreme ce, cu frică, ținându-se cu mâinele de trupul bobului sfărâmat, scoate prin crăpătura coajei capul și piciorușul fraged.

Incotro să apuce, Doamne! Pe dibuite, în întunecul umed al pământului, încalță un papuc mai tărișor în vârful piciorușului alb și fraged și îl înfige tot mai adânc în pământ; în vreme ce cu capul încearcă să ridice bulgărașii de pământ care-l apasă greu.

Dar e slab, slab și mic! Stă, se odihnește, mai ia puteri nouă din hrana pe care buna lui mamă i-a pus-o la îndemână pentru vremuri grele și iar încearcă. Încă o efortare, un ultim grăunte de pământ e rostogolit și coiful ascuțit ce-l purta în cap răsbește la lumină.

Uf! ce muncă! Cât o fi durat oare închisoarea de sub pământ? O zi? două? o săptămână? Ce-i pasă? A rășbit, a învins! Și ce minune e afară!...Soarele luminează sus, aburul cald îl învălue, iar el orbit de atâta minune, cată înprejur... Nu-i vine să creadă ochilor! Ici, colo, mai departe, cât vede cu ochii, numai coifuri verzi... și râde, și râde, de i se despică coiful în două ca gura puiului de rândunică când vede pe mama lui cu gâza în cioc, venind la cuib; și de atâta răs și bucurie, râde și soarele și pământul și râde și moș Sandu, mulțumit.

— Numai noroc și ploaie la vreme să dea bunul Dumnezeu, că frumos a mai răsărit!...

Și trece o zi, și trec două și numai ce într'o dimineață iacătă că vede pe mătușa Maria, cu nepoata Domnica, deschizând portița la grădină, una cu sapa în spate și alta cu șorțul umflat dinainte. Se opresc în marginea arăturii, își potrivesc basmalele pe cap și zic între ele:

— Doamne, tu, ce mândru-i și verde...ca buratecul... ia-n te uită.

— Frumos, mamă, dacă-i de la Dumnezeu!

— Și sprintenă, Domnica prinde a face cuiburi mici dintr'o repezeală ori două de sapă, tot pășind cu băgare de seamă printre firele de păpușoi, ce-și pleacă, speriate, frunzulițele într'o parte, ca să nu le ajungă tăișul ascuțit al sapei; iar în urmă mama Maria sloboade prin degete, ici 3—4 boabe de fasole ce le ia din poala șorțului făcut pungă, colo 2—3 sâmburi de bostan.

Doamne! Ce mai răd păpușoieșii!...Le-a venit și lor apa la moară.

Ha...haaaa! v'a venit și vouă rândul... Uite, tu, surioară, șoptește o frunzuliță verde către vecina ei, ce bosumflate stau fasolele și sfrijții ceia de sâmburi! Ce proști sunt!.. Le e frică. — Las' că nu muriți...n'aveți grije. Așa va fost scris.

Biețele fasole și sâmburii de bostan, n'au mai avut vreme să audă ce mai spuneau inimoșii păpușoieși, că mama Maria a și tras cu piciorul drept un val de țărână și i-a astupat.

Ei... ei, măi frate, dar oare ce ne-om mai face de-a' gurei? zice într'o zi un fir de păpușoi mai răsărit către vecinul lui.

— Eu am găsit merindea pe care mi-o dat-o mama. Tu mai ai ceva?

— Puțin de tot, că mama a fost cam bolnavă în anul trecut și n'o putut aduna prea multă strânsură.

— O să p'erim măi frate și pace! se tânguește al reilea și un vânt de jale cuprinde întreaga înfiripare.

— Nu vă temeți, măi băeți, glăsuește un nuc bătrân încărcat de mâțișori, ca un moșneag de plete cărunte, ce sta deoparte în gardul din miezuină.

Dragii moșului, se cunoaște că sunteți tineri și fără minte; las' că vă învață moșul cum să trăiți.

— Zău, moșule, să-ți dea D-zeu sănătate, clatină din frunze toată tinerimea. Spune-ne că ne prăpădim.

Și unde se întorc frunzișoarele către moșul prietenos și încep a se linguși și a-l drăgosti, de râdea moșul și i se scuturau mâțișorii.

— Măi băeți, începu el trosnind dintr'o ramură uscată,

bine-o zâs cine-o zâs că: dacă n'ai un bătrân, să-l cumperi. Ce vă făceați voi fără mine? Vă și îngălbeniseți la față. Acuma ia-n ascultați.

De înfipti, sunteți voi bine înfipti în pământ cu piciorușul vostru.

— Eu, moșule, mi-am făcut două picioare, sare unul de colț.

— Și eu trei, strigă altul

— Și eu, și eu! încep cu toții.

— Bine, bine, zice moșul, bravo vouă! n'aveți grijă de beleaua cea de vânt. Dar, ați băgat voi de seamă că sunteți uzi la picioare?

— Da, da! strigă o sută de glasuri.

— Mie mi-i și frig, scâncește unul.

— Și mie, și mie, și încep a se sgribuli ca niște pui golași.

— Ei, apoi dacă sunteți proști, cine vă e de vină. Dar ați gustat voi din apa ceia?

— Nu, strigă vre-o doi, trei.

— Ba da, eu am gustat-o moșule, e cam sărată și cam.

— Cam leșietică, se repede altul.

— Ei, apoi măi băieți, apa aceia, care chiftește în pământul în care stați voi, are o socoteală: aceia nu-i ca cea care v'o udat mai ieri learcă, de nu știați cum să vă scuturați de stropii ce răpăiau pe pielea voastră goală; aceia, mai țacă, o trecut prin pământ și s'o tochit într'ansa multe bunătați.

Ia cătați voi la piciorușele voastre, că aveți niște perișori subțiri pe glezne. La ce vă trebuesc aceia?

— Știu eu? zice un firisor mai răsărit; la mine unii tot cresc și alții tot mor.

— Bun! zice moșul. Ascultați acum. Prindeți voi a sugă apă de la picioarele voastre cu perișorii ceia și ridicați-o prin trupul vostru până ici în față, sub acoperiș. Când o ajunge sus, strecurați-o, opriți ce-o fost într'ansa, mai opriți să aveți și de băut și, cât o prisosi, dați-o afară pe terestruici, că văd că aveți destule.

— Așaaa. .? ziseră cu oarecare nedumerire tinerile vlăstare, căutând să pătrundă înțelesul meșteșugului ce-i învăța moșneagul.

— Stați, stați, că n'am isprăvit; văd eu că n'ați înțeles încă. După ce-ți sugerează apa și îți strecură-o, tocmiți o bucătăreasă să vă facă de mâncare. . .

— Bine, moșule dragă, da unde să găsim noi bucătăreasă, dacă nu ne putem mișca din loc?

— He. . . heei! făcu moșneagul râzând; luați-vă cu binele pe lângă verdeața din frunzele voastre, că ea îi mare meșteră.

— Da uite ce te-am mai ruga, făcură câte-va fire, după ce se sfătuiră între ele: nu ti-i supăra dacă te om întreba: ce să facem noi, că tare suntem moi la trup; ne dă vântul jos.

— Las'că vă învață ea bucătăreasa ce să faceți, zise moșul, sătul oarecum de vorbă și își scutură odată crengile, de căzură o mulțime de mătîșori.

— Mulțumim frumos, spuseră în cor păpușoieșii și își luară rămas bun dela moșul.

«Vorba dulce mult aduce».

Așa și cu păpușoieșii noștri; mai cu tocmele, mai cu lovele, s'au învoit cu verdeața din frunze să le fie bucătăreasă.

Da și cucoana bucătăreasă hoată, las' pe ea... la tocmeală ș'o spus și ea gusturile.

— Eu, măi băieți, sunt femeie bătrână; nu vreau să ziceți că n'am avut vorbă; socoteala dreaptă ține prietenia.

Iaca învoiala: voi să-mi dați aici, în bucătărie, apă și ce mai este topit în ea; eu, treaba mea ce voi face; vorba e să vă dau de mâncare ce vă place și la vreme. Da să știți că eu nu lucrez decât ziua, de când răsare soarele și până ce-o asfinți; noaptea eu mă odihnesc. Ne-am înțeles?

— Da! strigă într'un glas toată grădina.

Și s'a pus cucoana bucătăreasă pe lucru.

Perișorii de pe piciorușele din pământ sugseau apa,

o ridicau până în frunze prin niște țevi, pare-că era în cine știe ce palat domnesc. Cucoana bucătăriță o strecura prin sită, oprea ce oprea și prisosul îl prefăcea în aburi și îi da drumul pe ferestruicile de dedesubtul frunzei, afară. A deschis apoi larg ferestrele ca să intre lumina și căldura soarelui și cu ele și otrava ceia pe care o dau vietățile odată cu răsufierea în aer.

Mare dreptate avusese nucul: meșteră bucătăriță îi și verdeața asta din frunze! Dintr'un lucru fără preț, ba chiar vătămător vietăților, ce nu știe ea să scoată!

Il prinde în mâini, îl despică în două cu cuțitul și, ce-i trebuie oprește, iar ce nu... pe fereastră cu el!...

Pe urmă toarnă la cazan: apă, ce-a rămas din strecuratul apei, ce-a mai luat din aer, încălzește cu căldura dela soare și mestecă și învârte și, ce să vezi? Minune! Scoate fel de fel de bunătăți, de te lingi pe degete: mâncăruri dulci, mai acrii, mai grase, făină de aluat, prăjituri, siropuri, câte... câte nu ies din mâinile meșterei bucătărițe!

Și mănâncă tinerii păpușoeși, de cresc văzând cu ochii, și le face mama bucătăreasă și doctorie de întărit trupul, de se face tare ca lemnul, ba încă alege din apă piatră tare ca cremenea ș'o așează la marginile frunzelor, ca să nu se rupă în bătaia vântului, că doar sunt mari acum.

Da unde pot prididi cu mâncatul, vlăjgani! Și, ce se gândesc ei acum: hrană avem, slavă Domnului, chiar din prisos; ar fi păcat s'o părăduim; hai să facem ca omul chivernisit, s'o strângem pentru vremuri grele. Cine știe, Doamne ferește! ce timpuri or mai veni. Și adună provizii în cămară, tot lucruri bune și dulci. Când s'a trezit moș Sandu într'o zi, păpușoii lui mari!

Da niște afurisite de buruene se iscaseră printre ei și mai mai să-i înăbușe cu frunzișul lor des.

— Eeei! Bată-v'ar pardalnicul de răutăți! E'n haideți măi nepoți, să tăbărăm cu toții, că ne scapă păpușoii în buruiene.

Și se pun pe lucru de-avalma. Scânteie sapa în bă-

taia soarelui și taie din rădăcină mohorul și chirul, iar păpușoi, veseli că pot răsufli în tihnă, foșnesc din frunzele tăioase și nu mai pot de bucurie că lucrătorii le-au strâns, cu sapa în jurul glesnelor un mușuroi până la genunchi de mare. Ce bine stau acum ei înfiți și ce-or să mai sugă la viață nouă din pământul proaspăt scormonit al mușuroiului.

Până 'n seară ogorul răsufală ușurat de buruieni, păpușoi privesc unul peste altul mirați și se înalță din călcăie să vadă ce mai e nou prin grădină. Iată că, într'un colț, cei de prin prejur zăresc un fel de burueniță, lungă 'n trup și lăbărțată, cu niște frunze cum nu mai văzuseră și acățându-se mereu de gardul de nuele și de niște pari crăcoși, pe cari îi aveau înfiți lângă ele.

— Dar oare asta cine-o mai fi? face un păpușoi svelt, aplecându-se spre vecin.

— Dă, știu eu?! că tare-i slăbănoagă; nici nu se poate ținea în picioare!. Vai de păcatele ei...

Da un bostan înfipt în pământ printre păpușoi, auzind sfatul, zice: e! ia biata mazăre, se acată și ea cum poate, ce să facă? Nu-i toată lumea țapănă ca voi.

— Tu ești, infumurat-o? zice un fir de păpușoi?

Da unde ți-s gărgărițele? Și râde pe înfundate.

— Las', nu mai faceți pe grozavii, că tot acolo o să ajungem, mi-a spus mie mama, zice un fir de mazăre, mișcând cu desnădejde frunzișoarele cele cu multe bucățele.

— Bine, bine... da pare că râdeai când ne-a luat pe noi cu lopata din hambar. Credeai că o să stai cât o fi lumea în puțină? Dar ce aveți de nu vă puteți ținea în picioare? Nu prea aveți udătură?

— Ba, avem, slavă Domnului, da așa suntem noi lăsate de Dumnezeu să fim lungi în trup și slabe și ne cățărăm și noi pe ce putem, ca să ieșim la lumina soarelui.

— Hm... făcu popușoiul; ba mi se pare mie că D-voastră și târâitul ăsta de bostan sunteți cam betegi, aveți vr'o meteahnă în neamul vostru.

N'apucă să isprăvească vorba și simte un fel de

arsură pe trup. Se uită alătura și vede o frunză mare de bostan, frecându-se de el.

— Dă-te de-o parte, brusture scârbos, că mă înțepi. Ce naiba ai pe trup?

— He — hei! râde gros bostanul, bagă de seamă să nu te mai legi de noi, că te înțep de nu mai sufli. Uite ce de ace am; mai rățoește-te tu și-i vedea.

— Cată-ți de treabă, măi omule, face păpușoiul; ce-ai cu noi? și își strânge frunzișoarele, ca să se ferească de înțepăturile bostanului. Doamne ferește! Ce-o mai lăsat și D-zeu?!

Trebue să fie om rău, ăsta i . . .

*
* *

Intr'o bună zi, mare zarvă în grădină. Speriați păpușoi, câte 3-4 roată, șoptesc cu frunzele la gură.

— Ce-o mai fi și asta măi frate? Ai văzut ce-o mai făcut omul? Mai săptămâna trecută a făcut o gropușoară coala între noi și a ascuns nu știu ce cât un pumn; io-te acu ce-o eșit de acolo! Nu-i nici mazăre, nici dihania de bostan, că uite ce frunze păroase și crestare are.

— O fi bob, măi frate, că pare că îmi aduc aminte de niște boabe borțoase într'o cutie în hambar.

— Nu se află, bre, că bobul îl știu eu, samănă cu cumătră-sa fasolea, da asta era mare, bre, și negricioasă pe deasupra. . .

— Da uite-te tu cum put de rău frunzele astea.

— Știți ce? zice un hlujan mai îndrăsneț, eu am să le întreb. Și aplecându-se spre ele, ținându-se cu o frunză de nas, întreabă.

— Nu vă fie cu supărare, cum vă cheamă pe D-voastră?

— Pe noi? Hm! Pe noi ne cheamă „Cartofi“, zice o tufușoară, desfăcându-și frunzele și dând drumul la un miros care făcu pe bieții păpușoi să-și întoarcă nasul în altă parte.

— Să fiți sănătoși. Da de ce sunteți voi buni, de v'a pus omul așa cu grije printre noi?

— E hei !.. las' că-ți vedea voi mai la toamnă. Vă minunați voi acuma, dar n'aveți de ce.

— Te pomenești că or face niscai-va poame dulci, de aceia îi îngrijește omul, zice un păpușoi; nu vedeți ce mai de frunze face?

— Poame facem noi, da numai așa de frumuseță; dar facem altceva mai bun.

— Ce faceți? Spuneți-ne și nouă, zice unul.

— Apoi iaca ce: mai târziu aveți să vedeți voi cum vine omul cu sapa și face un mușuroiu mai mare ca al vostru împrejurul genunchilor noastre. Noi avem o bucătăriță tare harnică; e neam cu a voastră. Bucătărița asta, nu știu cum face, cum drege, dar gătește prea mult.

— Îți fi cărând prea multe dinainte și voi, zice un păpușoi.

— Dă! Aducem și noi cât putem. Cum zic, face prea multă mâncare și, ca să nu se strice, o strângem bine în mușuroi, în niște umflături. Păcat de omul ăsta că nu ne lasă în pace, că alt-fel copiii noștri știu că ar aveà ce mîncà; da așa mîncîcă el ce e mai bun și nouă ne lasă numai niște stârpituri.

— Măi! măi! măi! că minunate mai sunteți. Da de unde ați venit voi pe meleagurile noastre?

— Hă, hă... de departe, măi trate, de peste nouă mări și nouă țări. Mi se pare că și voi tot de pe acolo sunteți, da ați uitat. că sunteți mai de mult veniți.

— Bre, bre, multe mai vezi cât trăești!

Și, legănând din cap, strujeni cad pe gânduri, în vreme ce un fior din depărtate locuri îi săgeată prin măduvă. E cald și bine. Firea întregă tresaltă de viață, iar sus, pe o creangă de cireș plină de bobite verzui, cucul își cheamă tovarășa la viață nouă.

* * *

Măi, da voi ce gând aveți, zice la vr'o două săptămâni după Arminden nucul înfrunzit de nu i se mai văd crengile; creșteți așa ca proștii și de rod nu vă trece prin minte?

— Ba chiar acuma ne gândeam, moșule dragă, da nu știm cum s'o începem, zice unul cam cu jumătate de glas.

— Apoi, măi flăcăi, ia puneți-vă și vă croiți coala spic frumos în cruce, drept în vârf și turnați niște știuleți voinici cu mătăasă bogată, că trece vremea și nu-ți avea când coace cele semincioare. Iacă eu îs om bătrân și vedeți cum mi-am făcut nucușoarele, verzi și rotunde, să am unde oploși băeții.

Rușinați, păpușoii s'au pus pe muncă și ca din pământ au înălțat în vârfuri spicuri cu multe cruci și de toate vârfurile bețișoarelor au spânzurat săcușori plini cu pulbere aurie, plini până la gură, gata să se spargă. Iar mai jos, pe strujanul voinic și verde, ș'au întipț, cum înfigi furca'n brâu, câte un știulete ori doi, ba unii mai voinici chiar trei, plini cu bobite albe ca dinții babei și înfășurați în pănușe verzi drept ca o păpușe cu păr auriu la cap.

Doamne! Mândri mai erau acum păpușoii! Nați ca brazii, verzi și lucioși și ținându-se de frunze, păreau că învârtesc o horă din povești, de râdea mazărea cu ochii umezi de lacrămile dimineții și se înălțase bostanul pe o movilă de gunoi să-i vadă, fudui ce sunt cu poponețele în brâu. Și unde s'a pornit un vântișor subțire de clătina săcușorii din vârf, mai-mai să-i rupă și, de spintecați ce erau, curgea aurul din ei drept în capul mătăsos al știuleților. Să fi stat să râzi!... Să vezi mânie pe ei!

— Auzi tu colo, să ne facă una de praf! Săca-v'ar sămânța să vă sece! Că nu vă mai astâmpărați! Și ce-o mai fi fost, nu știu; dar așa, ca din senin, au prins boabele cele albe de pe știuleți a se umfla, a musti lapte, iar mai pe urmă a se întări. Le-a căzut știuleților părul cel mătăsos și pănușele au început a se usca.

Pe după Sfânta Maria mare, s'o schimbat lumea la față.

Păpușoii au început a slăbi așa văzând cu ochii, se uscau pe picioare; degeaba se luptau să sugă apă din pământ, degeaba se muncea biata bucătăriță!

— Am îmbătrânit și pace! Nu mai pot dovedi. S'a apropiat funia de par, făcea ea îngândurată.

Și zi cu zi se tot ofilea la față, frunzele galbene se tot plecau mai jos, spiculiul se strâmbau crucile, doar știuleții cu pănușile uscate se sileau să adăpostească pușorii îngrămădiți, cioatecă, în jurul ciocălăului. Un vânt își arăta colții de după deal, înțepând cu ascuțișul lui pe bieții pușori, cari abia mai răsufiau, mai ales dimineața, uzi de roua rece.

— Atâta ne-a fost, măi fraților, zice un strujan slab de i se vedeau coastele, căutând să-și mai ridice frunzele. Ne ducem!... Dar nu-mi pare rău, că văd în urmă gloata mare și voinică. Mulțumesc lui D-zeu că am putut să strâng fiecăruia ce m'o ajutat puterile, ca să aibă cu ce-și ține zilele când o eși în lume, până o prinde la putere.

— Ne ducem!... îi răspunde un bostan burduhos, ce abea se mai ține de vreju-i uscat.

Ne ducem!... zice tufa de cartofi de alătura, ce stă să cadă grămadă peste mușuroiul în care ascunsese puii, pare că ar fi vrut să-i apere de mâna dușmanului.

Ce trist privește asupra grădinei nucul din care curg, legănându-se în vânt, frunzele îngălbenite, ostenite de munca de o vară și, din adâncul crengilor răsucite de vremi, un glas bătrânesc se aude:

Să fii cât munții de voinic

Ori cât un pumn să fii de mic

Cărarea ta ș'a tuturor,

E tot nimic!

E toamnă târzie.

Bruma a albit grădina în dimineața rece. Strujenii retezați dela fața pământului stau îngrămădiți unul peste altul, acoperind cu trupurile lor moarte o grămăjoară de bostani.

În fața morței toți se împacă!

Rândunelele au plecat de mult, nucul bătrân ș'a lepădat frunza și suspinând de durere, își îngrijește rănile făcute de prăjina ce i-a scuturat nucile.

Pământul se odihnește căutând să-și repare forțele pierdute; numai într'un cuib de cartofi, două mogâldete, scăpate de mâna scormonitoare a omului, stau înghețate și nici nu mai răsuflă până la primăvară.

Ninge.... și linioliul alb îmbracă firea care adoarme mulțumită că ș'a dat obolul.

Moș Sandu stă în ușa hambarului și privește mulțumit la grămada de porumb galbăn ca aurul.

Nu i-a fost în zadar munca. Rodul îmbelșugat al anului îi este răsplată.

O. MIRONESCU

profesor șc normala de băieți

Constanța

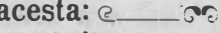
O AȘEZARE ANTICĂ LA CICĂRĂCCI

(Sibiară)

Amicul meu, Mihail Pricopie, profesor la școala normală din Constanța, mi-a atras atenția că lângă satul Cicârâcci, la 23 km. spre Nord de Constanța, se află urmele unei așezări antice.

Din cercetările profesorului meu, d. V. Pârvan, asupra Cetății Ulmetum, mi-aduceam aminte că d-sa identificase în harta pe care a făcut-o pentru *Scythia Minor*, aci la Cicârâcci, trecerea unui drum ce venea dela Tomi prin Canara, pentru a merge apoi mai departe prin Cavaclar și Chirișlic spre *Ulmetum* (Pantelimonul de Sus) și *Carsium* (Hârșova). Având în vedere interesul istoric ce-l prezintă fixarea pe teren a unei localități antice în plus, am profitat de ocazie și imediat (23 Sept. a. c.) am făcut o excursie pentru a cerceta câmpul de ruine semnalat. Sosind la fața locului, deși era seară, am constatat dela prima vedere că avem de a face aci cu o mică așezare din epoca romană. Într'adevăr, la marginea de răsărit a satului, pe malul lacului Tașaul, se află pe proprietatea d-nei Sylvia Pricopie, unul din moștenitorii defunctului proprietar Chipară-Hâra, o movilă mare cu vârful plat, presărată la suprafață de numeroase cioburi de cărămidă, olane și diferite vase, toate de factură caracteristică greco-romană.

A doua zi de dimineață, am continuat cu cercetările, care aveau să precizeze mai bine caracterul acestei așezări. Movila este așezată pe o limbă de pământ, ce înalțează spre lac, mărginită de o parte și de alta de pante

formate de scursuri de ape, ceea ce-i dă aspectul unei mici peninsule. Pe un astfel de teren propice defensivei erau întotdeauna aşezate—mai ales în provinciile dela periferia imperiului—satele romane, pentru a putea fi mai uşor apărate contra bandelor de *latrones*, sau a cetelor prădănice de barbari ce ar năvăli aci dinspre Nordul Dunărei. Pe panta dinspre răsărit, spre lac, se văd urmele unor săpături făcute de oamenii din sat, pentru a scoate piatră. În zilele din urmă, un moş dăduse aci peste un zid de circa 0,75 m., făcut din piatră legată cu mortar. Zidul este neplacat şi deşi este întrerupt, din cauză că piatra a fost scoasă, totuşi, după prezenţa bucăţelelor de mortar, care apar la suprafaţă ici şi colo, se vede că făcea înconjurul movilei. Lungimea acestui zid, care înconjura aşezarea, pare a fi aproximativ de 240 paşi, închizând o suprafaţă de circa un sfert de hectar. În malul dinspre Vest, spre sat, se văd înfipte bucăţi de cărămidă şi fragmente de vase. Săpând o jumătate de ceas cu târnăcopul în acest mal, am scos la iveală mai multe din aceste rămăşiţe. Cărămizile, din pământ galben, presate şi bine arse, sunt de două feluri: unele pătrate, obişnuite romane, 0.28 m. × 0.28 m. şi altele dreptunghiulare circa 0.14 m. × 0.28 m. Am găsit şi numeroase fragmente de olane de acoperiş, unele plate de format mare, 0.28 m. × 0.35 m., cu muchii pe margini şi altele corespunzătoare în formă de jghiaburi, care veniau aşezate pe muchiile şirurilor de olane în felul acesta: . Dintre diferitele fragmente de vase găsite în acest loc distingem diferitele *amfore* şi *hydrii* fabricate pe loc în vremea romană, cât şi vase de factură bună greacă, importate din oraşele de la Marea Neagră şi Egee, sau din insulele greceşti. Printre cioburi am dat şi peste o „fusaiolă“, un mic disc de pământ galben ars, perfect circular, măsurând în diametru 0,046 m. şi cu o grosime de 0,009 m., cu gaura obişnuită la mijloc.

Câteva sondagii făcute în interiorul câmpului de ruine au dat la iveală mai multe ziduri, unele făcute cu mortar, iar altele din piatră legată numai cu pământ, aparţinând la diferite clădiri.

Tot dela Cicârâcci avem și o inscripție greacă, în dialect doric, publicată în *Archeologisch-Epigraphische Mitteilungen* VIII, 20, pusă aci de orașul Heracleia în onoarea guvernatorului Moesiei inferioare, T. Flavius Longinus Q. Marcus Turbo, aproximativ prin anul 155 d. Hr.

De asemenea în sat am văzut, în curtea unui locuitor, un fragment de fus al unei coloane de marmură, având în diametru circa 0 30 m., necanelat și de o factură simplă, caracteristic bizantină.

Până ce nu se vor face săpături complete, nu se va putea preciza în mod absolut rosturile istorice ale acestei așezări. Totuși din elementele de informații pe care le avem până acum la îndemână, rezultă că avem de a face aici cu o mică așezare rurală, despre care se pot spune unele lucruri interesante.

În primul rând este sigur că această așezare nu poate fi anterioară jumătății a doua a sec. I d. Hristos, căci pe atunci împrejurările din Scythia Minor erau prea nesigure, pentru ca negustorii din Tomi să încerce a se așeza departe de oraș, spre interior. Într'adevăr, Ovidiu ne povestește — de sigur cu oare-care exagerare, pentru a scoate și mai mult în evidență nenorocirea exilului său — că locuitorii din Tomi nu puteau să riște să iasă afară din zidurile orașului:

*Quam miserum est, porta vitam muraque tueri,
Vixque sui tutum viribus esse loci!*

*Nam dedit e specula custos ubi signa tumultus,
Induimus trepida protinus arma manu.*

*Hostis, habens arcus imbutaque tela venenis,
Saevus anhelanti moenia lustrat aequo;*

*Sic, siquem nondum portarum saepe receptum
Barbarus in campis repperit hostis, habet; ¹⁾*

1) *Tristia*, IV, 1, 67 și urm. Vezi aceste citate, devenite oare-cum clasice pentru studiul istoriei orașului Tomi, la V. Pârvan, *Zidul orașului Tomi*, unde ele sunt însoțite de un documentat comentariu în *Analele Academiei Române*, Tom XXX — Memoriile secțiunii istorice, p. 428 și urm.

*Vixque brevis tutos murus ab hoste facit;
 Innumerae circa gentes fera bella minantur,
 Quae sibi non raptò vivere turpe putant.
 Nil extra tutum est: tumulus defenditur ipse
 Moenibus exiguis ingenioque loci.
 Cum minime credas, ut avis, densissimus hostis
 Advolat et praedam vix bene visus agit.
 Saepe intra murcs clausis venientia portis
 Per medias legimus noxia tela vias.
 Vix ope castelli defendimur. Et tamen intus
 Mixta facit Graecis barbara turba metum.
 Quippe simul nobis habitat discrimine nullo*

*Barbarus et tecti plus quaque parte tenet¹⁾.
 Qui (hostes), mortis saevo geminent ul vulnere causas,
 Omnia vipereo spicula felle linunt.
 His eques instructus perterrita moenia lustrat
 More lupi clausas circumeuntis oves:
 At simul intentus nervo levis arcus equino,
 Vincula semper habens inresoluta, canet,
 Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
 Portaue vix firma summovet arma sera.²⁾*

Din ceea ce ne povestește Ovidius, se vede clar că negustorii din Tomi nu puteau să îndrăznească să întemeze așezări în interiorul Scythiei Minor. Dar gravitatea situației, care a impresionat așa de tare — mai ales prin sălbăcia mediului — pe aristocratul roman smuls pe neașteptate din traiul tihnit și luxos al Romei din epoca de aur a lui August, pentru a fi exilat în acest ținut mărginaș al imperiului, de sigur că nu era permanentă, căci știm doară că rosturile coloniilor grecești din Pontul Euxin stăteau tocmai în comerțul pe care-l făceau cu indigenii. Însă perioadele de neliniște erau de sigur destul de dese și une-ori de durată lungă, așa că negustorii greci nu-și puteau exercita comerțul lor decât fiind neconținut avizați la cetatea lor de bază, care le

1) *Tristia*, V, 2, 70 și urm.

2) *Ex Ponto* I, 2, 17 și urm.

servea ca centru de operație. Înainte de stăpânirea romană, buna stare economică a uneia sau a alteia dintre coloniile grecești din Pontul Euxin, era totdeauna condiționată de relațiile prietenești cu regele — de cele mai multe ori indigen, sau în unele cazuri macedonean, cum a fost cazul cu Lyzimachos care stăpânea *hin/erlandul* respectiv. De aceia în istoria acestor colonii se observă așa de brusce scimbări, alternând des perioadele de înflorire cu cele de decădere. Numai odată cu stabilirea definitivă a stăpânirii romane în aceste părți, începe o lungă perioadă de liniște și siguranță, care permite coloniilor grecești să ajungă la o situație din ce în ce mai înfloritoare. Marșul cuceritor al lui M. Lucullus în anul 72 în. de Hr. nu este decât preludiul stăpânirii romane prin aceste părți. Ovidius este trimis în exil de către August, departe, la marginea imperiului, la Tomi, un mic orașel, care se afla numai nominal sub stăpânirea romană. O orânduire mai temeinică a stărei de lucruri din Scythia Minor începe numai din timpul lui Claudiu. Aceasta ne-o arată clar o inscripție deosebit de importantă, descoperită de d. prof. V. Pârvan cu ocazia săpăturilor făcute la Histria¹⁾ inscripție în care sunt înșirate mai multe *epistulae* de ale guvernatorilor Moesiei, prin care se precizează și se recunosc o serie de privilegii acestui oraș. Ca mai importanți în acest timp ne apar Flavius Sabinus, care a fost guvernator al Moesiei probabil în anii 43—49 d. Hr. și mai cu seamă Plautius Aelianus, care a fost guvernator al Moesiei, probabil în anii 52-53 d. Hr. și care a dezvoltat o activitate deosebit de pacificatoare în ținuturile dela Vestul și Nordul Pontului Euxin. Însă începuturile bune ale acestor guvernatori nu sunt aduse la bun sfârșit decât sub Traian care, reorganizând în vederea războaelor cu Dacia rețeaua de drumuri din întreaga Moesie, așează (între anii 100-110) la Durostorum (Siliștra) legiunea XI Claudia și la Troesmis (Iglița) legiunea V Macedonică. Din acest timp (25 Oct. 100 d. Hr) este importanta inscripție pomenită mai sus, prin care

1) Vezi V. Pârvan, *Histria*, IV, în *Analele Academiei Române*, Tom. XXXVIII. *Memoriile Secțiunii istorice*, p. 556 și urm.

Marius Laberius Maximus, energicul guvernator al Moesiei, întărește din nou privilegiile acordate Histriei de predecesorii săi și totodată face și o nouă delimitare a teritoriului orașului. Această stabilire definitivă a stăpânirii romane în aceste părți aduce cu sine o lungă perioadă de liniște și ordine, în care orașele grecești ajung la o nouă înflorire. Mai ales Tomi ia o mare dezvoltare în această epocă, ajungând în scurt timp cu adevărat și nu numai ca nume, capitala orașelor grecești din Vestul Pontului Euxin¹⁾ La această repede ridicare a orașului Tomi a contribuit în primul rând pozițiunea favorabilă pe care o avea acest oraș, ocupând la mare un punct către care convergeau în mod natural toate drumurile din întreaga regiune a Dunărei de jos, legându-se foarte bine și cu marile drumuri romane ale Moesiei. Nu tot așa era și cu vecinele sale Callatis și Histria — Callatis se afla încă în plină decădere, de pe urma grelei înfrângeri pe care o suferise în anul 313 în. de Hr. din partea lui Lyzimachos și, lucru principal acum, ocupa o poziție excentrică în Scythia Minor, cu mult mai puțin favorabilă decât Tomi. În ceia-ce privește Histria, pe lângă că ocupa o poziție excentrică, mai era încă și situată pe o insulă, așa că nu avea o legătură bună și directă cu marile drumuri romane. Afară de aceasta, se pare că Histria se specializase mai mult în comerțul de pește sărat din regiunea gurilor Dunărei. În orice caz, marele comerț maritim pentru întreaga această regiune, nu se făcea pe aici, unde accesul era mai dificil, ci pe la Tomi.

În timpul stăpânirii romane, negustorii greci din orașele dela Mare înaintează și se stabilesc în interior, unde influența greacă se întâlnește cu elementul colonizator roman, care urmează mai mult calea pescatului și amândouă, paralel, se amestecă în masa populației indigene, în cea mai mare parte de seminție tracă (Geți, Daci, Bessi etc.) și care, cu încetul, cedează celor două influențe superioare ca cultură.

Inflorirea repede a orașului Tomi are ca urmare în-

1) Vezi V. Pârvan, *zidul cetății Tomi*, p. 431.

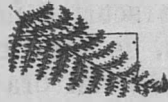
temeerea a o mulțime de *vici* pe teritoriul acestui oraș. Astfel, spre Sud, o inscripție găsită lângă Urluchioi ne semnalează un *vicus Amlaidina*, iar în regiunea satelor Hassiduluk și Laz-Mahale o sumă de inscripții ne arată că aci trebuie să fi existat un însemnat centru rural de *veterani* și *cives Romani*, al cărui nume ne este încă necunoscut. Alte inscripții ne arată, pe drumul dela Tomi spre Axiopolis, o așezare cu nume necunoscut la Hasan- cea și o alta înfloritoare, iarăși cu nume necunoscut, la Alacapu. Spre Nord de Tomi avem documentat la Anadolchioi un *vicus Turris Muca...*; la Palazu un *vicus Sc...ia*; la Canara o așezare cu nume necunoscut și la Caramurat un *vicus Clementinus* ¹⁾. La 6 km. distanță de Caramurat se află așezarea noastră, cu nume încă necunoscut, dela Cicârâcci.

Din expunerea pe scurt a împrejurărilor din Scythia Minor, făcută mai sus, se vede că cea mai mare parte din așezările de pe teritoriul orașului Tomi n'au putut fi întemeiate decât după anul 100 d. Hr. Astfel și așezarea noastră dela Cicârâcci este, desigur, întemeiată curând după anul 100 d. Hr. Faptul că nu cunoaștem încă numele ei nu este de mirare, căci doar numele *vici*-lor din Scythia Minor, în cea mai mare parte nu ne sunt cunoscute decât mai mult întâmplător, prin câte o inscripție. În orice caz, așezarea aceasta ajunge repede la o stare înfloritoare și cu relații comerciale întinse, căci numai astfel putem explica că s'a găsit aci o inscripție din 155 d. Hr. pusă de orașul Heracleia pentru guvernatorul Moesiei inferioare, T. Flavius Longinus ●. Marcus Turbo, inscripție pe care am pomenit-o mai sus. Dela Marcu Aureliu înainte încep din nou năvălirile barbarilor, așa că, pe la sfârșitul sec. II, sau începutul celui de al III

1) Am socotit că nu mai este nevoie să citez aci documentarea așezărilor antice de pe teritoriul orașului Tomi, ea găsindu-se în întregime la V Pârvan, Cetatea Ulmetum I, p. 580 și urm. Dela Caramurat mai avem o inscripție inedită, care se află în curtea școlii. Inscripția latinească de caracter funerar, este pusă pentru pomenirea unui oare-care *Dumis*, de către părinții săi.

d. Hr. pare să fi fost ridicat zidul de apărare dinprejurul aşezării. Inşă asemenea încercări de apărare nu puteau ţine mult timp piept atacurilor din ce în ce mai dese ale barbarilor, aşa că aşezarea aceasta n'a mai existat, probabil, pe vremea primei mari năvale a Goţilor, când în 238 a fost dărâmată Histria.

P. NICORESCU

CELE MAI VECHI ȘTIRI DESPRE ROMÂNI ÎN DOBROGEA

Cercetarea mai amănunțită și mai atentă a cronicilor bizantine a scos la lumină dovezi nouă despre vechimea elementului românesc în Dobrogea și a drepturilor noastre politice asupra acestei provincii. Cuvântul dintâi l-a spus d-l N. Iorga, după care urmă d-l N. Bănescu, profesor la Universitatea din Cluj, care, reluând aceeași problemă, o aprofundă și mai mult, ajungând la aceleași rezultate. Vom rezuma aci cât mai conștiincios și mai pe larg ambele studii, mai ales p. aceia dintre cititorii „Analelor Dobrogei”, cari nu pot avea la îndemână prețioasele lucrări ale celor doi învățați.

I. — N. Iorga: *„Cele dintâi cristalizări de Stat ale Românilor”* (Revista istorică, An. V-lea, N-le 6—7, Iunie Iulie 1919, pag. 103—113).

Cele dintâi organizații de Stat românești, cu căpetenii de județe, *juzi* sau *chenezî*, se constată într'un act unguresc dela 1247, întărit de Papa la 1251. Această cristalizare din veacul XIII, îndată după marea năvălire tătarească, de sigur că nu era cu totul nouă. Tătarii au găsit o asemenea organizație la poalele Carpaților și ei au menținut-o, având tot interesul la aceasta, după obiceiul de a stăpâni și a exploata al Turanienilor. După cum mai târziu Sultanii turcești nu se puteau închipui stăpânind țările noastre altfel decât cu concursul disciplinat și fricos al Fanarioților, tot astfel Hanii tătarești aveau neapărată nevoie ca în văile Moldovei și în șesul dunărean să păstreze pe stăpânitorii

mărunți, de acelaș neam și limbă cu supușii, cari să strângă dijma, să le aducă darurile și chiar să comande contingentele care, în cronica bizantină, apar sub numele de Tătari creștini ¹⁾.

Pentru ca alcătuirile patriarhale din țările noastre să se poată înghieba în organizații politice mai însemnate, așa încât în cele din urmă să ajungă în Muntenia, pe la 1300, până la *Domnia a toată Țara Românească*, a fost nevoie de o influență externă, care să provoace o revoluție la masele populare românești și la căpeteniile abia desfăcute din mijlocul lor. Această influență a venit de peste munți, din atacurile și încălcările ungurești, care a dus, necesar, la gruparea puterilor mărunte într'una mai însemnată. Și, de oarece atacurile veniau deta *Coroana unică a Sfântului Ștefan*, a trebuit să se simtă nevoia a i se opune și dincoace o singură Coroană, aceea pe care o poartă *Domnii noștri de calitate politică imperială*.

D-l N. Iorğa se întreabă dacă nu cumva înainte de această influență n'a fost vre-o alta care, exercitându-se asupra aceluiaș ond, să determine fenomene politice asemănătoare. Și această influență o găsește în mijlocul situației internaționale dela sfârșitul veacului XI, coresponzătoare sub toate raporturile aceleia dela jumătatea celui de al XIII. Intr'adevăr, acum apar la Dunărea de jos voevodatele lui *Tatu*, lui *Sacea*, lui *Seslav*, cu fața spre Bizanț, după cum domnia dela Argeș era, la început, cu fața spre munte.

Iată mai întâi faptele :

Scriitoarea bizantină *Ana Comnena*, povestind în opera sa „*Alexiada*“ o legendă în legătură cu fundarea bisericii Sf. Tecla din Constantinopole, ²⁾ dă următoarele „nănuțe istorice: După ce Ungurii (numiți de scriitoare Daci) rup învoiala cu Impăratul Isaac Comnenul, *Pecenegii* (numiți Sarmatși, Misi, Moesi) se ridică și ei în contra Imperiului și, amenințați de Cumani, (numiți Geți), *atacă linia Dunării*. Pe această linie sunt „orașe“ și „țări“. Impăratul pornește atunci cu armată contra lor și ajunge la Triaditza (azi: Sofia), apoi la muntele Lovitzos (azi: Lovcea) de unde, silit de furtuni și abia scăpând de un trăsnet,

1) Nichifor Gregoras I, p. 204.

2) Ana Comnena : I p. 166 ; cartea III, 8, ed. Bonn.

care doborâse fagul lângă care se adăpostise, se întoarce la Constantinopol și zidește biserica Sf. Tecla.

Despre locurile dela Dunăre nu mai pomenește Ana Comnena decât atunci când povestește, la domnia tatălui său Alexie, despre revolta Maniheiianu'ul Traulos, un om de casă al Impăratului, botezat și însurat chiar de el însuși. (p. 279 și urm., cartea VI, 4), Acest Traulos se așază în castelul Veliatova, de unde pradă până la Filipopole. El intră în legătură cu șefii schiți din G'avinița și Silistra și chiar se însoară cu fica unuia din ei.

În timpul acesta „*Un neam de Schiți, oprimat de Sauro-mați, smulgându-se dela cei de acasă, se coborâ la Dunăre, și, având nevoie a se învoi cu cei ce locuiau lângă Dunăre, după ce toți au venit la această părere, ajunseră la sfat cu căpeteniile, Tatos și numitul Chalis (sau: numit și Chalis), Sesthlay și Salzas (căci e necesar a le spune pe nume oamenilor de frunte la dânșii, de și corpul istoriei se pângărește cu dânsele), dintre cari unul stăpâna Silistra, altul Vicina și celelalte. Deci, învoindu-se cu ei, fără altă teamă trecând Dunărea, prădau țara vecină, așa în cât ajunseră a ocupa și unele orășete. Și de acolo, având răgaz, arând, semănau meiu și grâu*”. (VI, 14).

Ana Comnena povestește apoi o serie de lupte între Bizantini și Sciții cari pradă Imperiul, lupte cu rezultat schimbător, până ce Impăratul Alexie se hotărăște a da o mare și ultimă lovitură. El ajunge cu armatele sale până la Silistra, îi sparge zidurile și intră în cetate; însă nu poate cuceri cele două cetăți vecine, care sunt apărate de rudele voevodului Tatos, în timp ce acesta se afla peste Dunăre după ajutoare de la Cumani. La plecare Tatos dăduse rudelor sale acest sfat:

„*Știu bine că Impăratul are de gând să asedieze această cetate; dacă deci veți vedea că ocupă acest șes, voi grăbiți-vă spre gura de munte ce e de-asupra, ca una care este mai potrivită ca altele și faceți șanț acolo, ca să n'aibă îndemânare Impăratul de a asedia cetatea, ci să aibă grije și la spate, păzindu-se de pagube despre noi; iar voi, zi și noapte, trimițând ostași pe rând contra lui, să nu vă dați*” (VII 3. p. 341-2).

Neputând lua cetățile, Impăratul se retrage cu tabăra lângă un râu vecin. Aci el primește lupta cu Sciții, numiți acum întâia oară Pacinați, adică Pecenegi, cari stau după carele plii-

ne cu familiile lor, și e învins. Așa se isprăvește, prin fuga lui Alexie, bătălia de la Silistra. Cât despre Tatos, el sosește târziu cu ajutoarele sale de Cumani de peste Dunăre. Văzând războiul terminat, el refuză a le da acestora partea lor de pradă, din care cauză se și încinge o luptă sălbatică între Cumani și Șciți, cari sunt ținuți asediați la marele lac Ozolimni, adecă balta Uzi-lor (sau a Cumanilor), astăzi lacul Razim. (VII, 5; p. 352 sqq.)

Aceste evenimente, după calculele istoricilor, s'au petrecut între anii 1086 și 1091.

Acum urmează interpretarea acestor fapte.

Intrebarea de căpetenie este aceasta: *ce caracter politic și mai ales ce caracter național au avut aceste fundațiuni trecătoare, sau măcar cu aparență trecătoare, în Paristrion?* Ai cui sunt Sacea, Seslav — al cărui nume samănă așa de mult cu al lui Seneslav Voevodul din Argeș, — și Tatos, care nu e alt ceva de cât românescul *Tatul*?

Și d-l N. Iorga se oprește la următoarea concluzie:

Despre Domnii Silistrei, Vicinei și ai celorlalte părți ale Paristriei — care se vede a fi în această vreme, nu o indicație geografică oarecare, ci un termen administrativ și militar (VII 2; p. 344) — se spune lămurit în Ana Comnena, că nu erau și ei Șciți; nimic nu-i arată a fi Bulgari, și Ana Comnena știe ce sunt Bulgarii, iar la o origine grecească, orientală, nu e de gândit, căci atunci ei ar fi presințați ca niște supuși revoltați ai Impăratului. Că nu sunt șefi barbari, o arată starea Silistrei sub *Tatul*, măsurile luate de el spre apărarea ei, caracterul de civilizație așezată a oamenilor lui. Și când ni se vorbește de culturile de grâu și mai ales de meiu — mult timp caracteristice pentru Români, — înțelegem bine că nu Pecenegii le puteau face.

Aceștia aveau nevoie, ca și Tatarii, de oarecare organizație a supușilor, cari altfel nu i-ar fi putut hrăni cu aceeași siguranță. Au trebuit să favorizeze pretutindeni alcătuirile politice care, între Dunăre și Mare au putut avea un caracter de independență, pe care l-am văzut. Dacă ar fi fost formațiuni bulgărești, ele ar fi tins spre Țarat. *Bizanțul însuși, slăbit la Dunăre, era mai bucuros să vadă asemenea alcătuirii la hotare, de cât valurile mișcătoare ale Turanienilor stepei.* Și, în fine, într'o vreme când Ungaria nu-și căpătase rostul definitiv, întâi-

le tendințe de cristalizare politică trebuiau să le vie Românilor dela Sud, încercându-se o imitație a ducatelor bizantine de graniță, cum mai pe urmă Banatul unguresc a adus întemeierea unui Banat românesc de imitație,

Și d-l N. Iorga încheie :

Astfel trebuie să se înțeleagă aceste voievodate din Ținutul care era să fie mai târziu Dobrogea. Și trebuie să se admită că avându-și capitala în Dobrogea, ele stăpâneau un întins teritoriu și peste Dunăre. Numele de Vlașca, adecă Țara Românească, ar avea această origină, limba de administrație în aceste mici principate fiind totuși cea slavă.

II. — N. Bănescu : „Cele mai vechi știri bizantine asupra Românilor dela Dunărea de jos”. (în „Anuarul Institutului de istorie națională” din Cluj 1921|22).

D-l N. Bănescu, reluând aceeași temă a D-lui N. Iorga, găsește concluziile marelui nostru istoric foarte plausibile. Confruntate cu informația pe care D-sa o scoate din alte izvoare bizantine, ele se verifică pe deplin. Pentru a le susține, D-l N. Bănescu aduce următoarele întregiri :

1) Mai întâi ce însemnează acel termen de **Paristrion**, pomenit de cronicarii bizantini pentru părțile Dunărene ? D-l Bănescu precisează :

„Paristrion era un ținut de la Dunăre, ce corespundea cu Dobrogea actuală. El începea cu mult mai la apus de Silistra și mergea până către gurile Dunării, pentru a fi statornic amintit ca unitate administrativă „a orașelor și ținuturilor dela Dunăre” și a avea de reședință a Cărmuitorului bizantin cetatea Silistrei (Drista, Dorostolon”).

Paristrion, ca ducat de graniță al imperiului bizantin, s'a creiat, după toate probabilitățile, în urma distrugerii țaratului bulgar al lui Samuel.

Primul duce de Paristrion cunoscut est *Constantin Diogenes* care, pe la 1026-7, când Pecenegii, trecând Dunărea, devastează provinciile de la marginea imperiului,—fu numit mai întâi „Duce al Bulgariei”. Reședința lui era la Silistra, cetatea cea mai puternică pe linia Dunării de jos. Autoritatea sa se exercita asupra tuturor orașelor de pe malul drept al Dunării, unde stăteau acum garnizoanele imperiului. Titlul său ajunsese în curând acela de „duce al orașelor și ținuturilor dela Dunăre”.

Al doilea duce de Paristrion fu vestitul *Katakalon Kekau-
menos*, cel mai strălucit general din a doua treime a veacului
XI. El nimici lângă Varna pe Rușii lui Vladimir cari, zdrobiți la
1043 la intrarea Bosforului, se întorceau în țara lor pe uscat.

Al treilea duce de Paristrion fu *Mihail fiului lui Anastasios*.
El se afla la Dunăre, ca păzitor al graniței, când, la 1048, Kegen,
ridicându-se asupra lui Tyrach, trece cu 20.000 Pecenegi Dunărea.

După Mihail aflăm în Paristrion, pe la 1065, doi șefi în
această comandă, numiți din cauza năvălirilor prea dese ale Pe-
cenegilor : pe *Nikephoros Botaneiates* și pe *Basilios Apocapes*.

După aceștia comanda în Paristrion o ia rebelul *Nestor*
care pe la 1072 ia armele în contra Împăratului Michail VII.
El fusese trimis dela Constantinopole ca duce de Paristrion, în
părțile unde era revoltă.

În sfârșit, pe timpul lui Alexios I Comnenul, pe la 1091-2,
duce de Paristrion era *Leon Nikerites*. După marea luptă dela
Leburnon (Aprilie 1091), în care Pecenegii fură striviți cu aju-
torul Cumanilor, împăratul îi trimise de coleg pe *Georgios al
lui Dekanos*. Alt duce de Paristrion nu ne mai dă isvoarele.

Aceasta însă nu însemnează că ducatul va fi dispărut atât
de repede. Politica războinică a lui Ioan II Comnenul avea ne-
voie să păstreze la frontiera expusă a Dunării acest post înain-
tat, a cărui existență număra peste o sută de ani. Ridicarea ace-
lei numeroase oști de *Vlahi* „din părțile de către Marea Nea-
gră“ pentru luptele lui Manuel Comnenul cu Ungurii (1164),
despre care ne vorbește Kinnamos, confirmă și ea existența în
acel timp a unității administrative din care porneau aceste pregătiri.

Existența ducatului bizantin de la Dunăre s'a putut încheia
numai cu sfârșitul dinastiei Comnenilor. Răscoala Asăneștilor și
cucerirea Constantinopolei de către Latini, au rupt definitiv le-
găturile acestuia cu ținuturile de la Dunăre, cărmuite de ducele
de Dristra.

2. Cu privire la voevozii dobrogeni : *Tatul, Sacea, Seslav*,
d-l. N. Bănescu aduce oare care completări numai asupra celui
dintâi. D-sa găsește că acest *Tatul* apare în istorie cu 15 ani
înainte de evenimentele pe care ni le povestește Ana Comnena,
în aceeași situație de șef al populației dela Dristra. Cronicarul
Mihail Attaliates, un contemporan cu faptele povestite, îl pome-

nește anume ca *aliat* al vestarchului Nestor, sub forma „Tatrys“, care nu e de cât transcrierea greșită a formei *Tatous*.

3) Venim acum la chestiunea a treia și cea mai însemnată, anume: *Ce caracter național aveau micile alcătuiuri politice amintite în Paristrion de Ana Comnena?*

Scriitoarea nu ne-o spune. Din câte afirmă îns^ă, rezultă că populația din Paristrion *nu era scitică*, expresie care, în pasagiul său, înseamnă Pecenegi. Și d-l N. Iorga accentuase în pasagiul Anei Comnena faptul că *populația de lângă Dunăre, la care vin Sciții (Pecenegii), nu este identificată cu aceștia*.

Aceeași concluzie o scoate d-l N. Bănescu și dintr'un pasaj al cronicarului *Skylitzes* (719,8) unde se spune că vestarhul Nestor, fiind numit duce al ținuturilor de la Dunăre, se învoi cu Tatus, ca unul care avea aceleași sentimente și, amândoi înarmați cu un număr mai mare de „Pecenegi“, veniră în fața Capitalei.

Nu se spune în text că și Tatus era Peceneg. Singur cronicarul *Zonaras* (III, 713,8) îl numește „șef al Pecenegilor“.

Pentru a lămuri chestiunea naționalității locuitorilor din Dobrogea, d-l N. Bănescu citează un pasagiu din cronicarul *Alliates*, 204,16 și urm. Iată acel pasagiu:

Din cauza jafului ce se făcea în imperiul bizantin cu monopolul grâului, (între anii 1071-78), ceea ce aduse mizeria populației, se produsese nemulțumiri pretutindeni. . .

„Și creștea murmurul mulțimei, mai cu seamă a celor cari cunoșteau nesocotința și al celor cari erau mai aproape de relele întâmplăte. Murmurul se întinse și la *populația pe jumătate barbară, care locuia la Dunăre. Căci pe țărmul său sunt așezate multe și mari orașe; având strânsă o populație de toate limbile și întreținând o oaste nu mică; la care (orașe) Șciții, trecuți de dincolo, mai înainte, aduc felul lor de viață scitic. De către cari jefuite, li se suprimară, din porunca lui Nicephoros, și darurile ce li se trimeteau anual din tesaurul imperial. Și de aceea unele din aceste orașe își puseră în gând să se răscole și trimeteau soli la neamul Pecenegilor. Iar cei din jurul împăratului, gândindu-se a trimite comandant dintre cei mai devotați către dânsul, hotărâră să aleagă de *catepano* al Dristrei pe unul Nestor, cinstit cu demnitatea de Vestarches, ce se trăgea după neam dintre Iliri (slavi) și fusese slujitor al*

tatălui împăratului. Pe care, cinstindu-l și cu o atât de însemnată comandă, împăratul îl trimise, cu vre-o câți-va dintre locuitorii Dristrei, cari făgăduiră către basileus a-i aduce la ascultare cetatea. Dar plecând el și ajungând după o bucată de vreme, găsi acolo pe locuitori puțin sau de fel aplecați a asculta de autoritatea împăratului, oferind cu totul puterea cetății șefului lor (cu numele *Tatrys*).“

Deci: la Dunăre locuia o populație pe jumătate barbară; în orașele de la Dunăre se afla o populație de toate limbile, întreținând și o oaste nu mică; la aceste orașe trec Siciții de dincolo de Dunăre, aducând felul lor de viață scitic; locuitorii din Driștra nu prea vor să asculte de autoritatea Bizanțului; ei au un șef al lor, numit *Tatrys*, adică *Tatus*; iar alte orașe, vrând să se răscoale în contra Bizanțului, trimit soli la neamul Pecenegilor dela nordul Dunării, ca să capete ajutor.

Cine sunt oare acești Sciți cari, venind de peste Dunăre, aduc cu ei felul de viață scitic în orașele dela Dunăre? Că nu sunt Pecenegi, e clar; dar mai clar rezultă aceasta dintr'un alt pasagiu al cronicii lui *Attaliates* (303, 14 și următ.):

„Dar Sciții de lângă Dunăre, la faima nobleții și bărbăției împăratului și a dreptei sale, gata și pentru una și pentru alta, darnică pentru cei supuși și înarmată în potrive adversarilor dușmani, venind și dânsii la o chibzuire mai bună, trimiseră soli la dânsul, oferind și ei garanții pentru supunerea lor. Și aduceau încredințare solii, că unii rebeli se uniseră cu Pecenegii sub împăratul dinainte și se putaseră nevrednic față de dânsul etc.“

Pin urmare, nici vorbă nu poate fi aici de o identificare a „Sciților“ cu Pecenegii.

Acești Sciți nu erau nici *Cumani* (Uzii), căci aceștia sosesc mai târziu în valea Dunării. Ei nu erau nici *Bulgari*, căci *Attaliates* îi numește pe aceștia pe numele lor, adică *Bulgari*, când vorbește de dânsi; nici *Ruși* nu puteau fi, căci aceștia dispăruseră cu *Sviatoslav* în urma luptelor dela *Silis'tra* cu *Tzimiskes*. Atunci cine pot fi acești Sciți? Și d-l N. Bănescu încheie:

„Indiscutabil, ei nu pot fi de cât *Românii*, străvechea populație băștinăse din stânga Dunării, pierdută până acum, pentru istoricii Bizanțului, în masa barbarilor cari, rând pe rând, ocupară câmpia Dunării, ciocnându-se cu imperiul. Ei ieșeau acum,

În veacul XI, după atâtea furtuni, la lumina istoriei, cu aceste prime începuturi ale vieții lor politice. Trecerea aceasta pe țărmul drept al Dunării se explică ușor. Aici se simțiau mai apărați de vijelia năvălitorilor stepei; în ținuturile de frontieră ale împăriei ei aflau singurele elemente ale unei civilizații, care nu încetase niciodată cu totul; iar prezența garnizoanelor bizantine în cetățile de pe malul drept, reocupate după zdrobirea țaratului bulgar, le garanta mai bine dezvoltarea vieții lor așezate.“

„Căci așa trebuie să ne închipuim aceste începuturi ale vieții politice românești de la Dunăre: ele implică *recunoașterea autorității bizantine*, reprezentată, în părțile acestea, cum am văzut, printr'acel „duce al Ținuturilor dela Dunăre.“

„Solia acestor „Sciți“ paristrieni, cari se prezintă împăratului Nikephoros Botaneiates, pentru a-i face declarația de supunere, după ce mai înainte unii dintre dâșii se ridicaseră, întovărășiți cu Pecenegii, împotriva imperiului, ne autoriză a trage aceasta concluzie.“

„Iar acel *Pudilos* (Budilă), pe care Ana Comnena ni-l pomenește ca o *căpetenie a Vlahilor*“ și care, „sosind în timpul nopții“, aduce lui Alexios Comnenul, în lagărul său de lângă Anchialos, vestea trecerii Cumanilor peste Dunăre, era probabil și el *unul din părțile Dunării*, pentru a-i aduce împăratului vestea celor petrecute acolo. Iar dacă se obiectează că putea fi tot atât de bine dintre Vlahii peninsulei balcanice, cari dedeau contingentul lor oștirii imperiale, rămân totuși, în pagina următoare a scriitoarei, *Vlahii* pe cari ea îi amintește călăuzind pe Cumani pe potecile clisurilor din Balcani, pentru a-i duce la Goloe, în basinul superior al Tungei“. ¹⁾ Cumaniii trecuseră Dunărea tocmai prin Paristrion (Ana Comnena 1, 8, 9) și pătrund peste Balcani prin pasul *Sidera* (azi *Demir-Capu* = Poarta de fier, sau *Cialicavac*) și tot prin acest pas se întorc la Dunăre, după ce sunt bătuți. — „*Vlahii, cari le arătau potecile muntelui, veneau, prin urmare, din aceste părți ale Dunărei dobrogene*“.

„După două generații, ei erau aici atât de numeroși în cât dedeau cel mai însemnat contingent de soldați armatei imperiale ridicate din aceste locuri. Căci așa trebuie înțeles mult discutatul pasagiu din *Kinnamos*, privitor la lup!ele purtate de Manue Comnenul cu Ungurii la 1164“. El ne spune că Leon Batatzes

„adunându-și din altă parte altă armată numeroasă și chiar mare mulțime de Vlahi, cari se zice că sunt coloniștii Italilor de odinioară, avea ordinul să năvălească în Ungaria din ținuturile de către Pontul Eaxin, de unde nimeni nici odată nu năvălise asupra-le“. (260,7)

O încheiere în favoarea acestor concluzii cu privire la organizațiile politice românești din Paristrion, d-l N. Bănescu crede că o poate scoate și dintr'un raport, numit „al toparhului bizantin“, păstrat într'un manuscris descoperit la 1828, dar care, din nefericire, s'a pierdut. Autorul acestui raport avea calitatea de șef cârmuitor al unui ținut în care el stăpânea în numele Imperiului bizantin. Data manuscrisului s'a fixat de specialiști la sfârșitul sec. X. Manuscrisul cuprinde viețile a trei sfinți; iar pe foile albe ale lui, numitul toparh și-a scris însemnările sale după care trebuia să redacteze un raport către Impărat, despre rezultatul misiunii sale în părțile Niprului. Invățații ruși (mai ales bizantinistul V. Vasiljevskij) au folosit manuscrisul în vederea istoriei poporului rusc. Drumul descris de toparh este dela Nipru spre Dobrogea. Păcat însă că nu dă numele locurilor pe unde a trecut, din care cauză înțelegerea manuscrisului este dificilă. Din primul fragment se vede că toparhul s'a îndreptat dela Nipru spre Maurocastron în drumul spre casă și că a trecut prin pământ vrăjmaș. — În al doilea fragment (scris după 40 zile) se povestește un războiu cu barbarii. Se spune aci că peste zece orașe au fost golite de oameni și vre o 500 de sate au fost pustiite. Orașul toparhului fusese și el distrus din temei; pentru aceea el fu silit să se așeze iar în Clemata, unde a ridicat în grabă o cetățuie. — Al treilea fragment și cel mai important ne descrie desbaterile între toparh și supușii săi, în urma solilor trimiși la aceștia de barbari. Toparhul încearcă să-i convingă că e bine să asculte de Impărat. Supușii declară însă că ei nu voesc să primească regimul grec, de oare ce nici odată nu s'au bucurat de bunăvoința imperială; că doriau să hotărască ei înșiși de soarta lor și că, fiind vecini cu stăpânitorul de la Nordul Dunării, care dispune de armată multă, apoi ne-deosebindu-se nici prin moravuri de cei de acolo, ei sunt înclinați a trata cu aceia și a li se supune și-l îndemnară și pe el a face același lucru.

Acestea sunt faptele. Acum explicarea lor :

Maurocastron este Cetatea-Albă de mai târziu. Prin *Clemata*, care însemnează *ținut, regiune, circumscripție*, nu trebuie să înțelegem, cum au făcut-o unii, așa zisele *Climata*, pomenite de Constantin Porphyrogenetul în Crimeea. Din analiza manuscrisului, V. *Vasiljevskij* stabilește următoarele puncte :

1) *Că evenimentele ce formează obiectul însemnărilor Toparhului s'au întâmplat pe vremea luptelor cu Sviatoslav.*

Se știe că atunci, la finele sec. X., toate cetățile Dobrogei au căzut în scurtă vreme în mâna acestui prinț rus.

2) *Că ținutul în care cărmuia toparhul bizantin trebuie pus la sudul Dunării.* Aceasta se vede clar din text, unde sușii vorbesc de Domnul dela nordul Dunării, de unde rezultă că ei erau în sud, în Dobrogea. De și *Vasiljevskij* localizează pe *Clemata* la Nicopole, totuși d-l N. Bănescu e de părere că acest cuvânt înseamnă ținutul în care stăpânia toparhul. *Acest ținut nu e altul de cât unitatea administrativă de mai târziu, Paristrion, pe unde era drumul obișnuit al invaziilor și unde Sviatoslav, în năvala lui sălbatecă, a nimicit multe orașe și sate.*

Ceea ce reține d-l N. Bănescu din acest manuscris — ră-tăcit fără urmă — este faptul că în părțile dintre Dunăre și M. Neagră era un ținut cu o numeroasă populație, ce se simția strâns legată de cea dela nordul Dunării, peste care domnea un prinț puternic. De ce neam era această populație, precis nu putem ști. Era slavă? Era română? Era amestecată, ca cea din descrierile lui Attalates? un punct de întebare. În ori ce caz bulgară nu putea fi, căci n'ar fi cerut a se da de partea pustii-torului țării neamului său.

Din toate acestea însă, rezultă asemănarea pe care situația de la sfârșitul veacului X o are cu aceea descrisă după o jumătate de veac de Attalates în părțile Dunării dobrogene. *Avem în aceste părți documentarea existenței unei organizații politice, cu un dregător imperial, așa cum o găsim cincizeci de ani mai în urmă.* Și d-l N. Bănescu afirmă că nu e riscat a admite că acel *Paristrion* a putut fi continuarea alcătuirii administrative bizantine, sub toparhul în chestie, la frontiera primejduită a Dunării de jos.

Concluzia : „In tot cazul, această organizație politică de la sfârșitul veacului X, cu populația ei, care nu era greacă,

ci amestecată cel mult, — cum era și populația marilor orașe dunărene din vremea lui Attalates — și care năzuia după autonomie, ne duce la înțelegerea constituirii micilor alcătuirii politice, sub șefii lor proprii, pe care le întâlnim în a doua jumătate a veacului XI.

Inceputurile acelor alcătuirii, în părțile Dunării, se dovedesc astfel cu mult mai vechi de cât documentarea lor sigură. Și lucrul nu ne poate mira, când în jurul nostru neamuri mai nouă primiseră, sub aceeași influență a stăpânirii bizantine, elementele vieții lor politice.

Iată două lucrări de cel mai mare interes pentru istoria politică și etnografică a poporului românesc la Dunărea de jos. Rezumându-le cât mai credincios și chiar citând pasagii întregi din ele, Analele Dobrogei nu-și fac de cât o datorie față de publicul cititor din această provincie, — informându-l de tot ceea ce se referă la trecutul și drepturile noastre asupra Dobrogei, — precum și o datorie de recunoștință față de învățații cari, cu luminile lor, contribuiesc la clarificarea unei probleme ce are încă multe lacune.

Cu acest prilej ținem să menționăm și noi de ce mare folos ne sunt studiile de bizantinologie pentru trecutul neamului nostru și că sunt posibile încă surprize din cercetarea mai atentă a izvoarelor grecești din evul mediu.

C. BRĂTESCU

